І. Я. Лепешаў
М. А. Якалцэвіч

СЛОЎНІК БЕЛАРУСКІХ ПРЫКАЗАК

© OCR: Камунікат.org, 2018
© Інтэрнэт-версія: Камунікат.org, 2018
© PDF: Камунікат.org, 2018

МІНСК
БЕЛАРУСКАЯ ЭНЦЫКЛАПЕДЫЯ
1996

Kamunikat.org

П Р А Д М О В А

У выніку шматгадовага вывучэння мовы, быту, звычаяў свайго народа І.І. Насовіч зазначыў: «Беларусы ўсе факты, усе выпадковасці чалавечага жыцця, усе ўчынкі, як добрыя, так і дрэнныя, і ўсякае нават меркаванне пра што-небудзь падводзяць пад мерку прыказак сваіх... Паміж простымі людзьмі ёсць шмат такіх здольных, якія на ўсякую падзею, на ўсякі выпадак, вясёлы, спрэчны, сумны, — адразу ж і дарэчы падаюць прыказку, нібы яны знарок вывучалі іх, як тыя, хто, авалодваючы лацінскай мовай, завучвае на памяць дыстыхі Катонавы»[1].

Шырокую вядомасць, распаўсюджанасць і ўжывальнасць прыказак у народзе падмеціў і К. Крапіва: «Ёсць такія аматары прыказак, якія чуць не кожны свой крок апраўдваюць прыказкаю, чуць не кожны свой выраз аздабляюць ёю. Пра такіх нават і знарочыстая прыказка ўтварылася: «Без прыказкі і з лаўкі не зваліцца»[2].

Гэта пашыранасць прыказак у народзе знаходзіць сваё адлюстраванне *і* ў мастацкіх тэкстах. Так, у трылогіі Я.Коласа «На ростанях» выкарыстана 109 прыказак, у п'есах. Я.Купалы «Паўлінка» і «Раскіданае гняздо» іх адпаведна 18 і 21, у раманах «Сокі цаліны» Ц.Гартнага — 29, «Людзі на балоце» І.Мележа — 26, «Птушкі і гнёзды» Я.Брыля — 31, «Плач перапёлкі» І.Чыгрынава — 30, у аповесцях «Рудабельская рэспубліка» С.Грахоўскага — 24, «Шануй сваё імя» В.Блакіта — 12.

Амаль усе прыказкі характарызуюцца «найбольшай канцэнтрацыяй думкі пры найменшай затраце матэрыялу»[3] і вылучаюцца такімі асаблівасцямі, як сціласць, выразнасць, вобразнасць, высокія мастацкія вартасці.

Народжаныя ў жывой народнай мове, прыказкі запісваліся і выдаваліся шматлікімі збіральнікамі вуснай народнай творчасці (Я.Чачот, П.Шпілеўскі, В.Дыбоўскі, Е.Раманаў, П.Шэйн, І.Насовіч, Я.Ляцкі, М.Федароўскі, Ф.Янкоўскі і інш.).

На працягу доўгага перыяду прыказкі вывучаліся толькі ў фальклоры, разглядаліся як адзін з жанраў вуснай народнай творчасці. І ў працах параўнальна нядаўняга часу знаходзім аналагічны погляд. Так, у прадмове да «Фразеалагічнага слоўніка рускай мовы» чытаем: «Як прыказка, так і прымаўка, — паняцці не лінгвістычныя»[4].

Прыкладна такое ж азначэнне «фальклорнай накіраванасці» даецца і ў «Беларускай Савецкай Энцыклапедыі»: «Прыказка — граматычна і лагічна аформленае кароткае выслоўе павучальнага зместу, закончанае суджэнне; адзін з фальклорных жанраў»[5].

Ужо тое, што прыказка не складаецца ў маўленні, а ўзнаўляецца ў памяці ў якасці гатовага слоўнага комплексу, дазваляе ставіць яе ў адзін рад з такімі моўнымі адзінкамі, як слова, фразеалагізм, састаўны тэрмін, кры-

[1] Сборник белорусских пословиц, составленный И.И.Носовичем // Сб. Отд. русск. яз. и словесности Импер. АН. Спб., 1874. Т. XII. № 2. С. III—IV.

[2] Крапіва К. Беларускія прыказкі // Зб. тв.: У 4-х т. Мн., 1963. Т. 4. С. 227.

[3] Крапіва К. Беларускія прыказкі. С. 250.

[4] Фразеологический словарь русского языка // Под ред. А.И.Молоткова. М., 1978. С. 15.

[5] Беларуская Савецкая Энцыклапедыя. Мн., 1975. Т. 8. С. 597.

[4] Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: У 5 т. Мн., 1980, Т, 4. С, 449.

не, а прымаўка абазначае паняцце і характарызуецца незавершанасцю выказвання, Паняцце «прымаўка» ілюструецца такімі прыкладамі: *чужымі рукамі жар заграбаць, не ўсе дома, аднаго поля ягада, малако на губах не абсохла* і інш, Аналагічнай думкі прытрымліваюцца і беларускія даследчыкі, Так, К.Крапіва ў артыкуле «Беларускія прыказкі», прывёўшы прыклады *дзесятая вада на кісялі, як Піліп з канапель, і хвастом накрыйся,* дадае: «Тут адразу відаць, што яны самастойна ўжываццa не могуць і, такім чынам, з'яўляюцца прымаўкамі»[7].

Такі погляд на размежаванне прыказак і прымавак мае месца і ў школьных падручніках па літаратуры, Тут прымаўкамі называюць «яркія ўстойлівыя выслоўі з незавершанай думкай», ілюструюць іх прыкладамі: *следам за дзедам, рэшатам ваду насіць, хто ў лес хто па дровы*[8].

Прыхільнікі гэтага погляду, як відаць з пададзеных вышэй прыкладаў, прымаўкамі лічаць тое, што сёння аднадушна называецца фразеалагізмамі, Выразы тыпу *чужымі рукамі жар заграбаць, не ўсе дома, дзесятая вада на кісялі, рэшатам ваду насіць* на законнай падставе ўключаюцца ў сучасныя фразеалагічныя слоўнікі і з'яўляюцца аб'ектам фразеалогіі — новай лінгвістычнай навукі, што сфарміравалася ў апошнія дзесяцігоддзі, Зразумела, што ахарактарызаваны погляд на размежаванне прыказак і прымавак сёння выглядае як анахранізм,

2. Яшчэ адзін погляд на паняцці «прыказка» і «прымаўка» можна назваць струкіурна-граматычным, Яго прыхільнікі ў аснову размежавання гэтых паняццяў кладуць форму народнага афарызма, аднachленнасць ці двухчленнасць яго структуры, Я,Ляцкі пісаў: «Адметнай рысай прыказкі, як кароткага выслоўя, служыць яе фармальная двухчленнасць, тады як прымаўка ва ўласным сэнсе заўсёды адначленная»[9].

Падзяляюць гэты погляд і некаторыя сучасныя беларускія мовазнаўцы, Гак, В,П,Красней піша: «Адрозніваюцца прыказкі і прымаўкі сваёй структурай, Прыказкі па сваёй форме з'яўляюцца выслоўем, што складаецца з дзвюх частак *(Ад душы працуеш — Радзіму мацуеш)* Прымаўка — таксама выслоўе, але яно складаецца з адной часткі *(На чужыне і камар загіне)"*[10].

Паводле прыхільнікаў гэтага погляду, такія, напрыклад, тыповыя прыказкі, як *Гарбатага магіла выправіць* ці *Для старца міля не круг,* трэба лічыць прымаўкамі, бо яны «адначленныя», а выслоўі *За двума зайцамі пагонішся, ніводнага не зловіш; Узяўся за гуж, не кажы, што не дуж* варта кваліфікаваць як прыказкі, бо яны маюць «двухчленную» ці «трохчленную» структуру,

Думаецца, што такі погляд бесперспектыўны, фармалістычны і нічым не апраўданы, Розніцу паміж прыказкай і прымаўкай нельга шукаць у іх форме, у тым, з адной ці дзвюх частак яны складаюцца,

3. Адрозніваюць прыказку ад прымаўкі з улікам наяўнасці ці адсутнасці ў іх пераноснага сэнсу — такі пункт гледжання ўпершыню быў выказаны В.Шырокавай у 1931 г, Яна пісала: «Асноўным адрозненнем прыказкі ад прымаўкі лічыцца пераносны сэнс, якім валодае прыказка, і адсутнасць яго ў прымаўкі»[11] .

Гэты погляд быў у далейшым развіты У.П. Жукавым, які прапанаваў па-новаму асэнсаваць тэрмін «прымаўка» і ўсе параміі, структурна арганізаваныя як сказ, падзяліў на тры тыпы: прыказкі, прымаўкі і прыказ-

[7] Крапіва К Беларускія прыказкі, С 225,

[8] Родная літаратура, Падручнік-хрэстаматыя для 5 класа, Мн., 1984. С, 25.

[9] Ляцкий Е А Несколько замечаний по вопросу о пословицах и поговорках // Или. ОРЯС, 1897, Т, 2. С, 756,

[10] Красней В,П, Грані слова, Мн., 1986, С, 159—160.

[11] Широкова О, Жизнь пословицы // Русск, яз, в школе, 1931, № 6—7, С, 117.

кава-прымаўкавыя выразы. Да прыказак *ён* адносіць народныя афарызмы, «якія маюць адначасова літаральны і пераносны (вобразны) план ці толькі пераносны план і з’яўляюцца ў граматычных адносінах закончаным сказам». Пад прымаўкамі «разумеюцца кароткія народныя выслоўі (нярэдка павучальнага характару), якія маюць толькі літаральны план і ў граматычных адносінах з’яўляюцца закончаным сказам». Прыказкава-прымаўкавыя выразы «спалучаюць у сабе прыметы прыказак і прымавак. Гэтыя выразы характарызуюцца тым, што частка слоў у іх складзе збліжаецца ці супадае са словамі свабоднага ўжывання, а другая частка., мае фігуральнае, пераноснае значэнне» .

Сярод даследчыкаў беларускай парэміялогіі ёсць думка не размяжоўваць прыказкі і прымаўкі. Так, К.Крапіва ў пачатку свайго артыкула «Беларускія прыказкі» выкладае погляды І.Снегірова, А.А.Патабні, А.І.Барычэўскага на паняцці «прыказка» і «прымаўка», а пасля, прыступаючы да аналізу народных афарызмаў, зазначае, што ў далейшым ён будзе «ўжываць адно слова — прыказка» .

Ф.Янкоўскі лічыць, што «справа, відаць, у надуманасці размежавання прыказак і прымавак» .

Ён ставіць знак роўнасці паміж прыказкай і прымаўкай, называе іх словамі-дублетамі, паказвае, што слова *прымаўка* трапіла ў беларускую літаратурную мову з жывой народнай мовы, што ў народзе словы *прыказка* і *прымаўка* сэнсава не адрозніваюцца.

Ужыванне тэрміна «прымаўка» было ў пэўнай меры апраўданым, пакуль у мовазнаўстве на замацаваўся тэрмін «фразеалагізм», які фактычна выцесніў свайго папярэдніка для абазначэння адных і тых жа моўных адзінак — устойлівых, узнаўляльных зваротаў з цэласнай семантыкай (тыпу: *кот наплакаў, карона з галавы не спадзе, чужымі рукамі жар заграбаць).*

У гэтай сувязі, каб пазбегнуць тэрміналагічнай блытаніны, прапануецца скасаваць тэрмін «прымаўка» як аналаг фразеалагізма і выкарыстоўваць адзіны тэрмін «прыказка» для абазначэння народных афарызмаў, якія валодаюць інтанацыйнай і сэнсавай закончанасцю.

Трэба, аднак, мець на ўвазе, што прыказкі, калі іх разглядаць з семантычнага боку, далёка не аднатыпныя моўныя адзінкі. Тут выразна вылучаюцца тры групы прыказак.

Пераважная большасць прыказак (п е р ш а я група) мае алегарычны сэнс, г. зн. у іх гаворыцца пра адно, а маецца на ўвазе зусім іншае. Напрыклад, у прыказцы *Куй жалеза, пакуль гарачае* зусім не пра жалеза ідзе размова; сэнс прыказкі — ‘спяшайся рабіць што-небудзь, пакуль не позна’ ці 'карыстайся момантам’. Або: *На злодзеі шапка гарыць* — 'той, хто правінаваціўся ў чым-небудзь, сам мімавольна выдае сябе сваімі паводзінамі’; *Яблык ад яблыні недалёка падае* — 'свае недахопы ці станоўчыя рысы дзеці пераймаюць ад бацькоў’.

Д р у г а я група аб’ядноўвае прыказкі, у якіх няма поўнага пераасэнсавання ўсіх кампанентаў. Частка слоў такіх прыказак захоўвае сваё літаральнае значэнне. Так, у прыказцы *Не такі чорт страшны, як яго малююць* іншасказальны сэнс маюць толькі словы *чорт* і *малююць*; агульны сэнс прыказкі — 'не так страшна на самай справе, як здаецца’. Або возьмем прыказку *Стары вол баразны не псуе.* У ёй таксама не ўсе кампаненты атрымалі пераасэнсаванне, таму яе змест перадаецца з выкарыстаннем гэ-

[12] Жуков В.П. Словарь русских пословиц и поговорок. М., 1967. С. 11—12.
[13] Крапіва К. Беларускія прыказкі. С. 226.
[14] Янкоўскі Ф. Беларуская мова. Мн., 1978. С. 160.

Kamunikat.org

тых неперасэнсаваных слоў: ‘стары, вопытны чалавек не сапсуе таго, за што бярэцца’. Захоўвае сваё літаральнае значэнне і слова *вучыць* у прыказцы *Яйцо курыцу вучыць*, якая абазначае ‘малады, нявопытны вучыць старэйшага, больш вопытнага’.

Ёсць і т р э ц я я група прыказак. Яны наогул заўсёды ўжываюцца толькі ў прамым значэнні і не патрабуюць тлумачэння. Агульны сэнс кожнай такой прыказкі вынікае з прамых значэнняў яе слоў-кампанентаў, напрыклад: *Госць госця ненавідзіць, а гаспадар абодвух; Век жыві — век вучыся.*

У беларускім мовазнаўстве няма адзінства поглядаў адносна таго, уключаць ці не ўключаць прыказкі ў склад фразеалогіі. Напрыклад, Ф.М.Янкоўскі да фразеалогіі адносіць не толькі «ўласна фраземы», але і прыказкі, крылатыя выразы, прыгаворкі і матывуе гэта тым, што ўсе яны «не ствараюцца ў размове, а выкарыстоўваюцца як гатовыя, маюць сваё, вядомае, зразумелае значэнне, ужываюцца ў гатовай, вядомай форме» .

Прыкладна тое самае знаходзім і ў некаторых навучальных дапаможніках па беларускай мове, у іх прыказкі разглядаюцца як фразеалагічны матэрыял, уключаюцца ў раздзел «Фразеалогія».

Несумненна, паміж прыказкамі і фразеалагізмамі ёсць шмат чаго падобнага, агульнага. Адзначаючы гэта агульнае, нельга, аднак, не заўважаць, што паміж імі існуюць істотныя, прынцыповыя адрозненні лагічнага, структурнага, сінтаксічна-функцыянальнага і спалучальнага плана, якія дазваляюць сцвярджаць, што фразеалагізмы і прыказкі — моўныя адзінкі неаднароднага тыпу.

1. Фразеалагізмы заўсёды абазначаюць паняцце, выступаюць адзінкамі намінацыі, будаўнічым матэрыялам для сказаў. Фразеалагізмам уласціва катэгарыяльнае (часцінамоўнае) значэнне, у адпаведнасці з гэтым вылучаюцца дзеяслоўныя *(вадзіць за нос* к а г о , *несці свой крыж),* прыслоўныя *(гады ў рады, на вераб'іны скок),* назоўнікавыя *(агульнае месца, бабіна лета),* прыметнікавыя *(аднаго поля ягады, лёгкі на язык)* і іншыя разрады фразеалагізмаў. Возьмем такі ўрывак з аповесці Я.Коласа «Дрыгва»: *—Ты сам сабе яму капаеш... —Ты мне капаеш яму! — перапыніў Аўгінні Васіль.* Будаўнічым матэрыялам для сказаў гэтага ўрыўка выступае паралельна са словамі і фразеалагізм *капаць яму* к а м у , які служыць для выражэння пэўнага паняцця, мае дзеяслоўнае значэнне ‘рыхтаваць пагібель каму-небудзь’.

Прыказкі ж выражаюць не паняцце, а суджэнне, заўсёды з’яўляюцца не намінатыўнымі, а камунікатыўнымі адзінкамі, пры дапамозе якіх перадаецца вычарпальны ў сэнсавых адносінах змест, што ўласціва толькі сказу, а не слову ці фразеалагізму. Адзін прыклад: *—Затаіўся здраднік, жыве з намі тут побач... А хто? — Ц і х а я с в і н н я г л ы б о к а к а п а е , — задуменна сказаў Карабан* (А.Кобец-Філімонава. Жаваранкі над Хатынню). Выдзеленая тут прыказка выражае суджэнне, якое можна перадаць сказам ’ціхі, скрытны чалавек здольны на рашучыя, нечаканыя ўчынкі’.

2. Фразеалагізмы адрозніваюцца ад прыказак і па сваёй структуры. Знешне, па сваёй форме фразеалагізмы часцей за ўсё падобныя на словазлучэнні разнастайнага характару, у якіх ёсць граматычна галоўны кампанент і граматычна залежнае ад яго слова (напрыклад: *абіваць парогі, стрэляны верабей, казёл адпушчэння, бачыць наскрозь, на лес гледзячы).* Другая група фразеалагізмаў паводле іх структуры — гэта выразы са структурай спалучэння слоў; у такіх фразеалагізмах няма ні граматычна галоўнага, ні

[15] Янкоўскі Ф.М. Беларуская фразеалогія. Мн., 1981. С. 9.

граматычна залежнага кампанента *(пад бокам, на вачах, ні рыба ні мяса, і ў хвост і ў грыву).* Яшчэ адна група — фразеалагізмы са структурай сказа, аднак амаль усе яны «маюць адкрытую (незамкнёную) структуру і патрабуюць інфарматыўнай падтрымкі з боку моцна кіруемых слоў са значэннем асобы, якая выступае ў ролі лагічнага суб'екта» .

Гэта выразы тыпу: *вочы на лоб лезуць* у к а г о , *душа не прымае* ч ы я ч а г о , *песенька спета* ч ы я , к а г о , *язык каля вушэй матляецца* ў к а г о , *кашы не зварыш* з к і м .

Калі цяпер звярнуцца да прыказак, го відавочна, што ўсе яны маюць форму закончанага сказа, валодаюць і сэнсавай, і інтанацыйнай завершанасцю, служаць для перадачы закончанай інфармацыі. Разглядаючы прыказкі з боку іх структуры, можна сцвярджаць, што сярод іх ёсць амаль усе вядомыя ў сінтаксісе тыпы простых і складаных сказаў. Вось прыклады прыказак, структурна арганізаваных як просты двухсастаўны сказ: *Адклад не ідзе на лад; Да пары збан ваду носіць.* Вельмі многія прыказкі маюць структуру аднасастаўных сказаў у такіх разнавіднасцях, як абагульнена-асабовы сказ *(Кашы маслам не сапсуеш*), безасабовы сказ *(Да ўдачы не трэба прыдачы),* інфінітыўны сказ *(Сілай не быць мілай).* Значная частка прыказак з'яўляецца той ці іншай разнавіднасцю складанага сказа. На ўзор складаназлучаных сказаў аформлены, напрыклад, такія прыказкі: *Гара з гарой не сходзіцца, а чалавек з чалавекам заўсёды*; *Добрае далёка чуваць, а дрэннае яшчэ далей.* Структуру складаназалежнага сказа з рознымі даданымі часткамі маюць такія.прыказкі: *Ведае кошка, чыё сала з'ела; Добра смяецца той, хто смяецца апошні; Які куст, такі і адростак: Хто б дзятла пазнаў, каб не яго доўгі нос; На тое і шчупак у моры, каб карась не драмаў; Не кажы гоп, пакуль не пераскочыў; Дзе нянек многа, там дзіця бязнога.* Ёсць нямала прыказак са структурай бяззлучнікавых складаных сказаў: *Лес сякуць — трэскі ляцяць; Сабака брэша — вецер носіць; Гультай за работу — мазоль за руку.* Многія прыказкі складаюцца больш чым з дзвюх прэдыкатыўных частак: *Узяўся за гуж, не кажы, што не дуж; Закон што дышла, куды павярнуў, туды і выйшла; Скажы мне, хто твае сябры, і я скажу, хто ты.*

3. Істотныя адрозненні паміж фразеалагізмам і прыказкай назіраюцца і ў сінтаксічна-функцыянальным плане. Фразеалагізмы, з'яўляючыся будаўнічым элементам сказа, гэтак жа, як і словы, заўсёды функцыянуюць у ролі таго ці іншага члена сказа. Напрыклад, дзеяслоўныя фразеалагізмы выступаюць звычайна ў ролі выказніка, назоўнікавыя — у ролі розных членаў сказа, прыслоўныя — у ролі акалічнасці і г.д. Фразеалагізмы, несуадносныя з той ці іншай часцінай мовы (тыпу: *мядзведзь на вуха наступіў* к а м у) часцей за ўсё выконваюць ролю галоўнага члена безасабовага сказа.

Што да прыказак, то, паколькі яны ў камунікатыўных адносінах з'яўляюцца закончаным сказам, ні адна з іх не можа функцыяніраваць у ролі якога-небудзь члена сказа. Калі перад намі прыказка, усе кампаненты якой выкарыстаны з прамым значэннем, то кожнае яе знамянальнае слова выступае ў ролі пэўнага члена сказа. Напрыклад, не выклікае ніякіх цяжкасцей сінтаксічны разбор прыказкі *Брат любіць сястру багатую, а мужык жонку здаровую.*

Зусім іншае назіраем у прыказках, усе ці амаль усе кампаненты якіх пераасэнсаваліся. Скажам, у прыказцы *Рука руку мые,* што значыць 'адзін выгароджвае другога ў якой-небудзь несумленнай справе', кампанент *рука* не з'яўляецца прадметам выказвання. А таму лічыць, што тут *рука* —

[16] Жуков В.П. Русская фразеология. М., 1986. С. 208.

Kamunikat.org

дзейнік, *мые* — выказнік, *руку* — дапаўненне, значыць разбурыць прыказку,ператварыць яе ў звычайнае спалучэнне слоў, абяссэнсіць яе, вытравіць з яе тое абагульненае, пераасэнсаванае, што замацавалася за ёй у працэсе моўных зносін.

Прыказка *Яйцо курыцу вучыць* адрозніваецца ад папярэдняй тым, што ў ёй два першыя кампаненты пераасэнсаваныя, а трэці мае прамое значэнне. Але і ў ёй *яйцо* (хоць і стаіць у форме назоўнага склону) не з'яўляецца прадметам нашай думкі і, значыць, дзейнікам. Інакш кажучы, такія прыказкі сінтаксічна непадзельныя. «Спроба сінтаксічнага члянення або пераводзіць іх з іншасказальнага, вобразнага плана ў літаральны, або ператварае прыказку, калі яна не мае літаральнага плана, у свабодны сказ такога ж лексічнага складу» .

4. Фразеалагізмы адрозніваюцца ад прыказак і па сваіх спалучальных магчымасцях. Будучы структурным элементам сказа, фразеалагізм уступае ў пэўныя сувязі і адносіны з іншымі словамі ці (значна радзей) фразеалагізмамі. У залежнасці ад таго, як ажыццяўляецца лексіка-граматычная спалучальнасць фразеалагізма са словамі, выдзяляюцца тры тыпы фразеалагічных значэнняў: адносна свабоднае, валентна абмежаванае і канструктыўна абмежаванае.

Фразеалагізмы з адносна свабодным значэннем валодаюць семантычнай самастойнасцю і таму не маюць патрэбы ў слоўных канкрэтызатарах іх значэння. Спалучальныя магчымасці такіх фразеалагізмаў даволі шырокая. Фразеалагізм *бабіна лета* можа ўжывацца, напрыклад, у такім акружэнні: *Стаяла бабіна лета* (М.Капыловіч); *Быў пачатак бабінага лета* (І.Дуброўскі); *Адвячорак апошняй пары бабінага лета* (В.Быкаў); ***Плыло*** *павуцінне бабінага лета* (І.Шамякін).

Фразеалагізмы з валентна абмежаваным значэннем спалучаюцца са строга акрэсленымі словамі. Напрыклад, фразеалагізм *куры не клююць* 'вельмі многа' ўступае ў кантакт толькі са словам *грошай.* Некаторыя фразеалагізмы спалучаюцца з двума і больш словамі; напрыклад, прыслоўны выраз *на свае вочы,* што значыць 'без пасрэднікаў, непасрэдна самому', кантактуе з дзеясловамі-суправаджальнікамі *бачыць, пераконвацца, упэўнівацца.*

Фразеалагізмы з канструктыўна абмежаваным значэннем рэалізуюцца толькі ў пэўнай, акрэсленай канструкцыі, яны маюць абавязковую спалучальнасць «справа». Паяснім гэта такім прыкладам: *Дакуль жа вы будзеце вадзіць за нос мяне?* (С.Баранавых). Тут, як і ва ўсіх астатніх выпадках, дзеяслоўны фразеалагізм *вадзіць за нос* ужываецца пры дзейніку са значэннем асобы і абавязкова дапаўняецца назвай аб'екта са значэннем асобы ў вінавальным склоне. Менавіта такія ўмовы спалучальнасці з'яўляюцца нормай функцыяніравання для гэтага фразеалагізма з канструктыўна абмежаваным значэннем.

Прыказкі ж, самі з'яўляючыся сказам, не абумоўлены якімі-небудзь заканамернасцямі лексіка-граматычнай спалучальнасці са словамі свабоднага ўжывання. Будучы «гатовымі формуламі жыццёвых з'яў ці гатовымі іх характарыстыкамі» (К.Крапіва), прыказкі свабодна ўключаюцца ў тэкст. Найчасцей у гутарцы паміж суразмоўнікамі яны ўжываюцца як самастойны сказ-рэ Гойка: *1) —А не нарвёмся? За дротам ужо не пашкадуюць. Канец на месцы... — Баязліваму і корч мядзведзь* (В.Адамчык. Год нулявы); *2) — Куды яны дзеліся, тыя людзі? — Усё будзеш ведаць, хутка пастарэеш* (С.Грахоўскі. Рудабельская рэспубліка). Нярэдка прыказка выступае як частка складаназлу-

[17] Жукоў В.П. Словарь русских пословиц и поговорок С. 11.

чанага ці складаназалежнага сказа, звязваючыся з папярэдняй часткай пры дапамозе злучнікаў: 1) *Такія людзі заўсёды лезуць на ражон, а б ер а ж о н а г а і бог б е р а ж э* (У. Дамашэвіч. Дарожная гісторыя); 2) *Глыбока запала ў душу пачутае на вёсцы, што л а п а ц ь б о т у н е п а р а* (Я. Лецка. Дарога ў два канцы).

У мастацкіх і публіцыстычных творах адным з найбольш пашыраных спосабаў уключэння прыказкі ў тэкст з'яўляецца папярэдняя спасылка на народную мудрасць звычайна са станоўчай яе ацэнкай. У такіх выпадках сінтаксічная канструкцыя ўяўляе сабой бяззлучнікавы складаны ці складаназалежны сказ, першая частка якога — уводна-ацэначная формула тыпу «нездарма ж людзі кажуць», «праўду людзі кажуць», «у .народзе кажуць»: I) *Нездарма ж кажуць, што а х в о т а г о р ш з а н я в о л ю* (М.Ваданосаў. Надзеі і спадзяванні); 2) *Праўду кажуць людзі: а д к л а д н е і д з е ў л а д* (Л.Леванові��. Якар надзеі); З) *У народзе кажуць: горка ч а с а м п р а ц а , д ы х л е б а д я е с а л о д к і* (І.Гурскі. Вецер веку); 4) *Праўду кажуць, што г а р а з г а р о ю н е с х о д з і ц ц а , а ч а л а в е к з ч а л а в е к а м а б а в я з к о в а с т р э н у ц ц а* (Я.Васілёнак. Адзіночная камера).

Уключэнне прыказак у тэкст даволі часта *ажыццяўляецца* пры дапамозе іншых слоўных стылеўказальных агаворак (тыпу: «кажуць», «як кажуць», «як гаворыцца», «як той казаў», *«і* праўда *ж»* і г.д.). Некалькі прыкладаў: 1) *Як кажуць, бог не в ы д а с ц ь — с в і н н я і н е з' е с ц ь* (І.Шамякін. Першы генерал); 2) *Як той казаў, в ы ш э й с а м о г а с я б е н е с к о ч ы ш* (К.Чорны. Зямля); 3) *І праўда: п а с п я ш ы ш — л ю д з е й н а с м я ш ы ш* (У.Ягоўдзік. Пугачова песня).

У вельмі многіх выпадках перад ужытай прыказкай ідзе прамая спасылка на гэты фальклорны жанр, які называецца то прыказкай, то прымаўкай. Сінтаксічная канструкцыя, утвораная такім чынам, — бяззлучнікавы складаны сказ, першая частка якога (са словам *прыказка* ці *прымаўка)* афармляецца па-рознаму: «Ёсць такая прыказка», «Прымаўка недарма гаворыць», «Вось дзе пацвердзілася прыказка», «Правільна кажа народная прымаўка» і г.д. Напрыклад: 1) *Ёсць такая прыказка: « А д з і н С ц я п а н — з а ў с ё д ы п а н , а к а л і і н я с т а ч а , д з і ц я н е п л а ч а »* (Я.Колас. На ростанях); 2) *У нас нават прымаўка пайшла ў народзе: ш а в е ц з а ў с ё д ы б е з б о т а ў* (К.Чорны. Ідзі, ідзі). Аналагічная спасылка можа быць і пасля папярэдне ўжытай прыказкі: *«А д н а г а л а в а д о б р а , а д з в е л е п е й » ,* — успомніў ён прыказку (А.Якімовіч. Базылёў курган). Часам прыказка можа разрывацца пабочнай канструкцыяй: *« Н е ў з д ы х а й ,* — кажа беларуская прыказка, — *ч а г о н я м а , т о н я х а й »* (Р.Мурашка. Салаўі святога Палікара).

Гаворачы пра адрозненне прыказак ад фразеалагізмаў, нельга пакінуць па-за ўвагай і той факт, што прыказкі з'яўляюцца дэрывацыйнай базай фразеалагізмаў, што на іх аснове сфарміравалася каля сотні фразеалагічных адзінак. Зразумела, што крыніцай узнікнення фразеалагізмаў бываюць толькі прыказкі з поўнасцю ці часткова пераасэнсаванымі кампанентамі.

Скарачэнне кампанентнага складу прыказак і ўтварэнне на іх аснове фразеалагізмаў — адзін з жывых працэсаў, што адбываюцца ў мове. Для адных выслоўяў працэс эліпсацыі ўжо закончаны, яны ўжываюцца толькі ў скарочаным выглядзе (як фразеалагізмы): *губа не дура (з* прыказкі *Губа не дура: знае, што прымае*), *і кнігі ў рукі (з* прыказкі *Пісьменнаму і кнігі ў рукі)* і шмат іншых. Другія ж выкарыстоўваюцца і ў скарочанай форме (як фразеалагізм), і ў поўнай (як прыказка). Пры гэтым ужыванне выслоўя ў няпоўнай форме становіцца ўсё больш тыповым для сучаснай беларускай

мовы. Так, часцей ужываецца фразеалагізм *абяцанка-цацанка*, чым прыказка *Абяцанка-цацанка, а дурню радасць.*

Сярод іншых прыказак, якім абавязаны сваім узнікненнем некаторыя фразеалагізмы[18], можна выдзеліць тры групы. Адны прыказкі расшчапіліся на дзве часткі, і кожная з іх ужываецца самастойна як фразеалагізм. Напрыклад, з прыказкі *Старога вераб'я на мякіне не правядзеш*, якая абазначае 'вопытнага чалавека не ашукаеш', утварыліся фразеалагізмы *стары верабей* і *на мякіне не правядзеш.* Адпаведна і значэнне прыказкі размеркавалася паміж двума яе фрагментамі ('вопытны чалавек' і 'не перахітрыш, не абдурыш каго-небудзь'). Другую групу складаюць прыказкі, ад якіх адарваўся толькі трапны выраз з некалькіх слоў і стаў фразеалагізмам. Так, «абломкам» прыказкі *Мая хата з краю, нічога не знаю* з'яўляецца фразеалагізм *хата з краю,* які заўсёды выступае ў функцыі галоўнага члена безасабовага сказа і сваё значэнне 'каго-небудзь зусім не датычыцца' рэалізуе, ужываючыся ў спалучэнні з тым ці іншым прыналежным займеннікам: *мая хата з краю* (А.Макаёнак), *твая хата з краю* (К.Крапіва), *яго хата з краю* (А.Бачыла), *яе хата з краю* (І.Навуменка), *наша хата з краю* (І.Гурскі), *ваша хата з краю* (А.Куляшоў), *іх хата з краю* (Х.Шынклер), *іхняя хата з краю* (М.Лынькоў). У трэцюю групу ўваходзяць прыказкі, вобразная аснова якіх стала дэрывацыйнай базай фразеалагізмаў. Напрыклад, фразеалагізм *кусаць сабе локці* сфарміраваўся на вобразнай аснове прыказкі *Блізка локаць, ды не ўкусіш,* як бы насуперак яе літаральнаму сэнсу.

Прыказкі ўсіх трох груп, даўшы жыццё фразеалагізмам, не перастаюць ужывацца і самастойна.

Як відаць са сказанага, прыказкі — моўныя адзінкі іншага парадку ў параўнанні з фразеалагізмамі, а таму няма падстаў уключаць іх у раздзел «Фразеалогія». Прыказкі павінны апісвацца не ў фразеалагічных, а ў парэміяграфічных даведніках, у тлумачальных слоўніках прыказак. Думаецца, што прыказкі як моўныя адзінкі найбольш мэтазгодна разглядаць у раздзеле «Сінтаксіс», у адным з заключных яго параірафаў. Яны, як і свабодна арганізаваныя простыя ці складаныя сказы, называюць не паняцце, а суджэнне, валодаюць сэнсавай і інтанацыйнай закончанасцю. Разам з тым прыказкі надзелены цэлым шэрагам якасцей, якія адрозніваюць іх ад звычайных простых ці складаных сказаў. Гэтыя іх спецыфічныя асаблівасці і павінны быць у цэнтры ўвагі пры аналізе прыказак у раздзеле «Сінтаксіс».

У шматлікіх працах, прысвечаных прыказкам, звычайна адзначаецца як адна з асноўных асаблівасцей прыказкі яе ўстойлівасць, пастаянства яе лексічнага складу. Калі ж назіраць за ўжываннем прыказак у маўленні, то можна бачыць, што далёка не ўсе яны характарызуюцца ўстойлівасцю формы, нязменнасцю іх кампанентнага складу. Для значнай часткі прыказак характэрна з'ява варыянтнасці.

Пад варыянтамі ў галіне парэміялогіі разумеюцца агульнаўжывальныя разнавіднасці прыказкі, якія адрозніваюцца пэўнай структурнай зменнасцю плана выражэння пры нязменнасці плана зместу. Напрыклад, прыказка *Не кажы гоп, пакуль не пераскочыў* найчасцей ужываецца менавіта ў такім афармленні. Аднак, апрача гэтага, яна бытуе і ў іншых разнавіднасцях: *Не кажы гоп, не пераскочыўшы; Не пераскочыўшы, не кажы гоп; Не пераскочыў, не кажы гоп; Калі не пераскочыў, не кажы гоп.* Ва ўсіх сваіх

[18] Пра шматлікія і разнастайныя шляхі ўзнікнення фразеалагізмаў на аснове прыказак гл. больш падрабязна: Лепешаў І .Я. Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў. Мн., 1981; Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў. Частка 2. Мн., 1993.

Kamunikat.org

варыянтах прыказка рэалізуе адно і тое ж значэнне 'не лічы што-небудзь зробленым, пакуль не давядзеш яго да канца' і непарушна захоўвае сваю непаўторную вобразную аснову. Гэтыя абавязковыя дзве ўмовы і вызначаюць мяжу вар'іравання той ці іншай прыказкі.

У залежнасці ад таго, які моўны ўзровень закранаецца вар'іраваннем, вылучаецца некалькі тыпаў прыказкавай варыянтнасці.

Адным з найбольш распаўсюджаных тыпаў з'яўляюцца лексічныя варыянты, якія адрозніваюцца адзін ад другога слоўнымі відазмяненнямі. У якасці непастаянных кампанентаў пэўнай прыказкі найчасцей ужываюцца сінанімічныя словы: *Ведае (знае) кошка, чыё сала з'ела; Слязамі гору (бядзе) не паможаш.* Нярэдка нараўне з агульнамоўнымі лексічнымі сінонімамі выкарыстоўваюцца і кантэкстуальныя, але гэта не ўплывае на змест прыказкі: *Ліслівае (ласкавае, пакорнае) цяля дзвюх матак ссе.* Лексічная варыянтнасць іншы раз распаўсюджваецца не на адзін кампанент, а на два і больш, напрыклад: *Груганругану вока не выдзеўбе (не дзяўбе, не клюе) — Крумкач крумкачу вока не выдзяўбе — Воран ворану вока не выклюе (не выдзеўбе).*

Другі тып — марфалагічныя варыянты. Яны адрозніваюцца адзін ад другога формамі прыказкавага кампанента (лікавай, склонавай, асабовай і інш.): *Сорам не дым, вачэй (вочы) не выесць; Ваўкоў (ваўка) баяцца — у лес не хадзіць.*

Прыказка *Голаму разбой не страшны* ўжываецца і ў такой разнавіднасці: *Голы разбою не баіцца.* У гэтым выпадку адбыліся адначасова лексічныя і сінтаксічныя відазмяненні, таму такую разнавіднасць прыказкі трэба лічыць лексіка-сінтаксічным варыянтам. Змяненні лексічнага і сінтаксічнага характару ёсць і пры выкарыстанні прыказкі *Тапелец і за саломінку хапаецца,* яна рэалізуецца і ў такіх разнавіднасцях: *Той, хто топіцца, і за саломінку хопіцца; Як топішся, дык і за саломінку хапаешся.*

Чацвёрты тып — словаўтваральныя варыянты. Яны адрозніваюцца адзін ад другога дэрывацыйнымі сродкамі (прыстаўкай, суфіксам): *Пажывём — пабачым (убачым); З ваўкамі жыць — па-воўчы (па-воўчаму, паваўчынаму) выць.*

Яшчэ адзін тып — сінтаксічныя варыянты. Ад прыказкі ў яе зыходнай форме яны адрозніваюцца відазмяненнямі сінтаксічнай канструкцыі. Так, прыказку *Старцу міля не круг* ужываюць і з іншай кіравальнай сувяззю: *Для старца міля не круг.*

Значна радзей у параўнанні з іншымі тыпамі варыянтнасці сустракаюцца фанетычныя варыянты. Яны адрозніваюцца невялікімі асаблівасцямі ў агаласоўцы аднаго кампанента: *Кось-кось (кося-кося, косю-косю), пакуль у аглоблі.* Рэдкаўжывальны тып — акцэнталагічныя варыянты, у якіх адзін з кампанентаў адрозніваецца месцам націску: *Дзвюм смярцям (смярцям) не бываць, а адной не мінаваць.*

У з'яве варыянтнасці назіраецца пэўная заканамернасць: чым прыказка больш мнагачленная, тым больш яна мае варыянтаў, і наадварот. Так, зусім не вар'іруюцца, напрыклад, такія параўнальна няшматкампанентныя прыказкі: *Адзін у полі не воін; Ад дабра дабра не шукаюць; Запас бяды не чыніць; На бязрыб'і і рак рыба.* Устойлівасцю характарызуюцца і многія шматкампанентныя прыказкі, часткі якіх звязаны ўнутранай рыфмай або рытмічнай арганізаванасцю: *Дружба дружбай, а служба службай; Зняўшы галаву, па валасах не плачуць; Якія сані, такія і самі.*

Існаванне пэўнай прыказкі ў двух і больш варыянтах пацвярджаецца прыкладамі з мастацкіх і публіцыстычных тэкстаў, а таксама фіксацыяй гэтых варыянтаў у зборніках беларускіх прыказак. Ад агульнанародных варыянтаў трэба адрозніваць індывідуальна-аўтарскія варыяцыі той ці

Kamunikat.org

іншай прыказкі, якія звычайна матывуюцца мастацкімі задачамі і разлічаныя на дасягненне пэўнага стылістычнага эфекту. Так, у п’есе Я.Коласа «У пушчах Палесся» сустракаем прыклад стылістычна абумоўленага змянення прыказкі *Гультай за работу — мазоль за руку*, у якой першы назоўнікавы кампанент замяняецца ўласным імем: *Саўка з выгляду просты чалавек, а натура яго панская: Саўка за работу, мазоль за руку.*

Індывідуальна-аўтарскія варыяцыі прыказак даволі часта сустракаюцца ў вершаваным маўленні. І гэта зразумела: вельмі цяжка ўключыць у тканіну паэтычных твораў прыказку, асабліва шматкампанентную, не падпарадкаваўшы яе адпаведным рытма-рыфмічным асаблівасцям вершаванага маўлення. Гэта выклікае і змяненні інверсійнага характару, і іншыя дэфармацыі, і ўключэнне слоў, узятых «збоку», каб запоўніць вершаваную прастору. Вось як, напрыклад, выкарыстана прыказка *У чужым воку саломку бачым, а ў сваім і бервяна не заўважаем* у вершы Я.Купалы «На тэму крытыкі і самакрытыкі»: *Пылінку бачым у суседа, ды што? — ў яго іх не адна! А ў сваім воку, даўнім следам, не заўважаем бервяна.*

Зразумела, што гэтыя і падобныя варыяцыі, апраўданыя ці дапушчальныя ў пэўным мастацкім творы, не могуць быць выкарыстаны ў тлумачальным слоўніку прыказак у якасці ілюстрацыйнага матэрыялу, бо ўжытыя ў зменена форме, неўласцівай для агульнанароднай мовы. Разам з тым яны вартыя таго, каб знайсці адлюстраванне ў адпаведнай частцы слоўнікавага артыкула як ілюстрацыі, якія паказваюць і такі магчымы спосаб рэалізацыі прыказак у маўленні.

Можна назіраць і яшчэ некаторыя асаблівасці ўжывання прыказак у маўленні, якія, аднак, не з’яўляюцца індывідуальна-аўтарскімі. Гэта, па-першае, скарочанае ўжыванне прыказкі, недагаворванне яе апошняй часткі. Персанаж ці аўтар разлічвае ў такім выпадку, што суразмоўнік ці чытач добра ведае прыказку ў яе поўным лексічным складзе і ў думках дапоўніць яе. Напрыклад: *Яна, можа, і не дала б ганьбы Рыбіну, але гэта ўжо будзе залежаць ад яго. Пад ляжачы камень...* (П.Пестрак. Серадзібор). Прыказка *Гара з гарой не сходзіцца, а чалавек з чалавекам заўсёды* часта ўжываецца ў скарочаным выглядзе — з недагаворваннем апошняга кампанента, з апушчэннем другой часткі або з апушчэннем другой часткі і дзеяслоўнага кампанента першай часткі: 1) *З таго часу, абы [Карзюк] выходзіў у горад — усё сцішка азіраўся паабапал. «Гара з гарой не сходзіцца, а чалавек з чалавекам...»* (С.Баранавых. Калі ўзыходзіла сонца); 2) *—Яшчэ раз дзякую. Можа, сустрэнемся яшчэ. —Няма за што дзякаваць, мілы чалавек, паслуга невялікая. А сустрэцца — не дзіва, гара з гарой не сходзіцца...* (І.Новікаў. Дарогі скрыжаваліся ў Мінску); 3) *—Як кажуць, гара з гарою... — Вядома, чаго ў жыцці не бывае... —Можа, яшчэ і сустрэнемся калі, праўда* (Я.Васілёнак. Таццяна Ларына). Непаўната прыказкі на пісьме абазначаецца шматкроп’ем, а вымаўленне такіх прыказак звычайна суправаджаецца інтанацыйнай незавершанасцю. Скарочанае выкарыстанне прыказак адлюстроўвае тыповую для вуснага маўлення з’яву і павінна кваліфікавацца як стылістычна не абумоўленае змяненне прыказак.

Па-другое, *уключэнне ў* прыказку пабочных слоў, зваротканў, прыслоўяў часу *заўсёды, часам*, часціцы *маўляў*, якія не аказваюць уплыву на змест прыказкі: 1) *Золата, кажуць, і ў смецці блішчыць* (Я.Ермаловіч. Валуны); 2) *Чакай Пятра, чалавеча, — сыр з'ясі* (У.Паўлаў. Спелыя травы); 3) *Як ваўка ні кармі, ён заўсёды ў лес глядзіць* (М.Пянкрат. Буян); 4) *Каму невядома, што і ў сцен часам ёсць вушы* (В.Быкаў. Сотнікаў); 5) *За кампанію, маўляў, і цыган павесіўся* (Л.Гаўрылкін. Сорак кіламетраў роздуму).

Як яшчэ адну асаблівасць рэалізацыі прыказак у маўленні трэба назваць з’яву факультатыўнасці. Некаторыя прыказкі могуць ўжывацца то ў поўным, то ў няпоўным складзе, пры гэтым абодва варыянты суадносяц-

да як раўнапраўныя, аднолькава дапушчальныя ў межах нормы. Неабавязковымі, факультатыўнымі могуць быць як асобныя словы, так і апошняя частка прыказкі. Вось некалькі прыкладаў, у якіх факультатыўная частка ўзята ў ломаныя дужкі: *Адзін з'еш хоць вала, <дык> адна хвала <а пакрысе, ды ўсе>; <Адна> лыжка дзёгцю псуе бочку мёду; Вышэй <самога> сябе не скочыш.* Факультатыўная частка некаторых прыказак ужываецца ўсё радзей і радзей. Так, прыказка *Да пары збан ваду носіць бручка адарвецца — збан паб'ецца*> толькі 4 разы выкарыстана ў поўным лексічным складзе (у творах Л. Арабей, І. Гурскага, В. Дуніна-Марцінкевіча, М.Клімавіча) і 15 разоў — у скарочаным варыянце (у творах В.Адамчыка, А.Бялевіча, В.Вольскага, Ц.Гартнага, І.Гурскага, У.Корбана, Я.Купалы, Я.Курто, М Лобана, А.Макаёнка, А.Маўзона, А.Махнача, М.Машары, І.Новікава, А.Якімовіча).

Многія прыказкі ўступаюць у сінанімічныя сувязі з іншымі прыказкамі. Адрозніваюцца сваёй вобразнай асновай, але маюць гранічна блізкае значэнне, напрыклад, такія прыказкі: *Адзін і ў кашы няспорны; Адзін у полі не воін; Адна галавешка і ў печы тлее; Адной рукой і вузла не завяжаш.*

Некаторыя прыказкі маюць не адно, а два значэнні. Так, прыказка *Блізка відаць, ды далёка дыбаць,* калі гаворыцца пра таго, хто ідзе ці едзе, абазначае ’не так і блізка што-небудзь, як здаецца'. Яе другое значэнне — 'не так лёгка дасягнуць таго, пра што марыць хто-небудзь (пра цяжкасці выканання якой-небудзь задумы)’.

ПРА СТРУКТУРУ СЛОЎНІКА

Пры складанні гэтага Слоўніка аўтары ўлічылі вопыт сваіх папярэднікаў.

У гісторыі збірання і асэнсавання беларускіх прыказак самая значная з’ява — «Зборнік беларускіх прыказак» (Спб., 1874) І.Насовіча. У адрозненне ад іншых фалькларыстаў І.Насовіч не проста падае ў алфавітнай паслядоўнасці сабраныя ім прыказкі, але і раскрывае іх сэнс. Таму яго працу слушна лічаць першым у гісторыі ўсходнеславянскай філалогіі тлумачальным слоўнікам прыказак. У ім 3715 прыказак і прымавак (фразеалагізмаў). Амаль усе яны атрымалі семантычную або сітуатыўную характарыстыку. Так, сэнсавы змест прыказкі *Дараванаму каню ў зубы не глядзяць* раскрываецца наступным чынам: «Недахопаў падарунка не разбіраюць». Часцей за ўсё паведамляецца сітуацыя, у якой ужываецца прыказка («Кажуць наконт...», «Гаворыцца, калі...», «Кажуць з выпадку...» і пад.). Іншы раз да сітуатыўнай далучаецца і стылістычная характарыстыка (тыпу: *з насмешкай, жартаўліва, у пахвалу, з жальбай* і інш.). Вось як апісана, напрыклад, прыказка *Каждому старцу па стаўцу:* «З прыкрасцю гавораць гаспадыні, калі сям’я не адначасова збіраецца да стала і даводзіцца даваць есці кожнаму паасобку».

Яшчэ адна праца — «Крынічнае слова» (Мн., 1987) І.Шкраба і Р.Шкрабы. Гэта тлумачальны слоўнік прыказак, «якія выкарыстоўваюцца ў беларускай мастацкай літаратуры». Тут каля 750 прыказак (разам з варыянтамі, а таксама некалькімі дзесяткамі фразеалагізмаў тыпу: *давай бог ногі, не першы год замужам).* Кожная прыказка ілюструецца прыкладам ці прыкладамі яе ўжывання. Калі прыказка мае пераносны сэнс, то яна атрымлівае адпаведнае тлумачэнне. Напрыклад, прыказка *Да пары*

Kamunikat.org

збан ваду носіць растлумачана так: «Усё мае канец. Часам гаворыцца ў якасці асуджэння: як бы чалавек ні ўгойваў свае намеры або свае ўчынкі, усё ўрэшце выйдзе наверх». Далей у слоўнікавым артыкуле ідуць дзве ілюстрацыі з твораў Я.Коласа і А.Жука. На сэнсавую блізкасць асобных прыказак паказваюць паметы «тое самае, што» або «параўн.».

У «Слоўніку беларускіх прыказак» апісваюцца каля 1000 прыказак, якія ўжываюцца ў сучасным літаратурным маўленні як моўныя адзінкі, суадносныя са сказам. Гэта, як правіла, афарызмы народнага паходжання, што склаліся непасрэдна ў мове беларусаў. Некаторыя прыказкі перайшлі ў нашу мову з іншых моў як запазычанні ці калькі або паўкалькі, напрыклад: *Іван ківае на Пятра <а Пётр на Івана>* — запазычанне з рускай мовы; *Што задужа, то не здрова* — паўкалька з польскай мовы; *Няпрошаны госць горш за татарына* — паўкалька з рускай мовы; *Рука руку мые* — калька з лацінскай мовы; *Прывычка — другая натура* — паўкалька з лацінскай мовы; *Хто плаціць грошы, той заказвае і музыку* — недакладная калька з англійскай мовы; *Добра смяецца той, хто смяецца апошні* — калька з французскай мовы. І толькі асобныя выслоўі, уключаныя ў Слоўнік, паводле сферы свайго першапачатковага ўжывання з'яўляюцца афарызмамі кніжнага паходжання, крылатымі выразамі, якія адарваліся ад сваёй літаратурнай крыніцы і цяпер успрымаюцца як звычайныя прыказкі, фіксуюцца ў парэміялагічных зборніках (гл., напрыклад: *Апетыт прыходзіць у час яды; З мілым рай і ў шалашы; Каб сонца засланіць, вушэй аслiных мала; Кропля камень крышыць; Маўр зрабіў сваю справу, маўр можа ісці).*

Крыніцай Слоўніка стала картатэка, створаная аўтарамі шляхам франтальнага і выбарачнага распісвання мастацкай і публіцыстычнай літаратуры галоўным чынам XX ст. Амаль усе прыказкі, што ўвайшлі ў Слоўнік, зарэгістраваны ў парэміялагічных зборніках або ў лексікаграфічных даведніках.

Кожная прыказка з усімі ўласцівымі ёй варыянтамі апісваецца ў асобным слоўнікавым артыкуле, які складаецца з наступных элементаў: а) загаловачнай прыказкі; б) семантычнай, а пры неабходнасці — сітуатыўнай і стылістычнай характарыстыкі (з паказам, дзе гэта магчыма, сінанімічных сувязей пэўнай прыказкі з іншымі); в) ілюстрацыйнага матэрыялу; г) даведачнай часткі.

Загаловачныя прыказкі размешчаны ў алфавітным парадку, пры гэтым у алфавіце ўлічваюцца як іх варыянты, так і факультатыўная частка.

З а г а л о в а ч н а я   п р ы к а з к а. Яна прыводзіцца ў найбольш тыповай форме. Месца націску, ў кампанентах загаловачнай прыказкі абазначаецца толькі ў асобных выпадках, калі неабходна папярэдзіць розначытанне:

Адзін і ў кашы няспорны.

Гора толькі рака красіць.

Дачка у пары — не трымай у двары.

Лексічныя, марфалагічныя, словаўтваральныя, фанетычныя і акцэнталагічныя варыянты прыказак уключаюцца ў загаловак і даюцца ў круглых дужках:

Задам (назад) толькі ракі поўзаюць (паўзуць, ходзяць).

З вачэй (з воч) далоў і з сэрца вон.

Каму шанцуе (пашанцуе), той і ў лапцях танцуе.

Кось-кось (кося-кося, косю-косю), пакуль у аглоблі.

Невучоны (навучаны) як сляпы.

Kamunikat.org

Што да сінтаксічных і лексіка-сінтаксічных варыянтаў, то іх звычайна нельга адлюстраваць у загалоўку. Таму яны прыводзяцца ўнутры слоўнікавага артыкула паўтлустым (як і ў загалоўку) шрыфтам. Напрыклад, у артыкуле **У сям'і не без вырадка** пасля загаловачнай прыказкі ідзе яе апісанне (семантычная характарыстыка з паказам сінанімічных сувязей) і ілюстрацыйны матэрыял, а затым даецца сінтаксічны варыянт **Сям'я не без вырадка,** якi таксама ілюструецца адпаведнымі прыкладамі. Параўн. таксама: загаловачная прыказка **Калі заб'еш бабра, то не будзе табе дабра** і варыянт **Хто заб'е бабра, не будзе мець дабра.**

Варыянты, уключаныя ў загаловак або пададзеныя ўнутры слоўнікавага артыкула, прыводзяцца і на адпаведным месцы агульнага алфавіта з адсылкай да асноўнай (зыходнай) формы. Напрыклад:

Адвага гарады бярэ. *Гл.* Смеласць (храбрасць, адвага) гарады бярэ.

Аўчына вырабу не варта. *Гл.* Не варта шкурка вырабу.

Ашуканствам можна свет прайсці, але назад не вернешся. *Гл.* Маной (няпраўдай. хітрасцю, круцельствам) свет пройдзеш, а назад не вернешся.

Не злоўлены — не злодзей. *Гл.* Не злавіў (не ўзяў) за руку, не кажы <што> злодзей.

Факультатыўная частка прыказкі бярэцца ў ломаныя дужкі:

За <аднаго> бітага двух нябітых даюць.

Старасць не радасць <а горб не карысць >.

У дачыненні да загаловачных прыказак, якія пачынаюцца з факультатыўнага слова, таксама выкарыстоўваецца сістэма адсылак:

Лыжка дзёгцю псуе бочку мёду. *Гл.* <Адна> лыжка дзёгцю псуе бочку мёду.

Семантычная, сітуатыўная і стылістычная характарыстыка. Прыказкі паводле іх семантыкі, як ужо гаварылася ў «Прадмове», падзяляюцца на тры групы і ў гэтай сувязі тлумачацца з улікам іх сэнсавай матываванасці.

Пераважная большасць прыказак рэалізуецца толькі з пераносным сэнсам, а таму мае патрэбу ў растлумачэнні іх сэнсавага зместу. Паколькі прыказкі структурна арганізаваныя як сказ, то іх тлумачэнне ажыццяўляецца таксама праз сказ, просты ці складаны. Напрыклад, прыказка *Быць бычку на вяровачцы* тлумачыцца так: 'прыйдзецца расплачвацца за што-н., адчуць непрыемнасці'. Прыказка *Колькі ваўка ні кармі, ён у лес глядзіць,* утвораная па структурнай схеме складанага сказа, атрымлівае такое тлумачэнне: 'як ні старайся перамяніць сутнасць чалавека, яго прывычкі, якасці, яны абавязкова праявяць сябе'. У некаторых выпадках прыказка са структурай простага сказа вымагае семантычнай характарыстыкі ў форме складанага сказа, напрыклад: *Ваўка ногі кормяць* — 'каб пракарміцца, трэба шукаць харчы, турбавацца, а не сядзець на адным месцы'.

Прыказкі, у якіх адны словы пераасэнсаваліся, а другія захоўваюць сваё літаральнае значэнне, маюць патрэбу ў тлумачэнні толькі пераасэнсаваных слоў. Так, сэнсавы змест прыказкі *П'янаму </> мора па калена* перадаецца з выкарыстаннем першага слова ў яго прамым значэнні: 'п'янаму нічога не страшна, нічога не значыць'.

Прыказкі трэцяй групы не патрабуюць тлумачэння, бо іх кампаненты рэалізуюцца з прамым значэннем. Не тлумачацца, напрыклад, такія прыказкі: *Брат любіць сястру багатую, а мужык жонку здаровую; Вучыцца ніколі не позна; Госць на парог — радасць у хату.*

Некалькі прыказак, уключаных у Слоўнік, маюць не адно, а два значэнні. Кожнае значэнне аддзяляецца парадкавай лічбай і, апрача першага, даецца з чырвонага радка. Паслядоўнасць размяшчэння значэнняў абумоўліваецца лагічнай сувяззю паміж імі. Першае значэнне звычайна кан-

kamunikat.org

кратнае, літаральнае, вынікае з прамых значэнняў састаўных частак прыказкі; другое ж — абстрактнае, пераноснае. Напрыклад, прыказка *Пешы коннаму не таварыш* у яе першым значэнні не патрабуе тлумачэння, а яе другое значэнне — 'людзей, розных па характары, сацыяльным становішчы і пад., нішто не можа аб'яднаць'. Параўн. таксама такія прыказкі: *Галоднай куме хлеб наўме; Дзвюм смерцям не бываць, <а> адной не мінаваць; Дзе п 'юць, там і льюць; Пераначуем, болей пачуем; Што пасееш, то і пажнеш.*

У многіх выпадках, апрача семантычнай (лагічнай) характарыстыкі, узнікае неабходнасць даваць і сітуатыўную характарыстыку, г. зн. раскрываць сітуацыю, у якой ужываецца пэўная прыказка. Сітуатыўная характарыстыка пачынаецца са слоў: «Кажуць пра...», «Кажуць, калі...», «Кажуць таму...», «Кажуць у апраўданне...», «Гаворыцца ў адказ...», «Гаворыцца як прапанова...» і інш. Так, тлумачальная частка прыказкі *Ад ліха ціха, а дабра не чуваць* складаецца з семантычнай і сітуатыўнай характарыстыкі: *Нічога асаблівага, ні дрэннага, ні добрага, не чуваць. Жартаўлівы адказ на пытанне: «Што новага?» ці «Што чутно?»* Калі прыказкі ўжываюцца толькі ў прамым значэнні і не патрабуюць лагічнай характарыстыкі, то яны нярэдка суправаджаюцца сітуатыўнай характарыстыкай:

Абедаў, а жывот не ведаў. *Кажуць пра дрэнную яду, калі хто-н. не пад'еў.*

Будзеш усё ведаць, хутка (скора) пастарэеш (састарышся, стары зробішся). *Гаворыцца, часцей з незадавальненнем, як ухілівы адказ на пытанне суразмоўніка.*

Шмат якія прыказкі атрымліваюць стылістычную (экспрэсіўна-ацэначную) характарыстыку (тыпу: *іранічна, жартаўліва, з адабрэннем, з неадабрэннем, з незадавальненнем* і інш.). Нярэдка яна ўключаецца ў сітуатыўную характарыстыку («Гаворыцца жартаўліва пра...»). Напрыклад, прыказка *Абяцанкі-цацанкі, а дурню радасць* мае такую сітуатыўную і стылістычную характарыстыку: *Кажуць іранічна ці з неадабрэннем, калі не вераць у хуткае выкананне кім-н. дадзеных ім абяцанняў.*

У тлумачальную частку слоўнікавага артыкула ўваходзіць і адлюстраванне сінанімічных сувязей паміж прыказкамі. Калі прыказка мае сінонімы, то яны прыводзяцца ў канцы тлумачальнай часткі пасля скарачэння **Сін.** (сінонімы). Напрыклад:

Адзін у полі не воін. *Аднаму чалавеку, у адзіночку цяжка дабіцца чаго-н., справіцца з чым-н. Часцей ужываецца як апраўданне чыйго-н. бяссілля, бездапаможнасці.* **Сін.:** *Адзін і ў кашы няспорны; Адна галавешка і ў печы тлее; Адной рукой і вузла не завяжаш.*

Ілюстрацыйны матэрыял. Расказваючы пра сваё ўражанне пры чытанні далеўскага зборніка прыказак, В.Бялоў зазначае: «Прыказкі, многімі тысячамі сабраныя разам, у адзін каземат, неяк не іграюць, можа, нават перашкаджаюць адна адной. Ім цесна ў кнізе, ім няма чым дыхаць. Яны жывуць толькі ў кантэксце, у стыхіі няпрыказкавай мовы. Якой жывой, паўнакроўнай становіцца кожная (нават заняпаленькая) прыказка ў бытавых абставінах, у гутарковай мове».

Паказаць жыццё прыказкі ў маўленні, у кантэксце — адна з задач тлумачальнага слоўніка прыказак. Таму прыклады-цытаты тут выступаюць як неад'емная частка слоўнікавага артыкула, як дадатковы сродак сэнсавай і іншай інфармацыі.

Сэнсавы змест, сітуатыўная і стылістычная характарыстыка прыказкі і яе рэалізацыя ў кантэксце звычайна ілюструюцца чатырма цытатамі з тво-

[19] Белов В. *Лад*: Очерки о народной эстетике. М., 1982. С. 232.

Kamunikat.org

раў беларускіх пісьменнікаў ці з перыёдыкі. Калі прыказцы ўласцівы такія з'явы, як варыянтнасць ці факультатыўнасць, то колькасць ілюстрацыйных прыкладаў адпаведна павялічваецца.

Скарачэнні ў цытатах абазначаюцца дзвюма кропкамі (..).

Часам пры цытаванні выкарыстоўваюцца квадратныя дужкі. Імі адзначаюцца ўстаўкі асобных слоў (звычайна гэта назвы дзейных асоб, замененыя ў тэксце асабовым ці прыналежным займеннікам). У квадратных дужках даецца таксама імя дзейнай асобы, якой належыць рэпліка з драматургічнага твора.

Калі прыказка не ўскладнена варыянтнасцю ці факультатыўнымі кампанентамі, то ілюстрацыі размяшчаюцца ў храналагічным парадку. У іншых выпадках парадак падачы прыкладаў-цытат звязаны з паслядоўным адлюстраваннем формы загаловачнай прыказкі. Прыклады, у якіх прыказка выкарыстана ў скарочаным выглядзе — з недагаворваннем яе апошняй часткі, падаюцца пасля ілюстрацый, дзе прыказкі ўжыты ў найбольш тыповай форме.

У «Прадмове» ўжо гаварылася, што ў мастацкіх і публіцыстычных тэкстах сустракаюцца індывідуальна-аўтарскія варыяцыі прыказак, звычайна абумоўленыя мастацкімі мэтамі або асаблівасцямі вершаванага маўлення. Такі магчымы спосаб рэалізацыі прыказак таксама адлюстроўваецца ў слоўнікавым артыкуле. У ім следам за прыкладамі-цытатамі, у якіх прыказкі выкарыстаны нарматыўна, з абзаца за знакам зорачкі (*) даюцца індывідуальна-аўтарскія ўжыванні прыказак у змененай форме.

Даведачная частка. Тут амаль ва ўсіх выпадках адзначаецца, у якіх парэміялагічных зборніках (гл. «Спіс скарачэнняў») фіксуецца загаловачная прыказка ці яе варыянты. Калі ў некалькіх зборніках прыказка пададзена ў аднолькавай форме, то перавага аддаецца аднаму зборніку, храналагічна больш ранняму.

У даведачнай частцы зрэдку ёсць звесткі, з якой мовы запазычана або скалькавала загаловачная прыказка. Часам даюцца звесткі гістарычна-этымалагічнага характару (гл., напрыклад, артыкул *Апетыт прыходзіць у час яды).*

Многія прыказкі дапускаюць свабодную перастаноўку сваіх кампанентаў (*Адна бяда не ходзіць —Бяда адна не ходзіць),* ужываюцца ў некалькіх варыянтах, маюць факультатыўныя словы. Усё гэта абцяжарвае знаходжанне шматлікіх прыказак у Слоўніку. Таму, каб палегчыць пошукі той ці іншай прыказкі, у канцы Слоўніка прыводзіцца алфавітны пералік слоў (за выключэннем службовых), якія ўваходзяць у загаловачныя прыказкі або ў іх варыянты, пададзеныя ўнутры слоўнікавых артыкулаў. Карыстаючыся ім, можна знайсці любую з апісаных прыказак, ведаючы хоць бы адзін яе кампанент. Пры кожным з гэтых слоў прыводзяцца ў алфавітнай паслядоўнасці ўсе прыказкі, у якіх яно сустракаецца.

Слова даецца ў яго зыходнай форме: назоўнікі — у назоўным склоне адзіночнага ліку; прыметнікі — у назоўным склоне адзіночнага ліку мужчынскага роду; лічэбнікі і займеннікі — адпаведна назоўнікам і прыметнікам; дзеясловы, дзеепрыметнікі і дзеепрыслоўі — у неазначальнай форме. Суплетыўныя формы (тыпу: *браць — узяць)* і трывальныя пары дзеясловаў (*шанцаваць — пашанцаваць)* прыводзяцца на сваім алфавітным месцы.

У алфавітны пералік уключаны і словы, якія па-за пэўнай прыказкай не ўжываюцца *(боляча, военка, здрова* і інш.).

Калі паміж зыходнай і вытворнымі формамі ёсць значныя разыходжанні, то даюцца адсылкі да слова ў яго зыходнай форме, напрыклад: **Будзе.** *Гл. быць;* **Каму.** *Гл.* хто; **Мяне.** *Гл. я;* **Нам.** *Гл. мы;* **Сабой.** *Гл. сябе.*

СПІС СКАРАЧЭННЯЎ

гл. — глядзіце
знач. — значэнне
і інш. — і іншае
і пад. — і падобнае
-н.— небудзь
параўн. — параўнайце
сін. — сінонім
устар. — устарэлы

ПАРЭМІЯЛАГІЧНЫЯ І ЛЕКСІКАГРАФІЧНЫЯ ПРАЦЫ

БРС— Беларуска-рускі слоўнік. Т. I—2. 2 выд. Мн., 1988—89.

Выслоўі — Выслоўі / Склад. М.Я.Грынблат. Мн., 1979.

Лепешаў — Лепешаў І.Я. З народнай фразеалогіі: Дыферэнц. слоўнік. Мн., 1991.

Ліцвінка — Ліцвінка В.Д., Царанкоў Л.А. Слова міма не ляціць. Мн., 1985.

Ляцкі — Ляцкий Е.А. Материалы для изучения творчества и быта белорусов. М., 1898.

Насовіч — Носович И.И. Сборник белорусских пословиц. Спб., 1874.

Прыказкі — Прыказкі і прымаўкі. Кн. I—2 / Склад. М.Я.Грынблат, Мн., 1976.

Рабкевіч — Рабкевіч В.І. Паслухай, што людзі кажуць: Бел. нар. прыказкі, прымаўкі, прыкметы, жарты. Мн., 1985.

Раманаў — Романов Е. Белорусский сборник. Т. I. Вып. I—2. Киев, 1886.

Рапановіч — Беларускія прыказкі, прымаўкі і загадкі / Склад. Я.Рапановіч. Мн., 1972.

РБС — Русско-белорусский словарь. Т. 1—2. 2 изд. Мн., 1982.

ТСБМ — Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. Т. 1—5. Мн., 1977—84.

Федароўскі — Federowski M. Lud białoruski na Rusi Litewskiej. T. 4. Warszawa, 1935.

Янкоўскі — Беларускія прыказкі, прымаўкі, фразеалагізмы / Склад. Ф.Янкоўскі. 2 выд. Мн., 1962.

А

АБ ЛОЎКУ ПАМОЎКА, А ЁН <САМ> ТУТ. *Гл.* Пра воўка (аб воўку) памоўка, а ён *<сам> тут.*

АБЕДАЎ, А ЖЫВОТ НЕ ВЕДАЎ. *Кажуць пра дрэнную яду, калі хто-н. не пад'еў.* Нажэрліся мы гэтай бручкі, як каровы, і ўсё роўна, што і не еў чалавек. Як той казаў — абедаў, а жывот не ведаў (Я.Брыль. Зязюлечка).

—*Насовіч:* Абедаў, ды жывот не ведаў; *Федароўскі'.* Снедаў, абедаў, а жывот не ведаў.

АБЕД НА АБЕД НЕ ТОЕ, ШТО КІЙ НА КІЙ *Звычайна гаворыцца ў адказ таму, хто, адмаўляючыся ад пачастунку, кажа, што ўжо абедаў,* Ганна тым часам на стол сабярэ. Абедаць хоць, можа, і рана, але ж некалі мой Гірша казаў — абед на абед не тое, што кій на кій (І.Чыгрынаў. Плач перапёлкі).

—*Янкоўскі:* Абед на абед — не тое, што кій на кій; *Выслоўі*: Абед на абед не зашкодзіць, а кій на кій пашкодзіць; Абед на абед — не палка на палку; *Ліцвінка*: Абед на абед — не кій на кій.

АБО ПАН АБО ПРАПАЎ. *Гл.,* Пан ці прапаў.

АБЫДЗЕЦЦА БЕЗ МАРЦЫПАНАЎ ЦЫГАНСКАЕ ВЯСЕЛЛЕ *Няма патрэбы праяўляць станоўчыя адносіны да каго-н. Кажуць іранічна пра таго, хто не заслугоўвае чаго-н. станоўчага.* Пасля ён [Міхал) сурова сказаў мне: — Ідзі наперад, атаман. Няўчасна ты з імі [«паляўнічымі»] добры стаў. Дабрыню прэч. Абыдзецца без *марцыпанаў цыганскае вяселле* (У.Караткевіч. Дзікае паляванне караля Стаха).

— *Федароўскі*: Абыдзецца цыганскае вяселле без марцыпанаў.

АБЫ ШЫЯ, <А> ХАМУТ ЗНОЙДЗЕЦЦА *Гл.* Была б (абы) шыя, <а> хамут знойдзецца.

АБЯЦАНАГА ТРЫ ГАДЫ ЧАКАЮЦЬ. *Наўрад ці можна спадзявацца, што абяцанне будзе хутка выканана. Ужываецца як адмоўная рэакцыя на чыё-н. абяцанне зрабіць што-н.* Сін.: *Абяцанкі-цацанкі, а дурню радасць.* [Плінке:] Хутка возьмем Баку. Тады я падару вам фляконьшык газа... тоны тва. Ха-ха-ха... [Таццяна:] Дзякую, гер Плінке. Я пачакаю. [Плінке:] Не тоўга. [Таццяна:] Абяцанага тры гады чакаюць (К.Крапіва. Валодзеў гальштук). — Не бойся, не пакіну [цябе]... — Абяцанага тры гады чакаюць, — Хрысця скрывіла падпухлыя з цёмным налётам губы (В.Адамчык. Голас крыві брата твайго).

* Я спяшаюся нагадаць пра абяцанне... — Абяцанага сем год чакаюць (М.Лужанін. Колас расказвае пра сябе).

АБЯЦАНКА-ЦАЦАНКА, А ДУРНЮ РАДАСЦЬ. *Гл.* Абяцанкі-цацанкі, а дурню (дурному) радасць.

АБЯЦАНКІ-ЦАЦАНКІ, А ДУРНЮ (ДУРНОМУ) РАДАСЦЬ. *Няма надзей на здзяйсненне абяцанага. Кажуць іранічна ці з неадабрэннем, калі не вераць у хуткае выкананне кім-н. дадзеных ім абяцанняў.* Сін.: *Абяцанага тры гады чакаюць.* — Ну, што ж, таварышы, абяцаю вам усякую дапамогу... — і Саколіч хацеў развітацца з хворымі. —Абяцанкі-цацанкі, а дурню радасць... — адпаліла тут Насця, рэзка штурхануўшы зэдлік, які трапіў ёй на дарозе (М.Лынькоў. Векапомныя дні). Абяцалі ўсё яслі. Абяцанкі-цацанкі, а дурню радасць (В.Каваленка. Падвышанае неба).

Kamunikat.org

[Краеўскі:] Цяпер жа.. даруюць нам усім волю і роўнасць. [Талаш:] Абяцанкі-цацанкі, а дурному радасць, эге ж (Я.Колас. У пушчах Палесся). —Вот як план лесанарыхтовак выканаем, тады заеду з пляшкай. Нават дзве пастаўлю. —Ого, калі тое будзе! — прысвіснуў Казакевіч. — Абяцанкі-цацанкі, а дурному радасць... (Л.Левановіч. Паводка сярод зімы) АБЯЦАНКА-ЦАЦАНКА, А ДУРНЮ (ДУРНОМУ) РАДАСЦЬ. [Юлія:] Я, штоб адчапіцца ад яго абяцала прыйсці. [Навум:] Абяцанка цацанка, а дурному *радасць* (В. Дунін-Марцінкевіч. Сялянка). Так уяўлялася акупантам перамога на савецка-шрманскім фронце, якую Гітлер абяцаў ім у 1942 годзе. Абяцанка-цацанка, а дурню радасць (К.Крапіва. Ёлкі і палкі).

* Занепадае мая хата. Усё даджуся паднавіць яе сям-там, ды трудна мне адной. Сваякі абяцаюць дапамагчы, але, як кажуць, цацанкі-абяцанкі, а дурному радасць (Я.Колас. На ростанях). —Я ж пісаў табе... і ў апошнім пісьме таксама. —Ці мала каму хто і пра што піша... Абяцанкі-цацанкі, а... — але яна не сказала «дурню», падабрала замест гэтага слова нешта іншае, як ёй здавалася, бяскрыўднае, — а некаму радасць (І.Чыгрынаў. Трэція пеўні).

— *Насовіч*: Абяцанка цацанка, а дурному радасць; *Прыказкі'.* Абяцанка-цацанка (абяцалка-цацалка), а дурному радасць.

АВЕЧКУ СТРЫГУЦЬ, А БАРАН ДРЫЖЫЦЬ. *Калі караюць аднаго, то для другога гэта павінна быць папярэджаннем, навукай.* Сін.: *Кошку б'юць — нявестцы намёкі даюць.* Мы тут не думаем абараняць падсудных... Але трэба неяк абараняцца самім. Бо, як кажуць, авечку стрыгуць — баран дрыжыць (Л.Прокша. Ці ж яны вінаваты?).

— *Насовіч*: Авечку стрыгуць, а баран дзівісь (дрыжыць); *Прыказкі'.* Авечку стрыгуць, а баран дрыжыць.

АГОНЬ АГНЁМ НЕ ТУШАЦЬ. *Гл.* Пажар (агонь) агнём не тушаць.

АДАЛЬЮЦЦА ВОЎКУ АВЕЧЫЯ СЛЁЗКІ (СЛЁЗЫ). *Крыўдзіцель паплаціцца за прычыненыя каму-н. зло, крыўду. Ужываецца як пагроза ці перасцярога.* [Габрусевіч:] Яны маюць дазвол на зброю, дык думаюць, на іх управы не будзе. Няхай, няхай! Яшчэ пабачым, хто дужэйшы! Адальюцца воўку авечыя слёзкі!.. (М.Хведаровіч. Споведзь перад будучыняй).

— *Федароўскі:* Пабілі воўка гавечыя слёзы; *Прыказкі*: Адрыгнуцца воўку кароўі слёзы.

АДВАГА ГАРАДЫ БЯРЭ. *Гл.* Смеласць (храбрасць, адвага) гарады бярэ.

АД ДАБРА ДАБРА НЕ ШУКАЮЦЬ. *Кажуць, калі не бачаць сэнсу мяняць існуючае становішча, прывычны спосаб жыцця, якія цалкам задавальняюць каго-н.* [Пытляваны:] А каго ж ты яшчэ хочаш? Жаніха? Забірай. Толькі шчыра вам скажу: дурань будзе, калі пойдзе. Ад дабра дабра не шукаюць (К.Крапіва. Пяюць жаваранкі). [Хамякоў:] Аставайся тут. Мы цябе ўраз ажэнім. Брыгаду трактарную дам, такую, што... [Сяргей:] Не, Павел Сцяпанавіч. Ад дабра дабра не шукаюць (А.Макаёнак. Твой хлеб), А што мы дзе выхадзім лепшае? Ад дабра дабра не шукаюць. У *Вялікім* Лесе нас усе ведаюць і мы ўсіх ведаем. Калі што — і памогуць, і абароняць (Б.Сачанка. Вялікі Лес). —Што ж ты, Арцём, маю хату мінаеш? — добразычліва ўшчуваў Сілівей былога суседа. —Заначаваў бы ў мяне: месца ж не праляжыш. —Ад дабра дабра не шукаюць... (В.Праскураў. Людзі-суседзі).

— *Прыказкі.* Ад дабра дабра не шукай.

АДЗІН ДУРАНЬ МОЖА ЗАДАЦЬ (ЗАДАСЦЬ) СТОЛЬКІ ПЫТАННЯЎ, ШТО ДЗЕСЯЦЬ (СЕМ) РАЗУМНЫХ НЕ АДКАЖУЦЬ. *Кажуць з незадавальненнем пра таго, хто назаляе шматлікімі пытаннямі.* — Куды вы

спяшаецеся?.. У мяне яшчэ да вас многа пытанняў. —Кажуць, — разгадаў хітрыкі бундаўца Галуза, — адзін дурань можа задаць столькі пытанняў, што дзесяць разумных не адкажуць (І.Гурскі. Вецер веку). — А праўда, што папы раней па хатах хадзілі? — распытваў Алёша дзеда. — Хадзілі, унучак, свянцілі вуглы, маліліся... — А чаму цяпер не ходзяць?
— Не дазваляюць улады. — А чаму не дазваляюць? — Адзін дурань задасць столькі пытанняў, што сем разумных не адкажуць (В.Шырко. Хай людзі бачаць).

* Пры сустрэчах з цікавымі людзьмі, якіх на судне было нямала, яна [жанчына] задавала столькі пытанняў, на якія, як сцвярджае народная мудрасць, не змаглі б адказаць сто мудрацоў (У.Корбан. Цеплаход ідзе на Поўнач).

— *Ліцвінка*: Адзін дурань можа задаць столькі пытанняў, што дзесяць разумных не адкажуць.

АДЗІН ЗА ЎСІХ І ЎСЕ ЗА АДНАГО. *Кожны падтрымлівае іншых, і ўсе дапамагаюць аднаму. Пра пачуццё ўзаемнай дапамогі і ўзаемавыручкі.* Толькі, браткі, цвёрда стойце за сваё! Не бойцеся ніякіх пастрашак, кажыце начальству ўсё, як ёсць. Помніце: адзін за ўсіх і ўсе за аднаго (М.Гарэцкі. Чырвоныя ружы). А мы ж такі закон прынялі, клятву далі — адзін за ўсіх і ўсе за аднаго, і не хлусіць ніколі адзін аднаму. Ніколі! (П.Місько. Хлопцы, чые вы будзеце...). УСЕ ЗА АДНАГО І АДЗІН ЗА ЎСІХ. [Прут:] А калі мы можам зрабіць гэта [раскрыць вочы народу]? Толькі тады, калі мы, як правільна казалі тут, будзем аб'яднаны, калі кожны з нас за сваёй спінаю будзе чуць падтрыманне сяброў, калі мы будзем, хлопцы, граць у адну дудку. Усе за аднаго і адзін за ўсіх! (Я.Колас. Забастоўшчыкі).

— *Янкоўскі:* Усе за аднаго, а адзін за ўсіх; *Рапановіч:* Адзін за ўсіх — усе за аднаго.

АДЗІН З'ЕШ ХОЦЬ ВАЛА, <ДЫК> АДНА ХВАЛА <А ПАКРЫСЕ, ДЫ ЎСЕ>. *Кажуць у пахвалу хлебасольнаму чалавеку і ў дакор таму, хто не любіць дзяліцца з іншымі.* —Шылам мора, сынок, не нагрэеш. З'еў бы сам, дык толк быў бы, а так кожнаму і панюхаць не дастанецца. — Некалі ж самі казалі: «З'еш хоць вала — адна хвала, а пакрысе, ды ўсе». Няхай хоць панюхаюць (С.Грахоўскі. Рудабельская рэспубліка). Усе гавораць, што адзін хоць з'еш вала — адна хвала. Знайшла вавёрка між ляшчын арэх і па гасцей пайшла... (М.Танк. Лясная быль). — На людзях неяк усё смачнейшае. — Кажуць жа: адзін з'еш хоць вала, дык адна хвала (В.Каваленка. Падвышанае неба). Канечне, і па тэлевізары таксама паказваюць, але ў нас жа новыя фільмы. Ды і разам з людзьмі паглядзіш, разам парадуешся, пасумуеш... Адзін з'еш вала, дык адна хвата. Так і тут... (Л.Левановіч. *Кіно, якое не канчаецца).*

* І хоць не хочаш — заякочаш, калі, кума, ты падпіла. Вышэй пупа, брат, не падскочыш, хоць з'еш вала — адна хвала (П.Панчанка. Простыя ісціны). Заўважыўшы, што курыца грабе, шукаючы спажыву, — ад сябе, рагочам, пальцам тыцнуўшы: «Дурная...» Рагочам, быццам прымаўкі не знаем: «Сам-насам з'еш употай хоць вала — адна хвала» (А,Бачыла. Вартасць).

— *Насовіч.* Адзін хоць з'еш вала, усё адна хвала; *Прыказкі:* Адзін з'еш хоць вала, то адна хвала.

АДЗІН І Ў КАШЫ НЯСПОРНЫ. *У адзіноце ніякая справа не ладзіцца.* Сін.: *Адзін у полі не воін; Адна галавешка і ў печы тлее; Адной рукой і вузла не завяжаш.* Рабіць лепш за ўсё гуртам, калектывам, — так і лягчэй, і спарней: калі робіш у купе, не баліць у пупе, і наадварот: адзін і ў кашы няспорны (К.Крапіва. Беларускія прыказкі).

Kamunikat.org

— *Насовіч*: Аднаму і ў кашы няспорна; *Прыказкі:* Адзін і ў кашы няспорны; Аднаму і ў кашы няспорна; Адзін і ў кашы prападзеш.

АДЗІН СЦЯПАН — ЗАЎСЁДЫ ПАН, А КАЛІ І НЯСТАЧА, ДЗІЦЯ НЕ ПЛАЧА *Аднаму, без сям'і лягчэй пражыць ці пражыць нястачу*; *чым сямейнаму чалавеку.* — Ну, і што з вамі будзе [пасля звальнення з працы]?

— А што ж будзе? Вазьму лахі пад пахі — маёмасць мая невялікая — ды пайду шукаць шчасця па свеце. Дзе-небудзь прыпынюся. Ёсць такая прыказка: «Адзін Сцяпан — заўсёды пан, а калі і нястача, дзіця не плача» (Я.Колас. На ростанях).

— *Янкоўскі.* Адзін Сцяпан — заўсёды пан, а калі і нястача — дзіця не плача.

АДЗІН СЫН — НЕ СЫН, ДВА СЫНЫ — ПАЛОВА СЫНА (ПАЎСЫНА), ТРЫ СЫНЫ — СЫН. *Гаворыцца з адабрэннем пра бацькоў, у якіх тры сыны, бо хоць адзін з іх стане ўцехай бацькоў.* Ну, вось калі ў мяне будуць дзеці — тры сама меней, як у той агаворцы: адзін сын — не сын, два сыны — палова сына, тры сыны — сын, — як цяжка будзе ўсюды паспець (Л.Левановіч. Якар надзеі). АДНО ДЗІЦЯ — НЯМА ДЗЯЦЕЙ, ДВОЕ ДЗЯЦЕЙ — ШТО АДНО, А ТРОЕ — СЯМ'Я. Уцякаць найлепш утрох. Адзін захварэе, дык двух яго нават і паднясуць, на днёўках менш даводзіцца кожнаму дзяжурыць, зручней перапраўляцца цераз рэкі... Словам, як гаварылася, адно дзіця — няма дзяцей, двое дзяцей — што адно, а трое — сям'я (Я.Брыль. Птушкі і гнёзды). АД*Н*О ДЗІЦЯ — НЕ ДЗІЦЯ, ДВОЕ ДЗЯЦЕЙ — ПАЎДЗІЦЯЧЫ ТРОЕ ДЗЯЦЕЙ — ГЭТА ДЗІЦЯ. У іх цэлая печ дзяцей... Чацвёра!.. Бацька ж лічыць, што ў яго толькі двое дзяцей. Ведаеш, чаму? Свая матэматыка. Ён разважае так: адно дзіця — не дзіця, двое дзяцей — толькі паўдзіцяці, а трое — вось гэта дзіця. Далей ідзе звычайны падлік. Вось і атрымліваецца, што ў яго двое дзяцей (В.Праскураў. Людзі-суседзі).

— *Насовіч:* Адзін сын — не сын, два сыны — паўсына, тры сыны — сын; *Федароўскі'.* Адно дзіця, то так, як жадно, а двое, то палавіна дзіця, а трое, то ўжо дзіця цэлае; *Прыказкі:* Адно дзіця — не дзіця, двое дзяцей — палова дзіцяці, трое дзяцей — гэта дзіця.

АДЗІН У ПОЛІ НЕ ВОІН. *Аднаму чалавеку, у адзіночку цяжка дабіцца чаго-н., справіцца з чым-н. Часцей ужываецца як апраўданне чыйго-н.*

бяссілля, бездапаможнасці. Сін.: *Адзін і ў кашы няспорны; Адна галавешка і ў печы тлее; Адной рукой і вузла не завяжаш.* — Гавораць жа і так: адзін у полі не воін... Што я магу зрабіць, Казюк? — Многае можаш, калі толькі захочаш (П.Броўка. Калі зліваюцца рэкі). Сам загінеш і нам наробіш клопату. Ты яшчэ малы, дый адзін у полі не воін (І.Гурскі. Над Нёманам). Прыбаўлялася універсальных інструментаў, за якімі неабходна было сачыць, рамантаваць іх, а многія рабіць. Аднаму? Адзін у полі не воін. У Клімчанкі з'явіліся здольныя вучні (М.Гроднеў. Сонечны вецер). [Коркін:] А вам трэба б было не толькі аднаму думаць, бо, як кажа прыказка, адзін у полі не воін, а перш за ўсё пазнаёміцца з думкамі іншых... (В.Зуб. Сумленне ў шафе).

* Часамі яго [Варанецкага] апаноўвала згрызота сумлення, што ён маладушнічае, адступае, не вядзе барацьбы супраць таго, што замінае і шкодзіць уздыму гаспадаркі. Але як, як змагацца? Адзін, як кажа мудрасць народная, у полі не ваяка (І.Дуброўскі. Зямныя вузлы). Цацура запрашае аўтара на паляванне: «Удвох, знацца, весялей будзе... Адзін у лесе не воін» (В.Праскураў. Надзейка).

— *Прыказкі.* Адзін у полі не воін.

АД (З) НАПАСЦІ НЕ ПРАПАСЦІ. *Гаворыцца ў адказ на Чые-н. пагрозы.*

— Ад напасці не прапасці, — абазваўся Мішка сваёй любімай прыказ-

кай. — Ліха перамелецца, радасць застанецца... (С.Кухараў. Зорка Канікулаў Спі, пакуль не гоняць з хаты, люлі, люлі, спі! Ты ж не рынешся ў канаву з гора ды з бяды, — красці выўчышся на славу, пан будзеш тады... Што, з напасці не прапасці. Гулі, гулякі! Спі, пакуль не ўмееш красці, люлі, люлі, спі! (Я.Купала. Над калыскай).

— *Насовіч*: Ад напасці не прапасці; *Прыказкі:* Ад напасці не прапасці.

АД (З) РАБОТЫ КОНІ ДОХНУЦЬ. *Кажуць, часам жартаўліва, у апраўданне сваёй ці чыёй-н. бяздзейнасці або тады, калі хочуць перастаць рабіць што-н., перапыніць працу.* Заўтра пойдзеш у лес... Ты не вер, гэта дурань прыдумаў, што ад работы коні дохнуць. Усё, брат, ад догляду, на ўсё трэба добрае вока... (Я.Брыль. Рэўнасць). — Ужо скора год, як на пенсіі, — пахваліўся Архіп Архіпавіч. — Сваё аддзяжурыў. Хопіць! Бо, казаў той, ад работы і коні дохнуць, — і весела засмяяўся (І.Сіняўскі. На паляванні). Самусік размашыста ўдзёўбнуў тапор. — До. Канчай. Ад работы коні дохнуць (Л.Калодзежны. Паўлюк Самусік са Стаўроў). — Паабедаю ды зноў на поле. На работу. — На работу ды на работу, як той удод, дзяўбеш. З работы коні дохнуць. Хай трактар працуе, у яго сто конскіх сіл. Што табе, памерці некалі будзе з-за гэтай работы? (Я.Ермаловіч. Зазімак).

АДКЛАД НЕ ІДЗЕ НА (У) ЛАД. *Не варта адкладваць на пазнейшы час тое, што можна ці трэба зрабіць неадкладна.* Сін.: *З адкладу няма ладу; Тое, што можна зрабіць сёння, не трэба адкладваць на заўтра.* — Дык жа можна схадзіць па венікі і заўтра. — Адклад не ідзе на лад. Рабі, што я табе сказала, — строгім голасам загадала Вера (М.Паслядовіч. Па воўчых сцежках). — Чым хутчэй, тым лепш. — Ты так лічыш? — Старыя людзі кажуць: адклад не ідзе на лад (Б.Сачанка. Вялікі Лес). Сёння, Міхась, не забудзься скокнуць да маці. Адклад не ідзе на лад (І.Капыловіч. Дача). [Жлукта:] Я думаю зараз жа адпраўляцца ў паход. [Клава:] Можа б на заўтра адклаў? [Жлукта:] Адклад не ідзе ў лад (К.Крапіва. Мілы чалавек). — Дык так, Міронавіч, бярыцеся за справу, — сказаў Адзінец. — Перахавайце брыгаду. Адклад не ідзе ў лад, сёння і пачынайце (Э.Ярашэвіч. Практыка ў Вербічах).

* — Трэба ў Курэні... — Зараз? — А чаго ж? — Башлыкоў па-таварыску дадаў: — Адклад, кажуць, не ў лад (І.Мележ. Завеі, снежань). Гаварыць, узгадніць трэба, параіцца. А чаго ж валаводзіць? Хіба адклад ідзе на лад? (М.Ткачоў. Згуртаванасць).

— *Насовіч:* Адклад не ідзець на лад; *Прыказкі:* Адклад не ідзе ў лад; Адклады не ідуць на лады.

АДКУЛЬ СІРАЦЕ БАЦЬКУ ЎЗЯЦЬ. *Пра стан адзіноты, пакінутасці, безнагляднасці.* Вам даводзілася бачыць Няміў? Не, не тую, што як вымавілася, дык і ўспомнілася, — вы падумалі пра вуліцу. Была такая, была. Вузенькая, крывая, не сказаць каб бліскучай чысціні, бо адкуль жа, як адзначыла прыказка, сіраце бацьку ўзяць? (М.Лужанін. Берагі залатыя Нямігі).

— *Прыказкі:* Дзе сіраце бацьку ўзяць, калі яго зроду не было.

АД ЛІХА ЦІХА, А ДАБРА НЕ ЧУВАЦЬ *Нічога асаблівага, ні дрэннага, ні добрага, не чуваць. Жартаўлівы адказ на пытанне: «Што новага?» ці «Што чутно?»* [Камісар:] Што чутно, Навум? [Навум:] Нічога, пане! Ад ліха ціха, а дабра не чуваць (В.Дунін-Марцінкевіч. Сялянка). — Ну, што чутно ў вас, дабрадзеі мае? — вітаючыся, спытаўся Міхайла. — А што ў нас пачуеш? — адазваўся адзін. — Ад ліха ціха, а дабра не чуваць, — казаў той (З.Бядуля. Буслы). АД ЛІХА ЦІХА, ДАБРА НЕ ВІДАЦЬ. [Паўліна:] Ну, кажы, што ў вас чуваць? Так даўно не бачыліся!

[Ядзька:] Што чуваць!.. Ад ліха ціха, дабра не відаць — як той казаў (Ф.Аляхновіч. Няскончаная драма).

— *Насовіч*: Ад ліха ціха, ды і дабра не чуваць; *Прыказкі.* Ад ліха ціха, а дабра не чуваць.

АД ЛІХА ЦІХА, ДАБРА НЕ ВІДАЦЬ. *Гл.* Ад ліха ціха, а дабра не чуваць.

АДНА БЯДА НЕ ІДЗЕ, ДРУГУЮ ЗА САБОЙ ВЯДЗЕ *Га.* Адна бяда не ходзіць <другую за сабою водзіць>.

АДНА БЯДА НЕ ХОДЗІЦЬ СДРУГУЮ ЗА САБОЮ ВОДЗІЦЬ^ *Гаворыцца, калі чалавеку не шанцуе, калі непрыемнасці ідуць адна за адной.* Сін.: *Чорт бяду перабудзе — адна згіне, дзесяць будзе.* [Баба:] А што ж мы цяпер рабіць будзем?.. Дзед, чаго маўчыш? [Дзед:] Не ведаю, баба. Адна бяда не ходзіць, другую за сабою водзіць (В.Вольскі. Дзед і Жораў). Кажуць: адна бяда не ходзіць, другую за сабой водзіць. Не паспеў Міхаіл Ціханавіч як след апамятацца ад візіту шэфа сельгаскамендатуры, як на ят галаву звалілася новае ліха (І.Сіняўскі. Дарога на Замлынне). БЯДА АДНА НЕ ХОДЗІЦЬ <ЗА САБОЮ ДРУГУЮ ВОДЗІЦЬХ — Бяда адна не ходзіць — за сабою другую водзіць, — прамовіў ён [Андрэй]. — Усё гэта: кульгавая нага, рука папсаваная, грудзі —драбяза. Па гэтым жыць можна. А вось... А вось далей... Не давядзі бог, што было... (Я.Пархута. Споведзь). — Бяда, праўду кажуць, адна не ходзіць. У блакадзе чалавек мой — Змітро — загінуў. Партызанскі камандзір быў... Гаравала я страшэнна, як даведалася. А тут яшчэ як вярнулася я на селішча — з лесу, з партызанаў, — дык і следу не знайшла ад хаты сваёй, адзін попел ад усяго (І.Мележ. Мінскі напрамак). У апошні час да раматусу далучылася колка ў сэрцы... Усё адно да аднаго склалася: бяда адна не ходзіць (І.Канановіч. Святло ў акне). АДНА БЯДА НЕ ІДЗЕ, ДРУГУЮ ЗА САБОЙ ВЯДЗЕ. Бяда за бядою. Праўду людзі кажуць: адна бяда не ідзе — другую за сабой вядзе (А.Якімовіч. Чалавек-невідзімка). [Соня:] Я маме ўсё раскажу! [Лявон:] Соня! Соня! Пачакай! Пайшла... Ну... От уліп... Адна бяда не ідзе, за сабою другую вядзе (А. Макаёнак. Лявоніха на арбіце).

— *Ляцкі:* Адна бяда не ходзіць, другую за сабою водзіць; *Федароўскі:* Калі адна бяда ідзе, то й другую за ручку вядзе; *Прыказкі:* Адна бяда не ходзіць; Адна бяда ідзе, другую за ручку вядзе.

АДНА ГАЛАВА ДОБРА, А ДЗВЕ <ЯШЧЭ> ЛЕПШ (ЛЕПЕЙ) *Кажуць, калі лічаць, што лепш параіцца з кім-нчым рашаць справу аднаму.* — А мы ўдваіх праверым, — сказала Вера.., — адна галава, кажуць, добра, а дзве яшчэ лепш (М.Ваданосаў. У Баркоўскай пушчы). Хандога нават не стаў разразаць усіх буханак, але затое як спрытна ён рашыў складаную задачу... Кажуць, адна галава добра, а дзве яшчэ лепей (М.Аўрамчык. Палон). Васіль вырашыў паклікаць на дапамогу сяброў. «Адна галава добра, а дзве лепей», — успомніў ён прыказку (А.Якімовіч. Базылёў курган). Я ўжо сёе-тое прадумаў. Давай абмяркуем. Бо кажуць: адна галава добра, а дзве — лепш (І.Сіняўскі. Заранка). Трэба было б з Васілём Мікалаевічам параіцца па некаторых іншых пытаннях. — Так, адна галава добра, а дзве лепей, — ходзячы ўразвалку па зямлянцы, разважаў уголас Сяргей Паўлавіч (І.Гурскі. Лясныя салдаты).

* — Рыхтуйся сустракаць гасцей. Да цябе едзе вельмі прадстаўнічая камісія. Адзін акадэмік, два дактары навук і іншыя... — Цудоўна!.. — Ты рады?.. — Адна галава добра, а сем лепей... Памяркуем разам, што рабіць далей (Л.Гаўрылкін. Не магу без цябе). Слухай, Тарасе, можа б ты зайшоў да мяне? Захапі Відука. Чакаю. Разам абмяркуем. Адна галава добра, а тры лепей (І.Гурскі. Новы горад).

Kamunikat.org

— *Прыказкі*: Адна галава — добра, дзве — лепей, але хай адна разважыць і наважыць.

АДНА ГАЛАВЕШКА І Ў ПЕЧЫ НЕ ГАРЫЦЬ, А ДЗВЕ І Ў ПОЛІ НЕ ГАСНУЦЬ. *У адзіночку нічога не атрымліваецца, а разам, сумесна з кім-н. усякая справа ладзіцца.* Не ўтрымаўся і Алесь, каб не прывітаць усіх з добраю справай: — Адна галавешка і ў печы не гарыць, а дзве і ў полі не гаснуць. Значыць, за ўсё бяромся адразу!.. І, галоўнае, дружна!.. (П.Броўка. Калі зліваюцца рэкі).

— *Прыказкі:* Адна галавешка і ў печы не гарыць, а дзве і ў полі не гаснуць.

АДНА ГАЛАВЕШКА І Ў ПЕЧЫ ТЛЕЕ (НЕ ГАРЫЦЬ). *Аднаму цяжка,*

9

дрэнна жыць, у адзіноце ніякая справа не ладзіцца. Сін.: *Адзін і ў кашы няспорны; Адзін у полі не воін; Адной рукой і вузла не завяжаш.* Гэта вось што, сынок, хацеў яшчэ табе сказаць. Надумаў я быў жаніцца, каб лягчэй дажыць. Адна ж галавешка, як той казаў, і ў печы тлее... (В.Макоўскі. Бацькава слова).

— *Насовіч:* Адна махнытка не гарыць, а цьмеець; *Прыказкі:* Адна галавешка не гарыць, а толькі тлее.

АДНА ЛАСТАЎКА ВЯСНЫ НЕ РОБІЦЬ. *Адзінкавыя прыметы якой-н. з'явы яшчэ не сведчаць пра яе існаванне, узнікненне і пад., не могуць аказваць істотны ўплыў на што-н.* [Галасы:] Скуры б драць з такіх паскудаў... [Патап:] Не гарачыцеся, хлопцы! І не кідайцеся ў вір галавой, не падумаўшы. Адна ластаўка вясны не робіць (Я.Колас. Вайна вайне). — Пагаварылі з намі — і спакайней у групе. Толькі Панкова. Але ведаеце пагаворку: адна ластаўка вясны не робіць. — Ластаўка? От не тую выбрала ты пагаворку. Я лепей новую прыдумаю, спецыяльна для Пайковай: адна варона не робіць граю (Я.Радкевіч. Антаніна). Адна ластаўка вясны не робіць. Хай сабе будзе так. А вось дзявочая песня на гэта здольна. Без яе быццам нечага не хапала ў прыродзе, каб можна было канчаткова паверыць, што прыйшла вясна (У.Шахавец. Дарога пачыналася ў Бярозаўцы).

* Цяпер гасцям узрадавалася [Вольга]. Шчыра. За мужа. Яны — як тая ластаўка, якая вясны не робіць, але з'яўляецца самай вернай прыметай яе. Можа, яшчэ наступіць вясна і ў Іванавым жыцці? (І.Шамякін. Снежныя зімы).

— *Насовіч:* Адна ластаўка вясны не дзелаець.

<АДНА> ЛЫЖКА ДЗЁГЦЮ ПСУЕ БОЧКУ МЁДУ. *Нязначная, але непрыемная дробязь псуе што-н. добрае.* Кажуць, што адна лыжка дзёгцю псуе бочку мёду. Не ведаю, не каштаваў такога мёду. Але што адна лыжка дзёгцю падняла хворага з ложка — бачыў на ўласныя вочы (У.Дубоўка. Пялёсткі).

* Гэта сапраўды дробязь... Але ведаеце, прафесар, часам лыжкай дзёгцю можна сапсаваць бочку мёду (М.Герчык. Вяртанне да сябе).

— *Рапановіч:* Лыжка дзёгцю псуе кадку мёду.

АДНАМУ ГУСТА, А ДРУГОМУ ПУСТА. *Гаворыцца неадабральнае калі несправядліва дзеляць што-н., неаднолькава адносяцца да каго-н. і пад.* — Кеб усім зямлі пораўну, адзінкавай, то маглі б і перабіцца. А то ж аднаму густа, а другому — пуста, — адгукнулася мачыха... (І.Мележ. Людзі на балоце). КАМУ ГУСТА, <А> КАМУ ПУСТА. Новы старшыня казаў для тых, што цікаўна тоўпіліся навокал, назіралі. — Па справядлівасці пггоб. Пароўну. А не так — каму густа, каму — пуста (І.Мележ. Подых навальніцы). — Мне б хоць дзесятую долю яго [Юза] практычнасці, — усклікнуў ён [Снежны] з горыччу. — Дык не — каму густа, а каму пуста. Дзе ж справядлівасць? (І.Клімянкоў. Рацыяналіст).

— *Ляцкі*: У каго густа, у каго пуста; *Прыказкі*: Аднаму густа, а другому пуста.

<АДНА> ПАРШЫВАЯ (ШАЛУДЗІВАЯ, ПАГАНАЯ) АВЕЧКА (АЎЦА) УВЕСЬ СТАТАК (ГУРТ, УСЮ ЧАРАДУ) ПСУЕ (САПСУЕ). *Дрэнны чалавек сваімі паводзінамі, учынкамі адмоўна дзейнічае на ўвесь калектыў або стварае непрыхільнае ўражанне пра калектыў.* Бывала, дзе ні прападзе конь, то ўсе ідуць у Яршы яго шукаць. Недарма кажуць, што паршывая авечка ўвесь статак псуе. Праз Бурачкоў усіх яршоўцаў лічылі зладзеямі (І.Гурскі. Лясныя салдаты). — Многа ў вас гэтых самых бобікаў? — Тры чалавекі. Але, кажуць, і адна шалудзівая авечка ўсю чараду псуе (Б.Сачанка. Вялікі Лес). Што ж, нездарма ў народзе спрадвеку прымаўка такая ходзіць: «Адна паганая аўца — ўвесь статак сапсуе» (Э.Валасевіч. Бывае часам і так...). [Максім:] Не павінна быць усякага дробнага крадзяжу, які некаторыя тыпы дапускаюць... Адна паганая авечка псуе ўвесь статак (А.Макаёнак. Лявоніха на арбіце). Быў адзін недавярак завёўся і ў нас, нетутэйшы, аднекуль прыбіўся ў калгас, дык ён гарэлку браў. Прывязе сена ці дроў — стаў барыш... Паршывая авечка ўвесь гурт псуе (В.Шырко. Стукаў).

* Працуе цэх, шчыруе цэх, ідзе ўсё чынна-гладка. Ды завялася, як на грэх, адна авечка ў статку... Глядзіш, там — глум, а там — прастой, дзе трэба роўна — крыва... (Г.Кляўко. Як Кузьму крытыкавалі).

— *Насовіч:* Адна паршывая аўца ўсё стада заражаець; *Ляцкі*: Паршывая аўца ўсё стада порце; *Раманаў*: Адна паганая аўца ўсю стаду порце.

АДНО ДЗІЦЯ — НЕ ДЗІЦЯ, ДВОЕ ДЗЯЦЕЙ — ПАЎДЗІЦЯЦІ, ТРОЕ ДЗЯЦЕЙ — ГЭТА ДЗІЦЯ. *Гл.* Адзін сын — не сын, два сыны — палова сына, тры сыны — сын.

АДНО ДЗІЦЯ — НЯМА ДЗЯЦЕЙ, ДВОЕ ДЗЯЦЕЙ — ШТО АДНО, А ТРОЕ — СЯМ'Я. *Гл.* Адзін сын — не сын, два сыны — палова сына, тры сыны — сын.

АДНОЙ РУКОЙ І ВУЗЛА НЕ ЗАВЯЖАШ. *Аднаму чалавеку, у адзіночку цяжка справіцца з чым-н.* Сін.: *Адзін і ў кашы няспорны; Адзін у полі не воін; Адна галавешка і ў печы тлее.* Колькі выдатных прыказак і прымавак прыдумаў народ аб дружбе, сяброўстве! Адною рукою і вузла не завяжаш... (В.Шырко. Стукаў).

— *Прыказкі:* Адным пальцам вузла не завяжаш; Адна рука і вузла не завяжа.

АДНУ КАРОВУ МАЕ І ТУЮ ЗА ХВОСТ ПАДЫМАЕ. *Пра беднага селяніна.* — Можа, ён пан які недабіты ды вы надумаліся яго дабіць? — Пан! Гэтакі, як я княгіня, — адказала за ўсіх Аўдоля. — Адну карову мае і тую за хвост падымае. Хацеў сена гэтай карове накасіць, дык яму і касянулі... (К.Крапіва. Мядзведзічы).

— *Федароўскі'.* Адну казу маю і тую за хвост падымаю; *Ляцкі*: Адну казу маю і тую штодзень падымаю.

АДНЫ ПАНУЮЦЬ, ДРУГІЯ ГАРУЮЦЬ. *Пра сацыяльную няроўнасць.* [Бацька:] Вялікая крыўда, сынок, на свеце. Адны пануюць, другія гаруюць... (В.Вольскі. Цудоўная дудка).

— *Прыказкі.* Адны пануюць, а другія гаруюць.

АД ПРЫБЫТКУ ГАЛАВА НЕ БАЛІЦЬ. *Прыбытак ніколі не зашкодзіць, не можа непакоіць каго-н.* Дзяцей? Можна сказаць, няма дзяцей. Хоць ад прыбытку галава не баліць, але ж у чым я вінен? (М.Лынькоў. Апошні зверыядавец). Ужо, кажуць, здабыты першыя керны са шмат багацейшых пластоў, чым салігорскія. Што ж, ад прыбыт кутая ава не баліць (М.Паслядовіч. Салігорскае дзіва). [Ядзя:] Нашто нам другая ка-

Kamunikat.org

рова тая?! [Федзя:] Ад прыбытку ж галава не баліць. Я і свіней сёлета больш пусціць думаю (І.Козел. Над хвалямі Серабранкі).

— *Насовіч*: З прыбылі галава не баліць; *Прыказкі*: З (ад) прыбытку галава не баліць.

АДРЭЗАНАЕ (-АЙ) ЛУСТЫ НЕ ПРЫКЛЕІШ (НЕ ПРЫЛЕПІШ) *Таго, што было, назад не вернеш.* Яму [Кірылу] не хацелася верыць, што Зоська збегла назусім. Паброндае па свеце ды і вернецца. Але цесць пад самы корань падсек яго веру. — Я так думаю, зяцёк, адрэзанае лусты не прыклеіш. Таму і прыйшоў да цябе. Трэба нам палічыцца (А.Асіпенка. Кірыла Уласік). Вывучылася [дачка] на швачку, працуе ў Бабруйску. Адрэзанай лусты не прыклеіш. Дома засталіся мы з жонкай, меншая Святлана, ды неўзабаве сын з арміі прыйшоў (В.Шырко. Прадчуванне свята).

— *Федароўскі*: Адрэзанай лусты не прылепіш; *Янкоўскі'.* Адрэзанае лусты не прылепіш.

АД СМЕРЦІ НЕ АДКУПІШСЯ. *Пра непазбежнасць і няўмольнасць смерці.*

Сін.: *Дзвюм смерцям не бываць, <а> адной не мінаваць* (у 1 знач.); *Круці не круці, а трэба памерці; Смерць не ручаінка — не пераскочыш.* Ад смерці не адкупішся, — кажа прыказка, бо ўсё роўна: круці не круці, дык прыйдзецца ўмерці (К.Крапіва. Беларускія прыказкі). Усё роўна паміраць. Раней ці пазней. Ад смерці не адкупішся... (Л.Левановіч. Апошні аўтобус).

* Горай за ўсё гэта тое, што перад смерцю мы бездапаможныя і слабыя і не маем спосабу адхіліць яе ад сябе або хоць аддаліць час яе прыходу. Ад яе не адмолішся, ад яе не адкупішся нічым (Я.Колас. На ростанях).

— *Федароўскі.* Ад смерці не адкупішся і не адпросішся; *Прыказкі.* Ад смерці не адкупішся: Ад смерці не адмолішся.

АД СУМЫ І АД ТУРМЫ НЕ АДРАКАЙСЯ. *Гл.* Ад торбы (ад сумы) і ад турмы не адракайся.

АД ТОРБЫ (АД СУМЫ) І (ДЫ) АД ТУРМЫ НЕ АДРАКАЙСЯ (НЕ ЗАРАКЛАСЯ) *Нельга быць упэўненым, што цябе не напаткае бяда, няшчасце і пад.* — Ні салдатам, ні арыштантам не хочаш быць, — заўважыў Лабановіч. — А я, брат, жыву па прыказцы: ад торбы і ад турмы не адракайся (Я.Колас. На ростанях). — Мала што можа здарыцца. Не хачу я на старасці год ісці з торбамі па свеце... — Мама! Ад сумы і турмы не заракайся (І.Гурскі. Чаму ж мне не пець). Прыйшла ў галаву [Ніне] прымаўка: «Ад сумы ды ад турмы не заракайся». Вось і яна, можна сказаць, у турме. І бацька некалі так сядзеў... (Л.Арабей. Халодны май). На той час ужо адбылося судовае паседжанне, ужо быў «састаў злачынства», ужо трэба было чакаць выканаўчы ліст на чатырыста васемдзесят адзін рубель восемдзесят чатыры капейкі... Не, нездарма людзі кажуць: ад сумы і турмы не заракайся (А.Кажадуб. Стрэчанне).

* Ах, мілая, вы так далёка ад ісціны вядомай той: ад торбы ды турмы няўрокам не абаронены ніхто (А.Звонак. Жанчына, мілае стварэнне...). Можа. і пляменнікі таксама пазайздросцяць [Ісаку], бо невядома яшчэ, да чат давядзе тая іх класавая барацьба. Можа, да сумы, а можа, і да турмы... (В.Быкаў. Сцюжа).

— *Прыказкі.* Ад турмы і ад торбы не адчурайся; Ад турмы і ад сумы ніколі не адказвайся; Сумы і турмы ніколі не заракайся.

АДТУЛЬ ГОРАЧА, АДСЮЛЬ БОЛЯЧА. *Гл.* </> *адтуль горача,* </> *адсюль боляча.*

Kamunikat.org

АЖАНІЦЦА — НЕ ЎПАСЦІ: НЕ ЎСТАНЕШ, НЕ АТРАСЕШСЯ
Жаніцьба — справа сур'ёзная, якая не дапускае паспешнасці і памылак. — Алёнка добрая, сціплая, не беларучка і, я сказаў бы, таленавітая, — гаварыў Сяргей. — Ажаніцца — не ўпасці: не ўстанеш, не атрасешся, — працягвала Вера Антонаўна (І.Гурскі. Вецер веку).

— *Ляцкі*: Ажаніцца — не ўпасці: не ўстанеш, не атрасешся; *Прыказкі*: Ажаніцца — не ўпасці: не ўстанеш, не атрасешся.

АЛЬБО ДОЖДЖЫК, АЛЬБО СНЕГ, АЛЬБО БУДЗЕ, АЛЬБО НЕ *Невядома, ці збудзецца што-н. задуманае.* [Пытляваны:] Прыгожая паперка, што і казаць. [Туміловіч:] Чаму — паперка? [Пытляваны:] А план што ж гэта такое? Пакуль што паперка. Гэта яшчэ — альбо дожджык, альбо снег, альбо будзе, альбо не (К.Крапіва. Пяюць жаваранкі). — Ты на галандскія сарты стаўку рабіў, а я на старога аб'езджанага каня... — Ты хітранькі, не рызыкаваў. А ў мяне — альбо дожджык, альбо снег, альбо будзе, альбо не... (В.Шырко. Сцяжына да людзей).

— *Выслоўі*: Або дожджык, або снег, або будзе, або не.

АЛЬБО ПАН АЛЬБО ПРАПАЎ. *Гл.* Пан ці прапаў.

АПЕТЫТ ПРЫХОДЗІЦЬ У ЧАС (У ЧАСЕ) ЯДЫ *Жаданне, патрэбнасць, цікавасць да чаго-н. павялічваюцца па меры таго, як пазнаеш што-н., захапляешся тым, што пачаў рабіць.* Відаць, і ў гэтага неспакойнага фюрэра перамогі народзяць і новыя прэтэнзіі, бо апетыт, як кажуць, прыходзіць у час яды (М.Лынькоў. Векапомныя дні). [Гаворка:] Цяпер яна лічыць, што ёй мала плацяць. Апетыт прыходзіць у час яды. Асабліва ў іакіх, як яна (І.Шамякін. Выгнанне блудніцы). Апетыт прыходзіць у часе яды... А чаму б гэта мне яшчэ не набраць крамы на плацце ці, можа, і на два?.. (А.Васілевіч. Пачакай, затрымайся...). Апетыт прыходзіць у часе яды. Гітлер не задаволіцца тым, што ён захапіў ужо, ён навядзе сваіх галаварэзаў на нас, на Савецкі Саюз (Б.Сачанка. Вялікі Лес).

* Ну, проста абнаглеў [гангстэр], на сорам напляваў, хапае ўсё, забыўшы межы. Як кажуць, апетыт прыходзіць з ежай (У.Корбан. Гангстэр і сонца).

— Паўкалька з французскай мовы: L'appetit vient en mangeant. Аўтар афарызма — епіскап Жэром дэ Анжэ, які ўпершыню ўжыў яго ў творы «Аб прычынах» (1515). Папулярызацыі выразу і набыццю ім крылатасці садзейнічала тое, што ён скарыстаны, са спасылкай на яго аўтара, у рамане Ф.Рабле «Гарганцюа і Пантагруэль» (1534), хоць і ўжыты там з прамым значэннем — у раздзеле «Гутарка пад чаркай».

— *БРС.* Апетыт прыходзіць у час яды; *Рапановіч*: Апетыт прыходзіць у час яды.

АПЁКШЫСЯ МАЛАКОМ, ВАДУ СТУДЗЯЦЬ *Гл.* Апёкшыся на малацэ, <і> на ваду дзьмеш.

АПЁКШЫСЯ НА МАЛАЦЭ, ДЫК І НА ХАЛОДНУЮ ВАДУ ДЗЬМУЦЬ БУДЗЕШ *Гл.* Апёкшыся на малацэ, <і> на ваду дзьмеш.

АПЁКШЫСЯ НА МАЛАЦЭ, <І> НА ВАДУ ДЗЬМЕШ (ДЗЬМУХАЕШ). *Той, хто ўжо аднойчы сутыкнуўся з непрыемнасцямі, няўдачай, робіцца празмерна асцярожным.* Сін.: *Пужаная варона </> куста баіцца.* Літавар, ужо не верачы свайму ўспуджанаму, наравістаму каню. скіраваў у канаву. паехаў цалкам збоку шашы. — Апёкшыся на малацэ, ужо і на ваду дзьмеш, — засмяяўся Міця (В.Адамчык. Чужая бацькаўшчына). — Памалу! Нашто вы тніце машыну! — Баішся? Хе-хе! — засмяяўся Коля... — Мы паўзём, як чарапаха. Але, як гаворыцца, апёкшыся на малацэ, на ваду дзьмухаеш (І.Грамовіч. Рына-Марына). ХТО АПАРЫЦЦА НА МАЛАЦЭ, ТОЙ І НА ВАДУ ДЗЬМУХАЕ [Ян:] Выбіўшы з га-

Kamunikat.org

лавы думкі аб загранічных красунях, у сваім краі пастараюся знайсці сабе таварышку жыцця; а з гэтага часу не так лёгка дамся запутацца ў іхнія сеткі. [Навум:] Эге! Знаеш прыказку: хто апарыцца на малацэ, той і на ваду дзьмухае (В.Дунін-Марцінкевіч. Сялянка). АПЁКСЯ НА МАЛАЦЭ, ДЫК І НА ХАЛОДНУЮ ВАДУ ДЗЬМУЦЬ БУДЗЕШ. [Несцерка:] Вядома, у страху вочы вялікія. Апёкся на малацэ, дык і на халодную ваду дзьмуць будзеш (В.Вольскі. Несцерка). АПЁКШЫСЯ МАЛАКОМ, ВАДУ СТУДЗЯЦЬ. Цяпер мы без патрэбы разглядаем свае авіяцыйныя білеты, хоць яны ўжо і зарэгістраваны. Праўду кажуць: «Апёкшыся малаком, ваду студзяць». Так і мы (С.Грахоўскі. Дзе ўзыходзіць сонца).

— *Насовіч*: Абпарыўшысь на малацэ, і на ваду студзіш; *Федароўскі:* Апарыўшыся на малацэ, то й на ваду падмухаеш; *Прыказкі*: Апёкшыся на малацэ, і на халаднік студзіць будзеш; Хто на малацэ апарыўся, той на халодную ваду дмухае.

АПУСКАЙСЯ, КУМЕ, НА ДНО. *Пра бесперспектыўнасць у якой-н. справе.* Стой, брат, падумай: а можа, гэта і не так, можа, ты яшчэ здолен на нешта патрэбнае людзям. «Апускайся, куме, на дно»... Не, гэта прыказка... Покі носяць цябе ногі, ты нешта рабі, рабі тое, што трэба людзям... (Я.Колас. На схіле дзён). НЕ ТРАЦЬ, КУМЕ, СІЛЫ, СПУСКАЙСЯ НА ДНО. [Голас з рэпрадуктара:] Шаноўныя грамадзяне! Хто дабіваецца неўміручасці, павінен прадставіць аналізы... Просьба прадставіць яшчэ характарыстыкі з месца працы. Хто ўсяго гэтага не зможа прадставіць, просьба не падаваць заяў, не ўскладняць работу Камітэта па справах неўміручасці. [Адзін з чаргі:] Словам, не траць, куме, сілы, спускайся на дно (К.Крапіва. Брама неўміручасці).

— *Прыказкі.* Пускайся, куме, на дно — не траць дарам часу; *Янкоўскі'.* Не траць сілы, спускайся на дно.

АРЖАНАЯ КАША САМА СЯБЕ ХВАЛІЦЬ. *Гаворыцца з насмешкай пра таго, хто сам сябе хваліць.* «Аржаная каша сама сябе хваліць, — едучы думаў Рагуля. — Выхваляўся [Абрамчык], што адзіны за мяжою прадстаўнік бацькаўшчыны...» (І.Гурскі. Чужы хлеб). ЛЮБІЦЬ АРЖАНАЯ

КАША САМА СЯБЕ ХВАЛІЦЬ. Яўхім побач з ёй [Ганнай] таксама пацягнуўся за ягадай. — Усё-такі з памочнікам спарней! — Гледзячы, які памочнік!.. — А хіба — паганы? — паспрабаваў ён пажартаваць. — Добры, значыцца!... Любіць аржаная каша сама сябе хваліць! (І.Мележ. Людзі на балоце).

— *Насовіч*: Аржаная каша сама сябе хваліць; *Раманаў.* Усякая каша сама сябе хваліць; *Прыказкі*: Аржаная (грэцкая) каша сама сябе хваліць.

АРЛУ З САВОЙ НЕ ПА ДАРОЗЕ. *Пра адсутнасць адзіных поглядаў, імкненняў і пад. у каго-н. з кім-н.* Сін.: *Воўк казе не таварыш; Гусь свінні не таварыш; Пешы коннаму не таварыш* (у 2 знач.), — Чуеш, Зорах? Больш з табой ніякіх спраў мець не хачу. Арлу з савой — не па дарозе. А калі толькі ўздумаеш размяняць на залатыя імперыялы маю галаву, дык во, глянь... — Ціхан выцягнуў з халявы востры нож і бліснуў ім перад тварам Зораха (З.Бядуля. Разбойнік Ціхан).

— *Янкоўскі.* Арлу з савою не па дарозе.

АЎЧЫНА ВЫРАБУ НЕ ВАРТА. *Гл.* Не варта шкурка вырабу.

АХВОТА ГОРШ ЗА НЯВОЛЮ. *Тое, што чалавеку па душы, ён робіць ахвотна. Кажуць, калі бяруцца за што-н. складанае, цяжкае не па абавязку, а дабравольна і ахвотна.* — Летам яшчэ не бяда, а вось калі б такое [дождж] восенню... — Бывае і восенню. Нездарма ж кажуць, што ахвота горш за няволю. І перамерзнеш, і перамокнеш [на рыбалцы], а

прыемна! (М.Ваданосаў. Надзеі і здзяйсненні). — Усё з Гадзюкамі ваюеце?.. — Што зробіш, ахвота горш за няволю. Я такі — калі пачаў што-небудзь, не супакоюся, не адступлюся ўжо, пакуль да канца не даведу (Б.Сачанка. Родны кут).

— *Насовіч*: Ахота хужы няволі; *Прыказкі*: Ахота горы няволі; *БРС:* Ахвота горш за няволю.

АШУКАНСТВАМ МОЖНА СВЕТ ПРАЙСЦІ, АЛЕ НАЗАД НЕ ВЕРНЕШСЯ. *Гл.* Маной (няпраўдай, хітрасцю, круцельствам) свет пройдзеш, а назад не вернешся.

Б

БАБА З ВОЗА — КАНЮ (КАБЫЛЕ) ЛЯГЧЭЙ. *Калі хто-н. пакіне каго-н. ці адмовіцца ад чаго-н., то ад гэтага будзе толькі лепей.* Каты пасунуліся з хаты, прыгрукнуўшы за сабою дзвярмі, аж у лямпе падскочыў жоўты язычок агню. — Баба з воза — каню лягчэй, — сказаў Корсак, калі ў сенях аб кручок дзынкнула клямка (ВАдамчык. Чужая бацькаўшчына). І сапраўды, яны, земцы, спешна выйшлі з залы. — Баба з воза — каню лягчэй, — усміхнуўся Аўторак, і яго словы пакрыліся воплескамі (Г.Далідовіч. Свой дом). [Марыя Тарасаўна:] Хай бярэ. Навошта мне тая ўлада? Баба з воза — каню лягчэй. З настаўнікамі нам тут будзе весялей (Я.Ермаловіч. Сіняя птушка). Дырэктар забраў з воза свой лёгенькі, з увагнутым бокам, чамаданчык і заспяшаўся да машыны. — Што ж, баба з воза — кабыле лягчэй!.. — весела прамовіў Жывіца (І.Мележ. Мінскі напрамак). БАБА З КАЛЁС — КАЛЁСАМ (КАНЮ) ЛЯГЧЭЙ. — Вы, Цімафей Міронавіч, пэўна, таксама ў калгас пераступіце? — А чаму ж не?.. Ці ж мне век... мардавацца на гаспадарцы. Баба з калёс — калёсам лягчэй... (М.Зарэцкі. Вязьмо). — Збег, як самы апошні здраднік, — пагардліва сказаў Пятрусь. — Ён заўсёды віхляў, быў добры і вашым і нашым. Баба з калёс, каню лягчэй... (І.Навуменка. Мой сябар Пятрусь).

* [Каляда:] Месяц гавару Журу, каб адрамантаваў дах у інтэрнаце мантажнікаў, — як гарох аб сцяну! Абяцае, а не робіць! [Кісялёў:] Такіх работнічкаў з воза — кабыле лягчэй... (П.Васілеўскі. Любоў, Надзея, Вера).

— *Насовіч:* Баба з калёс, калёсам легчы; *Ляцкі*: Баба з калёс — калёсам лягчэй (калёсы як чорт панёс); *Прыказкі:* Баба з воза — возу лягчэй.

БАБА З КАЛЁС — КАЛЁСАМ ЛЯГЧЭЙ *Гл.* Баба з воза — кабыле лягчэй.

БАГАТАМУ І ЧОРТ У КАШУ ДБАЕ. *Багатаму ўсё ўдаецца, ва ўсім шанцуе.* Сін.: *Багатаму чорт дзяцей калыша; У каго дабро вядзецца, у таго і певень нясецца.* І як назло ўсяму сялу — не сам робіць Дарош на зямлі, а расце на ёй лепш, чымся ў людзей. І заўжды, калі гутарка дзе ўсчацца пра Дарота, дык і гавораць, уздыхаючы: — Багатаму і чорт у кашу дбае (Р.Мурашка. Сын).

— *Прыказкі:* Багатаму і чорт у кашу маслам кідае.

БАГАТАМУ ЧОРТ ДЗЯЦЕЙ КАЛЫША. *Багатаму ўсё ўдаецца, ва ўсім шанцуе.* Сін.: *Багатаму і чорт у кашу дбае; У каго дабро вядзецца, у таго і певень нясецца.* [Пацук:] Прыказка нездарма кажа, багатаму чорт дзя-

цей калыша. Гаспадарка дыхт, воўк яго еш. Багаты гаспадар усяго мае: і зямлю, і скаціну, і дачушку-сакатушку. Вось каб бог дапамог ажаніцца з ёй (У. Галубок. Плытагоны). — Адзін Цубер-Крумкач адбухаў новую [хату]. Паспе-еў! Але ж багатаму і чорт дзяцей калыша. — Дзед стрымаў сябе, каб не разагнацца і не сказаць чаго больш (П.Місько. Хлопцы, чые вы будзеце...). Пасее бедны мужык пшаніцу, ледзь на насенне збярэ. Пасее багаты — поўныя засекі насыпле. І, здаецца ж, загоны побач, а няма шчасця бедняку. Праўду людзі кажуць: багатаму чорт дзяцей калыша (В.Шырко. Дзед Манюкін не салжэ).

— *Насовіч*: Багатаму чорт дзяцей калышыце *Федароўскі*: Багатаму чорт дзеці калыша, а беднаму з калыскі выкідае; *Прыказкі:* Багатаму чорт дзеці калыша.

БАГАТАМУ ШКАДА (ШКОДА) КАРАБЛЯ, А БЕДНАМУ — КАШАЛЯ *Кожнаму шкада свайго набытку. Гаворыцца звычайна са спагадай у дачыненні да беднага, калі ў яго прападае што-н.* — Як.. яно будзе [пасля абагульвання гаспадарак]?.. Добра, як у каго няма нічога! — Аге! — запярэчыла нявестцы Васілёва матка. — Не шкода хіба! Багатаму шкода карабля, а беднаму — кашаля (І.Мележ. Подых навальніцы).

— *Насовіч:* Багатаму жаль карабля, а беднаму кашаля; *Раманаў:* Багатаму не столькі жалка карабля, сколькі беднаму жалка хатуля.

БАГАТЫ ДЗІВІЦЦА, ЧЫМ БЕДНЫ ЖЫВІЦЦА *Ужываецца, часцей жартаўліва, як станоўчая ацэнка жыццёвасці небагатага чалавека.* [Дзядзька:] Не бойцеся беднасці, бо бедны любіць чалавека, а багаты — багацце. Нічога, што багаты Дзівіцца, чым бедны жывіцца. Па гэтым людзі жылі і жыць будуць (У.Дамашэвіч. Дзявочая клятва). НЯХАЙ БАГАТЫ ДЗІВІЦЦА, ЧЫМ БЕДНЫ ЖЫВІЦЦА. Хапіла на булку хлеба і каструлю журавінавага кісялю. Акружылі яе з лыжкамі і рагочам. Як мама мая гаварыла: «Няхай багаты дзівіцца, чым бедны жывіцца» (Я.Брыль. Жменя сонечных промняў).

— *Насовіч:* Няхай багач дзівіцца, чым худак жывіцца; *Ляцкі:* Багатыр дзівіцца, чым худак жывіцца. — Не дзівіся, багачу, я й за цябе заплачу; *Прыказкі:* Багаты дзівіцца, чым бедны жывіцца, а бедны смяецца, дзе ў багатага дзяецца.

БАДЛІВАЙ КАРОВЕ БОГ РОГ НЕ ДАЕ. *Той, хто хацеў бы зрабіць каму-н. штосьці дрэннае, не мае магчымасці ажыццявіць сваё жаданне.* Сін.: *Ведаў бог, каму не даў рог.* [Пякарская:] А вы хто такі? Чаму ў вайсковым? Без шапкі? Не зашпіліўшыся? Будзь я камандзірам, трое сутак гаўптвахты. [Байкач:] Кажуць: «Бадлівай карове бог рог не дае» (І.Гурскі. Патрыёты).

— *Прыказкі:* Бойкай (бушлівай) карове бог рог не дае.

БАЧНА ПА ВОЧКАХ, ШТО ХОДЗІЦЬ ПА НОЧКАХ *Па ўчынках, справах, паводзінах відаць, што за чалавек.* — Чым жа ты давядзеш, што Алена вінавата? — Нечага і даводзіць. Я і так ведаю, што яна. Бачна па вочках, што ходзіць па ночках... — Як ты можаш гаварыць так!.. Сама пачала спрэчку, а цяпер яшчэ сарамаціш чалавека... (І.Мележ. Гарачы жнівень).

— *Насовіч:* Відна па вочках, што ходзіць па ночках.

БАЧЫМ СУЧОК У ВОКУ БРАТА СВАЙГО, А БЕРВЯНА Ў СВАІМ НЕ ЗАЎВАЖАЕМ. *Гл.* У чужым воку саломку (саломінку) бачым, а ў сваім <і> бервяна не заўважаем.

БАЯЗЛІВАМУ І КОРЧ МЯДЗВЕДЗЬ. *Баязлівы ўсяго баіцца, нават таго, што не можа быць небяспечным. Кажуць іранічна пра залішне асцярожнага чалавека.* — А не нарвёмся [на вартавых]? За дротам ужо не па-

шкадуюць. Капец на месці ы)... — Баязліваму і корч мядзведзь (В. Адамчык. Год нулявы).

— *Прыказкі:* Баязліваму і корч мядзведзь.

БЕДНАМУ (НЯШЧАСНАМУ) ІВАНУ НЯМА НІДЗЕ ТАЛАНУ. *Кажуць пра таго, каму не шанцуе ў жыцці.* — І пад кулю шалёную трапілі, у бальніцы столькі пралежалі, і не друкуюць вас нідзе. — Беднаму Івану няма нідзе талану, — паўтарыў Сцяпан Радзівонавіч прымаўку, што чуў яшчэ ў дзяцінстве (Б.Сачанка. Вялікі Лес). Калі б мелі свой кавалачак зямліцы, то трасцу — ніхто не пароў бы, з месца не гнаў бы. А так... Няшчаснаму Івану няма нідзе талану! (С.Александровіч. На шырокі прастор).

— *Прыказкі:* Нашаму Івану няма талану; Нашаму беднаму Івану нідзе няма талану.

БЕЗ БОГА НІ ДА ПАРОГА. *Кажуць, калі трэба сцвердзіць, што без бога як вярхоўнай істоты і кроку не ступіш, што ўсё паду ладна богу.* — Здорава ты засвоіў евангельскую навуку, — пажартаваў Лабановіч. — Без бога ні да парога (Я.Колас. На ростанях). — Што ж было б, дзедка, каб ніхто не мяшаўся. Хто б нас абстояў тады? — Бог... На бога спадзявацца трэба. Без бога ні да парога (Р.Мурашка. Сын). Гэта ж цяпер пакруціліся маладыя, кажуць: «Бога няма і папа не трэба», а без бога ні да парога (С.Грахоўскі. Рудабельская рэспубліка).

— *Насовіч:* Без бога ні да парога; *Федароўскі:* Без бога ні да парога; *Прыказкі:* Без бога ні да парога.

БЕЗ ГАСПАДАРА ГУМНО ПЛАЧА, А БЕЗ ГАСПАДЫНІ ХАТА *Без гаспадара няма парадку ў гумне, а без гаспадыні — у хаце.* У хаце з таго часу, як раптоўна памерла гаспадыня, асаблівага парадку ніколі не было. Нездарма кажуць: без гаспадара гумно плача, а без гаспадыні хата (А.Макоўскі. Бацькава слова).

— *Федароўскі:* Без гаспадара гумно плача, а без гаспадыні хата; *Прыказкі:* Без гаспадара гумно плача, а без гаспадыні — хата.

БЕЗ ГАСПАДАРА ДОМ СІРАТА. *Пра выключную ролю гаспадара ў хаце.* Дык я ж кажу, Зоечка, усё ў вас ёсць, як пагладзіш навакол, і самі не благія, толькі гаспадара не хапае. А без гаспадара, кажуць людзі, дом — сірата (А.Пальчэўскі. Малако).

— *Прыказкі:* Без хазяіна і дом сірата.

БЕЗ МЯНЕ МЯНЕ ЖАНІЛІ (АЖАНІЛІ) <МЯНЕ ДОМА НЕ БЫЛО>. *Без ведама ці згоды каго-н. рашылі за яго ці зрабілі што-н. ад яго імя.* Калі ты правільна выбраў маршрут свой і маеш план, як дабівацца на ім, — ты сам кум каралю, а то і болей... І нечага тут плакаць: без мяне мяне жанілі, мяне дома не было. А дзе ж ты быў? (А.Кудравец. Сачыненне на вольную тэму). Вяселле. А Галя ж яшчэ нічога не ведае. Сапраўды, як у прыказцы «без мяне мяне ажанілі» (С.Грахоўскі. Засвеціцца акно). — Тваю групу сальём пакуль што з групай Пацыкайліка, хай разам пазаймаюцца... Дык як?.. — Без мяне мяне ажанілі... — не знайшоў што сказаць [Віця] (П.Місько. Канал імя Віцькі Зайцава).

— *Прыказкі:* Без мяне мяне жанілі; Без мяне мяне жанілі, мяне дома не было.

БЕЗ ПАДПАЛУ ДРОВЫ НЕ ГАРАЦЬ. *Без чыіх-н. нагавораў, даносаў не абвастраюцца спрэчкі, сваркі, непрыязныя адносіны паміж людзьмі.* — Можа, даўно замужам былі б, каб не гэтакі брат. Можа, ніхто і брацьне квапіць з гэтакае хаты. — А што яны вінаваты! — І старэйшая гэтакая самая. Яна ж і памагала яму нябожчыцу грызці: усё ж і падвучвала, а без падпалу дровы не гараць (К.Чорны. Ліст Якуба Маркевіча).

— *Насовіч*: Без паджогі дровы не гараць; *Янкоўскі.* Без падпалу дровы не гараць; *Рапановіч:* Без падпалкі і дровы не гараць; *Прыказкі:* Без паджогі дровы не гараць; Без падпалкі дровы не гараць.

БЕЗ СНАСЦІ І ВОШЫ НЕ ЗАБ’ЕШ. *Гл.* Без струманту (без снасці) і вошы (гніду) не заб’еш.

БЕЗ СТАРОГА КАЛЯ ХАТЫ — ЯК БЕЗ САБАКІ. *Пра станоўчую ролю старога чалавека ў гаспадарцы.* Пузач., ідзе да дзвярэй. На гэты раз ключ яго ляскае толькі ў дзвярах. А ў вязневай галаве, несучы за сабою далёкую, даўнюю ўсмешку, з’яўляецца прымаўка: «Без старога каля хаты — як без сабакі...» Гэты пільнуе і брэша, відаць, не толькі для хлеба, але ж і для душы (Я.Брыль. Птушкі і гнёзды).

— *Прыказкі:* Без старога каля хаты горш, як без сабакі/

БЕЗ СТРУМАНТУ (БЕЗ СНАСЦІ) І ВОШЫ (ГНІДУ) НЕ ЗАБ’ЕШ *Без належных прылад ніякай справы не зробіш.* «Без струманту і вошы не заб’еш» — вось лозунг баявы за тэхніку мінуўшчыны вашывай! (К.Крапіва. Захара-дырэкгар). — Жадаю поспеху вашым партызанам. Так і трэба. Само нічога не прыйдзе. — Мы і не чакаем, таварыш камандзір. Абы было чым, дык мы любому дамо па заірыўку, а без струманту і гніду не заб’еш (С.Грахоўскі. Рудабельская рэспубліка). Калі ён [Паўлюк] выйшаў на свіст з-за куста, на ім мы ўбачылі... вінтоўку-«дзесятачку», наган, за «ласяком» — гранату. — Э, брат, дык ты маніў, што нічога сабе не пакінуў! — Што ж, — загудзеў ён у адказ, — без снасці, браце, і вошы не заб’еш (Я. Брыль. Мой зямляк).

— *Насовіч:* Без прыбору і вошы не заб’еш; *Прыказкі*: Без струманту і вошы не заб’еш; Без прылады і вошы не заб’еш і блыхі не паймаеш.

БЕЗ ХЛЕБА ЯДА — ДА ПАРОГА ХАДА. *Калі есці страву без хлеба, то дабра не наясіся.* Галоўным — «галавой», «гаспадаром» — ва ўсякай ядзе ў продкаў-палешукоў быў хлеб. Без хлеба не елі ні адной стравы: без хлеба яда — да парога хада. Перш чым падаць што-небудзь на стол, ставілі ці лажылі хлеб (Б.Сачанка. Вечны кругазварот).

— *Рапановіч:* Без хлеба яда — да парога хада.

БЕРАЖОНАГА <І> БОГ БЕРАЖЭ. *Хто беражэцца, хто асцярожны, той унікне небяспекі. Гаворыцца як парада быць асцярожным, не рызыкаваць ці ў апраўданне чыёй-н. нібыта залішняй асцярожнасці.* — Будзь здаровы, сынок. Беражонага, кажуць, бог беражэ. — Яна [маці] пацалавала Зміцера і адчула, як шчымліва заныла сэрца, а ў вачах закіпелі слёзы (МДаніленка. Ля Дняпра, у другім эшалоне). Беражонага бог беражэ. Спадзеючыся на бога, берагліся, як маглі, і вер асаўцы — абапал вёскі ставілі па крыжу. З аднаго канца — праваслаўны, з другога — каталіцкі (В Адамчык. Голас крыві брата твайго). Дык я ж і кажу: шануй сябе, дачушка, бережы, бо беражонага і бог беражэ (В.Дайліда. Буслы над вёскай). СЦЕРАЖОНАГА <І> БОГ СЦЕРАЖЭ. [Клава:] А наш жа горад ад фронту яшчэ далёка. [Жлукта:] Ну, ведаеш... Сцеражонага бог сцеражэ. Прыляціць, плясне — вось табе і далёка (К.Крапіва. Мілы чалавек). — А зараз нічога такога не раблю, за што б трэба было баяцца. — А ўсё ж, як кажуць, сцеражонага і бог сцеражэ (М.Машара. «Крэсы» змагаюцца). У душы яна [Ніна] баялася госці. Гаворыць адно, а што думае? Сцеражонага бог сцеражэ. Трэба пераканацца на справе, тады да канца адкрывацца (І.Новікаў. Ачышчэнне).

* Разумная асцярожнасць ніколі не перашкода. Нездарма кажуць, што беражонага і сам пан бог беражэ... (М.Ваданосаў. Пад чужым паролем). — Што ж, уцякаць ад іх [легіянераў]? — Ад ваўка ўцякаеш, на мядзведзя наскочыш. А беражонага і куля беражэ (С.Грахоўскі. Рудабельская рэспубліка). Вы не крыўдуйце, што так доўга адкладвалі сустрэчу. У нас

Kamunikat.org

ёсць прымаўка: «Хто сцеражэцца, таго і бог сцеражэ» (І.Новікаў. Да світання блізка).

— *Насовіч*: Сцеражонага і бог стражэць; *Федароўскі:* Сцеражонага і бог сцеражэ; *Прыказкі:* Беражонага бог беражэ; Асцярожнага і бог сцеражэш).

БЛІЗКА (БЛІЗКІ) ЛОКАЦЬ, ДЫ (А) НЕ ЎКУСІШ. *Хоць здаецца, што і лёгка ажыццявіць што-н., але нельга дасягнуць жаданага.* Сін.: *Смачны жабе арэх, ды зубоў бог не даў.* [Мікола:] А яно такі і крыўдна сядзець ды глядзець, як чужыя дзядзькі каля маладой увіхаюцца. [Госця:] І праўда, хіба ж гэта не здзек! Напроціў пасадзілі і сталом адгарадзілі. [Паўліна:] Блізка локаць, ды не ўкусіш (К.Крапіва. Пяюць жаваранкі). А ён [сцяг], як і раней, развяваўся пад сінню нябёс, наганяючы на паліцыянтаў злосць і трывогу. Блізкі локаць, ды не ўкусіш... (П.Пестрак. Сустрэнемся на барыкадах). А мяне раз — і сухапутным мараком зрабілі! З берага на тыя караблі пазіраў. Блізка локаць, а не ўкусіш, так і тое мора... дражнілася толькі (Э.Ярашэвіч. Практыка ў Вербічах). — Былі, браток, блізка былі [немцы ад Масквы]. Але, як той казаў, блізка локаць, ды не ўкусіш, — адказаў дзядзька Хведар (Я.Курто. Дарога бяжыць насустрач).

— *Прыказкі:* Блізка локаць, ды не ўкусіш.

БЛІЗКА ВІДАЦЬ, ДЫ ДАЛЁКА ДЫБАЦЬ. 1. *Не так і блізка што-н., як здаецца. Гаворыцца ў дачыненні да таго, хто ідзе ці едзе.* — А гэта зусім блізка, вунь, відаць! — Блізка відаць, ды далёка дыбаць, — сказаў Асадчы. — Да таго ляска — кіламетраў пятнаццаць з гакам... (І.Гурскі. Неспакойныя характары). — Здавалася ж, адтуль рукою падаць да зарасніку. — Блізка відаць, ды далёка дыбаць, — незадаволена адказаў Міхась (М.Аўрамчык. Палон). — Сядайце, падвязём, а то блізка відаць, ды далёка дыбаць, — гасцінна запрашалі шафёры, спыняючыся каля падарожнікаў (Р.Няхай. Туман над стэпам). Блізка відаць, ды далёка дыбаць, як людзі кажуць. Косціку здавалася, што да таго лесу рукой падаць, а вось ідзе, ідзе і ніяк да яго не дойдзе (Л.Арабей. Сіні бор).

ХОЦЬ І ВІДАЦЬ, АЛЕ (ДЫ) ДАЛЁКА ДЫБАЦЬ У народзе кажуць: хоць і відаць, але далёка дыбаць. Так і тут. Амаль цэлы дзень дыбаеш, а Клінка і відам не відаць (М.Пянкрат. Ведрыцкія напевы).

2. *Не так лёгка дасягнуць таго, пра што марыць хто-н. Пра цяжкасці выканання якой-н. задумы.* [Нодэльман:] А ты што?.. Тэхнікай авалодваеш? [Карнейчык:] Бяру ва ўсе лапаткі. Хачу галоўнага інжынера дагнаць і перагнаць. [Нодэльман:] Ого! Блізка відаць, ды далёка дыбаць (К.Крапіва. Канец дружбы).

* Потым Сарока пацікавілася: — А хто яе [грэблю] будзе будаваць?
— Хто?! Самі! — Аге! Лёгка сказаць, ды — далёка дыбаць! (І.Мележ. Людзі на балоце).

— *Насовіч:* Блізка відаць, ды далёка дыбаць; *Ляцкі:* Хоць відаць, ды далёка дыбаць; *Прыказкі:* Блізка відаць (зірацъ), ды далёка дыбаць.

БЛІЗКІ ЛОКАЦЬ, ДЫ НЕ ЎКУСІШ. *Гл.* Блізка локаць, ды не ўкусіш.

БОГА ХВАЛІ І ЧОРТА НЕ ГНЯВІ. *Гл.* <І> бога хвалі і чорта не гняві.

БОГ ДАЎ, БОГ І ЎЗЯЎ. *Гаворыцца, часта як суцяшэнне, пра чыю-н. смерць, а таксама пра страту чаго-н.* Айцец Мікалай сядзеў некаторы час у глыбокім разважанні і ў смутку. Але ён успомніў многапакутная Іова, заспакоіўся і сказаў: — Што тужыць, маці? Бог даў, бог і ўзяў. — Даць то даў, а забраў [мяккія крэслы] Сівалдайкін, — папраўіла яго матушка (Я.Колас. Пракурор). [Глушак] хоць супакойваў сябе: бог даў — бог і ўзяў; хоць разважаў цвяроза: не ведаў жа, што так кончыцца, —

Kamunikat.org

калі маліўся аб малой, быццам прасіў ва ўсявышняга літасці і даравання (І.Мележ. Подых навальніцы). — А чаму яны [дзеці] памерлі? Бо вы іх не да ўрача, а да шаптухі насілі. — Бог даў, бог і ўзяў, — сказала маці (ААсіпенка. Мірная вайна). — Мама, хадзем хутчэй, людзі ж будуць чакаць, — прыспешваў бабу Насцю Міхалка, — памянем грэшную душу. Адпакутавала сваё. Ты вось што, — звярнуўся ён да мяне, — не плач. Бог даў, бог і ўзяў. Я цябе ў крыўду не дам (Г.Марчук. Кветкі правінцыі).

— *Насовіч*: Бог даў, бог і ўзяў; *Ліцвінка*: Бог даў, бог і ўзяў.

БОГ ЛЕСУ НЕ ЗРАЎНАВАЎ, А ТО ЛЮДЗЕЙ ТЫ ЗРАЎНУЕШ. *Гл.* Бог лесу не зраўняў, не тое што людзей.

БОГ ЛЕСУ НЕ ЗРАЎНЯЎ, НЕ ТОЕ ШТО ЛЮДЗЕЙ. *Людзей немагчыма зраўняць, зрабіць аднолькавымі ў якіх-н. адносінах.* — Адзін шалее з раскошы, другі кавалку хлеба жадзён. — Бог лесу не зраўняў, не тое што людзей, — не здаваўся Станіслаў (І.Гурскі. Чужы хлеб). БОГ ЛЕСУ НЕ ЗРАЎНАВАЎ, А ТО ЛЮДЗЕЙ ТЫ ЗРАЎНУЕШ. Бог лесу не зраўнаваў, а то людзей ты зраўнуеш. Падзялі вось сёння ўсё пораўні, дык на той год зноў перадзельваць давядзецца. Бо адзін будзе рабіць ад цямна да цямна, а другі будзе чэрава грэць пад сонцам (К.Крапіва. Мядзведзічы).

— *Ляцкі.* Як бог лесу не зраўнаваў, так і людзей; *Прыказкі*: Бог лесу не зраўняў, а людзей тым больш.

БОГ НЕ БЕЗ ЛІТАСЦІ, КАЗАК НЕ БЕЗ ШЧАСЦЯ. *Кажуць са спадзяваннем, што ўсё абыдзецца, што ўсё павінна быць добра.* — Ат, бог не без літасці, казак не без шчасця, — казала ў тыя дні мама. — Паправішся, Мікола, вось паглядзіш (Я.Брыль. Птушкі і гнёзды). ГАСПОДЗЬ НЕ БЕЗ МІЛАСЦІ, А КАЗАК НЕ БЕЗ ДОЛІ. Хведаркаў сабака.., убачы ўшы, што нічога не маю яму з ежы, бег праз агароды назад, да свае хаты. Я зноў заставаўся адзін і з цяжкім сумам вяртаўся пад свой дамок ды лягаў спаць. Аднак, як гаварыў Іванок: «Гасподзь не без літасці, а казак не без долі». Нажыў і я свайго сабаку (В.Петручук. Пожня).

— *Прыказкі*: Бог не без міласці, а казак не без долі: ці худая, ці харошая — усё будзень.

БОГ НЕ ВЫДАСЦЬ (НЕ ДАСЦЬ, НЕ ПАПУСЦІЦЬ, НЕ ПРАДАСЦЬ), СВІННЯ НЕ З’ЕСЦЬ. *Нічога кепскага не павінна здарыцца. Кажуць для заспакаення, што ўсё пагрозлівае, небяспечнае мінецца і што з рызыкоўнага становішча будзе выйсце.* [Галубовіч:] Трэба абараняць, пакуль яшчэ ў ВАК не пайшла заява, а то тады ад маёй дысертацыі паляціць і пух, і пер’е. [Ракітны:] Будзем спадзявацца на лепшае. Бог не выдасць, свіння не з’есць (К.Крапіва. На вастрыі). Давай пра горшае не думаць. Бог не выдасць — свіння не з’есць (М.Машара. «Крэсы» змагаюцца). [Бацька:] Што будзе — тое будзе! Бог не выдасць — свіння не з’есць. Вязі, Мар’яна. Бог залічыць нам за гэта. Ды і людзі... (І.Шамякін. Ахвяра). Не турбуйся, усё абыдзецца... Бог не выдасць, свіння не з’есць. Мы з табой у вайну набраліся страху ў запас, навошта ў мірны час некага баяцца? (І.Новікаў. Ачышчэнне). Палкоўнік., сам абвясціў павестку дня. Ну, што ж? Такі ўжо звычай новы: не ступіш кроку без прамовы, ды бог не дасць — не з’есць свіння. Але скрабе яго сумленне: ці праймеш словамі салдат? (Я.Колас. На шляхах волі). [Янка:] Бог не папусціць, свіння не з’есць. А калі б пабачыў, што мяне запыняюць і зробяць вобыск, дык сказаў бы: а я іду якраз у паліцыю — недазволеную літаратуру знайшоў (Я.Колас. На ростанях). Так, так, не бянтэжся.. Бог не прадасць, свіння не з’есць, а мы з капітанам адной куляй паранены (І.Чыгрынаў. Плач перапёлкі).

* [Камбат:] Няма рыдлёвак. І людзей няма, не прасі, Карпенка, сам ведаеш... «Нічога, чорт не здрадзіць — свіння не з'есць», — бесклапотна пажартаваў пэтээравец Свіст (В.Быкаў. Жураўліны крык). —Людзі... Яны розныя бываюць. — Будзем верыць у добрае, у добрых людзей... Як у нас тут кажуць: вол не стопча, свіння не з'есць (Б.Сачанка. Вялікі Лес).

— *Раманаў:* Бог не дасць, свіння не з'есць; *Ляцкі:* Бог не дасць, і свіння не з'есць; *Прыказкі:* Бог не дасць — свіння не з'есць.

БОГ НЕ ДАСЦЬ, СВІННЯ НЕ З'ЕСЦЬ. *Гл.* Бог не выдасць, свіння не з'есць.

БОГ НЕ ПАПУСЦІЦЬ, СВІННЯ НЕ З'ЕСЦЬ. *Гл.* Бог не выдасць, свін ня не з'есць.

БОГ НЕ ПРАДАСЦЬ, СВІННЯ НЕ З'ЕСЦЬ. *Гл.* Бог не выдасць, свіння не з'есць.

БОГ НЕ РОЎНА ДЗЕЛІЦЬ. *Пра сацыяльную ці іншую няроўнасць сярод людзей.* Чым то дзееццa на свеце, што не роўна дзеле бог? Адзін ходзе у саеце, у золаце з плеч да ног, а другому, каб прыкрыцца хоць анучкай — велькі труд... (Ф.Багушэвіч. Бог не роўна дзеле). І гэта звычайны замак двараніна, нават не першага па багаццю і знатнасці. Бог не роўна дзеліць: ён дае порткі менавіта таму, у каго яны будуць падаць з мізэрнага заду (У.Караткевіч. Раман Ракута). [Моцкін:] І праўду кажуць: «Бог няроўна дзеліць». У Сярэдняй Азіі цэлае лета пячэ і *пячэ,* а тут — нібы з рэшата цячэ (А.Макаёнак. Выбачайце, калі ласка). Я не разгінаючыся з хлопцамі ішачыў на бальніцы, а Іван не вылазіў з бокса, і ў мяне зарплата меншая, чым у яго... — Вот адкрыццё зрабіў! — падтрымлівае Рычарда Булойчых. — Не роўна дзеліць бог... (І.Капыловіч. Асенні гром).

— *Федароўскі:* Бог няроўна дзеліць: аднаму дае многа, а другому мала; *Прыказкі:* Бог няроўна дзеліць.

БОГ НЕ ЦЯЛЯ, БАЧЫЦЬ (ПАЗНАЕ) КРУЦЯЛЯ. *Чыё-н. махлярства ці несумленнасць абавязкова выявяцца і ацэняцца па заслугах.* [Якаў:] Усё, усё прыпомніцца. Бог не цяля, бачыць круцяля (М.Гарэцкі. Антон). Крычалі сяляне на розныя галасы: — Глядзі ты, казанская сірата! Чаму ты не падумаў пра дзяцей дваццаці логвішчанскіх сямей, калі іх прадаваў? Лайдак! — Чаго там, бог не цяля — бачыць круцяля (І.Гурскі. Лясныя салдаты). — Цяпер, мамаша, той жыве, хто да начальства бліжэй.
— Глядзі, Віцька. Бог не цяля, бачыць круцяля (А.Жук. Красатуля).

* А шэльму ж нюхам пачуе сабака, і ўсюды для шэльмы чэсць будзе аднака. І прыказка ж кажа, што бог — не цяля, з усёй грамады пазнае круцяля! (Ф.Багушэвіч. У астрозе).

— *Насовіч:* Бог не цяля, відзіць круцяля; *Раманаў:* Бог не цяля, ён забачыць круцяля; *Ляцкі:* Бог не цяля: ён відзіць круцяля; *Прыказкі:* Бог не цяля, пазнаеш» круцяля; Бог не цяля, бачыць круцяля.

БОГ СІРОТАК *ЛЮБІЦЬ, АЛЕ* ДОЛІ НЕ ДАЕ. *Кажуць са спагадай пра сірот і іх нешчаслівы лёс.* [Кацярына:] Пяцёра дзяцей — сіроты. А бог сіротак любіць, але долі не дае. Самой трэба дбаць! (І.Гурскі. Вецер веку).

— *Прыказкі:* Бог сіротаў любіць, але долі не дае.

БОГ ТРОЙЦУ ЛЮБІЦЬ. *Гаворыцца як прапанова зрабіць што-н. трэці раз ці ў апраўданне чаго- або каго-н. трэцяга.* Снарад разарваўся далёка ў полі, толькі трохі правей за першы. — Бог любіць тройцу, — цераз сілу ўсміхнуўся Кальтвасер, — Зараджайце яшчэ (Я.Курго. Дарога бяжыць насустрач). Вяселле, як і належыць, імчала па вуліцах на трох парах коней — «бог тройцу любіць», — з вясёлай музыкай, песнямі, гу-

чнымі выкрыкамі падлітых родзічаў маладажонаў (В.Праскураў. Рутамята). Аня не паступіла ў інстытут і на другое лета... Дамасед-бацька, шафёр лясгаса, супакойваў: «Пракормім. Няхай сядзіць ды рыхтуецца. Бог тройцу любіць. На трэці раз паступіць» (Г.Марчук. Булачка).

— *Насовіч*: Бог тройцу любіць.

БОГ ЦЯРПЕЎ І НАМ ВЯЛЕЎ. *Кажуць, часам жартаўліва, таму, хто перажывае цяжкасці або цёр піць няўдачы.* — Пацерпім. — Во-во — цярпі. Бог цярпеў і нам, дурням, вялеў (В.Быкаў. Праклятая вышыня).

БОГ ШЭЛЬМУ МЕЦІЦЬ. *Махляра, падманшчыка заўсёды што-н. выдасць.* — А чаму там... на крэсле ў тваім пакоі яе камбінацыя вісіць і панчохі? — ускіпеў Сцяпан. — Ды яны там... тры дні ляжаць. Дачка насіла. Я іх забылася забраць, — памагала Надзя заблытаць ісціну. — Маўчы. Ладна... Усё адно злаўлю. Бог шэльму меціць (Г.Марчук. Сава Дым і яго палюбоўніцы).

— *Прыказкі*: Бог шэльму меціць; *Рабкевіч*: Бог шэльму меціць.

БОЙСЯ БЫКА СПЕРАДУ, КАНЯ ЗЗАДУ, А ДУРНЯ — З УСІХ ЧАТЫРОХ БАКОЎ. *Пра неабходнасць быць вельмі абачлівым у адносінах з тупым, неразумным чалавекам.*

* Новы прэзідэнт даверлівы, як дзіця. Наіўны. І таму небяспечны. Каровы бойся спераду, каня ззаду, а яго з усіх бакоў (А. Макаёнак. Кашмар). [Траян:] Вам баяцца няма чаго. Вы святы чалавек. [Ірына Цімафееўна:] Ай, што вы такое кажаце, Аляксей Сцяпанавіч! Гэта каня ззаду, а ваўка спераду трэба сцерагчыся. А начальства — з усіх бакоў. Яно заўсёды прычыну знойдзе, каб паказаць, што... яно — начальства і што на яго трэба толькі маліцца... (М.Матукоўскі. Бездань).

— *Янкоўскі*: Бойся быка спераду, каня ззаду, а дурня — з усіх чатырох бакоў.

БОТ ЛАПЦЮ НЕ ПАРА *Хто-н. не раўня каму-н., не падыходзіць па якіх-н. якасцях (багацці, сацыяльным становішчы і пад.). Звычайна пра дзяўчыну і хлопца.* Можа, і праўду кажа гаспадар, што бот лапцю не пара, што Гэльцы трэба жаніх не абы з якога роду, каб у яго і зямля была, і добрыя стаеннікі, і дом як дом, і адзежа, адным словам — раўня

(С.Грахоўскі. Рудабельская рэспубліка). ЛАПАЦЬ БОТУ НЕ ПАРА. З ім, казаў ён, гуляць нецікава цяпер: не студэнт ён, *не* будучы інжынер...
— Што ж, — Марына яму, — лапаць боту не пара, гэта праўда (А.Куляшоў. Грозная пушча). Глыбока запала ў душу пачутае на вёсцы, што лапаць боту не пара, і ён [Алесь], усё больш цвярдзеючы і зацінаючыся ў сабе, рабіў быццам знарок, каб яшчэ больш аддаліцца ад Рэні (Я.Лецка. Дарога ў два канцы).

БРАТ ЛЮБІЦЬ СЯСТРУ БАГАТУЮ, А МУЖЫК (МУЖ) ЖОНКУ ЗДАРОВУЮ. [Зося:] Проста [жаночая] прырода слабейшая за мужчынскую. А ведаеш сам: брат сястру любіць багатую, а мужык жонку здаровую. І таму здароўе для мяне важней усяго (І.Козел. Над хвалямі Серабранкі). Нікому я, старая ды нямоглая, не трэба. Праўду кажуць: брат любіць сястру багатую, муж жонку здаровую... (Б.Сачанка. Непаваротлівы пухнаты чмель...). [Траян:] Маша ніколі не скардзілася на сэрца. Нічога не разумею... [Ірына Цімафееўна:] А што тут разумець, мілы Аляксей Сцяпанавіч!.. Брат любіць сястру багатую, а муж жонку — здаровую. Спрадвеку так было. Вось і маўчым мы пра свае балячкі. Не скардзімся. Да самай смерці... (М.Матукоўскі. Бездань).

* І пайшло ўсё наперакос. Захварэла я, не тут казана, а Ваганавіч мой з другой любошчы закруціў. Праўду кажуць, муж любіць сястру багатую, а жонку здаровую (В.Шырко. Сцяжына да людзей).

— *Насовіч*: Брат любіць сястру багатую, а муж жану здаровую; *Прыказкі:* Любіць муж жану здаровую, а брат сястру багатую; Брат любіць сястру багатую, а муж жану здаровую.

БРАХАЦЬ — НЕ ЦЭПАМ МАХАЦЬ. *Брахаць, балбатаць, выдумляць не цяжка.* Не вельмі ты слухай суседку маю, Чмычыху. Прыкідваецца яна святой, а брахаць — не цэпам махаць (І.Сяркоў. Мы — хлопцы жывучыя).

— *Ліцвінка*: Брахаць — не цэпам махаць: спіна не баліць.

БРУДНАЕ (ПАГАНАЕ) ДА ЧЫСТАГА НЕ ПРЫСТАЕ (НЕ ПРЫСТАНЕ). *Абраза, паклёп і пад. не прынізяць сумленнага, невінаватага чалавека.* Англічане кажуць: «Чыстае сумленне не баіцца абвінавачванняў». Беларус таму, што яго зневажалі, не стаў горшы. Бруднае да чыстага не прыстае (І.Гурскі. На скрыжаванні дарог).

— *Прыказкі*: Паганае да чыстага не прыстане.

БРЫГАДЗІР КАПЕЙКІ НЕ БАРТ, КАЛІ ЧАРЦЫ РАД. *Гаворыцца з асуджэннем пра брыгадзіра-п 'яніцу.* Брыгадзірамі былі адны п’яніцы. Людзі казалі: брыгадзір капейкі не варт, калі чарцы рад. Асабліва знявідны быў нябожчык Андрэй. Ён *і* чытаў па складах, *і* пісаць не ўмеў; трымалі, бо брахаў, як цюцька (В.Шырко. Хай людзі бачаць).

— *Прыказкі*: Брыгадзір і капейкі не варт, калі чарцы рад.

БУДЗЕ <КАЛІ-НЕБУДЗЬ, НЕКАЛІ> І НА НАШАЙ (МАЁЙ, ТВАЁЙ) ВУЛІЦЫ СВЯТА. *Даб'ёмся і мы свайго, збудуцца нашы (мае, твае) надзеі; будзе і ў нас (у мяне, у цябе) радасць. Кажуць у цяжкі час, выражаючы ўпэўненасць, што няўдачы мінуцца.* Сін.: *Загляне сонца <і> у наша аконца.* Нічога, Аксён: будзе свята і на нашай вуліцы. Надыходзіць час расплаты за здзекі над народам (Я.Колас. На ростанях). [Гудовіч:] Ну, а як настрой там, на Вялікай зямлі? [Юля:] Лётчыкі расказваюць: настрой адзін — перамагчы. Будзе і на нашай вуліцы свята (К.Крапіва. З народам). — Не бядуй, будзе і на нашай вуліцы свята, пабачым! — Сам ведаю (А.Карпюк. Данута). Я не злуюся, Алена... У цябе сёння больш [зроблена]. Але... будзе свята і на маёй вуліцы! (А.Чарнышэвіч. Лясная быль). Не гаруйце, усё пройдзецца, усё мінецца, будзе свята калі-небудзь і на нашай вуліцы... Не ўсё ж ім ды ім... (М.Лынькоў. Міколка-паравоз). Не плач, мама, не бядуй. Будзе некалі і на нашай вуліцы свята. Тата ўсё роўна вырвецца ад фашыстаў, усё роўна ўцячэ... (В. Дайліда. Пяро дзікай качкі). ПРЫЙДЗЕ (ПРЫХОДЗІЦЬ, ПРЫЙШЛО) І НА НАШУ ВУЛІЦУ СВЯТА. [Самасееў:] Нічога! Прыйдзе і на нашу вуліцу свята! (А.Макаёнаіс Каб людзі не журыліся). Прыйшла пара падымаць Беларусь, як некалі казаў Карусь Каганец. Прыходзіць свята і на натую вуліцу... (САнександровіч. Крыжавыя дарогі). Увесь дзень з вуснаў у Міхала Сцяпанавіча Былінскага не сыходзіла вясёлая ўсмешка. Прыйшло і на нашу вуліцу свята (І.Гурскі. У агні).

— *Насовіч.* Будзе кірмаш і на нашай вуліцы; *Федароўскі:* Будзе і на нашым (маім) рынку кірмаш; *Прыказкі:* Будзе і на нашай вуліцы свята; Прыйдзе і на нашу вуліцу свята.

БУДЗЕ (ПРЫЙДЗЕ) І НА КРАПІВУ МАРОЗ. *Дачакаецца хто-н. пакарання. Кажуць з упэўненасцю пра непазбежнасць адплаты, пакарання.* Сін: *Быць бычку на вяровачцы.* — Яшчэ і выскаляецца, — нагнуўся перад печчу і кінуў туды палена бацька. — Напалітыкуеш. Будзе і на крапіву мароз (В Адамчык. Год нулявы). — Колькі разоў табе казалі: ад жыгучкі трымай далей ручкі!.. — Нічога, Марылька! — пашкадаваў яе Адам. — «Прыйдзе і на крапіву мароз!» (У.Дубоўка. Жоўтая акацыя).

* І Крапіву сячэ Мароз! — То крытык крытыка разнёс (Э.Валасевіч. Крапіва і Мароз).

— *Федароўскі*: Будзе і на крапіву мароз; Прыйшоў мароз на крапіву; *Прыказкі*: Будзе і на крапіву мароз.

БУДЗЕ ЧАС — БУДЗЕ І КВАС. *Усё, што трэба, будзе ў свой час. Кажуць таму. хто спяшаецца прыблізіць што-н., зрабіць як найхутчэй.* Яму ўсё Анатоль Іванавіч — бацька родны знайшоўся. А сам ні кроку. Але ж пачакай, будзе час — будзе і квас. Не ўсё разам (М.Лынькоў. Апошні зверыядавец).

— *Прыказкі*: Будзе час — будзе і квас, не ўсё за раз.

БУДЗЕШ УСЁ ВЕДАЦЬ, ХУТКА (СКОРА) ПАСТАРЭЕШ (САСТАРЫШСЯ, СТАРЫ ЗРОБІШСЯ). *Гаворыцца, часцей з незадавальненнем, як ухіклівы адказ на пытанне суразмоўніка.* — Чаго смуцен, мой Даніла? Ці я чым не дагадзіла? Ці ўжо стала нямілаю, што глядзіць ён магілаю? — Запытала раз самога. А ён толькі буркнуў строга: — Будзеш усё ведаць — хутка пастарэеш... (Я.Колас. Паслушная жонка). — Куды яны дзеліся, тыя людзі? — Усё будзеш ведаць, хутка пастарэеш (С.Грахоўскі. Рудабельская рэспубліка). — Дык чаго ж мы стаім? — пытаюся. Яшка нічога не адказаў. Кудлаты дзядзька адказаў за яго: — Усё будзеш ведаць — хутка састарышся (М.Пянкрат. Ведрыцкія напевы). —А хто даў?.. — Хто даў, хто даў... Будзеш усё ведаць, скора стары зробішся (Л.Арабей. Іскры ў папялішчы). СКОРА САСТАРЫШСЯ, ЯК УСЁ БУДЗЕШ ВЕДАЦЬ. [Паўлінка:] Аб кім гэта, татка, гаворыце, што мае ўсякую далікатнасць і ўсё такое? [Сцяпан:] Вельміваспанна цікавая. Скора састарышся, каханенькая, родненькая, як усё будзеш ведаць (Я.Купала. Паўлінка).

— *Янкоўскі*: Будзеш усё ведаць — хутка пастарэеш.

БУДЗЬЦЕ ЯК ДОМА, АЛЕ І НЕ ЗАБЫВАЙЦЕСЯ, ШТО Ў ГАСЦЯХ *Кажуць жартаўліва гасцям.* [Лабыш:] Сілкуйцеся, сваточкі, будзьце як дома... [Базыль:] Будзьце як дома, але і не забывайцеся, што ў гасцях (І.Козел. Папараць-кветка).

— *Прыказкі*: Будзьце як дома, але не забывайце, што ў гасцях.

БЫВАЛА, ВАРОНА ЛАПЦІ АБУВАЛА, А ЦЯПЕР ГРАК ХОДЗІЦЬ ТАК. *Няма чаго ўспамінаць тое, што было калісьці. Ужываецца іранічна як рэакцыя на слова б ы в а л а пры спробе суразмоўніка супаставіць што-н. ранейшае з сучасным.* — Даўней такога не здаралася. Бывала, неяк шанавалі, паважалі адзін другога. — Бывала, варона лапці абувала, а цяпер грак ходзіць так, — перадражнівае Маланку Варка (Л. Калодзежны. Перад бабіным летам).

— *Лепешаў:* Бывала, варона лапці абувала, а цяпер грак ходзіць так.

БЫЛА Б (АБЫ) ШЫЯ, <А> ХАМУТ ЗНОЙДЗЕЦЦА *Было б каму рабіць, а праца знойдзецца.* — Будзеш працаваць у нашым цэху. Гэта, брат, вялікі гонар?.. — Была б шыя — хамут знойдзецца... (М.Ваданосаў. Пераломнае лета). — Куды ты паедзеш?.. — Куды вочы глядзяць, у горад, на будоўлю, завярбуюся куды-небудзь... — Была б шыя, а хамут знойдзецца, — зазначыў Міця (А.Макаёнак. Твой хлеб). — Дзе цяпер будзеш рабіць? — Абы-дзе... — Мусіць, У горадзе? — Была б шыя, а хамут знойдзецца... (А.Алешка. Неба на замку). Дырэктар.. звольніў мяне з працы. Вядома, каб я пайшоў, растлумачыў усё, павініўся, папрасіўся, то... Можа б, усё і па-другому было. Але ж у мяне — гонар!.. Была б шыя, а хамут знойдзецца... (Б.Сачанка. Белая мыш). Работа будзе, Піліпавіч. Не бядуй, брат мой. Абы шыя, хамут знойдзецца (Л.Левановіч. Дзікая ружа).

* [Раман:] Нашаму брату каб шыя, а хамут знойдзецца (П.Васілеўскі. Год дзевяцьсот семнаццаты). — Работа ж знойдзецца. — Чаму ж не? Знойдзецца. Чаго добрага. Была б шыя (У.Кузьмянкоў. Споведзь).

kamunikat.org

— *Ліцвінка.* Абы шыя, а хамут заўсёды знойдзецца.

БЫЛА Б ДЗЕЎКА, ДЫ ПЕВЕНЬ ЗАПЕЎ, ЯК РАДЗІЛАСЯ. *Пра прыгожага хлопца.* Быў ён [Казік] рослы, тонкі і нейкі *зялёны,* хваравіты з твару, але прыгожы. Нехта казаў, што была б дзеўка, ды певень запеў, як радзілася (В.Адамчык. Раяль з адломаным вечкам).

— *Насовіч*: Дзевачка была б, ды лятух запеў, як ражалася; Жанчынка ражалася, ды лятух запеў, хлопец паспеў.

БЫЛО Б БАЛОТА, А ЧЭРЦІ ЗНОЙДУЦЦА *Калі ёсць умовы, магчымасці рабіць што-н. нядобрае, то знойдуцца і тыя, хто пакарыстаецца гэтымі ўмовамі, магчымасцямі.* Тупыя, бяздушныя, гэтыя слугі слепа рабілі тое, што пан хацеў. Хто яны? Адкуль? Сярод гайдучага племені трапляліся розныя людзі: дзеці дробных збяднелых паноў, чыноўнікаў, разжалаваныя афіцэры царскай арміі. Адным словам, было б балота, а чэрці знойдуцца (А.Якімовіч. Адкуль ліха на свеце).

— *Федароўскі*: Абы балота, то чорт будзе; *Прыказкі:* Было б балота — чарцей многа будзець; Абы балота, чорт найдзецца.

БЫЛО ШТО ПІЦЬ І ЕСЦІ, АЛЕ ПРЫНУКІ НЕ БЫЛО. *Кажуць пра гасціннасць і ўвагу гаспадара да гасцей.* — Ну, як жа вам, панічок, гасцілася? — пытала бабка Лабановіча. — От, бабка, добра гасцілася! «Было што піты і есты, але *прынукі не* было», — адказаў настаўнік на паляшуцкі лад (Я.Колас. На ростанях). УСЯГО БЫЛО ДАВОЛІ (УДАВОЛЬ), ТОЛЬКІ ПРЫНУКІ НЕ БЫЛО [Альжбета:] Што ж, выбачайце, госцікі. Не хацелі піць і есці, пасля самі будзеце жалець. [Сцяпан:] Выбачайце, выбачайце, каханенькія, родненькія, адно не скажыце, што ўсяго было ўдаволь, ТОЛЬКІ прынукі *не* было (Я.Купала. Паўлінка).

* [Ціт:] Нечага казаць: ядзення было многа, але ліцейня і прымусу саўсём не было... [Навум:] Відно, што не было, бо ты і цяпер на нагах устаяць не можаш (В.Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

— *Федароўскі:* Было што піці, есці, да прынукі не было; Усяго было досыць, адно прыгону не было; *Янкоўскі:* Добра было ў гасцях, толькі прынукі не было.

БЫЎ КОНЬ, ДЫ З'ЕЗДЗІЎСЯ. *Пра таго, хто састарыўся ці страціў сваё былое значэнне, становішча, уплыў і пад.* Вазьму сякеру, секану колькі разоў і задыхаюся. Адным словам, Міхасік, быў конь, ды з'ездзіўся. Мне патрэбен спакой, поўны адпачынак (Я.Колас. МЛынькову). Я ўжо сілу сваю страціў, я ўжо зжыўся, як тое гавораць — быў конь, ды з'ездзіўся (М.Гарэцкі. Антон). Даюць нашаму міламу начальніку па шапцы. Быў конь, ды з'ездзіўся. Капут (Я.Васілёнак. Сакрэт). [Ганудя:] Як кажуць, быў конь, ды з'ездзіўся. [Юстын:] Што праўда, то праўда. Вось прайшоўся крыху, а ўжо задыхаўся (Э.Валасевіч. Бывайце *здаровы).*

— *Насовіч:* Быў конь, ды з'ездзіўся; *Федароўскі:* Была кабыла, ды з'ездзілася; *Прыказкі:* Быў конь, ды з'ездзіўся (заездзіўся).

БЫЎШЫ ЛЯ МУКІ, ЗАПЫЛІШСЯ. *Гл.* Каля мукі ходзячы, запылішся.

БЫЦЬ БЫЧКУ НА ВЯРОВАЧЦЫ (НА ЛЫЧКУ) *Прыйдзецца расплачвацца за што-н., адчуць непрыемнасці.* Сін.: *Будзе і на крапіву мароз.* Быць бычку на вяровачцы! — Пра Гітлера і вісельню (К.Крапіва. Прыказкі). [Аўлас:] Так і *быць, Косця,* палову выйгрышу на клуб, а другую палову... [Косця:] На вяселле. [Ліза:] Не спяшайцеся з вяселлем. Яшчэ паглядзім на цябе... [Аўдоцця:] Так, ліхадзей! Не-е, быць бычку на лычку! Не так за цябе ўзяліся (А.Макаёнак. Выйгрыш).

— *Насовіч:* Быць бычку на лычку, а целачцы на вяровачцы; *Прыказкі:* Быць *бычку на лычку*, а кароўцы на вяроўцы.

БЯДА АДНА НЕ ХОДЗІЦЬ <ЗА САБОЮ ДРУГУЮ ВОДЗІЦЬ> *Гл.* Адна бяда не ходзіць <другую за сабою водзіць>.

БЯДА НЕ ПА ЛЕСЕ, А ПА ЛЮДЗЯХ ХОДЗІЦЬ. *Гаворыцца, калі з кім-н. здарылася бяда, няшчасце і пад.* Сін.: *Не шукай бяды, яна <сама> цябе знойдзе.*

* [Баба:] Пане войт, куды ж ты яго [дзеда] пацягнуў? [Войт:] Да пана. Пан разбярэцца... [Дзед:] Правільна людзі кажуць: бяда не па лесе ходзіць, а па людзях бродзіць. Бывай, баба! (В.Вольскі. Дзед і Жораў).

— *Насовіч-.* Бяда не па лесу, а па людзях ходзіць. *Федароўскі*: Бяда па людзях ходзіць; *Прыказкі:* Бяда па людзях, не па пушчы ходзіць.

БЯЗДОННАЙ БОЧКІ (БЯЗДОННУЮ КАДУШКУ) НЕ НАПОЎНІШ. *Ніяк немагчыма накарміць, напаіць, задаволіць і пад. каго-н.* Сяляне вось як мяркуюць: бяздонную кадушку не напоўніш, а багатага не накорміш. Прызнаюся, я напісаў швагру, Вяршынскаму, на фронт, што няма чаго яму праліваць сваю кроў за чужыя інтарэсы, няхай хоць пешшу ідзе дадому, але толькі з вінтоўкай, бо голымі рукамі і кала не зачэшаш (І.Гурскі. Вецер веку).

* Усе гавораць, старшыня, што вы разумны чалавек. Дык вось, памяркуйце самі. Ясна, як дзень, што нельга напоўніць вадой бяздонную бочку. Гэтаксама ж нельга выліць ваду з бяздоннага балота... (В.Праскураў. Цішыня).

— *Федароўскі*: Бяздоннай бочкі не напоўніш; *Прыказкі*: Бяздоннай бочкі не напоўніш.

БЯЗДОННУЮ КАДУШКУ НЕ НАПОЎНІШ. *Гл.* Бяздоннай бочкі (бяздонную кадушку) не напоўніш.

В

ВАДЫ НЕ ЗАСІЛІШ НЕ ПАВАРУШЫЎШЫСЯ, РЫБКІ НЕ ЗЛОВІШ НЕ ПАМАЧЫЎШЫСЯ. *Бяздзейнічаючы, не праяўляючы актыўнасці, не зробіш ніякай справы, нічога не даб'ешся.* Сін.: *Не раскусіш арэх, зерня не з'ясі.* [Адась:] Мы не раз дапамагалі рабочым хлебам, салам, гароднінай. Але гэта і ўсё, а вось на дэманстрацыі разам з імі мы яшчэ ні разу не былі. [Міхась:] Вады не засіліш не паварушыўшыся, рыбкі не зловіш не памачыўшыся. [Адась:] Правільна. Трэба нам з вамі варушыцца, ды жывей (І.Козел. Папараць-кветка).

— *Янкоўскі:* Вады не засіліш не паварушыўшыся, рыбкі не зловіш не памачыўшыся.

ВАЙНА ЎСЁ СПІША. *Устар. Гаворыцца як апраўданне якіх-н. дзеянняў, учынкаў, спраў у ваенны час.* «Вайна ўсё спіша...» Была тады такая прымаўка дзеля апраўдання... Ну, ды не столькі яна, тая прымаўка, але і туга па сям'і таксама падганяла мяне на тыя ігрышчы (А.Марціновіч. У канцы дарогі). — Калі гэта паспелі ліпавую абсаду выразаць і навошта?
— Тады ж, у вайну. Хто на начоўкі, хто на дзежачку-ліпаўку, хто на сявеньку, а хто на дровы... — Вапшчэткі, так, раз пачалі ўжо, то рэж, палі, нішчы — вайна ўсё спіша!.. (А.Кудравец. Сачыненне на вольную тэму). Таго ж, хто выдумаў у вайну выратавальны лозунг «вайна ўсё спіша», я павесіў бы на асіне. Нічога вайна не спісала (А.Асіпенка. Цыркачка і маёр).

ВАРОНА З КАЛА — СЕМ НА КОЛ. *Гл.* Варона з куста, а пяць на куст.

Kamunikat.org

ВАРОНА З КУСТА, А ПЯЦЬ НА КУСТ *Заўсёды знойдуцца ахвотнікі заняць свабоднае, толькі што вызваленае месца на службе, рабоце і інш.* А мне, ты думаеш, салодка? Ды справа проста і каротка: не будзеш ты з ляснічым спорыць, рабі вось тое, што гаворыць. А не — йдзі вон: варона з куста, а пяць на куст, бо хлеба луста нялёгка ўсім, брат, дастаецца (Я.Колас. Новая зямля). ВАРОНА З КАЛА — СЕМ НА КОЛ. Дзён колькі легкавушка... была без гаспадара. Але святое месца пустым не бывае: варона з кала, сем — на кол. Распіхнуўшы локцямі процьму сапернікаў, на дужа пашаноўны і прыбыткоўцы «кол» усеўся П струкоў... (В.Гардзей. Уратуй ад нячыстага). САРОКА З КОЛА — ДЗЕСЯЦЬ НА КОЛ. Панкрат Малюжыч... нёс у сабе непрыемны асадак ад усяго: змучанасць ад бяссоннае ночы, утомленасць на паравіку, непрыемная вестка на глухой станцыі, разам з тым скептычная заўвага самога да сябе наконт парадку рэчаў — «сарока з кола — дзесяць на кол», разам жа з гэтым адчуванне, што зневажаецца такім меркаваннем з прыслоўем гэтым беспрацоўная Маня Ірмалевічанка, якой ён жа сам думае дапамагчы застацца працаваць у апусцелай школе (К.Чорны. Сястра). САРОКА З КУСТА — СОРАК НА КУСТ. Федзя кідаецца да Ядзі, каб затрымаць яе. [Жыліцкая, спыняючы яго:] Куды? Сарока з куста — сорак на куст. Цяпер табе толькі запець застаецца (І.Козел. Над хвалямі Серабранкі).

— *Янкоўскі* Варона з куста, а пяць на куст; *Прыказкі.* Адна варона з кола, другая на кол.

ВАРТА ШКУРКА ВЫРАБУ. *Гл.* Не варта шкурка вырабу.

ВАСТРЫ ЗУБ АБ ЗУБ І РОЗУМ АБ РОЗУМ. *Гаворыцца як парада раіцца адзін з адным, перш чым рашаць якую-н. справу.* — Калі гэта не сакрэт, скажы, шаноўны Заяц, усім нам, у чым справа? — Гэтага я і хачу, — сказаў Дзіда-дзед. — Бо, як гэта кажуць, вастры зуб аб зуб і розум аб розум (З.Бядуля. Сярэбраная табакерка).

— *Рапановіч*: Вастры зуб аб зуб, а розум аб розум; *Прыказкі* Вастры зуб аб зуб, а розум аб розум.

ВАЎКА БАЯЦЦА — У ЛЕС НЕ ХАДЗІЦЬ *Гл.* Ваўкоў (ваўка, воўка) баянца — у лес не хадзіць.

ВАЎКА (ВОЎКА) НОГІ. КОРМЯЦЬ. *Каб пракарміцца, трэба шукаць харчы, турбавацца, а не сядзець на адным месцы.* Саламея наогул дома была рэдка. Яна так і казала: ваўка ногі кормяць. — Калі я буду дома сядзець, дык што я тут каля вас выседжу? А так от хоць сяго, а хоць таго ды дастану (Р.Сабаленка. Успомненае). — Але ж ты лазіш, хлопец... — Ваўка ногі кормяць. А заўтра мяне ўжо не будзе. Ні тут, ні ў лагеры... (І.Пташнікаў. Найдорф). Ды зразумей ты — служба ў мяне такая. Ваўка ногі кормяць. Думаеш, немцы даюць хоць каліва прадуктаў, што паступаюць па нарыхтоўках? (І.Навуменка. Вецер у соснах). Кажуць людзі: ваўка ногі кормяць. Пайду шукаць сабе другі прытулак (А.Жураўскі. За родныя хаты). — Усё-такі дарэмна мы вас, Гайшун, узялі. — Нічога, воўка ногі кормяць, — сказаў Рубеж, — а яму трэба падкарміцца (А.Адамовіч. Хатынская аповесць). Здарова, брат... Чаго гэта ты рассеўся, як пан? Пойдзем на здабычу. Воўка ногі кормяць (В.Шырко. Дзед Манюкін не салжэ).

* Пасля пачастуемся... Няма мне сёння калі. Сабаку ногі кормяць, так і мяне. Я да цябе, Хведар, па справе (І.Шамякін. Гандлярка і паэт).

— *Насовіч*: Ваўка ногі кормяць; *Федароўскі*: Воўка ногі жывяць (гадуюць); *Прыказкі:* Воўка ногі кормяць.

ВАЎКОЎ (ВАЎКА, ВОЎКА) БАЯЦЦА — У ЛЕС НЕ ХАДЗІЦЬ. *Калі баяцца цяжкасцей, небяспекі, то не варта і пачынаць што-н.* — Не баіцеся адзін ездзіць?.. У Вульцы, казалі, міліцыянера лесавікі павесілі. — Ваў-

коў баяцца — у лес не хадзіць; — сказаў Канькоў, але паглядзеў па баках (П.Місько. Хлопцы, чые вы будзеце...). — А як хто-небудзь цябе ўбачыць? — Ваўкоў баяцца — у лес не хадзіць. Ды і не дзеля таго я ў вёску прыйшоў, каб на гарышчы сядзець (Б.Сачанка. Вялікі Лес). — Можа, застанешся? — прапанавала Зоя. — Вас жа патруль затрымае.
— Ваўкоў баяцца — у лес не хадзіць (І.Сіняўскі Дарога на Замлынне). [Анжэк:] Могуць быць непрыемнасці. Прытым вялікія. [Фелікс:) Ахвотна веру... Толькі «ваўкоў баяцца — у лес не хадзіць» (В. Зуб. Юнацтва рыцара). — Глядзі, яшчэ ўрэжуць дваццаць пяць гарачанькіх, як некалі ў пана Іваненкі. — Э, ваўка баяцца, у лес *не* хадзіць (С. Грахоўскі. Рудабельская рэспубліка). — Цяпер ён спаліць нас... — Спаліць? Што ж... ваўка баяцца — у лес не хадзіць. Спаляць — адбудуем... (І.Шамякін. Глыбокая плынь).

* — А калі, часамі, і давядзецца крыху пацярпець — што ж: на горы жыць вучацца. — Ды яно ж так. Баішся воўка — у лес не ідзі (Ц.Гартны. Сокі цаліны). Пятроў забіяка на хутар глядзіць: — Як воўка баяцца, то ў лес не хадзіць (К.Крапіва. Шкірута). [Рыгор:] Эх, ваўкоў баяцца — не бываць у лесе, страх нам вораг: гне ён крукам чалавека, не дае падняцца (М.Клімковіч. Кацярына Жарнасек). — Боязна рабочаму браць уладу... — Керанскага баяцца, у лес не хадзіць, — наступаў пуцілавец (І.Гурскі. Вецер веку).

— *Насовіч*: Баючыся воўка, і ў лес не хадзіць; *Прыказкі*: Ваўкоў баяцца — у лес не хадзіць.

ВЕДАЕ (ЗНАЕ) КОШКА, ЧЫЁ САЛА З'ЕЛА. *Кажуць пра таго, хто адчувае сваю віну і магчымасць адплаты, пакарання.* Ведае кошка, чыё сала з'ела. Сам кругом вінаваты... (У. Карпаў. За годам год). — Ведае кошка, чыё сала з'ела, — прымаўкай рэзюміраваў Бураўскі паводзіны Бараноўскага (І. Новікаў. Ачышчэнне). Гітлераўцы.. пачалі здымаць свае войскі з захаду і кідаць супраць нас. Ведае кошка, чыё сала з'ела. Мы ім у дзесяць разоў страшней, чым нашы саюзнікі. Занадта вялікі ў нас да іх рахунак (Р.Няхай. Шлях на Эльбу). Пачакай! Куды ж ты, ягадка? Хамітка сюды. Будзем разбірацца... Трасешся?! Ведае кошка, чыё сала з'ела! (Л.Калодзежны. Паўлюк Самусік са Стаўроў). [Сапляк:] А я, братачка, баяўся: думаў, вы мяне браць прыйшлі. [Старшыня:] Мусіць, вінават, калі баішся. [Алесь:] Знае кошка, чыё сала з'ела. [Сапляк:] Братачка дальбог жа не вінават! (К.Крапіва. Канец дружбы).

* «Памдзей» штурхець пад бок Міхала: «Счуў, бестыя, чыё з'еў сала», на Арцюшка «Памдзей» ківае, а сам нявесела ўздыхае і выраз твару мае юркі (Я.Колас. Новая зямля). Мачыха паправіла табурэтку каля стала і вычакальна, ласкава, з неспакойнасцю паглянула на Рыгора: «Ну — што ж вы?!» «Без мыла лезе... Чуе кошка, чыё сала сцягнула...» (П.Місько. Градабой).

— *Насовіч*: Знае кошка, чыё сала з'ела; *Прыказкі*: Знае кошка, чыё сала з'ела.

ВЕДАЎ БОГ, КАМУ НЕ ДАЎ РОГ. *Той, хто хацеў бы зрабіць каму-н. штосьці дрэннае, не мае магчымасці ажыццявіць сваё жаданне.* Сін.: *Бадлівай карове бог рог не дае.* [Камісар:] Пачакай, лайдача! Я прыпільную! Але не прасі бога, калі дазнаюся! Будзе канчук [нагайка] у рабоце. [Навум, убок:] Ваш ты яго, вельмі пабаяліся! Ведаў бог, каму не даў рог (В.Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

— *Прыказкі*: Ведаў бог, каму не даў рог.

ВЕК ЖЫВІ — ВЕК ВУЧЫСЯ <А> ДУРНЕМ ПАМРЭШ. *Гаворыцца як парада пастаянна вучыцца, а таксама тады, калі даведваюцца пра што-н. новае, раней невядомае.* — Вось у гэтым і задача камандзіра — кіраваць боем. — Дзякую за навуку!.. Нездарма кажуць: век жыві, век

вучыся (І.Гурскі. Вецер веку). Каваль ляпнуў сябе далоняй па лбе. — Ах ты, ліха маё! Як жа я, такі мудрэц і хітрэц, не дадумаўся! Вось праўду кажуць, век жыві — век вучыся (І.Шамякін. Трывожнае шчасце). — Позна, перарос. Час мне ўжо дваццаць шосты гадок горне, а за спінаю і людскіх трох класаў не наскрабеш... — горасна ўздыхнуў Шлык. — А ты чуў, што народная мудрасць кажа? «Век жыві, век вучыся» (І.Дуброўскі. Жывая слава). Мусіць, аграном мае рацыю: трэба ўсё ж разоры рабіць уздоўж схілаў. Канечне, гэта для тэхнікі не зусім зручна, аднак... Вось так: век жыві — век вучыся (В.Блакіт. Шануй імя сваё). Тых, у каго няма сваіх станцый, падключаюць. А.. нас у апошнюю чаргу, пасля ўсіх. Навука. Век жыві, век вучыся, а дурнем памрэш. Ніколі не трэба забягаць наперад (Я.Ермаловіч. Стаяў маладзік над лесам).

— *Насовіч*: Век жывеш, век вучышся; *Ляцкі:* Век жыві, век учыся, а ўсё дурнем памрэш; *Прыказкі:* Век жыві, век вучыся.

ВЕК ЗЖЫЦЬ — НЕ МЕХ СШЫЦЬ. *Век зжыць — не лёгкая справа.* Сін.: *Жыццё пражыць — не поле перайсці.* Я не ведаю, што ты кажаш. Толькі я думаю, што ты не хацеў мяне пакрыўдзіць. Бо зжываю я свой век, а век зжыць — то не мех сшыць (Р. Мурашка. Салаўі святога Пал Ікара).

— *Насовіч:* Век зжыць не лукошка сшыць; *Прыказкі:* Век зжыць — не мех сшыць.

ВЕРУ ЯЎМЕНЮ, А ГРОШЫ КЛАДЗІ Ў КІШЭНЮ. *Кажуць пры грашовых разліках, калі не вераць чыім-н. абяцанням і патрабуюць плаціць неадкладна.* [Бусыга:] Мы табе ўсё спаўна заплацім, калі зробіш справу. [Саўка:] Не, кладзі на бочку! [Бусыга:] Што ты, Саўка, мне не верыш? [Саўка:] Веру Яўменю, а грошы кладзі ў кішэню (Я.Колас. У пушчах Палесся).

— *Прыказкі:* Вер Яўменю, а грошы гладзі ў кішэню.

ВОЛАС СІВЕЕ, РОЗУМ СЛАБЕЕ. *Старэючы, чалавек страчвае ранейшыя здольнасці разважна дзейнічаць. Гаворыцца як адмоўная ацэнка якога-н. безразважнага ўчынку, зробленага пажылым ці старым чалавекам.* Што будзе? Да чаго ўжо свет дайшоў, калі гэты стары баламут... Але праўду кажуць: волас сівее, розум слабее.. (В.Адамчык. Год нулявы).

— *Ляцкі:* Волас сівее, дзед дурэе; *Федароўскі:* Галава сівее, то розум дурэе; *Прыказкі:* Волас сівее — розум слабее.

ВОЛЬНАМУ ВОЛЯ, <А> ШАЛЁНАМУ ПОЛЕ (УРАТАВАНАМУ РАЙ). *Кожны волен у выбары сваіх учынкаў, рашэнняў. Кажуць таму ці пра таго, хто робіць па-свойму; не прымаючы чыіх-н. парад.* — Як загадае ўлада пайсці ў калгас, дык і пойдуць усе... — А як не загадае?.. Як тады?.. — Як хто захоча... Вольнаму воля... — А шалёнаму поле?.. (М.Зарэцкі. Вязьмо). — Значыць, мяняеш вольную шыкоўную жызню на швабру і вечнае заняволенне? — Значыць, мяняю, — задзірыста адказаў Чыж. — Вольнаму — воля, шалёнаму поле, — падвёў вынікі Хан (А.Асіпенка. Лабірынты страху). У мяне няма падстаў цябе дакараць: мы сапраўды не кляліся ў каханні і ты вольная ад якіх бы там ні было абавязкаў... Вольнаму — воля, уратаванаму — рай (Л.Левановіч. Якар надзеі).

— *Насовіч:* Вольнаму воля, а спасённаму рай; *Прыказкі:* Вольнаму воля, а шалёнаму поле; Вольнаму воля, святому рай.

ВОРАН ВОРАНУ ВАЧЭЙ НЕ ВЫКЛЮЕ *Гл.* Груган гругану вока не выдзеўбе.

ВОСЕНЬ НА РАБЫМ КАНІ ЕЗДЗІЦЬ. *Увосень надвор'е дажджлівае, пахмурнае.*

* Праўду кажуць: увосень пагода на рабым кані едзе. То дождж, то сонца, то вецер. Думалася, што бабінага лета так і не прычакаюць (П.Місько. Сітус інверсус).

— *Федароўскі*: Восень на рабым кані ездзіць; *Прыказкі*: Восень на рабым (шэрым) кані ездзіць.

ВОСЬ ВАМ ХАМУТ І ДУГА, <I, А> Я ВАМ <БОЛЕЙ> НЕ СЛУГА *Гл.* Вось табе (вам) хамут і дуга, <і, а> я табе (вам) <больш, болей> не слуга.

ВОСЬ ТАБЕ (ВАМ) ХАМУТ І ДУГА, <1, А> Я ТАБЕ (ВАМ) <БОЛЬШ, БОЛЕЙ> НЕ СЛУГА. *Гаворыцца пры адмаўленні падтрымліваць якія-н. сувязі, мець справу з кім-н.* [Надзя:] І наогул, Антаніна Пятроўна, сёння я ў вас апошні дзень. Пасуду памыю пасля гасцей — і бывайце здаровы. Вось вам хамут і дуга, і я вам больш не слуга (К.Крапіва. Зацікаўленая асоба). [Люба:] Што гэта за грошы? [Ганна Іванаўна:] Ад магазінаў засталося... Вось табе хамут і дуга, я табе не слуга... Іду я... (І.Мележ. У новым доме). [Байкач:] Скажы, а калі ты пападзешся, выдасі мяне ці не? [Пякарская:] А ты думаў як! Я ў зямлі буду гніць, а ты па волі хадзіць? Не чакай ад мяне гэтага! [Байкач:] Тады вось табе хамут і дуга, а я болей не слуга (І.Гурскі. Патрыёты).

— *Насовіч*: Вот табе хамут і дуга, а я табе не слуга; *Прыказкі:* Хамут не дуга, я табе не слуга.

ВОЎКА БАЯЦЦА — У ЛЕС НЕ ХАДЗІЦЬ. *Гл.* Ваўкоў (ваўка, воўка) баяцца — у лес не хадзіць.

ВОЎКА НОГІ КОРМЯЦЬ. *Гл.* Ваўка (воўка) ногі кормяць.

ВОЎК І ЛІЧАНАЕ БЯРЭ. *Гаворыцца з асуджэннем пра таго, хто не лічыцца ні з чым і гатовы адабраць нават апошняе.* — Тады нічога не астанецца, як з немцамі сябраваць, — заключыў Гадлеўскі. — Яны нам памоіуць... — Хутчэй апошняе забяруць, — іранізаваў Езавітаў. — Ваўкі і лічанае бяруць... (І.Гурскі. Вецер веку).

— *Насовіч*: Воўк і шчотанае бярэць; *Прыказкі'.* Воўк і лічанае бярэ.

ВОЎК КАЗЕ НЕ ТАВАРЫШ. *Людзей, розных па характары, сацыяльным становішчы і пад., нішто не можа аб'яднаць. Кажуць пра таго, хто не раўня каму-н. Сім.: Арлу з савой не па дарозе; Гусь свінні не таварыш; Пешы коннаму не таварыш* (у 2 знач.). — Праўду бацька кажа, воўк казе не таварыш. Бач ты, разумны які, на хутар аблізваецца, на гатовенькае. Мужык мужыком, а дурнейшых за сябе шукае, — абурыўся Казік (С.Грахоўскі. Рудабельская рэспубліка).

— *Прыказкі:* Воўк казе не таварыш.

ВОЎК КАЛЯ (ПАБЛІЗУ) СВАЙГО ЛОГАВА НЕ БЯРЭ (НЕ ШКОДЗІЦЬ). *Несумленны, але хітры чалавек не робіць шкоды суседзям, каб не выклікаць у іх падазрэння да сябе.* — Трэба было б Парамонішынага паглядзець. — Успеецца. Каля свайго логава і воўк не бярэ (М.Лобан. На парозе будучыні). І да калектывізацыі ён [Калчак] не падаваў голасу, і ў час калектывізацыі маўчаў. Старэйшыя, больш вопытныя людзі ацэньвалі гэта так: воўк ніколі не шкодзіць паблізу свайго логава... (У.Шахавец Дарога пачыналася ў Бярозаўцы).

* — Ну, а тут — не чапаў? — Тут — спакой: воўк і той не хапае авец бліз бярлогі сваёй (А. Куляшоў. Грозная пушча).

— *Насовіч:* Воўк не робіць шкоды блізка; *Федароўскі:* Воўк паблізу свайго кубла шкоды не робіць; *Прыказкі:* Воўк ля свайго логава не шкодзіць.

ВОЎК ЛІНЯЕ, ДЫ НОРАВУ НЕ МЯНЯЕ. *Гаворыцца з неадабрэннем пра таго, хто па-ранейшаму застаецца ўпартым, не мяняе сваіх звычак, нораву.* — Воўк ліняе, ды нораву не мяняе. — Вы аб кім гэта? — не зразумеў адразу Віктар. — Вядома, аб кім — аб Полю Арнолю! (М.Гамолка. Шосты акіян).

— *Прыказкі:* Воўк кожны год ліняе, але нораву не мяняе.

ВОЎК САБАКІ НЕ БАІЦЦА, АЛЕ ЗВЯГІ НЕ ЛЮБІЦЬ. *Надакучлівыя дакоры, прыдзіркі, абгаворы і пад. часта больш непрыемныя і нясцерпныя, чым што-н. іншае.* Гарбаносы не вытрымаў: — Воўк сабакі не баіцца, але звягі не любіць. — Гэта-то праўда, і якраз яна сюды падводзіць, бо сабака — гэта ты (К.Чорны. Звяга). Праўду кажуць: воўк сабакі не баіцца, але звягі не любіш». Ёсць у майго суседа сабачанё — ну, каб яно нечага здохла! Так жа ўсім у косці ўелася!.. (К.Крапіва. Сабачанё). — Ці не баіцеся вы, што нехта ўбач[ыць]?.. — А лепей, каб ніхто не бачыў... Воўк сабакі не баіцца, але звягі не любіць... Звяга бывае страшней самога сабакі (А.Кудравец. Двое за нізкім столікам).

* І не сабака страшан воўку, калі прыйшлося сказаць к слоўку, мой пане-браце, мой Марцяга, а непрыемна яго звяга! (Я.Колас. Новая зямля). — А чаго ж вы яго [баптыста] баіцеся? — Ат, — адказала Марта, — воўк сабакі не баіцца, але не хоча звягі слухаць, дальбог. А мой яму патурае... (Я.Брыль. Праведнікі і зладзеі). — Толькі сабе пашкодзіце. А яна [Вольга] пабрэша і сціхне. — Воўк сабакі не баіцца, але звягі наравіцца. Яна будзе мянціць языком, а я цярпецьму — не на таго нарвалася (В.Адамчык. Чужая бацькаўшчына).

— *Насовіч.* Воўк не баіцца сабакі, да звягі яго; *Федароўскі:* Воўк сабакі не баіцца, да толькі звягу ненавідзіць; *Прыказкі:* Воўк сабакі не баіцца, ды звягі яго не любіць.

ВОЎЧАЕ НАСЕННЕ ДА ЛЕСУ ЦЯГНЕ. *Гл.* Воўчы дух (воўчае насенне) да лесу цягне.

ВОЎЧЫ ДУХ (ВОЎЧАЕ НАСЕННЕ) ДА ЛЕСУ ЦЯГНЕ *Сутнасць чалавека, яго прывычкі застаюцца нязменнымі і ўсё роўна выяўляцца.* Сін.: *Колькі ваўка ні кармі, <а> ён у лес глядзіць.* — Вы нам аддасце тое, з чым мы прыйшлі да вас, калі далучаліся да калгаса. І зямлю, і маёмасць... — Во куркуль! — пакруціў галавой Іван Падзерын. — Як Жыватоўшчык кажа, як тэй таго, воўчы дух да лесу цягне, — пакпіў Мікіта Драніца (І.Чыгрынаў. Плач перапёлкі). [Суля:] А што ты хочаш? Яго бацька быў такім. Воўчае насенне да лесу цягне. Што, не праўду кажу? (В.Адамчык. Год нулявы).

— *Федароўскі:* Воўча натура да лесу цягне; *Прыказкі:* Воўчае насенне да лесу цягне.

ВОЧЫ ПА ЯБЛЫКУ, <А> ГАЛАВА З АРЭХ. *Гаворыцца з непашанай пра чалавека, здольнага на безразважныя ўчынкі.* Вочы па яблыку, а галава з гарэх. — Пра прагнасць і дурасць нямецкіх захопнікаў (К.Крапіва. Прыказкі). — Падыдзі толькі, зрэнкі твае лупатыя выдзеру! Вочы па яблыку, а галава з арэх. Марцовы кавалер! — Жанчына са слязьмі на вачах звярталася да ўсіх (І.Гурскі. Вецер веку). Не мілаваў мяне мой Змітрок... Не ўладзь яму, слова ўпоперак скажы — вылупіцца: вочы па яблыку — галава з арэх (Л.Калодзежны. Перад бабіным летам).

— *Насовіч:* Вочы па яблыку, а галава з арэх; *Прыказкі:* Вочы па яблыку, а галава з арэх.

ВУЧЫЦЦА НІКОЛІ НЕ ПОЗНА. [Жук:] І так жыць нельга, давайце ж лепш школы, вучыцца хачу!.. [Прадстаўнік асветы:] Ах ты, гультай! Табе ўжо жаніцца пара, пражывеш і без школы! Позна! [Жук:] А чаму прыказка кажа, што вучыцца ніколі не позна (У.Галубок. Краб). Зялёнка з табою паедзе. Адпачніце месяц і — за кнігі. Вучыцца, як кажа прыказка, ніколі не позна (М.Паслядовіч. Святло над Ліпскам). — Справа ў тым, што я хачу вучыцца... — Вучыцца ніколі не позна, — няпэўна перабіла яна [Галіна] (В.Праскураў. Рута-мята). Лічы, дарослы ўжо, час сям'ю заводзіць... А вучыцца? Вучыцца, кажуць, ніколі не позна. А ці так гэта на самай справе? (А.Масарэнка. Сонца майго дня)..

— *Янкоўскі*: Вучыцца ніколі не позна; *Прыказкі*: Вучыцца ніколі не позна.

ВЫБІРАЙ ЖОНКУ НЕ НА ІГРЫШЧЫ, А НА ІРЖЫШЧЫ. *Гаворыцца як парада хлопцу пры выбары жонкі.* Сін.: *Шукай жонку ў гародзе, а не ў карагодзе.* Павячэраць — занятак варты. Тым больш збіраюся на ігрышча. Як гэта кажуць: «Выбірай жонку не на ігрышчы, а на іржышчы». Не, па мне лепш на ігрышчы (А.Казлоў. Адкуль з'яўляюцца яны?..).

— *Прыказкі*: Выбіраюць не на йгрышчы, а на іржышчы; Шукай жонку не на йгрышчы, а на ржышчы.

ВЫРАС, А РОЗУМУ НЕ ВЫНЕС. *Кажуць насмешліва таму ці пра таго, хто не разумее або не зразумеў чаго-н. простага. Звычайна ўжываецца ў дачыненні да юнака.* Сін.: *Вырас пад неба, а дурань як трэба.* Мы з Санькам пасмейваемся: старшыня сельсавета — і не можа адрозніць камандзіра ад радавога. А ён з нас дзіву даецца: выраслі, а розуму не вынеслі. Многа мы, ёлупні, разумеем — гэта ж для палітыкі (І.Сяркоў. Мы — хлопцы жывучыя).

— *Раманаў.* Вялікі вырас, а ўма не вынес; *Прыказкі*: Вырас, а розуму не вынес.

ВЫРАС ПАД НЕБА, А ДУРАНЬ ЯК ТРЭБА. *Кажуць насмешліва таму ці пра таго, хто не разумее або не зразумеў чаго-н. простага. Звычайна ўжываецца ў дачыненні да юнака або маладога чалавека высокага росту.* Сін.: *Вырас, а розуму не вынес.* Чаго ты на мяне, чачотка, вызвяраешся? Наракай, хлопец, на самога сябе. Вырас пад неба, а дурань як трэба (М.Паслядовіч. Па воўчых сцежках). Я злую на старую: усюды яна свой востры нос уткне. Тут вайна ідзе, а ёй дошкі шкада. Асмялела. Немцам так не камандавала. — Вырас пад неба, а дурань як трэба, — адказала мне на гэта бабуля. — То ж немцы, а то свае (І.Сяркоў. Мы з Санькам у тыле ворага). Дораш крывіць свае тоўстыя губы, на ўвесь голас смяецца, аж прысядае: — Вырас ты, Валодзька, пад неба, а дурань як трэба. Коршакі на дубах жывуць... А гэта ж асіна... (І.Капыловіч. Гняздо на дубе).

— *Прыказкі*: Вырас пад неба, а дурны як трэба; Вялікі да неба, а дурань як трэба.

ВЫСОКА ЛЯТАЕШ, АЛЕ НІЗКА СЯДЗЕШ *Кажуць насмешліва фанабэрыстаму чалавеку, прадракаючы нязбытнасць яго намераў, задум.* [Бондар:] Ствараецца ўражанне, што ты клапоцішся пра калгас, а на самай справе тармозіш развіццё калгасаў. Пры сустрэчы з сакратарам райкома абавязкова раскажу яму пра гэта. [Анішчук:] Ого! Ты высока лятаеш, але нізка сядзеш (І.Гурскі. Хлеб).

* [Старац:] Ох, маці, маці! Высака твой сынок падымацца хоча, але каб нізка часам не зваліўся (Я.Купала. Раскіданае гняздо).

— *Федароўскі.* Высока падляцеў, ды нізка сеў; *Прыказкі*: Высока лятаеш — нізка ўпадзеш; Высока паляціш, дык нізка сядзеш.

ВЫШЭЙ ГАЛАВЫ НЕ ПАДСКОЧЫШ *Гл.* Вышэй пупа (пят, галавы) не падскочыш (не скочыш).

ВЫШЭЙ ПУПА (ПЯТ, ГАЛАВЫ) НЕ ПАДСКОЧЫШ (НЕ СКОЧЫШ). *Больш за тое, на што здольны, што ў тваіх магчымасцях, не зробіш.* Сін.: *Вышэй <самога> сябе не падскочыш; Цераз сілу і конь не цягне.* — А што з таго, што я буду крычаць? Хто мяне пачуе? Вось ты папрабаваў крыкнуць, і цябе перамясцілі. Не, брат, вышэй пупа не падскочыш! — тонам пераможца заключыў Анцыпік (Я.Колас. На ростанях). Даём табе, Вася, усё, што можам. Вышэй пупа не падскочыш (І.Шамякін. У добры час). [Сокалаў:] Наогул зроблена многа. Але толькі не ў параўнанні з тым, што трэба зрабіць. [Чарнуха:] Вышэй пупа не скочыш (В.Палескі. Песня нашых сэрцаў). Неяк было не па-чалавечы пакідаць аднаго

Мар'яна Казіміравіча, прыехалі ж разам. Хоць вышэй пупа не скочыш (В.Супрунчук. Сяргей Сяргеевіч). Ен разбудзіў Андрэйку, і яны пайшлі спаць на сена. Пры гэтым дзед мармытаў: — Што ж! Вышэй пят не падскочыш! Заўтра дапішам пісьмо... (З.Бядуля. Летапісцы). — Дык яны цябе сёння, збяруцца, як ліпку абдзяруць! І абараняць не будзе каму! — Знайшоўся абаронца! Не падскочыш вышэй пят (П.Місько. Градабой). — Чалавек — бязмежны творца. — І ўсё ж ёсць межы і для гэтага бязмежнага, як вы кажаце, творцы... Вы, паважаны мой зямляк, не будзеце адмаўляць народную мудрасць, якая сцвярджае: вышэй галавы не падскочыш (Я.Васілёнак. Салдаты не адступаюць).

— *Прыказкі:* Вышэй пупа не падскочыш; Вышэй галавы не паднімешся; Вышэй носа не пераскочыш; Вышэй ілба не падскочыш.

ВЫШЭЙ ПЯТ НЕ ПАДСКОЧЫШ. *Гл.* Вышэй пупа (пят, галавы) не падскочыш (не скочыш).

ВЫШЭЙ <САМОГА> СЯБЕ НЕ СКОЧЫШ (НЕ ПАДСКОЧЫШ) *Больш за тое, на што здольны, што ў тваіх магчымасцях, не зробіш.* Сін.: *Вышэй пупа (пят, галавы) не падскочыш*; *Цераз сілу і конь не цягне.* Як той казаў, вышэй самога сябе не скочыш. Калі суджана паправіцца, дык паправішся (К.Чорны. Зямля). — Ці вы ўсё жыццё думаеце на пенсіі пражыць? Інвалідам? — Не ведаю. — Хто ж ведае? — Вышэй сябе не скочыш! Як будзе, так будзе (І.Мележ. Дом пад сонцам). — Не ведаю, ці чытаў гэты Галавацкі, што пра яго сына напісана. А калі і чытаў, дык чаму ён такі абыякавы? Вясёлы, нібы так усё і павінна быць.
— Слухай. Між намі гаворачы, а куды падзенешся? Вышэй сябе не падскочыш. Лёс (Я.Ермаловіч. Зазімак).

ВЯЛІКАГА САБАКІ ВЯЛІКІ БРЭХ. *Кажуць іранічна ў адказ на чые-н. пагрозы, лаянку і пад.* [Камісар:] Пачакай, лайдача! Я прыпільную! Але не прасі бога, калі дазнаюся! Будзе канчук [нагайка] у рабоце. [Навум, убок:) Вялікага сабакі вялікі брэх! Баш ты яго, вельмі пабаяліся! (В.Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

— *Прыказкі.* Вялікага сабакі вялікі брэх.

ВЯЛІКАМУ КАНЮ — ВЯЛІКІ ХАМУТ. *На чалавека з вялікімі здольнасцямі і магчымасцямі ўскладваюцца і значныя абавязкі. Ужываецца як станоўчая ацэнка чыіх-н. выдатных здольнасцей.* Сін.: *Вялікаму караблю — вялікае <і> плаванне.* — Пра ўвесь калгас мне застаецца думаць. — Што ж, вялікаму каню вялікі хамут, —з усмешкай перабіла Насця (І.Мележ. Гарачы жнівень). — Вялікім дастаецца... — У нас кажуць: вялікаму каню — вялікі хамут, — таксама ўсміхнуўся цёмнавалосы селянін (Л.Дайнека. Запомнім сябе маладымі).

— *Насовіч.* Большаму каню большы хамут; *Прыказкі-.* Вялікаму каню — вялікі хамут.

ВЯЛІКАМУ КАРАБЛЮ — ВЯЛІКАЕ <І> ПЛАВАННЕ. *Незвычайнага чалавека чакае і вялікая плённая дзейнасць. Ужываецца як станоўчая ацэнка чыіх-н. выдатных здольнасцей або як пажаданне таму, хто атрымаў магчымасць выявіць свае здольнасці.* Сін.: *Вялікаму каню — вялікі хамут.* Кажуць, што вялікаму караблю — вялікае плаванне. Дык Семка Фартушок, як узбуяў добра, не стаў вялікі карабель. На вялікую глыбіню ён нырца ніколі не даў, меў дробны ход (К.Чорны. Трыццаць год). Калі Зусь абмацаў і аглядзеў усё аж па некалькі разоў і пераканаўся, што нічога не схавалася ад яго вока, што ўсё, чаму патрэбна быць на сваім месцы, добра і моцна, — ён прыпыніўся на сярэдзіне перад рабочымі і спаважна, па-гаспадарску кашлянуў у кулак (вялікаму караблю — вялікае і плаванне) (Р.Мурашка. Сын). [Мякішаў:] Што ў Маскве прымаеш? [Траян:] Глаўк. [Мякішаў:] Твайго ж профілю? [Траян:] Майго. [Мякішаў:] Правільна. Сказана — вялікаму караблю вялікае плаванне

Kamunikat.org

(А.Маўзон. Пад адным небам). Вашы *хлопцы* папрацавалі на славу. Ну што ж, як кажуць: вялікаму караблю вялікае і плаванне (І.Гурскі. Лясныя салдаты).

* Ён плавае на ўсіх заліках і на любым экзамене. Вядома, гультаям вялікім — вялікае і плаванне (П.Сушко. Студэнт пад ветразем).

— *БРС.* Вялікаму караблю вялікае плаванне.

ВЯЛІК ПЕНЬ, ДЫ ДУРАНЬ. *Гаворыцца іранічна пра што-н. знешне вялікае, з чаго, аднак, няма толку.* [Рахлюк:] У вёсцы не павінна быць сто пяцьдзесят двароў, як у Мядзведзіцах. Да такой вёскі цалкам падыходзіць прыказка: «Вялік пень, ды дурань» (К.Крапіва. Мядзведзічы).

— *Насовіч*: Вялік пень, ды дурань; *Прыказкі:* Вялік пень, ды дурань.

ВЯСЕННІ (ВЯСНОВЫ) ДЗЕНЬ ГОД КОРМІЦЬ. *Ужываецца як сцвярджэнне, што дабрабыт селяніна залежыць ад яго стараннасці, дбайнасці ў вясеннія дні на полі.* Я ведаю, што ты стаміўся і што табе трэба адпачыць. Але... Вясенні дзень год корміць. Вясна на вачах сушыць поле, коней мала... Трактар стаіць, а Ягаднае ў нас не кранута нават (У.Краўчанка. Веснавымі днямі). А як захварэеш? Ды яшчэ вясною, калі сама араць, сеяць трэба? Ці ў час касавіцы, жніва? Вясновы, ды і летні дзень, кажуць, год корміць (Б.Сачанка. Вечны кругазварот).

* Ужо даўно адсеяліся. Прыйшла самая гарачая пара, калі, як кажуць хлебаробы, дзень год корміць (І.Гурскі. У вялікай дарозе).

— *Прыказкі.* Вясенні дзень год корміць.

ВЯСНОВЫ ДЗЕНЬ ГОД КОРМІЦЬ. *Гл.* Вясенні (вясновы) дзень год корміць.

ВЯСНОЮ ВЯДРО (КОРАБ, ЦЭБАР) ВАДЫ, А ЛЫЖКА ГРАЗІ, А ВОСЕННЮ ЛЫЖКА ВАДЫ, А ВЯДРО (КОРАБ, ЦЭБАР) ГРАЗІ *Кажуць пра вясеннія і асеннія дажджы і іх вынікі.*

* Непакоіла іншае: калі так пабудзе — днём сонца, ноччу марозік, — не агледзішся, як асмягне, запыліць зямля. Гэта не восень, калі з лыжкі вады — вядро гразі. Вясною наадварот: з вядра вады — лыжка гразі (В.Блакіт. Шануй імя сваё).

— *Насовіч*: Вясною кораб вады, ды коўш гразі, а восенню коўш вады, ды кораб гразі; *Ляцкі*: Вясной вядро вады, а лыжка балота, а ўвосені лыжка вады, а вядро балота; *Федароўскі*: Вясною цэбар вады — ложка гразі, а восешш ложка вады, а вядро гразі.

Г

ГАВАРЫ, ДЫ НЕ <УСЁ> ДАГАРЫ. *Кажуць з неадабрэннем таму, хто гаворыць што-н. нелагічна, бесталкова.* — Вой, ці чулі ж яшчэ? У Дварчаны з Нямеччыны жыдэ панаехалі. — Ой, Вольга, ты гавары, ды не ўсё дагары (В.Адамчык. Чужая бацькаўшчына). «Добра жывеш, сынок, — кажа бацька, — каб у трыццатым так жыў — раскулачылі б!..» Але гэта я ўжо наперад забягаю, як Ігнасева сучка. Гавары, ды не дагары (В.Шырко. Споведзь правінцыяла).

ГАДАВАЛА САВА ДЗЕЦІ, ДЫ НЯМА НА ШТО ГЛЯДЗЕЦІ. *Гаворыцца з неадабрэннем пра бацькоў ці бацькам, дзеці якіх не атрымалі належнага выхавання.* [Вярэніч:] А цяпер вось табе і вяселле! Гадавала сава дзеці, ды няма на што глядзець Бо на свет пусціць — кожны дурань пусціць.

kamunikat.org

А ты выгадуй, выведзі на чалавека, тады і звацьмешся маткаю (А.Петрашкевіч. Трывога).

— *Федароўскі*: Гадавала сава дзеці — і няма на што глядзець

ГАДКА (ГІДКА) З'ЕСЦІ І ШКАДА КІНУЦЬ. *Кажуць пра што-н. звыклае, але нявыгаднае, калі неабходна зрабіць пэўны выбар.* [Даніла:] І гэта каханая твая паглядзіць на цябе, галетніка, ды нос адверне. Яна толькі забаўляецца з табою, як кошка з жабай, — гадка з'есці і шкада кінуць (К.Крапіва. Партызаны). [Сын:] І яшчэ праблема. Вы прыдумалі атамную і вадародную бомбы. І пакідаеце іх нам. А што нам з імі рабіць? Гідка з'есці і шкада кінуць. Гэта не клопат? (А.Макаёнак. Зацюканы апостал).

* Вечарам на спатканні Ада расказвала Лёню пра незаслужаны дакор з Сібіры. — Ну, і як жа ты вырашыла? — спытаў Лёня. — Ды от і сама не ведаю. — Нельга з'есці і шкада кінуць. Праўда? — Усё ж такі, знаеш, каторы час у нас цягнецца сяброўства... (А.Пальчэўскі. Круты паваротак).

— *Насовіч*: Гадка з'есці і жаль кінуці; *Янкоўскі*: Гадка з'есці і шкада кінуць; *Прыказкі:* Гадка есці, жаль пакінуць; Горка з'есць і жаль пакінуць; Жалка выкінуць і гідка есці.

ГАДУЙ, МЯДЗВЕДЗЬ, ДЗЕЦІ, КАБ БЫЛО ЗА КІМ СЯДЗЕШ *Гаворыцца бацькам як пажаданне вырасціць дзяцей такімі, каб можна было пры іх дажываць свой век.* Дочкі мае ўжо ўсе замужам. Аж тры. У сваім сяле ўсіх пааддавала. Сын быў адзін — забілі ў вайну. Самы большы быў. От, і ўсе мае дзеці. Гадуй, мядзведзь, дзеці, каб было за кім сядзець Пагадавала, а сядзець і няма за кім. Удваіх, як пні, старыя засталіся (Я.Ермаловіч. Валуны).

— *Ляцкі:* Гадаваў воўк дзеці, а не за кім сядзеш; *Прыказкі:* Гадаваў мядзведзь дзеці, а галавы няма дзе дзеці.

ГАЛАВОЮ (ІЛБОМ) СЦЯНЫ (СЦЯНУ, МУРУ, МУР) НЕ ПРАБ'ЕШ. *Немагчыма, бескарысна супрацьстаяць сіле, уладзе.* Сін.: *Напроці ветру не падзьмеш; Пугай абуха не пераб'еш; Супраць ражна не папрэш.* — Не мамент цяпер, — вінавата і як бы павучаючы запярэчыў Глушак. — Сіла ў іх цяпер!.. Галавою сцяну не праб'еш! (І. Мележ. Подых навальніцы). Немец., і б'е нас, б'е на дзіва. Бракуе нам чагось, чагосьці не стае... Павалім напралом — калі, сячы і рэж! Але сцяны ілбом — не, дудкі — не праб'еш! (Я.Колас. На шляхах волі). Кепскі дыплом, і без сувязей, шэлег цана! Не паможа апломб. Мур не праб'еш ілбом... (^.Барадулін. Смаргонская акадэмія).

— *Насовіч:* Муру лбом не разаб'еш; *Федароўскі:* Галавою муру не праб'еш; *Прыказкі:* Галавою сцяны не праб'еш.

ГАЛОДНАЙ КУМЕ ХЛЕБ (СЫР) НАЎМЕ 1. *Галодны толькі і думае пра яду.* — Галоднай куме хлеб наўме, — хітра пас мігнуўся Уладзік. — Можа, і так, — абыякава прамовіў Касперыч і паўтарыў пытанне: — Не, не на жарты: колькі чалавек здужае з'есці сырога сала? (Я.Колас. На ростанях). А я тым часам займуся абедам. Галоднай куме хлеб наўме (І.Гурскі. Вецер веку). Часам з дымам далятаў пах смажанага сала ці цыбулі. І тады адразу Клімёнак пачынаў глытаць сліну. Што ні кажы, а галоднай куме хлеб наўме... (У.Дамашэвіч. Порахам пахла зямля). Праўду кажуць, галоднай куме хлеб наўме. Сню я, гэта, дом, бабка Аўдоля дастае з печы чыгунок капусты... (В.Шырко. Дзед Манюкін не салжэ).

2. *Чалавек найперш думае пра тое, што яго непакоіць, чаго ён хоча дасягнуць.* І смех і бяда. Галоднай куме, кажуць, хлеб наўме. Прыслухоўваліся мы, сяляне, да таго, што аб зямлі гаварылі. Паявіліся ў нас нейкія доўгенькія паперкі друкаваныя — пракламацыі (Я.Колас. «Сацыяліст»).

— Паплавок — не дурань. Таксама выпіць захацеў, — ухмыльнуўся незнаёмец з бутэлькай. Усе мужчыны заўсміхаліся, загаманілі. Толькі

жанчына, надзьмутая, сярдзітая, стаяла ўбаку, падціснуўшы вусны. — Галоднай куме — хлеб наўме... — падала яна голас (Л.Левановіч. Паплавок). [Гітлераўцы] думаюць, што завываннем сірэн у час бамбёжкі ім удасца ўздзейнічаць на псіхіку, *запалохаць,* застрашыць, *падавіць* волю абаронцаў нашай зямлі... Галоднай куме сыр наўме... (К.Кірэенка. З аповесці вайны).

* Нават у сне Мікола бачыў ваду. Ён піў яе, гарачую, піў і ніяк не мог напіцца... — Праўду кажа прыказка: «Галоднай куме проса сніцца» (І.Новікаў. Тварам да небяспекі).

— *Насовіч*: Галоднай куме хлеб наўме; *Прыказкі*: Галоднай куме пірагі наўме; Галоднай куме сала наўме.

ГАЛОДНАМУ НЕ СПІЦЦА, КАЛІ ХЛЕБ СНІЦЦА. *Чалавек не можа жыць спакойна, калі яго непакоіць, хвалюе што-н.* — Хто гэта? Гэта вы? І не спіцца вам? — усміхнулася Вера. — Галоднаму не спіцца, калі хлеб сніцца. Колькі ж вы тут наскрэблі [буракоў]? — пацікавіўся ён [Варанецкі] (І.Дуброўскі. Зямныя вузлы).

— *Прыказкі:* Не спіцца, калі хлябсж сніцца.

ГАЛОДНЫ І КАНЯ З КАПЫТАМІ З'ЕСЦЬ. *Галодны чалавек надта прагны, ненасытны і непераборлівы.* «Галодны і каня з капытамі з'есць». Русаковіч- Барысаўскі ўспомніў гэтую народную прымаўку, паглядаючы на Філістовіча-Слуцкага і яго «войска», якое малаціла і палёхкалася лыжкамі ў вядры з бульбяным супам (М. Паслядовіч. Па воўчых сцежках).

— *Федароўскі:* Галодны з'еў бы каня з капытамі.

ГАМАНІЦЬ ГАЛАВА НЕ БАЛІЦЬ. *Крыўдныя словы не так і страшныя, іх можна сцярпець.* Пастаяў Мікалай Іванавіч, паглядзеў на іх работу і кажа мне: «Гані ты іх, Карагод, з калгаса, брыдка глядзець...» Ну-ну, думаю, гаманіць галава не баліць: паглядзім, на што здатны... (В.Шырко. Сцяжына да людзей).

— *Насовіч:* Гаманіць галава не баліць; *Прыказкі:* Гаманіць — не баліць.

ГАНЧАР ГАРШКІ ЛЕПІЦЬ, А САМ У ЧАРАПКУ <ЕСЦІ> ВАРЫЦЬ. *Той, хто робіць што-н. для іншых, не мае магчымасці зрабіць гэта для сябе.* Сін.: *Шавец заўсёды <ходзіць> без ботаў; Шавец у падзёртых ботах ходзіць.* — Што, і вам даюць кватэры? — Даюць, а як жа! Ганчар гаршкі лепіць, а сам у чарапку варыць... так і мы. Зробім — і вам аддамо. А самі — у інтэрнаце звякуем; (У.Дамашэвіч. Камень з гары).

— *Федароўскі:* Ганчар у чарапку есці варыць; *Прыказкі:* Ганчар гаршкі лепіць, а ў чарапку есці варыць.

ГАРА З ГАРОЙ НЕ СХОДЗІЦЦА, А ЧАЛАВЕК З ЧАЛАВЕКАМ ЗАЎСЁДЫ. *Гаворыцца пры нечаканай сустрэчы ці ростані на няпэўна доўгі час.* Нічога, маці, сустрэнемся. Гара з гарою не сходзіцца, а чалавек з чалавекам заўсёды (Ц.Гартны. Сокі цаліны). Гэта была яна. Тая самая Косцева знаёмая, з якой мы сустрэлася на праспекце. Я сумеўся і апусціў вочы: вось сапраўды гара з гарой не сходзіцца, а чалавек з чалавекам заўсёды (А.Крыга. Паўночны фарватэр). Як вы мяне знайшлі? Адрас з лістоў ведалі? Дык я ж нядаўна перабраўся на новую гэтую самую кватэру... Выпадак. Ах, які ж выпадак! Гара з гарою не сходзіцца, а чалавек з чалавекам, калі суджана... (К.Чорны. Ідзі, ідзі). — Не пазнаяце, мама? Русакевічава дачка, тая, што ў Сібіры жыла... — Гара з гарою не сходзіцца, а чалавек з чалавекам... Гэта меншая? Якраз як Тоня, маці (А.Жук. Праклятая любоў). — Яшчэ раз дзякую. Можа, сустрэнемся яшчэ. — Няма за што дзякаваць, мілы чалавек, паслуга невялікая. А сустрэцца — не дзіва, гара з гарой не сходзіцца... (І.Новікаў. Дарогі скрыжаваліся ў Мінску). Я не забуду тваёй дапамогі. І за сталяр-

ку не забуду... Як кажуць, гара з гарой не сходзіцца... (В.Дайліда. Буслы над вёскай).

* І хто б то мог спадзявацца [на сустрэчу]... Я ўжо казала Рыгору... Ці не праўда, Сроль? — Чалавек з чалавекам — не гара з гарою... (Ц.Гартны. Сокі цаліны). Заскочыў у адрасны стол, мне і далі даведачку, дзе ты жывеш. От так і знайшоў я цябе праз столькі год. Праўду кажуць, што гара з гарою не сходзіцца, а чалавек з чалавекам абавязкова стрэнуцца (Я.Васілёнак. Адзіночная камера. Ён зноў успомніў дзіўную сустрэчу з выдатным польскім рэвалюцыйным паэтам, вершамі якога зачытваўся ў турме. Праз дваццаць год сышлася гара з гарою — асабіста яны пазнаёміліся толькі пазалетась у Навагрудка, на юбілеі Міцкевіча... (Я.Брыль. Сэрца камуніста).

— *Насовіч*: Гара з гарою не сходзіцца, а чалавек з чалавекам усягды; *Прыказкі:* Гара з гарою не сыйдзецца, а чалавек з чалавекам зыйдзецца; Гара з гарою не сходзяцца, а чалавек з чалавекам заўсягды.

ГАРА НАРАДЗІЛА (РАДЗІЛА) МЫШ. *Вялікія намаганні далі мізэрныя вынікі.* Кацiная плётка: гара нарадзіла, мыш (М.Коўзкі. Неэўклідава геаметрыя). Яшчэ праз паўтара месяца рабочы рух, збольшага падкормлены грашамі, пацiху сышоў на нішто. «Гара нарадзіла мыш», — уздыхнуў знаёмы літаратар (Ю.Станкевіч. Пляц Незалежнасці). Вось неяк яно заўсёды атрымліваецца: хочацца выказаць думку вялікую, выступіш — маленькую частачку выказаў замест таго, што хацелася. Мыш, а не думка. А стаяла гара. Гара радзіла мыш (Я.Ермаловіч. Зазімак).

— Калька з французскай мовы: La montagne enfante une souris, дзе склалася на аснове лацінскай прыказкі Parturint montes, nascetur ridiculus mus ’раджаюць горы, нараджаецца смешная мыш’.

— *БРС*: Гара нарадзіла мыш.

ГАРА РАДЗІЛА МЫШ. *Га.* Гара нарадзіла (радзіла) мыш.

ГАРБАТАГА МАГІЛА ВЫПРАВІЦЬ (ВЫПРАСТАЕ) *Чые-н. перакананні, недахопы, заганы не выправіш. Кажуць з перакананнем, што хто-н. не зменіцца ў лепшы бок.* Сін.: *Як удасца жарабё з лысінкай, дык і здохне такім.* Дарэмна яна спрабавала даказаць гэтым «чорствым мужчынам», што Рая змянілася і шчыра хоча ведаць, дзе Алёша. — Гарбатага магіла выправіць, — адрэзаў на яе довады Валодзя (І.Шамякін. Крыніцы). — Колькі гора і пакут прынеслі [фашысты]. Няхай хоць цяпер самі іх паспытаюць і смак іхні ўведаюць. Мо тады і жахнуцца з таго, што робяць. — Гарбатага магіла выправіць (У.Карпаў. Нямігі крывавыя берагі). Паслухаеш цябе, Герасім, дык здаецца, не ў турме ты быў, а на адпачынку. Праўду кажуць: гарбатага магіла выправіць (Х.Жычка. Зброю бяруць сыны). [Матка:] Ты ўжо нам даруй, сыночку, не гневайся на старых, — нас ужо не перавучыш. [Мікола:] Так-с... праўду кажаш! Гарбатага выпрастае магіла (М.Гарэцкі. Свецкі чалавек). [Косця:] Ну, чыя праўда, Андрэй? Гарбатага магіла выпрастае. Я не разумею, чаго мы цацкаемся з ім? Валаводзімся, угаворваем, выхоўваем, а навошта? (М.Матукоўскі. Мужчына, будзь мужчынам).

* Яшчэ год таму я чуў ад яго падобныя разважанні — усё ж не чакаў, каб іх наша сапраўднасць не змяніла... Між тым... Гарбатага магіла зменіць... (Ц.Гартны. Сокі цаліны). — Ну, вось скажы: што ты зрабіў, каб перамяніць, перавыхаваць яе? — Гарбатага, кажуць, не выраўняеш... (А.Марціновіч. Надзея).

— *Насовіч:* Гарбатага адна магіла спраміць; *Раманаў.* Справіць гарбатага магіла; *Прыказкі:* Гарбатага хіба магіла выпрастае (выпраміць).

ГАРЭЛКА ДА ДАБРА НЕ ДАВЯДЗЕ. *Кажуць з асуджэннем пра п 'янства.*

Можна было б вярнуцца ў хату і пахмяліцца — гэтае атруты даволі, ды

не хацелася дурны прыклад падаваць. П'янка дзелу не помач. Яно і праўда, дзе чарка, там і сварка. Гарэлка да дабра не давядзе (М.Гроднеў. Права адплаты).

— *Прыказкі*: Гарэлка да дабра (да добрага) не давядзе.

ГАСПАДАРКУ ВЕСЦІ — НЕ ЛАПЦІ ПЛЕСЦІ. *Гаспадарку весці — не лёгкая справа.* [Кажамяка:] Саладуха далей свайго носа нічога не бачыць, ён гатоў жыць так, як жылі дзяды. Лепшага за Высоцкага старшыню мала дзе знойдзеш. Гаспадарку весці — не лапці плесці (І.Гурскі. Свае людзі).

Прыказкі: Гаспадарку весці — не лапці плесці.

ГАСПОДЗЬ НЕ БЕЗ МІЛАСЦІ, А КАЗАК НЕ БЕЗ ДОЛІ *Гл.* Бог не без літасці, казак не без шчасця.

ГАСЦЯМ ГАДЗІ, АЛЕ І СЯБЕ НЕ ГАЛАДЗІ. *Кажуць гаспадыні ці гаспадару пры святочным частаванні.* «Не, так нядобра, — паднялася з месца Нона. — Госці сядзяць, а гаспадыня стаіць». Нявестку падтрымаў Дзед: «Гасцям гадзі, але і сябе не галадзі!» (М.Капыловіч. Былі б рукі...).

— *Прыказкі.* Госцю гадзі, дый сябе не галадзі.

ГІДКА З'ЕСЦІ І ШКАДА КІНУЦЬ. *Гл.* Гадка (гідка) з'есці і шкада кінуць.

ГЛУХІМ ДВА РАЗЫ Ў КАСЦЁЛЕ НЕ ЗВОНЯЦЬ. *Кажуць у адказ на просьбу паўтарыць сказанае, пры нежаданні паўтараць.* Сін.: *Глухому дзве абедні не служаць.* — Як, як?.. Прачытай яшчэ раз! — Глухім два разы ў касцёле не звоняць (А.Цяжкі. Смутак).

— *Рабкевіч*: Глухому два разы не звоняць.

ГЛУХОМУ ДЗВЕ АБЕДНІ НЕ СЛУЖАЦЬ. *Кажуць у адказ на просьбу паўтарыць сказанае, пры нежаданні паўтараць.* Сін.: *Глухім два разы ў касцёле не звоняць.* — Паўтары яшчэ раз. — Глухому дзве абедні не служаць. Ідзі лепш паглядзі, што ў нас робіцца... (Р.Няхай. Туман над стэпам). ДЛЯ ГЛУХОГА ДЗВЮХ АБЕДЗЕНЬ НЕ СЛУЖАЦЬ. — Для глухога дзвюх абедзень не служаць! — строга прамовіла яна [Марына].

— Трэба заўважаць не толькі тое, што робіцца ў вас усярэдзіне, але і тое, што робіцца навокал... (М.Паслядовіч. Цёплае дыханне).

— *Прыказкі.* Глухому дзве малебны не служаць.

ГОД НА ГОД НЕ ПРЫХОДЗІЦЦА (НЕ ВЫПАДАЕ). *Не кожны год падобны на папярэдні.* Год на год не прыходзіцца. За цёплай восенню хутка наляцела ў гарадок зіма, не енчыла макроццем і дажджом, а насыпала адразу снегу і ўдарыла маразамі (Г.Марчук. Кветкі правінцыі). — А чаму летась май быў халодны, а цяпер стаіць такі гарачы?.. Як гэта растлумачыць? — Год на год не выпадае. Май звычайна ў нас бывае халодны, бо на поўначы пачынаецца вясна, там растае снег і забірае цяпло (С.Александровіч. Крыжавыя дарогі).

— *Ляцкі:* Год на год не прыходзіцца; *Прыказкі*: Год на год не прыходзіцца.

ГОЛАД НЕ ЦЁТКА *Голад вымушае пакарыцца абставінам, рабіць што-н. не так, як хацелася б. Кажуць у апраўданне дзеянняў, звязаных з пошукамі ежы.* Сін.: *Не пад'ясі — і залатую фурманку аддасі.* Найчасцей знаходзілі выхад у тым, што ішлі з горада ў вёску, каб прынесці мяшэчак бульбы. І гэта кіламетраў за трыццаць і болей, і на сваім гарбу. Голад — не цётка... (М.Гарэцкі. Віленскія камунары). Перш за ўсё: голад не цётка. Пад вечар усе мы так нагаладаемся, што не памагае ні курыва, ні вялізныя цяжкія галовы сланечніку з мяккімі, яшчэ зялёнымі семкамі, якіх мы паназапашваем з ночы. Хочацца есці (В.Быкаў. Трэцяя ракета). Некаторыя каровы, асабліва маладняк, языкамі ўсё лізь ды лізь. То на адзін бок, то на другі. Голад — не цётка! Шкада жывёлы

(Я.Ермаловіч. Трактарыст Антон Знак). Праўду кажуць: голад — не цётка. Распаўзліся птушаняты з гнязда, цвікаюць — есці просяць (В.Праскураў. Бярозавы сок).

* Толькі ў сваёй траншэі я скумекаў, чаго гэта ён так да майго кажушка ліпне: холад не цётка, а мы палоннага, аказваецца, па марозе і снезе дастаўлялі транзітам у адных споднiках (Вожык. 1985, № 12).

— *Насовіч*: Голад не цётка, з'есць, што папала; *Прыказкі.* Голад не цётка, паглядзяць ды з'ядзяць; Голад не цётка.

ГОЛАМУ РАЗБОЙ НЕ СТРАШАН (НЕ СТРАШНЫ). *Бедны чалавек не баіцца пагроз, бо яму няма чаго губляць.* [Скіба:] Людзі мы ліхія, прыехалі грабіць старога. [Дзед Бадыль:] Спазніліся крыху. Знайшліся такія, што раней за вас управіліся. Цяпер, як той казаў, голаму разбой не страшан (К.Крапіва. Партызаны). — Ну? — пытае Горбач. — А можа, і паслухаць. Што я ад таго страчу. — Голаму разбой не страшны. А біцца будзем за праўду (Р.Мурашка. Салаўі святога Палікара). ГОЛЫ РАЗБОЮ НЕ БАІЦЦА. — Ці ты, можа, баішся?.. Дык скажы проста, Позняк. Я не буду крыўдаваць на цябе. Не хоч, дык не хоч, так і скажы. — Не, настаўнік, голы разбою не баіцца. Але не справа гэта старых. Дзе мне ўжо свой нос тыкаць, куцы не след (Р.Мурашка. Салаўі святога Палікара).

— *Насовіч.* Голаму разбой не страшан; *Прыказкі.* Голы разбою не баіцца.

ГОЛЫ ЗБІРАЙСЯ, ГОЛЫ ГАТОЎ. *Беднаму чалавеку вельмі лёгка сабрацца куды-н. Кажуць пра каго-н. перад адыходам, ад'ездам куды-н.* Чутак тых, чутак!.. Герман пад Гродняю, гермай у Беластоку, герман ля Слоніма — страхоцце... І хоць мне няма чаго шкадаваць — голы збірайся — голы гатоў, — а вось кут дарагі, з месца не ўзняцца... (Ц.Гартны. Сокі цаліны). Распісваў Зарэмба, нібы агітаваў яе [Хелену] збірацца і хутчэй пакідаць хутар. А што ёй збірацца? Голы збірайся, голы гатоў... (П.Місько. Хлопцы, чые вы будзеце...). Бачу: раз насталі, то скарагодзяць, нікуды не дзенешся. Жаніся, значыць. Хоць зноў жа, пытаюся: «Які ў цябе рэсурс ёсць, каб жаніцца? Голы збірайся — голы гатоў?» (А.Кудравец. Сачыненне на вольную тэму).

— *Прыказкі.* Голы збірай! — Голы гатоў.

ГОЛЫ РАЗБОЮ НЕ БАІЦЦА *Гл.* Голаму разбой не страшан (не страшны).

ГОРА ПЛАЧА, ГОРА СКАЧА, ГОРА ПЕСЕНЬКІ ПЯЕ, *Гора вымушае чалавека быць выкрутлівым.* [Кузьмін:] Няўжо вы сапраўды на танцы з ім [эсэсаўцам] пойдзеце? [Віктя:] Яшчэ чаго не хапала. [Кузьмін:] Вы так какетнічалі. [Віктя:] Гора плача, гора скача, гора песенькі пяе (К.Крапіва. Людзі і д'яблы).

— *Прыказкі.* Гора плача, гора скача, гора і песенькі спявае; Гора мучыць, гора вучыць, гора песеньку пяе.

ГОРА ТАБЕ, ВОЛЕ, КАЛІ ЦЯБЕ КАРОВА КОЛЕ *Гаворыцца як насмешка над мужам (ці мужчынам), калі ім кіруе, бярэ над ім верх жонка (ці жанчына).* [Федзя:] І твая ж, мусіць, гаспадарка такая самая, як і наша? Разам жывём. [Ядзя:] Для мяне з Таняй хопіць і тых грошай, што я ў школе атрымліваю. [Жыгліцкая:] Гора табе, воле, калі цябе карова коле (І.Козел. Над хвалямі Серабранкі). Сцярпеў я адзін раз, другі, пасля спакойна так кажу: «Можа, у лесе тут у вас бабы камандуюць, у нас у Бабруйску няма такога. Гора табе, воле, калі цябе карова коле. Зарубі сабе на носе раз і назаўсёды: у мае справы не мяшайся» (В.Шырко. Дыханне жыта).

— *Янкоўскі:* Гора табе, воле, колі цябе карова коле!; *Прыказкі:* Бедная тая дамова, дзе вала бадзе карова.

ГОРА ТОЛЬКІ РАКА (РАКАЎ) КРАСІЦЬ. *Кажуць са спачуваннем пра чалавека, які шмат перажыў.* Не глядзі, што я чорнай зарос барадой. Не зарос барадой, а зарос я бядой. Не дзівіся таксама з убораў маіх: гора красіць, Паліна, толькі ракаў адных (А.Куляшоў. Грозная пушча).

— *Прыказкі:* Гора толькі рака красіць.

ГОРКА РЭДЗЬКА, ДЫ ЯДУЦЬ, ЦЯЖКА (ДРЭННА, ЛІХА) ЗАМУЖАМ, ДЫ ІДУЦЬ. *Гаворыцца звычайна як суцяшэнне, што іншага выйсця няма, што з гэтым трэба прымірыцца.* Сін.: *Горкая гарэлка, але п'юць, дрэнна замужам, але ідуць.* [Дзяўчына:] Я, здаецца, [замуж] нізангга не пайду. [Маладзіца:] Ах, мая ты Марачка! Як прыйдзе твая часіна, дык і не падумаеш, цяжка ці не. Як у той прыказцы гаворыцца: горка рэдзька, ды ядуць, *цяжка* замужам, ды йдуць... (М.Гарэцкі. Каменацёс). — Вы так хваліце... «Горш не будзе...» Хто ж гэта пойдзе, калі горш? — Горка рэдзька — ды ядуць, цяжка замужам — ды йдуць (П.Місько. Градабой). [Пажылы селянін:] А чаго? Спытай хто хоча, не сілком жа іх валочуць! Горка рэдзька, ды ядуць, дрэнна замужам, ды йдуць (М.Клімковіч. Кацярына Жарнасек). [Скрылёў:] Цяжка, брат, тут што-небудзь раіць. Бадай што ты разумную думку выказаў. Рабі так. Горка рэдзька, ды ядуць, ліха замужам, ды ідуць (Р.Кобец. Гута).

— *Ляцкі:* Горка рэдзька, ды ядуць, ліха замужам, ды йдуць; *Прыказкі:* Горка рэдзька, ды ядуць, ліха (дрэнна, кепска) замужам, ды ідуць.

ГОРКА ЧАСАМ ПРАЦА, ДЫ ХЛЕБ АД ЯЕ САЛОДКІ. *Гаворыцца з упэўненасцю ў апраўданне добрых вынікаў часам цяжкай працы.* Рукі ў вас ёсць і галава на плячах, будзеце працаваць, як і ўсе добрыя людзі. Праца красіць і славіць. У народзе кажуць: горка часам праца, ды хлеб ад яе салодкі (І.Гурскі. Вецер веку).

— *Прыказкі:* Горка часам праца, ды хлеб ад яе салодкі.

ГОРКАЯ ГАРЭЛКА (ГАРЭЛАЧКА), АЛЕ П'ЮЦЬ, ДРЭННА ЗАМУЖАМ, АЛЕ ІДУЦЬ. *Гаворыцца жартаўліва ці як суцяшэнне, што іншага выйсця няма, што з гэтым трэба прымірыцца.* Сін.: *Горка рэдзька, ды ядуць, цяжка замужам, ды ідуць.* [Васіліса:] Наташа! Не ўводзь мяне ў злосць, бо я не пагляджу, што ў хаце сваты. Я, можа, не бацька, з табою цацкацца! [Шпакоўскі:] Што ж, горкая гарэлачка, але п'юць, дрэнна замужам, але ідуць. [Наташа:] Не чапайце мяне (І.Гурскі. Свае людзі).

* [Маці] прыгубляла чарку, калацілася і пытала: — Як жа людзі п'юць? Але праўду кажуць: кепска замужам, але йдуць, горка водка, але п'юць (В.Адамчык. Дзікі голуб).

— *Прыказкі:* Гарэлка горка, ды яе п'юць, замужам нядобра, ды ідуць.

ГОРШ, КАЛІ БАІШСЯ, І ЛІХА НЕ МІНЕШ, І НАДРЫЖЫШСЯ *Гаворыцца як парада не паддавацца страху.* [Навум:] Я пярвей маўчаў; але як пан пачаў распытваць, прыпомніў сабе прымаўку: горш, калі баішся, і ліха не мінеш, і надрыжышся; бяды ж горшай не будзе; дай ну ж пець ды выспевываць усю праўду (В.Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

— *Насовіч:* Горшы, калі баішся: і ліха не мінеш, і надрыжышся; *Федароўскі:* Найгорш, як баішся, бо і наб'юць і надрыжышся; *Прыказкі:* Горш, калі баішся, і ліха не мінеш, і надрыжышся.

ГОСЦЬ МАЛА ГАСЦЮЕ, ДЫ БАГАТА БАЧЫЦЬ *Чужы чалавек, нядоўга пабыўшы ў каго-н., многае заўважае.* Асабліва асцерагаліся новага, свежага чалавека, які мог зайсці ў любы час у хату, убачыць непарадак і абняславіць: «Што ён падумае пра нас? Ды і скажа?» Госць мала гасцюе, ды багата бачыць (Б.Сачанка. Вечны кругазварот).

— *Насовіч.* Госць нямнога бываеш», ды многа відаець; *Прыказкі*: Госць мала гасцюе, а многа бачыць.

ГОСЦЬ НА ПАРОГ — ГАСПАДЫНЯ ЗА ПІРОГ. *Гаворыцца з адабрэннем пра гасціннасць і частаванне.* Убачыўшы на стале талеркі, ён [сівы дзядок] весела, неяк зухавата ўсклікнуў: — Вось гэта парадачак! Госці на. парог — гаспадыня за пірог! Дзень добры ў хату і куму і свату! (М.Ваданосаў. Адзінай маці сыны).

ГОСЦЬ НА ПАРОГ — РАДАСЦЬ У ХАТУ. Сін.: *Госць у дом, бог у дом; Дзе госць, там і бог ёсць.* —Заходзьце, калі ласка, — пачціва запрашала Ядвіга. — Гасцямі будзеце. А госць на парог — радасць у хату (В.Праскураў. Рута-мята).

ГОСЦЬ — НЯВОЛЬНІК. *Госць не павінен адмаўляцца ад таго, што прапаноўваюць гаспадары.* [Ядзя:] Тваёй падтрымкі мне таксама не забыць ніколі. І раз ты сёння мой госць, а госць нявольнік, кажуць, дык досыць патачкі табе: пакуль не адведаеш майго пірага з вяндлінай — з хаты не выпушчу (І.Козел. Над хвалямі Серабранкі).

— *Насовіч.* Госць як нявольнік: ляжыць, хоць і ў пярыну паложаць; *Федароўскі.* Госць — нявольнік, што даюць, мусі есць; *Прыказкі.* Госць — нявольнік.

ГОСЦЬ У ДОМ, БОГ У ДОМ. *Прыход госця — вялікая радасць.* Сін.: *Госць на парог — радасць у хату; Дзе госць, там і бог ёсць.* [Навум:] Вяльможны наш пане дзядзічны, вотча і дабрадзею! Добра кажа прыгаворка: госць у дом, бог у дом; а ты ж наш дарагі госць, як яснае солнышка (В.Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

— *Прыказкі.* Госць у дом, бог у дом.

ГРАЗА Ў ЛЕС НЕ ІДЗЕ. *Строгасць, пагроза не праходзяць безвынікова.* Праводзячы Збінацкага ўважлівым позіркам, Пеця падумаў: «Бач ты яго, якім героем зрабіўся. Стройны, бадзёры. А быў такі сутулы, проста ў зямлю жывы лез. Выходзіць, граза ў лес не ідзе» ([.Сіняўскі. На правым флангу).

— *Насовіч.* Граза ў лес не ходзіць, а па людзях; *Прыказкі*: Граза ў лес не йдзець; Граза ў лес не адзець, а па людзях ходзіць; *Лепешаў:* Граза не ідзе ў лес.

ГРАКІ ЦЯПЛА НЕ ПРЫНОСЯЦЬ. *Ужываюць як народную прыкмету: вясной, калі гракі вяртаюцца з выраю, на дварэ яшчэ не цёпла.* Вясна, на жаль, пакуль што не радуе — халодная, ветраная. Праўду кажуць, што гракі цяпла не прыносяць... Вось прыляцяць ластаўкі — тады адразу ж пацяплее (В.Праскураў. Жывыя крыніцы).

ГРАМНІЦЫ — ПАЛАВІНА ЗІМІЦЫ. *Ужываюць як адзін з паказчыкаў народнага календара прыроды; грамніцы — свята ў хрысціян, якое ў праваслаўных прыпадае на 15 лютага па новым стылі, а ў католікаў — на 2 лютага.* Даволі траскучыя марозы гулялі на прасторы, ціснулі ўсё жывое і нежывое. Прайшлі і каляды, і хрышчэнне (тры каралі), і блізка грамніцы. Хоць і кажуць: «Грамніцы — палавіна зіміцы», але ўжо зіма ідзе к канцу (Я.Колас. Канец зімы).

— *Насовіч*: Грамніца зімы палавіна; *Прыказкі.* Грамніцы — палавіна зіміцы.

ГРОЗЕН (ГРОЗНЫ) РАК, ДЫ (АЛЕ) ЗЗАДУ ВОЧЫ *Няма чаго баяцца каго-н. Насмешлівы адказ на чые-н. пагрозы.* «Да ўлады я смела па трупах пайду, ступаючы кованым ботам, і свет, як канцлагер, вакол абвяду калючым гартованым дротам». Мы на гэта скажам гаду: — Грозен рак, ды вочы ззаду! (К.Крапіва. Біблія людаеда). [Жыгалка:] Э-эх, і свіснуў бы я па гэтай першай скрыпцы. Гайда!? [Смык:] Грозен рак, але ззаду вочы (І.Гурскі. Новы горад). Вусаты на дзіва спакойна, нават без намёку на

Kamunikat.org

абурэнне, адышоў, як паслухмяны сабака на крык гаспадара. Грозны рак, ды ззаду вочы (У.Рубанаў. Грыбавар). ГРОЗНЫ РАК, ДЫ ДЗЕ Ў ЯГО ВОЧЫ? [Цыганок:] Не глядзі, не глядзі на мяне так, не спалохаюся. Грозны рак, ды дзе ў яго вочы?..

— *Насовіч*: Грозен рак, ды ззаду вочы; *Раманаў*. Грозен рак, ды дзе яго вочы? *Прыказкі*: Грозен (грозны) рак, ды ззаду вочы; Грозен рак, ды дзе ў яго вочы?

ГРОЗНЫ РАК, ДЫ ДЗЕ Ў ЯГО ВОЧЫ? *Гл.* Грозен (грозны) рак, ды ззаду вочы.

ГРОМ НЕ ГРЫМНЕ, МУЖЫК НЕ ПЕРАХРЫСЦІЦЦА. Гл. <Пакуль> гром не грымне (не загрыміць), мужык не перахрысціцца.

ГРУГАН ГРУГАНУ ВОКА (ВАЧЭЙ) НЕ ВЫДЗЕЎБЕ (НЕ ДЗЯЎБЕ, НЕ КЛЮЕ). *Людзі, звязаныя якімі-н. агульнымі, звычайна карыслівымі, інтарэсамі, дзейнічаюць заадно і не здрадзяць, не зробяць кепскага адзін аднаму. Ужываецца з адценнем неадабрэння.* Суддзі доўга шукалі, як бы змякчыць пакаранне. І не дзіва: груган гругану вока не выдзеўбе. Толькі аднаго Штарка прыгаварылі на пажыццёвае зняволенне (І.Новікаў. Дарогі скрыжаваліся ў Мінску). [Ніксан] стараўся выгарадзіць агрэсара і забяспечыць яму прэмію за кошт арабскіх тэрыторый. Па прыказцы: груган гругану вока не выдзеўбе (К.Кірэенка. Амерыка здалёку і зблізку). Ці не быў часам і ты ў кампаніі? Нехта казаў, што і цябе бачыў, як ты ўцякаў за плот. Груган гругану вачэй не выдзеўбе (М.Машара. «Крэсы» змагаюцца). — Хіба ён [цар] не за мужыка, хіба ён заадно з панамі? — Цар — самы вялікі пан у Расіі, з паноў пан. А, як вы ведаеце, груган гругану вачэй не дзяўбе (Б.Сачанка. Твор, які не магу скончыць). Ён [Пархамчук] прымірэнца сказаў: — Супакойся. Груган гругану вока не клюе (З.Бядуля. Язэп Крушынскі). КРУМКАЧ КРУМКАЧУ ВОКА НЕ ВЫДЗЕЎБЕ. — Няма каб памагчы злодзея за каўнер узяць, дык яшчэ пакрываюць. Усё сяло абыдзі, не ўпросіш чалавека за сведку пайсці. Крумкач крумкачу вока не выдзеўбе, — скончыў ён [Сомік] не зусім дарэчы (К.Крапіва. Мядзведзічы). — Дзіва што пашкадуе немец немца, — зашумелі мужыкі. — Крумкач крумкачу вока не выдзеўбе (А.Якімовіч. Канец сервітуту). — Ах, братка, — адказвае селянін, — каму новая ўлада, а нам — усё тая ж. Як быў над намі наш пан, так і застаўся. — Крумкач крумкачу вока не выдзеўбе, — змрочна згаджаецца гарбар (В.Вольскі. Падарожжа па краіне беларусаў). — Можа, да самога прэзідэнта?.. — Пустое, суседзе, — роспачна махнуў рукой Даніла. — Крумкач крумкачу вока не выдзеўбе... (І-Аношкін. Чырвоная каліна стаяла) ВОРАН ВОРАНУ ВАЧЭЙ (ВОКА) НЕ ВЫКЛЮЕ (НЕ ВЫДЗЕЎБЕ). [Навум:] Няма чаго казаць: воран ворану вачэй не выклюе. Пан з панам пазнаюцца, а мы ўсё-такі ў бядзе (В.Дунін-Марцінкевіч. Сялянка). — Калі б уланы рабавалі саміх немцаў, то можа б яны і далі адпор... А другіх ім не шкада. — Воран ворану вока не выдзеўбе, — зрабіў вывад з усёй гісторыі Азаркевіч (А.Якімовіч. Цяжкі год).

* — Цікава, што гэны скажа? — прыклаў руку да вуха пажылы селянін. — Тое самае! Скірмунт Крыжаноўскаму вока не выдзеўбе. Чуеш, адразу каршуном наляцеў на селяніна (І.Гурскі. Вецер веку).

— *Насовіч*: Воран ворану вока не клюець; *Янкоўскі*. Груган гругану вока не выклюе.

ГРЭХ У МЕХ, ГРАШАНЯТЫ Ў ТОРБУ. *Ужываецца як адмоўная рэакцыя на слова г р э х у папярэдняй рэпліцы суразмоўніка.* — Людзі на ўсяночную, а вы на шпіктаклі. Ну і вымеркавалі! — Знарок і вымеркавалі богу напоперак. — А граху гэта ты не баішся? — Грэх у мех, граша-

няты ў торбу. Годзе ўжо ўсіх баяцца! (К.Крапіва. Мядзведзічы). — Гэта ж проста грэх не выкарыстоўваць цэнтральную кацельню! — Але, мабыць, грэх у мех, грашаняты ў торбу, — канстатавала цётка Апанасіха. — Бо год мінуў, а тыя будаўнічыя хлопцы ўсё ніяк падперазацца не могуць. І зніклі, як здані (А.Сурыновіч. Волаты ці здані?).

* Грахі! З іх прыказка смяецца: сапхай, гаворыць, грэх у мех, правер, ці завязка на месцы, па боку кіем і пабег (М.Лужанін. Як нараджаўся новы свет).

— *Насовіч*: Грэх у мех, а спасение наверх; *Ляцкі*: Грэх у мех, а сам наверх; *Прыказкі*: Грэх у мех, а спасение ў торбу; Грэх у мех, кіем па мяху — будзеш без граху.

ГУЛЬТАЙ ЗА РАБОТУ — МАЗОЛЬ ЗА РУКУ (МАЗАЛІ ЗА РУКІ). Балела паясніца, плечы, смылелі далоні. Ён [Сымон] зірнуў на іх і ўбачыў крывавыя мазалі. — Эге! — сказаў Андрэй Сідаравіч. — Гультай за работу — мазоль за руку (А.Чарнышэвіч. Музыка). Праўду кажуць: гультай — за работу, мазалі — за рукі. А хто з дня ў дзень не разгінае рук, у таго не мазалі, а набоі, цвёрдыя, як конскія капыты (С.Грахоўскі. Гарачае лета).

* [Саўка:] Саўка з выгляду просты чалавек, а натура панская: Саўка за работу, мазоль за руку. [Бруй:] Ад такой работы, ягамосцю, мазоль не садзе (Я.Колас. У пушчах Палесся).

— *Федароўскі.* Гультай за работу — мазоль за руку; *Прыказка.* Гультай за дзела — мазоль за цела; Лежань за дзела, а мазоль за цела; Гультай за работу — мазоль за руку.

ГУСІ НІЗКА — ЗІМА БЛІЗКА. *Ужываецца як адзін з паказчыкаў народнага календара прыроды.* Ляцелі гусі, плылі не чарадой, а бязладнай турмой, наперагонкі, нібыта грэліся, нібыта збіраліся скучыцца, каб было цяплей і каб не даймаў сіберны вецер. «Гусі нізка — зіма блізка», — прыгадалася чутае (Л.Калодзежны. Паўлюк Самусік са Стаўроў).

* У перадвячорным спакоі рэзка вылучаецца маркотнае курлыканне жураваў. — А ляцяць як нізка! — Зіма блізка, — напамінае Сцяпан вядомую ўсім прыкмету (К.Крапіва. Мядзведзічы).

— *Прыказкі.* Жураўлі ляцяць нізка — зіма ўжо блізка.

ГУСЬ СВІННІ НЕ ТАВАРЫШ. *Людзей, розных па характары, сацыяльным становішчы і пад., нішто не можа аб'яднаць. Кажуць пра таго, хто не раўня каму-н.* Сін.: *Арлу з савой не па дарозе; Воўк казе не таварыш; Пешы коннаму не таварыш (у 2 знач.).* — Дзень добры, таварышы! — Гусь свінні не таварыш! — адразу аглушыла яе Вольга сваім надрыўным голасам. — І ў мяне каб тваёй нагі больш не было... (М.Ваданосаў. Надзеі і здзяйсненні). — Я вам не таварыш! — Га-га-га! — грымнулі рабацягі. — Га-га-га! Правільна, Корзун! Гусь свінні не таварыш (Р.Кобец. Ноеў каўчэг). [Рэкта] не забыўся, што ідзе вайна, і ад сялян усяго можна чакаць. «Грамадзяне»? Але якія яны яму грамадзяне? Гусь свінні не таварыш. «Панове»? Гэта занадта ўжо вялікі гонар для іх... (Р.Няхай. Героі не адступаюць). — Мы ж вас не абзываем ніяк, вядзем перагаворы культурна, раўнапраўна. — А я паўтараю: роўнасці не будзе. Гусь свінні не таварыш! (П.Місько. Хлопцы, чые вы будзеце...).

* [Жухін:] Трэба змяніць таксама свае адносіны да салдатаў, стаць з імі на роўную нагу. [Дзяменя:] Ці таварыш гусь каню? Як гэта ліберальна і гуманна! Усе парабіліся сацыялістамі-рэвалюцыянерамі (Я.Колас. Вайна вайне).

— *Прыказкі*: Гусь свінні не таварыш; Гусь свінні не таварыш: гусь паднялася, свіння засталася.

ГУТАР, ГУТАР, А ВАЛЫ Ў ЖЫТА. *Гаворыцца насмешліва пра тых, хто, захапіўшыся размовай, забывае пра іншыя справы.* — Ай-ёй! — рантам здзівілася маці. — Навошта ж мы начысцілі... ажно столькі?! — І, пад смех памагатай, яна наракае: — Гутар, гутар, а валы ў жыта: мы тут адно за адным, а рукі самі абіраюць. На цэлы ўзвод наабіралі, як мы некалі ў лесе... (Я.Брыль. У Забалоцці днее).

— *Янкоўскі*: Гутар, гутар — а валы ў жыга!

ГЭТА ПАКУЛЬ КВЕТАЧКІ, А ЯГАДКІ НАПЕРАДЗЕ. *Гл.* Гэта яшчэ (толькі, пакуль) кветачкі, а ягадкі наперадзе.

ГЭТА ТОЛЬКІ КВЕТАЧКІ, А ЯГАДКІ НАПЕРАДЗЕ. *Гл.* Гэта яшчэ (толькі, пакуль) кветачкі, а ягадкі наперадзе.

ГЭТА ЯШЧЭ (ТОЛЬКІ, ПАКУЛЬ) КВЕТАЧКІ, А ЯГАДКІ НАПЕРАДЗЕ (УПЕРАДЗЕ, ЯШЧЭ БУДУЦЬ). *Гэта яшчэ толькі пачатак, а галоўнае наперадзе. Кажуць, калі што-н. непрыемнае, нежаданае толькі пачынаецца, а ўсё горшае яшчэ наперадзе.* За снарадамі паляцела плойма мін... Мой Зайчык стаяў недзе ўнізе, ахоўваў наглядальны пункт. «Трымайся, хлопча, — хацелася сказаць яму. — Гэта яшчэ кветачкі, а ягадкі наперадзе!» (Р.Няхай. Шлях на Эльбу). — Бач ты яго! Яшчэ старшынёй не абралі, а што спявае: адно не пацерпім, другое не дазволім, ад трэцяга адвучым. — Гэта яшчэ кветачкі, а ягадкі наперадзе! (В. Прас кураў. Святая сівізна). Усё гэта былі яшчэ кветачкі, а ягадкі ўперадзе. Скажу вам, мама, адкрыта: нам з Кірэем трэба ісці, пакуль не позна (У.Дамашэвіч. Заклінаю ад *кулі).* [Федзя:] Бачыце, бачыце, *плача! Ужо адна плача!* Гэта толькі кветачкі, а ягадкі яшчэ будуць (В.Зуб. Злавацца не трэба). Начштаба, запінаючыся, чытаў: «... Партызаны ў першым жа баі наламалі бакі гофманаўцам. А гэта пакуль кветачкі, а ягадкі наперадзе» (І.Гурскі. У агні).

* Там [на фронце] я ўпершыню атрымаў баявое хрышчэнне, не раз бываў у сур'ёзных пераплётах, зусім не ведаючы, што гэта толькі кветачкі і што наперадзе яшчэ не адна вайна і не адзін пераплёт (К.Крапіва. Ад маленства да сталасці).

— *Насовіч:* Гэта яшчэ цвет, а ягады будуць; *Прыказкі:* Гэта толькі цвет, ягады яшчэ будуць.

Д

ДА БОГА ВЫСОКА, ДА ЦАРА (ДА ПАНА) ДАЛЁКА. *Устар. Кажуць, калі няма адкуль чакаць дапамогі, няма каму паскардзіцца.* [Навум:] Толькі ж ты, наш каралёк, не пакідай нас болі: бо хто ж сірот у злой прыгодзе ратаваць будзе? Прымаўка кажа: да бога высока, да пана далёка (В.Дунін-Марцінкевіч. Сялянка). ДА ЦАРА ДАЛЁКА, А ДА БОГА ВЫСОКА — То добра, калі рабочых слухае гаспадар. — Яшчэ не слухае, а рабочыя стараюцца прымусіць, каб паслухаў іх. — Цару, можа, скардзіліся? — Да цара далёка, а да бога высока (М.Гроднеў. Пярэдадзень).

— *Насовіч:* Да бога высока, а да цара далёка; *Ляцкі:* Да бога высока, да цара (пана) далёка; *Федароўскі:* Бог высока, пан далёка.

ДА ВАС НЕ П’ЮЦЬ, НЕ КАЖЫЦЕ ЗДАРОЎ БУДЗЬ *Гл.* Да цябе (да вас) не п’юць, не кажы (не кажыце) здароў будзь.

ДАВЯЛОСЯ СВІННІ НА НЕБА ГЛЯДЗЕЦЬ. *Кажуць насмешліва пра таго, хто ўмешваецца ў такія справы, у якіх нічога не разумее.* Калі падлічыць, дык, напэўна, 30—35 працэнтаў прыказак маюць у сабе пэўную ступень іроніі, якая нярэдка пераходзіць у сарказм. Вось некаторыя прыклады: Высах, як мядзведжая лапа; Давялося свінні на неба глядзець... (К.Крапіва. Беларускія прыказкі). З фалькдорных крыніц узніклі байкі «Лісліваe цяля», «Пра цыгана і кабылу», «Саманадзейны Конь», «Давялося свінні на неба глядзець» і шэраг іншых твораў К.Крапівы (Я.Казека. Беларуская байка).

— *Насовіч*: Давялося свінні на неба глядзець; *Прыказкі*: Давялося свінні на неба зірнуць.

ДАГАНЯЮЧЫ НЕ НАЦАЛАВАЦЦА (НЕ НАЦАЛУЕШСЯ). *Сілай не прымусіш палюбіць сябе.* Сін.: *Насільна міл не будзеш.* [Куторга:] Ну, я гатоў вам удружыць, толькі як ваша дачка захімерычыцца ды адцураецца ад мяне, то што тады? Вы ж ведаеце прыпавесць: даганяючы не нацалавацца (В. Дунін-Марцінкевіч. Пінская шляхта). [Кубэ:] Вас [былых эмігрантаў] не разумеюць беларусы... Ва ўсякім выпадку, вас не падтрымліваюць. А па вашай жа беларускай прымаўцы, даганяючы не нацалуешся... (І.Новікаў. Дарогі скрыжаваліся ў Мінску).

— *Насовіч.* Даганяючы не нацалуешся; *Прыказкі*: Даганяўшы не нацалавацца,- Даганяючы не *нацалуешся.*

ДАЖЫЛІСЯ (ДАЖЫЛІ) КАЗАКІ (ПАЛЯКІ), <ШТО> НІ ХЛЕБА, НІ ТАБАКІ. *Гаворыцца пра беднасць, галечу, недахоп чаго-н. самага неабходнага.* От, дажыліся казакі: ні хлеба, ні табакі... За грошы нічагенька не дастанеш (М.Гарэцкі. Дзве душы). — Хоць бы закурыць, чэрці б яго пабралі, — чуецца чыйсь голас, а потым і адказ на яго: — Дажылі палякі, што ні хлеба, ні табакі (Я.Колас. Дрыгва).

— *Насовіч*: Прыжыліся казакі: ні хлеба, ні табакі; *Раманаў.* Прыжыліся палякі: ні хлеба, ні табакі; *Ляцкі*: Дажыліся палякі: ані хлеба, ні табакі; *Федароўскі*: Дажыліся казакі: ні хлеба, ні табакі; *Прыказкі:* Згалелі казакі: ні хлеба, ні табакі.

ДАЙ БАБЕ ВОЛЮ — ЗАВЯДЗЕ Ў НЯВОЛЮ. *Гл.* Дай жонцы (бабе) волю — завядзе ў няволю.

ДАЙ БОЖА (БОГ) НАШАМУ ЦЯЛЯЦІ ВАЎКА (ВОЎКА) СПАЙМАЦІ (З’ЕСЦІ). *Гаворыцца, часам жартаўліва ці з недаверам, як пажаданне поспеху ў якой-н. справе.* [Надзя:] Абрыдлі мне гэтыя чарапы. На завод пайду. [Антаніна Пятроўна:] Славы захацела? Можа, стаханаўкай думаеш быць? [Надзя:] А чаму б і не? Што я — горшая за людзей? [Антаніна Пятроўна:] Не з тваім, мусіць, спрытам... Ну што ж, дай божа нашаму цяляці ваўка спаймаці (К.Крапіва. Зацікаўленая асоба). [Каліноўскі:] Дай толькі волю здабыць, а падзяліць мы здолеем... Пана ў саху ўпражэм, а не пойдзе, дык пана бізуном сцябаць будзем. [Матруна:] Дай жа божа нашаму цяляці ваўка спаймаці (Е.Міровіч. Кастусь Каліноўскі). — Рабочыя дэманстрацыі прайшлі ва ўсіх буйных цэнтрах... І гэта толькі пачатак! —Дай божа, як кажуць, нашаму цяляці ваўка спаймаці. (В.Коўтун. Крык міласэрнасці). — А чалавек прыйдзе новы. — А старога куды? — На печ. — Ну-ну, гэта добра, каб на печ, а не пад печ, дай бог і нашаму цяляці воўка з’есці (В.Казько. Неруш).

— Мы пажэнімся да размеркавання. І цябе нікуды не пашлюць. Школ і ў Мінску багата, без работы не застанешся... — Дай бог нашаму цяляці воўка з’есці (М.Герчык. Вяртанне да сябе).

* — А ведаеш, Лабуня, гэты артыкул зробіць калі не пераварот, дык поўнае замяшанне ў галовах судовых чыноўнікаў, а таксама і ў паліцэйскіх, бо «Минский листок» — гэта іх сімвал веры. — Што ж! — весела азваўся Лабановіч, падняўшы чарку: — Дай божа нашаму цяляці воўка зваяваці (Я.Колас. На ростанях). — Малады ён яшчэ, маці, дурны, пабачыш, раджу яму другое, пабольшае клопатаў, тады ён працверазее…
— Каб жа, донька, твае словы ды богу ў вушы, каб, як гавораць, і нашаму цяляці ваўка спаймаці (І.Капыловіч. Бяроза на мяжы).

— *Прыказкі*: Дай бог нашаму цяляці воўка паймаці; Дай божа цяляці воўка паймаці, але бяда, як воўк цяля наймае.

ДАЙ БОЖА, КАБ УСЁ БЫЛО ГОЖА, А ШТО НЯГОЖА — НЕ ДАЙ БОЖА. *Часцей ужываецца як тост.*

* — Адзін з іх хоча, каб я ехаў да яго бацькоў у Кіргізстан… Як вы скажаце, дзядзька Сямён? — Дай божа, каб табе і з намі было гожа, а будзе нягожа — не дай нам шчасця, божа… Так старыя гаварылі (В.Мыслівец. Мужанцы).

— *Янкоўскі*: Дай божа, каб усё было гожа, а што нягожа — не дай божа; *Выслоўі.* Дай божа, каб усё было гожа, а што нягожа — не дай (не давядзі) божа!

ДАЙ БОЖА Ў ДОБРЫ ЧАС СКАЗАЦЬ, А Ў ЛІХІ (НЯДОБРЫ) ПАМАЎЧАЦЬ. *Ужываецца як агаворка, што чалавек змушаны казаць пра што-н. нядобрае, што лепш бы пра гэта не гаварыць.* Ёсць у народзе сказ-прымаўка: «Дай божа ў добры час сказаць, а ў час нядобры памаўчаць», дык вось і думай тут, галоўка (Я.Колас. Рыбакова хата). Словы, як відаць, маюць моц і могуць выклікаць няшчасныя з'явы, калі пра гэтыя з'явы гавораць у нядобры час- А таму, калі гавораць аб якім-небудзь няшчасці, звычайна агаворваюцца: «Дай божа ў добры час сказаць, а ў ліхі памаўчаць»… (К.Крапіва. Беларускія прыказкі).

— *Насовіч:* Дай божа ў добры час сказаць, а ў ліхі памаўчаць; *Прыказкі*: У добры час сказаць, а ў ліхі прамаўчаць.

ДАЙ ЖОНЦЫ (БАБЕ) ВОЛЮ — ЗАВЯДЗЕ Ў НЯВОЛЮ *Гаворыцца таму ці пра таго, хто папускаецца, паддаецца жонцы, дазваляе ёй свабодна дзейнічаць.* — Вось няхай ведае на другі раз… —ківаў ён [Псюк] пальцам у бок, куды пабегла Зося да бацькоў. — Гэтакіх гусак трэба, не шкадуючы, скубці. Вядомая рэч! Дай бабе волю — завядзе ў няволю! Не супынім спачатку — прапала. Го-о! (Ц.Гартны. Сокі цаліны).

— *Федароўскі.* Хто дае жонцы волю, то сам лезе ў няволю; *Прыказкі*: Дай жонцы волю, то сам пойдзеш у няволю; Дай волю, а сам у няволю.

ДАЛЕЙ У ЛЕС — БОЛЕЙ ДРОЎ. *Гл.* Чым далей у лес, тым болей (больш) дроў.

ДА ПАРЫ ЗБАН (ЖБАН) ВАДУ НОСІЦЬ <РУЧКА (ВУШКА) АДАРВЕЦЦА — ЗБАН ПАБ'ЕЦЦА>. *Усяму бывае канец. Найчасцей ужываецца як пагроза ці папярэджанне быць асцярожным.* А што справа небяспечная — гэта праўда, ды і не вельмі пачэсная справа. Да пары збан ваду носіць (М.Машара. «Крэсы» змагаюцца). [Андрэй:] Тата, мне так хочацца з табой пагаварыць па шчырасці, каб ты, выслухаўшы мяне, зразумеў — нельга так далей, нельга. [Зарудны:] Ты што? Ты на што ўвесь час намякаеш? [Андрэй:] На прыказку: «Да пары збан ваду носіць…» (А.Маўзон. У ціхім завулку). — Бачыш, колькі разоў выносім скуры, і нічога, жывыя. — Да пары збан ваду носіць, — не здавалася Марыя (І.Новікаў. Да світання блізка). А дзед вёў сваё: — Ведаеш жа, мусіць, прымаўку — да пары збан ваду носіць… — Ды нічога такога я не раблю, — Якім адвёў позірк убок (Я.Курто. Дарога бяжыць насустрач). Ты думаеш, у цябе асечкі не будзе? Да пары жбан ваду носіць

(М.Лобан. Шэмеш). [Сіман:] Так, да пары збан ваду носіць: ручка адарвецца — збан паб'ецца. Я ведаю, народ паборамі, пакутай па вёсках высушан, як цэр счарнелы (М.Клімковіч. Георгій Скарына). Партызаны падвялі Пясецкага, у яго былі звязаны назад рукі. Ён увесь калаціўся ад страху. — Да пары збан ваду носіць: вушка адарвецца і збан паб'ецца, — гаварыў Гарашчэня (І.Гурскі. Лясныя салдаты). — Яго хоць за руку і не злавілі, а ўсе ведаюць, што ён злодзей... — А калі ведаюць, то і добра, да пары да часу збан ваду носіць, а як ручка адарвецца, дык і збан паб'ецца... (Л.Арабей. Сіні бор).

* [Даміцэля:] Будзь пэўным, што шахраванне [круцельства] будзе гладка схадзіць, пакуль гэта будзе не праз меру. [Пятрук:] Гэта кажуць, паненачка, патуль жбан ваду носіць, пакуль не прарвецца вуха, а там... (В.Дунін-Марцінкевіч. Залёты). Проста накас, скокам-бокам жылося, вялося, але, як кажуць, да часу жбан вадзіцу носе (Я.Купала. За чужую елку). — Цэлыя? — Мы не гаршкі, каб... — І гаршчок да пары ваду носіць... (Ц.Гартны. Сокі цаліны).

— *Насовіч*: Да пары жбан ваду носіць; *Федароўскі*: Да пары збан ваду носіць: вушка адарвецца і збан разаб'ецца; *Прыказкі*: Да пары збан ваду носіць: як вуха (ручка) уварвецца, той й збан паб'ецца.

ДАРАВАНАМУ (ДАРОВАНАМУ, ДАРМОВАМУ) КАНЮ Ў ЗУБЫ НЕ ГЛЯДЗЯЦЬ *Тое, што лёгка дасталася каму-н., не павінна ім абмяркоўвацца ці прыдзірліва ацэньвацца.* Выступіла Анюта: — Даραванаму каню ў зубы не глядзяць. А я такі поп, што прымаю і боб... Алёнка пасаромеецца, а я — не (П.Місько. Хлопцы, чые вы будзеце...). — Глядзі, каб глёўкі не быў, каб скарынка ад мякішу не адстала. Ды і не перакіс каб — сама ведаеш, каму хлеб, хто есці яго будзе. — Зжаруць. Які спяку, такі і зжаруць. Дарованаму каню ў зубы не глядзяць, — не сунімалася Сонька (Б.Сачанка. Вялікі Лес). — А каб не было сумна ў дарозе, вось вам пра наш, а цяпер ужо і пра ваш край, — працягнуў начальнік хадакам па кніжачцы. — Дармоваму каню ў зубы не глядзяць. Прыгодзіцца, дзеля сяго дзела, — сказаў Даніла, хаваючы кніжачку ў клунак (А.Пальчэўскі. Жнівеньская раніца). Антось забраў алоўкі і схаваў іх у куфэрак. Ён не прабаваў, трымцяць яны ці звіняць, бо ведаў, што дармоваму каню ў зубы не глядзяць (А.Чарнышэвіч. Світанне). Дальбог, не можам пазнаць — хто. Быццам нехта знаёмы і як бы незнаёмы. Ды што там — дармоваму каню ў зубы не глядзяць. Браточак родненькі, от жа павязло нам — на мужчыну ўзбіліся (М.Сяднёў. І той дзень надышоў).

ДАРАГАЯ (ДОРАГА) ЛЫЖКА К АБЕДУ. *Дарагое, вартае ўвагі тое, што зроблена, атрымана своечасова, у патрэбны момант.* [Каравай:] Пачакай, паспееш. [Скаромны:] Вам грошы трэба, а мне час дораг. За тэрміны я буду вельмі строгі. Як кажуць: дарагая лыжка к абеду. Тыдзень — максімум. Тыдзень — наша галоўная ўмова (А.Макаёнак. Таблетку пад язык). — Пакуль што — ніякіх праблескаў. Можа, толькі будзе пашырацца будаўніцтва. — Дарагая лыжка к абеду, — сказала маці і ўздыхнула, уважліва паглядзеўшы на Вераніку (У.Дамашэвіч. Німфа). Заўтра ты цётцы не трэба. Дорага лыжка к абеду. Ёй трэба бульбу пасадзіць (А.Кудравец. Раданіца).

* [Віхура:] Братухна ты наш... Ды сядай, сядай... Нарэшце сваіх дачакаліся... Разумееш, якраз у пару, а кажуць жа, што дорага лыжка ў абед (І.Гурскі. Новы горад).

— *Насовіч*: Дорага ложка к абеду; *Прыказкі:* Да абеду лыжка дорага: Дарага лыжка перад абедам; *БРС:* Дарагая лыжка к абеду.

ДАРАГАЯ ГАЯ ХАТКА, ДЗЕ РАДЗІЛА (НАРАДЗІЛА) МЯНЕ МАТКА

Пра замілаванне да ооднага краю, да мясцін, дзе нарадзіўся хто-н. Сін.: *Дзе воўк радзіўся, там і куст яму міл; Міл той куток, дзе абрэзалі пупок; Родная зямелька як зморанаму пасцелька.*

— Ведаю, куды ты хіліш, — звярнуўся да Кунцэвіча Станіслаў. — Мяне не заарканіш у свой край. Не люблю... — А мне дарагая тая хатка, дзе нарадзіла матка, — разважаў Кунцэвіч І.Гурскі. Чужы хлеб). Дарагая тая хатка, дзе радзіла мяне матка (Эпіграф да раздзела «Вёска» ў кнізе «Вечны кругазварот» Б.Сачанкі).

— *Прыказкі*: Дарагая (мілая) тая хатка, дзе радзіла мяне матка.

ДАРМА (ЗАДАРМА) І КАЗА <ВАЎКУ> НЕ СКАЧА. *Дарма, бясплатна нічога не робіцца. Кажуць таму ці пра таго, хто просіць зрабіць што-н.* Сін.: *Задарма і скулка не сядзе.* — Не ведаю нават, як і прыступіць [да школьнай справы]. — Ну, што ж? Раскажу вам, як і што, толькі вы мне за гэта павінны будзеце зафундзіць, бо дарма, кажуць, і каза не скача, — пачынае жартам Лазаковіч (Я.Колас. На ростанях). Сеў бы, таксатар, калі ўжо да мяне парог пераступіў... А я нікуды з ложка не крануся... І ты знаеш чаму. Добра знаеш. Дарма і каза ваўку не скача (І.Пташнікаў. Лонва). Прыедуць [трактарысты] у нядзелю, соткі зааруць, дроў прывязуць... І нам памагаюць. Бутэльку дам калі, пяцёрку ў кішэню суну: задарма і каза не скача (В.Шырко. Хай людзі бачаць).

— *Насовіч*. Каза ваўку дарам не скачаць; *Прыказкі*: Дарма і каза не скача; Дарма і каза ваўку не скача.

ДАРМОВАМУ КАНЮ Ў ЗУБЫ НЕ ГЛЯДЗЯЦЬ *Гл.* Дараванаму (даровакаму, дармоваму) каню ў зубы не глядзяць.

ДАРОВАНАМУ КАНЮ Ў ЗУБЫ НЕ ГЛЯДЗЯЦЬ *Гл.* Дараванаму (дарованаму, дармоваму) каню ў зубы не глядзяць.

ДАСЦЬ БОГ ДЗЕНЬ, ДАСЦЬ І ПОЛУДЗЕНЬ (ХЛЕБ, ЕЖУ, ПАЖЫТАК) *Неяк будзе, усё ўладзіцца. Гаворыцца з надзеяй, што ўсё павінна быць добра, што няма асаблівых падстаў непакоіцца пра заўтрашні дзень, пра ежу' і пад.* [Бяздомны жабрак Мікіта] нічога не выпрошваў, аднолькава дзякаваў тым, хто нешта даваў і хто кпіў з ят. Звычайна казаў: «Мне, як птушцы нябеснай, трэба толькі адно каліва, а там дасць бог дзень, дасць і полудзень» (С.Грахоўскі. Гарачае лета). — Не крычыце, супакойцеся... Калі яшчэ немцы тыя прыйдуць. — Заўтра. Бадай кажа — заўтра, — паведаміў Мікалай. — Ну заўтра дык заўтра. Дасць бог дзень, дасць і хлеб (Б.Сачанка. Вялікі Лес). Дасюль Адам жыў па прымаўцы: дасць бог дзень, дасць і ежу. Старання ці клопату, каб зарабіць, прыдбаць кавалак хлеба, у яго ані не было (І.Сіняўскі. Дарога на Замлынне). Калі амаль усе на нашай вуліцы жылі адным днём (дасць бог дзень, дасць і ежу), няхай месяцам, дык Бабёр умеў зазірнуць на паўгода наперад (Г.Марчук. Кветкі правінцыі).

— *Насовіч*: Дасць бог дзень, дасць і пажытак.

ДАЎ БОГ ЦЯЛЯ, ДЫ НЕ ДАЎ ХЛЯВА. *Гаворыцца са шкадаваннем, калі ў каго-н. ёсць што-н. адно, шіе няма, не хапае другога.* [Бабка, лічыць грошы:] Лічу, лічу і толку дайсці не магу. Тут па тысячы... адна, дзве, тры тысячы, а тут чырвончыкі, 25, 26, 27, 28, 29, дваццаць дзесяць.., а як далей? Даў бог цяля, ды не даў хлява... (У.Галубок. Ветрагоны).

* І вы ліпіце тут да часу пад страхам заўтрашняга дня, даў бог, казаў той, хлеў Уласу, але не даў яму каня... (Я.Колас. Рыбакова хата).

— *Федароўскі:* Бог даў цяля, ды не даў хлява; *Прыказкі:* Даў бог цяля, ды няма хлява; Бог даў цяля, ды не даў хлява.

ДА ЎДАЧЫ НЕ ТРЭБА ПРЫДАЧЫ. *Кажуць пра нявесту добрую, прыгожую, якой з-за гэтых якасцей і пасаг не патрэбны.* [Шыдлоўская:] Няхай

Kamunikat.org

жа лепш на пасаг Жэньцы будзе, пустадомак ты. [Шыдлоўскі:] Да ўдачы не трэба прыдачы (І.Козел. Над хвалямі Серабранкі).

— *Рабкевіч*: Да ўдачы не даюць прыдачы.

ДАЎСЯ ЗАПРЭГЧЫ — ДАСІСЯ І ПАГАНЯЦЬ. *Аднойчы папусціўшыся каму-нстанеш ад яго залежным. Звычайна пра залежнасць мужа ад жонкі.* [Жыгліцкая:] Ты ж мужык яе, — дзе твая мужчынская цвёрдасць? Не ты за лейцы бярэшся, а яна, каб кіраваць табою. І памятай, даўся запрэгчы — дасіся і паганяць (І.Козел. Над хвалямі Серабранкі).

— *Прыказкі:* Калі даўся запрэгчы, то дайся і паганяць.

ДА ЦАРА ДАЛЁКА, А ДА БОГА ВЫСОКА. *Гл.* Да бога высока, да цара далёка.

ДА ЦЯБЕ (ДА ВАС) НЕ П'ЮЦЬ, НЕ КАЖЫ (НЕ КАЖЫЦЕ) ЗДАРОЎ БУДЗЬ. *Не ўмешвайся ў справы, якія цябе не датычаць.* [Мацейка:] Адным словам, без паўкварты не разбярэш. Ха-ха-ха! [Паланея:] А да цябе, паўкварта, калі не п'юць, то і не кажы «здароў будзь» (Я.Купала. Прымакі). — Гэта не суд, а самасуд. Здзек з кабеты... — Чаго ты там кукарэкаеш, як певень на куросадні? — вызверыўся.. Аўдзейчык. — Да цябе не п'юць — не кажы здароў будзь (І.Дуброўскі. Зямныя вузлы). А вы збоку не ўмешвайцеся! Да вас не п'юць, не кажыце — «Здароў будзь!» (П.Місько. Сімфонія — гэта жыццё). НЕ ДА ЦЯБЕ (НЕ ДА ВАС) П'ЮЦЬ, НЕ КАЖЫ (НЕ КАЖЫЦЕ) ЗДАРОЎ БУДЗЬ (НА ЗДАРОЎЕ). [Мар'я:] Я б цябе макнула [за разбіты сподачак] па тваёй салятырцы, але пана шануюся. [Панас:] Не да цябе п'юць, не кажы здароў будзь. Добра ёй, паночку, здзекі строіць, меўшы гультайскія рукі, а тут... (У.Галубок. Пісаравы імяніны). [Высоцкі, спявае:] Многа маю, цёшча, мер аўса, мая на ўсё поле паласа... [Васіліса:] Не да цябе п'юць, не кажы на здароўе (І.Гурскі. Свае людзі).

— *Ляцкі:* Калі да цябе не п'юць, не кажы дзякуй; *Прыказкі:* Да цябе не п'юць, не кажы на здароўе; Не за цябе п'юць, дык не гавары здароў будзь.

ДАЧКА Ў ПАРЫ — НЕ ТРЫМАЙ У ДВАРЫ. *Пра дзяўчыну, якую пара выдаваць замуж.* [Малання Адамаўна:] Я, Юстын Хаміч, не супраць. Лепшага зяця мне не трэба. Калі Данута згодна, дык, як кажуць, дачка ў пары — не трымай у двары (Э.Валасевіч. Бывайце здаровы).

— *Рапановіч:* Калі дачка ў пары, не дзяржы ў двары.

ДАЮЦЬ — БЯРЫ, Б'ЮЦЬ — УЦЯКАЙ *Гаворыцца таму, хто не адразу бярэ тое, што яму даюць.* — А заржавеў той карабін. — Ты што — у катле ім мяшаў?.. — Даюць — бяры, б'юць — уцякай. І наогул, ты! Мой селядзец, у што хачу, у тое і фарбую, дзе хачу — там і вешаю... (П.Місько. Мора Герадота). Ды мала што наплёў лене той стары! Я сам не лыкам шыты, маю вусы: б'юць — уцякай, даюць — бяры! І нечага разводзіць туг турусы... (Э.Валасевіч. Бацька і Сын). ЯК ДАЮЦЬ, ТО БЯРЫ, А ЯК Б'ЮЦЬ, ТО ЎЦЯКАЙ. — Чаго стаіце, садзецеся! — маладзіца вярнулася да прыпека і прынесла тонкі, што ўжо з'еўся, нож. — Як даюць, то бяры, а як б'юць, то ўцякай, га? — абярнуўся і сказаў за плячо стары мужчына (В.Адамчык. Чужая бацькаўшчына).

* — Ну, ну, і далей што?.. Што ты нам скажаш яшчэ? — А што мне казаць? Б'юць — уцякай, даюць — бяры, не даюць — пастарайся (Я.Брыль. Птушкі і гнёзды). [Шпакоўскі:] От, не каркай, як варона, — з'ясі сыры. [Порхаўка, узяўшы сыр:] Я не крыўдую. Не, не. Калі даюць, то бяру, а як б'юць, то бягу. Характар такі... Ну і сыр, на смятане... (І.Гурскі. Свае людзі).

— *Янкоўскі:* Даюць — бяры, б'юць — бяжы (уцякай); *Ліцвінка:* Даюць — бяры, б'юць — уцякай.

Kamunikat.org

ДВА ВЯКІ Я ЖЫЦЬ НЕ ЗБІРАЮСЯ. *Ужываецца як неадабрэнне скупасці і сцвярджэнне, што жыццё недаўгавечнае.* [Шыдлоўскі:] Я., ні ў чым не буду апошнім. І не радыёлу — тэлевізар-камбайн завалю сабе, каб і карціну паглядзець можна было. Два вякі я жыць не збіраюся (І.Козел. Над хвалямі Серабранкі).

— *Насовіч:* Два вякі жыць не будзем; *Федароўскі:* Мне два вякі не жыць; *Рапановіч:* Два вякі жыць не будзеш.

ДВА МЯДЗВЕДЗІ Ў АДНОЙ БЯРЛОЗЕ НЕ ЗІМУЮЦЬ. *Саправнікі разам не ўжываюцца. Пра тых, хто прэтэндуе на першынство, кіраўніцтва і пад.* Добра вядома: два мядзведзі ў адной бярлозе не зімуюць. Гэтак жа сталася і з экстрасенсамі — між імі ўсчаліся сваркі... (В.Гігевіч. Кентаўры).

* Маці і сама не хоча пераязджаць да нас. І ўяві, яна тлумачыла сваё нежаданне жыць у нас амаль гэтак, як і ты. Толькі яна выказала тваю думку інакш: дзве лісіцы ў адной нары не жывуць... (А.Асіпенка. Святыя грэшнікі).

— *Насовіч:* Два мядзведзі ў адной бярлозе не месцяцца; *Раманаў:* У адной мярлозе два мядзведзі не ўжывуць; *Прыказкі:* Два мядзведзі ў адной мярлозе не ляжаць.

ДЗВЮМ СМЕРЦЯМ (СМЯРЦЯМ) НЕ БЫВАЦЬ, <А> АДНОЙ НЕ МІНАВАЦЬ. 1. *Пра непазбежнасць смерці.* Сін.: *Ад смерці не адкупішся; Круці не круці, а трэба памерці; Смерць не ручаінка — не пераскочыш.* — Чаго нам паміраць? Вось пакуль што не забіралі. А прыйдзецца паміраць — дык што такое? Дзвюм смерцям не бываць, адной не мінаваць! — прамовіў ён прыказкаю і засмяяўся (М.Гарэцкі. Віленскія камунары). Шэф сказаў, што, калі не хопіць корму, каровы будуць есці яго, старасту. Міхаіл Ціханавіч адказаў: — Дзвюм смярцям не бываць, а адной не мінаваць... (І.Сіняўскі. Дарога на Замлынне).

2. Рызыкнём, што б ні здарылася. Гаворыцца з рашучасцю зрабіць што-н. рызыкоўнае, небяспечнае. Сін.: *Спроба не хвароба; Чым чорт не араў, тым <і> сеяць не стаў.* — Ну і хуткія ж на пад'ём!.. Трах-бах, і ўжо ў траншэі. Ваякі!.. — А ты не дужа таго! — кажа Жаўтых. — Глядзі, каб калі бокам не вылезла. Дажартуешся. — Хе! Ерунда! Дзвюм смерцям не бываць — адной не мінаваць. Што мне, падумаеш!.. (В.Быкаў. Трэцяя ракета).

* Артыст нават спрабаваў жартаваць, каб зменшыць перадсмяротныя пакуты людзей, але ў яго нічога не выходзіла. — Эт, сямі смярцям не бываць, а адной не мінаваць, — сказаў артыст і, спахапіўшыся, што не тое гаворыць, змоўк (І.Гурскі. У агні).

— *Насовіч:* Дзвюх смярцей не бываець, а раз чалавек уміраеце *Прыказкі:* Дзвюм смерцям не бываць, а адной не мінаваць.

ДЗЕ БЫЎ (ХАДЗІЎ), ТАМ <ЦЯПЕР, УЖО> НЯМА. *Гаворыцца як ухіклівы адказ на пытанне: «Дзе быў?» ці падобнае на гэта.* — Ты дзе ж гэта вандруеш? — Дзе я быў, там цяпер мяне няма. — Бач ты, які канспіратар! (Я.Колас. На ростанях). — У які бок ён накіраваўся? — Дзе хлопец быў, там цяпер яго няма, — здагадаўся, у чым справа, Шыманскі (І.Гурскі. Чужы хлеб). — Што, на дарогу хадзіў? — Дзе хадзіў — там няма. Што вам? — ваўкавата адказвае Крывёнак (В.Быкаў. Трэцяя ракета). — Дзе гэта ты хадзіў? — не вытрымала Сабіна. — Думала, ужо не прыйдзеш. — Дзе быў, там ужо няма, — рагатнуў Воўка, і яна зразумела, што ён выпіў (А.Кажадуб. Стрэчанне).

— *Выслоўі:* Дзе быў, там нет, а толькі след.

Kamunikat.org

ДЗЕ ВОЎК РАДЗІЎСЯ, ТАМ І КУСТ ЯМУ МІЛ. *Пра замілаванне да роднага краю, да мясціны, дзе нарадзіўся хто-н.* Сін.: *Дарагая тая хатка, дзе радзіла мяне матка; Міл той куток, дзе абрэзалі пупок; Родная зямелька як зморанаму пасцелька.* Эх, калі б з ёй разлучыўся, плакаў з усіх сіл... Эй, бо дзе воўк урадзіўся, яму куст той міл! (Я.Купала. З песень аб сваёй старонцы). — Прыказка і праўда: дзе воўк радзіўся, там і куст яму міл... — А вось і няпраўда, — запярэчыў гаспадар. — Я ў Ігумені радзіўся, а тутака як абжыліся, дык калом не выганіш (Л.Калюга. Ні госць ні гаспадар).

— *Прыказкі*: Дзе воўк радзіўся, там і куст міл.

ДЗЕ ГНОЙ, ТАМ І ЛОЙ. *У каго поле ўгноенае, той можа спадзявацца на багаты ўраджай для сябе і свойскай жывёлы.* Вы саромеецеся вымаўляць слова «гной», які ж з вас тады кіраўнік сельскай установы? Дайце гною нашай зямлі — яна азалаціць чалавека... Чулі, можа, прыказку: дзе гной, там і лой (І.Гурскі. Шумяць лясы зялёныя).

— *Федароўскі:* Дзе гной, там і лой; *Прыказкі:* Калі ёсць гной, то й будзе лой; Дзе гнаёк, там і лаек.

ДЗЕ ГОСЦЬ, ТАМ І БОГ ЁСЦЬ. *Прыход госця — вялікая радасць.* Сін.: *Госць на парог — радасць у хату; Госць у дом, бог у дом.* — Захадзі, Цярэшка, захадзі. [Цярэшка:] Пахвалены Езус! [Дзед і баба:] Навекі! Навекі! [Баба:] Дзе госць, там і бог ёсць. [Дзед:] Заходзьце бліжэй, бліжэй (У.Галубок. Ліпавічок).

ДЗЕ КАША ДЫ АЛАДКА, ТАМ І ГРАМАДКА. *Гаворыцца за сталом у часе абеду ці святочнага частавання.* [Поп:] Дай мне, бабулька, кавалачак сала... Дай мне яечак ды трохі кілбас... [Дзед:] Дзе каша ды аладка, там і грамадка... Сядайце, бацюшка (В.Вольскі. Дзед і Жораў).

— *Ляцкі:* Дзе каша й аладка, там будзе й грамадка; *Прыказкі:* Дзе каша і аладкі, там будзе і грамадка.

ДЗЕ КОРАТКА (ТОНКА), ТАМ ІРВЕЦЦА (І РВЕЦЦА). *Калі ў чым-н. не шанцуе, то здараецца і яшчэ большая непрыемнасць, бяда.* Калі вячэралі, разбілі гладыш з сыраквашай, якую Саша купіла ім [Пятру з Ленкай], — галоўны іх харчовы запас. Дзе коратка, там ірвецца (І.Шамякін. Трывожнае шчасце). «Дзе коратка, там і рвецца», — падумаў Валошын. І так невялікія сілы іх былі раздзелены ў траншэі. Вядома, немцы хутка прыкончаць тых у нейкім там бліндажы, пасля возьмуцца за астатніх (В.Быкаў. Яго батальён). З сарака двух чалавек умелі плаваць толькі дваццаць сем... — А я, грэшным дзелам, палічыў, што мы і без парома абыдземся. Ажно... Дзе коратка — там і рвецца (Б.Сачанка. Вялікі Лес). Чаго мы баяліся, так і здарылася. І гэта заўсёды так. Дзе коратка, там і рвецца (В.Зуб. Госці з космасу). Недарма ж, чалавеча, кажуць, дзе коратка, там і рвецца... Паслухай жа, што было далей. Вайніла я на двор, каб вады ў студні набраць ды чаю згатаваць, гляджу — немцы!.. (І.Сіняўскі. Сакратарыха). Раслі, кучаравіліся дрэўцы, дагледжаныя тваімі клапатлівымі рукамі. Толькі, як кажуць, дзе тонка, там ірвецца. У калядныя маразы вымерз твой маладзенькі сад (В.Праскураў. Сады цвітуць).

— *Ляцкі:* Дзе коратка, там і рвецца; *Прыказкі:* Дзе тонка, там і рвецца; Дзе коратка, там рвецца, дзе больна, там б'ецца.

ДЗЕЛА ДЗЕЛЬНІКА (СПРАВА МАЙСТРА) БАІЦЦА *Ва ўмелых руках дзела (справа) спорыцца.* Цар скамарохаў пахваліў парашок і майстра: — Дзела дзельніка баіцца (З.Бядуля. Сярэбраная табакерка). Недарма кажуць: справа майстра баіцца. Сёння ж аддам у друкарню. А цяпер будзем абедаць (І.Гурскі. Вецер веку).

— *Насовіч*: Дзельніка дзела баіцца; *Прыказкі*: Дзельніка дзела баіцца; Дзела майстра баіцца; *БРС:* Справа майстра баіцца.

ДЗЕ ЛЮДЗІ БЯДНЕЮЦЬ, ТАМ ПАНЫ БАГАЦЕЮЦЬ. *Пра сацыяльную няроўнасць і ўзаемаадносіны паміж беднымі і багатымі.* [Маці:] Стары мой працуе ад ранку да ранку, а ўсё пану ідзе... Праўду стары мой кажа: дзе людзі бяднеюць, там паны багацеюць. Так вось і з намі, галубка, — мы бяднеем, а пан сабе новыя палацы будуе (В.Вольскі. Цудоўная дудка).

— *Янкоўскі*: Дзе людзі бяднеюць, там паны багацеюць.

ДЗЕ НІ КІНЬ, ДЫК КЛІН. *Гл.* Куды ні кінь, усюды клін.

ДЗЕНЬ З АЛЕЕМ, А ТЫДЗЕНЬ ТАК ГАЛЕЕМ. *Пра жыццё надгаладзь.* Сін: *Есць хлеб — ядзім, а няма — глядзім, сёння паабедаем, а як заўтра — не ведаем.* А як вы з Кашалевічавым Васем падаткі збіралі? Недзе стары партфель знайшлі, хімічны аловак, напхалі ў той партфель паперы і давай хадзіць па хатах. Людзі рагочуць, хто кусок хлеба дасць, хто аладку... Так і жылі: дзень з алеем, а тыдзень так галеем (В.Шырко. Хай людзі бачаць).

— *Янкоўскі:* Дзень з алеем, а тры дні галеем.

ДЗЕНЬ ПРАЖЫЎ, ТО І ДЗЯКУЙ БОГУ. Гл. <Што> дзень (дзянёк) пражыў, то і дзякуй богу.

ДЗЕ НЯНЕК МНОГА, ТАМ ДЗІЦЯ БЯЗНОГА (МУРЗАТАЕ). *Справы кепскія, калі за іх бярэцца адразу некалькі чалавек. Гаворыцца з асуджэннем пра безадказныя адносіны да справы, калі адзін спадзяецца на другога.* Сін: *У сямі нянек дзіця без вока.* — Вось што, Віктар, — рэзка перапыніў яго Зімчук, — дзе нянек многа, там дзіця бязнога. Гэта — азы... (У.Карпаў. Без нейтральнай паласы). Ты добры гаспадар, Лазавенка, і ведаеш, што дзе многа нянек, там дзіця заўсёды мурзатае (І.Шамякін. У добры час).

— *Насовіч:* Дзе многа нянек, там часта дзіця бязносае; *Прыказкі:* Дзе нянек многа, там дзіця бязнога; Дзе многа нянек, там дзіця без носу; Дзе багата нянек, там дзеці бязносыя.

ДЗЕ ПОП ЦАРКВУ СТАВІЦЬ, ТАМ ПАН КАРЧМУ ЛАДЗІЦЬ. *Пра невыпадковае, наўмыснае суседства карчмы з царквой.* — Ды яшчэ Пранас Парэчкус дадаў ім жару, што некалі твой дзед і дзед Анежкі ў касцёле галовы ледзь адзін другому не праламалі. — Я чуў пра гэта сам... Праз гарэлку, відаць, усё гэта. Недарма ж кажуць — дзе поп царкву ставіць, там пан карчму ладзіць (П.Броўка. Калі зліваюцца рэкі).

— *Прыказкі:* Дзе поп царкву ставіць, там пан карчму ладзіць.

ДЗЕ П'ЮЦЬ, ТАМ І ЛЬЮЦЬ. 1. *Кажуць у апраўданне, калі хто-н. за сталом незнарок разліў пітво.* Вольф нязграбна павярнуўся і разліў кофе. Ён хацеў пахваліцца, што ведае рускую мову, і сказаў: — Дзе коратка, там і льецца... Чорт вазьмі!.. — У нас кажуць: дзе п'юць, там і льюць, — усміхнуўся Зорын, дадаўшы: — А яшчэ: дзе коратка, там і рвецца... (І.Гурскі. У агні).

2. *У вялікай справе не абысціся без страт.* Каб тады яшчэ, як першыя «матылькі» залёталі, легла зіма, — ого-го, што было б [з буракамі]! А гэта ўжо дробязь асталася... Дзе п'юць, там і льюць... А гатовыя не цяпер, то ў чацвер выграбуць, завязуць. Нічога, калі і мароз трохі прыхопіць (П.Місько. Сітус інверсіс).

— *Ляцкі:* Дзе п'юць, там і льюць; *Янкоўскі:* Дзе п'юць, там і льюць.

ДЗЕТАК УЗГАДАВАЦЬ — НЕ ГРЫБОЎ НАЗБІРАЦЬ. *Дзетак узгадаваць — не лёгкая справа.* Што за людзі пайшлі па свеце, адзін за другога мудрэйшы... І мне не хочацца пакідаць школу, але што ты зробіш? Дзетак узгадаваць — не грыбоў назбіраць (І.Гурскі. Вецер веку).

— *Янкоўскі*: Дзетак узгадаваць — не грыбкоў назбіраць.

ДЗЕТКІ ПАДРАСЛІ, ХАТКУ РАСТРАСЛІ. *Пра вялікія выдаткі бацькоў на дарослых дзяцей.* Так, выраслі дзеткі. Як гэта кажуць: дзеткі падраслі, хатку растраві? Падобна на праўду (А.Кажадуб. Стрэчанне).

— *Насовіч*: Дзеткі падраслі, хатку растрэслі; *Федароўскі*: Як дзеткі падраслі, то й куткі растрэслі; *Прыказкі*: Дзеткі падраслі — хатку растрэслі.

ДЗЕ ТОЛЬКІ МУЖЫК З СЛАЎЦОМ, ТАМ ЗА ІМ ПУГА З ВУЗЛОМ. *Устар. Пра бяспраўнасць селяніна.* [Кароль:] Я не знаў, што мая вёска гэткі скарб — дзяўчыну мае. [Навум:] Не для нас, знаць, дзеўка-дворка. Добра кажа прыгаворка: гдзе толькі мужык з слаўцом, тэм зэ ім пуга з вузлом (В.Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

— *Прыказкі'.* Дзе толькі мужык з слаўцом, там за ім пуга з вузлом.

ДЗЕ ТОНКА, ТАМ ІРВЕЦЦА. *Гл.* Дзе коратка (тонка), там ірвецца.

ДЗЕ ФЭСТ, ТАМ І Я ЕСТ. *Гаворыцца, часцей іранічна, пра тых, хто любіць пастаянна наведваць гулянкі, сходы і пад.* У Мядзведзічах было сёння трохі чужога народу з суседніх вёсак. Гэта найбольш былі браты, сваты, швагры, зяці і іншыя катэгорыі сваяцтва. Шмат якія з іх былі такія аматары, што смела пра сябе маглі сказаць: дзе фэст, там і я ест (К.Крапіва. Мядзведзічы).

* Зазыба стаяў на праходзе, і ў яго твары пад скурай хадзілі жаўлакі. Ён усяго мог чакаць ад сваіх верамейкаўцаў — дзе толькі фэст, і яны заўсёды там, — але тое, што пабачыў зараз, не ўкладвалася ў галаве: выходзіла, толькі звядзі вочы, як адразу разнясуць усё па дварах (І.Чыгрынаў. Плач перапёлкі).

— *Прыказкі*: Дзе фэст, там і я ест.

ДЗЕ ХАДЗІЎ, ТАМ НЯМА. *Гл.* Дзе быў (хадзіў), там <цяпер, ужо> няма.

ДЗЕ ЦЕСНА, ТАМ ПАЦЕШНА. *Кажуць, калі дзе-н. сабралася шмат народу і цеснага не перашкаджае ім быць добразычлівымі адзін да аднаго.* Сім.: *У цеснаце, ды не ў крыўдзе.* — Дзе цесна, там пацешна, — увіхаючыся з трыма крэсламі, са сталом і адзежаю, некалькі раз пераказаў Рыгор. — А хоць бы жанчыне даць дарогу. — Не турбуйцеся за мяне (Ц.Гартны. Сокі цаліны). — Цеснавата крыху ў нас будзе, але што ты зробіш, — ліслівіў Заяц. — Дзе цесна, там пацешна, — перабіраў у руках ружанец Гадлеўскі (І.Гурскі. Вецер веку).

— *Прыказкі*: Дзе цесна, там пацешна.

ДЗЕ ЧОРТ <САМ> НЕ ЗМОЖА (НЕ МОЖА), ТУДЫ (ТАМ) БАБУ ПАШЛЕ. *Гаворыцца пра жанчыну з неадабрэннем за які-н. яе непрымальны ўчынак.* Маўляў, дзе чорт сам не зможа, туды ён бабу пашле; браты, — жыўшы што дай божа! — разлучыліся ў тузе. Бо Ульяна сплетняй многа ляпеча злым языком... (В.Дунін-Марцінкевіч. Быліны, расказы Навума). Купіў чорт бабе-звадыяшцы чаравікі, але баіцца аддаць іх проста бабе — з рук у рукі. Выразаў ён даўжэразную тычыну, пачапіў на яе чаравікі і аддаў іх бабе. З таго часу і пайшла гутарка: «Дзе чорт сам не зможа, туды ён бабу пашле» (Я.Колас. Баба і чорт). Смалы б пякучай нэ гэткі язычок! Нездарма ж кажуць: дзе чорт не можа, там бабу пашле... Яна, гэтая Фрося, няйначай, і разносіць па вёсцы ўсю бязглуздзіцу пра мяне (Т.Бондар. Жывыя жывуць).

* [Навум:] Пайду ды прышлю тут яго жонку. Хіба янэ дасць рады. Бо добра кажа прымаўка: куды чорт не даступіццэ, туды бабу пашлець (В.Дунін-Марцінкевіч. Сялянка). [Трэці казак:] Ой, рызыка вялікая, бабе даручаць справы выведаў!.. [Віцька:] Баба хігрэй ад чорта! [Першы казак:] Нездарма кажуць, дзе чорт не возьме, баба справіцца!.. (У.Галубок. Пан Сурынта).

— *Насовіч*: Айдзе чорт сам няймець, там бабу пашлець; *Федароўскі*: Дзе чорт сам не справіцца, туды бабу пашле; *Прыказкі* Дзе чорт не дойдзе, туды бабу пашле.

ДЗІЦЯ ЗА РУКУ БЯРЭШ — МАЦІ ЗА СЭРЦА. *Пра чуйнае рэагаванне маці на адносіны каго-н. да яе дзіцяці. Я* даўно прыкмеціла, Алёша, ты любіш дзяцей, і яны цябе любяць. Значыць, і жонка будзе любіць. Прыкмета ёсць такая: дзіця за руку бярэш, маці — за сэрца. Не чуў? Гэта наша мама так гаварыла (В.Праскураў. Рута-мята).

— *Янкоўскі* Узяў дзіця за руку — матку за сэрца бярэш.

ДЗІЦЯ НЕ ПЛАЧА, МАТКА (МАЦІ) НЕ ДАГАДАЕЦЦА *Пакуль не скажаш пра тое, што табе трэба, нельга разлічваць на чыю-н. дапамогу.* А я ўжо смак гарэлкі забыўся: не каштаваў бадай тры гады... Ніхто мяне не частуе: дзіця не плача, матка не дагадаецца, казаў той (З.Бядуля. Летапісцы). ПАКУЛЬ ДЗІЦЯ НЕ ЗАПЛАЧА, МАЦІ НЕ ДАГАДАЕЦЦА. Што яшчэ скажаш, братухна? Што ты ведаеш пра маю жытку, акрамя плётак? Чужая болька не* баліць, і пакуль дзіця не заплача, маці не дагадаецца... (П.Місько. Градабой).

— *Насовіч:* Дзіцятка не ішачыць, мамка не знаець; *Прыказкі* Дзіця не плача, маці не дагадаецца.

ДЗЯК НЕ ПОП, БЯРЭ І БОБ. *Гаворыцца з асуджэннем пра прагнага чалавека, які нічым не грэбуе.* [Лена:] Як табе не брыдка? Ты ж ад мамы ўсё грабеш! Пра цябе ж сказана: дзяк не поп, бярэ і боб! (М.Гіль. Развод).

— *Ляцкі* Яна не поп, бярэць і боб; *Янкоўскі:* Іван не поп, бярэ і боб.

ДЗЯНЁК ПРАЖЫЎ, ТО І ДЗЯКУЙ БОГУ. *Гл.* Што дзень (дзянёк) пражыў, то і дзякуй богу.

ДЛЯ ГЛУХОГА ДЗВЮХ АБЕДЗЕНЬ НЕ СЛУЖАЦЬ. *Гл.* Глухому дзве абедні не служаць.

ДЛЯ МІЛАГА ДРУГА І ЗАВУШНІЧКА З ВУХА. *Для блізкага чалавека не шкада і апошняга,* Але што не зробіш для добрага суседа, га?.. Па прымаўцы: «Для мілага друга і завушнічка з вуха» (І.Новікаў. Да світання блізка).

— *РБС:* Для мілага друга і завушнічка з вуха.

ДЛЯ ПРАДАЖНАЙ ПСІНЫ КОЛ З АСІНЫ. *Прадажнік, здраднік варты самага суровага пакарання.* Ух, які я злосны! Няма большага злачынства, як здрада. Для прадажнай псіны кол з асіны. Прызнацца папраўдзе, я выказаў думку Віктару Іванавічу расправіцца з Настассяй (І.Гурскі. Вецер веку).

— *Рапановіч:* Для прадажнай псіны кол з гнілой асіны; *Прыказкі:* Для прадажнай псіны кол з асіны.

ДЛЯ СТАРЦА МІЛЯ НЕ КРУГ. *Гл.* Старцу міля не круг.

ДОБРАЕ ДАЛЁКА ЧУВАЦЬ. *Ужываецца як станоўчая ацэнка чаго-н., пра што распаўсюджваецца добрая слава.* [Тumіловіч:] Чулі, можа, — ёсць такі калгас багаты — «Новая ніва»? [Аўдоцця:] Чулі, чаму ж не. Добрае далёка чуваць (К.Крапіва. Пяюць жаваранкі). — Адкуль будзеш родам?

— Здалёку. Можа, чуў калі пра Азярышча? — А як жа, чуў. Добрае далёка чуваць (І.Гурскі. Лясныя салдаты).

* Калгас вялікі, аж чатыры вёскі... Але добрае і далёка чуваць і хутка ляціць. Загаманілі пра Старавойтава ва ўсіх брыгадах (В.Праскураў. Дабрата).

— *Прыказкі* Добрая слава далёка чуваць.

ДОБРАЕ ДАЛЁКА ЧУВАЦЬ, А ДРЭННАЕ ЯШЧЭ ДАЛЕЙ. *Дрэнная слава распаўсюджваецца хутчэй і далей, чым добрая. Ужываецца як адмоўная*

ацэнка чаго-, каго-н. дрэннага. Сін: *Добрая слава далёка ідзе, а кепская яшчэ далей <ляціць >; Добрая слава на паліцы ляжыць, а благая па дарожцы бяжыць.* Добрае далёка чуваць, а дрэннае яшчэ далей; была ў вёсцы сям'я Бурачкоў, якія жылі на ўскраі вёскі, на паплавах. З кожнага калена ў Бурачкоў каго-небудзь ды ўтаўкуць. Гэта былі на ўсю акругу канакрады (І.Гурскі. Лясныя салдаты).

* — П'е [Цівунок] дзень і ноч, — сказаў Алесь. — Я з другога калгаса, але дурное, кажуць, далёка чуваць (Я.Брыль. На Быстранцы).

— *Насовіч*: Добрае чуваць далёка, а дурное яшчэ далей; *Прыказкі*: Добрае чуваць далёка, а благое яшчэ далей.

ДОБРАЕ СЕНА: КАБ ПАСАЛІЎ, ТО І ПОП З'ЕЎ БЫ. *Пра добрае, пажыўнае, ядкое сена.*

* Вось паплавец мой. Сена — піва, ядкое, брацікі, на дзіва: запраў, дык есці будзе поп (Я.Колас. Новая зямля).

— *Федароўскі*: Добрае сена: каб пасаліў, то і поп з'еў бы.

ДОБРАМУ ЧАЛАВЕЧКУ ДОБРА І Ў ЗАПЕЧКУ <А БЛАГОЙ (ЯКОЙ) БЛАГАЦЕ ДРЭННА І НА КУЦЕ>. *Гаворыцца пра добрага, памяркоўнага чалавека.* [Сымонка, робіць выгляд, быццам не можа ўтрымацца на нагах, і валіцца ў самую гушчу дзяўчат:] Добраму чалавечку добра і ў запечку! (В.Вольскі. Машэка). Ні той спагады, ні той парады, ані шашы... Хіба што прыказка і суцяшала: — Добраму чалавечку добра і ў запечку, а якой благаце дрэнна й на куце... (Р.Барадулін. Мама). Жывём... Як па той прымаўцы: добраму чалавечку — добра і ў запечку, а благой благаце — дрэнна й на куце (У.Ягоўдзік. Перадзім'ем).

— *Раманаў.* Добраму чалавечку харашо і ў запечку; *Прыказкі:* Добраму чалавечку добра і ў запечку.

ДОБРА САБАКУ І МУХА. *Калі няма лепшага, то і тое, што ёсць, добрае. Звычайна пра які-н. нязначны прыбытак, набытак.* Прыбыў [я] за час побыту ў санаторыі на І кіло і 200 грам. Добра сабаку і муха (Я.Колас. Дзённікі).

— *Насовіч:* Добра сабацы й муха; *Прыказкі:* Добра сабаку і муха.

<ДОБРА> СМЯЕЦЦА ТОЙ, ХТО СМЯЕЦЦА АПОШНІ (АПОШНІМ). *Гаворыцца як папярэджанне не насміхацца з каго-н., не ведаючы, чым закончацца чые-н. дзеянні, учынкі, справы.* [Чумак:] Паказаць [пісьмо]? Дарэчы, яно ў мяне з сабой... [Траян:] Пакажы! Калі яно так «дарэчы» аказалася ў тваёй кішэні! [Чумак:] Добра смяецца той, хто смяецца апошнім! (М.Матукоўскі. Бездань). Кажуць: добра смяецца той, хто смяецца апошнім. А дзе можна стаць у чаргу? (Б.Кавалерчык. Мімаходзь). — Ой, не магу! — Алачка хапае сурвэтку і выцірае вочы. А Ігар Мікалаевіч ажно ўгнуўся і выдае нейкія булькатлівыя гукі. Але ж нездарма кажуць: «Смяецца той, хто смяецца апошні» (І.Зуб. Далікатныя людзі). Аж засоп, рукі ў кулакі сашчапіў Яўхім Бабай. «Нічога, нядоўга вам смяяцца асталося. Смяецца той, хто смяецца апошні. Так вам усё не мінецца!» (Б.Сачанка. Вялікі Лес). Ехаць у раён, на карэспандэнцкую пасаду, назаўсёды адрэзаць сабе шляхі... Ну, хай сабе, дапусцім, не назаўсёды, але на два гады — як мінімум. А за два гады можна імя займець, кніжку выдаць... Хай тады пасмяюцца!.. Смяецца той, хто смяецца апошні... (В.Блакіт. Усмешка Фартуны).

— Калька з французскай мовы: Rira bien, qui rira le demier.

— *Прыказкі:* Смяецца той, хто смяецца апошні; *Рапановіч:* Добра смяецца той, хто смяецца апошнім.

ДОБРА ТАМ, ДЗЕ НАС НЯМА. *Гл.* Там добра, дзе нас няма.

ДОБРА ЎСЁ ЎМЕЦЬ, ДЫ НЕ ЎСЁ РАБІЦЬ. Ляцяць стружкі на ўсю кухню, вераценка атрымліваецца прыгожае, гладкае, зграбнае... Калі ла-

ска, бяры і прадзі… Калі я залішне ахаю ад бацькавага ўмельства, ён кідае: «Добра ўсё ўмець, ды не ўсё рабіць»… (П.Місько. Не ў явар, а ў камень). У Алесі., пякучым страхам зайшлося сэрца: што з ім і дзе ён, Змігрык? — Ці вінаваты ён, што благога зрабіў? — з жалем спытала ў бацькі. — Добра, кажуць, усё ўмець, ды не ўсё рабіць. Не трэба было сунуцца ў палітыку… (В.Адамчык. Год нулявы).

— *Прыказкі.* Добра ўсё ўмець, але не ўсё рабіць; Дай божа ўсё ўмець, ды не ўсё рабіць.

ДОБРАЯ СЛАВА ДАЛЁКА ІДЗЕ, А КЕПСКАЯ (ЛІХАЯ) ЯШЧЭ ДАЛЕЙ <ЛЯЦІЦЬ>. *Дрэнная слава распаўсюджваецца хутчэй і далей, чым добрая. Ужываецца як адмоўная ацэнка чаго-, каго-н. дрэннага.* Сім.: *Добрае далёка чуваць, а дрэннае яшчэ далей; Добрая слава на паліцы ляжыць, а благая па дарожцы бяжыць.* — Старшынёй *калгаса* тады тут быў нейкі Савіч. — Дзіва што! — Вось бачыце, — прадаўжала Алена Паўлаўна. — Добрая слава далёка ідзе. а кепская яшчэ далей ляціць (А.Бялевіч. З азёрнага краю). Сурмілу у Забор'і рэдка хто нават у твар бачыў, але, як кажуць, добрая слава далёка ідзе, а ліхая — яшчэ далей, таму вёска пасля столькіх дзён непрыемнасцей уздыхнула з палёгкаю: слава богу, застанецца Кунцэвіч, нават Піліпавіч!»! прагаласавалі за Кунцэвіча (В.Блакіт. Шануй імя сваё).

— *Янкоўскі*: Добрая слава далёка чуваць, а кепская яшчэ далей.

ДОБРАЯ СЛАВА НА ПАЛІЦЫ ЛЯЖЫЦЬ, А БЛАГАЯ ПА ДАРОЖЦЫ БЯЖЫЦЬ. *Добрае пра чалавека можа застаца і невядомым, а дрэнная слава распаўсюджваецца хутка. Ужываецца як адмоўная ацэнка чаго-, каго-н. дрэннага.* Сін.: *Добрае далёка чуваць, а дрэннае яшчэ далей; Добрая слава далёка ідзе, а кепская яшчэ далей <ляціць>.* Ігар Леанідавіч задумаўся. Атрымліваецца, як у той прымаўцы: добрая слава на паліцы ляжыць, а благая па дарожцы бяжыць. Да сакратара парткома дайшло (І.Скарынкін. Рэзерв камбата).

— *Раманаў.* Харошая слава ў лукошцы ляжыць, а худая па дарожцы бяжыць.

ДОБРЫ ГАСПАДАР І САБАКУ З ДВАРА (З ХАТЫ) НЕ ВЫГАНІЦЬ Ў ТАКУЮ НЯГОДУ (У ТАКОЕ НАДВОР'Е, У ТАКІ ДЗЕНЬ). *Кажуць таму, хто ў вельмі дрэнную пагоду хоча ісці куды-н. ці прыйшоў адкуль-н.* Куды ты паедзеш? Паглядзі, што робіцца на дварэ? Дзвярэй нельга адчыніць. Добры гаспадар сабаку з двара не выганіш» у такі дзень (І.Шамякін. Завіруха). Ну і дождж!.. Агонь то весела патрэскваў, то ўздыхаў з парывамі ветру. «У такое надвор'е добры гаспадар, — казала мая маці, — і сабаку з хаты не выганяе» (М.Танк. Лісткі календара). — Як жа ты дабраўся? — запытаў Ляўкоў. — Гэта ж добры гаспадар у такую нягоду і сабаку не выганіць (С.Грахоўскі. Рудабельская рэспубліка).

— *Прыказкі*: У паганую пагоду добры хазяін і сабаку з двара не гоніць.

ДОБРЫ ПАЧАТАК — ПАЛАВІНА СПРАВЫ. *Кажуць з задавальненнем, калі паспяхова пачалася якая-н. справа.* [Краскін:] Ну, таварыш камандзір, першы крок для фарсіравання Прыпяці зроблен — дарога да яе пралажана. [Шалёхін:] Ну, а далей што? [Краскін:] Добры пачатак — палавіна справы, таварыш камбат (Я.Колас. У пушчах Палесся). Даўно сказана, што добры пачатак — палавіна справы. Ва ўсім — вялікім, малым, самай найменшай дробязі. Важна толькі ўдала пачаць, зрушыць з месца, а там — паказвай кірунак, не разгубіся перад цяжкасцямі, што сустрэнуцца на дарозе… (В.Праскураў. Святая сівізна).

— *Прыказкі:* Добры пачатак — палавіна справы.

Kamunikat.org

ДОБРЫ СУСЕД РАДНЕЙШЫ ЗА РОДНАГА БРАТА. — А вы хто? — Блізнюк, сусед ваш. — Добры сусед, кажуць, раднейшы за роднага брата. — А мы зараз праверым, — узрадаваўся Блізнюк, што ў галаве мільганула нейкая цудоўная думка (Я.Ермаловіч. Малады старшыня).

ДОЖДЖ ІДЗЕ НЕ ТАДЫ, ЯК ПРОСЯЦЬ, А ТАДЫ, ЯК ЖНУЦЬ ДЫ КОСЯЦЬ. *Гаворыцца з незадавальненнем пра дажджлівую пагоду ў жніво ці ў касавіцу.* У самы разгар касьбы раптам пайшоў дождж. Мусіць жа, недарэмна кажуць: дождж ідзе не тады, як просяць, а тады, як жнуць ды косяць. Потым, праўда, крыху праяснілася. Нават сонца паказалася. Але ненадоўга (І.Сіняўскі. Лугі не ўсе пакошаны). ДОЖДЖ ІДЗЕ НЕ ТАМ, ДЗЕ ПРОСЯЦЬ, А ДЗЕ КОСЯЦЬ, НЕ ТАМ, ДЗЕ ЖДУЦЬ, А ТАМ, ДЗЕ ЖНУЦЬ. — Штосьці я вас, дзядзька Пятрок, не разумею... — падышоў Лёня да тэлевізара. — Ач ты, дождж на заўтра сказалі... — Ага... Дождж ідзе не там, дзе просяць, а дзе косяць, не там, дзе ждуць, а там, дзе жнуць (П.Місько. Градабой).

— *Раманаў:* Дождж не там ідзець, дзе просяць, а дзе сена косяць; *Прыказкі:* Дождж не тады ідзе, як просяць, але тады, як косяць; Дождж ідзе не тады, калі просяць, а калі жнуць і косяць; Не тады дождж, як ждуць, а тады, як жнуць.

ДОЖДЖ ІДЗЕ НЕ ТАМ, ДЗЕ ПРОСЯЦЬ, А ДЗЕ КОСЯЦЬ, НЕ ТАМ, ДЗЕ ЖДУЦЬ, А ТАМ, ДЗЕ ЖНУЦЬ. *Гл.* Дождж ідзе не тады, як просяць, а тады, як жнуць ды косяць.

ДОМА І ВУГЛЫ ПАМАГАЮЦЬ. *Гл.* У сваёй хаце (у сваім доме) і вуглы памагаюць.

ДОМА І САЛОМА ЯДОМА. *Дома, у прывычных абставінах жыць лягчэй, чым дзе-н. у іншых умовах. Ужываецца звычайна тады, калі гаворыцца пра харчаванне, ежу.* Вазьмі яшчэ гэты кавалачак, сынок, вазьмі» Мы тут як-небудзь, а табе трэба вучыцца, трудзіць мазгі. Бяры, не глядзі на нас... Мы дома. А дома і салома ядома (У.Дамашэвіч. Студэнты апошняга курса).

— *Прыказкі:* Дома і салома ядома, а на чужыне і гарачы тук стыне.

ДОРАГА ЛЫЖКА К АБЕДУ. *Гл.* Дарагая (дорага) лыжка к абеду.

ДОРАГ ТОЙ КУТОК, ДЗЕ АБРЭЗАЛІ ПУПОК. *Гл.* Міл (мілы, дораг) той куток, дзе абрэзалі пупок.

ДРУГІХ СЛУХАЙ, А СВАІМ РОЗУМАМ ЖЫВІ. *Гл.* Людзей (другіх) слухай, а свой розум май.

ДРУГІХ СЛУХАЙ, А СВОЙ РОЗУМ МАЙ. *Гл.* Людзей (другіх) слухай, а свой розум май.

ДРУЖБА ДРУЖБАЙ, А СЛУЖБА СЛУЖБАЙ. *Сяброўскія адносіны не павінны ўплываць на службовыя.* [Цесакоў:] Вы ж казалі, што ён ваш стары друг. Яшчэ ў камсамоле разам былі. [Глуздакоў:] Дружба дружбай, а служба службай (А.Макаёнак. Лявоніха на арбіце). — Хто гэта так службу нясе? — Даруй, дзядзька Дзяніс, — ідучы поруч з вазком, прасіў юнак. — Не. Дружба — дружбай, а служба — службай (І.Гурскі. У агні). Андрэй жа сёння, можна сказаць, ўратаваў Сяславіна ад смерці... Гэты довад Андрэю было сорамна выстаўляць нават перад самім сабой — ён быў сумленны чалавек і разумеў, што, як кажуць, дружба — дружбай, а служба — службай (А.Марціновіч. Няхай ідзе дождж). Дружба дружбай, а служба службай... Не я ўводзіў правіла для завуча, каб гаварыць пра ўрокі, не я гэта буду зводзіць... (Г.Далідовіч. Завуч).

— *Насовіч:* Дружба дружбаю, а служба службаю; *Прыказкі:* Дружба дружбаю, а служба службаю.

ДРУЖБА (ПРЫЯЦЕЛЬ) ПАЗНАЕЦЦА Ў НЯШЧАСЦІ. [Лютынскі:] Я табе вельмі ўдзячны за твае пачуцці, хоць... людзі і кажуць, што дружба пазнаецца ў няшчасці (К.Крапіва. Канец дружбы).

— *Федароўскі*: У няшчасці прыяцеля пазнаць; Прыяцеля пазнаеш у няшчасці; *Прыказкі*: У бядзе друга пазнаюць.

ДУРНАЯ СПРАВА НЕ ХІТРАЯ. *Гаворыцца з асуджэннем пра дрэнную, непрыемную справу, выкананне якой не патрабуе ніякай кемлівасці, умельства.* — Цябе тады [Люська] перад генералам апраўдала, дык ужо і справядлівая. — А што ж — і апраўдала. Уратавала. Калі б не яна — расстралялі б за нішто. Дурная справа — не хітрая. Ш лопнул і б, і ўсё... (В.Быкаў. Трэцяя ракета).

— *Прыказкі*: Дурное дзела не хітрае.

ДУРНОМУ ЗАКОН НЕ ПІСАН. *Гл.* Дурню (дурному, дурням) закон не пісан(-ы).

ДУРНЮ (ДУРНОМУ, ДУРНЯМ) ЗАКОН НЕ ПІСАН (-Ы). *Дурань не лічыцца з агульнапрынятымі правіламі, нормамі паводзін.* — Выклікае мяне дырэктар і кажа: «Забірайце [дзіця], іначай у калонію здадзім». А дурны такі, як пень. — Хто? Дырэктар? — Ну. Я і падумаў: дурню закон не пісан. Возьме і здасць. Шкода яму чужога? (^.Ермаловіч. Зазімак). [Аўлас:] Эх, Аўлас, Аўлас... Мала цябе сцёбалі па адпаведных мясцінах і ў адпаведны час... А трэба было выбіваць дурасць. Дурню закон не пісаны... (А.Макаёнак. Выйгрыш). [Лесік] быў незвычайна дужы і, калі здаралася бойка, біўся жорстка, зацята. Апроч таго, за маўклівую панурасць, нелюдзімасць яго лічылі крыху ненармальным. А дурням, як вядома, закон не пісаны (І.Клімянкоў. Жабятон).

— *Насовіч*: Дурному закон не пісан; *Прыказкі:* Дурному закон не пісан.

ДУРНЯ І Ў ЦАРКВЕ Б'ЮЦЬ. *Дурню нідзе не даюць спуску.* Калі трэба рашаць што важнае, без гэтага ніяк нельга. Трэба з розумам: дурня і ў царкве б'юць (А.Кудравец. Сачыненне на вольную тэму).

* [Сямёнаўна:] Фарбу прыбяры, а то будзе, як тады. [Генадзь:] А што было тады? [Сямёнаўна:] Тады сперлі тры банкі і не аддалі. [Генадзь:] Аблавухіх, кажуць, і ў царкве б'юць (А.Петрашкевіч. Укралі кодэкс).

— *Насовіч*: Дурнога і ў царкве б'юць; *Прыказкі*: Дурнога і ў царкве (у касцёле) б'юць.

ДУРНЯМ ЗАКОН НЕ ПІСАН. *Гл.* Дурню (дурному, дурням) закон не пісан(-ы).

ДУРНЯЎ НЕ АРУЦЬ, НЕ СЕЮЦЬ, ЯНЫ САМІ РОДЗЯЦЦА. *Гаворыцца звычайна як ацэнка чыйго-н. промаху, недарэчнага ўчынку і пад.* Вера глядзіць на Зосю і тыкае сабе пальцам у лоб. — Дурняў не аруць, не сеюць, яны самі родзяцца, — ціха кажа Гарбач (Р.Мурашка. Салаўі святога Палікара).

* Дзіва, кайзеру патрэбны будуць халуі... Здраднікаў не сеюць і не жнуць, яны самі родзяцца (І.Гурскі. Вецер веку). І ёсць жа гэткія ахламоны, не пераводзяцца. Нездарма людзі кажуць: дурняў не сеюць і не жнуць, яны самі растуць... (В.Гігевіч. Палтэргейст).

— *Насовіч*: Дурняў не сеюць, а самі родзяцца; *Федароўскі.* Дурняў не сеюць, не гаруць: яны самі родзяцца.

ДЫМУ БЕЗ АГНЮ НЕ БЫВАЕ. *На ўсё ёсць свая прычына; без прычыны нічога не бывае. Гаворыцца тады, калі распаўсюджваюцца якія-н. чуткі.* Прыпісалі б яе мужу любую другую жанчыну, у Валянціны Андрэеўны, магчыма, ячшэ ўзніклі б нейкія падазрэнні: не бывае дыму без агню. Але Маша... (І.Шамякін. Сэрца на далоні). — Не разумею. Адкуль гэта

пайшло? — Паважаны Пётр Фёдаравіч, дыму без агню не бывае. Так? Недзе нешта нейкае выткнулася. — Вера Данілаўна, вы паверце мне: з майго боку — нічога (Я.Ермаловіч. Валуны). Цяпер ужо бачылі галоўнае, новая ўлада — свая. Калі што і не так, можна пацярпець. Маўляў, усяе падаплёкі вывезеных і пакрыўджаных я не ведаю, але дыму без агню не бывае (А.Каршок. Хроніка майго пакалення). Цяпер ён [Вадзік] ужо не сумняваўся, што зласлівая субяседніца па тэлефоне сказала праўду. Дыму без агню не бывае (У.Навумовіч. Крапіўная жонка).

— *Федароўскі:* Не бывае агню без дыму; *Янкоўскі:* Дыму без агню не бывае.

Е

ЕДЗЕШ НА ДЗЕНЬ, БЯРЫ ХЛЕБА НА ТЫДЗЕНЬ. *Гаворыцца як папярэджанне, што ў дарозе ўсё можа здарыцца і лепш мець харчы ў запасе.*

*— Навошта ты, маці, гэтулькі кладзеш? — Ты, бацька, мяне заўсёды вучыў: ідзеш у дарогу на дзень, бяры есці на тыдзень (І.Гурскі. Лясныя салдаты).

— *Прыказкі:* Едзеш на дзень — бяры хлеба на тыдзень; Едзеш на дзень, а харчоў бяры на тры дні.

ЕДУ ЦІХА — СА МНОЙ ЛІХА, ЕДУ СКОРА — СА МНОЙ ГОРА. *Гаворыцца як адмоўная ацэнка свайго жыцця, становішча.* — А вы ўсё ж не расказалі пра сваё жыццё.. — Еду ціха — са мною ліха, еду скора — са мной гора, — прагаварыў Касач (І.Гурскі. Вецер веку).

— *Ляцкі:* Еду ціха — са мной ліха, еду скора — са мной гора; *Прыказкі:* Паедзеш ціха, тут ліха, паедзеш шпарка, ад ліха варка; Еду ціха — са мной ліха, еду скора — са мной гора.

ЕХАЎШЫ БАЧКОМ, НІ З КІМ НЕ ЗАЧЭПІШСЯ. *Усё будзе добра і цябе не зачэпяць, калі сам будзеш асцярожны і далікатны.* Трэба быць пакорлівым і далікатным у абыходжанні: «З паклону галава не баліць», «Ехаўшы бачком, ні з кім не зачэпішся» (К.Крапіва. Беларускія прыказкі).

— *Насовіч:* Ехаўшы бачком, ні з кім не зачэпішся.

ЕШ БОРШЧ З ГРЫБАМІ, А ЯЗЫК ТРЫМАЙ ЗА ЗУБАМІ. *Гл.* Еш пірог (боршч) з грыбамі, а язык трымай за зубамі.

ЕШ, ДУРАНЬ, БО ТО З МАКАМ. *Гаворыцца як пабуджэнне да чаго-н. непрыемнага.* Забыцца мне пра цётухну пара, бо ўжо даўно яе аплакаў, але ў жыцці я чуў яшчэ не раз: «Еш, дурань, бо то з макам!» (К.Крапіва. Еш, дурань, бо то з макам).

* Немцы пішуць загады, колькі беларускі селянін павінен здаць кароў, капчонага мяса, сала... [Партызаны]: Вы хочаце сала? А чаму б вам не паспытаць партызанскага бобу! — І як секануць з кулямётаў ды аўтаматаў па нямецкіх эшалонах ды калонах, з тых аж пыл і дым ідзе, як з тае кацельні... Партызаны пастрэльваюць ды прыгаворваюць: — Ешце, фрыцы, бо то з макам! (М.Лынькоў. Ешце, фрыцы, бо то з макам!). Пан падкінуў ласунак угару. Мішка хацеў адбіць пернік, але прамахнуўся, злосна зароў і падняўся на заднія лапы. — Еш, дурань, то з мёдам! — выгукнуў Радзівіл (І.Гурскі. Саўка Траян).

— *Насовіч:* Еш, дурань, бо то з *макам*; *Выслоўі*: Еш, дурань, бо то з макам.

ЕШ ПІРОГ (БОРШЧ) З ГРЫБАМІ, А ЯЗЫК ТРЫМАЙ ЗА ЗУБАМІ. *Не гавары нічога лішняга.* Вось і глядзі сабе, чалавеча. І нічога ты не бачыў, і нічога ты не чуў... Еш боршч з грыбамі, а язык трымай за зубамі... (У.Караткевіч. Каласы пад сярпом тваім).

— *Насовіч:* Еш пірог з ірыбамі, ды дзяржы язык за зубамі; *Прыказкі*: Еш капусту (капустачку) з грыбамі, дзяржы язык за зубамі.

ЕШ СЕЛЯДЦА З ГАЛАВОЮ, ЗА ЎСЁ ГРОШЫ ПЛАЧАНЫ. *Гаворыцца іранічна як рэакцыя на чые-н. прымусовыя дзеянні рабіць што-н. насуперак свайму жаданню.* Праўда, вытрымліваць такія цырымоніі, ды яшчэ два разы на дзень, цяжкавата. Рабіў спробу выкруціцца — дарэмна! Хоць плач, а мыйся. Еш селядца з галавою, за ўсё грошы плачаны — здзекуецца кплівая прыказка (М.Лужанін. Рэпартаж з рубцом на сэрцы).

Ё

ЁСЦЬ ХЛЕБ — ЯДЗІМ, А НЯМА — ГЛЯДЗІМ, СЁННЯ ПААБЕДАЕМ, А ЯК ЗАЎТРА — НЕ ВЕДАЕМ. *Кажуць пра беднасць, нястачу і няпэўнасць у жыцці.* Сін.: *Дзень з алеем, а тыдзень так галеем.* [Жораў:] Чаго ты жадаеш, дзед? Чаго табе ў жыцці не хапае? [Дзед:] Не хапае?.. Усяго, браток, не хапае. А жаданняў у мяне нямнога: каб нам з бабай галоднымі заўсёды не быць. Вось чаго я жадаю. Ды гэтага, мусіць, ніколі не будзе... Так і жывём, браце жораў: ёсць хлеб — ядзім, а няма — глядзім, сёння паабедаем, а як заўтра — не ведаем (В.Вольскі. Дзед і жораў).

— *Прыказкі* Ёсць хлеб — ядзімо, а няма — глядзімо.

Ж

ЖАБРАК ЖАБРАКУ ВІДЗЁН ПА КІЙКУ. *Людзі, падобныя па якіх-н. звычках, якасцях, дасягаюць поўнага паразумення.* Сін.: *Рыбак рыбака бачыць здаляка.* — Ну, вось бачыш, Янка, афарызм не горшы за шніцлераўскі. Толькі не зусім арыгінальны: нешта падобнае сказана ў Ібсена.

— Ну, што ж, — сказаў спакойна Янка. — Жабрак жабраку відзён па кійку (Я.Колас. На ростанях).

— *Янкоўскі.* Жабрак жабраку відаць па кійку.

ЖАВАРАНАК ПРЫЛЯТАЕ НА ПРАТАЛІНУ, ШПАК НА ПРАГАЛІНУ, ЖОРАЎ З ЦЯПЛОМ, А ЛАСТАЎКА З ЛІСТОМ. *Ужываецца як прыкмета народнага календара прыроды.* — Гэты [Зубкоўскі] у корань глядзіш»! — адобрыў Крыгін. — Каму невядома, што жаваранак прылятае на праталіну, шпак на прагаліну, жораў — з цяплом, а ластаўка — з лістом. Адным словам, на ўсё пара... (І.Гурскі. Шумяць лясы зялёныя).

— *Прыказкі*: Жаўранак прылятае на праталіну, шпак на прагаліну, жораў з цяплом, ластаўка з лістом.

ЖАНІСЯ, КАБ ДУРНІ НЕ ЗВЯЛІСЯ. *Гаворыцца звычайна як жартаўлівы адказ на прапанову жаніцца.* [Ракітны:] Жаніцца вам трэба — вось што. [Галубовіч:] Жаніся, каб дурні не зваліся, — кажуць людзі. [Ракітны:] Кажуць, а самі жэняцца. Кіруюцца больш мудрым правілам, каб людзі не звяліся (К.Крапіва. На вастрыі).

— *Прыказкі:* Жаніся, каб дурні не звяліся.

ЖОНКА НЕ ЛАПАЦЬ, З НАП НЕ СКІНЕШ. *Жонку нельга пакінуць, з ёй цяжка расстацца.* Сін.: *Жонка не рукаў, не адпораш.* Баба прыслала ліст, лае на чым свет стаіць, што дадому не еду. Нічога не зробіш. Жонка не лапаць, з нагі не скінеш (І.Гурскі. Вецер веку).

— *Насовіч:* Жонка не бот — не скінеш; *Прыказкі:* Жонка не лапаць — з нагі не скінеш.

ХОНКА НЕ РУКАЎ (НЕ РУКАВО), НЕ АДПОРАШ. *Жонку нельга пакінуць, з ёй цяжка расстацца.* Сін.: *Жонка не лапаць, з нагі не скінеш.* Даўно ўжо думка гэтая таўчэцца ў галаве: «Жонка — не рукаво, не адпораш... А маці, добрая маці маіх ненаглядных дзяцей, — якую пра гэта прыказку выдумаць?..» (Я.Брыль. Апошняя сустрэча). Сход пачуў, даведаўся: «па дарозе» ў гэтую новую ўстанову ён [Чарняеў] пакінуў жонку. Ірванула нервы сходу чартоўскае «набыў новую сям'ю». Суседка, што сядзела побач са мною, за адным сталом, не сцярпела: «Людзі кажуць, што жонка — не рукаво, не адпораш. А тут...» (Ф.Янкоўскі. Толькі адно пытанне).

— *Прыказкі:* Жонка не рукаў — не адпораш.

ЖЫВЕ КОТ І ЖЫВЕ САБАКА. *Не аднолькава, у розных матэрыяльных і іншых умовах жывуць людзі.* — Мае дзеці пражывуць і без навукі... — выгукнуў Яська. — Не ўсім жа быць вучоным. Жыву я, пражывуць і мае дзеці... — Жыве кот і жыве сабака... — асекла яго жонка (В.Дайліда. Мне — пару слоў). ЖЫВЕ КОТ І САБАКА, ДЫ ЖЫТКА НЕ АД НАКА. «Але ж і пры Саветах жылі, і пры немцах, мабыць, жыць некаторыя будуць». «Жыве кот і сабака, ды жытка не аднака». «А якой ты жыткі хацеў? Каб на руках цябе насілі, што заманулася, тое і падавай» (Б.Сачанка. Вялікі Лес).

— *Прыказкі:* Жывець кошка, жывець і сабака; Жыве кот і сабака, ды жытка не аднака; Жыве кот і сабака, ды толькі жытка не аднака: кот на пячы, сабака пад дзвярыма.

ЖЫВЕ КОТ І САБАКА, ДЫ ЖЫТКА НЕ АДНАКА. *Гл.* Жыве кот і жыве сабака.

ЖЫВЁМ (ЖЫВУ) ЯК <ТОЙ> ГАРОХ ПРЫ ДАРОЗЕ — ХТО ІДЗЕ, ТОЙ І СКУБЕ. *Пра неспрыяльныя жыццёвыя ўмовы, трывожнае, неспакойнае ці адзінокае і без догляду жыццё.* Каму мы трэба, хто аб нас падумае... Жывём як той гарох пры дарозе — хто ідзе, той і скубе (М.Лынькоў. Жураўель мой, жураўель). — Дык як вы тут жывяце? — спытаўся ў аднаго з юнакоў Гацько. — Як гарох пры дарозе — хто ідзе, той і скубе, — адказаў хлопец (І.Гурскі. Чужы хлеб). Як я жыву, пан доктар? Я таксама па прымаўцы, як той гарох, што пры дарозе, xfo йдзе, той і скубе (М.Клімковіч. Георгій Скарына). [Заціруха:] Ну і работка ў нас... Хто яе толькі выдумаў. Жывём, можна сказаць, як гарох пры дарозе, — хто ідзе, той і скубе (В.Зуб. Злавацца не трэба).

* А далей жыву, як гарох пры дарозе, хоць не даюся, каб усякі дурань мяне шчыпаў (Я.Купала. Да Б.І.Эпімах-Шыпілы). Удава магла знайсці апірышчы толькі ў сваіх крэўных. А калі гэтых крэўных не было, як у Насці, тады заставайся сам-насам са сваім горам. І недарма народ назы-

ваў удоў і сірот гарохам пры дарозе: хто ідзе, той і ўскубне (І.Дуброўскі. Аддадзенае дзецям).

— *Федароўскі*: Сірочае жыццё як гарох пры дарозе: хто ідзе, той ускубне.

ЖЫВЁМ, ХЛЕБ ЖУЁМ. *Жывём памаленьку. Часцей гаворыцца як адказ на пытанне: «Як жывеш (жывяце)?» Часам ужываецца як няпэўная характарыстыка жыцця.* — Ну, як жывеш? — адчуваючы маладосць, спытаўся я. — Жывём, хлеб жуём... (А.Карпюк. Данута). От вы пытаецеся, як жывём. Жывём, хлеб жуём, як той казаў, толькі нялёгка нам той хлеб даўся. Паваявалі мы са сваім балотам... (В.Палтаран. На зямлі Палескай). — Ну, як вы тут, хлопцы, жывяце? — А так, — не вельмі ветліва буркнуў Санька. А я дадаў: — Жывём, хлеб жуём (І.Сяркоў. Мы — хлопцы жывучыя). — Як жыццё-быццё, сусед?.. — Так сабе, не жалімся... Як гэта кажуць: жывём, хлеб жуём, часам з квасам, а іншым дзяньком з пчаліным мядком (В.Праскураў. Людзі-суседзі).

— *Федароўскі*: Жывём, хлеб жуём.

ЖЫВОМУ (ЖЫВЫМ) НАЎМЕ ЖЫВОЕ. *Гаворыцца ў апраўданне таго, што думкі і дзеянні чалавека звязаны не з чым-н. іншым, а з жыццёвымі справамі, надзённымі інтарэсамі.* Каму на вусны смерць прыляпала пячаць, таму без руху спачываць. Ну, а жывым наўме жывое: злюбіліся ў сяле тым двое, ды вось бяда — няма каму звянчаць (К.Крапіва. Поп і Папугай). — Сараматніца, хоць бы настаўніцы пастыдалася, — абурылася Паранька. — Хіба ж не праўда? Жывому жывое наўме. А настаўніца хіба з другога цеста спечана? (С.Грахоўскі. Ранні снег). ЖЫВЫ ПРА ЖЫВОЕ <I> ДУМАЕ. У працэсіі ўжо лягчэй. Тут амаль заўсёды людзі як бы забываюць пра смерць і ўзнаўляюць размовы пра жыццё, пра надзённыя справы, не дарма мудра кажуць: жывы думае пра жывое (І.Шамякін. Крыніцы). — Ой, не кажэце, цётка, як чыя доля. — Мая доля жджэ мяне ў канцы поля. А вам, маладым, трэба жыць. Жывы ж пра жывое думае (В.Адамчык. Чужая бацькаўшчына). — Вярнуліся сюды жыць? На пустэчу?! — Чалавек, дружа, такі: жывы пра жывое і думае... — зноў пачуўся старэчы голас (Г.Далідовіч. Жывы покліч). За работай людзі свету не бачылі. Каб не пухнуць з голаду, каб пракарміць сябе і сям'ю. Жывы пра жывое і думае (В.Праскураў. Сонца ў зеніце).

— *Раманаў.* Жывы аб жывое і думаеш»; *Ляцкі*: Жывы аб жывое й думае; *Прыказкі:* Жывое аб жывым думае.

ЖЫВУ ЯК <ТОЙ> ГАРОХ ПРЫ ДАРОЗЕ — ХТО ІДЗЕ, ТОЙ І СКУБЕ. *Гл.* Жывём (жыву) як <той> гарох пры дарозе — хто ідзе, той і скубе.

ЖЫВЫ (ЖЫВЫМ) У ЗЯМЛЮ (У МАГІЛУ, У ЯМКУ) НЕ ПАЛЕЗЕШ (НЕ ЛЯЖАШ). *Заўчасна не памрэш. Гаворыцца як апраўданне становішча, з якім прыходзіцца мірыцца.* — Дык ты, бабка, не ведаеш, чаго мы на свеце жывём? — Не, панічок* не ведаю! Каб вы запыталіся ў дрэва, чаму яно расце, дык хіба ж бы яно вам адказала? Так і я не магу адказаць вам. Жывём, пакі жывецца, бо жывы ў зямлю не палезеш, а прыйдзе смерць, тады пахаваюць (Я.Колас. На ростанях). Ну, а згадзіся, сястрыца: бывае, што памрэ чалавек. Такі ўжо лёс... Ласне другому, будзь то маці сабе, не трэба жыць? Жывым жа ў зямлю не палезеш... (Ц.Гартны. Сокі цаліны). Слязьмі гору не паможаш, нудой бяду не разгоніш. Трэба як-небудзь мадзець. Жывым жа., у ямку не палезеш (М.Гроднеў. Пярэдадзень). — Жывадзёр! — са злосцю ўсклікнуў Язэпка. — Усе жывадзёры... — Што ж зробіш... Жывым у зямлю не ляжаш... (А.Якімовіч. Адкуль ліха на свеце). Стары ці старая забываліся на ўсё, што ні рабілі, яны не толькі не маглі перайсці хату, але ў іх адбірала і розум,

Kamunikat.org

яны слеплі, глухлі. Ды, як тады казалі, жывы ў зямлю не ляжаш... (Б.Сачанка. Вечны кругазварот). — Як гляну во на рэчку, так і свайго хлопчыка ўспомню. — Што ты, Вольга? — перасільваючы боль у крыжы, адапхнулася ад слупка Алеся. — Жывым у магілу не ляжаш (В Адамчык. Год нулявы).

♦Гэта ж у зямлю жывой трэба лепш, чуючы гэткія штукі... (Ц.Гартны. Сокі даліны). Не сілы дзеда цягацца па хатах, але што зробіш — не лезці ж жывым у яму (У.Галубок. Смерць старца). І зноў тут Вараны напружыў спіну, і зноў штодзень яму без жалю плечы трэ хамут (бо не ў зямлю ж жывому лезці) (К.Крапіва. Вараны).

— *Прыказкі:* Жывы ў зямлю не палезеш.

ЖЫВЫМ НАЎМЕ ЖЫВОЕ. *Гл.* Жывому (жывым) наўме жывое.

ЖЫВЫМ У ЗЯМЛЮ НЕ ПАЛЕЗЕШ. *Гл.* Жывы (жывым) у зямлю не палезеш.

ЖЫВЫ ПРА ЖЫВОЕ <І> ДУМАЕ. *Гл.* Жывому (жывым) наўме жывое.

ЖЫЦЦЁ ПРАЖЫЦЬ — НЕ ПОЛЕ ПЕРАЙСЦІ. *Жыццё пражыць — не лёгкая справа.* Сін.: *Век зжыць — не мех сшыць.* Жыццё пражыць, сынок, не поле перайсці. Так не бывае, каб чалавек пражыў без адзінай хмурынкі. Будзеш ты бачыць і шчасце, можаш стрэць і бяду... (У.Краўчанка. Не поле перайсці). Усё-такі якое складанае і незразумелае жыццё, што калісьці здавалася такім простым і бясклапотным... Нездарма ж людзі кажуць: «Жыццё пражыць — не поле перайсці» (М Аўрамчык. Палон). Зазіраючы ў тое сваё далёкае мінулае, Алесь яшчэ і яшчэ раз пераконваўся ў мудрасці прымаўкі: «Жыццё пражыць — не поле перайсці» (І.Новікаў. Ачышчэнне). Кажуць, жыццё пражыць — Не поле перайсці. Праўду кажуць. Асаблiва, калі такое жыццё, як у Івана Сцяпанавіча Шмеі (М.Замскі. Не поле перайсці).

* Умарыўся!.. Жыццё пражыць — не поле перайсці з сахой... (З.Бядуля. Умарыўся). Барані цябе бог, унучак, але ведай: не хачу я, каб ты няўмекам і лядачым рос... Жыццё чалавеку пражыць — не поле перайсці, у жыцці чалавеку багата чаго трэба знаць і ўмець, бо інакш прападзе ён, як піць даць, прападзе... (І.Капыловіч. Унук).

— *Прыказкі*: Жыццё пражыць — не поле перайсці.

З

ЗА <АДНАГО> БІТАГА ДВУХ НЯБІТЫХ ДАЮЦЬ. *Адзін бывалы, вопытны чалавек варты двух нявопытных. Кажуць пра таго, хто прайшоў якое-н. жыццёвае выпрабаванне.* У мяне высыпаліся слёзы, а Будай яшчэ больш ласкава: — Ну, ладна, бо за бітага двух нябітых даюць. А ты, Сысой, каб праз два дні на ногі паставіў (П.Броўка. Вінчэстэр). Варанецкі падышоў.. і сказаў: — Ну, чаго зажурыліся? За аднаго бітага двух *ня*бітых даюць. Так што цана на нас расце (І.Дуброўскі. Зямныя вузлы). Сяргей разуўся, доўга цёр снегам падмарожаную нагу і ўсё бурчэў: — Колькі ж яны нас будуць біць? — За аднаго бітага двух нябітых даюць... (Р.Няхай. Сарочы лес). [Садовіч:] Я цябе разумею! Паскубла цябе жыццё без жалю і літасці. Але ж за аднаго бітага двух нябітых даюць! (П.Васілеўскі. Твой заўтрашні дзень).

* Хай гавораць, што, нібыта, біты варты двух нябітых; я па вопыту здабытым раю быць табе не бітым (А.Александровіч. Парада).

— *Насовіч*: За бітага аднаго двух нябітых даюць, ды не бяруць; *Прыказкі*: За аднаго бітага даюць дзесяць нябітых, а іх і так не бяруць.

ЗА БАГАЦЦЕ РОЗУМУ НЕ КУПІШ

* [Ян:] Але, кажучы між намі, і ў Парыжы дурань зглупіць: каб меў золата пудамі, сабе розуму не купіць (В.Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

— *Федароўскі:* Усе за грошы купіш, толькі розуму не купіш; *Прыказкі:* За багацце розуму не купіш.

ЗАБІЛІ ЗАЙЦА НЕ ЗАБІЛІ, А ГУКУ (ШУМУ) МНОГА НАРАБІЛІ. *Хоць вынікі і нязначныя, але водгалас ад якіх-н. дзеянняў вялікі.* — Як ваша ўражанне? Словам, раскажыце, якія вынікі ад выбуху? — Вынік, — усміхнуўся Зазыба і пачухаў патыліцу, яўна спрабуючы гэтакім чынам зменшыць уражанне ад свае ўсмешкі. — Ведаеце, ёсць такая людская прымаўка: забілі зайца — не забілі, а шуму многа нарабілі (І.Чыгрынаў. Свае і чужынцы).

— З паэмы Я. Коласа «Новая зямля», адзін з раздзелаў якой («Зіма ў Парэччы») завяршаецца радкамі: «Нідзе не бачылі зайцоў, і дзядзьку стрэліць не прыйшлося, але пачулі ад Антося: — Забілі зайца не забілі, але, брат, гуку нарабілі».

ЗА БІТАГА ДВУХ НЯБІТЫХ ДАЮЦЬ. *Гл.* За <аднаго> бітага двух нябітых даюць.

ЗАВІ ХОЦЬ ГАРШКОМ, ТОЛЬКІ Ў ПЕЧ НЕ СТАЎЛЯЙ. *Гл.* Хоць гарПЕКОМ заві (называй), адно ў печ не стаўляй.

ЗА ВЯЛІКІМ ПАГОНІШСЯ — І МАЛОЕ ЗАГУБІШ. *Калі паквапішся на што-н. значнае, вялікае, то не даб'ешся поспеху і ў малым.* Лепш бы перакуліць той [эшалон], што ідзе на фронт. Але ж фашыстам не загадаеш, які эшалон пасалаць на пагібель. За вялікім пагонішся — і малое згубіш (І.Новікаў. Дарогі скрыжаваліся ў Мінску).

— *Федароўскі:* Пажанешся за вялікім, то й малое згубіш; Пакваплішся на вялікае, то й малое згубіш; *Прыказкі:* Не ганіся за вялікім, а то й малое згубіш.

ЗАГАДАЙ ДУРНЮ БОГУ МАЛІЦЦА, ДЫК ЁН І ЛОБ РАЗАБ'Е. *Занадта руплівы чалавек толькі шкодзіць справе. Гаворыцца з асуджэннем пра чалавека, які перастараўся.* Не растлумачылі вам як мае быць гэтай справы. Вы, мусіць, чулі прыказку: загадай дурню богу маліцца, дык ён і лоб разаб'е. Калі сапраўды вас хто-небудзь гнаў на пасёлкі, дык да яго гэта прыказка вельмі падыходзіць (К.Крапіва. Мядзведзічы). Чаго вы лезеце кожную хвіліну?.. Паспрабуйце самі вызваліцца з такіх путаў. Праўду кажуць: загадай дурню богу маліцца, дык ён і лоб разаб'е (Я.Маўр. Палескія рабінзоны). ПАШЛІ (ЗАСТАЎ) ДУРНЯ БОГУ МАЛІЦЦА, ДЫК ЁН ЛОБ РАЗАБ'Е. Многія члены рады недаўменна глядзелі на прамоўцу: што стары меле? Іваноўскі аж заёрзаў на месцы: «З глузду з'ехаў Іван, далібог з глузду з'ехаў... бо, пашлі дурня богу маліцца, дык ён лоб разаб'е» (І.Новікаў. Дарогі скрыжаваліся ў Мінску). Другі [кантралёр] праверыў бы, склаў адчэпны акт, маўляў, ёсць нязначныя недахопы, але і яны будуць выпраўлены, а я сур'ёзна ўзяўся за справу. Кажуць жа, застаў дурня богу маліцца, дык ён лоб разаб'е (В.Шырко. Споведзь правінцыяла).

— *Насовіч:* Застаў дурня богу маліцца, дак і лоб сабе расквасіць; *Прыказкі:* Застаў дурака богу маліцца — увесь лоб праб'е; Навучы дурня маліцца, то ён і лоб паб'е.

ЗАГЛЯНЕ СОНЦА <І> У НАША АКОНЦА. *Даб'ёмся і мы свайго, збудуцца нашы надзеі. Кажуць у цяжкі час з надзеяй, што няўдачы мінуцца.*

kamunikat.org

Сін.: *Будзе і на нашай вуліцы свята.* Ці не скажаце, што чуваш, У вас аб вашых беларусах, як жывуць эсдэкі, эсэры? Калі «загляне сонца ў наша аконца»? (Я.Нёманскі. Драпежнікі). Ці ж гэта жыццё, шчасце? Людзі і дня не знаюць без трывогі і бяды. Можа, калі загляне сонца і ў наша аконца (М.Машара. «Крэсы» змагаюцца). — Згода, хлопча, — адказаў Максім Платонавіч. — Няхай загляне сонца ў наша аконца (І. Аношкін. Чырвоная каліна стаяла).

* Не, няпраўда! Быць не можа, каб не грэла цёпла сонца. Наша праўда нам паможа — блісне нам святло ў аконца! (Я.Колас. Сябрам).

— *Насовіч*: Загляне сонца і ў наша ваконца; *Федароўскі*: І наша слонца ўвойдзе ў ваконца.

ЗАДАМ (НАЗАД) ТОЛЬКІ РАКІ ПОЎЗАЮЦЬ (ПАЎЗУЦЬ, ХОДЗЯЦЬ). *Нельга адмаўляцца ад сказанага ці ад ранейшага рашэння, абяцання і пад.* Там [у вобласці] адны паспачувалі, другія адказалі больш акрэслена: нечага заднім розумам хваліцца, задам толькі ракі поўзаюць (А.Асіпенка. Непрыкаяны маладзік). — Калі не адмаўляецеся, можаце атрымаць заданне. Не адмаўляецеся? — Задам толькі ракі ходзяць, — нахмурана адказаў Салавянчык (Я.Радкевіч. Закон прыцяжэння). — Памешчыцкую маёмасць, якую мы па несвядомасці прыхапілі, маглі б і вярнуць, на ліха яна нам здалася, а зямлю ніяк не можам. — Нічога памешчыку не аддавайце... Назад толькі ракі поўзаюць (І.Гурскі. Вецер веку). — З жонкай, значыць, ладу не будзе? — Ніколі, — памаўчаў [Сінеў] і дадаў: — Назад толькі ракі поўзаюць (А.Масарэнка. Баргузінскае лета). «Ці варта пачынаць? — нібы нехта шаптаў.. збоку. — Можа, пачакаеш? Можа, Вадзім Мікалаевіч...» — «Ніякіх «можа»! — аж узлаваўся Ціток. — Толькі ракі паўзуць назад» (М.Гамолка. Лясная крэпасць).

* Людзі кінуліся ісці назад, забыўшыся на сваё прызначэнне, забыўшыся пра тое, што вяртання няма, усё там, наперадзе, што толькі ракі адыходзяць назад (В.Казько. Хроніка дзетдомаўскага саду).

— *Ліцвінка*: Назад (задам) толькі ракі поўзаюць.

ЗАДАРАМ І СКУЛКА НЕ СЯДЗЕ. *Задарам, бясплатна нічога не робіцца. Часцей ужываецца як рэакцыя на словы д а р м а , з а д а р а м у папярэднім выказванні.* Сін.: *Дарма і каза <ваўку> не скача.* — Ну? Аддаеш мне Бязлапага [бабра]?.. — Ты не жартуеш, Хвост? — Не дарма ж, Андрэевіч... — Дзіва што — задарам і скулка не сядзе... (А.Масарэнка. На бабровых тонях).

— *Прыказкі*: Дарэмна і скула не сядзе.

ЗАДАРМА КАЗА <ВАЎКУ> НЕ СКАЧА. *Гл.* Дарма (задарма) і каза <ваўку> не скача.

ЗА ДВУМА ЗАЙЦАМІ ПАГОНІШСЯ, НІВОДНАГА (НІ АДНАГО) НЕ ЗЛОВІШ. *Калі возьмешся адразу за некалькі спраў, то не дасягнеш поспеху ні ў адной.* [Афіцэр:] Ты не ведаеш, дзе гэта, ну, як яе, Алеська? [Ахрэм:] Алеська?.. Якая?.. Не ведаю такой! [Афіцэр:] Вось табе і гаспадар: пакуль звярнуўся — птушка ўцякла! Нездарма прыказка кажа: «За двума зайцамі пагонішся, ніводнага не зловіш» (У.Галубок. Краб). [Валодзя:] А ты ўжо і прыраўнавала [Валю]. [Надзя:] Глядзі, брат, за двума зайцамі пагонішся, ніводнага не зловіш. [Валодзя:] За гэтым зайцам я не ганяюся. [Надзя:] Дык, можа, заяц за табой? [Валодзя:] У нас з ёю старая дружба (К.Крапіва. Зацікаўленая асоба). [Шпакоўскі:] Ах, ах, галава! Такую кабеціну выпусціць. Ну і Марфа, не чакаў я ад цябе гэтага. [Пушкарэвіч:] За двумя зайцамі пагонішся, ні аднаго не зловіш (І.Гурскі. Свае людзі).

— *Янкоўскі:* За двума зайцамі пагонішся— ніводнага, не зловіш; *Прыказкі.* За двума зайцамі пагонішся — ні аднаго не паймае ш.

З АДКЛАДУ НЯМА ЛАДУ. *Не варта адкладваць на пазнейшы час тое, што можна ці трэба зрабіць неадкладна.* Сін.: *Адклад не ідзе на (у) лад; Тое, што можна зрабіць сёння, не трэба адкладваць на заўтра.* Нялёгка ўсе гэта «ўціснуць» у рамкі звычайнага нарыса. Але ж, як любіць гаварыць Рыгор Іванавіч, за адкладу няма ладу, паколькі нічога само не зробіцца (В.Праскураў. Бярозавы сок).

— *Прыказкі* З адкладу няма ладу.

ЗА ДОБРЫМ МУЖАМ І ВАРОНА ЖОНА, А ЗА КЕПСКІМ І КНЯГІНЯ ЗАГІНЕ. *Гаворыцца як сцвярджэнне, што ў сям'і вельмі многае залежыць ад паводзін, якасцей мужа.* А наконт талковай жонкі, не ў крыўду сказана, то за добрым мужам — і варона жона, а за кепскім — і княгіня загіне. Так у жыцці бывае (А.Варановіч. Сын).

— *Насовіч*: За добрым мужыком і гулінда Жана, а за дурным і папоўна раба; *Прыказкі* За добрым мужам і варонка жонка, а за дурным і княгіня загіне.

ЗА ДУРНОЙ ГАЛАВОЙ НАГАМ НЕСПАКОЙ (НЕБАЛАЗЕ). *За непрадуманыя дзеянні, учынкі даводзіцца разлічвацца, паўторна рабіць што-н., яшчэ раз ісці куды-н. і г.д.* — Вось, кажуць, забралі сёння пяцёх [сялян], дый не знайся. Гарапнікам як прыгналі, то пазавозілі ўсё назад пану. — За дурной галавою ды нагам неспакой (Р.Мурашка. Сын). Праца павінна быць абдумана, а то бывае: «За дурной галавой нагам небалазе» (К.Крапіва. Беларускія прыказкі). Рагуля ўпершыню падумаў: «За дурной галавой нагам неспакой; колькі разоў я прапанаваў мець рэзервістаў для пасылкі ў школы разведчыкаў. Дастаткова было ім выплачваць невялікую стыпендыю. Дык не пажадаў, скупеча» (І.Гурскі. Чужы хлеб).

— *Насовіч:* За дурною галавою нагам няма пакою; *Ляцкі:* За дурной галавой нагам неўпакой; *Прыказкі* За дурной галавой нагам непакой; За дурною галавою нагам небалазе.

ЗАЙМІ ЧОРТА АД ВАРОТ, ДЫК ЁН ЦЕРАЗ ПЛОТ. *Гаворыцца пра бескарыснасць якіх-н. дзеянняў, бо яны не дадуць станоўчых вынікаў.* Гэтыя новыя межы на знос пойдуць. І гэта, што падзялілі гэтыя дзялянкі, што адхапілі ад хутароў (і тваё тут дабро запала), — усё ў адзін кацёл пойдзе. Усё як ёсць!.. Народ, можа, паддавацца не будзе, але гэта... займі чорта ад варот, дык ён цераз плот! (К.Чорны. Лявон Бушмар).

— *Федароўскі:* Заступі чорту ад акна, то ён праз дзверы; Заступі чорту парога, то ён у комін.

ЗА КАМПАНІЮ <І> ЦЫГАН ПАВЕСІЎСЯ. *Гаворыцца жартаўліва пра таго, хто гатоў рабіць што-н. заадно з іншымі толькі таму, што гэтае самае робяць і яны.* Міхась таксама спачатку не згаджаўся гуляць [у карты]. І толькі тады, калі Васіль разз лаваўся і сказаў яму, каб не вышомваўся, як тая паненка, ён узяў карты — за кампанію, маўляў, і цыган павесіўся (Л.Гаўрылкін. Сорак кіламетраў роздуму). — Па злоту з брата — не вялікая страта, га?.. — За кампанію, кажуць цыган павесіўся... Можна і так (В.Адамчык. Чужая бацькаўшчына). Кажуць, за кампанію і цыган павесіўся. Дык вось і з малодшымі палітрукамі нешта падобнае было — «беластоцкія», у тым ліку і лектараў брат, вырашылі ехаць да месца службы кружной дарогай, праз Гродна, балазе быў час, і яны, такім чынам, ніколькі не пазніліся (І.Чыгрынаў. Плач перапёлкі).

* Пятро Аляксеевіч шаўковы, пакуль у кампанію не зацягнуць. А за кампанію ён гатоў павесіцца, як той цыган (І.Шамякін. Завіруха). — Не ведаю, як хто, а я буду спаць пад яблыняй, — заявіў Толік.. — Я таксама ў садзе, — сказаў Ігарок... — Ля, як той цыган, што за кампанію павесіўся. — Старэйшы таксама пажадаў спаць у садзе (Л. Гаўрын Кін. Ка-

Kamunikat.org

сды). [Віктар] *адзін* не п’е, няма *яшчэ* такое звычкі, а ў кампаніі — атлёт… Павесіўся б, як той цыган, за кампанію… (П.Місько. Ціхае лета).

— *Прыказкі*: За кампанію цыган павесіўся.

ЗАКІНЕШ НАЗАД — ЗНОЙДЗЕШ НАПЕРАДЗЕ. *Гл.* Кінь (кінеш) за сабою, <то> знойдзеш перад сабою.

ЗАКІНЬ НАПЕРАД — ЗНОЙДЗЕШ ЗЗАДУ *Гл.* Кінь (кінеш, закінь) наперад — знойдзеш ззаду.

ЗАКОН ШТО ДЫШЛА, КУДЫ ПАВЯРНУЎ, ТУДЫ І ВЫЙШЛА. *Закон заўсёды можа быць выкарыстаны самачынна, самаўпраўна. Гаворыцца як адмоўная ацэнка несправядлівасці, што чыніцца пад прыкрыццём закона.* А пасвіць жывёлу і ў пушчы і на Абадку нам па старых законах было забаронена. Забараняе нам гэта рабіць не закон, а пан. Вось тут і разбярыся ў такіх законах. Недарэмна ж кажуць: «Закон што дышла, куды павярнуў, туды і выйшла…» (А.Якімовіч. Канец сервітуту). — Закон, суседзе, што дышла, куды павярнуў, туды і выйшла, — ківаў галавой Даніла (І.Аношкін. Чырвоная каліна стаяла). Закон што дышла, куды павярнуў, туды і выйшла. За аднолькавае злачынства адзін, скажам, атрымлівае 15 гадоў, другі 5 ці нават 3 гады пазбаўлення волі (Звязда. 1992, 13 лют.).

* Аказваецца, мы парушэнне зрабілі, ледзь па вымове нам не закацілі. Хоць і кажуць: закон што дышла, як павершен, так і выйшла, але ж… Тая прымаўка ад старых часоў. Цяпер лепш закон не парушаць (Б.Сачанка. Дарога ў Хатынь).

— *Прыказкі:* Закон як дышла: куды павярнуў, туды і выйшла.

ЗА МАЁ ЖЫТА ДЫ МЯНЕ І ПАБІТА. *Гаворыцца з незадавальненнем, калі каму-н. за яго дабро адплачваюць злом.* Куды *я* трапіў? І мяне, няйнакш, як рыштанта водзяць? А за што? За маё жыта ды мяне і пабіта (Б.Сачанка. Вялікі Лес).

— *Насовіч*: За мае жыта ды й мне набіта; *Прыказкі.* За маё жыта мяне пабіта; За наша жыта нам жа пабіта; За маё жыта ды мяне ж біта.

ЗА НЯЎДАЧУ ДАЮЦЬ ПРЫДАЧУ. *Кажуць пра няўдалую, непрыгожую дзяўчыну, якой, каб выйсці замуж, патрэбны вялікі пасаг.* — А бацька ж Антолін казаў, — *падхапіла* маці, — што *калі* Антоля пойдзе за добрага хлопца, дык ён дасць самую лепшую карову, свінню, дзве авечкі і пяцьдзесят рублёў золатам… — За няўдачу заўсёды даюць прыдачу, — буркнуў Тодар (К.Крапіва. Каровін мужык).

— *Янкоўскі:* За няўдачу даюць прыдачу.

ЗАПАС БЯДЫ НЕ ЧЫНІЦЬ *Запас ніколі не пашкодзіць.* Запас бяды не чыніць, і Храпавіцкі распараджаецца, каб Салавей паслаў яшчэ хурманку ў горад па гарэлку, — ці мала якая патрэба можа быць у гарэлцы? (Р.Мурашка. Салаўі святога Палікарпа). [Ядзя:] Мне не патрэбны вашы запасы. [Федзя:] Запас бяды не чыніць (І.Козел. Над хвалямі Серабранкі). Хяндога ведаў, што галодны чалавек не толькі набівае жывот, але клапоціцца і пра чорны дзень… Запас бяды не чыніць (М.Аўрамчык. Палон). Мацвей прамаўчаў, ведаў: перастараўся, не варта было лезці ў гэтае сена, накошанае ў лясніцтве. Дык брат наўміў: «Прывязі, запас бяды не чыніць» (М.Воранаў. Сена аленям).

— *Насовіч*: Запас бяды не чыніць; *Прыказкі:* Запас бяды не чыніць.

ЗА ПАСТОЙ ГРОШЫ НЕ ПЛАЦЯЦЬ. *Кажуць пры запрашэнні сесці.* Сін.: *У нагах праўды няма.* — Сядай, мой мілы, мой харошы, бо за «пастой» не *плацяць* грошы, — *сказаў сярмяжнік* дабрадушны… (Я.Колас. Новая зямля). Ваўчок, прыткнуўшыся да большага, абслізганага ўлетку.. [каменя], махнуў рукою, запрашаючы сесці Міцю: — Садзіся, чаго там, за пастой, як кажуць, грошы не плацяць (В.Адамчык. Чужая бацькаў-

шчына). Леанора згледзела яго [Веню], пажартавала: — Сядай, мілы мой, харошы, за пастой не плацім грошы (В.Мыслівец. Мужанцы).

— *Насовіч*: За пастой не плацяць, а дорага бяруць; *Раманаў:* За пастой грошай не бяруць.

ЗА ПЕРАБОРЫ ЛАПЦІ ДЫ АБОРЫ. *Кажуць неадабральна пра капрызнага, пераборлівага чалавека, якога чакае пройгрыш, няўдача.*

* Пры выбары жаніха, таго, з кім давядзецца ўсё жыццё жыць разам, быт, у полі, і за сталом, і ў пасцелі, яе [жаночую] волю не ўлічвалі. «За пераборы дастаюцца пасталы і аборы» (Б.Сачанка. Вечны кругазварот).

— *Насовіч:* За пераборы — лапці ды аборы; *Прыказкі:* За пераборы — лапці ды аборы; Чэраз вялікія пераборы асталіся пасталы ды аборы; З вялікіх выбораў — лапці ды аборы.

ЗА ПЧОЛКАЮ — У МЁД, ЗА ЖУКАМ — У ГНОЙ. *Зносіны з добрым чалавекам даюць добрыя вынікі, а з дрэнным — завяршаюцца дрэнна.* Трэба падыход [да людзей], каб вадзіца з нашага калодзежа была не горшай для іх, чым брагінская ці Хойніцкая. Праўду людзі кажуць: за пчолкаю — у мёд, за жуком — у гной (В.Шырко. Сцяжына да людзей).

* Такі ж не мелюць языком, а праўду кажуць людзі: як папаўзеш ты за жуком, дык апынешся ў брудзе (К.Крапіва. Мурашка і Жук).

— *Янкоўскі:* За пчолкаю — у мёд, за жукам — у гной.

ЗДРАДЗІЎ ДРАСЁН — НЕ БУДЗЕ КРАСЁН. *Гл.* Пайшоў (зарадзіў) драсён — не будзе красён.

ЗА СПРОС НЕ Б'ЮЦЬ У НОС. *За зварот да каго-н. з пытаннем, просьбай не павінны крыўдзіцца.* Сін.: *За спрос платы не бяруць.* — Колькі гадкоў табе? Надта ты малая для сорак чацвёртага... — Не, я з пяцідзесятага. Кажуць, што з пяцідзесятага, — паправілася Віня. — Ну, так я і думала. Проста, дай папытаюся, кажу сабе. За спрос не б'юць у нос... (В.Іпатава. Вузялок Святагора). — Ці прадаецца зруб? — паглядзела запытальна на мужа жонка. — Дый ці дазволяць там, у вёсцы, дачу табе мець? — Трэба паспрабаваць, — вырвалася ў Архіповіча. — За спрос, кажуць, не б'юць у нос (Б.Сачанка. Зруб). Я і сам не сляпы — бачу [што хлеў вось-вось разваліцца]. Паехаў у Глініцы, там лясніцтва, авось памогуць. Як той казаў: за спрос не б'юць у нос (В.Шырко. Споведзь правінцыяла).

— *Прыказкі:* За спрос не б'юць у нос.

ЗА СПРОС ПЛАТЫ НЕ БЯРУЦЬ. *За зварот да каго-н. з пытаннем, просьбай не павінны крыўдзіцца.* Сін.: *За спрос не б'юць у нос.* [Калібераў:] Ну, а як жа ты, Гарошка, да ўборачнай падрыхтаваўся? За колькі дзён думаеш выканаць хлебапастаўкі? [Гарошка:] Вось таму, Сцяпан Васільевіч, я і заехаў да вас. Прасіць буду. Вельмі буду прасіць. [Калібераў:] За спрос платы не бяруць (А. Макаёнак. Выбачайце, калі ласка).

ЗАСТАЎ ДУРНЯ БОГУ МАЛІЦЦА, ДЫК ЁН ЛОБ РАЗАБ'Е. *Гл.* Загадай дурню богу маліцца, дык ён і лоб разаб'е.

ЗАХАЦЕЎШЫ САБАКУ ВЫЦЯЦЬ, ПАЛКУ ЗНОЙДЗЕШ. *Гл.* Захочаш сабаку выцяць (ударыць) — палку (кій) знойдзеш.

ЗАХОЧАШ САБАКУ ВЫЦЯЦЬ (УДАРЫЦЬ) — ПАЛКУ (КІЙ) ЗНОЙДЗЕШ. *Калі захочаш дасягнуць чаго-н., то дасягнеш.* — Так што, Іване, дабывай стрэльбу. А як, падумай. За Пцічою легіянеры стаяць, па сёлах шастаюць, часам адстаюць ад абозаў. Папалюй за каторым, от і карабін... — Яно праўда. Захочаш сабаку выцяць — палку знойдзеш (С.Грахоўскі. Рудабельская рэспубліка). У народзе гавораць: «Захочаш ударыць сабаку — палку знойдзеш». Сапраўднае валоданне мовай прыходзіць па-сапраўднаму тады, калі вучань адчуе практычнае значэнне яе (Я.Ермаловіч. Сіняя птушка). ЗАХАЦЕЎШЫ САБАКУ ВЫЦЯЦЬ

(УДАРЫЦЬ), ПАЛКУ (КІЙ) ЗНОЙДЗЕШ. — Хіба каб дзе спыніцца пагрэцца… — Дзе ж ты тут пагрэешся? — Захацеўшы сабаку выцяць, дык кія знойдзеш (К.Чорны. Вясна). [Іванчанка:] Гэта ж не блізка. Як жа ты дарогу знайшла? [Люба:] Захацеўшы сабаку ўдарыць, палку знойдзеш (А.Кучар. Заложнікі). КАЛІ ЗАХОЧАШ САБАКУ ВЫЦЯЦЬ, ТО КІЙ ЗНОЙДЗЕШ. — Алеся, ты тут? — крычала з-пад хаты маладым голасам прысадзістая дзеўка ў малінавай вязанай хустцы. — Го, тут!.. — Газы пазыч. — А ці ёсць там у саміх? — Калі захочаш сабаку выцяць, то кій знойдзеш… (ВАдамчык. Чужая бацькаўшчына).

— *Янкоўскі*: Захацеўшы сабаку выцяць, кія знойдзеш; *Прыказкі*: Як захочаш выцяць сабаку, дык і кій знойдзеш; Хто хоча сабаку ўдарыць, той кій найдзе.

ЗА ШТО КУПІЎ, ЗА ТОЕ <І> ПРАДАЮ. *Паўтараю тое, што чуў. Кажуць, калі не ручаюцца за дакладнасць паведамлення.* [Касперскі:] Не можа быць!.. [Лучыніна:] За што купіла, за тое прадаю… Прыехаў старшыня савета з раёна, расказваў… (І.Гурскі. Хлеб). — А можа, хлусіць ваша знаёмая?.. — Ну, за гэта я не магу ручацца. За што купіў, за тое і прадаю (І.Новікаў. Дарогі скрыжаваліся ў Мінску). — Думаеш, пра Анціпа Партаса я выдумаў? — стараўся апраўдаць сябе Архіп Архіпавіч. — Далібог, не. А, казаў той, за што купіў, за тое і прадаю… (І.Сіняўскі. На паляванні). — Што скажаш? — прыпыніўся надзьмуты, чырвоны ад злосці Корсак. — Праўда, за што купіў, за тое і прадаю: бальшавікі арыштавалі Аўсяніка (В.Адамчык. І скажа той, хто народзіцца). Пры чым тут я? За што купіў, за тое прадаў (В.Каваленка. Падвышанае неба).

— *Насовіч:* За што купіў, за тое й прадаў; *Ляцкі*: За што купіў, за тое й прадаў.

З БАГАТЫМ НЕ ВАРТА СУДЗІЦЦА, А З ДУЖЫМ БІЦЦА. *Гл.* З дужым не дужайся, з багатым не судзіся.

ЗБРОДЛІВАЙ КОШЦЫ ХВОСТ УЦІНАЮЦЬ. *Шкадлівага, прагавітага чалавека чакае пакаранне.* Скажам, чалавек, па сваёй прагавітасці або празмернай цікаўнасці, улез не ў сваю справу. За гэта ён пакараны. Гэта з'ява выклікае ў нас прыказку, скажам, такую: «Збродлівай кошцы хвост уцінаюць» (К.Крапіва. Беларускія прыказкі).

— *Насовіч:* Збродлівай кошцы хвост уцінаюць.

ЗВАРАНАЙ РЫБЕ ВАДА НЕ ПАТРЭБНА. *Гаворыцца як папярэджанне не рабіць што-н. недарэчнае.* [Багдан:) Захапілі мы дзядзінец, як ты нам загадаў. Разбілі і знішчылі ўсё дашчэнту. Усіх пусцілі пад меч. А гэтую ляльку… да цябе прывязлі. Рабі з ёю, што хочаш, твая *воля!* [Машэка:] Развязаць!.. [Сымонка развязвае Ганцы рукі.] [Багдан:] Дарма! Не варта гэтага рабіць, Машэка. Нашто ёй воля? Зваранай рыбе вада не патрэбна! (В.Вольскі. Машэка).

— *Янкоўскі:* Зваранай рыбе вада не патрэбна.

З ВАЎКАМІ ЖЫЦЬ — ПА-ВОЎЧЫ (ПА-ВОЎЧАМУ, ПА-ВАЎЧЫКАМУ) ВЫЦЬ. *Жывучы ў пэўным асяроддзі, чалавек мусіць прыстасоўвацца да яго, рабіць так, як і тыя, з кім ён жыве.* Сін.: *Трапіў у вараны, крычы, як яны.* Дзе дзецца ад усяго гэтага [прагавітага і агіднага]? Ці плюнуць на ўсё, адрачыся ад усяго ды ісці ў свет, шукаць сабе працы і людскога жыцця, ці змагацца з усім гэтым (але якім чынам?), ці, нарэшце, махнуць на ўсё рукой, рабіць па прыказцы «з ваўкамі жыць, павоўчы выць» (К.Крапіва. Мядзведзічы). Але ж гэта глупства, цяпер жа не тое. З ваўкамі жыць — па-воўчаму выць. Але хто ж воўк, дзе хаваецца гэтая воўчая злосць, у каго ж гэты лёскат воўчых зубоў. Дзе ваўкі, дзе іх воўчыя зубы? (М.Лынькоў. Апошні зверыядавец). Я адзін чужы

kamunikat.org

сярод уркаганаў. Як яно будзе? Вырашыў: з ваўкамі жыць, па-ваўчынаму выць (С.Грахоўскі. Зона маўчання). Быццам яму, Петраку, вялікая радасць піць з ім [Гужам] гарэлку, прыслужваць ды яшчэ слухаць яго знявагі? Але калі хочаш жыць, мусіш трываць не такое. З ваўкамі жыць — па-ваўчынаму і выць (В.Быкаў. Знак бяды).

* Прыйшлося б і Гарыдаўцу тады быць спіцай толькі ў нечым калясе. Баяўся гэтага Гарыдавец, але, калі пайшоў, здружыўшыся, у лес з ваўкамі — па-ваўчынаму і вый (М.Танк. Янук Сяліба). Тут толькі пакажы слабасць, дык цябе адразу з'ядуць, бо навокал ваўкі, каб з імі жыць, трэба па-воўчаму выць... (І.Шамякін. Гандлярка і паэт). Меў Міхед вялікі вопыт, мог з ваўком па-воўчы выць (А.Астрэйка. Прыгоды дзеда Міхеда).

— *Прыказкі*: З ваўкамі жыць — па-воўчу выць; Сярод ваўкоў жыць — па-воўчу і выць.

З ВАЧЭЙ (З ВОЧ) ДАЛОЎ І З СЭРЦА ВОН. *Каго не бачыш, таго і забываеш, пра таго і перастаеш думаць.* Ваяк не судзіць Насця строга, і ім даруецца віна. Такіх выпадкаў мімалётных, нязначных стрэч, пустых, як сон, у жыцці налічыцца мільён, іх час праносіць беззваротна паводле прыказкі журботнай: «З вачэй далоў — і з сэрца вон» (Я.Колас. На шляхах волі). Каб Сяргей увесь час быў дома, дык яна б [Волька] і не падумала пра Чыгараўца. Мусіць, праўда ў той прыказцы гаворыцца: «З воч далоў і з сэрца вон» (Р.Сабаленка. Перастарка). [Ірына:] Ах, Сярожа, Сярожа!.. Цяпер усе хлопцы пасля арміі ў горадзе застаюцца. Я і падумала. Значыць, праўду кажуць: з вачэй далоў і з сэрца вон (М.Матукоўскі. Наследны прынц). Вось і адплата! Не хочуць успамінаць. З вачэй далоў і з сэрца вон... А, бывала ж, гарнуліся, кляліся ў вернасці, віншавалі з перамогай (ААсіпенка. Лабірынты страху).

— *Прыказкі:* Як з вачэй, то і з думкі; Абы з воч, дык і з памяці проч.

З ВОЧ ДАЛОЎ І З СЭРЦА ВОН. *Гл.* З вачэй (з воч) далоў і з сэрца вон.

З ВЯЛІКАГА ГРОМУ <ЧАСАМІ, ЗАЎСЁДЫ> МАЛЫ ДОЖДЖ <БЫВАЕ>. *Якая-н. справа, шумная, гучная напачатку, часам завяршаецца нікчэмнымі вынікамі.* — Што скажаш, Янка: хораша, утульна, спакойна тут! — сказаў, азіраючыся навакол, Лабановіч. — Што хораша, то хораша, але не гэта я спадзяваўся пачуць ад цябе, — заўважыў Янка: — Выходзіць, з вялікага грому малы дождж! (Я.Колас. На ростанях). [Бандарчык:] Слава пра наш калгас грыміць на ўсю вобласць. [Здаравею!:] Грыміць, брат, грыміць. Толькі з вялікага грому часамі малы дождж бывае (К.Крапіва. Пяюць жаваранкі). — Ну, цябе не судзяць... Ды і іх не стануць, — супакоіў Пярэмскі. — З вялікага грому — заўсёды малы дождж (ААсіпенка. Непрыкаяны маладзік). [Насця:] Яна ж ужо ўсё сказала, што ёй трэба было. [Нюша:] А я чакала большай навальніцы. [Федзя:] А гэта заўсёды так: з вялікага грому — малы дождж! (В.Зуб. Злавацца не трэба). З ВЯЛІКАЕ ХМАРЫ МАЛЫ ДОЖДЖ. Другім рэйсам паехалі, мо паспеюць да цёмнага... Казаў шафёр — многія вярхі нацярэблены ўжо, пабраны. На сухастой давялося націскаць. — З вялікае хмары малы дождж... А дзень канчаецца ўжо (П.Місько. Хлопцы, чые вы будзеце...).

— *Насовіч*: З вялікага грому часам малы дождж бываець; *Ляцкі*: З вялікага грому малы дождж; *Прыказкі*: З вялікае хмары малы дождж.

З ВЯЛІКАЕ ХМАРЫ МАЛЫ ДОЖДЖ. *Гл.* З вялікага грому <часамі, заўсёды > малы дождж <бывае>.

ЗДАРАЕЦЦА, ШТО І ДОКТАР АД ЖЫВАТА КАЧАЕЦЦА. *І бывалы чалавек можа памыліцца. Гаворыцца ў апраўданне чыйго-н. промаху, памылкі.* Сін.: *Конь на чатырох нагах, і то спатыкаецца.* Што ж, я сапраўды памылілася. Атрымалася, як у той прыказцы: «Здараецца, што і

доктар ад жывата качаецца». Паспадзяваўся на сваю памяць, не заглянуў у запісы — вось і наблытаў (М.Ткачоў. Згуртаванасць).

З ДОБРЫМ ГАСПАДАРОМ НАЖЫВЕШСЯ, З ДРЭННЫМ ГОРА НАБЯРЭШСЯ. *Ад паводзін, якасцей гаспадара, кіраўніка, начальніка вельмі многае залежыць.* З добрым гаспадаром, сынок, нажывешся, з дрэнным гора набярэшся. Не было ў нас наверсе гаспадароў. Схамянуліся, ды баюся — пазнавата (В.Шырко. Хай людзі бачаць).

— *Рапановіч*: З добрым гаспадаром нажывешся, а з ліхім — гора набярэшся.

ЗДРАДНІК ЗА АГРЫЗКІ ПРАДАСЦЬ РОДНЫХ І БЛІЗКІХ. *Пра пагардлівыя адносіны да здрадніка.* — А што ад яго хацець, — вымавіў Дзягцяр. — Здраднік за агрызкі прадасць родных і блізкіх (І.Гурскі. Чужы хлеб).

— *Прыказкі*: Здраднік за агрызкі прадасць родных і блізкіх.

З ДУЖЫМ НЕ ДУЖАЙСЯ, З БАГАТЫМ НЕ СУДЗІСЯ. *Ужываецца як сцвярджэнне, што судзіцца з багатым — безнадзейнася справа.* Пачаліся суды. Ды даўно ўжо нехта разумны сказаў: з дужым не дужайся, з багатым не судзіся... (А.Якімовіч. Канец сервітуту). Сяляне вёскі Красны Бераг ужо даўно судзяцца з адміністрацыяй князя Радзівіла за сервітутную пашу. Апошнія капейкі выцягваюць з іх розныя дамарослыя адвакаты, але толку з гэтага няма... Не шкодзіла б успомніць тут усім вядомую прыказку: «З багатым не судзіся» (Я.Колас. На ростанях). З БАГАТЫМ НЕ ВАРТА СУДЗІЦЦА, А З ДУЖЫМ БІЦЦА [Стораж:] Я не суддзя, але наперад кажу, што з багатым не варта судзіцца, а з дужым біцца. [Жонка:] Мы яго засудзім, наша крыўда відавочная. [Стораж:] Пакуль сыты пахудзее, дык худы памрэ (У.Галубок. Суд).

— *Прыказкі*: З дужым не барыся, а з багатым не судзіся; З моцным не біся, а з багатым не судзіся; З дужым лепш не бароцца, а з багатым не судзіцца.

ЗІМНЯЯ НОЧКА — БАЦЬКУ САРОЧКА. *Устар. Пра ручное прадзіва ў доўгія зімнія ночы.* Сабіна дзеўкаю папасядзела за тымі кроснамі, нават помніць прымаўку: зімняя ночка — бацьку сарочка. Усё самі рабілі, ткалі, кроілі, шылі (А.Кажадуб. Стрэчанне).

— *Насовіч:* Зімняя ночка — бацьку сарочка; *Прыказкі:* Зімняя ночка — бацьку сарочка.

З КІМ ЖЫЦЬ, ТАГО НЕ ГНЯВІЦЬ. *Нельга крыўдзіць таго, з кім разам жывеш ці жыў.* — Цвёрда вырашылі ехаць? — бедавала Параска. — Як жа так... — З кім жыць, — развёў рукамі Саўка, — таго не гнявіць (І.Гурскі. Вецер веку).

— *Насовіч:* З кім жыць, таго не гнявіць.

З КІМ ПАВЯДЗЕШСЯ, АД ТАГО <І> НАБЯРЭШСЯ. *З кім дружыш, жывеш, водзішся, ад таго міжвольна пераймеш погляды, прывычкі і пад.* Мой таварыш Сяргей вельмі ахвотнік да рыбалкі. Уцягнуў ён у гэтую справу і мяне. Ды так уцягнуў — па самыя вушы! Недарэмна ж кажуць: «З кім павядзешся, ад таго набярэшся» (А.Якімовіч. На рыбалцы). Шыманскі сядзеў моўчкі, поўны дум, як далей жыць. «З кім павядзешся, ад таго і набярэшся, — меркаваў ён. — Калі апынуўся ў балоце, дык трэба неяк выкіроўвацца, каб не трапіць у дрыгву, бо можа засмактаць» (І.Гурскі. Чужы хлеб). [Валерыя Герасімаўна:] Не, дарагуша, далей ад такой інтэлігенцыі... Бо з кім павядзешся, ад таго і набярэшся (П.Васілеўскі. 2х2=?). А калі ведаеш, дык не хаўрусуйся абы з кім. Недарэмна ж кажуць: з кім павядзешся, ад таго і набярэшся. Кніжкі лепей чытай, з добрымі людзьмі сустракайся... (Б.Сачанка. Вялікі Лес).

Kamunikat.org

* — А хутчэй — гэта ад Жалы. Яна любіць паказаць сябе. З кім павядзешся... — Ад таго блох набярэшся, — памог сястры Толя, без усмешкі і, здаецца, без асаблівай цікавасці да іх размовы (І.Шамякін. Атланты і карыятыды).

— *Прыказкі*: З кім павядзешся, ад таго і набярэшся.

ЗЛАЗЬ З ДАХУ <І> НЕ ПСУЙ ГОНТУ (ГОНТЫ, ГОНТАЎ). *Перастань займацца тым, да чаго няздатны. Гаворыцца як асуджэнне чыйго-н. няўмельства.* Адкуль ні паглядзі — нікудышны Вы кіраўнік, нядбалы гаспадар. У народзе ў такіх выпадках кажуць: злазь з даху, не псуй гонту (А.Макаёнак. Старшыні калгаса «Спартак»). Я на тваім месцы абмазгаваў бы ўсё як след і, можа, сам адмовіўся б ад гэтай пасады. Раз не можаш, тады злазь з даху і, як кажуць, не псуй гонты... (В.Праскураў. Высокі поўдзень). [Сямёнаўна:] А цяпер, Фядос, злазь з даху і не псуй гонту! Свята ў нас... і суд вялікі... (А.Петрашкевіч. Укралі кодэкс). І мы з Санькам таксама заспявалі, дакладней кажучы, заверашчалі, хоць вушы затыкай... Скок нас з Санькам спыніў. — Ды ну вас, хлопцы, — махнуў ён рукой. — Злазьце з даху, не псуйце гонтаў (І.Сяркоў. Мы — хлопцы жывучыя).

* Кадру, кадру гнаць на фронт! Даволі іх тут песціць! Пара ім з даху злезці, каб не псаваць тут гонт! (Я.Колас. На шляхах волі). Сцяпану дадзена адстаўка. Не псуй, брат, гонту, з даху злазь далоў (У.Корбан. Лоры і Жоры). Выклікаў аднойчы [трактарыста] Сцяпана старшыня калгаса ў свой кабінет. — Нам, братка, «балалаечнікаў» не трэба. Не хочаш быць чалавекам, дык, як той казаў, злазь з трактара і не псуй баразны (М.Пянкрат. Расказы дзеда Яўхіма).

— *Янкоўскі*: Злазь з даху і не псуй гонту!; *БРС.* Злазь з даху, не псуй гонтаў.

ЗЛОДЗЕЙ ХОЦЬ ВУГЛЫ ПАКІНЕ, А АГОНЬ УСЁ ЗАБЯРЭ. *Пра разбуральную моц пажару.*

* — Збірала не адзін год, пэўна, дачцэ на пасаг... — Няма чаго ёй бога гнявіць. Гэта агонь, кажуць, усё забярэ, а злодзей хоць вуглы пакіне. Так што і бабе нешта асталося (В Адамчык. Чужая бацькаўшчына).

— *Федароўскі*: Злодзей хоць вуглы пакіне, а агонь і тое забярэ; *Прыказкі:* Ад злодзея вуглы застануцца, а ад агню нічога; Агонь горш за злодзея: злодзей хоць вуглы пакіне, а агонь нічога.

ЗЛОДЗЕЮ АДНА ДАРОГА, А ХТО ШУКАЕ, ТАМУ МНОГА. *Гаворыцца як сцвярджэнне, што злавіць злодзея — складаная справа.* — А Пятрусь жа дома? — Дзе вы бачылі?.. Пабег шукаць [украдзенага каня]... З Тамашом Кірыкам удвух. Дык каб жа ведаў хоць, у які бок бегчы... — Але. Злодзею, як кажаш, адна дарога, а хто шукае, таму многа, — згадзілася Ганская (К.Крапіва. Мядзведзічы).

* [Гапон:] Ах, доля ж наша горкая! Відна, як мы крэпка паснулі, злодзеі адпрала скацінку; трэба папрасіць каня ў суседа Ігната і гнацца. [Куліна:] Ці ты адурэў, ці што? Куды ты пагонішся? Для цябе дзесяць дарог, а для злодзея адна (В.Дунін-Марцінкевіч. Залёты).

— *Насовіч:* Вару адна дарога, а хто даганяеце таму многа; *Федароўскі'.* Злодзею адна дарога, а таму, хто гоніць, — дзесяць; Злодзею адна дарога, а тым, што ловяць, — дзесяць.

З ЛЮБЫМ РАЙ І Ў ШАЛАШЫ. *Гл.* З мілым (з любым) рай і ў шалашы.

ЗЛЯПІЎ БОГ ДУШУ — НІ Ў ПЕНЬ, НІ Ў ГРУШУ. *Гаворыцца з асуджэннем пра таго, хто недарэчна паводзіць сябе.* І ўсе гэтыя дні гарнуўся [Мазура] да З мітры ка.., і ўжо на ўсе вычваранні Грушкі толькі са злосцю касавурыўся: «Зляпіў бог душу — ні ў пень, ні ў грушу» (В.Адамчык. Год нулявы). І ўвесь час гэты чалавек апраўдваецца, прабачэння

просіць, кланяецца па тры разы аднаму слупу... Ну што тут скажаш — зляпіў бог душу, ні ў пень, ні ў грушу (А.Кажадуб. Рака вады жывой).

— *Прыказкі:* Даў бог душу — ні ў пень, ні ў грушу; Сатварыў бог душу — ні ў пень, ні ў грушу.

З МІЛЫМ (З ЛЮБЫМ) РАЙ І Ў ШАЛАШЫ (У БУДАНЕ). *З любімым чалавекам усюды добра, нават у цяжкіх умовах.* Адной уцехай для нас была прыказка, што з мілым і ў шалашы рай. Затое сапраўдным раем здаўся нам пакой, які праз некаторы час атрымалі мы ў папоўскім доме

(К.Крапіва. Ад маленства да сталасці). — Шкада, што ў ім [замку] жыць нельга, — сказаў Сцяпан. — З мілым і у шалашы рай, — адказала яна [Мая] (І.Дуброўскі. Вялікая Мядзведзіца). — А вы тут доўга думаеце жыць?.. — спытаў Мікола ў Валі. — Пакуль нам няма дзе, — адказала яна. — З мілым рай і ў шалашы, — засмяяўся Вадзім (Л.Гаўрылкін. Прашу звольніць мяне). — Мілы, які ты смешны. А дзе ж мы жыць будзем? — Ты сказала «мілы». Дык жа з мілым і ў шалашы рай (М.Пянкрат. Шчасце маё). Людзі кажуць, што з любым і ў будане рай!.. Любы быў з ёю, быў яе, увесь да капельца яе!.. (І.Кудраўцаў. Разгневаная зямля). — Неяк бы жылі, — ціха адказала Святлана. — З любым рай і ў будане... (А.Крыга. Порт прызначэння). — А куды мы едзем?.. — А мне ўсё адно, — адказала радасная, задаволеная Клаўдзя.
— З мільм рай і ў будане (Б.Сачанка. Вялікі Лес).

* — Хадзем жа! — Не магу. — Чаму? Адвагі мала. Далёкі свет, чужы... — А помніш, ты казала, пра рай і ў шалашы? (А.Куляшоў. Песня аб слаўным паходзе). [Саладуха да Наташы:] Зажывём мы паціху... спакойна... Нашто нам тыя камяніцы?.. Колькі працы!.. Як гэта кажуць: з мілым і ў шалашы добра... (І.Гурскі. Свае людзі). Як захочаш смачна есці, жыць, не лічачы грашы, умудрышся спрытна несці, з мілым рай і ў гаражы! І нясеш, і весела ад любога несіва! (Р.Барадулін. Несуны).

— Запазычанне з рускай мовы, куды выраз прыйшоў з народнай песні на словы паэта Н.М.Ібрагімава — аўтара «Рускай песні» (1815), дзе ёсць такія радкі: «Не ищи меня, богатый, ты не мил моей душе. Что мне, что твои палаты? С милым рай и в шалаше!»

— *БРС*: З мілым рай і ў будане.

З МІРУ ПА НІТЦЫ — ГОЛАМУ САРОЧКА (КАШУЛЯ). *Ад усіх патроху — і атрымаецца нешта значнае, адчувальнае для каго-н. аднаго.* Пра цесця ў інстытуце маладыя аспіранты гаварылі, што ён працуе па прынцыпу: з міру па ніцгы і — голаму сарочка... (В.Гігевіч. Мелодыі забытых песень). Калі нічога не падкіне пляменнік Змітрок, то ягоны цесць, Маруцін бацька Дзям'ян, нешта прыстараецца... Ды і суседзі па рублю падкінуць. Недарма ж кажуць: з міру па нітцы — голаму сарочка (М.Гроднеў. Нязведаная даль).

* Увайшоўшы ў пакой, у якім былі накрыты сталы, усе былі ў захапленні. Ёсць што выпіць і закусіць. Румянцава не ўтрымалася: — Усёй грамадой па ніцгы, голаму кашуля (І.Гурскі. Вецер веку). Са свету па ніцты, беднаму кашуля. Бадай гэтага прынцыпу прытрымліваліся асобныя
і, дарэчы, зусім не бедныя работнікі сервісу (Вожык. 1983, № 2). Старшыня дазволіў браць салому з буртоў, дзе выбрана бульба. Дзякуй і за гэта. З кожнага па нітцы — беднаму кашуля (В.Шырко. Сцяжына да людзей).

— *Насовіч*: З міру па нітачцы, голаму сарочка; *Федароўскі*: З міру па нітцы, то голаму рубашка; *Прыказкі:* З міру па нітцы — голаму сарочка; З міру па нітцы, а голаму кашуля.

ЗНАЕ КОШКА, ЧЫЁ САЛА З'ЕЛА. *Гл.* Ведае (знае) кошка, чыё сала з'ела.

Kamunikat.org

З НАПАСЦІ НЕ ПРАПАСЦІ. *Гл.* Ад (з) напасці не прапасці.

ЗНЯЎШЫ ГАЛАВУ, ПА ВАЛАСАХ НЕ ПЛАЧУЦЬ. *Страціўшы важнае, вялікае, няма чаго шкадаваць малое, дробязі. Гаворыцца, калі позна і бескарысна шкадаваць што-н.* Сін.: *Прапала кароўка, прападай <і> вяроўка.* [Жлукта:] Ці думаў я месяц таму назад, што чорт мяне загоніць сюды?.. Ну, як табе падабаецца пакой? [Клава:] А, ужо які ёсць. Зняўшы галаву, па валасах не плачуць (К.Крапіва. Мілы чалавек). Смешна і несур'ёзна гаварыць доўга цяпер пра раскулачванне. Зняўшы галаву, па валасах не плачуць (І. Мележ. Завеі, снежань). Тут, як кажуць, зняўшы галаву, па валасах не плачуць. Раз здарылася — няхай! Я да цябе ніколі з просьбамі не звяртаўся — першы раз (А.Асіпенка. Непрыкаяны маладзік). Вось тут і сказаў сваё кулямёт. Злосці было і ў яго, і ў тых, што па барознах бульбы перабягалі сюды. Пашчапалі крыжоў шмат. Было два мармуровыя помнікі — і тым дадалося. Дзе ўжо тут: зняўшы галаву, па валасах не плачуць (А.Кудравец. Сачыненне на вольную тэму).

— *Янкоўскі*: Згубіўшы галаву, па валасах не плачуць; *Рабкевіч:* Зняўшы голаў, па валасах не плачуць.

ЗОЛАТА І Ў СМЕЦЦІ (У ПОПЕЛЕ) БЛІШЧЫЦЬ. *Добрае, вартае нідзе не траціць сваіх якасцей, усюды прыкметнае.* — Трэба самому быць толькі добраму, набліжацца нейкім чынам да гэтай эліты. — Сярод смецця? — Хаця б і так. Золата, кажуць, і ў смецці блішчыць. — Устарэла. У вялікай кучы смецця золата век ніхто не заўважыць (Я.Ермаловіч. Валуны). Сват тым часам ужо сеў за стол, паставіў паўлітра і гаварыў далей: — Ой, маці, кінь чысціць [шкло ў лямпе]. Золата і ў попеле блішчыць. Нас пазнаеш за вярсту. Мы людзі знакамітыя, не лыкам шытыя (У.Дамашэвіч. Дзявочая клятва).

— *Насовіч:* Золата і ў попеле відна; *Прыказкі*: Золата і ў гразі блішчыць; Золата і ў попеле свеціцца (пазнаць, відаць).

З ПАКЛОНУ (З ПАКЛОНАЎ) ГАЛАВА (ГАЛОЎКА) НЕ БАЛІЦЬ. *Кажуць як адабрэнне пакорлівага, ветлівага чалавека.* Карыся, Кацярынка, старому, кланяйся і маладому, з паклонаў галоўка не баліць, стары і малы благаславіць (В.Дунін-Марцінкевіч. Гапон). Трэба быць пакорлівым і далікатным у абыходжанні: «З паклону галава не баліць» (К.Крапіва. Беларускія прыказкі).

* Бо хоць кажуць, што з уклону не баліць галоўка, — не зважай: з ярма-прыгону выйшла гэта слоўка (Я.Колас. Будзь цвёрды).

— *Насовіч*: З паклону галава не баліць нікому.

З ПАРШЫВАЙ (ШАЛУДЗІВАЙ) АВЕЧКІ ХОЦЬ ШЭРСЦІ (ВОЎНЫ, ПОЎСЦІ) КЛОК (КАСМЫК). *Калі нельга атрымаць ад каго-н. многае, то рады ўзяць хоць што-н. нязначнае. Гаворыцца пра каго-н. з непашанай.* [Скарына:] У крайнім выпадку, калі пагодзімся дараваць доўг вялікаму князю, калі ён пагодзіцца на адкрыццё ў Маскве друкарні, у якой бы я мог рабіць кнігі як на патрэбу княскага двара і рускай праваслаўнай царквы, так і на вываз у свой беларускі край... [Максім Грэк:] З паршывай авечкі хоць шэрсці клок... (А.Петрашкевіч. Прарок для Айчыны). «З шалудзівай авечкі хоць воўны клок», — падумаў Рыгор Бяда, рады, што і заданне выканаў, і вінтоўку сабе так нечакана здабыў (Б.Сачанка. Вялікі Лес). [Заслонаў:] Пі чай з нямецкім шакаладам. [Тоня:] З нямецкім не хачу. Хай яны ім падавяцца. [Заслонаў:] Ну, гэта ты дарма. З паршывай авечкі хоць поўсці касмыкі (М.Матукоўскі. Паядынак).

* [Каравай:] Пры падпісанні [дагавору] не выпілі магарыч, то давай за скасаванне... [Скаромны, выліваючы каньяк у рот:] Хоць шэрсці клок (А.Макаёнак. Таблетку пад язык).

— *Прыказкі:* З паршывай сабакі хоць шэрсці клок.

Kamunikat.org

З ПЕСНІ СЛОВА НЕ ВЫКІНЕШ. *Прыходзіцца гаварыць усё, усю праўду. Кажуць у апраўданне, калі даводзіцца гаварыць і што-н. не зусім прыемнае.* Што зробіш, калі гэта праўда, даражэнькі. Людзі ж кажуць: з песні слова не выкінеш... (У.Мяжэвіч. Два Якубы). Як кажуць, з песні слова не выкінеш, — Нідэрланды не толькі змагаліся за сваю незалежнасць і самастойнасць супраць заваёўнікаў, але і самі былі заваёўнікамі — падпарадкавалі сабе Інданезію, Сурынам і большую частку Антыльскіх астравоў (Б.Сачанка. У краіне польдэраў і цюльпанаў). Шмат пра што зараз быццам і ўспамінаць непрыстойна, але, як кажуць, з песні слова не выкінеш... (В.Блакіт. Усмешка Фартуны). Сам выбіраў [жонку], дык, калі што якое, на сябе, як той казаў, і наракай. Ну, а што было, дык было — з песні слова не выкінеш... (М.Кусянкоў Жар пад прыскам).

— *Федароўскі:* З песні слова не выкінеш; *Прыказкі:* З песні слова не выкінеш; З песні слова не выкідаюць: як спяваюць, так спяваюць.

З РАБОТЫ КОНІ ДОХНУЦЬ. *Гл.* Ад (з) работы коні дохнуць.

З ТВАРУ ЯЙКА (ЯЙЦО), А ЎСЯРЭДЗІНЕ БАЎТУН. *Кажуць з асуджаннем пра няшчырага, крывадушнага чалавека.* Можа, ён [Мазура] хацеў вырвацца з турмы, спадзяваўся выйсці на волю, такім спосабам знайсці ратунак. Ці, можа, яго дапёк распусны, жулікаваты Грушка, і ён уцякаў абы-куды, хоць у пекла. Бо Грушку таго першага здзеку дараваць не мог і ўжо ў вочы ўпікаў: «З твару яйко, а ўсярэдзіне — баўтун» (В. Адамчык. Год нулявы).

— *Прыказкі:* З твару — яйка, а ўнутры — баўтун.

З ХАРАСТВА ВАДЫ НЕ НАП’ЕШСЯ. *Хараство, прыгажосць не асноўнае пры выбары жонкі ці мужа.* — Бойся ты яе [Алесі]. — А чаго я маю баяцца?.. — Харошая надта. А з хараства, кажуць, вады не нап’ешся. Жыць трэба. Мужыка першага са свету звяла... Род ужо іхні гэдакі... (ВАдамчык. Чужая бацькаўшчына).

— *Прыказкі:* З красаты вады піць не будзеш.

З ХАТКІ Ў ХАТКУ, ДЫК НА РУБЕЛЬ УПАДКУ. *Перасяленне на новае месца вымагае значных выдаткаў.* Дый рыштунку многа, што тут гаварыць, з хаткі ў хатку, дык на рубель упадку, а тут не рублём пахне (К.Крапіва. На пасёлкі).

— *Прыказкі:* З хаты ў хатку — рубель упадку.

З ЧУЖОГА ВОЗА І СЯРОД (У) ГРАЗІ (БРОДУ) ЗЛАЗЬ (ЗЛАЗЯЦЬ, ЗЛЕЗЕШ). *З чым-н. чужым даводзіцца расстацца і ў самы нязручны момант.* Коля разводзіць рукамі і гаворыць, звяртаючыся да Ціхана: — З чужога воза і сярод гразі злазь. Але нічога, Цішка, лічы, што лыжы ў цябе на нагах (Г.Васілеўская. Малюнак на снезе). — Разважаць будзем потым, — ужо са злосцю сказаў Карней. — Што датычыцца трантаў тваіх, ты забярэш, калі мяне дома не будзе. А пакуль па-добраму — вунь парог. — Ён не аспрэчваў, не агрызаўся. Ведаў, што з чужога воза і сярод броду злезеш (М.Гроднеў. Сын). Ігар ужо збіраўся папрасіцца ў Станіслава, каб ён дазволіў пажыць у яго які месяц ці два, але той апярэдзіў: «Праз тыдзень да мяне прыязджаюць. Так што...» Хто прыязджае і чаго прыязджае, Ігар не дапытваўся. Крыўдна было, што яго як быццам выганяюць, але што зробіш. З чужога воза і ў гразі злазь (У.Шахавец. Двое сярод астатніх).

— *Насовіч:* З чужога коніка і ў гразі ссядаюць; *Федароўскі:* З чужога воза сярод балота злазь; *Прыказкі:* З чужога вазка і сярод гразі злазяць; З чужога каня злазь у гразь.

З ШАЛУДЗІВАЙ АВЕЧКІ ХОЦЬ ШЭРСЦІ КЛОК. *Гл.* З паршывай (шалудзівай) авечкі хоць шэрсці клок.

З ЯКОЮ ЛЫСІНКАЙ ЦЁЛКА НАРАДЗІЛАСЯ, З ТАКОЙ І ЗДОХНЕ. *Гл.* Як (калі) удасца жарабё (бычок) з лысінкай, дык і здохне такім.

ЗЯМЛЯ СВЯТАЯ ЎСІХ ПРЫМАЕ. *Пра смяротнасць кожнага чалавека.* Будзе на свеце хоць трошкі праўды, дык людзі і жыцьмуць. А згоніш яе з зямлі — збірайцеся, людцы, і паўзіце на могілкі. Кажуць, зямля святая ўсіх прымае (А.Кажадуб. Стрэчанне).

— *Прыказкі:* Зямля ўсіх прымае: і здаровых, і слабых; Зямля-матушка ўсіх прымае.

ЗЯЦЬ ЛЮБІЦЬ УЗЯЦЬ. *Пра ўзаемаадносіны паміж зяцем і цесцем ці цёшчай.* Цешча ўкруга зяця і так і гэтак, зяцёк, сынок. Што цёшчы, абы дачцэ добра было, а дачка не жаліцца. І кабанчык у хлевушку рохкае, дурань, не ведае, што час яго адмераны. Зяць любіць узяць. І Сымоніха рада (А.Кудравец. Сачыненне на вольную тэму). Ну, што? Нажылася ўжо ў зяця ў горадзе? Пачакай, соладка не будзе… Кожны зяць любіць узяць… Вось як! (Я.Каршукоў. Тэкля і пеўнік).

* [Ціхонь:] Чакай, сваток, пачакай, свацця! І з музыкай нельга спяшацца. Мы людзі не такія простыя, і каб нам сесці, вы павінны вуглы ды кішэні свае патрэсці. Сам ведаеш добра, што зяць стараецца ўзяць ды прыўзяць (І.Козел. Над хвалямі Серабранкі).

— *Насовіч:* Зяць любіць узяць; *Прыказкі:* Зяць любіць узяць; Цесць любіць чэсць, а зяць любіць узяць.

I

<I> АДТУЛЬ ГОРАЧА (ГАРАЧО), <I> АДСЮЛЬ БОЛЯЧА (БАЛЯЧО). *Цяжка знайсці выхад з непрыемных абставін.* Сін.: *Куды ні кінь, усюды клін: Ты на гару, а чорт за нагу.* Цяжка было малаарганізаванай беднаце змагацца з пануючым класам: сілай штыкоў яе заганялі ў паднявольнае становішча, дзе яна знаходзілася пад падвойным уціскам — сацыяльным і нацыянальным. Гэта было такое становішча, калі «адтуль горача, адсюль боляча» і калі «б'юць і плакаць не даюць» (К.Крапіва. Беларускія прыказкі). Дык што ж рабіць? Адтуль горача, адсюль боляча. Дрэнна будзеш служыць — немцы арыштуюць, добра — партызаны… (І.Навуменка. Вецер у соснах). [Навум:] Дагадаўся толькі, што нам, пэўне, горшай катаргі не будзе, якую мы ад камісара церпім. Бо знаеш прымаўку: і адсюль гарачо, і адтуль балячо (В. Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

— *Насовіч:* І адсюль балячо, і адтуль гарачо; *Прыказкі:* Адсюль гарачо, а адтуль балячо.

І БАРАН БЫ КАСІЎ, КАБ ХТО КАСУ НАСІЎ. *Не так лёгка што-н. робіцца, як пра гэта мяркуе хто-н. Часцей ужываецца як насмешка над няўмекам ці лодарам.* Бачылі вы такога? «Дарагая рэдакцыя, падкажы, дарагая рэдакцыя, перарабі, але подпіс мой пастаў!» А ці ведаеш ты, Петрусём што «і баран бы касіў, каб хто касу насіў»? Вучыся жыць і працаваць самастойна! (У.Дубоўка. Жоўтая акацыя). — Працаваць трэба. — Глядзі, напрацаваўся!.. — І баран бы касіў, каб хто касу насіў… (ААсіленка. Паплавы).

* — Цяпер, дзеду, не косіце? — спытаў Ігар. — Няма сілы. Я б касіў, каб чорт касу насіў… (М.Капыловіч. Былі б рукі).

Kamunikat.org

— *Насовіч*: Касіць бы касіў, ды каб чорт касу насіў; *Федароўскі*: І баран бы касіў, каб Хто касу насіў.

І БЕЗ ПАПА ВЕДАЮ (ВЕДАЕМ, ЗНАЮ, ЗНАЕМ), ШТО Ў НЯДЗЕЛЮ СВЯТА. *Гэта ж — відавочная ісціна. Ужываецца іранічна ў дачыненні да таго, хто сцвярджае што-н. агульнавядомае.* Напэўна, [Семілапаў] сказаў бы ехаць на месца пражывання і ад мясцовага паліцэйскага начальства прасіць дазволу жыць і працаваць у Вільні. «Але я і без папа ведаю, што ў нядзелю свята», — прыгадаў Лабановіч старую прыказку (Я.Колас. На ростанях).

* — Ты мне закрэсліла ўсю нататку! — Лішняга нічога я не крэсліла. Ты чуў, як у нас старыя людзі кажуць: «І дурань ведае, што ў нядзелю свята!» А як мы з табой пачынаем? Мы, — гэта яна сказала, дыпламатычна, нібыта і яна дольшчыца на тую нататку. — «Мы ўсе добра ведаем...» А калі мы ўсе добра ведаем, дык навошта тады і галаву людзям дурыць? Ты скажы пра тое, чаго мы не ведаем (У.Дубоўка. Жоўтая акацыя).

— *Насовіч:* І без папа знаем, што ў нядзелю свята; *Янкоўскі:* Без папа ведаю, што ў нядзельку свята; *Прыказкі:* Мы ведаем без папа, што ў нядзелю свята; Вядома і без папа, што ў нядзелю свята.

<І> БОГА ХВАЛІ І ЧОРТА НЕ ГНЯВІ. *І адных паважай, і другіх не настройвай супраць сябе.* [Навум:] Пан з панам пазнаюцца, а мы ўсё-такі ў бядзе. Добра кажа прыгаворка: і бога хвалі і чорта не гняві (В Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

— *Насовіч:* І богу маліся, і чорта не гняві; *Ляцкі:* Бога хвалі, чорта не гняві; *Федароўскі:* Бога не гняві і чорта не смяшы; *Прыказкі:* І бога хвалі і чорта не гняві.

ІВАН КІВАЕ НА ПЯТРА <А ПЁТР НА ІВАНАЎ *Адзін звальвае сваю адказнасць, віну на другога.* Там [у трэсце] адмаўляюцца: маўляў, да нас гэты бальшак не мае дачынення. Райвыканком таксама захоўвае поўнае маўчанне. Вось і атрымліваецца, што Іван ківае на Пятра, а дарога як ляжала ў калдобінах, так і ляжыць (Звязда. 1976, 11 верас.). Адгаворваюцца [мясцовыя ўлады], што загаду не атрымалі. Вось я ваенны чалавек, у нас на першым плане загад:і яго выкананне... А тут Іван ківае на Пятра... Чакаюць (А.Каждуб. Дуб). Увядзенне мэрства таксама накіравана на ліквідацыю звыклага нашаму вуху і вобразу жыцця: Іван ківае на Пятра, а Пётр — на Івана (Звязда. 1990, 14 снеж.). ЯНКА КІВАЕ НА ПЕТРУСЯ, А ПЯТРУСЬ НА ЯНКУ. — Мы кіраваліся паказаннямі тэхнічнага аддзела... — Янка ківае на Петруся, а Пятрусь на Янку?.. Так... Ну, а былі якія здарэнні з цягнікамі пры такіх от бессістэмных прыпынках ля пільні? — Не... Не было, — пачуўся суладны адказ (Х.Шынклер. Сонца пад шпалы).

— Запазычанне з рускай мовы, дзе прыказка развілася на аснове фразеалагізма *ківаць на Пятра*, які па сферы першапачатковага ўжывання з'яўляецца крылатым выразам з байкі І.А.Крылова «Люстэрка і Малпа». У маралі байкі гаворыцца: «Што Клімыч рукі грэць умее, — людзі знаюць; пра хабар Клімычу чытаюць, а ён украдкай) ківае на Пятра» (Пераклад М.Клімавіча).

І ДА ГРЫБА ТРЭБА НАГНУЦЦА. *Каб дасягнуць чаго-н., мусіш часам рабіць і што-н. не зусім прыемнае.* [Царык:] Будзем на волі. Я, можа, і не пайшоў бы да гэтага Карыбы, але, як кажуць, і да грыба трэба нагнуцца (В Адамчык. Голас крыві брата свайго).

І ЗА ЛУЧЫНКУ ЗНОЙДЗЕ ПРЫПЫНКУ. *Кажуць з незадавальненнем пра таго, хто беспадстаўна прыдзіраецца да каго-н.* Сін.: *І за шчэпку знойдзе прычэпку.* — Ах, вы дурныя і хітрыя! — загневаўся яшчэ больш цар скамарохаў. — Голадам морыце людзей! Бязбожнікі вы! Грэшнікі вы! У пекла я вас кіну! Вы хочаце мець вечных дармовых парабкаў? — Ой, ой, ой... — узмаліўся пан. — Строгі бог гасподзь, і за лучынку знойдзе прычынку, каб накрычаць... (З.Бядуля. Сярэбраная табакерка).

— *Насовіч*: І за лучынку можна найці прычынку; *Янкоўскі*: І за лучынку знойдзе прычынку.

І ЗА ШЧЭПКУ ЗНОЙДЗЕ ПРЫЧЭПКУ. *Кажуць з незадавальненнем пра таго, хто беспадстаўна прыдзіраецца да каго-н.* Сін.: *І за лучынку знойдзе прычынку.* Пра цівуна расказваюць на сяле, як пра самага страшнага разбойніка. Цівун і за шчэпку знойдзе прычэпку, каб паздзекавацца з чалавека (А.Якімовіч. Адкуль ліха на свеце). — Гыр-гыр-гыр! — Кусі, кусі, кусі!.. На тое ж вы людзі, а прычэпку знойдзеш і за шчэпку... (М.Гарэцкі. Антон).

— *Насовіч:* І за шчэпку найдзеш прычэпку; *Прыказкі:* І за шчэпку пан знойдзе прычэпку.

ІЛБОМ СЦЯНЫ НЕ ПРАБ'ЕШ. *Гл.* Галавою (ілбом) сцяны не праб'еш.

ІНДЫК ДУМАЎ, ДУМАЎ (МНОГА ДУМАЎ) ДЫ ЗДОХ. *Ужываецца як рэакцыя на слова думаць (падумаць) у папярэдняй рэпліцы суразмоўніка.* — Заўтра можа пайсці дождж, і хлеб загіне. Паветкі ж ніводнай не маеце. Ты падумаў аб гэтым? — Індык многа думаў ды здох (В.Праскураў. Святая сівізна).

— *Янкоўскі:* Індык думаў, думаў, папаў у мох дый здох; *Выслоўі:* Індык думаў, думаў дый здох.

<І> РАД БЫ Ў РАЙ, ДЫ ГРАХІ НЕ ПУСКАЮЦЬ. *І хацелася б зрабіць што-н., ды немагчыма. Гаворыцца, калі каму-н. прыходзіцца прымірыцца з абставінамі.* — Жаніцеся, ці што, а то... — Я і рад бы ў рай, ды грахі не пускаюць! — выгукнуў Міця наўздагон Сямёну. — Каця не хоча, кажа, мала зарабляю (А.Макаёнак. Твой хлеб). Рад бы ў рай, ды грахі не пускаюць — помню гэтую ўсмешку эмалі. А цяпер думаю, што трымаюць нас грахі як даўжэй на зямлі (Р.Барадулін. Рад бы ў рай...). — Дзяўчына яна прыгожая, хлопцы знойдуцца. — А ты адмаўляешся? — І рад бы ў рай, ды грахі не пускаюць (І.Чыгрынаў. Трэція пеўні). ХАЦЕЎ БЫ Ў РАЙ, ДЫ ГРАХІ НЕ ПУСКАЮЦЬ У тым-то, брат, і загвоздка, што хацеў бы ў рай, ды грахі не пускаюць. На чыім возе едзеш, таму і песню спявай (І.Навуменка. Сасна пры дарозе). <І> РАДА Б ДУША Ў РАЙ, ДЫ ГРАХІ НЕ ПУСКАЮЦЬ — Здаравенькі былы! Бог помач! — Казаў бог, каб і сам дапамог! — адказваюць яму. — І рада б душа ў рай, ды грахі не пускаюць... (Р.Няхай. Туман над стэпам). [Гудовіч:] Ну, лавіце на здароўе [рыбу]. [Максіменя:] А вы? [Гудовіч:] Другім разам. Рада б душа ў рай, ды грахі не пускаюць (К.Крапіва. З народам) ХАЦЕЛА Б ДУША Ў РАЙ, ДЫ ГРАХІ НЕ ПУСКАЮЦЬ Мне вядома і тое, чаму на міліцыю злуешся. Стаіць, відаць, птушачка ў пашпарце. Але і сам я не лепшы. Хацела б душа ў рай, ды грахі не пускаюць (І.Навуменка. Вася-Бліцкрыг).

* Майстры такія ветлівыя, вясёлыя. «Раней не можам, дарагі грамадзянін. Рады б душою, ды не можам. Як той казаў, і рады б у рай, ды план не пушчае. Самі разумееце...» (М.Пянкрат. Дыялог).

— *Насовіч:* Рад бы ў рай, ды грахі не пускаюць; *Прыказкі:* Рад бы ў рай, ды грахі не пускаюць; Хацела б душа ў рай, ды грахі не пушчаюць.

І РЫБЫ НЕ ХАЧУ, І АДЗЕЖКІ НЕ ЗМАЧУ. *Кажа той, хто адмаўляецца ад удзелу ў чым-н.* [Іцка:] Але з ты, Цітачка, сказы, цы заплаціс! [На-

Kamunikat.org

вум:] І піць не хачу і грошы не плачу. Знаеш прыпавесць: і рыбы не хачу і адзежкі не змачу (В.Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

— *Прыказкі:* І рыбы не хачу і хваста не мачу.

<I> САМ НЕ ГАМ І ДРУГОМУ НЕ ДАМ. *Кажуць з неадабрэннем пра таго, хто сам не карыстаецца і іншым не дае карыстацца чым-н.* «Нізашто ніколі не аддам я людзям таго, што сам прыкмеціў». Калі пераласці гэтае высокае віціійства на мову прозы, дык дакладны сэнс гэтых радкоў такі: і сам не гам і другому не дам (В.Вітка. Пакаленне, гартаванае ў агні). Пакуль што яны баяцца мяне, лічацца, але калі зразумеюць, што я і сам не гам і другому не дам, то... (Л.Гаўрылкін. Не магу без цябе). Паставілі капец, і цяпер ужо ніхто сюды не меў права паткнуцца. Так ён і марнеў, гэты кавалак, без карысці, нават жывёлу на ім не пасвілі; сам, значыцца, не гам і другому не дам (К.Чорны. Бацькаўшчына). Пад кустом ляжалі зрэзаныя ліпавыя пруты. Нехта нядаўна праходзіў тут, парэзаў усё і кінуў: «Сам не гам і другому не дам» (А.Ларнышэвіч. Світанне). А сад Сінчык зглуміў: пазабіваў медныя цвікі ў ствалы, і дрэвы пасохлі. Сам не гам і другому не дам (Х.Жычка. Зброю бяруць сыны). ЯК САБАКА НА СЕНЕ — І САМ НЕ ГАМ І ДРУГОМУ НЕ ДАМ. Плюшкін, самы сапраўдны Плюшкін нашага часу. Як сабака на сене — і сам не гам і другому не дам (М.Машара. «Крэсы» змагаюцца).

* Калі сам не гам, дык нікому не дам? Так ты падумала пра мяне? (П.Пестрак. Гумно без варот). А на што яна разлічвала, калі ў народны кантроль, у партком падавала? Вярнуць мяне? Каб я раскаяўся і вярнуўся? А мо проста кары для мяне хацела? Каб спакасціць больш... Калі сама не гам, то й другому не дам... (П.Місько. Градабой).

— *Насовіч:* Сабака на сене ляжыць, сама не есць і другім не дасць; *Прыказкі:* Сам не гам і другому не дам; Сядзіш, як сабака на сене: і сам не гам і другому не дам.

ІСКРУ ТУШЫ ДА ПАЖАРУ, БЯДУ АДВОДЗЬ ДА ЎДАРУ *Умей своечасова засцерагчыся ад якой-н. непрыемнасці, небяспекі.* — То каб нам якую паперку... — А навошта яна вам? — Іскру тушы да пажару, бяду адводзь да ўдару... Добра было б друкаваную паперку мець, тады ніякая навалач не прычэпіцца (І.Гурскі. Вецер веку). Быць ці не быць? Не сумняваюцца толькі тугадумы. Разумныя людзі праўду кажуць: іскру тушы да пажару, бяду адводзь да ўдару... (В.Шырко. Сцяжына да людзей).

— *Прыказкі:* Іскру тушы да пажару, бяду адводзь да ўдару.

І СЦЕНЫ МАЮЦЬ ВУШЫ *Каго-н. могуць падслухаць. Ужываецца як папярэджанне быць асцярожным у размове, каб не падслухалі.* [Навум:] Маўчы, Ціт! Не наша дзела аб гэтым гаманіць. Знаеш прымаўку: і сцены маюць вушы (В.Дунін-Марцінкевіч. Сялянка). Размова гэта вялася ў гумне і, здэцца, сам-насам, але ж праўду, мусіць, людзі кажуць, што і сцены маюць вушы (К.Крапіва. Каровін мужык). Усе, хто быў у карчме, пераглядаліся і пачыналі гаварыць: — Пане Казімір, ціха, а то і сцены маюць вушы... (П.Пестрак. Камень). Хоць цесць і свой чалавек і ў зяцевы справы лішне нос не торкае, але не ўсё можна ў хаце гаварыць. Бо, як вядома, і сцены маюць вушы (І.Навуменка. Вецер у соснах). І Ў СЦЕН ЁСЦЬ ВУШЫ. Рыбак хацеў перапыніць Басю — навошта было расказваць усё тое? Каму не вядома, што і ў сцен ёсць вушы (В.Быкаў. Сотнікаў).

* [Князь:] А часам сцены вушэй не маюць, пан Ангорп? [Аштορп:] Панове, будзьце спакойны (В.Гарбацэвіч. Максім Саравітан). Сядзелі, ціха разважалі, бо вушы могуць быць і ў сцен (Я.Колас. Рыбакова хата).

kamunikat.org

— *Насовіч:* І сцены маюць вушы; *Прыказкі:* І сцены маюць вушы; І вуглы вушы маюць.

І Ў СЦЕН ЁСЦЬ ВУШЫ. *Гл.* І сцены маюць вушы.

ІШЛА ХОЎРА ЖЫТА ЖАЦЬ, ЗАБЫЛАСЯ СЕРП УЗЯЦЬ. *Кажуць іранічна пра таго, хто, адправіўшыся куды-н., забыўся ўзяць з сабой неабходную рэч.* «Фу, чорт, а мянташку не ўзяў», — падумаў ён [Васько] і ўжо ўголас, каб не выклікаць кпінаў, сам пажартаваў: — Ішла Хоўра жыта жаць, забылася серп узяць. Мікалай Васільевіч, а вастрыць касу пальцам загадаеш? (А.Асіпенка. Непрыкаяны маладзік).

— *Прыказкі:* Пайшла рында жыта жаць, забылася сярпа ўзяць.

ІШОЎ ВАЯКАМ, А НАЗАД РАКАМ. *Гаворыцца насмешліва пра таго, хто выхваляецца сваёй адвагай.* — Давай прыспешвай, — зверавата азірнуўся, нібы ўгадаў Імполевы думкі, Рэпка. — Нешта ты ўсё агінаешся. — Ішоў ваякам, а назад ракам. Адважны знайшоўся, — каламуццю закіпела ў Імполя злосць на Рэпку (В.Адамчык. Год нулявы).

— *Прыказкі:* Ішоў да нас ваякам, а назад паўзе ракам.

<І> Я НЕ Я І КАБЫЛА НЕ МАЯ. *Гл.* Я не я і хата не мая.

К

КАБ ВЕДАЎ ЧАЛАВЕК, ДЗЕ СПАТЫКНЕЦЦА, ТО ПЕРАСТУПІЎ БЫ ТОЕ МЕСЦА. *Гл.* Каб (калі б) ведаў, дзе паваліцца, <там, дык, то> саломкі падаслаў бы.

КАБ ВЕДАЦЬ ЧАЛАВЕКА, <ДЫК> ТРЭБА З'ЕСЦІ З ІМ ПУД СОЛІ. *Гл.* Каб пазнаць (ведаць) чалавека, <дык> трэба з'есці з ім пуд солі.

КАБ (КАЛІ Б) ВЕДАЎ, ДЗЕ ПАВАЛІШСЯ (УПАДЗЕШ), <ТАМ, ДЫК, ТО> САЛОМКІ ПАДАСЛАЎ БЫ. *Калі б ведаў, што здарыцца нешта непрыемнае, то асцярогся б, зрабіў бы інакш. Гаворыцца, калі чалавек, бачыць вынікі сваіх дзеянняў, учынкаў і шкадуе, што быў неабачлівы.* — І навошта ж было шукаць сабе ліха?.. — А я вам і казала, каб не ездзілі, — ціха заўважыла Ліда, не падымаючы галавы. — Эх, — уздыхнуў Лабановіч, — каб ведаў, дзе павалішся, там саломкі падаслаў бы... (Я.Колас. На ростанях). [Федзя:] Хто ж мог нават падумаць, што ўсё так павернецца... Каб жа ведаў, дзе павалішся, дык саломкі падаслаў бы (В.Зуб. Злавацца не трэба). [Арсен] ужо здагадаўся, што ферма, на якую яго прывёз намеснік, «гасцявая», «узорна-паказальная»... Пацёгся пешшу, праявіў прынцыповасць: глядзець дык глядзець. Каб ведаў, дзе ўпадзеш, саломкі падаслаў бы... (М.Герчык. Вяртанне да сябе). Міла гаворыць: — Ну, што ж цяпер расстройвацца попусту, не падымеш яго. Адкуль хто ведае. Нездарма ж людзі гавораць: калі б ведаў, дзе павалішся, то і саломкі падаслаў бы (В.Гігевіч. Варыянт). КАБ ВЕДАЎ ЧАЛАВЕК, ДЗЕ СПАТЫКНЕЦЦА (ПАКОЦІЦЦА), ТО ПЕРАСТУПІЎ БЫ ТОЕ МЕСЦА (САЛОМКІ ПАТРУСІЎ БЫ). — Каб ведаў чалавек, дзе спатыкнецца, то пераступіў бы тое месца, — заўважыў Цітоk (М.Лобан. На парозе будучыні). — Людскі быў чалавек... І жыць мог бы яшчэ доўга... — Да-а-а... Каб ведаў чалавек, дзе пакоціцца, то саломкі натрусіў бы... (П.Місько. Градабой).

— *Насовіч:* Каб веданне, айдзе павалішся, валей бы сесці там; *Прыказкі:* Каб ведаць, дзе павалішся, саломкі бы падсцяліць; Каб ведаў, дзе

Kamunikat.org

ўпаду, дык і саломкі падаслаў бы; Як бы чалавек знаў, дзе спатыкнецца, то б абышоў тое месца.

КАБ НЕ ЕЖКА ДЫ АДЗЕЖКА, БЫЛА Б ГРОШАЙ ПОЎНА ДЗЕЖКА.
Пра вялікія выдаткі на яду і адзенне. Кажуць, каб не ежка ды адзежка, была б грошай поўна дзежка. За абновамі ў нашай вёсцы не ганяюцца. У кожнага мужчыны ёсць выхадны касцюм, чыстыя кашулі, чаравікі, галіфэ, хромавыя боты (В.Шырко. Хай людзі бачаць).

— *Прыказкі:* Каб не ежка, не адзежка, то была б грошай дзежка.

КАБ НЕ КЛІН ДЫ НЕ МОХ, ДЫК (ТО І) ЦЯСЛЯР (ЦЕСЛЯ, ПЛОТНІК) БЫ ПАДОХ (ЗДОХ). *Кажуць пра цесляроў, якія пры будаўніцтве драўляных будынкаў усе хібы сваёй працы хаваюць з дапамогай моху і кліноў.* — А мох навошта, — прыйшоў на дапамогу Антону з суседняга вугла цясляр. — Вы хочаце сказаць: «Каб не клін ды не мох, дык цясляр бы падох». Гэта старая прыказка (А.Пальчэўскі. Вясна на аблогах). З хлопцаў якія яшчэ там былі плотнікі. Як у той прымаўцы: «Каб не клін ды не мох, то і плотнік бы здох» (С.Кухараў. Бацькавічы).
— Сцягнем скобамі стойку з вуглом, да канца веку будуць сцены стаяць. А ў шчылінкі моху пабольш... — Ага... Каб не клін ды не мох, то і цесля б здох... (П.Місько. Хлопцы, чые вы будзеце...).

— *Федароўскі:* Каб не клін ды не мох, цесля бы здох; *Прыказкі*: Каб не клін і мох, то плотнік даўно б здох; Каб не клін ды не мох, даўно б майстра здох.

КАБ ПАЗНАЦЬ (ВЕДАЦЬ) ЧАЛАВЕКА, <ДЫК> ТРЭБА З’ЕСЦІ З ІМ ПУД СОЛІ. *Каб пазнаць чалавека, трэба з ім доўга пражыць разам.* Сябры жылі пад адною страхою не дужа вялікі час. Яны лічылі, што ведаюць адзін аднаго да самых што ні ёсць маленькіх дробязей. Ды ў народзе бытуе простая мудрасць: каб пазнаць чалавека, дык трэба з’есці з ім пуд солі (Я.Колас. На ростанях). Мяне і раней цікавіў Корань, з ім было аб чым пагаварыць, але сёння ён паўставаў у іншым святле. Не дарма кажуць: каб чалавека пазнаць, трэба з ім пуд солі з’есці (І.Гурскі. На скрыжаванні дарог). Нарэшце прыглядзіся да гэтай самай Каці. Колькі ты яе ведаеш? Зусім мала. А можа, яна і не такая, як табе здалося. Каб чалавека пазнаць, трэба пуд солі з’есці (Л.Гаўрылкін. Каця). Алесь лічыў сябра памяркоўным. А тут — не пазнаць яго стала. Нібы падмянілі камсорга. І Алесь падумаў: «Відаць, нездарма кажуць: каб ведаць чалавека, трэба з’есці з ім пуд солі...» (І.Сіняўскі. Заранка). ТРЭБА ПУД СОЛІ З’ЕСЦІ, КАБ ПАЗНАЦЬ ЧАЛАВЕКА. Не крыўдуйце. У каго не бывае памылак. Не адразу разбярэшся, хто добры, а хто дрэнны. Трэба пуд солі з’есці, каб пазнаць чалавека, — гаворыць людская прымаўка (М.Пянкрат. Буян).

— *Федароўскі:* Каб пазнаць чалавека, то трэба з ім бочку солі з’есці; *Прыказкі:* Каб пазнаць чалавека, трэба з ім пуд солі з’есці.

КАБ СВІННІ РОГІ, НЕ САСТУПІЛА Б (НЕ СЫШЛА Б) З ДАРОГІ. *Калі б была ў каго-н. улада, сіла, магчымасць, то ён крыўдзіў бы іншых, злоўжываў бы сваім становішчам. Гаворыцца з асуджэннем пра несправядлівага чалавека.* Пазнаныя пры дапамозе назіранняў асаблівасці характару жывёлы пераносяцца звычайна на чалавека: «Каб свінні рогі, не саступіла б з дарогі» (К.Крапіва. Беларускія прыказкі). — Пра Кандыбовіча ты чуў? — спытаў Ганько ў Станіслава. — А як жа! Каб свінні рогі, не сышла б з дарогі (І.Гурскі. Чужы хлеб).

— *Прыказкі:* Каб свінні рогі, не саступіла б з дарогі; Дай свінні рогі, то не будзе дарогі.

КАБ СОНЦА ЗАСЛАНІЦЬ, ВУШЭЙ АСЛІНЫХ МАЛА *Справядлівую справу не перамагчы; праўду не схаваеш.*

Kamunikat.org

* Твой голас ніхто не заглушыць: ні зграі прадажных пісак, ні лордаў двурушныя душы... Не! Сонца асліныя вушы сабой не заслоняць ніяк! (Я.Колас. Да трыццацігоддзя Кастрычніка).

— З байкі К.Крапівы «Сава, Асёл ды Сонца», якая заканчваецца радкамі: «І вось Аслу нарэшце ясна стала: каб Сонца засланіць — вушэй асліных мала».

КАБ ТАКІХ ЧАСТА СЕЯЛІ, ДЫ РЭДКА ЎЗЫХОДЗІЛІ. *Зламысны праклён у дачыненні да нядобрага, шкоднага чалавека.* Наняла [Алена] чалавека з суседняй вёскі страху накрыць. Сядзіць той на страсе, малатком цюкае. Тым часам і абедаць упору. Прывяла чалавека ў хату, частаваць пачала. Бутэльку на стол паставіла: «Пі, чалавеча». А не ведала таго. што гарэлку зяць даўно выпіў, а замест яе вады наліў... — Каб такіх, як той зяць, часта сеялі, ды рэдка ўзыходзілі! — прабурчаў Марцін (А. Варановіч. Ластаўкі пакідаюць гнёзды).

— *Федароўскі:* Каб такіх людзей густа сеялі, ды рэдка сходзілі; *Янкоўскі.* Каб такія часта сеяліся да рэдка ўзыходзілі!: *Рапановіч:* Каб такіх многа сеялі, ды мала ўсходзіла; Хай такіх густа сеюць, ды рэдка ўсходзяць.

КАБЫЛА (КОНЬ) ЗДЫХАЕ, А <ЗА> ТРАВУ ХВАТАЕ (ХАПАЕ). *У якім бы стане ні знаходзіўся чалавек, яго думы і дзеянні звязаны з жыццёвымі, надзённымі інтарэсамі.* Сін.: *Паміраць збірайся, а жыта сей.* — Мне вунь — тры чвэрці да смерці, ці ўжо пра станік пытацца... — Нічога, варухнуў калматымі бровамі і адышоўся ад печы Улас Корсак, — кабыла здыхае, а за траву хватае. Так і ты мо... (В.Адамчык. І скажа той, хто народзіцца). Разведчыкі ўбачылі ў возе і іншую «траву». Нарабаванаю «травою» было і тое, што хавала жонка пад фартухом. Сапраўды «конь здыхае, а траву хапае» (Ф.Янкоўскі. Пра запаветнае).

— *Насовіч:* Кабыла здыхаеце а траву хапаець; *Прыказкі:* Кабыла здыхае, а за траву хватае (хапае).

КАЖУХ ЛЯЖЫЦЬ, А ДУРАНЬ ДРЫЖЫЦЬ *Кажуць іранічна пра таго, хто беспрычынна спалохаўся чаго-н.* Кажух ляжыць, а дурань дрыжыць (Эпіграф да байкі К.Крапівы «Чорт»).

— *Прыказкі:* Кажух ляжыць, а дурань дрыжыць.

КАЗАЛА ЛІХА, ШТО НЕ БЫЦЬ ДАБРУ. *Гаворыцца з асуджэннем таго, хто не верыць у надыход добрага, лепшага.* — Куды ж горш. Але — адужаем неяк [пасляваенную разруху]... — Казала ліха, што не быць дабру, — падтрымала яе [Аўдоццю] Аксіння. — Эх, чаго плакаць! Пераб'ёмся як-небудзь! Не можа ж быць, каб не адужалі! Не калекі ж і не паны, рукі ёсць, дзякуй богу! (І.Мележ. Мінскі напрамак).

— *Насовіч:* Казала ліха, што не быць дабру; *Федароўскі:* Казала ліха, што дабра не будзе.

КАЗАЛА НАСЦЯ, ЯК УДАСЦА. *Невядома, ці ўдасца ажыццявіць што-н.*

— Папрывыкалі, каб вам усё гатовае, каб усё само ў хату плыло. Савецкая ўлада вас, галоту, паразбэшчвала. Немцы цяпер як стой адвучаць...

— Казала Насця, як удасца, — прыгадаў Дзям'ян прымаўку (І.Сіняўскі. Дарога на Замлынне). — Зямліца што трэба... Ну, цяпер трымайся, Васіль Іосіфавіч. Хопіць табе ў перадавіках хадзіць... — Казала Насця, ях удасца, — жартуе Ціхан. — Налета і наша брыгада атрымае да трохсот гектараў тарфянікаў (В.Праскураў. Сонца ў зеніце).

— *Рабкевіч:* Сказала Насця: як удасца.

КАЛІ АБОРА ЦЯЧЭ, ГАСПАДЫНЯ БЛІНЫ ПЯЧЭ, А КАЛІ ГУМНО ЦЯЧЭ, ГАСПАДАР З ХАТЫ УЦЯЧЭ. *Пра залежнасць дабрабыту ў гаспадарцы ад яе гаспадара.* [Куторга:] Ды і пасаг [Марыся] мае гаспадарскі: адна ў бацькоў, а стары грошы асьмінаю мерае; у гумне поўна.

Kamunikat.org

у хаце дастатак, і абора багата. Добра гутарка кажа: калі абора цячэ, — гаспадыня бліны пячэ, а калі гумно цячэ, — гаспадар з хаты ўцячэ (В.Дунін-Марцінкевіч. Пінская шляхта).

— *Федароўскі:* Калі гумно цячэ, то гаспадар з дому ўцячэ, а калі хлеў цячэ, то ён аладкі пячэ.

КАЛІ БАЦЬКА РЫБАК, ТО І СЫН ГЛЯДЗІЦЬ НА ВАДУ. *Дзеці пераймаюць схільнасці, прывычкі сваіх бацькоў.* Сін.: *Яблык ад яблыні недалёка падае; Які куст, такі і адростак; Якое дрэва, такі </> клін, які бацька, такі </> сын; Якое карэнне, такое і насенне.* — Не буду крывіць душой, прыелася мне гэтая работа [на рачным параходзе]. Здаецца, запрог бы коніка і басаног, усмак прайшоўся за плугам ці ўзяў бы сякеру ў рукі, распраміў плечы... Эх, праўду кажуць, калі бацька рыбак, то і сын глядзіць на ваду... (В.Шырко. Споведзь правінцыяла).

— *Насовіч:* Калі бацька рыбалка, дык і дзеткі глядзяць у ваду; *Прыказкі:* Калі бацька рыбак, то й сын ў воду паглядае.

КАЛІ Б ВЕДАЎ, ДЗЕ ПАВАЛІШСЯ, <ТО> САЛОМКІ ПАДАСЛАЎ БЫ.

Гл. Каб (калі б) ведаў, дзе паваілішся, <там, дык, то> саломкі падаслаў бы.

КАЛІ БЕДНАМУ ЖАНІЦЦА, <ТО І> НОЧ КАРОТКАЯ *Гл.* <Як> сіраце жаніцца. <дык> і ноч (ночка) кароткая (малая).

КАЛІ ГАРА НЕ ІДЗЕ ДА МАГАМЕТА, ТО МАГАМЕТ ІДЗЕ ДА ГАРЫ

Кажуць, калі даводзіцца ісці да таго, хто сам павінен быў прыйсці да цябе. — Ён не пайшоў са мной. Ну што ж. Калі гара не ідзе да Магамета, то... — Што ты там мармычаш? — Пра сына... Зараз, гавару, пайду да свайго сына (У.Кузьмянкоў. Споведзь).

* Нейк выходзіць у нас з вамі дзіўна: запрашалі вас да сябе, а вы чамусьці ўсё не выбераце часу. А раз Магамет да гары не ідзе, астаецца гары ісці да Магамета. Ці не так, паважаны маёр? (М.Лынькоў. Векапомныя дні). — Ты. Лёня. схадзі да Тасі, папрасі яе прыйсці дахаты, мне страшна адной... — Ты, Тамарачка, просіш немагчымага. Гара да Магамета не пойдзе... (Б.Мікуліч. Дужасць). Магамет не найшоў да гары. Пайшла гара да Магамета. Я раскажу, як было ўсё гэта, я растлумачу вам міф стары (А.Вярцінскі. Каментарый да Карана). Толькі сабраўся [я] выехаць у раён — званок з прыёмнай першага. Загад тэрмінова прыбыць у райком. Сапраўды, калі гара не ідзе насустрач Магамету, то Магамет ідзе насустрач гары (В.Шырко. Сцяжына да людзей).

— Відаць, паўкалька з арабскай мовы. Склалася на аснове легенды, паводле якой Магамет, заснавальнік іслама, жадаючы даказаць свае незвычайныя магчымасці, загадаў гары, каб яна падышла да яго; калі ж яму гэта не ўдалося, ён сказаў: «Ну што ж! Калі гара не хоча ісці да Магамета, то Магамет пойдзе да яе».

КАЛІ ЗАБ'ЕШ БАБРА, ТО НЕ БУДЗЕ ТАБЕ ДАБРА З глыбіні гісторыі ў нашага народа вызначаюцца адносіны да гэтага звярка паводле прыказкі: «Калі заб'еш бабра, то не будзе табе дабра!» (А.Карпюк. След на зямлі). ХТО ЗАБ'Е БАБРА, НЕ БУДЗЕ МЕЦЬ ДАБРА. Ез адчыбучу, сетку драцяную пастаўлю — бабёр, бывала, ненарокам і забрыдзе ў мой ез. захлынецца... Прадам футра, дык паўзімы з хлебам, гора не ведаў. — Хто заб'е бабра, кажуць, не будзе мець дабра. А ў цябе, стары грахаводнік, усё наадварот, значыць? (А.Масарэнка. На бабровых тонях).

— *Насовіч:* Калі заб'еш бабра, не будзеш мець дабра; *Прыказкі:* Хто заб'е бабра, не мецьме дабра; Хто заб'е бабра, той не мае дабра.

КАЛІ ЗАХОЧАШ САБАКУ ВЫЦЯЦЬ, ТО КІЙ ЗНОЙДЗЕШ? *Гл.* Захочаш сабаку выцяць (ударыць) — палку знойдзеш.

Kamunikat.org

КАЛІ ЗДАЕЦЦА, ДЫК (ТО) ТРЭБА ХРЫСЦІЦЦА *Ужываецца як іранічная рэакцыя на слова з д а е ц ц а (з д а л о с я) у папярэднім выказванні, нібыта ўспрынятае са значэннем ўяўляецца*«Здаецца, на гэты раз, — пісалася ў канцы артыкула, — новаспечанага бандыцкага генерала ўжо не ўратуе ніякая яго лапцюжная стратэгія...» «Ага, «здаецца», — усміхнулася Карпаўна. — А па-руску кажуць, калі здаецца, дык трэба хрысціцца...» (У.Краўчанка. Апавяданне пра смелае сэрца). [Святлана:] Мне здалося, што... [Васіль:] Калі здаецца, то хрысціцца трэба... (А.Макаёнак. Таблетку пад язык).

— *Выслоўі:* Як здаецца, то хрысціся; *Ліцвінка:* Калі здаецца, то хрысціся.

КАЛІ КУРЭЦ, ТО НАСІ ЛЮЛЬКУ І ТЫТУНЕЦ *Гаворыцца як амдоўны адказ таму, хто просіць закурыць.* Сін.: *Кожны курэц павінен мець свой аганец і тытунец.* [Пунктовіч] ідзе, пускаючы дымок. Позняк просіць закурыць. Пунктовіч адказвае: — Калі курэц, то насі люльку і тытунец (Р.Мурашка. Салаўі святога Палікара).

— *Прыказкі:* Калі курэц, то насі трубку і тытунец.

КАЛІ МАЕШ ГРОШЫ, ТО НЕ БУДЗЕШ БОСЫ *Калі маеш грошы, то не будзеш цярпець нястачы.* [Іцка:] Ну, Ціт! Ці маеш ты грошы? [Навум:] Калі маеш грошы, то не будзеш босы. [Іцка:] Ой, мой ты Навумка! І я скажу прымаўку... (В.Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

— *Насовіч:* Калі маеш грошы, не будзеш хадзіць босы; *Рапановіч*: Калі маеш грошы, не будзеш босы.

КАЛІ НА ГУМНЕ НЕ МАЛОЦІЦЦА, ТАДЫ Ў ХАЦЕ КАЛОЦЯЦЦА. *Эканамічныя цяжкасці, матэрыяльная незабяспечанасць становяцца прычынай сваркі, разладу.* Жыта было павымакла, а рэшту ірадам пабіла... А ў звязку з такімі акалічнасцямі народ быў сярдзіты. Свае са сваімі сварыліся. Старая беларуская прыказка кажа, што калі на іумне не малоціцца, тады ў хаце калоцяцца (У.Дубоўка. Пялёсткі).

— *Прыказкі:* Як у гумне не малоціцца, дык у хаце калоцяцца.

<КАЛІ> НЕ НАЕЎСЯ, ДЫК (ТО) І НЕ НАЛІЖАШСЯ. *Калі не паспеў зрабіць што-н. за большы тэрмін, то гэтага ўжо не нагоніш за меншы тэрмін.* Надумаўся выехаць раней — 30/X, хоць тэрмін мае камандзіроўкі канчаецца 2/XI. Я ў гэтым выпадку кіруюся мудрым правілам: «Калі не наеўся, дык і не наліжашся» (Я.Колас. М.Лынькову). Што, уласна, ад гэтага зменіцца: суткі ці тыдзень пабудзеш у гасцях? Праўду ў народзе кажуць: калі не наеўся, дык і не наліжашся (Р.Няхай. Сарочы лес). Брыгадзірава [жонка] зусім асталася ад Яніны. Хаця і постаць яе вузейшая за Яніціну, а не паспела за той. Але, як кажуць, не наеўся, то і не наліжашся — за ўвесь дзень не магла зжацца з Янінаю, дык цяпер і падаўна не дагоніш (Р.Мурашка. Салаўі святога Палікара). — Давай ночы пачакаем. Як змеркнецца, тады ў вёску ўедзем?.. — І ўночы не ўсе спяць. Навошта рызыкаваць? Кажуць, не наеўся, дык і не наліжашся (Б.Сачанка. Вялікі Лес).

— *Прыказкі:* Калі не наеўся, то і не наліжашся; Не наеўшыся, не наліжашся.

КАЛІ НЕ ПЕРАСКОЧЫЎ, НЕ КАЖЫ ГОП. *Гл.* Не кажы гоп, пакуль не пераскочыў.

КАЛІ НЕ ПОП, <ДЫК> НЕ ЎБІРАЙСЯ Ў РЫЗЫ. *Гл.* Не поп, не ўбірайся ў рызы.

КАЛІ ПАЙШОЎ У БОЙКУ, ДЫК ЧУБА НЕ ШКАДУЙ *Гл.* Пайшоў у бойку, чупрыны не шкадуй.

КАЛІ П'ЯНЫ (ЯК П'ЯН), ДЫК КАПІТАН, А КАЛІ (ЯК) ПРАСПІЦЦА, ДЫК СВІННІ БАІЦЦА. *Пра п'янага, які, прадаўшыся, становіцца ціхім, паслухмяным.* — Учора Ганна прыбягала. Уся ў слязах. П'яны [Харытон] ганяў яе па двары. А сёння раніцай бегаў за жонкаю, прасіў яе, каб даравала. — Калі п'яны — капітан, а калі праспіцца — свінні баіцца, — азваўся з-за перагародкі дзед (М.Капыловіч. Былі б рукі).

— *Рабкевіч:* Як п'ян, дык капітан, а як праспіцца, дык свінні баіцца.

КАЛІ РОБІШ У КУПЕ, НЕ БАЛІЦЬ У ПУПЕ *Працуючы гуртам, менш адчуваеш стому, цяжкасці.* Рабіць лепш за ўсё гуртам, калектывам, — так і лягчэй, і спарней: калі робіш у купе, не баліць у пупе (К.Крапіва.

Беларускія прыказкі) РАБІЦЬ У КУПЕ — НЕ БАЛІЦЬ У ПУПЕ Папі вады, скінь кашулю, шапкі не здымай, галаву напячэ, і даганяй [касцоў], далёка не адставаў у купе лягчэй, чым аднаму. Рабіць у купе — не баліць у пупе (В.Шырко. Стукаў).

— *Насовіч:* Калі робіш у купе, не баліць у пупе; *Прыказкі:* Працуючы ў купе, не забаліць у пупе.

КАЛІ ЎДАСЦА ЖАРАБЁ З ЛЫСІНКАЙ, ДЫК І ЗДОХНЕ ТАКІМ *Гл.* Як (калі) удасца жарабё (бычок) з лысінкай, дык і здохне такім.

КАЛІ ЎЗЯЎСЯ ЗА ГУЖ, НЕ КАЖЫ, ШТО НЕ ДУЖ *Гл.* Узяўся за гуж, <дык> не кажы, што не дуж.

<КАЛІ> УЛЕЗ У ДУГУ, <ДЫК> НЕ КАЖЫ <ШТО> НЕ МАГУ. *Калі ўзяўся за якую-н. справу, то выконвай да канца тое, што трэба. Кажуць, калі хто-н. хоча ўхіліцца ад абавязкаў, абяцанняў і пад.* Сін.: *Назваўся груздом — лезь у кош: Узяўшыся за гуж, не кажы, што не дуж.* — Каб набыць добрых кароў на племя — грошы дай!.. На свіней — таксама грошы! На электрастанцыю таксама падлічылі, колькі трэба?.. Адкуль жа я вазьму?.. Дзяржбанк абрабую, ці што?.. — Калі ўлез у дугу, не кажы не магу! Не панікуй, не панікуй, таварыш Самусевіч, а будзь гаспадаром (П.Броўка. Калі зліваюцца рэкі). Вітут Тумаш раптам аб'явіў, што ён не хоча быць бургамістрам і збіраецца ехаць назад у Берлін... — Прабачце, але тут прымаўка падыходзіць: «Калі ўлез у дугу, не кажы не магу» (І.Новікаў. Дарогі скрыжаваліся ў Мінску). — Не магу я, дзядзька Аляксей. — Не, чалавеча! Калі ўлез у дугу, дык не кажы, што не магу. Слухаць нават не хачу тваіх адгаворак (М.Паслядовіч. Па воўчых сцежках). Хочацца махнуць на ўсё рукой і падацца назад у Прусы, а так сказаць людзям: «Дрэнны я бранябойшчык. Не магу дамагчыся свайго». А тут, як на тое ліха, прыгадваецца вядомая прыказка: «Улез у дугу, не кажы — не магу» (М.Сергіевіч. Перамагаючы цяжкасці).

— *Ляцкі.* Калі ўлез у дугу, не кажы не магу; *Федароўскі:* Калі ўзяўся за дугу, не кажы, што не магу.

КАЛІ ХАТА ГАРЫЦЬ, НЕ ДА ПАЦЕРАЎ *Гл.* Не да пацераў, калі хата гарыць.

КАЛІ ХЛЕБ У ВОЗЕ, ТО НЯМА БЯДЫ Ў ДАРОЗЕ. *Пра даўнейшы звычай браць у дарогу хлеб.* Перш чым браць у рукі бохан, яго перахрышчвалі. Без хлеба не выходзілі з хаты («Калі хлеб у возе, то няма бяды ў дарозе»), хлебам-соллю сустракалі самых дарагіх і шаноўных гасцей* (Б.Сачанка. Вечны кругазварот).

— *Федароўскі*: Калі хлеб у возе, то няма бяды ў дарозе.

КАЛІ ХУД, НЕ ЛЕЗЬ НА КУТ *Не бярыся за важныя справы, калі не маеш для гэтага сіл, здольнасцей, магчымасцей, сродкаў і пад.* — Усё ж, яму далі па пысе. — А трэба было галаву адцяць. Калі худ, не лезь на кут (І.Гурскі. Вецер веку).

Kamunikat.org

— *Насовіч:* Калі худ, не лезь на кут; *Федароўскі*: Калі худ, не лезь на кут.

КАЛІ (ЯК) ТОПІШСЯ, ДЫК (ТО) ЗА БРЫТВУ ХОПІШСЯ (УХОПІШСЯ). *У бязвыхадным становішчы, калі няма выбару, звяртаешся нават да безнадзейнага сродку.* Сін.: *Тапелец і за саломінку хапаецца.* Дык вось куды завяла яго [Серафіма] безвыходнасць: да сутарэння, у якім жыве Глеб Кротаў. Ну што ж, калі топішся, дык за брытву ўхопішся (А.Асіпенка. Лабірынты страху). [Аляксей] зарагатаў, прыкрываючы шчарбаты рот. — Калі топішся, дык за брытву хопішся (В.Супрунчук. Сяргей Сяргеевіч). [Папасу] здавалася, што куды лягчэй галавой уніз хадзіць, чымся навучыцца грамаце. Але «як топішся, то за брытву хопішся», — кажуць людзі (З.Бядуля. Панас на небе). ХТО ТОПІЦЦА, ТОЙ ЗА БРЫТВУ ХОПІЦЦА. Хто топіцца, той за брытву хопіцца. Рубашка адчуваў, што выратаваць яго мог толькі цуд. Ён верыў у гэты цуд. Зрабіць яго павінен быў сам (І.Новікаў. Дарогі скрыжаваліся ў Мінску).

* Ты думаеш, Сегенецкі адмовіўся б узяць свайго брата Якуба за парабка?.. А калі той не захоча ісці, дык прымушаны будзе рабіць гэта, бо хто гэта спакойна ўмірае з голаду? Калі хто топіцца, дык за востры нож хапаецца (К.Чорны. Ідзі, ідзі). Юзічак, а можа, усё-такі да знахароў з'ездзім, га?.. Калі ўжо і міліцыя не намагае, то, можа, хоць яны памогуць. Людцы нездарма кажуць: як топішся, дык і за лязо схопішся... (В.Гігевіч. Палтэргейст). У гэты час яны [Васіль і Антон] пачулі хрыпучы стогн, і чалавечая рука, слабая, брудная, ухапілася за каменны парог каплічкі. Так, як кажа народная мудрасць, калі топяцца — хапаюцца за брытву (Л.Дайнека. Запомнім сябе маладымі).

— *Прыказкі:* Калі топішся, і за брытву хопішся; Хто топіцца, і за брытву хопіцца.

КАЛІ (ЯК) ШАНЦУЕ, ТО (ТАДЫ) І ХАЛІМОН ТАНЦУЕ. *Гаворыцца пра таго, каму пашанцавала ці павінна пашанцаваць.* Сін.: *Каму шанцуе, той і ў лапцях танцуе.* [Навум:] Відна, ужо ты мяне не міцеш. Яно кажуць: калі шанцуе, то і Халімон танцуе. Пайдзём ды навучы мяне, што маю рабіць (В.Дунін-Марцінкевіч. Сялянка). Не першына: калі шанцуе, то і Халімон танцуе, а іншаму куды ні кінь, усюды клін. Вось такія кліны спатыкаў на сваім жыцці Юрка Сухавей (Ядвігін Ш. Шчаслівая). Галагуцкі певень доўга хварэў, але-такі жыве на радасць. Як гэта кажуць: як шанцуе, тады і Халімон танцуе... (З.Бядуля. Летапісцы).

— *Насовіч:* І Халімон танцуе, калі яму шанцуе; *Прыказкі*; Калі шанцуе, то і Філімон (Хвілімон) танцуе.

КАЛЯДКІ — ДОБРЫЯ СВЯТКІ: ПАД'ЕЎ ДЫ НА ПАЛАТКІ *Ужываецца як ацэнка каляд —хрысціянскага свята, якое адзначаецца 25 снежня (каталіцкія каляды) і 7 студзеня (праваслаўныя каляды).* [Альжбета:] Ідзі ды кладзіся спаць. Гэта ж табе тут не карчма! [Сцяпан:] Сон — не кепская рэч. Для чаго калядкі — добрыя святкі, што пад'еў ды на палаткі (Я.Купала. Паўлінка).

— *Федароўскі:* Калядкі — добрыя святкі: наеўся, напіўся да й на палаткі; *Прыказкі:* Калядкі — добрыя святкі: пад'еў ды на палаткі.

КАЛЯ (ЛЯ) ВАДЫ <ХОДЗЯЧЫ> НАМОЧЫШСЯ *Будучы звязаным з чым-н., можаш аказацца замешаным у што-н. заганнае.* Сін.: *Каля мукі ходзячы, запылішся.* Табе ўжо было папярэджанне ў рэвалюцыі і даволі грознае. Пагуляў, і будзе, бо ты гуляеш з агнём. А ёсць прыказка: каля вады намочышся, каля агню апячэшся (Я.Колас. На ростанях). [Сымонка:] Ты на мяне не крыўдуй, дзядзька Рабіна, бо няма роду без вырадку, але не варта яна гэтага. [Рабіна:] І я так думаю, што не варта, хоць

Kamunikat.org

яна мне і дачка. Сумна і мне без яе часам, ды што ты зробіш? Такі, відаць, лёс. [Сымонка:] Часам і на добрай яблыні гнілыя яблыкі бываюць. [Рабіна:] Вядома, ля вады ходзячы, намочышся (В.Вольскі. Машэка).

— *Насовіч:* Каля вады ходзячы, умочышся; *Федароўскі:* Каля вады памочышся, каля дабра пажывішся; *Прыказкі:* Каля вады хадзіўшы, памочышся.

КАЛЯ МУКІ ХОДЗЯЧЫ, ЗАПЫЛІШСЯ *Будучы звязаным з чым-н., можаш аказацца замешаным у што-н. заганнае.* Сін,: *Каля вады <ходзячы> намочышся.* — Бацька твой цяпер тут не робіць. Яго знялі за махлярства. — За якое махлярства?.. — Хто яго ведае. Мне тым часам старшыня сказаў: ідзі прымай вятрак — дык я і прыняў. А якое там было махлярства, хіба мне ў галаве. — Каля мукі ходзячы, вядома што запылішся, — сказаў нехта з завознікаў (Р.Сабаленка. Іду ў жыццё). БЫЎШЫ ЛЯ МУКІ, ЗАПЫЛІШСЯ. — Не трэба было табе ў старасты ісці, не трэба было згаджацца на службу [гэ]тую, — круціла галавою маці. — Бо быўшы ля мукі — запылішся, а ля вады — замочышся (Б.Сачанка. Вялікі Лес).

— *Федароўскі:* Каля мукі ходзячы, апыліліся, каля вады памочышся; *Прыказкі:* Ходзячы каля мукі, запылішся.

КАМЕДЫЯ, ХТО НЕ ВЕДАЕ, А ХТО І ВЕДАЕ, ДЫК УСЁ РОЎНА КАМЕДЫЯ. *Гаворыцца як іранічная ацэнка чаго-н. забаўнага ці недарэчнага.* [Марыля:] А што — Зоська? Дзе ты яе бачыў? [Данілка:] Дзе бачыў? Я з двара ішоў, а яна ў той бок цягнулася, распусціўшы валасы, як русалка якая. [Марыля:] Няшчасная дзяўчына! Дарэшты губіць яна сама сябе гэтай гульнёй непатрэбнай. Не кажы хаця аб гэтым Сымону. [Данілка:] Камедыя — хто не ведае, а хто і ведае, дык усё роўна — камедыя (Я.Купала. Раскіданае гняздо).

— *Насовіч:* Камедыя, хто не ведае, а хто ведае, таму няма нічога; *Ляцкі:* Кумедыя, хто не ведае, а хто ведае, таму не кумедыя; *Прыказкі:* Хто не ведае — камедыя, а хто ведае — нічагусенькі.

КАМУ ВАЙНА, А КАМУ ВОЕНКА. *Гаворыцца з асуджэннем пра таго, хто ў ваенны час жыве, не ведаючы небяспекі, гора, цяжкасцей.* Зараз жа з работніцкіх пакункаў падаставалася піва: усё гэта рухавы Майзель прыстараўся. Сталі частавацца... — Каму вайна, а каму военка, — гаварылі здатчыкі (Р.Мурашка. Сын).

* Відзіш, Абраша, — цэла ўсе... Во каму не вайна, а военка была... Няплоха ім тут жылося, няплоха... (П.Місько. Поезд ішоў на захад).

— *Янкоўскі:* Адным вайна, а другім войначка; *Прыказкі:* Каму вайна, а каму военка; Каму вайна — каму войначка, каму пятля — каму воўначка.

КАМУ ГУСТА, <А> КАМУ ПУСТА. *Гл.* Аднаму густа, а другому пуста.

КАМУ КІРМАШ, А КАМУ ЖЫЦЦЯ НЯМАШ *Пра неаднолькавасць, няроўнасць у жыцці людзей.* — Як арыштавалі? — цёр запарушанае вока Ікон Жыток. — Ён жа ж [Аўсянік] у [ту]рмах сядзеў, ажно мох на шчоках парос. Яго ж свята цяпер. — Каму кірмаш, а каму жыцця нямаш (В.Адамчык. І скажа той, хто народзіцца).

— *Прыказкі:* Адным кірмаш, а другім жыцця нямаш.

КАМУ ПАШАНЦУЕ, ТОЙ І Ў ЛАПЦЯХ ТАНЦУЕ *Гл.* Каму шанцуе (пашанцуе), той і ў лапцях танцуе.

КАМУ ШАНЦУЕ (ПАШАНЦУЕ), ТОЙ І Ў ЛАПЦЯХ ТАНЦУЕ. *Гаворыцца пра таго, каму пашанцавала ці павінна пашанцаваць.* Сін.: *Калі шанцуе, то і Халімон танцуе.* [Кароль:] Бачу я, хлопец, ты шчаслівы. [Янка:] Каму шанцуе, той і ў лапцях танцуе (В.Вольскі. Цудоўная дуд-

Kamunikat.org

ка). — Кожны можа быць высокім, калі яму пашанцуе і бог паможа... Гледзячы хто і што яго высока падыме. — Ды ты, бабка, проста мудрэц! Твая праўда: каму пашанцуе, той і ў лапцях танцуе (Я.Колас. На ростанях).

— *Прыказкі:* Калі пашанцуе, то і ў лапцях станцуе.

КАМУ ШТО, А БАЗЫЛЮ АЛАДКІ. *Кажуць іранічна пра таго, у каго наўме заўсёды адно і тое ж.* Сім.: *Каму што, а свінні месіва; Ліса спіць і курэй бачыць.* — Што ж, едзь, калі трэба, адзін. Там ужо і за маё здароўечка... Каб не гэты Ядвісін лысы смаркуль, дык і я... — Ну, ну, ваяка! Каму што, а Базылю — аладкі. Чакай мяне праз гадзіну (Я.Брыль. Апошняя сустрэча).

— *Выслоўі:* Каму што, а Барысу ладкі.

КАМУ ШТО, А СВІННІ МЕСІВА. *Кажуць з неадабрэннем пра таго, у каго наўме заўсёды адно і тое ж.* Сім.: *Каму што, а Базылю аладкі; Ліса спіць і курэй бачыць.* — Можа, яна, гэтая станцыя, пілаваць і не стане... — Будзе! — настойваў мужчына. — Прымусім... — Вось каб яна яшчэ піва варыла! — засмяяўся крыху п'янаваты хлапец. — Каму што, а свінні месіва, — упікнула яго жанчына... (П.Броўка. Калі зліваюцца рэкі).

— *Янкоўскі:* Каму што, а свінні месіва.

КАНЕЦ — ДЗЕЛУ ВЯНЕЦ. *Кажуць пра паспяховае заканчэнне якой-н. справы.* Нездарма кажуць: канец — дзелу вянец. Няскончанасць, незавершанасць нервуе, непакоіць чалавека, не дае яму думаць пра нешта іншае, не пускае яго наперад (У.Дамашэвіч. Камень з гары).

— *Насовіч:* Канец — дзелу вянец; *Федароўскі:* Канец — дзелу вянец.

'КАПЕЙКА РУБЕЛЬ БЕРАЖЭ. *Гаворыцца як парада быць эканомным, ашчадным.* Капейка рубель беражэ, — кажам мы, бухгалтары (А.Пальчэўскі. Чорны дзень). Капейка рубель беражэ. Святая праўда. А грош — капейчына? Яна не рублі — чырвонцы пашкамутае, пусціць на вецер (В.Праскураў. Бярозавы сок).

— *Прыказкі:* Капейка рубель беражэ.

КАРОВА НА ДВАРЭ, <ДЫК> І ХАРЧ НА СТАЛЕ. *Пра выключную ролю каровы ў гаспадарцы.* — І кароўку збыла.. От, ужо шкада было! Колькі выплакала потым па ёй. Кароўка — другая маці. Карова на дварэ — дык і харч на стале. Хіба не праўду кажу? — заглянула бабуля яму ў твар (Н.Маеўская. Надзеевіч).

— *Прыказкі:* Карова на дварэ — харч на стале; Карова ў хляве — харч на стале.

КАРОВА ЦЕЛІЦЦА, А Ў БЫКА ЗАД БАЛІЦЬ. *Кажуць насмешліва пра таго, хто занадта ўразліва, з павышанай пачуццёвасцю ставіцца да чыёй-н. справы.* Карова целіцца, а ў быка зад баліць (Эпіграф да байкі К.Крапівы «Кувала»).

— *Насовіч*; Карова целіцца, а ў быка зад чэшацца.

КАРОВУ Б'ЮЦЬ ЗА ЗЫК, А БАБУ ЗА ЯЗЫК. *Кажуць з асуджэннем пра жанчыну., калі яна гаворыць што-н. лішняе.* — Валацугі нейкія нядаўна пабеглі. — Якія валацугі? — Вот праўду кажуць: карову б'юць за зык, а бабу за язык, — сказаў гаспадар (В.Адамчык. Год нулявы).

— *Прыказкі:* Карову б'юць за зык, а бабу за язык.

КАСІ, КАСА, ПАКУЛЬ РАСА, РАСА ДАЛОЎ — КАСА (КАСЕЦ) ДАМОЎ. Касцы, пацягваючыся, уставалі, вымалі прыхаваныя ад сонца косы, не спяшаючыся ішлі займаць новы пракос. — Касі, каса, пакуль раса, раса далоў — каса дамоў, — дэкламаваў вясёлым голасам дзядзька Язэп (У. Дамашэвіч. Горад прыйдзе). Марцін падаўся разам з хло-

Kamunikat.org

пцамі да Андрэя, які дабіваў астатні пракос. Дзядзька весела сказаў: — Касі, каса, пакуль раса, раса далоў, касец дамоў! (Я.Колас. На ростанях). Некаторыя і дадому ўвечары не вяртаюцца, начуюць там, у знарок збудаваных з зялёнага галля куранях, каб як мага раней прачнуцца, пакасіць з расою — «касі, каса, пакуль раса, раса далоў — касец дамоў...» (Б.Сачанка. Вечны кругазварот). Касіць ішлі рана, на шэрай гадзіне. Уранні не душна і трава лёгка рэжацца. Не дурань выдумаў: «Раса далоў — каса дамоў» (Я.Ермаловіч. Валуны).

* Махай дружна касой, пакуль згіне раса... (Я.Купала. Касьба).

— *Прыказкі:* Касі, каса, пакуль раса, раса далоў, касец дамоў; Касі, каса, пакуль раса.

КАТКУ ЖАРТЫ — МЫШЦЫ СМЕРЦЬ. *Тое, што аднаму здаецца жартамі, забаўкай, для другога становіцца непрыемнасцю, прыносіць яму пакуты.* — Прафесар, што ты гаворыш? Хто цябе крыўдзіў? — Калі ты не памятаеш, то я не забыўся. — Перастань, ты часам не разумееў жартаў.

— Добрыя жарты! Катку жарты — мышцы смерць (У.Дамашэвіч. Студэнты апошняга курса). — Нікому [ні] слова. — І праўда ж, ці ж я маленькая... — Чы ты веш, цо то значны? — даўганосы злавіў ззаду сябе прыклад карабіна, паляпаў рукою па ім. — Катку жарты, мышцы смерць... — Якія тут жарты? Ці я каму казацьму, — Алесю ўжо зноў авеяў скразняк страху (В.Адамчык. Год нулявы).

— *Насовіч:* Кошцы жартушкі, а мышцы смерць наўме: *Федароўскі:* Катку забаўка, а мышцы смерць.

КАТОРЫ КОНЬ ЦЯГНЕ, ТАГО І НАГАНЯЮЦЬ *На таго, хто добрасумленна адносіцца да справы, ускладваюць яшчэ большыя абавязкі. Я* ёй [сястры] тлумачу, што, значыцца, трэба, калі затрымаўся [швагер]. А яна: «Адным сэрцам свету не запаліш». Пэўна, кажу, важнае даручэнне далі. А мая [жонка] ёй падтаквае: «Каторы конь цягне, таго і наганяюць» (І.Гурскі. Вецер веку).

— *Федароўскі:* Каторы конь цягне, таго і наганяюць.

КАХАННЕ І КАШАЛЬ НЕ СХАВАЕШ. *Пра немагчымасць захаваць у тайне каханне.* — А твая маці... нічога не гаворыць? — Гаворыць. Кажа, каб позна не прыходзіла. А так проста пакрыквае. Я прымаўку адну вычытала... Сказаць? — Скажы. — Каханне і кашаль не схаваеш... — і блíснула з-пад рукі хітрым вокам (А.Кажадуб. Дуб).

— *Прыказкі:* Каханне і кашаль не схаваеш.

КАШЫ (КАШУ) МАСЛАМ НЕ САПСУЕШ (НЕ ПАПСУЕШ). І *Гаворыцца ў дачыненні да кашы.* [Яніна:] Кашы маслам не сапсуеш, а песні — голасам такім, як у цябе (І.Козел. Папараць-кветка).

2. *Неабходнае, карыснае ніколі не зашкодзіць.* — Не, пачакай, Яўцех! Ты скажы."ты быў супраць лекцыі? — Лекцыі? Як кажуць... кашу маслам не сапсуеш... Але, наогул, у мяне свая думка (І.Грамовіч. На Крутой гары). — Блакіраваць гарнізоны. І таксама дробнымі групамі. Па рыбе і снасць. А ты? — Па-мойму, варта падняць на ногі і самаабарону. — Кашы маслам не папсуеш... (У.Карпаў. Нямігі крывавыя берагі). — Я якраз паснедаў, калі сюды ехаў. — Не, чаму ж, — настойваў Рыбчанка.

— Чаму ж не пакаштаваць? Маслам кашу, кажуць, не сапсуеш. Вось тут, калі ласка, я вам круглячок пастаўлю. Ганка, дай міску таварышу старшыні (М.Лупсякоў. У «Чырвоным беразе»).

* — А ці не лішне мы навазілі таго торфу?.. Гэта ж штабялёў панаставілялі, што на поле не ўз'едзеш... А гной жа яшчэ возім... — Масла кашы не зашкодзіць, — усміхаецца і старшыня (В.Палтаран. Жыццё набірае разгон). — А чаго ты там [каля камбайна] поўзаеш? Непарадак знайшоў? — Усё ў норме, але лішняя кропля масла ніколі не сапсуе

кашы. Хочацца перад боем праверыць яшчэ раз хадавую часць… (М.Паслядовіч. Святло над Пінскам).

— *Насовіч:* Кашу маслам не сапсуеш; *Прыказкі:* Кашу маслам не папсуеш; Маслам кашы не змарнуеш.

КІНЬ (КІНЕШ, ЗАКІНЬ) НАПЕРАД (УПЕРАД) — ЗНОЙДЗЕШ ЗЗАДУ. *Калі зробіш каму-н. ласку, то і табе адплацяць тым самым.* Сін.: *Кінь за сабою, <то> знойдзеш перад сабою.* [Парфіяновіч:] Якую ж даць сабе мне раду? Закінь наперад — знойдзеш ззаду. Я пана выпушчу… Ну так! (М.Клімковіч. Кастусь Каліноўскі). Адама Касперавіча не вучыць, каго і куды запрасіць, каму і што паднесці… Нездарма кажуць: кінеш уперад — знойдзеш ззаду (І.Аношкін. Тры клічнікі). КІНЬ ПЕРАД САБОЮ, ЗНОЙДЗЕШ ЗА САБОЮ. Другому трэба нейкую ласку рабіць, аддзячыць, а гэты ўжо «аддзячаны»: мёду яму давала ж! «Кінь перад сабою, знойдзеш за сабою» — яшчэ ж як праўдзіць прымаўка (П.Місько. Градабой).

* [Касперскі:] Як не дапамагчы суседу. Закінеш наперад, як знойдзеш (І.Гурскі. Хлеб). Ды не, таварыш Наркевіч, не глупства. Не кінеш наперад, не знойдзеш ззаду. Або, як у вас, у гандлёвай сетцы: ты мне — я табе… Даю, каб і ты мне даў (Л.Левановіч. Мадонна з кветкаю). Стуканок трымаўся свайго жыццёвага правіла: наперад кінеш — ззаду возьмеш. Гэта ў тым сэнсе, што не скупіся перад «патрэбным чалавекам» (А.Рылько. Стуканок у аблавушцы).

— *Ляцкі:* Кінь напярод (наперад), а знайдзён назад у; *Прыказкі:* Кінь перад сабою — знойдзеш за сабою.

КІНЬ (КІНЕШ) ЗА САБОЮ, <ТО> ЗНОЙДЗЕШ ПЕРАД САБОЮ. *Калі зробіш каму-н. ласку, то і табе адплацяць тым самым.* Сін.: *Кінь наперад — знойдзеш ззаду.* Кінь за сабою, то знойдзеш перад сабою… От тады прынялі хараша Аляксея Аляксеевіча, то і ён як чалавек паставіўся да нас (П.Місько. Ціхае лета). Ехалі праз Нясвіж: бацька і дзядзька Антось хацелі заглянуць у замак і перадаць знаёмым падпанкам сякі-такі гасцінец — мяшочак арэхаў, вязку сушаных грыбоў, свежай рыбы. Кінеш за сабою — знойдзеш перад сабою! (С.Александровіч. На шырокі прастор) КІНЬ (КІНЕШ, ЗАКІНЕШ) НАЗАД — ЗНОЙДЗЕШ НАПЕРАДЗЕ. Не пра фермы, вядома, клапоціцца [Адзярыха]. Але ліха з ім. Яго, Сашава, хата з краю. Назад кінь, наперадзе знойдзеш. Можа, і прыйдзецца калі-небудзь заехаць (І.Навуменка. Бульба). — Загадваеце? — Не маю права. Прасіць — маю права. Закінеце назад — знойдзеце наперадзе (Я.Ермаловіч. Валуны).

* — Калі-небудзь мне падможаш, — засмяяўся Цырык, паказваючы шчарбаты з абодвух кутоў рот. — Хто кіне за сабою, знойдзе перад сабою (В.Адамчык. І скажа той, хто народзіцца). Хацелася хлопцу мець свой куточак, бацькі памаглі сыну, бо разумелі: кідае хлопец за сабою, каб знайсці потым перад сабою (А.Пальчэўскі. Чорны дзень).

— *Насовіч:* Кінь хлеб-соль пазадзі, знойдзеш уперадзе; *Прыказкі:* Кінь за сабой — найдзеш перад сабой; Закінь назад — наперадзе знойдзеш.

КІНЬ НАЗАД — ЗНОЙДЗЕШ НАПЕРАДЗЕ. *Гл.* Кінь (кінеш) за сабою, то знойдзеш перад сабою.

КІНЬ ПЕРАД САБОЮ, ЗНОЙДЗЕШ ЗА САБОЮ. *Гл.* Кінь (кінеш, закінь) наперад — знойдзеш ззаду.

КЛІН ВЫБІВАЕЦЦА КЛІНАМ. *Гл.* Клін клінам выбіваюць (выганяюць).

КЛІН КЛІНАМ ВЫБІВАЮЦЬ (ВЫГАНЯЮЦЬ). *Непрыемныя вынікі якіх-н. дзеянняў ці стану ліквідуюцца тымі ж сродкамі, якімі выкліканы гэтыя дзеянні або стан.* — Без папаўнення боепрыпасаў не вельмі наваюеш, а

мы іх страцілі багата... — Клін клінам выбіваюць, — сказаў Каляда. — Пакуль ёсць захопленыя ў фашыстаў боепрыпасы, будзем імі біць... (І.Гурскі. У агні). Няўдача ў каханні, канфлікт з рэжысёрам... Клін клінам выбіваюць. І я таксама паспрабаваў «клін клінам выбіць». Жыла ў родным маім горадзе дзяўчына, з якою я калісьці трохі пагульваў — хадзіў у кіно, на танцы, праводзіў дадому (Б.Сачанка. Белая мыш). [Халяўкін:] Даўно ж вядома, што клін клінам выбіваюць. Толькі новае моцнае каханне можа выціснуць ту гу па той асобе, якая здрадзіла яму (В.Зуб. Марная трывога). [Авяр'ян:] Ведаеце, што б я зрабіў на вашым месцы? Клін выганяюць клінам! У горадзе поўна адзінокіх жанчын. Я мог бы... і падказаць некага... (А.Дзялендзік. Гіпапатам). КЛІН ВЫБІВАЕЦЦА КЛІНАМ. Галена адчула, што зараз Сыракомля ўпадзе ў істэрыку. Або зап'е смяротна — тут ці ў прыдарожнай карчме... Клін у такіх выпадках, здаецца, выбіваецца клінам... (А.Мальдзіс. Восень пасярод вясны).

— *Насовіч:* Клін клінам выганяюць; *Прыказкі:* Клін клінам выбіваюць (выганяюць).

КЛЯНІ ПАНА — ПАН СЫЧАЕ. *Гл.* Пана клянуць, а пан тлусцее.

КОЖНАМУ СВАЁ (РОДНАЕ) ДЗІЦЯ МІЛА. Кожнаму сваё дзіця міла (Эпіграф да раздзела «Імя» ў кнізе Б.Сачанкі «Вечны кругазварот»). Праўда тое, што ўсякая маці хваліць сваіх дзяцей. Кожнаму роднае дзіця міла. Бадай, адна Ліна Костачка ніколі не гаварыла адназначна пра свайго сына Паніку (В.Мысліўец. Выгнанне грэшнікаў).

— *Насовіч:* Каждаму сваё дзіця міла; *Янкоўскі:* Кожнаму сваё дзіця міла.

КОЖНАЯ САСНА СВАЙМУ БОРУ ПЕСНЮ СПЯВАЕ. *Кожны чалавек абараняе інтарэсы людзей свайго асяроддзя.* — А што вы на судзе тварылі, забыліся? Дык я магу нагадаць, яно ў пратаколе запісана. — Чаму забыўся? Не. Але, ведаеце, кожная сасна свайму бору песню спявае... Я ж быў афіцыяльным прадстаўніком (А.Капусцін. Дзённік суддзі Верасаўца).

— *Прыказкі:* Кожная сасна свайму бору песню пяе.

КОЖНЫ ГАД ЧУЖОМУ ГРОШУ РАД *Гл.* Усякі (кожны) гад чужому грошу рад.

КОЖНЫ КУЛІК СВАЁ БАЛОТА ХВАЛІЦЬ. *Кожны хваліць тое, што яму найбольш блізкае, дарагое.* Сін.: *Кожны старац сваю торбу хваліць; Кожны цыган сваю кабылу хваліць.* — Клімат тут харошы. Заўваж, у вас калі засуха, то высмаліць дазвання ўсё. Кладзі зубы на паліцу. А тут ніколі не бывае, каб недарод кругом. На нізкім вымачыць, дык вырасце на сухім... — Кожны кулік сваё балота хваліць (І.Навуменка. Сасна пра дарозе). Кажуць, кожны кулік сваё балота хваліць. Хвалю, слаўлю, у меру сіл і здольнасцей, і тыя мясціны, дзе нарадзіўся і рос, бо ведаю, добра ведаю — няма лепшага раю ад роднага краю (Б.Сачанка. Вечны кругазварот). Сказаць, што ў нас прыгожая мясціна, — значыць, нічога не сказаць. Зрэшты, кожны кулік хваліць сваё балота (Л.Левановіч. Там, дзе Бесядзь-рака). Калі ж [я] гаварыла універсітэцкім сяброўкам, што ў нас цяплей, раней пачынаецца вясна, той-сей не прымаў гэта ўсур'ёз... Ведама, кожны кулік сваё балота хваліць (Н.Маеўская. Слуцкая бэра).

— *Рабкевіч:* І кожны кулік сваё балота хваліць.

КОЖНЫ КУРЭЦ ПАВІНЕН МЕЦЬ СВОЙ АГАНЕЦ І ТЫТУНЕЦ. *Гаворыцца як адмоўны адказ таму, хто просіць закурыць.* Сін.: *Калі курэц, то насі люльку і тытунец.* [Авечка:] Ці не маеце часам закурыць, нешта тут пад грудзямі... [Сторáж:] Не маю, кожны курэц павінен мець свой аганец і тытунец (У.Галубок. Суд).

— *Прыказкі:* Кожан курэц мае сваю люльку і тытунец.

КОЖНЫ ПА ЧАСЕ МАЕ РОЗУМ. *Кажуць пра таго, хто са спазненнем рэагуе на што-н., каму патрэбная думка прыходзіць запознена.* Сін.: *Мужыку розум прыходзіць па шкодзе.* [Лявон:] Што ўспамінаць, чаю не вернеш! Кожны па часе мае розум. Я толькі хацеў праўды шукаць. Ха-ха-ха? Здурэў і праўды шукаў!.. (Я.Купала. Раскіданае гняздо).

— *Прыказкі:* Кожны па часе мае розум.

КОЖНЫ ПЛАЧА ПА СВАІМ БАЦЬКУ, ЯК УМЕЕ. *Кожны дзейнічае, паводзіць сабе па-свойму, адпаведна сваім прывычкам, схільнасцям і пад.* Там [ва універсітэце] непараўнана болей шырокае поле для ўсебаковага развіцця... А ўрэшце, кожны плача па сваім бацьку, як умее. Не буцу навязваць табе сваіх думак і адносін да настаўніцкага інстытута, бо, можа, я памылюся, а знайсці праўду і намацаць правільны шлях у жыцці не так лёгка і проста (Я.Колас. На ростанях). ХТО ЯК ХОЧА, ТАК ПА СВАЙМУ БАЦЬКУ ПЛАЧА. Уладзік настойваў на сваім: — Калі ўжо браць абы-каго, дык лепей ісці ўдвух. Падумаеш, такія ўжо ты там, у той штрафкампаніі, закончыў курсы. Хто як хоча, так па свайму бацьку плача. Будзе ў нас і свой вопыт (Я.Брыль. Птушкі і гнёзды).

— *Насовіч:* Як хто хочаць, па сваём бацьку ішачаць; *Прыказкі: Як* хто хоча, так па свайму бацьку плача; Кожны плача па свайму бацьку, як умее.

КОЖНЫ СТАРАЦ СВАЮ ТОРБУ ХВАЛІЦЬ. *Кожны хваліць тое, што яму найбольш блізкае, дарагое.* Сін.: *Кожны кулік сваё балота хваліць; Кожны цыган сваю кабылу хваліць.* — Як не забраць такога добрага хлопца? — Кожны старац сваю торбу хваліць, — суха сказала старая. — Забірай (Л.Дайнека. Запомнім сябе маладымі).

КОЖНЫ (УСЯКІ) ЦЫГАН СВАЮ КАБЫЛУ ХВАЛІЦЬ. *Кожны хваліць тое, што яму найбольш блізкае, дарагое.* Сін.: *Кожны кулік сваё балота хваліць; Кожны старац сваю торбу хваліць.* [Мікола:] Вы ў сватах як загнулі героя, дык мне чорт ведае што і казаць. Я ледзь не згарэў ад сораму. [Пытляваны:] У сватах, як на таргу: кожны цыган сваю кабылу хваліць (К.Крапіва. Пяюць жаваранкі). — Не, я свайго не біў. Так, можа, калі... А баяўся. І цяпер баіцца. І дзеўкі слухалі. — А-а, — кракнуў Галавацкі. — Кожны цыган сваю кабылу хваліць. А мае што: дурні? І я, па-твойму, дурны? (Я.Ермаловіч. Зазімак). — А каб ты ведала, Раечка, якое наша вучылішча? Ва ўсім Саюзе лепшага няма! — Кожны цыган сваю кабылу хваліць... (П.Місько. Градабой). У канцы гутарка пайшла пра тое, чые лепшыя грыбы. Кандрат хваліў сваіх баравікоў, Грыгор — сваіх, бо ўсякі цыган сваю кабылу хваліць (Я.Колас. За што пабіліся хлопцы).

— *Насовіч:* Каждый цыган сваю кабылку хваліць; *Прыказкі:* Кожны цыган сваю кабылу хваліць.

КОЖНЫ ЧОРТ НА СВАЁ КОЛА ВАДУ ЦЯГНЕ. *Гл.* Усякі (кожны) чорт на сваё кола ваду цягне.

КОЛЬКІ ВЯРОВАЧКУ НІ ВІЦЬ, КАНЕЦ БУДЗЕ. *Гл.* Колькі вяровачцы ні віцца, а канцу быць (канец будзе).

КОЛЬКІ ВЯРОВАЧЦЫ НІ ВІЦЦА, А КАНЦУ БЫЦЬ (КАНЕЦ БУДЗЕ). *Нядобрыя ўчынкі, несамавітыя справы, колькі б яны ні працягваліся, стануць вядомымі, будуць мець канец. Гаворыцца з упэўненасцю, што дрэнным справам, учынкам прыйдзе канец.* — Але злавілі Соміка, патроху выкрыем і прыстасаванцаў... — Аге ж, і то праўда, — пачулі ў адказ. — Колькі вяровачцы ні віцца, а канцу быць... (Б.Сачанка. Зямля маіх продкаў). — Калі гэта гісторыя як-небудзь выплыве, вы... Вас... — Выганяць, як сабаку, — усміхнуўся Раманоўскі. — І правільна зробяць.

Але я стары, мне гэта не страшна. Усё роўна, колькі вяровачцы ні віцца, а канец будзе. А ты яшчэ малады, табе яшчэ працаваць і працаваць... (М.Герчык. Вяртанне да сябе). ЯК ВЯРОВАЧЦЫ НІ ВІЦЦА, А КАНЦУ ПАЯВІЦЦА. Гэта ж многае з таго, чым займаліся Архіп Іванюк і Сцяпан Крэмнеў, паступова праяснялася, вырысоўвалася гісторыя з пачаткам і, мяркуючы ўжо па наяўных матэрыялах, канцом. Бо нездарма ж кажуць, як вяровачцы ні віцца, а канцу паявіцца (П.Кавалёў. Падзенне Хвядоса Струка). КОЛЬКІ ВЯРОВАЧКУ НІ ВІЦЬ, КАНЕЦ БУДЗЕ (ПАВІНЕН БЫЦЬ). За ўсіх адказаў Лабун: — Колькі вяровачку ні віць — павінен быць канец ёй (А.Пальчэўскі. Збітыя рогі).

* Вярнуцца ёй [Паліне] у СД больш не давялося. Колькі б вяровачка ні вілася, канец мусіў быць (І.Новікаў. Дарогі скрыжаваліся ў Мінску). Хто ласы несумленна жыць — абавязкова кары не пазбыцца... Колькі вяровачцы ні віцца, а кончыку заўсёды быць? (Э.Валасевіч. Агульны інтарэс).

— *Прыказкі:* Колькі вяровачцы ні віцца, канец будзень.

КОЛЬКІ (ЯК) ВАЎКА (ВОЎКА) НІ КАРМІ, <А> ЁН У ЛЕС ГЛЯДЗІЦЬ (ПАГЛЯДАЕ). *Як ні старайся перамяніць сутнасць чалавека, яго прывычкі, якасці, яны абавязкова праявяць сябе.* Сін.: *Воўчы дух да лесу цягне.* [Студэнт:] Бараню бедных людзей... Мой абавязак. [Гаспадыня:] Даруй, папраўлю... Не абавязак, а сам такі. З мужычых пялёнак узяла цябе, а колькі ваўка ні кармі — усё ў лес паглядае (У.Галубок. Ганка). Гэты «слуга божы», відаць, надумаў нешта нядобрае. Нездарма зноў зрабіўся дзікуном. Праўду кажуць людзі: як ваўка ні кармі, ён у лес глядзіць (Я.Маўр. У краіне райскай птушкі). У часе контратакі белякоў яны [былыя палонныя] і адкрылі фронт сваім нядаўнім саслужыўцам... Ваўка як ні кармі, а ён у лес глядзіць (А.Асіпенка. Лабірынты страху). Калі Пісар вечарам таго ж дня прыйшоў дадому, дзядзька Сцяпан сказаў яму: «Як воўка ні кармі — ён у лес глядзіць...» (І.Капыловіч. Аблава). КОЛЬКІ (ЯК) ВАЎКА (ВОЎКА) НІ КАРМІ, А ЯГО Ў ЛЕС ЦЯГНЕ. Бач, што надумала? Кінуць жывога мужа, дзяцей, свякруху, якой, можа, тыдзень да смерці, і ляцець ці ў блізкі свет. Недарма кажуць: як ваўка ні кармі, усё адно яго ў лес цягне (І.Шамякін. Аксана). — Прабачце... Я забыўся, што сёння абяцаў падзяжурыць на электрастанцыі. Хлопец чакае, не магу, — апраўдваўся Барэйка. — Пусціце яго. Ваўка як ні кармі, а яго ў лес цягне... (М.Ваданосаў. У Баркоўскай пушчы). Тры гады [Анкуда] быццам мяняўся і не змяніўся, цішэў і не пацішэў. Колькі воўка ні кармі — у лес цягне (В.Карамазаў. Патайнік). Ах ты, прыватніцкая вантроба... А ўсё-такі правільна кажа народная прымаўка: як воўка ні кармі, а яго ўсё роўна ў лес цягне... (В.Дайліда. Мне — пару слоў).

* Мне здалося, што ты нават у характары змяніўся... Адно ж аблічча ў цябе стала авечае, а нутро асталося воўчае... Як ты Радзецкага ні кармі, а ён у лес глядзіць... (І.Гурскі. У агні). Снедаю, жонка дагаджае, каб забыў учарашняе, прыганяе, каб еў, а я быццам той воўк — яго кормяць, а ён у лес пазірае (М.Кусянкоў. Жар пад прыскам).

— *Насовіч:* Ваўка як ні кармі, усё ў лес глядзіць; *Раманаў:* Скольні воўка ні кармі, а ён к лесу глядзіць; *Прыказкі:* Як ваўка ні кармі, а ён у лес пазірае.

КОНСКАЯ МАТКА НЕ ЗДОХЛА. *Гаворыцца пра каня як апраўданне, што ён не апошні на свеце і што няма чаго шкадаваць яго.* Наста ехала самая апошняя, астаўшыся ззаду, і калі злезла з воза, Буланчык быў стаў, пасля, павярнуўшы галаву, даў у хамут і, пачуўшы, мусіць, што палягчэла, пайшоў за возам... Ёй трэба было цяпер даганяць калёсы, бо. ні да каго другога не падсядзеш пад'ехаць: усе наперадзе... «Чорт бы не ўзяў Бу-

Kamunikat.org

ленчыка. Не такая я і грамазда. Пашкадавала... Конская матка не здохла.. .» (І.Пташнікаў. Тартак).

— *Насовіч:* Кабылля матка ніколі не здыхаеш».

КОНЧЫЎ ДЗЕЛА — ГУЛЯЙ СМЕЛА. *Гл.* Скончыў (кончыў) дзела — гуляй смела.

КОНЬ ЗДЫХАЕ, А <ЗА> ТРАВУ ХВАТАЕ. *Гл.* Кабыла (конь) здыхае, а <за> траву хватае.

КОНЬ НА ЧАТЫРОХ НАГАХ <1 ТО> СПАТЫКАЕЦЦА. *Кожны можа памыецца, апынуцца ў цяжкім становішчы. Кажуць у апраўданне чыёй-н. памылкі.* Сін.: *Здараецца, што і доктар ад жывата качаецца.* [Трэці калгаснік:] Ну, канешне, бывалі і памылкі. Конь на чатырох нагах і то спатыкаецца (А.Макаёнак. Каб людзі не журыліся). — Пакінь ушчуваць хлопца, — спакойна прамовіў дзядзька Антось. — Конь на чатырох нагах і то спатыкаецца часам... (С.Александровіч. На шырокі прастор). У чым хто з вас перада мной правінаваціўся — я скажу. У чым я перад кім вінаваты — вы скажыце. Конь на чатырох нагах і то спатыкаецца... А мы... Мы ж людзі... (Б.Сачанка. Шчырасць). — Дык што, таварыш аграном, рабіць будзем? — Што ж рабіць, — кажу, — конь на чатырох нагах спатыкаецца, а чалавеку таксама дазваляецца спатыкнуцца. Недагледзеў (М.Пянкрат. Шчасце маё). У КАНЯ ЧАТЫРЫ НАГІ, І ТОЙ СПАТЫКАЕЦЦА. — Эх, хлопцы, хлопцы! — у засмучэнні гаварыў далей Лабановіч. — Лягчэй за ўсё шукаць вінаватых. Ды якая ў тым карысць? Ты ж, Алесь, — звярнуўся ён да Садовіча, — не згрызайся! У каня чатыры нагі, і той спатыкаецца (Я.Колас. На ростанях).

* Не магу ж я дапусціць, каб памылку настаўніка паўтарылі вучні. Памылілася я. Бывае так, што і на роўнай дарозе конь спатыкаецца. І чалавек, бывае, памыляецца (Я.Ермаловіч. Сіняя птушка).

— *Насовіч:* Конь на чатырох нагах спатыкаецца.

КОСЬ-КОСЬ ДА АБРОКУ, А ПОТЫМ КІЕМ ПА БОКУ. *Кажуць з неадабрэннем пра таго, хто напачатку задобрывае каго-н., каб дасягнуць пэўнай мэты.* Сін.: *Кось-кось, пакуль у аглоблі.* — Не жолаб да каня, конь да жолаба ідзе. Ціснецеся туды, мужчынка — Кось-кось да аброку, а потым кіем па боку, — выскаляўся нехта з грамады... (В.Адамчык. І скажа той, хто народзіцца).

* Беларус, глядзі не каркай, бо адчуеш сваім каркам, чаму пан такі стаў добры: кось-кось-кось — пакуль ў аглоблі, потым па баку дугою ды ў жывот яшчэ нагою (К.Крапіва. На «ІСрэсах усходніх»).

— *Прыказкі:* Косю, косю, да аброку, а як пойме, то й кіем па боку; Кося-кося, дам аброку, а там дугою па боку.

КОСЬ-КОСЬ (КОСЯ-КОСЯ, КОСЮ-КОСЮ), ПАКУЛЬ (ДЫ) У АГЛОБЛІ. *Кажуць з неадабрэннем пра таго, хто напачатку задобрывае каго-н., каб дасягнуць пэўнай мэты.* Сін.: *Кось-кось да аброку, а потым кіем па боку.* — Мусіць жа, Ціхон вашу зямлю ўзяў урабляць? — пытаецца Шчура. — А маё ты дзіцятка! Хто яго ведае, як яно тут выходзіць. Як той казаў, кось-кось, пакуль у аглоблі, — прыцішыла Марыська голас. — Як угаворваліся, дык усё добра было: і рабіць мы нічога не будзем, і глядзець яны нас будуць. А цяпер кажа: «Калі вы на поле не будзеце выходзіць, дык падумаюць, што я зусім вашу зямлю сабе забраў, ды яшчэ ў фонд адбяруць» (К.Крапіва. Мядзведзічы). «Не ведаю, што ад мяне трэба». — «Тут пытанні задаём мы. А твой абавязак сумленна адказваць», — умяшаўся Надзеждзін. «Ведаю, чыстасардэчнае прызнанне і гэтак далей. У народзе гэта называецца: «Кось-кось, пакуль у аглоблі» (С.Грахоўскі. Зона маўчання). «Табе колькі марак у дзень Хірт вызначыў плаціць?» — «Чатыры». — «А ўсім па тры. Глядзі, каб гэтая

Kamunikat.org

лішняя марка не... Кось-кось, пакуль у аглоблі...» (П.Місько. Калянае лісце). Сілы фашыстаў на зыходзе, і ім трэба прыцягнуць на свой бок моладзь. За кім моладзь, за тым будучае. Вось і стараюцца... саюз прыдумалі: «Кося, кося, пакуль у аглоблі...» (Г.Васілеўская. Бывай, Група ўка). — Гэта яшчэ кветачкі, а ягадкі наперадзе! Нездарма ж у райспажыўсаюзе кажуць, што яму да трох не гавары. — Косю, косю, пакуль у аглоблі, а потым... (В.Праскураў. Святая сівізна). Ласкаю заўсягды болей можна ўзяць, чым гвалтам. Кось-кось, ды ў аглоблі... Во так, так у разумных... (Б.Сачанка. Вялікі Лес). КОСЬ-КОСЬ, ПАКУЛЬ ЗА ГРЫВУ. [Стася:] Ведаю я тваё «пакуль што». Кось-кось — пакуль за грыву. Так? (І.Шамякін. Дзеці аднаго дома).

— *Насовіч:* Кося, кося! Штоб толькі паймаць удалося; *Прыказкі:* Кось-кось, пакуль не ўхапіў за грыву; Кось-кось, ды й у аглоблі; Кось-кось, ды й за грыву.

КОСЬ-КОСЬ, ПАКУЛЬ ЗА ГРЫВУ. *Гл.* Кось-кось (кося-кося, косю-косю), пакуль у аглоблі.

КОСЮ-КОСЮ, ПАКУЛЬ У АГЛОБЛІ. *Гл.* Кось-кось (кося, кося, косю-косю), пакуль у аглоблі.

КОСЯ-КОСЯ, ПАКУЛЬ У АГЛОБЛІ. *Гл.* Кось-кось (кося-кося, косю-косю). пакуль у аглоблі.

КОШКУ Б'ЮЦЬ — НЯВЕСТЦЫ НАМЁКІ ДАЮЦЬ. *Караючы каго-н. аднаго, тым самым палохаюць, папярэджваюць іншых.* Сін.: *Авечку стрыгуць, а баран дрыжыць.* [Стары:] Слухай, а міністры мне дасталіся ўсе старыя? [Дружок:] Хочаце памяняць? Вы можаце каго-небудзь скінуць для постраху. Я іх па кругу пушчу, а вы мне толькі кіўніце — каторага, і я... Пярун ударыць аднаго, а баяцца ўсе. [Стары:] Кошку б'юць — нявестцы намёкі даюць. Добра, давай. Ты толькі называй — каторы хто (А.Макаёнак. Кашмар).

— *Рапановіч:* Кошку б'юць, а нявестцы намёк даюць; *Прыказкі:* Кошку б'юць, а нявестцы наветкі даюць.

КРАСА ПРЫГЛЯДЗІЦЦА, А РОЗУМ ПРЫГАДЗІЦЦА. *Гл.* Хараство (краса) прыглядзіцца, а розум прыгадзіцца.

КРОПЛЯ КАМЕНЬ КРЫШЫЦЬ (ДЗЯЎБЕ). *Частымі і настойлівымі дзеяннямі можна дасягнуць многага.* — Але што з гэтага будзе, лістоўкай жа нічога не зробіш? — заглянуўшы ў вочы Казюку, запытала Адэля.

— Кропля камень крышыць, — пераконваў Казюк каханку (П.Броўка. Калі зліваюцца рэкі). Спачатку начальства энергічна ставала на абарону маладога здольнага супрацоўніка, але, як кажуць, кропля камень крышыць... З цягам часу абарона рабілася ўсё больш вялай, няўпэўненай, з агаворкамі і нарэшце пала... (В.Блакіт. Усмешка Фартуны). Ты сказаў, я сказаў. Усе разам сказалі. Хаця б пра таго самага Слюнчанку, калі ён яшчэ быў у нас старшынёй сельсавета. Нябось, нешта б было. Кропля камень дзяўбе (Я.Ермаловіч. Пііліп з Касцяніц).

* І ўсё, што гаварыў Капейка, ападала на цвёрдае сэрца майго шваграся, нібы кропля за кропляй на камень. Паслаць такога суцяшальніка к чорту — што ен зрабіў бы раней — Міхаць ужо не мог: кроплі рабілі сваё... (Я.Брыль. У Забалоцці днее).

— Калька з лацінскай мовы: Gutta cavat lapidem. Аўтар афарызма — старажытнарымскі паэт Авідзій, які ў «Пасланнях з Понта» пісаў: «Кропля дзяўбе камень не сілай, а частым падзеннем».

— *Прыказкі:* Капля па каплі і камень ламае.

КРУМКАЧ КРУМКАЧУ ВОКА НЕ ВЫДЗЕЎБЕ *Гл.* Груган гругану вока не выдзеўбе.

Kamunikat.org

КРУЦЕЛЬСТВАМ СВЕТ ПРОЙДЗЕШ, А НАЗАД НЕ ВЕРНЕШСЯ. *Гл.* Маной (няпраўдай, хітрасцю, круцельствам) свет пройдзеш, а назад не вернешся.

КРУЦІ НЕ ВЯРЦІ, А ТРЭБА ПАМЕРЦІ. *Гл.* Круці не круці (не вярці), а трэба памерці.

КРУЦІ НЕ КРУЦІ (НЕ ВЯРЦІ), А ТРЭБА ПАМЕРЦІ. *Пра непазбежнасць і няўмольнасць смерці.* Сін.: *Ад смерці не адкупішся; Дзвюм смерцям не бываць, а адной не мінаваць* (у І знач.); *Смерць не ручаінка — не пераскочыш.* Мне ўжо нядоўга, пара сабірацца ў цёмну магілку галоўку злажыць, з сырою зямелькай навек павянчацца і з вамі, дзетачкі, годзе ўжо жыць! А ўжо як дасць бог — так яно і будзе. Круці не вярці, а памерці трэба (В.Дунін-Марцінкевіч. Вечарніцы). «Круці не круці, а трэ памерці!» Нейкі зачараваны круг… (З.Бядуля. Падмогі).

— *Насовіч:* Круці не вярці, а прыйдзецца ўмерці; *Ляцкі:* Колькі не вярці, а ўмерці трэба; *Прыказкі:* Круці не круці, трэба ўмярці; Колькі ні вярці, а прыйдзецца ўмярці.

КРУЦЯЧЫ, СВЕТ ПРОЙДЗЕШ, АЛЕ НАЗАД НЕ ВЕРНЕШСЯ. *Гл.* Ма нон (няпраўдай, хітрасцю, круцельствам) свет пройдзеш, а назад не вернешся.

КРЫВОЕ КОЛА НА СЯБЕ ГРАЗЬ КІДАЕ. *Упарты, капрызны чалавек сам сабе шкодзіць, сваімі ўчынкамі пляміць сам сябе.* [Казімір:] А я ўсё роўна раскажу ўсім, што галёшы айца Нікана ператварылі ў паштовую скрынку. [Стась — Казіміру, шматзначна:] Крывое кола на сябе гразь кідае… Май гэта на ўвазе… (В.Зуб. Юнацтва рыцара).

— *Ляцкі:* Крывое калясо на сябе балота кідаець; *Янкоўскі:* Крывое кола на сябе гразь кідае; *Прыказкі:* Крывое калясо на сябе гразь цягнеце

КУДЫ ВЕЦЕР, ТУДЫ І ДЫМ. *Куды адзін, туды і другі. Пра людзей, цесна звязаных паміж сабой.* Сін.: *Куды іголка, туды і нітка.* — А дзе цябе халера носіць? — У Дварчанах быў. — Куды вецер, туды і дым. Ты ўсё да яе [Хрысці] (В.Адамчык. Год нулявы).

— *Прыказкі:* Куды вецер, туды і дым.

КУДЫ ЕДУ, ТУДЫ ЕДУ, ДЫ ЎСЁ КАРЧМЫ НЕ МІНУ. *Пра п'янага і п'янства.* [Навум уваходзіць п'яны і сам да сябе кажа:] Добра кажа прыгаворка: куды еду, туды еду, ды ўсё карчмы не міну… Цяпер смела пайду да двара, штоб пана нашага прыняць (В.Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

— *Прыказкі:* Туды едзе, сюды едзе — карчмы не мінае.

КУДЫ ІГОЛКА (ІГОЛАЧКА), ТУДЫ І НІТКА (НІТАЧКА). *Куды адзін, туды і другі. Пра людзей, цесна звязаных паміж сабой; часцей пра мужа і жонку.* Сін.: *Куды вецер, туды і дым.* Варыць жонка есці, даглядае дзяцей, парадак у хаце трымае — і даволі. А жонка ж — сябра, паплечнік… І недарэмна ж жонку завуць палавінаю. Куды іголка, туды і нітка. А ў нас… Кожны папоўз у сваю нару. Быццам і не адно цэлае было, не сям'я (Б.Сачанка. Вялікі Лес). Хацела [Палагея] запярэчыць: калі надумаў, то едзь адзін. Але не адважылася: як гэта ён адзін? Куды іголка, туды і нітка (М.Гроднеў. Нязведаная даль). Спакон жа веку так вялося: куды іголка, туды і нітка. Гэтыя словы, бы ў апраўданне, Вадзім чуў ад Веркі апошнія дні (А.Рыбак. Трэба было жыць). — Паглядзіш, Танечка, мы адразу станем на ногі: адзенемся, абуемся і сотню-другую будзем мець пра запас, — падахвочваў ён [Іван] жонку. — Слухай толькі мяне… — Ды ўжо прыйдзецца слухаць, — згадзілася Тацццяна. — Куды іголачка, туды і нітачка, кажуць людзі… (А.Пальчэўскі. Чорны дзень).

* Выходзіць, што без Сяргея не абыдзешся. Вось дык звёў нас лёс, нібы нітку з іголкай! Куды адзін, туды і другі... (Р.Няхай. Туман над стэпам).

— *БРС:* Куды іголка, туда і нітка; *Янкоўскі:* Куды іголка, туды і нітка.

КУДЫ КОНЬ З КАПЫТОМ, ТУДЫ І РАК З КЛЮШНЯЙ (З КЛЮШНЯМІ). *За старэйшым і больш вопытным, пераймаючы яго, цягнецца і маладзейшы, нявопытны. Часцей ужываецца як адмоўная ацэнка таго, хто пераймае чые-н. дзеянні, звычкі і пад.* Вядома ж, куды конь з капытом, туды і рак з клюшнямі. Нахватаўся, мабыць, смаркач розуму ў гэтых крытыкаў і давай вучыць пісьменніка... (І.Навуменка. Сельская ідылія). У пакоі Андрэя шалеў магнітафон, чулася нейкая валтузня. Яна [маці] пастукала, прачыніла дзверы. Андрэй і Ліда Нячай сядзелі на канапе чырвоныя, разгубленыя. Ліда нервова папраўляла на грудзях блузку. «Куды конь з капытом, туды і рак з клюшняй», — падумала яна, кіўком павіталася і зачыніла дзверы (М.Герчык, Вяртанне да сябе).

— *Насовіч:* Куды конь з капытом, туды і рак з кляшнёю; *РБС*: Куды конь з капытом, туды і рак з клюшняй.

КУДЫ НІ КІНЬ, УСЮДЫ КЛІН. *Што ні рабі, што ні прыдумвай, усё дрэнна. Пра складанае, бязвыхаднае становішча.* Сін.: </> *адтуль горача,* </> *адсюль боляча: Ты на гару, а чорт за нагу.* У Вас, як кажуць, куды ні кінь — усюды клін. Сельскагаспадарчы інвентар да веснавой сяўбы не адрамантавалі, хамутоў і пастронкаў не хапае, угнаенне на поле вывезлі не поўнасцю (А.Макаёнак. Старшыні калгаса «Спартак»). Цяжкай была ноч для прафесара і яго пацыентаў. Думалі, нібы валуны варочалі. Куды ні кінь, усюды клін (І.Новікаў. Ачышчэнне). — І так не тое, і так не тое, —. гаварыла яна [маці]. — А дзе, дзе яно, тое? — пытаў, шчыра пытаў у маці Апанас. — Куды ні кінь, усюды клін (Б.Сачанка. Вялікі Лес). — Лёгка раіць, — не пагаджаецца Мікалай, — вунь колькі тэхнікі трэба: і БМ-6, і КС-6Б, і авіяапрацоўка... Куды ні кінь — усюды клін (В.Шырко. Дыханне жыта). КУДЫ (ДЗЕ) НІ КІНЬ, ДЫК КЛІН. Зямлю паны цэняць дорага. Не толькі чвэрткі — дзесятай долі не аплаціць за яе бедны мужык. Адным словам, куды ні кінь, дык клін (А.Якімовіч. Адкуль ліха на свеце). — Фашыстам было: куды ні кінь, дык клін, — скупа ўсміхнуўся Пахом. — Тут уцёк, затое там падарваўся (Х.Жычка. Апошняя старонка). А што за зямля? Адзін пясок... Плыты нагоніш — таксама не забагацееш, а толькі пакараешся. Дзе ні кінь, дык клін? (С.Александровіч. На шырокі прастор).

— *Насовіч:* Куды ні кінь, усё клін; *Ляцкі:* Як ні кінь — усё клін; *Прыказкі:* Куды ні кінь, усё клін; Куды ні кінь, усюды клін.

КУЙ ЖАЛЕЗА, ПАКУЛЬ ГАРАЧАЕ. *Спяшайся рабіць што-н., пакуль не позна, пакуль ёсць спрыяльныя ўмовы; карыстайся момантам.* Пасля звароту з Масквы Канстанцін Міхайлавіч ізноў засеў за «Дрыгву». Куй жалеза, пакуль гарачае! Пішы, браток, калі з ахвотай і настроем пішацца! (С.Александровіч. Сейбіт песні і мудрасці). Дзейны, нястомны Мураўёў там жа, у Пецярбурзе, — «куй жалеза, пакуль гарачае», — склаў запіску цару, у якой выклаў свае меркаванні адносна будучыні Заходняга краю і кіравання ім (Б.Сачанка. Мураўёў-вешальнік). — Вы дарэмна спяшаецеся, трэба з толкам выбіраць, думаць. — А навошта чакаць? — шчыра здзівіўся Грышка. — Куй жалеза, пакуль гарачае (А.Дзятлаў. Падман). Калі што наклёўваецца, то трэба браць адразу. Як гаворыцца, куй жалеза, пакуль гарачае... (В.Гігевіч. Варыянт). КУЙ ЖАЛЕЗА, ПАКУЛЬ НЕ АСТЫЛА. Рыкае скацінка, іграюць жалейкі, над цэлай

мясцінкай стаіць гоман нейкі. Усё йграе й ззывае да працы — аж міла... Куй, браце, жалеза, пакуль не астыла! (Я.Купала. Вясенняя раніца).

* Разумеў і Кляпец. што трэба каваць жалеза, пакуль яно гарачае (І.Дуброўскі. На новыя кругі). Паедзе на Малы Месяц ён [Мельнік] сам. Калі ўжо каваць жалеза, дык гарачае! (М.Гамолка. Шосты акіян). [Лёня] і праўда тады панёс на станцыю сваю карціну — назаўтра ж. Марусі спадабалася тое, што ён сказаў, і трэба было каваць жалеза, пакуль яно не астыла... (П.Місько. Калянае лісце).

— *Федароўскі:* Куй жалеза, пакуль гарачае; Куй жалеза на гарача; *Прыказкі:* Куй жалеза, пакуль куецца; Куй жалеза, пакуль не астыла.

КУЙ ЖАЛЕЗА, ПАКУЛЬ НЕ АСТЫЛА. *Гл.* Куй жалеза, пакуль гарачае.

КУЛЯЙ У АДНАГО ПАЦЭЛІШ, А ТРАПНЫМ СЛОВАМ У ТЫСЯЧУ. *Гаворыцца як высокая ацэнка трапнага, дасціпнага выступлення.* Дзе ўжо гэтаму пустазвону Калатухіну цягацца з Мясніковым. У таю слова раўназначна кулі. Больш таго: куляй у аднаго пацэліш, а трапным словам у тысячу. Заслухаешся! (І.Гурскі. Вецер веку).

— *Прыказкі:* Куляй пацэліш у аднаго, у двух, а трапным словам — у тысячу.

КУМА КУМЕ, ДЫЙ ПАЙШЛО ПА ЎСІМ СЯЛЕ *Гл.* Кума (кум) куме, а кума па ўсім сяле.

КУМА (КУМ) КУМЕ, А КУМА ПА ЎСІМ СЯЛЕ. *Сказанае каму-н. пад сакрэтам становіцца вядомым для ўсіх.* Сін.: *Скажы курыцы, дык яна па ўсёй вуліцы.* — Глядзі ты! З Вольчыным жаніхом паспала, дык і ні да носа! — кінуў ёй наўздагон Віктар. Жураўская спынілася, нібы ёй у спіну стрэлілі. «Вось яно, сяло... Нехта падгледзеў, кума куме, а кума — па ўсім сяле», — узрушана падумала яна (М.Ваданосаў. Надзеі і здзяйсненні). Я, канечне, нічога дрэннага пра твайго дзеда не хачу сказаць. Але ж ведаеш прымаўку: кума куме, а кума па ўсім сяле (Я.Курто. Над ярам). Нехта некаму ці праўду казаў, ці так — на ўзвей вецер — брахнуў, што на барысаўскім тракце ёсць курганок і ў ім быццам француз, уцякаючы, бочку чырвонцаў закапаў. Ведама, зараз кум куме, а кума — па ўсім сяле. Гэтак дазналіся засцянкоўцы... (У.Галубок. Не паклаўшы, не возьмеш) КУМА КУМЕ, ДЫЙ ПАИШО ПА ЎСІМ СЯЛЕ [Хмара:] Браткі, нехта накляпаў... [Звягіна:] Ну але: кума — куме, дый пайшло па ўсім сяле (І.Гурскі. Новы горад).

— *Прыказкі:* Кума куме ды па ўсём сяле; Сказала кума куме — пайшло па ўсім сяле.

КУМ КУМЕ, А КУМА ПА ЎСІМ СЯЛЕ. *Гл.* Кума (кум) куме, а кума па ўсім сяле.

КУПІЎ НЕ КУПІЎ (КУПЛЮ НЕ КУПЛЮ, КУПІШ НЕ КУПІШ, КУПІМ НЕ КУПІМ), А ПАТАРГАВАЦЦА (ПАТАРГАВАЦЬ) МОЖНА (ВАРТА). *Удасца які-н. намер ці не ўдасца, а паспрабаваць можна.* — А калі б пабачыў, што мяне запыняюць і зробяць вобыск, дык сказаў бы: а я іду якраз у паліцыю — недазволеную літаратуру знайшоў. — Так бы яны табе і паверылі? — Ну, што ж? Купіў не купіў, а патаргаваць можна, — у тым жа вясёлым тоне адказаў Янка (Я.Колас. На ростанях). [Пушкарэвіч:] Ну, зматвай свае вудачкі і пайшлі ў сваты. Купім не купім, а патаргаваць можна (І.Гурскі. Свае людзі). Дык, хлопцы, давайце дапісваць пршэнне... Трэба канчаць гэту работу... Купіш не купіш, а патаргавацца можна. Нельга сядзець склаўшы рукі (Л.Арабей. На струнах буры). — Ніхто з яўрэяў не адважваецца ісці на чыгунку. Вы думалі пра гэта, калі падаваліся на чыгунку, малады чалавек? — Думаў, але... — прашаптаў Іцка... — Ну, але так, мой любы малады чалавек, купіш не купіш, а патаргавацца варта! (Х.Шынклер. Ічэ).

— *Насовіч:* Купіў не купіў, а патаргаваць вольна; *Прыказкі:* Куплю не куплю, патаргаваць можна; Купіў не купіў, а патаргаваць можна.

КУРАНЯТ УВОСЕНЬ (ВОСЕННЮ) ЛІЧАЦЬ. *Меркаваць пра што-н. трэба па канчатковых выніках. Гаворыцца, калі хто-н. заўчасна радуецца ад мажлівага поспеху ў якой-н. справе.* — А ўсё ж ваша возьме, — сцвярджаў стары рабочы, пуцілавец. — Куранят лічаць увосень, — не здаваўся чыгуначнік (І.Гурскі. Вецер веку). Эх, Максім Антонавіч, куранят лічаць увосень. Хто ведае, ці яно падсушыць, ці яно падмочыць (І.Шамякін. У добры час). Тады, выходзячы з выканкома, Даміра раззлавана сказаў Старыковічу: — Куранят увосень лічаць. Паглядзім, у каго болей сена будзе, альбо у мяне, альбо ў хвалёнага вамі ракіцянскага старшыні (А.Асіпенка. Паплавы). — Можа, хто хоча паправіць Аляксандра ці дапоўніць? — спытаў Кірыленка. — Куранят восенню лічаць, — толькі і сказаў Стукаў (В.Шырко. Дыханне жыта).

— *Прыказкі:* Увосень курчат лічаць; Куранят увосень лічаць; *БРС:* Куранят увосені лічаць.

КУРЫЦА НЕ ПТУШКА, А БАБА НЕ ЧАЛАВЕК. *Устар. Гаворыцца як адмоўная ацэнка жанчыны, яе кемлівасці, здатнасці і пад.* Нешта яшчэ гаварылі, спрачаліся, і Хіма нічога не разумела. А Нупрэй пахлопаў па плячы. — Вось і пакажаш сваю вучонасць, хе-хе-хе... — Курыца не птушка, а баба — не чалавек... (В.Каваль. За доляю).

* У Галапузаўцы.. не было такога чалавека і такой жанчыны (у нас таксама кажуць, што баба — не чалавек), якія б не ведалі Банькі Кудлатага (Я.Колас. Ванька Кудлаты). У афіцэрскім асяроддзі прапаршчык Канстанцін Міцкевіч па-ранейшаму адчуваў сябе чужаком, мужыцкім сынам. Нездарма кажуць: «Курыца не птушка, прапаршчык — не афіцэр» (С.Александровіч. На шырокі прастор).

Л

ЛАПАЦЬ БОТУ НЕ ПАРА *Гл.* Бот лапцю не пара.

ЛАСКАВАЕ СЛОВА ШТО ДЗЕНЬ ЯСНЫ (ВЕСНАВЫ). *Пра добрае ўражанне ад пачутага ласкавага слова.* — На зіму пад яблыні гной трэба класці. Тады не памерзнуць, — ласкава раілі вяскоўцы. А ласкавае слова — што дзень ясны (В.Праскураў. Сады цвітуць).

— *Прыказкі:* Ласкавае слова што веснавы дзень.

ЛАСКА ПАНСКАЯ НА РАБЫМ (ДОХЛЫМ) КАНІ ЕДЗЕ. *Устар. Панскія абяцанні, спагада, лагоднасць ненадзейныя, не выклікаюць даверу.* Кацярына крыкнула першая: «Дручок любіць панскі бычок». Напалоханы пан стаў прасіцца: «Усё аддам, толькі пусціце жывога». Жанчыны адступілі, «Не верце гэтаму жываглоту! — выгукнула Кацярына. — Ласка панская на рабым кані едзе!» (І.Гурскі. Вецер веку).

— *Ляцкі:* Панская ласка на быстрым кані едзе; *Янкоўскі:* Панская ласка на дохлым кані едзе.

ЛАСЫ НА ЧУЖЫЯ ПРЫПАСЫ (КАЎБАСЫ). *Кажуць з неадабрэннем пра таго, хто прагны, сквапны да чужога.* [Пытляваны:] Мусіць, маму шкадуеце пакідаць? Дык мы і маму' забяром. [Туміловіч:] Сват ласы на чужыя прыпасы. Мала таго, што агратэхніка ў мяне забірае, дык яшчэ хоча і лепшую цялятніцу забраць (К.Крапіва. Пяюць жаваранкі). — Ну,

калі няма [мёду], то няма... — вінавата прамовіў Грыбок і падаўся на дарогу за гумнамі. «Ласы на чужыя каўбасы! Мёду захацеў! — падумаў непрыхільна Васіль. — Аге ж, чакай!.. Надаешся вам усім!..» (І. Мел еж. Людзі на балоце). У першы ж дзень [Мікола], калі прыехаў, заўважыў: брат, Цімафей, так і косіцца на яго, так і хоча сказаць: «Валачыўся па белым свеце, а цяпер са сваім вывадкам на ўсё гатовенькае... Усе ласы на чужыя каўбасы...» (І.Капыловіч. Браты).

— *Насовіч:* Усе ласы на чужыя прыпасы; Ласы на чужыя прыпасы, а сваіх няма ў запасе; *Прыказкі:* Ласы на чужыя каўбасы.

ЛЕПЕЙ <АДЗІН> РАЗ УБАЧЫЦЬ, ЧЫМ СТО РАЗОЎ ПАЧУЦЬ. *Гл.* Лепш (лепей) <адзін> раз убачыць, чым сто разоў пачуць.

ЛЕПЕЙ ГОРКАЯ ПРАЎДА, ЧЫМ САЛОДКАЯ МАНА. *Гл.* Лепш (лепей) горкая праўда, чым салодкая мана.

ЛЕПЕЙ ДРЭННА ЕХАЦЬ, ЧЫМ ДОБРА ІСЦІ. *Гл.* Лепш (лепей) дрэнна ехаць, чым добра ісці.

ЛЕПЕЙ З РАЗУМНЫМ ЗГУБІЦЬ, ЧЫМ З ДУРНЕМ ЗНАЙСЦІ. *Гл.* Лепш (лепей) з разумным згубіць, чым з дурнем знайсці.

ЛЕПЕЙ ПОЗНА, ЧЫМ НІКОЛІ. *Гл.* Лепш (лепей) позна, чым (як) ніколі.

ЛЕПШ (ЛЕПЕЙ) <АДЗІН> РАЗ УБАЧЫЦЬ (ПАБАЧЫЦЬ), ЧЫМ СТО РАЗОЎ ПАЧУЦЬ. Народная мудрасць кажа: «Лепш адзін раз убачыць, чым сто разоў пачуць». Не быў бы дзіцячы дом жыццёвай калыскай паэтэсы [Вольгі І патавай], не нарадзіліся б і многія яе шчырыя радкі (А.Бачыла. Чыстыя расінкі пачуцця). Удакладняць, уласна кажучы, не было чаго: усё бачылі сваімі вачамі. Справядлівая народная мудрасць: лепей раз пабачыць, чым сто разоў пачуць (В.Праскураў. Далёка ад дому). Чытаў я пра вопыт Ваньковіча... Пасля задумвацца пачаў: можна лгаць, але каб вось так, не падсяваючы... Лепш раз убачыць, чым сто разоў пачуць (В.Шырко. Павышэння не будзе).

— *Ліцвінка:* Лепш адзін раз убачыць, чым дзесяць разоў пачуць.

ЛЕПШ (ЛЕПЕЙ) ГОРКАЯ ПРАЎДА, ЧЫМ САЛОДКАЯ МАНА (ХЛУСНЯ). Пятро сядзеў нерухома і пазіраў на яе [Ірыну]. Хіба вінаваты ён, што стаў на яе шляху? Ён жа не хацеў гэтага. Ен хацеў аднаго, каб яна была шчаслівая. Але як гэта зрабіць? Не маной жа. Лепш горкая праўда, чым салодкая мана (І.Новікаў. Тварам да небяспекі). Радавалі Стадуба адкрытасць, шчырасць, зацікаўлены дыялог на самой нарадзе, у гасцініцы з даўнімі сябрамі, на кватэры ў сына Алёшы. Усе нібыта гаварылі праўду. Разумелі: далей жыць так, як жылі раней, нельга! Патрэбны змены! Прызнавалі, што лепш горкая праўда, чым салодкая хлусня (В.Мыслівец. Выгнанне грэшнікаў).

— *Прыказкі:* Лепей горкая праўда, чым салодкая мана.

ЛЕПШ (ЛЕПЕЙ) ДРЭННА ЕХАЦЬ, ЧЫМ ДОБРА ІСЦІ. Ехаць на кані хоць і было мулка ды парка, асабліва сыспаду, аднак праўду кажуць дасціпныя людзі, што лепей дрэнна ехаць, чым добра ісці (І.Чыгрынаў. Плач перапёлкі). Неяк перад самым адыходам у армію ён [Колька] ехаў во па гэтай жа дарозе, толькі назад, у вёску. І дагнаў яе, Ганулю. Дагнаў і спыніўся, запрасіў, каб садзілася, сказаў, што лепш дрэнна ехаць, чым добра ісці (І.Капыловіч. Мацвееў стажок).

— *Прыказкі:* Лепей пагана ехаць, чым добра ісці.

ЛЕПШ (ЛЕПЕЙ) З РАЗУМНЫМ ЗГУБІЦЬ, ЧЫМ З ДУРНЕМ ЗНАЙСЦІ. *Звычайна гаворыцца з неадабрэннем пра таго, з кім лепш не звязвацца, бо немагчыма прыйсці да згоды.* [Ціўчык:] Дык як, Бэндзік, адкрыў Амерыку? Вынайшаў пугу? [Бэндзік.] Леў Львовіч, я ад усёй

душы... [Ціўчык:] Праўду кажуць: лепш з разумным згубіць, чым з дурнем знайсці. З тваёй жа пугай, Бэндзік, мы аскандаліліся на ўсю вобласць (А.Рылько. Кот у мяшку). — Ці чуў ты Дэньку Банадысёвага, з Драздоў? — А як жа!.. Лепей з разумным згубіць, чымся з дурнем знайсці (І.Гурскі. Лясныя салдаты).

* Нездарма ў Верамейках кажуць — лепей з Меляшонкам згубіць што, чым з Раманам знайсці дзе юе самае (І.Чыгрынаў. Плач перапёлкі).

— *Насовіч:* Лепей з добрым згубіць, чым з дурным знайсці; *Прыказкі:* Лепш з разумным зіубіць, як з дурным знайсці.

ЛЕПШ (ЛЕПЕЙ) ПОЗНА, ЧЫМ (ЯК) НІКОЛІ. *Ужываецца як рэакцыя на якія-н. дзеянні, што адбыліся са спазненнем.* — Назначылі мяне з першага кастрычніка. Ну, покі прыйшло назначэнне — а жыву я ў Смаленшчыне — ды покі заехала сюды, ды ў Пінску трохі ў знаёмых пабыла, вось і апазнілася. — Ну, што ж? Лепей позна, чым ніколі (Я.Колас. На ростанях). [Лютынскі:] Трэ было раней гэта зрабіць, але... лепш позна, чым ніколі. Думаю, што такіх памылак у мяне больш не будзе (К.Крапіва. Канец дружбы). Зайшоў Былінскі. Паглядзеўшы на ручны гадзіннік, здзівіўся і папрасіў у гаспадароў прабачэння за спазненне. — Лепш позна, чым ніколі, — усміхнуўся Граноўскі (І.Гурскі. У агні). Лепей, як той казаў, позна, чым ніколі. Адумалася — і добра. Я не сумняваўся наконт цябе, Крайнова (Т.Бондар. Марыя). Выбачай, што я замарудзіў крыху з адказам на тваё пісьмо. Але лепей позна, як ніколі (Я.Купала. Да Я.Ф.Калітоўскага).

— *Федароўскі:* Лепш потым, ніж ніколі; *Прыказкі:* Лепей позна, чым ніколі.

ЛЕПШ ПАД ЛАЎКАЙ ПАСЯДЗЕЦЬ, АЛЕ НА ХАРОШАГА ПАГЛЯДЗЕЦЬ. *Лепш пражыць у нястачы, але з прыгожым мужам.* [Яніна:] Лепш, як кажуць, пад лаўкай пасядзець, але на харошага паглядзець. [Лабыш:] Хараство з гадамі ў кожнага праходзіць, а багацце не кожнаму харошаму даецца. Падумай, я ж ліха табе не жадаю (І.Козел. Папараць-кветка).

— *Федароўскі:* Хоць пад лаўкай сядзець, абы на красівага глядзець; *Прыказкі:* Хоць пад лаўкай сядзець, абы на прыгожага глядзець; Хоць пад лаўкаю пасяджу, а на прыгожага пагляджу.

ЛЕПШ СІНІЦА Ў РУЦЭ (У ЖМЕНІ), ЧЫМ ЖУРАВЕЛЬ (ЖОРАЎ) У НЕБЕ. *Лепш мець хоць што-н. пэўае менавіта цяпер, чым спадзявацца на большае і лепшае ў аддаленай будучыні.* Раз хлопец так улягае, то, відаць, сэрца ў яго не на месцы. А людзі кажуць, лепш сініца ў руцэ, чым журавель у небе. Ну, чым Лёня горшы за твайго Антона? (А.Пальчэўскі. Жнівеньская раніца). Федзя нейкую хвіліну ўзіраўся Івану ў твар, потым яхідненька захіхікаў: — Ці ты ідзеш па прынцыпу: лепш сініца ў руцэ, чым жораў у небе? А? Са стопрацэнтнай гарантыяй? Тады хвалю... (А.Кудравец. Раданіца). Не глядзім яшчэ часам далёка наперад: «Лепш сініца ў жмені, чым жораў у небе», — разважаюць яшчэ многія. Зразумела? (А.Бялевіч. У калгасе «Рассвет камуны»).

* Мне хоць трошкі раўнавагі трэба, бо характар у мяне такі: жураўля я не спаймаў у небе, а сініцу выпусціў з рукі (С.Блатун. Мне хоць трошкі раўнавагі трэба...).

— *Федароўскі:* Лепшая сініца ў руках, як журавель над небясамі.

ЛЕПШЫ СПОСАБ АБАРОНЫ — НАПАДЗЕННЕ. [Дзед Цыбулька:] Вот як шарахну між вачэй — тут табе і будзе няўстойка твая! [Скаромны:] Што-о? Пагражаць? Я да пракурора пайду! Я... [Паляныца:] Ну, дывысь! Він шчэ й крычыць! [Юрка:] Лепшы спосаб абаронім — нападзенне (АМакаёнак. Таблетку пад язык). САМАЯ ЛЕПШАЯ АБАРО-

НА — НАПАДЗЕННЕ. [Стась:] Самая лепшая абарона — нападзенне. Прапаную выкарыстаць гэты канфлікт і прад'явіць ім [кіраўнікам] нашы патрабаванні (В.Зуб. Юнацтва рыцара).

— *Ліцвінка:* Найлепшая абарона — наступленне.

ЛЕС СЯКУЦЬ — ТРЭСКІ ЛЯЦЯЦЬ. *У вялікай справе не бывае без памылак, недахопаў, ахвяр. Гаворыцца як апраўданне, памылак, недахопаў, ахвяр, якія не закранаюць асноўнага, сутнасці справы.* — Сёння знішчым рыбу, а калі яе развядзеш? — Не турбуйся, — супакоіў старога Рудак, — я ведаю спосаб, як і развесці. А сягоння нічога не зробіш: лес сякуць — трэскі ляцяць (П.Броўка. Калі зліваюцца рэкі). За вымушаныя ўцёкі з мястэчка, страчаны набытак Макар ні на кога не крыўдаваў, наадварот, паблажліва ўсміхаўся: — Лес сякуць, трэскі ляцяць. Перагібы, канешне. У новым дзеле бываюць перагібы (І.Навуменка. Апошняя восень). — А навошта ў вёсцы спыніўся? Ты ж лядаўцаў пад удар падстаўляеш. Ці табе ўсё роўна?.. — Лес сякуць — трэскі ляцяць (У.Карпаў. Нямігі крывавыя берагі). [Касценя:] Будуем то шмат. Ды вось кепска, што не заўсёды з розумам... [Садовіч:] Ёсць, ёсць! Але лес сякуць — трэскі ляцяць (П.Васілеўскі. Твой заўтрашні дзень).

* [Маша:] Няўжо яны могуць так лёгка растаптаць лёс чалавека? [Траян:] Могуць. У іх правіла: калі лес сякуць — на трэскі не зважаюць. [Маша:] Але ж ты не трэска! Ты — чалавек! (М. Матукоўскі. Бездань).

— *Прыказкі:* Лес сякуць — трэскі ляцяць.

ЛЕТА ГОД КОРМІЦЬ. *Гл.* Летні дзень год корміць.

ЛЕТАМ КОЖНЫ КУСЦІК НАЧАВАЦЬ (ПЕРАНАЧАВАЦЬ) ПУСЦІЦЬ. *Летам і пад кусцікам можна пераначаваць.* Летам дык яно кожны кусцік начаваць пусціць, а пачалася восень — ніхто малую ўзяць не хоча. У кат і сваіх хапае, а хто і баіцца, каб немцы не прычапіліся (Я.Брыль. З новай кнігі). Цяпер лета, а летам, як сцвярджаюць вопытныя людзі, кожны кусцік пераначаваць пусціць (Я.Васілёнак. Бліскавіца).

— *Прыказкі:* Улетку кожны кусцік начаваць пусціць.

ЛЕТНІ ДЗЕНЬ ГОД КОРМІЦЬ. *Пра залежнасць дабрабыту чалавека ад таго, як ён стараецца ў касавіцу і жніво.* Хоць летняя ноч малая, вячэрняя зара праходзіць невялікі кружок над лесам, і зноў на ўсходзе вылазіць сонца, але сход правялі ўвечары, не забываючы, што летні дзень — год корміць (Я.Ермаловіч. Прыкры вузел). ЛЕТА ГОД КОРМІЦЬ. Адным словам — старацца трэба. Лета год корміць: нельга марнавацца, маргаць (І.Мележ. Людзі на балоце).

* Прыйшло лета — няма калі спаць. Дзень год корміць (У.Дамашэвіч. Ключ да шчасця). Жніво. Пагода — нібы па заказу. Дзень выдаўся такі, што корміць год. Няма калі ўцерці пот! І зжаць, і змалаціць патрэбна ўсё адразу (У.Корбан. Калгасніца і певень).

— *Прыказкі:* Летні дзень зіму корміць.

ЛЁГКАЕ ПЯРО, ДЫ НА СТРАХУ НЕ ЗАКІНЕШ. *Не так лёгка зрабіць што-н., як здаецца. Звычайна ўжываецца як адмоўная рэакцыя на слова* л ё г к а *ў папярэднім выказванні.* — От пабачыце, ашукаю Алеся. Не верыце? Як піць даць! Памянеце маё слова. І зусім лёгка ашукаю. Спадцішка. — Лёгка, гаворыш? — смяялася з Высоцкага. — Лёгкае пяро, ды на страху не закінеш (В.Праскураў. Зялёная рапсодыя).

— *Прыказкі:* Лёгкае пер'е (пяро), ды на страху не закінеш.

ЛІСА СПІЦЬ І КУРЭЙ БАЧЫЦЬ. *Кажуць з неадабрэннем пра таго, у каго найме заўсёды адно і тое ж.* Сін.: *Каму што, а Базылю аладкі; Каму што, а свінні месіва.*

* Ты выконвай волю божу, дык я так цябе размножу, дзеля нашага знаёмства павялічу так патомства, — будзе ўнукаў, як пяску: ты ж дзядок

яшчэ ў саку. (Хто што думае, то й сніцца — сніць так курыцу лісіца.) (К.Крапіва. Біблія).

— *Рапановіч:* Ліса спіць, а курэй бачыць. *Прыказкі:* Ліса спіць і курэй лічыць. Ліса і ў сне курэй бачыць.

ЛІСЛІВАЕ (ЛАСКАВАЕ, ПАКОРНАЕ) ЦЯЛЯ (ЦЯЛЯТКА) ДЗВЮХ МАТАК (ДЗВЕ МАТКІ) ССЕ. *Хто ўсім дагаджае, той карыстаецца іх апекай, дапамогай, прыхільнасцю.* «Ліслівае цяля дзве маткі ссе». Вы гэту прыказку, напэўна, чулі ўсе. Але на практыцы выходзіць, што і цяляткам часта шкодзіць залішне многа малака (К.Крапіва. Ліслівае цяля). Бач ты, як мякка сцелеш… Бач, як ты ўжо запеў! Ну але, але, ліслівае цялятка дзве маткі ссе… (П.Місько. Градабой). [Шпакоўскі:] Ну, хоць бы абняла. [Марфа:] Магу! [Шпакоўскі:] Задушыш! Вар'ятка! [Марфа:] Ліслівае цялятка дзвюх матак ссе (І.Гурскі. Свае людзі). [Казакевіч] хітры, мусіць, вельмі, бо надта ўжо ласкавы: ласкавае цялятка дзвюх матак ссе (В.Супрунчук. Сяргей Сяргеевіч). Бацьку ўсё абяцаюць., кватэру, але не даюць нешта. Ён ужо і з начальствам лаецца. У хаце таксама спакою няма — маці гаворыць, каб бацька не лаяўся, а схадзіў папрасіў. «Ласкавае цяля дзвюх матак ссе», — кажа яна (А.Кажадуб. Доўгі дзень Мацака). [Навум:] Лепей прышчамі зубамі язык і кланяйся нізка, пакуль яго мяцеліца ад нас вымеце; бо знаеш: пакорнае цялятка дзве маткі ссець (В.Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

* Спачатку новы дырэктар стараўся дагадзіць і раённаму начальству, і людзям, мусіць, чуў пагаворку пра ласкавае цялятка, якое дзвюх матак ссе (В.Шырко. Споведзь правінцыяла).

— *Насовіч:* Ласкавае цялятка дзвюх матак ссець; *Ляцкі:* Ласкавае цяля дзвюх матак ссець; *Прыказкі:* Пакорнае цялятка дзве маткі ссе; Ласкавае (пакорнае, лісявае, ліслівае) цялятка дзве маткі ссе, а гордае — ні адной.

ЛІСТАМ СЦЕЛЕЦЦА, А ЎКУСІЦЬ ЦЭЛІЦЦА. *Кажуць з асуджэннем пра крывадушнага чалавека.* — Дайце мне любое заданне… Я… — Лістам сцелецца, — гаварыў Шпакоўскі, — а ўкусіць цэліцца (І.Гурскі. Лясныя салдаты).

— *Прыказкі:* Лістам сцелецца, а ўкусіць цэліцца.

ЛІХА БЕЗ ДАБРА НЕ БЫВАЕ. *Гл.* Няма ліха без дабра.

ЛІШНЯГА І СВІННІ НЕ ЯДУЦЬ (СВІННЯ НЕ ЕСЦЬ). *Залішняе, празмернае ў дзеяннях, паводзінах асуджаецца. Кажуць як пажаданне захоўваць пачуццё меры.* Сін.: *Што задужа, то не здрова.* — Кепскі з мяне божы служка, — жартам адказаў Лабановіч. — Вельмі добрым і не трэба быць. Не дужа ўдавайся ў святасць, бо лішняга і свінні не ядуць… (Я.Колас. На ростанях). Стары разлічыўся, паклаў наверх яшчэ дзесятку, але Алачка рашуча засунула яе яму ў кішэню: а вось гэта рабіць не трэба, лішняга і свінні не ядуць (М.Герчык. Вяртанне да сябе). — Толькі ты, мамачка, нічога лішняга не гавары; ён чалавек далікатны, не глядзі, што трактарыст. Ён завочна інстытут катае. — Лішняга не скажу. Лішняга і свіння не есць… (М.Пянкрат. Прынцыповы пасаг).

— *Насовіч:* Што надта, таго і свінні не ядуць; *Федароўскі:* Лішняга то і свіння не есць; *Прыказкі:* Лішняга і свінні не ядуць; Праз меру і свінні не ядуць.

ЛЫЖКА ДЗЁГЦЮ ПСУЕ БОЧКУ МЁДУ. *Гл.* <Адна> лыжка дзёгцю псуе бочку мёда.

ЛЫСАЕ ЦЯЛЯТКА І ЗДОХНЕ З ЛЫСІНКАЙ. *Гл.* Як (калі) удасца жарабё (бычок) з лысінкай, дык і здохне такім.

ЛЮБІЎ ДОБРАЕ, ПАЛЮБІ Ж І ЗЛОЕ. *Ужываецца як павучанне цярпліва пераносіць нечаканыя непрыемнасці.* [Ян, зрывае чапец з галавы Навума:] Якое гэта брыдкае пудзіла!.. Адказвай, д'ябал праклятты, хто ты? [На-

вум:] Ды я ж Навум, войт тутэйшы... Чаго ж ты чураешся цяпер ад мяне? Знаеш прымаўку: любіў добрае, палюбі ж і злое (В.Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

— *Насовіч:* Любіў добрае, цярпі ж і злое; *Прыказкі:* Любіў добрае, палюбі ж і злое.

ЛЮБІЎ КАТАЦЦА, ЛЮБІ І САНАЧКІ ВАЗІЦЬ. *Гл.* Любіш катацца, любі і саначкі вазіць.

ЛЮБІЎ РАК ЖАБУ, АЖ ВОЧЫ ВЫЕЎ. *Кажуць з недаверам пра таго, хто на словах любіць ці шкадуе каго-н., а на самой справе гатовы падмануць яго, нашкодзіць яму.* Сін: *Пашкадаваў воўк кабылу <пакінуў хвост ды грыву>.* Журналіст зарагатаў, яшчэ мацней абшчаперыў Тоньку. «Любіў рак жабу, аж вочы выеў», — падумала баба Зося (А. Кажадуб. Высока сонеўка, высока).

—*Прыказкі:* Любіў рак жабу, аж вочы выеў.

ЛЮБІЦЬ АРЖАНАЯ КАША САМА СЯБЕ ХВАЛІЦЬ. *Гл.* Аржаная каша сама сябе хваліць.

ЛЮБІШ КАТАЦЦА, ЛЮБІ І САНКІ ВАЗІЦЬ. *Непазбежна прыходзіцца расплачвацца за тое, што было зроблена з ахвотай, з задавальненнем. Гаворыцца, калі ўзнікаюць непрыемнасці, выкліканыя чыімі-н. ранейшымі дзеяннямі.* [Каліфераў:] Любіш катацца, любі і саначкі вазіць. Сцеражыся, Моцкін (А.Макаёнак. Выбачайце, калі ласка). ЛЮБІЎ КАТАЦЦА, ЛЮБІ І САНАЧКІ ВАЗІЦЬ. — Усю не ўсю [вёску], а трохі прарэдзім, — ужо зусім павесялеў Змітро Шламак — Пры адной уладзе адны жылі, цяпер другія няхай пажывуць, А як жа — любіў катацца, любі і саначкі вазіць. — Але ж гэтак усіх без разбору ў спісы... — ніяк не мог супакоіцца Апанас Харчэня (Б.Сачанка. Вялікі Лес).

* [Старая:] Сур'ёзны ён быў, самастойны і добры. Ён і цяпер добры. [Стары:] На добрых ваду возяць. Хопіць! Кончылася дабрата. Не-е! Любіш катацца — вазі саначкі! Во як! Павазі. У турме (А.Макаёнак. Кашмар). Свае работнікі аўтакалоны таксама любяць катацца, але не любяць санкі вазіць, у даным выпадку — плаціць за выкарыстанне дзяржаўнага транспарту для асабістых патрэб (Вожык. 1985. № 13).

— *Ляцкі:* Любіш ездзіць, любі саначкі вазіць; *Янкоўскі:* Як любіш катацца, то любі й саначкі вазіць; *Прыказкі:* Любіш катацца, любі і саначкі вазіць (цягаць).

ЛЮДЗЕЙ (ДРУГІХ) СЛУХАЙ, А (ДЫ) СВОЙ РОЗУМ МАЙ. *Хоць чыя-н. парада і не зашкодзіць, але трэба трымацца сваіх поглядаў, быць самастойным у сваіх дзеяннях, учынках.* — Як сабе хочаце, сват, параіць я вам тут нічога не магу, — сказаў Каржакевіч. — Як той кажа, людзей слухай, ды свой розум май (К.Крапіва. Мядзведзічы). — Ды я і не пайшла б туды [санітаркай у бальніцу] — Ільюша ўсё... — Ільюша... А ў цябе галава на плячах ёсць? Яго слухай, а свой розум май (П.Місько. Сітус інверсус). — Як добра, тады толькі хваляць. А як бяда, тады кажуць: а што, ці я табе не казала? — Людзей слухай, ды свой розум май... (У.Дамашэвіч. Камень з гары). ДРУГІХ СЛУХАЙ, А СВАІМ РОЗУМАМ ЖЫВІ. — Прапанавалі, і я, дурань, паслухаўся. — Ведама ж, як кажуць людзі: другіх слухай, а сваім розумам жыві, — прабубніў Даніла (В.Быкаў. Круглянскі мост). У ЛЮДЗЕЙ ПЫТАЙ І СВОЙ РОЗУМ МАЙ. Кажуць людзі: у людзей пытай і свой розум май. А гаспадарку яна [нявестка], ведзьма, вядзе, дык толькі крый ты божа! (З.Бядуля. Летапісцы).

— *Насовіч:* Людзей слухай, а свой розум май; *Ляцкі:* Другога паслухай і свой розум мей; *Прыказкі:* Людзей слухай, а сваім розумам жыві; У людзей пытай, ды свой розум май.

ЛЮДЗІ І МЯДЗВЕДЗЯ ВУЧАЦЬ. *Гаворыцца як сцвярджэнне вялікіх магчымасцей навучання.* — Вучаных мядзведзяў вадзілі па кірмашах, прымушалі ісці ў скокі перад сялянамі. А павадыры ігралі на скрыпцы, потым збіралі з гледачоў і слухачоў па капейцы, зрэшты, хто што дасць. — Адсюль, мусіць, і прыказка: людзі і мядзведзя вучаць (М.Лужанін. Размовы з Якубам Коласам). Людзі і мядзведзя вучаць (Эпіграф да раздзела «Вучоба» ў кнізе Б.Сачанкі «Вечны кругазварот»).

— *Насовіч:* І мядзведзя вучаць; *Федароўскі:* І звера людзі навучаць, не то чалавека.

ЛЮДЗЯМ ЯЗЫКА (ЯЗЫКОЎ) НЕ ЗАВЯЖАШ. *Людзей не прымусіш маўчаць. Кажуць з неадабрэннем пра распаўсюджванне розных чутак, плётак.* Сін.: *На чужы рот гузіка не нашыеш; На чужы рот замок не навесіш; На чужыя вусны не накінеш хусты.* А рост і дапраўды падвёў мяне. «Аршын з шапкаю», — кажуць пра мяне. А я толькі смяюся... Няхай кажуць, людзям языка не завяжаш (В.Каваль. Шчасце Сілівея Зязюлі). — За мяне вы не чырванейце, дзеткі. А што маці ваша такая, дык тут ні вы, ні я не вінаваты. — Канечне, не нам вучыць вас, але ж і людзям не завяжаш языкоў. — Няхай сабе гавораць (А.Пальчэўскі. Малако). Параска на свае вушы чула, што яе дачку завуць перастаркаю. Людзям языкоў не завяжаш, ды і гады ж гэтыя, як вада, цякуць (Р.Сабаленка. Перастарка). Косцю што — сёння тут, заўтра — там. А вось што сабе Маня думае? Ёй жа тут аставацца, і людзям языкоў не завяжаш (П.Місько. Хлопцы, чые вы будзеце...). ЛЮДСКОГА ЯЗЫКА НЕ ЗАВЯЖАШ. — А куды ж гэта пайшоў сын? — Як куды, у войска. — А то-бо казалі, што ён каля дома, — гавораць людзі. — Людзі, гэтыя людзі! Людскога языка не завяжаш. У войску Толя, от ліст прыслаў (К.Чорны. Трэцяе пакаленне).

— *Насовіч:* — Рота нікому не завяжаш; *Прыказкі:* Людзям языка не прывяжаш.

ЛЮДСКОГА ЯЗЫКА НЕ ЗАВЯЖАШ. *Гл.* Людзям языка (языкоў) не завяжаш.

ЛЯ ВАДЫ <ХОДЗЯЧЫ> НАМОЧЫШСЯ. *Гл.* Каля (ля) вады <ходзячы> намочышся.

М

МАГДАЛЕНА — ВАДЫ ПА КАЛЕНА. *Ужываюць як адзін з паказчыкаў народнага календара прыроды; Магдалена — дзень Марыі Магдаліны, які ў праваслаўных прыпадае на 22 ліпеня (па старым стылі).* Звычайна гэтай парой у іншыя гады ў Забесяддзі стаялі над зямлёй хмары, ішлі праходныя дажджы, засцячы ад вачэй і поле, і лес. Нездарма ў народзе кажуць: «Магдалена — вады па калена» (І.Чыгрынаў. Вяртанне да віны).

— *Прыказкі:* Магдалена — вады па калена.

МАЕШ ДАЧКУ — ТРЫМАЙ ГАРЭЛКУ Ў ГЛЯЧКУ. *Калі ў бацькоў ёсць дарослая дачка, то яны ў любы час павінны быць гатовы да яе вяселля.* [Шпакоўскі:] Як гэта даўней казалі: маеш дачку — трымай гарэлку ў глячку. [Кажамяка:] А ў сватоў, таго гэтага, хіба няма за што купіць? Хто працуе, той і мае (І.Гурскі. Свае людзі).

— *Прыказкі:* Калі маеш дачку — дзяржы (май) гарэлку ў глячку.

Kamunikat.org

МАЛАДЗЕЦ СУПРАЦЬ (СУПРОЦЬ, СЯРОД) АВЕЦ, А СУПРАЦЬ (СУПРОЦЬ) МАЛАЙЦА — САМ АУЦА. *Кажуць пра таго, хто смелы, самаўпэўнены толькі сярод слабейшых, горшых за яго ў якіх-н. адносінах.* Маладзец супроць авец, супроць м&тайца — сам аўца (Назва верша П.Панчанкі). І Міканор — «справядлівы» такі, перарабіць не мог! Маладзец сярод авец, а з Карчом не справіўся!.. (І.Мележ. Подых навальніцы).

— *БРС:* Маладзец супраць авец, а супраць малайца — сам аўца.

МАЛАДОЕ ПІВА ЗАЎСЁДЫ ШУМІЦЬ. *Чалавек у маладыя гады вельмі энергічны, поўны кіпучай дзейнасці.* [Гарошка:] Гэта настаўнік.. маёй Алёнцы ў галаве ўсё дагары нагамі перакуліў. І цяпер тая ўжо, як папугай, паўтарае за ім: «Недачаканне іх! — кажа, — будзем самі сабе гаспадарамі!» [Ганулял:] Звычайная рэч, мой сваток. Маладое піва заўсёды шуміць (Я.Купала. Тутэйшыя).

— *Федароўскі:* Маладое піва яшчэ шуміць.

МАЛАДОСЦЬ — ДУРНОСЦЬ. *Кажуць як прабачэнне дураслівасці дзіцяці або маладога чалавека.* Бабка падняла яе [фотакартку]. Глядзіць, смяецца. Пазнала ўнука і ўнучку, гаворыць: — От жа гарэзнікі! Валя ўзбілася на калені Дзімку, ашчаперыла брацiка за шыю... Маладосць — дурасць... (В.Мыслівец. Выгнанне грэшнікаў).

— *Ляцкі:* Маладосць — дурносць.

МАЛАКО Ў КАРОВЫ НА ЯЗЫКУ. *Колькасць і якасць ма/іака ў каровы залежыць ад таго, як яе кормяць.* — Кажуць, малако ў каровы на языку, — тварыла тым часам без паперкі жанчына. — Толькі не ў нашых кароў. Нашым хоць манную кашу тапчы ў рот, болей не даб’ешся (Л.Гаўрылкін. Катэдж з цёмнымі вокнамі). Малако ў каровы на языку. Наесца яна чарамшы — і малако аддае лясной цыбуляй, наскубецца дзяцеліны — малако салодкае, смачнае: п’еш не нап’ешся (В.Шырко. Хай людзі бачаць). У КАРОВЫ МАЛАКО НА ЯЗЫКУ. Колькі я табе даказвала, што ў каровы малако на языку... (І.Шамякін. У добры час). Дасціпнаму кіраўніку, які быў да рэформ ахвочы, сказалі раз у вочы, што ў каровы малако — на языку... (Э.Валасевіч. Змікіцiў).

— *Прыказкі:* У каровы малако на языку.

МАЛЕНЬКАЯ СУЧАЧКА ЗАЎСЁДЫ ШЧАНЯ. *Гл.* Маленькі сабачка да старасці шчанюк (шчаня).

МАЛЕНЬКІ САБАЧКА ДА СТАРАСЦІ ШЧАНЮК (ШЧАНЯ). *Чалавек малога росту заўсёды здаецца маладзейшым за свае гады.* — Ды не такое ўжо яно і дзіцянё, як табе здаецца... Хаця... Маленькі сабачка да старасці шчанюк... — Стась засмяяўся (А.Кудравец. Сачыненне на вольную тэму). Гавораць: маленькі сабачка да старасці шчанюк. Яе сяброўак ужо даўно — прынамсі, на рабоце, у абставінах службовых, афіцыйных, называлі па імені і па бацьку, яна ж для ўсіх — і супрацоўнікаў, і аўтараў, з якімі мела справу, заставалася Алачкай... (М.Герчык. Вяртанне да сябе) МАЛЕНЬКАЯ СУЧАЧКА ЗАЎСЁДЫ ШЧАНЯ. — Не такі ўжо й маладзенькі [муж]. З гэтае восені дваццаць шосты пойдзе, — варухнула звялымі, пасінелымі губамі Кася. — Маленькая сучачка заўсёды шчаня... Ці ўгадаеш па малым чалавеку, колькі яму год (В.Адамчык. І скажа той, хто народзіцца).

— *Янкоўскі:* Маленькі сабачка да веку шчаня; *Прыказкі:* Маленькі сабачка да веку цюцька; Маленькі сабачка да старасці шчанюк.

МАЛЫ ЖУК, ДЫ ВЯЛІКІ ГУК. *Гаворыцца з неадабрэннем пра таго, хто перабольшвае свае якасці, магчымасці.* — Патрэбен ты мне, як хата сабаку! — Патрэбен не патрэбен, а, мабыць, не адмовіла б! — Малы жук,

kamunikat.org

ды — вялікі гук! — Яна [Ганна] сказала гэта з такой абразлівай насмешкай, што Яўхім адразу не знайшоў, што і сказаць (І.Мележ. Людзі на *балоце).*

— *Прыказкі:* Малы жук, а вялікі гук.

МАЛЫ ЗАЛАТНІК, ДЫ ДАРАГІ. *Пра таго ці пра тое, хто ці што хоць знешне здаецца малым і нязначным, але каштоўны (каштоўнае) па сваіх якасцях, па сваёй сутнасці.* — Ды вашу газету не толькі чытаць — на памяць завучваць будуць, як пацеры, — ахкаў і дзівіўся ён [Максім]. — Малая, але такая баявая!.. — Малы залатнік, ды дарагі, — радаваўся Кастусь, бачачы, як захапіўся іхняй газетай яе першы чытач, рабочы чалавек (А.Якімовіч. Кастусь Каліноўскі). Захар аж разгубіўся, але, убачыўшы, як шустра пераходзіць з плыта на плыт Васіль, адпіхваючыся багром, паспакайнеў. «Малы залатнік, ды дарагі... Кгм, хто гэта прыдумаў так?» (М.Воранаў. Асінавае шула). Ёсць тут у нас адна жанчына, маленькая такая. Кнопкай яе завуць, але праўду кажуць людзі — малы залатнік, ды дарагі (І.Капыловіч. Пералётныя птушкі).

— *Прыказкі:* Мал залатнік, ды дораг; *БРС:* Малы залатнік, ды дарагі.

МАЛЫЯ ДЗЕТКІ — МАЛЫЯ БЕДКІ <ПАДРАСТУЦЬ ДЗЕТКІ — ПАДРАСТУЦЬ І БЕДКІ>. *Гл.* Малыя дзеці — малы клопат <большыя дзеці — большы клопаты

МАЛЫЯ ДЗЕЦІ — МАЛЫ КЛОПАТ БОЛЬШЫЯ ДЗЕЦІ — БОЛЬШЫ КЛОПАТУ *Гаворыцца як сцвярджэнне, што чым большымі становяцца дзеці, тым большы клопат для бацькоў.* Яно, я табе кажу, сваячок, добра, як добра. Дужа добра, калі добра. Няўрокам кажучы, Міхейка, малыя дзеці — малы клопат, большыя дзеці — большы клопат. Вялікі клопат можа быць, сваячок (Я.Ермаловіч. Прыкры вузел). Старая ўзялася за клямку і ўжо сказала пра дзяцей: — Нябось, цяжка іх гадаваць... А павырастаюць... Праўду кажуць: малыя дзеці — малы клопат. А мой... Чаго яго пагнала ў гэтую паліцыю? (В.Адамчык. Там, на хутары). Дзяцей, як бобу. Адно другога не падыме. Міколка яшчэ пеша пад стол ходзіць, а меншай, Марыльны, толькі чацвёрты месяц пайшоў. Малыя дзеці — малы клопат. А падрастуць... (В.Праскураў. Аповесць пра шчасце) МАЛЫЯ ДЗЕТКІ — МАЛЫЯ БЕДКІ СПАДРАСТУЦЬ ДЗЕТКІ — ПАДРАСТУЦЬ І БЕДКІ› А Васілёк усё мадэлі майструе. На дах залезе і сядзіць там. Хачу, кажа, быць лётчыкам. Прывыкаю да вышыні. Зваліцца, разаб'ецца... Растуць дзеці. Малыя дзеткі — малыя бедкі. Большаюць дзеці — і клопат [зу]сім другі (Л.Левановіч. Бацькоўскі наказ). Выраслі [дзеці], сваім розумам жывуць, а душа смыліць-смыліць. Праўду кажуць: малыя дзеткі — малыя бедкі, падрастуць дзеткі — падрастуць і бедкі. Асабліва дочкі хвалююць. Не клеіцца ў іх жыццё (В.Блакіт. Шануй імя сваё).

— *Насовіч:* Малыя дзеці — малы клопат, большыя дзеці — большы клопат; *Прыказкі:* Малыя дзеткі — малыя і бедкі.

МАНОЙ (НЯПРАЎДАЙ, ХІТРАСЦЮ, КРУЦЕЛЬСТВАМ) СВЕТ ПРОЙДЗЕШ (ПЯРОЙДЗЕШ), А (АЛЕ, ДЫ) НАЗАД НЕ ВЕРНЕШСЯ. *Няпраўда недаўгавечная, несумленнасцю многага не даб'ешся. Кажуць з асуджэннем пра таго, хто жыве падманам, несумленна.* — Добра было б да кожнага фрыца надпіс прычапіць... Няхай бы іх Гетруды прачыталі... — Можна, — згадзіўся Ігнат, пачынаючы дыктаваць. — «Наеліся па горла, напіліся па бараду», «Маной свет пройдзеш, але назад не вернешся»... (І.Гурскі. Лясныя салдаты). — Ад людзей нікуды не схаваешся, — сказаў разважліва, але ўпэўнена Хомка... — Маной свет пройдзеш, а назад не вернешся. І адкажа чалавек за ўсё, што б і дзве калі ні рабіў (Б.Сачанка. Вялікі Лес). Няпраўдай свет пройдзеш, ды назад не

Kamunikat.org

вернешся. — Пра фашысцкіх разбойнікаў (К.Крапіва. Прыказкі). [Сымонка:] Бач, як пераапрануўся, стары пёс. Ды толькі нас не ашукаеш. [Рабіна:] Хітрасцю свет пяройдзеш, а назад не вернешся (В.Вольскі. Машэка). Свабоду здабудуць сваімі грудзьмі «дурні», а разумнікі такія, як Падаляка, заўсёды знойдуць спосаб ашукаць «наіўных», каб далей эксплуатаваць давер'е народа. Не, Падаляка, «наіўнікі» ўжо кажуць: «Хітрасцю свет пяройдзеш, але назад не вернешся» (П.Пестрак. Сустрэнемся на барыкадах). Вывучыўшы эканоміку калгаса «Зялёны гай»' Брагінец аднойчы пры людзях сказаў старшыні: «Круцельствам свет пройдзеш, але назад не вернешся» (І.Гурскі. Шумяць лясы зялёныя). АШУКАНСТВАМ МОЖНА СВЕТ ПРАЙСЦІ, АЛЕ НАЗАД НЕ ВЕРНЕШСЯ. Паны вам казалі, што нічога ў нас няма, што нашы машыны на гліняных калёсах. Ашуканствам можна свет прайсці, але назад не вернешся (Я.Колас. Дарагія землякі). КРУЦЯЧЫ, СВЕТ ПРОЙДЗЕШ, АЛЕ НАЗАД НЕ ВЕРНЕШСЯ. Не міне ён [Гітлер] свайго заслужанага канца. Пра яго мы можам сказаць: круцячы, свет пройдзеш, але назад не вернешся (Я.Купала. Кліч да беларускага народа). Не памогуць немцам ніякія авантуры! Ніколі яны ім не памагалі. Наконт падобных спраў наш народ склаў прымаўку: «Круцячы, свет пройдзеш, але назад не вернешся» (К.Чорны. Шарлатанскі зброд на службе ў нямецкіх акупантаў).

— *Насовіч:* Круцючы свет пройдзеш, ды назад не вернешся; *Янкоўскі:* Круцельствам свет пройдзеш, ды назад не вернешся; *Прыказкі:* Брахнёю (абманствам, лганствам, няпраўдай) свет пройдзеш, назад не вернешся.

МАРАЦ АДМАРОЗІЦЬ ПАЛЕЦ. *Пра мажлівыя ў сакавіку маразы.*

* Мароз быў такі, што птушкі на ляту замярзалі. На вачах у партызан, пералятаючы цераз дарогу, верабей упаў каменем. Недарма ў народзе кажуць: «Прыйшоў марац, адмарозіў палец» (І.Гурскі. Лясныя салдаты).

— *Прыказкі:* Марац адмарозіць палец; Марац укусіць за палец; Марац шчыпле за палец.

МАРОЗ СЕМ БАБ ПАВЁЗ. *Пра вельмі моцны мароз.* — А ты завядзі мяне дадому, — папрасіў Сяргейка. — Я адзін буду. — Куды я цябе павяду? На двор няможна носа вытыркаць. Ды і мароз... сем баб павёз (А.Казлоў. Ікаўка, мяцеліца і Сяргейка).

— *Насовіч:* Мароз сем баб павёз.

МАСКВА СЛЯЗАМ НЕ ВЕРЫЦЬ. *Кажуць тады, калі чые-н. слёзы, скаргі не выклікаюць спачування, не могуць дапамагчы.* Ладна. Хопіць вільгаць разводзіць. Усё роўна Масква слязам не верыць (С.Грахоўскі. Зона маўчання). — Расплакаўся тут. Мяне гэтым не возьмеш. Масква слязам не вер[ыць], — ужыла яна [настаўніца] у размове з вучнем без усякай патрэбы і сэнсу гэтую грубую і несправядлівую прымаўку (Я.Ермаловіч. Пачыналася вясна). Нішто не магло даняць каменданта. — Масква слязам не верыць, — адно сцвярджаў ён (Р.Няхай. Туман над стэпам). Абодвум найбольшая радасць была, што так удала пашэнціла ўпаляваць

зладзюгу [ката]. І хоць сам ён ужо не ваюе, а жаласна мяўкае ў мяху, але нездарма кажуць: Масква слязам не верыць (Я.Лецка. Дарога ў два канцы).

— *Прыказкі:* Масква слязам не верыць.

МАТКА ПАРВЕ ПАЗУХУ, ХАВАЎШЫ ДЛЯ ДЗЯЦЕЙ, А ДЗЕЦІ ПАРВУЦЬ ПАЗУХУ, ХАВАЎШЫ АД МАТКІ. *Маці больш клапоціцца пра дзяцей, чым дзеці пра маці.* Матка апошняе аддасць, нічога не пашкадуе. Кажуць жа, што матка парве пазуху, хаваўшы для дзяцей, а дзеці парвуць пазуху, хаваўшы ад маткі. Яна дзень пры дні думае пра сына, зга-

двае, што ён там парабляе, куды ідзе, з кім гаворыць, а ці ўспамінае ён пра маці?.. (А.Кажадуб. Стрэчанне).

— *Насовіч:* Маткі дзяруць пазухі, дзецям хаваючы, а дзеткі дзяруць кішэні, ад матак хапаючы; *Ляцкі:* Матка падзерла пазуху, носячы дзеткам, а дзеткі — ад маткі; *Федароўскі:* Маці падзярэ пазуху, дзецям хаваючы, а дзеці — хаваючы ад мацеры.

МАЎР ЗРАБІЎ СВАЮ СПРАВУ, МАЎР МОЖА ІСЦІ (АДЫСЦІ). *Кажуць пра чалавека, у паслугах якога больш не адчуваюць патрэбы.* [Рагнеда:] Не хвалюйцеся. Вам шкодна. [Захарка:] Маўр зрабіў сваю справу, маўр можа адысці. Не-е, я не адыду! (Л.Прокша. На задворках).

— Паўкалька з нямецкай мовы, дзе стала ўжывацца як выраз з п'есы Ф.Шылера «Загавар Фіеска ў Генуі» (1783).

— *БРС:* Маўр зрабіў сваю справу, маўр можа ісці.

МАЎЧАННЕ — ЗНАК ЗГОДЫ. *Гаворыцца тады, калі на пытанне не адказваюць, што дае магчымасць успрымаць маўчанне як станоўчы адказ.* [Васіль:] А як ты думаеш, Жэня? [Жэня маўчыць.] [Шыдлоўскі:] І дзе яе жывасць дзелася, у жыта б ёй галавой! [Шыдлоўская:] І не дзіва, калі яе лёс вырашаецца зараз. [Стась:] Маўчанне — знак згоды, гавораць (І.Козел. Над хвалямі Серабранкі).

* Ціхон Пракопавіч перасмыкнуў плячыма, што ў перакладзе на мову азначала: «Не знаю нават, што сказаць». — Прыпомнім лацінскую прыказку: «Маўчанне, калі чалавек павінен гаварыць, азначае згоду» (А.Пальчэўскі. Збітыя рогі).

— *БРС:* Маўчанне — знак згоды.

МАЯ ДУША НЕ КРЫВАЯ, УСЁ ПРЫМАЕ. *Я чалавек памяркоўны, нічым і нікім не пагарджаю.* [Шчырэцкі:] О божа! Чы я гэтага ад маёй дачкі спадзяваўся?.. [Навум:] Нічога, нічога, пане куме! Хоць яна з панам трошкі пагаманіла, ды мы ж тут блізка былі. Я не чураюся сваяго слова, вазьму яе, бо знаеш прымаўку: мая душа не крывая, усё прымае (В.Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

* [Гаспадарык] вінаваты стаяў перад грознай цёткай Агатай і калаціўся — чыста асінавы ліст: — Я што? — Ён яшчэ і храбрыўся: — Я, як той казаў, збоку прыпёку. Мая душа крывая, усякага прымае... (С.Кухараў. Зорка Канікулаў

— *Насовіч:* Душа мая не крывая, усё прымае; *Выслоўі:* Душа мая не крывая, яна ўсё прымае.

МАЯ ХАТА З КРАЮ <І Я> НІЧОГА НЕ ЗНАЮ. *Кажа той, хто лічыць, што ён не мае ніякага дачынення да чаго-н.* Сін.: *Я не я і хата не мая.* Высахла зямля, перасохлі балоты, пачалі гарэць тарфы. Мяне гэта дужа непакоіла. Брала злосць на людзей, якія праходзілі міма гэтых пажараў па прыказцы: мая хата з краю, я нічога не знаю (Я.Колас. На схіле дзён). — А яшчэ, даражэнькі паночку, няхай ён мне пашые боты за маю ласку. Вось жа сам пан бачыць уборы мае, — трасе Казюк перад каморнікам сваімі лахманамі. — Мая хата з краю, нічога не знаю, — кажа каморнік на ўсю яго каніцель... (М.Гарэцкі. Калоніі). Я спрытна заткнуў дзюрачку ў бочцы мяккім хлебам, і квіта, пане Мікіта! Мая хата з краю, я нічога не знаю! Зняў шапку, пакланіўся панічу... (З.Бядуля. Дудар). Жахліва, калі мы з чалавека пачынаем рабіць вырадка. Бацькі — патачкай, а мы найчасцей тым, што мая хата з краю і я нічога не знаю (А.Жук. Чорны павой).

— *Насовіч:* Нічога не знаю, мая хата з краю; *Ляцкі:* Мая хата з краю, нічога не знаю.

МЕНЕЙ (МЕНШ) ГАВАРЫ — БОЛЕЙ (БОЛЬШ) ПАЧУЕШ. — Чаму вы мала гаворыце? — спытаў ён [Ласла] цераз перакладчыцу. — У нас

Kamunikat.org

на Беларусі ёсць такая прымаўка: «Меней гавары — болей пачуеш» (В.Праскураў. Далёка ад дому).

— *Прыказкі:* Менш гавары — больш пачуеш.

МЕНШ ГАВАРЫ — БОЛЬШ ПАЧУЕШ. *Гл.* Меней (менш) гавары — болей (больш) пачуеш.

МІЛАСЦІ ПРАШУ К НАШАМУ ШАЛАШУ. *Жартаўлівае запрашэнне далучыцца да кампаніі, сесці за стол.* [Скробат:] Ці ёсць хто ў хаце? [Цётка:] Ёсць, ёсць. Міласці прашу к нашаму шалашу (К.Крапіва. Людзі і д'яблы).

МІЛ (МІЛЫ, ДОРАГ) ТОЙ КУТОК, ДЗЕ АБРЭЗАЛІ (РЭЗАЛІ) ПУПОК. *Пра замілаванне да роднага краю, да мясцін, дзе нарадзіўся хто-н. Сім.: Дарагая тая хатка, дзе радзіла мяне матка; Дзе воўк радзіўся, там і куст яму міл; Родная зямелька як зморанаму пасцелька.* А ты… а цябе дадому пацягнула? Ясна… Правільна кажуць: міл той куток, дзе абрэзалі пупок (Л.Калодзежны. Трэція пеўні). — А што ён у сваім Бабчыным Сконе, гэты вясковы чалавек, бачыць? За што ён чапляецца? — запытаў Сцепановіч. — Без святла! Без магазіна! Без клуба! Без школы!.. Але не перабіраецца ў Налібакі. І чаму? Бо ў яго такі характар, такая псіхалогія: мілы той куток, дзе рэзалі пупок!.. (Г.Далідовіч. На новы парог). Дораг той куток, дзе рэзалі пупок… А чалавек без радзімы, што салавей без песні (І.Гурскі. Вецер веку). НЯМА ЛЕПШ ЗА ТОЙ КУТОК, ДЗЕ ВЯЗАЛІ ПУПОК. — А можа, — раптам заскакалі хітрынкі, — можа, ты ўжо з гэтага выраю дадому захацеў? Няма лепш за той куток, дзе вязалі пупок (А.Вараповіч. Скрыжаванні).

— *Насовіч:* Мілы той куток, дзе рэзалі пупок; *Прыказкі:* Дораг той куток, дзе рэзалі пупок; Мілы той куток, дзе вязалі пупок.

МІЛЫ ТОЙ КУТОК, ДЗЕ АБРЭЗАЛІ ПУПОК. *Гл.* Міл (мілы, дораг) той куток, дзе абрэзалі (рэзалі) пупок.

МІЛЫЯ СВАРАЦЦА — ТОЛЬКІ ЦЕШАЦЦА. *Гаворыцца як сцвярджэнне, што не варта надаваць значэнне сварцы паміж блізкімі, бо яны хутка мірацца.* — Нічога, памірыцеся. Мілыя сварацца — толькі цешацца. Твой, — Уліта ўсім казала «ты», — хоць ціхі, а мой нябожчык, бывала, з кулакамі лез. А нічога — жылі (І.Шамякін. Ах, Міхаліна, Міхаліна). [Агей Мінавіч:] Што гэта ты, мой зайчык, сёння замаркочаная? Радавацца трэба, а не журыцца. Ці Юстын Фаміч пакрыўдзіў? Ну, гэта не бяда. Мілыя сварацца, толькі цешацца (Э.Валасевіч. Бывайце здаровы).
— Ці не сватацца ты, Лёнік, прыйшоў? Чаму ж адзін? — Спачатку завітаў да Ады на міравую. Пасварыліся мы з ёю трошкі. — Ну, нічога, мілыя сварацца — толькі цешацца, кажуць людзі… (А.Пальчэўскі. Жнівеньская раніца).

МІНУЛАСЯ КАТУ МАСЛЕНІЦА. *Кончылася для каго-н. лёгкае, прывольнае жыццё.* Гэта Галавін? Толькі што прачытаў Ваш фельетон «Мінулася кату масленіца» (І.Гурскі. Вецер веку). — Сцяпан Ягоравіч — чалавек настойлівы. Задумаў — скруціў нас у бараноў рог, не чакаючы канца навучальнага года. — Так, паскачаце вы цяпер. Мінулася кату масленіца (Я.Ермаловіч. Малады старшыня).

* Прывыклі вось да млека ды яйка! Кончылася ваша масленіца! (М.Лынькоў. Векапомныя дні).

— *Федароўскі:* Мінулася кату масленіца; *Прыказкі:* Мінулася кату масленіца.

МІНУЛІСЯ ТЫЯ РОКІ, КАЛІ ПАНЫ БРАЛІСЯ Ў БОКІ. *Кончыліся для каго-н. маладыя гады з іх уздымам, росквітам жыцця.* А наш Жучка ўжо

гэтак, як калісьці, не брэша — нейкую хрыпку дастаў. Мінуліся тыя рокі, калі паны браліся ў бою (З.Бядуля. Летапісцы).

* Э-хэ-хэ, былі рокі, калі паны браліся ў бокі. А які з мяне музыка быў у тых гадах, дык толькі дзяржыся! (З.Бядуля. Дудар).

— *Прыказкі:* Мінуліся тыя рокі, калі паны браліся ў бокі.

МЛЫН МЕЛЕ — МУКА БУДЗЕ, ЯЗЫК МЕЛЕ — БЯДА БУДЗЕ. *Балбатлівасць, пляткарства прыводзяць да непрыемнасці, бяды.* [Куторга:] Бойцеся бога, не губіце беднага чалавека. Мала што язык малоў, — добра кажа прыказка: млын меле — мука будзе, язык меле — бяда будзе. Выбачайце майму дуру (В.Дунін-Марцінкевіч. Пінская шляхта).

— *Федароўскі:* Млын меле — мука будзе, язык меле — бяда будзе; *Прыказкі:* Млын меле — мука будзе, язык меле — бяда будзе.

МОЖА НАДВОЕ ВАРОЖА. *Усяляк, па-рознаму можа быць. Ужываецца як рэакцыя на слова м о ж а ў папярэднім выказванні.* Выбачайце, калі ласка, за шчырае пісьмо. .Можа, яно вам і дапаможа. Хоць кажуць: можа надвое варожа (А.Макаёнак. Старшыні калгаса «Спартак»). — Управіцеся сёння? — Справа такая, што і сам не ведаю... — Няўжо сакрэт? — Можа, і так... — Можа надвое варожа (П.Кавалёў. Суседзі). — Вазьміце, га, — яшчэ раз папрасіла Рая. — А ты хіба не бачыш, як мы едзем, — злосна сказаў адзін з тых, што мянялі кола. — Дык, можа, паправіце, — жаласна сказала Рая. — Можа надвое варожа, — буркнуў мужчына (Л.Арабей. Іскры ў папялішчы). — Можа, пачакаем з гэтай фермай? — нясмела перашэптваліся старэйшыя калгаснікі. — Не гарыць жа... — Можа надвое варожа, — пярэчылі маладзейшыя (В.Праскураў. Высокі поўдзень).

— *Ляцкі:* Можа надвое варожа, а без малітвы і бог не паможа; *Прыказкі:* Можа надвое варожа.

МУЖ І ЖАНА — АДНА САТАНА. *Муж і жонка аднолькавыя ў сваіх жаданнях, імкненнях і пад.* Хоць жылі яны, як кот з сабакам, але — не дарэмна кажуць у народзе, што муж і жака — адна сатана, — не маглі не ўплываць адно на аднаго (І.Шамякін. Атланты і карыятыды). [Домна:] Мы з Анісімам ніколі яшчэ не пасварыліся. [Сасноўскі:] Недарма кажуць, што муж і Жана — адна сатана, разбярэш іх, калі яны сварацца, а калі мілуюцца (І.Гурскі. Патрыёты). — Арыштавалі ж яе!.. — Я-як... арыштавалі? — Муж у яе хаваўся, акавец... Мусі быць, дзяліцца за ім чысляцпа. Ну — і яе заадно: муж і Жана — адна сатана... (П.Місько. Хлопцы, чые вы будзеце...). У каго ў маладосці калатнечы не бывае? А пасля міраецца і — глядзіш — жыццё пражываюць разам. Нездарма ж людзі гавораць: «Муж і Жана — адна сатана» (В.Гігевіч. Калі пойдзе снег).

— *Насовіч:* Муж да Жана — адна сатана; *Прыказкі:* Муж і Жана — адна сатана.

МУЖЫК ГЛЯДЗІЦЬ, ЯК ВАРОНА, А ХІЦЕР, ЯК МОРГ. *Устар. Гаворыцца як ацэнка хітрасці і праніклвасці мужыка.* [Навум:] Але, бачыцца, хтось ідзе? Здаецца, чы не яго толькі казала мне пільнаваць яго закладуха? Пайду да скажу ёй, што ўжо ідзе. Але не, яна казала аб адным, а іх тут двох. О! І я не дурань. Схаваюся да падслухаю, чы не выгаваруцца аб чым. О гэтак! О! І я ў цемя не біт. Добра кажа прымаўка: мужык, як варона, а хіцер, як чорт (В.Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

— *Насовіч:* Мужык глядзіць, як варона, а хіцёр, як чорт; *Ляцкі:* Мужык глядзіць, як варона, а хіцер, як чорт.

МУЖЫК — ДУРАНЬ, ЯК УМЕЕ, ТАК І ПЕЕ. *Кажуць у апраўданне, што хто-н. гаварыў шчыра, проста, так, як умее.* [Навум:] Даруй, вяль-

можны пане, можа, якім слаўцом і загнявіў цябе; але ж мей увагу на тое, што мужык — дурань, як умее, так і пее (В.Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

— *Насовіч:* Мужык дурань, як умее, так і пее; *Рапановіч:* Мужык як умее, так і пяе.

МУЖЫК З ЖОНКАЙ СВАРЫЦЦА, КАЛІ ТРАСЦА Ў ГАРШКУ ВАРЫЦЦА. *Муж з жонкай сварыцца, калі няма з чаго варыць страву.* А яно ж і праўда: мужык з жонкай сварыцца, калі трасца ў гаршку варыцца... Як жа ўладзіць хадзяіну свайму смачна зварыць, калі няма з чаго? От і стараешся, выдумляеш (А.Масарэнка. Свякруха і нявестка).

— *Прыказкі:* Мужык з жонкай сварыцца — у гаршку трасца варыцца; Тады муж з жонкай сварыцца, калі ў гаршку трасца варыцца; Калі ў печы трасца варыцца, тады муж з жонкай сварыцца.

МУЖЫКУ РОЗУМ ПРЫХОДЗІЦЬ ПА ШКОДЗЕ. *Кажуць, калі хто-н. са спазненнем рэагуе на што-н., калі патрэбная думка прыходзіць пасля дапушчанага промаху, недагляду.* Сін.: *Кожны па часе мае розум.* Тут трэба вузел, во так, бо зноў паскачуць [качаны капусты). Як той казаў — мужыку розум прыходзіць па шкодзе (А.Кажадуб. Дарога на Замчышча).

— *Ляцкі:* Мужыку розум прыходзе па шкодзе; *Янкоўскі:* Яму розум прыходзе па шкодзе.

Н

НА АДНЫМ МЕСЦЫ І КАМЕНЬ <МОХАМ> АБРАСТАЕ. *Жывучы на адным месцы, чалавек разжываецца, становіцца багацейшым.* Хоць і Ласток не бог ведае што, але ж мы тут крыху абжыліся... На адным месцы і камень мохам абрастае (С.Александровіч. На шырокі прастор). — А вы няблага ўладкаваліся, — заўважыў Сяргей. — На адным месцы і камень абрастае, —згадзіўся Саўка (І.Гурскі. Вецер веку). — Дык ты, напэўна, ужо даўно тут жывеш? — Не так і даўно, а мохам крыху аброс. Амаль два гады, як у гэты горад завітаў. А на адным месцы, як кажуць, і камень абрастае (І.Аношкін. Сустрэча). — Паслухайце мяне, дурную бабу, — гаварыла Рая. — На чорта нам тое Зазер'е, калі на добры толк. На адным месцы і камень абрастае мохам. Думаеш, там адзін мёд... Тут і дзеткі да школкі прывыклі, і мама ля нас... (В.Шырко. Дыханне жыта).

* Нарэшце [Ігнат Сцяпанавіч] глыбока зацягваецца, пускае дым, гаворыць ціха, як сам сабе: — Камень на адным месцы і той абрастае, а пачні качаць яго туды-сюды — у порах рассыплецца (А.Кудравец. Сачыненне на вольную тэму).

— *Насовіч:* На адным месце і камень абрастаеш»; *Федароўскі:* На адном месцу і камень мохам абрастае; *Янкоўскі.* На адным месцы і камень абрастае.

НА БОГА СПАДЗЯВАЙСЯ, А (ДЫ) САМ НЕ ДАВАЙСЯ (НЕ АПНАЙСЯ, НЕ ЗЯВАЙ). *Ужываецца як рэакцыя на слова* б о г у *папярэднім выказванні і як парада разлічваць не на каго-н., а на свае ўласныя дзеянні.* [Дзед Бадыль:] Няхай табе, панечка, бог заплаціць за тваю дабрату... [Батура:] На бога спадзявайся, ды сам не давайся (К.Крапіва. Парты-

Kamunikat.org

заны). — Людзі крыўдзяць адзін аднаго, гнятуць, от як твой гаспадар, а мой сусед Яўхім Халуста... — І бог яго не карае, Сымон! Не! Ён нават памагае. — А ты чуў прыказку: на бога спадзявайся, а сам не агінайся? (А.Чарнышэвіч. Засценак Малінаўка). [Італьянец] не дужа спадзяваўся на пратэкцыю папы рымскага, створаную яму перад богам. Дзейнічаючы па прынцыпу: «На бога спадзявайся, а сам не зявай», Умберта Нобіле не патраціў на даследаванне полюса і трыццаці гадзін... (У.Корбан. Цеплаход ідзе на Поўнач).

* [Лявон:] Стануць людзі жыць багата, будзе свята, прыйдзе свята! [Дзед Струкач:] Дай жа божа! [Адась:] На бога няма чаго спадзявацца, трэба самім дабівацца (І.Козел. Папараць-кветка). — Мо ты ўжо табліцу праверыў? Мо выйгралі? — Смалы мы выйграем! — весела сказаў Мечыслаў Станіслававіч. — Як той казаў, на бога і на табліцу спадзявайся, а сам маху не давай! (Я.Васілёнак. Сучасная тэма).

— *Насовіч:* На бога спадзявайся, а сам, нябога, спарамляйся; *Ляцкі*: На бога надзейся, а сам не платай; *Федароўскі*: На бога спадзявайся, але і сам старайся.

НА БЯДУ МАЛА ТРЭБА. *Бяда можа здарыцца нечакана, раптоўна.* — Пражылі ў Літарках месяц, нічога не здарылася, пражывём і адну гадзіну, пакуль сцямнее... Хто ў лес на вечар пойдзе да нас? Яшчэ немцы не падурэлі. Ля разбітых вагонаў топчуцца... — На бяду мала трэба... (А.Карпюк. Пушчанская адысея).

— *Федароўскі*: На бяду мала (нямнога) трэба.

НА БЯЗЛЮДДЗІ І ПОП ЧАЛАВЕК. *Калі няма каго-н. лепшага, то і той, хто ёсць, лічыцца добрым.* Сін.: *На бязрыб'і і рак рыба.* [Кардынал:] Як гэта вашы беларусы кажуць: «На бязлюддзі і поп чалавек». А я — каталіцкі поп! Хоць я чорны, затое праворны (З.Бядуля. Сярэбраная табакерка).

— *Прыказкі:* На бязлюддзі і поп чалавек; У недастатку людзей то і поп чалавек; У аднаселлі і поп чалавек.

НА БЯЗРЫБ'І І РАК РЫБА. *Калі няма нічога лепшага, то прыходзіцца абмяжоўвацца і тым, што ёсць.* Сін.: *На бязлюддзі і поп чалавек.* Справы не чакалі, і ён [пан Вячорык] прыняўся за тлумачэнне агенту новага задання. З гэтай прычыны ён і выклікаў яго. Нічога не парадзіш, на бязрыб'і і рак рыба, а на бязлюддзі і Сашка — чалавек (М.Машара. «Крэсы» змагаюцца). Што Стася? На бязрыб'і, як кажа мая гаспадыня, і рак — рыба. Не той гэта чалавек. Не па мне. У Стасі свае дарогі, у мяне — свае (А.Кандрусевіч. Кругі на Белай паляне). [Данута:] Юстын Фаміч, вядома, не арол, але не горш за другіх. Зразумела? [Ганнуся:] Зразумела... На бязрыб'і і рак рыба (Э.Валасевіч. Бывайце здаровы). Хоць і на сто метраў пад зямлёй бачыць наш першы сакратар, але на гэты раз ён даў маху, не тую падабраў кандыдатуру. Яго можна зразумець: на бязрыб'і і рак рыба (В.Шырко. Дыханне жыта).

* І ад нашых мужыкоў *адмаўляцца* нельга... Ва ўсякім разе на нашым бязрыб'і пакуль і рак сыдзе за шчупака (І.Чыгрынаў. Свае і чужынцы).

— *Насовіч:* На бязрыб'і і рак рыба; *Прыказкі:* На бязрыб'і і рак рыба.

НА ВОЎКА ПАМОЎКА, А МЯДЗВЕДЗЬ ЦІШКОМ. *Падазраваюць аднаго, а вінаваты не ён, а іншы.* Людзі кажуць, такога яшчэ ніколі не было, каб адным стрэлам два будынкі запаліла... Цётка Мальвіна адно цвердзіць: «На воўка памоўка, а мядзведзь цішком» (А.Пальчэўскі. Запознены пасаг).

— *Насовіч:* На воўка памоўка, а мядзведзь з падналуску; *Янкоўскі:* На воўка памоўка, а мядзведзь цішком.

НА ВЫБІТАЙ ДАРОЗЕ ТРАВА НЕ РАСЦЕ. *Гл.* На вытаптанай (выбітай, торнай) дарозе трава не расце.

НА ВЫТАПТАНАЙ (ВЫБІТАЙ, ТОРНАЙ) ДАРОЗЕ ТРАВА НЕ РАСЦЕ. *У гуляшчай, распуснай жанчыны дзяцей не бывае.* Бацька, казалі людзі, пракляў дачку-ўцякачку, бачыць яе не хоча і крычаў, напіўшыся ў Белазора, што Дзіна адна такая гуляшчая з усіх Радзімавічаў і што на вытаптанай дарозе трава не расце (Л.Дайнека. Запомнім сябе маладымі). Кажу сёння нашаму прыдурку ездавому: бяры мяне, Дзёмка, замуж, добрай жонкай буду, а ён рагоча: на ліха ты мне? Ад цябе дзяцей не дачакаешся, бо на выбітай дарозе трава не расце. Уяўляеш, па самым балючым месцы секануў (А. Асіпенка. Цыркачка і маёр).

— *Насовіч:* На торнай дарозе трава не распець; *Прыказкі:* На торнай дарозе трава не расце.

НА ВЯКУ (ЖЫВУЧЫ) УСЯГО НАЖЫВЕШ — І КУЗЬМУ ТАТАМ НАЗАВЕШ. *У жыцці здараецца так, што абставіны прымушаюць выказваць пашану каму-н.* [Пацяруха:] Ды ён не зайздросціць, ён... ад хвалявання так сказаў. Нервуецца вельмі — лекцыя пад пагрозай зрыву. [Ганна Піліпаўна:] Ад хвалявання ўсё можа быць. Нездарма ж людзі кажуць, жывучы, усяго нажывеш — і Кузьму татам назавеш (Н.Гілевіч. Не кажы «гоп»...).

* Баўдзей хітра зірнуў на Лабановіча. А Лабановіч падумаў: «На свеце пажывеш і Баўдзея другам назавеш» (Я.Колас. На ростанях). Усяго было... Кажуць, у жыцці ўсяк нажывешся — і Кузьму родным бацькам назавеш... (В.Каваль. Шчасце Сілівея Зязюлі). [Дар'я:] Бач, якая мяккая стала, хоць к хвораму месцу кладзі. А то нос вышэй коміна насіла! Ага! Як у бяду ўпадзеш, Кузьму бацькам назавеш (М.Чарот. Мікітаў лапаць).

— *Насовіч:* На вяку ўсяго нажывеш, і Кузьму татаю назавеш; *Прыказкі:* Усяго нажывеш, як пажывеш, — і Кузьму бацькам назавеш.

НА ГОЛАГА <І> САБАКІ БРЭШУЦЬ. *Беднага чалавека ўсе крыўдзяць.* Цяпер у Катоў асталася шастуха — шостая частка валокі, па цяперашніх мерах — тры гектары з нечым, ды і тая не зямля, адна камяніца. А на голага сабакі брэшуць (В.Адамчык. Чужая бацькаўшчына).

— *Прыказкі:* На голага і сабакі брэшуць.

НА ГРАМНІЦЫ НАП'ЕЦЦА ПЕВЕНЬ ВАДЗІЦЫ. *Ужываецца як адзін з паказчыкаў народнага календара прыроды; грамніцы — свята ў хрысціян, якое ў праваслаўных прыпадае на 15 лютага па новым стылі, а ў католікаў — на 2 лютага.* «Вясною ўжо запахла... На грамніцы нап'ецца певень вадзіцы». — «Ага, Стрэчанне сёння», — успомніў і Рыгор (П.Місько. Градабой).

— *Прыказкі:* На грамніцы нап'ецца лятух вадзіцы; На грамніцы можна пеўню напіцца.

НАЕЛАСЯ ПАПАДДЗЯ КРУП, ДЫК ЖАРСТВЫ ЗАХАЦЕЛА. *Гаворыцца з неадабрэннем пра таго, хто стаў пераборлівы ад сытасці ці гультайства.* [Жыгліцкая:] А мы без запасу не жывём. Ёсць і хлеба і грошы на чорны дзень. [Ядзя:] Мне не патрэбны вашы запасы... [Жыгліцкая:] Вядома, наелася пападдзя круп, дык жарствы захацела (І.Козел. Над хвалямі Серабранкі).

— *Янкоўскі:* Наеўся поп круп, дык жарствы захацеў.

НА ЖЫВОЙ КАСЦІ МЯСА МУСІЦЬ НАРАСЦІ. *Гл.* На жывой касці мяса нарасце.

НА ЖЫВОЙ КАСЦІ МЯСА НАРАСЦЕ. *Гаворыцца з упэўненасцю, што хто-н. абавязкова паправіцца пасля хваробы, ранення і пад.* [Галя:] Пацярпі, Касцючок. Патрывай, мой галубочак. Пакуль жаніцца — усё за-

гаіцца. На жывой касці мяса нарасце. А раначка ў цябе невялікая (І.Шамякін. Дзеці аднаго дома). Лящанту нарабіла мая Волька, як па нябожчыку, вяжа мне палец, адарвала палоску ад ручніка. А рукі трасуцца ў яе! «Сціхні! — кажу. — На жывой касці мяса нарасце...» А яна яшчэ горай заходзіцца... (П.Місько. Поезд ішоў на захад). — Ніначка, нешта вы пахудзелі, кепска выглядаеце... — Нічога, Павел Рыгоравіч, — быццам бесклапотна адказала Ніна. — На жывой касці мяса нарасце (Л.Арабей. Халодны май). — Што худы — не бяда, — жартаваў Валодзя, — на жывой касці мяса нарасце (І.Капыловіч. Бяроза на мяжы). НА ЖЫВЫХ КАСЦЯХ МЯСА НАРАСЦЕ. [Каваль:] Хоць, вядома, дасталося столькі ды яшчэ паўстолькі, і не ведаю, калі еў. Але, як кажуць, на жывых касцях мяса нарасце. Важна, што сустрэліся і жывыя асталіся (У. Карпаў. Ня мігі крывавыя берагі). — Старая з Марылькаю тут гасцінцаў табе напакавалі, дык бяры, паскаромся трошкі, а то ўчарнеў на нішчымніцы, аж скура да касцей папрысыхала. — На жывых касцях мяса нарасце (С.Грахоўскі. Рудабельская рэспубліка). НА ЖЫВОЙ КАСЦІ МЯСА МУСІЦЬ НАРАСЦІ. — Не бядуй, — супакойваў Сушко, — скажу дактарам — скора залечаць, і следу не застанецца. На жывой касці мяса мусіць нарасці (І.Новікаў. Да світання блізка).

— *Насовіч:* На жывой касці мусіць мяса абрасці; *Прыказкі:* На жывой касці мяса нарасце.

НА ЖЫВЫХ КАСЦЯХ МЯСА НАРАСЦЕ. *Гл.* На жывой касці мяса нарасце.

НАЗАД ТОЛЬКІ РАКІ ПОЎЗАЮЦЬ. *Гл.* Задам (назад) толькі ракі поўзаюць.

НАЗВАЎСЯ ГРУЗДОМ — ЛЕЗЬ У КОШ (КОШЫК). *Калі ўзяўся за якую-н. справу, то выконвай яе да канца.* Сін.: <Калі> улез у дугу, <дык> не кажы <што> не магу; Узяўся за гуж, не кажы, што не дуж. — Вельмі падобны [на цырульніка], — аж здзівіўся Лёня. — Я, па праўдзе кажучы, нават і падумаў аб гэтым. Дарэчы, і пахнеш ты, як цырульнік. — Назваўся груздом — лезь у кош... Як у цябе з дакументамі? (І.Новікаў. Руіны страляюць ва ўпор).

— *Прыказкі:* Назваўся груздом — хутчэй у кошык; Калі назваўся грыбам, то лезь у каробку.

НА ЗЛОДЗЕІ ШАПКА ГАРЫЦЬ. *Той, хто правінаваціўся ў чым-н., сам міжвольна выдае сябе сваімі паводзінамі.* Сім.: *Хто парася ўкраў, у таго ў вушах пішчыць.* [Кароль:] Цяпер палічымся з другімі. [Камісар:] Пан! А я ці атрымаю тваё прабачэнне? [Навум, убок:] Ага! На злодзеі шапка гарыць (В.Дунін-Марцінкевіч. Сялянка). У народзе гавораць, што на злодзеі шапка гарыць. У Горбікава гарэла ўсё. Яму здавалася, што свапінцы здагадваюцца аб яго дэзерцірстве і ненавідзяць яго, тыкаюць пальцам і кажуць: вунь здраднік пайшоў (П.Дудо. Першы салют). [Моцкін:] Цесця выручаеце, таварыш пракурор? [Курбатаў:] Праўду кажуць, што на злодзеі шапка гарыць. Не выкручвайцеся, грамадзянін Моцкін. Не выйдзе. На спіртзаводзе я забраў гарантыйныя распіскі гэтых ашуканцаў (А.Макаёнак. Выбачайце, калі ласка). Былі хвіліны, калі Пракопу здавалася, што ў вёсцы пра яго змову з Перапечкам ужо ведаюць, але пакуль што маўчаць. Недарэмна ж кажуць: на злодзеі шапка гарыць (І.Сіняўскі. Пракоп).

* — Ніхто пра нас не ўспамінаў? — Іван меў на ўвазе пахаванне. У злодзея шапка гарэла (М.Лобан. На парозе будучыні).

— *Насовіч:* На злодзею шапка гарыць; *Прыказкі:* На злодзеі шапка гарыць.

Kamunikat.org

НАЗЫВАЙ ХОЦЬ ГАРШКОМ, ТОЛЬКІ Ў ПЕЧ НЕ СТАЎЛЯЙ. *Гл.*
Хоць гаршком заві (называй), адно ў печ не стаўляй.

НА КАГО БОГ, НА ТАГО І ЛЮДЗІ. *Гаворыцца, калі крыўдзяць чалавека, якому і без таго не пашанцавала.* А ён [тата] шалёны... а ўсё пузганцы, галапупцы вясковыя, бегаюць за ім і крычаць: «Шалёны, шалёны!» А ён ходзіць і маўчыць... Не адвернецца, не плача, нават не ўцякае; ходзіць і маўчыць... На каго бог, на таго і людзі (З.Бядуля. Тата). І як табе не сорам. Якаў? На каго бог, на таго й людзі. Не варта гэтак (М.Гарэцкі. Антон). — Яно ж гэдак: на каго бог, на таго і людзі, — пад старою Мондрыхаю на палку зашамацела перацёртая салома. — Бацьку нядаўна пахавалі, і на табе... [пакралі бялізну] (В Адамчык. Чужая бацькаўшчына). [Ціхонь:] Бачылі вы? На каго бог, на таго і людзі. Цьфу, што за народ! (І.Козел. Над хвалямі Серабранкі).

— *Прыказкі:* На каго бог, на таго і людзі.

НА КОЖНЫ ЧЫХ (НА ЎСЯКАЕ ЧХАННЕ) НЕ НАЗДАРОЎКАЕШСЯ (НЕ НАВІТАЕШСЯ). *На ўсё, што гаворыцца, не адклікнешся; усім не дагодзіш. Кажуць, калі не лічаць патрэбным звяртаць увагу на чые-н. выказванні.* — Ды ўжо б, небажаты, не варта было б залазіць у гэтую кашу...
— А чаму? — Або ты, Семка, не разумееш. Лішняя прычэпка ў Берагавых руках. — Пляваць. На ўсякае чханне не навітаешся (Ц.Гартны. Сокі цаліны).

* Таварыш начальнік, у вас і так хапае клопатаў, на кожны чых «Будзь здароў» не пакажашся (П.Місько. Хлопцы, чые вы будзеце...).

— *Ляцкі:* На кожнае чмых не наздароваешся; *Федароўскі:* На ўсякае чханне не наздароўкаешся.

НА ЛАЎЦА І ЗВЕР БЯЖЫЦЬ. *Зацікаўленаму ў чым-н. чалавеку сустрэўся якраз той, каго ён хацеў бачыць.* А мы якраз шукалі магчымасці сустрэцца і пагутарыць з вамі. Вось і пашанцавала... Бачыце, якраз па прыказцы: «На лаўца і звер бяжыць...» (І.Новікаў. Дарогі скрыжаваліся ў Мінску). Кныш, калі ўбачыў арыштаваную Зіну, аж падскочыў ад радасці: — Вось яна! Што я вам казаў? На лаўца і звер бяжыць (Р'Няхай. Шляк на Эльбу). — Я тут на кані. Сена прывозіў здаваць. Хадзем. Да Зацішша даедзеш. «На лаўца і звер бяжыць», — падумаў Сяргей (І.Чыгрынаў. Па дарозе дамоў). — Глядзі ты! На лаўца і звер бяжыць!
— здзіўлена выгукнуў Яцковіч. — Здароў быў, Антончык!.. (У.Ягоўдзік. Пугачова песня).

— *Насовіч:* На лаўца і звер бяжыць; *Прыказкі:* На паляўнічага і звер бяжыць.

НА ЛЕЧАНЫМ КАНІ ДАЛЁКА НЕ ЗАЕДЗЕШ. *Вялікай карысці ад чаго-н. няспраўнага, сапсаванага ці рамантаванага не дачакаешся, не даб'ешся.* Кіраўніцтва сельскай гаспадаркі., па-ранейшаму зводзіцца да пытання дзірак і прарэх. Толькі на лечаным кані, як некалі казалі, далёка не заедзеш (Нар. газ. 1992, 22 кастр.).

* — Ну, і так жа, Васіль Міхайлавіч, нельга, — ужо рэзка запярэчыў Варанецкі. — На спутаным кані далёка не паедзеш (І.Дуброўскі. Зялёныя вузлы).

— *Насовіч:* На лечаным каню не многа ўедзеш; *Прыказкі:* На лечаным кані доўга не наездзіш; На кульгавым кані далёка не заедзеш.

НА НАЗЕ БОТ СКРЫПІЦЬ, А Ў ГАРШКУ ТРАСЦА КІПІЦЬ. *Кажуць насмешліва пра небагатага чалавека, які любіць модна прыбірацца.* [Бірка:] А мог бы ты, Саўка, заўваж, суседзе, капялюш з пяром, як пан, насіць і боты са скрыпам... [Саўка:] На назе бот скрыпіць, а ў гаршку трасца кіпіць (Я.Колас. У пушчах Палесся). Франтаўство наогул не паважаецца, а калі няма чаго есці, дык тады яно і зусім недарэчы, а таму

бязлітасна асмейваецца: на назе бот скрыпіць, а ў гаршку трасца кіпіць (К.Крапіва. Беларускія прыказкі).

— *Насовіч:* На назе чаравік (бот) скрыпіць, а ў гаршку трасца кіпіць; *Ляцкі:* У другога бот скрыпіць, а ў гаршку трасца кіпіць; *Прыказкі:* У чабатку рыпіць, а чорт у гаршку кіпіць.

НА НАШ ВЕК ДУРНЯЎ ХОПІЦЬ. *Кажуць з упэўненасцю, што падобнае да таго, аб чым гаварылася, не знікне, не перавядзецца, будзе паўтарацца.* — Але дзе ж мы цяпер другога такога мядзведзя знойдзем? — ужо з жартам прамовіў Віктар. — На наш век дурняў хопіць, — засмяяўся Мірон. Пратрымаемся як-небудзь тыдзень, а там прыйдуць нашы «збаўцы» (Я.Маўр. Палескія рабінзоны).

— *Раманаў:* На наш век дуракоў хваціць.

НАНЯЎСЯ, ЯК ПРАДАЎСЯ. *Наняўшыся рабіць што-н., чалавек мусіць строга выконваць волю гаспадара.* Апавяданае здарэнне на іх наводзіць засмучэнне. — Ну, што ж? Цярпі, маўчы зацята, бо так выходзіць, небажаты: — Наняўся, кажуць, як прадаўся! — Міхал зласмешна адазваўся (Я.Колас. Новая зямля). З рук агента Дзяніс трапіў на тэкстыльную фабрыку, ды ў такое цяжкае для працы аддзяленне, што каб не ведаў англійскую мову і ўсе павароты ў гэтай страшна незнаёмай краіне, то ніколі не згадзіўся б там застацца. Але што зробіш, калі рабочы чалавек тут адразу робіцца 'нявольнікам? Недарма кажуць — наняўся, як прадаўся (П.Пестрак. Апошні крыж).

— *Насовіч:* Наняўся, як прадаўся; *Федароўскі:* Калі наняўся, то як запрадаўся.

НАПАЛОХАНАЯ ВАРОНА І ВЕРАБ'Я БАІЦЦА. *Гл.* Пужаная варона <і> куста баіцца.

НА ПАХІЛАЕ ДРЭВА КОЗЫ СКАЧУЦЬ. *Гл.* На пахілую вярбу (на пахілае дрэва) козы скачуць.

НА ПАХІЛУЮ ВЯРБУ (НА ПАХІЛАЕ ДРЭВА) КОЗЫ СКАЧУЦЬ. *Пакорлівага, падатлівага чалавека ўсе крыўдзяць.* Заходзіла Жухалава. І лаяла, не выбіраючы слоў: «Гавораць? Хай гавораць... Руку на цябе падняла [Маня]? А ты здачы дай! На пахілую вярбу козы скачуць...» (П.Місько. Градабой).

— *Прыказкі:* На пахілае дзерава і козы скачуць.

НАПРАСТКІ <АДНА> ВАРОНА ЛЯТАЕ, ЗАТОЕ (ДЫ) <НІКОЛІ> ДОМА НЕ БЫВАЕ. *Гаворыцца з неадабрэннем пра таго ці таму, хто хоча ісці куды-н. напрасткі.* — Да Гардзееў» далёка? — Вёрст трыццаць, лічы. — А калі напрасткі? — Напрасткі? Д[ы]к напрасткі адна варона лятала, затое дома не бывала! (І.Чыгрынаў. Плач перапёлкі). Малады лес цягнуўся бясконца. Богшу разбірала злосць: якога чорта ён палез у гэтую гушчэчу? Мог проста абысці яе. Во ўжо нехта сказаў праўду: напрасткі варона лятае, ды ніколі дома не бывае (ААсіпенка. Святыя грэшнікі).

Прыказкі: Напрамую толькі варона лятае; Сарока напрамкі (напрасткі) лятае, ды дома ніколі не бывае.

НАПРОЦІ ВЕТРУ НЕ ПАДЗЬМЕШ. *Немагчыма, бескарысна супрацьстаяць сіле, уладзе.* Сім.: *Галавою сцяны не праб'еш; Пугай абуха не пераб'еш; Супраць ражна не папрэш.* — Адно дрэва расце, а другое ў цяньку чэзне, покуль не высахне. — Але ж і з цяньку дрэвы выбіваюцца. Лес жа не гіне. — Хі-хі... Падлавіў ты мяне. Толькі скажу табе: напроці ветру не падзьмеш. Але ж некаму трэба. Я не дасціг свайго, то, можа, ты да чаго добрага дойдзеш! (В Адамчык. Чужая бацькаўшчына).

— *Насовіч:* Трудна дыхаць проціў ветру; Проціў ветру не спышашся; *Прыказкі:* Трудна проці ветру дыхаць.

Kamunikat.org

НА СВАІМ СМЕТНІКУ І ПЕВЕНЬ (ВЕРАБЕЙ) ГАСПАДАР. *У сваім доме ці на прывычным месцы чалавек адчувае сябе гаспадаром, паводзіць сябе незалежна.* [Гарнак:] Я напішу яе [думку] у форме афарызма, павешу на кручок, а вы потым прачытаеце. Той кручок ёсць родны кут мае мудрасці. А на сваім сметніку і певень гаспадар (Я.Колас. Забастоўшчыкі). — Марцін, ты там не агінайся, ідзі сюды бліжэй, — важна падняўся над сталом Чабоцька. — Я добра прымастаколіўся і тут. — А на сваім сметніку і верабей гаспадар, чаго там, хай пасядзіць, — засмяяліся з жаночай купкі, што стаяла каля высокай пабеленай пліты (В.Адамчык. І скажа той, хто народзіцца). Пераехалі мы ў Баку, да мужавых родзічаў. Як сэрца падказвала: не едзь у людзі, і певень на сваім сметніку гаспадар (В.Шырко. Сцяжына да людзей).

— *Прыказкі:* На сваём сметніку і певень гаспадар; На сваём сметніку й певень смелы; На сваім сметніку і гарабей гаспадар.

НАСІЛЬНА МІЛЫ (МІЛ, ЛЮБЫ, ЛЮБ) НЕ БУДЗЕШ. *Насільна не выклікаеш чыёй-н. сімпатыі да сябе.* Сім.: *Даганяючы не націалаваціца.* [Язэпка:] Я па-харошаму, дурніца... Ну, а калі не любіш... насільна мілы не будзеш (ААсіпенка. Жыта). Дырэктар нічога не сказаў, сеў у машыну і паехаў... Што ж, насільна люб не будзеш (В.Шырко. Споведзь правінцыяла). За жарты прабач, пастараюся надалей вытрымліваць чыста дзелавую этыку. Насільна міл не будзеш (АЖук. Такая восень). СІЛАЙ МІЛЫ (МІЛ) НЕ БУДЗЕШ. [Прышчэпа:] Але тое, што ад людзей акапаўся, нікуды, браце, не варта. [Зыль:] Як кажуць, сілай міл не будзеш (К.Губарэвіч. Першы ўрок). А ты, Квачык, не крыўдуй на мяне. Не трэба. Кажуць, сілай не быць мілай (І.Шамякін. Вясновымі днямі). А галоўнае, вядома, у тым, што Тамара не кахае мяне; як кажуць, сілай міл не будзеш... (А.Марціновіч. Цень крумкачовага крыла).

— *Прыказкі:* Насільна міл не будзеш; Сілаю не быць мілаю.

НАСІЎ ВОЎК, ПАНЕСЛІ І ВАЎКА (ВОЎКА). *Гл.* Цягаў (цягнуў) воўк, пацягнулі і воўка.

НА СМЕЛАГА САБАКІ БРЭШУЦЬ, А БАЯЗЛІВАГА РВУЦЬ. *Смелы, рашучы чалавек дабіваецца большага, лепшага, чым баязлівы.* — Смелыя людзі беларусы. — На смелага сабакі брэшуць, а баязлівага рвуць (І.Гурскі. Вецер веку).

— *Прыказкі:* На смелага сабака брэша, а баязліўца кусае.

НА СОНЦА ЎСЕ РОЎНА ГЛЯДЗІМ, ДЫ НЕ ЎСЕ РОЎНА БАЧЫМ. *Не ўсе аднолькава ўспрымаюць, ацэньваюць адны і тыя ж з'явы, падзеі, абставіны і пад.* — На сонца ўсе роўна глядзім, ды не ўсе роўна бачым.
— разважала жанчына. — А наш камандзір лічыць, што пад страхою чалавек значна лепш сябе адчувае (І.Гурскі. Вецер веку).

— *Рапановіч.* На сонца ўсе роўна глядзім, ды не ўсе роўна бачым.

НА ТАБЕ, БОЖА (НЯБОЖА), ШТО НАМ (МНЕ) НЯГОЖА. *Гаворыцца, пра таго, хто пад выглядам дабрадзейства вызваляецца ад чаго-н. ці каго-н. непатрэбнага.* — Навошта ён [Езуп] тут? — Яго Каспар Крумінь прыслаў... — На табе, божа, што нам нягожа, — яшчэ больш разыходзілася Васілене. — Каспар быў рад ад яго адчапіцца, дык табе і падкінуў (П.Броўка. Калі зліваюцца рэкі). І яшчэ здаля [маёр] вызначыў: нейкі хліпкі хлопец спешчаны... Ці не падсунулі райкомаўцы па прыказцы: «На табе, божа, што нам нягожа?» (І.Новікаў. Да світання блізка). І так чамусьці атрымалася, што на нізаўскім возе ляжалі сухія, прамыя дошкі, а верхакоўцы панадавалі абы-чаго. На табе, нябожа, што мне нягожа! (К.Каліна. Світанне). — Міхей Арцёмавіч, прымай эстафету. — Ды ўжо ж, эстафета, — незадаволены быў дзядзька Міхей. —

Kamunikat.org

Сам дык рукі ўмыў. А тут на табе, божа, што мне нягожа (У.Кузьмянкоў. Вяснушка).

* Даюць [атаву ў саўгасе], акурат як дажджы пойдуць, ты яшчэ выхапі яе, выеўшы... Хіба гэта сена, каровы есці не хочуць. Думаў, толькі ў нас такое разумнае начальства, не — амаль ва ўсім раёне. Бяры, нябожа, што ім нягожа (В.Шырко. Споведзь правінцыяла).

— *Насовіч:* На табе, нябожа, што мне нягожа; *Ляцкі:* На табе, божа, што нам не гожа; *БРС.* На табе, божа, што мне нягожа.

НА ТОЕ І ШЧУПАК У МОРЫ (У ВАДЗЕ), КАБ КАРАСЬ НЕ ДРАМАЎ. *Небяспека прымушае быць заўсёды пільным.* Шырокага лічылі іграком не зусім лаяльным, але аб гэтым яму ў вочы не казалі. Сам жа ён у цеснай кампаніі часамі гаварыў: — На тое ж і шчупак у моры, каб карась не драмаў (Я.Колас. На ростанях). [Палкоўнік:] Ты ж абула ў лапці Пясецкую. [Гаспадыня:] Не абувала б я, абуў бы нехта другі. На тое шчупак у моры... (У.Галубок. Ганка). Канечне, ведаюць цябе. Але на тое і шчупак у вадзе, каб карась не драмаў. Асцярожна трэба. У сваім раёне не паказвайся. Будзеш хадзіць толькі на явачныя кватэры (І.Новікаў. Да світання блізка).

* А калі на тое, чым я вінаваты! На тое і лавец, каб рыба не драмала. Хіба б лепей было, каб упусціў такі кавалак! (І.Мележ. Людзі на балоце).

— *Прыказкі:* На тое шчупак у моры, каб карасі не драмалі.

НА ТОРНАЙ ДАРОЗЕ ТРАВА НЕ РАСЦЕ. *Гл.* На вытаптанай (выбітай, торнай) дарозе трава не расце.

НА ТРАКТАР СПАДЗЯВАЙСЯ, А КАНЯ НЕ ПРАДАВАЎ. *Пра станоўчыя адносіны да каня.* — Эмтээс жа ў вас пад бокам, і машын яна мае багата, — асцярожна заўважыў я. — Эмтээс... — насмешліва адгукнуўся брыгадзір. — Ёсць добрая прыказка: «На трактар спадзявайся, каня не прадаваў (Т.Хадкевіч. Даль палявая).

— *Прыказкі:* На трактар спадзявайся, але і каня не забывай; На трактар надзейся, а каня не кідай.

НА ТЫМ СВЕЦЕ НЕ ДАДУЦЬ. *Гаворыцца жартаўліва пры запрашэнні даесці ці дапіць што-н.* Сін.: *Пі ды еш, пакуль рот свеж, бо як умрэш, то і калом не ўпрэш.* — Я заўсёды гатовы [выпіць]. На тым свеце не дадуць, — дзед зноў пачаў наліваць шклянкі. — Таварышы начальнікі, на дарожку... (Л.Левановіч. Паводка сярод зімы).

— *Лепешаў:* На тым свеце не дадуць.

НА ЎСЯКАЕ ЧХАННЕ НЕ НАЗДАРОЎКАЕШСЯ. *Гл.* На кожны чых (на ўсякае чханне) не наздароўкаешся.

НАЧНАЯ ЗЯЗЮЛЯ (ЗЯЗЮЛЬКА) ДЗЁННУЮ ПЕРАКУКУЕ. *Жонка зможа настаяць на сваім, перамяніць думкі мужа.* Жонка на мужа мае значны ўплыў, асабліва ў інтымных адносінах. Пад гэтым уплывам ён часта перамяняе свае ранейшыя намеры: начная зязюлька дзённую перакусе (К.Крапіва. Беларускія прыказкі). — Цьфу! — плюнуў [бацька]. Канечне ж, зазлаваў на сына, які ўкленчыў перад жонкаю. — Каб на цябе халера: начная зязюля перакукуе-такі дзённую... (Г.Далідовіч. Пабуджаныя). — Не, Нюшка, тваймy ўжо хлопцу на цябе і губу скрывіць няма за што. Ён табе павінен з аднаго золата труну выштукаваць.

— Ай, хоць бы з сырых якіх дошак зрабіў... Мамка добра, а жонка лепей. Начная зязюля ўсё роўна, уніяціна, перакукуе дзённую (Я.Сіпакоў. Стафета).

НА ЧУЖОЙ СТАРАНЕ І ЖУК МЯСА <І СТАРАЯ БАБА — МАЛАДЗІЦАХ *На чужой старане ўсё, што ні ёсць, мусіць быць.. прыдатным, прыгодным.* А старшыня не ў кішэню за словам, адразу ж адпеў: — На

Kamunikat.org

чужой старане і жук — мяса і старая баба — маладзіца (В.Мыслівец. Мужанцы).

— *Насовіч:* На чужой старане і жук мяса і старую бабу маладзіцаю назавеш; *Прыказкі:* На чужой старане і жук мяса; У чужым краю і жук мяса.

НА ЧУЖОЙ СТАРОНЦЫ РАД СВАЁЙ ВАРОНЦЫ. *Гаворыцца з задавальненнем пры сустрэчы з земляком у чужой мясцовасці.* Праз некалькі дзён Аляксей прыехаў з возчыкамі ў саўгас. Воранаў прыняў земляка ветліва, нават пажартаваў: «На чужой старонцы рад сваёй варонцы» (А.Пальчэўскі. Землякі).

— *Прыказкі:* На чужой старонцы рад сваёй варонцы.

НА ЧУЖЫ КАРАВАЙ РОТА (РОТ) НЕ РАЗЯЎЛЯЙ (НЕ РАЗЯВАЙ). *Не разлічвай на чужое. Гаворыцца таму, хто хоча атрымаць тое, што яму не належыць.* — Авой, Зіна, са смагі памрэш, бо гэты твой зломак будзе ў краме мокнуць. — Яму і маладзіц хопіць. Цяпер гэтага тавару — як дроў. — На чужы каравай рот не разяўляй... (А.Асіпенка. Непрыкаяны маладзік). — Яно, канешне, і дрэнна зрабілі б, каб прынялі мяне [у калгас], — прызнаўся Раман, — каб прынялі без каня. На чужы каравай, як кажуць... (А.Макаёнак. Нячыстая сіла). — Не, не. Тваёй [пенсіі] буду чакаць. — Маёй? Як кажуць, на чужы каравай рота не разявай. Мая будзе ці не будзе (Я.Ермаловіч. Стаяў маладзік над лесам). [Жыгліцкая:] Але на чужы каравай рота не разявай... [Федзя:] А што ж гэта за чалавек, які не спрыяе ў хату? (І.Козел. Над хвалямі Серабранкі).

— *Насовіч:* На чужы каравай рота не разявай, а свой спарамляй; *Прыказкі:* На чужы каравай рота не разявай (не разяўляй); На чужы каравай рота не разяўляй, а свой старайся.

НА ЧУЖЫ ЛОБ СЯГАЮЧЫ (ШЫБАЮЧЫ), ТРЭБА І СВОЙ ПАДСТАВІЦЬ (НАСТАВІЦЬ). *Робячы непрыемнасці іншым людзям, чакай і ад іх таго самага.* [Навум:] Калі я каму якое як, дык багдай бы мяне, няхай бы мяне... От хоць чэраз чорную казу руку дам: бо я не баюся. О!., ведаю добра прымаўку, што на чужы лоб сягаючы, трэба і свой наставіць (В.Дунін-Марцінкевіч. Сялянка). Яшчэ мяне мой дзед навучаў некалі: «Не чапайся ні з кім, — казаў ён. — Памятай, што шыбаючы на чужы лоб, трэба і свой падстаўляць». Праўда, я тады быў малады, дурны і часта прыходзіў дадому з гузамі на лбе (К.Крапіва. Мая прынцыповасць).

— *Насовіч:* На чужы лоб шыбаючы, трэба і свой падставіць; *Прыказкі:* На чужы лоб сягаючы (шыбаючы), трэба і свой падставіць.

НА ЧУЖЫ РОТ ГУЗІКА НЕ НАШЫЕШ. *Людзей не прымусіш маўчаць. Кажуць з неадабрэннем пра распаўсюджванне розных чутак, плётак* Сін.: *Людзям языка не завяжаш; На чужы рот замок не навесіш; На чужыя вусны не накінеш хусты.* [Драніцы] трэба было на вачах у аднавяскоўцаў вытрымаць ролю перакладчыка — няхай абы выгляд размовы, каб унікнуць на гады наперад іхняга рогату, бо на чужы рот гузіка не нашыеш (І.Чыгрынаў. Апраўданне крыві).

— *Прыказкі:* На чужы раток гузіка не нашыеш.

НА ЧУЖЫ РОТ (ЯЗЫК) ЗАМОК НЕ НАВЕСІШ (НЕ ПАВЕСІШ). *Людзей не прымусіш маўчаць. Кажуць з неадабрэннем пра распаўсюджванне розных чутак, плётак.* Сін.: *Людзям языка не завяжаш; На чужы рот гузіка не нашыеш; На чужыя вусны не накінеш хусты.* Размовы, вядома, былі: на чужы рот замок не навесіш. Акімава шкадавалі: звязаўся з паскуддзю, алкагалічкай, атруціць яна яму жыццё (М.Герчык. Вяртанне да сябе). «Вылітае цыганя», — часта казалі Аксінні суседкі. А тая крыўдзілася за гэтыя словы, сурова падціскала тонкія маршчыністыя

вусны, але не пярэчыла: на чужы язык замок не павесіш (М.Даніленка. Журлівіца).

— *Прыказкі:* На чужы раток не павесіш замок.

НА ЧУЖЫЯ ВУСНЫ НЕ НАКІНЕШ ХУСТЫ. *Людзей не прымусіш маўчаць. Кажуць з неадабрэннем пра распаўсюджванне розных чутак, плётак.* Сін.: *Людзям языка не завяжаш; На чужы рот гузіка не нашыеш; На чужы рот замок не навесіш.* Прачытаў гэты ліст сусед, пераказаў знаёмым, і пайшло гуляць па вёсцы: «Дзе быў? — У Бузука. — Да каго пойдзем? — Да Бузука!» На чужыя вусны не накінеш хусты (В.Шырко. Хай людзі бачаць).

— *Прыказкі:* Няма такой хусты, каб завязаць усім усты.

НА ЧУЖЫ ЯЗЫК ЗАМОК НЕ НАВЕСІШ. *Гл.* На чужы рот (язык) замок не навесіш.

НА ЧЫІМ ВОЗЕ (ВАЗКУ, КОНІКУ) ЕДЗЕШ, ТАМУ І ПЕСНЮ (ПЕСЕНЬКУ, ПЕСЕНЬКІ) СПЯВАЙ (ПЕЙ, ВЯДЗІ). *Мусіш дагаджаць, выконваць волю таго, ад каго залежыш.* Сім.: *Хто плаціць грошы, той заказвае і музыку.* [Сабковіч:] Ідзі і рабі тое, што кажу, інакш дастанеш кіем. [Пятрук:] Нечага казаць, на чыём вазку едзеш, таму і песенькі спявай (В.Дунін-Марцінкевіч. Залёты). Ну, а Гарбача чаго ж баяцца, хто такі Гарбач... Працадні ад яго не залежаць. Гарбач адчувае, што думаюць гэтак усе. На чыім возе едзеш, таму й песеньку вядзеш (Р.Мурашка. Салаўі святога Палікара). Хваліць чалавек яшчэ і таго, ад каго залежыць яго дабрабыт: на чыім возе еду, таму й песню пяю (К.Крапіва. Беларускія прыказкі). У тым, брат, і загвоздка, што хацеў бы ў рай, ды грахі не пускаюць. На чыім возе едзеш, таму і песню спявай (І.Навуменка. Сасна пры дарозе). — Памятай, дзе жывеш, хто табе хлеб дае. Як гэта там у вас кажуць: на чыім коніку едзеш, таму і песеньку спявай, — тлумачыў Кунік (Г.Марчук. Крык на хутары).

— *Насовіч:* На чыім коніку (на чыіх калёсах) едзеш, таму і песенькі пяеш; На чыім вазку еду, таму і песеньку спяваю.

НАШТО БОГУ МАЛІЦЦА — ЁН НАС І ТАК БАІЦЦА. Жартаўлівае апраўданне таго, хто не хоча памаліцца. Калі часамі каму напамінаюць аб патрэбе памаліцца, дык ён жартаўліва адказвае: — Нашто богу маліцца, — ён нас і так баіцца (К.Крапіва. Беларускія прыказкі).

— *Прыказкі:* Нашто богу маліцца, — ён нас і так баіцца.

НЕ АДЗІН ГАЎРЫЛА <ШТО> У ПОЛАЦКУ. *Хто-н. ці што-н. не з 'яўляецца адзіным прадметам размовы.* Не адзін Гаўрыла, што ў Полацку — на Захадзе і на Усходзе існуюць альтэрнатывы тае наваствораней еднасці [дзяржаў] (В.Быкаў. Пошукі аптымістычнага зыходу). — І каму я павінен быць удзячным за такі пачастунак? — Прэзідэнту. — Рузвельту?.. — Не адзін Гаўрыла, што ў Полацку (Л.Прокша. Камедыянты). — А я хацеў у іх пытацца, дзе той дзіцячы дом. — Дапытаемся і без іх!.. Не адзін Гаўрыла ў Полацку, — адказалі з другое фурманкі (П.Місько. Хлопцы, чые вы будзеце...).

* Тонкія жончыны губы ўздрыгнулі: — Грашавітага знайду... Хіба адзін Гаўрыла ў Полацку?.. Не сышоўся ж клінам свет — іншага падчаплю! (Л.Калодзежны. Водар палыну). [Заціруха:] А вы не сваячка, часам, будзеце нашаму дырэктару завода?.. [Матруна:] Хіба адзін Гаўрыла у Полацку? (В.Зуб. Злавацца не трэба).

— *Насовіч:* Не адзін Гаўрылька, што ў Полацку; *Янкоўскі:* Не адзін Гаўрыла, што ў Полацку; *Прыказкі:* Не адзін Гаўрыла ў Полацку.

НЕ АДРАЗУ МАСКВА БУДАВАЛАСЯ. *Хутка нічога не робіцца; на ўсё патрэбен час.* — Засуха ў нас, — гэта яшчэ нішто, а вось вайна што нарабіла. — Адным словам, не адразу Масква будавалася (І.Шамякін. У

добры час). — Нічога, дай часу, і ў нас усё ўладкуецца, — упэўнена заявіў Варанкоў. — Не адразу Масква будавалася, дарагі таварыш (І.Гурскі. У агні).

— *Прыказкі:* Масква не адразу будавалася; Не за год Масква пастаўлена.

НЕ БАГІ ГАРШКІ ЛЕПЯЦЬ. *Гл.* Не святыя (не багі) гарпію лепяць.

НЕ БАІШСЯ КІВА, ПАБАІШСЯ КІЯ. *Гаворыцца як пагроза пакараць таго, хто не прымае добрых парад, папярэджанняў.* Сіняк., стварае нейкую новую арганізацыю… Нічога не выйдзе ў цябе!.. Не баішся ківа, пабаішся кія (І.Гурскі. Чужы хлеб). НЕ СЛУХАЕШ КІВА, ДЫК ПАСЛУХАЕШСЯ КІЯ. І за ранейшую абразу, што прапіў жыта, а тым больш за «пустадомка», ён [Ермалай] дараваць ужо не мог. — Не слухаеш ківа, дык паслухаешся кія… (А.Пальчэўскі. Сцежкі).

* Мы адганялі далей кароў ад ячменю, а яны ўсё косяцца на зялёную рунь. Упадабалі. Хочацца яшчэ раз пакаштаваць. — Ах вы, травяныя мяшкі, не слухаеце ківа, паспытаеце кія, — нязлосна бурчыць на кароў бацька (В.Шырко. Хай людзі бачаць). Старыя людзі гавораць: «Добры чалавек пабаіцца і ківа, а благі не баіцца і кія». Наша агульная задача — выхаваць дзяцей добрымі людзьмі (Р.Барадулін. Варголы для дасціпнай Ланы).

— *Насовіч:* Не баішся ківа, пабаішся кія; *Раманаў:* Не слухае ківа, паслухае кія.

НЕ БОЙСЯ ТАГО САБАКІ, ШТО БРЭША, А БОЙСЯ ТАГО, ШТО ЛАШЧЫЦЦА. *Баяцца трэба не таго, хто праўдзівы, шчыры, а таго, хто скрытны, лісліві.* — Яшчэ большая злосць яе [жонку] апанавала. Толькі выгляду не падае: хваліць дзяўчыну за работу, лёстачкі падпускае… — Не бойся таго сабакі, што брэша, а бойся таго, што лашчыцца, — устаўляе свае пяць капеек Волька (В.Шырко. Хай людзі бачаць).

— *Насовіч:* Не бойся звяглівага, а куслівага; *Прыказкі:* Бойся не таго сабакі, што брэша, а таго, што лашчыцца.

НЕ БУДЗЕ ГІРША (-Ы), <ДЫК> БУДЗЕ ЧОРТ ІНШЫ. *Гаворыцца пра непазбежнасць чаго-н., пра тое, што немінуча павінна здарыцца.* [Паўлінка:] Што ж гэта нешта татавага зяця так позна ні слуху ні духу? Ці не знюхаў ён, што ў мяне пасагу нямашака? [Сцяпан:] Кахаженькая, родненькая, не бядуй. Не будзе Гірша, будзе чорт іншы (Я.Купала. Паўлінка).

* Не было б Рымшы — дык быў бы чорт іншы. Так, здаецца, калісьці казалі?.. Ты пачынай з Бабрука, які не справіўся з пастаўкай. За гэта ж мы і судзілі яго (Я.Брыль. У Забалоцці днее). Падумаеш, нейкі Корнеў будзе ганьбаваць мяне, ды хоць бы мяне аднаго, а то ж і Дуню няславіць. І я назнарок груба сказаў яму: — Ну во, няма Рымшы — знайшоўся чорт іншы… Дуню не чапай! (М.Масарэнка. Баргузінскае лета).

— *Прыказкі:* Не будзе Гіршы, дык будзе чорт іншы.

НЕ БУДЗЬ ГОРКІМ І НЕ БУДЗЬ САЛОДКІМ, — ГОРКАЕ ПРАПЛЮЮЦЬ, А САЛОДКАЕ ПРАГЛЫНУЦЬ. *Гл.* Не будзь салодкі, а то праглынуць, не будзь горкі, а то праплююць.

НЕ БУДЗЬ НІ ВОЙТАМ, НІ ПАНАМ — НЕ БУДЗЕШ ЧАЛАВЕКАМ ПАГАНЫМ. *Устар.* Раніцай зноў ішлі на панскае поле. Быў пан, аканом, войт ды цівун — лютыя, як сабакі. Не давядзі свет! У нас і прыказка такая была: «Не будзь ні войтам, ні панам — не будзеш чалавекам паганым» (В.Каваль. Палескае апавяданне).

— *Прыказкі:* Не будзь ні войтам, ні сватам — не будзеш чалавекам праклятым.

kamunikat.org

НЕ БУДЗЬ САЛОДКІ, А ТО ПРАГЛЫНУЦЬ, НЕ БУДЗЬ ГОРКІ, А ТО ПРАПЛЮЮЦЬ. *Гаворыцца як парада пазбягаць крайнасцей, трымацца прамежкавых пазіцый, паводзін і пад.* І от баркаўчане, каб ні благімі, ні добрымі не быць (бо ёсць прыказка: не будзь салодкі — а то праглынуць, не будзь горкі — а то праплююць), спяць кожнае гадавое свята з ранку да вечара цалюткі дзень (Л.Калюга. Нядоля Заблоцкі). НЕ БУДЗЬ ГОРКІМ І НЕ БУДЗЬ САЛОДКІМ, — ГОРКАЕ ПРАПЛЮЮЦЬ, А САЛОДКАЕ ПРАГЛЫНУЦЬ. Злынькоўцы не вельмі перліся наперад, яны прытрымліваліся погляду: не будзь горкім і не будзь салодкім, — горкае праплююць, а салодкае праглынуць (І.Гурскі. Пчаляр).

— *Федароўскі:* Не будзь горкі, ні салодкі: горкага праплююць, салодкага праніжуць. *Прыказкі:* Не будзь салодкі і не будзь rорjti: будзеш салодкі — пракаўтнуць, а будзеш горкі — праплююць; Не будзь лішне салодкая, бо праглынуць, не будзь лішне горкая, бо праплююць; Не будзь салодкі — зліжуць, не будзь горкі — сплюнуць.

НЕ ВАРТА ШКУРКА ВЫРАБУ. *Справа не варта патрачаных на яе сіл, сродкаў і пад.* Пра тое, што малаціць цэпам — не варта шкурка вырабу, стары і слухаць не хацеў. «А што ж будзеш рабіць цэлую зіму?» — такое чуў Юзік кожны раз на свае довады (К.Крапіва. Мядзведзічы). АЎЧЫНА (АЎЧЫНКА) ВЫРАБУ НЕ ВАРТА. Хведар супакоіў жонку, далічыў пры яе дапамозе, колькі губак палатна можа выйсці з бабчынай пражы, памножыў губкі на аршыны і выказаў такую параду: — Ведаеш, Ганначка, што гэтая аўчына не варта вырабу (А.Пальчэўскі. Сцежкі). Вазіць цялят дзесяткамі эканамічна нявыгадна. Як кажуць, не варта вырабу аўчынка (В.Шырко. Сцяжына да людзей). ВАРТА ШКУРКА (АЎЧЫНА, АЎЧЫНКА) ВЫРАБУ. *З супрацьлеглым значэннем.* Поршань памяняць, цыліндр растачыць... Але ў нас у майстэрні гэтага не зробіш. Дый ці варта шкурка вырабу? Лепш купіць новы матор... (П.Місько. Градабой). Немцы не спяшаліся абмундзіроўваць сваіх паслугачоў, рашылі спачатку выпрабаваць іх у баях з партызанамі, упэўніцца, што варта аўчынка вырабу (І.Новікаў. Дарогі скрыжаваліся ў Мінску).

— *Федароўскі:* Не варта скура вырабу; *Прыказкі:* Аўчынка вырабу не варта; Шкура вырабу не варта.

НЕ ВЕДАЮЧЫ (НЕ ЗВЕДАЎШЫ) БРОДУ, НЕ СУНЬСЯ Ў ВОДУ. *Не бярыся за незнаёмую справу непадрыхтаваным, без адпаведнага вопыту.* — Мой тата заўсёды кажа, што, не ведаючы броду, не сунься ў воду... — смяяўся Андрэй. — А я не паслухаўся (М.Ваданосаў. Рэха). Не ведаючы людзей і горада, спадзявацца на поспех нельга. Наконт гэтага існуе другая прымаўка, таварыш камроты: не ведаючы броду, не сунься ў воду... (І.Сіняўскі. На правым флангу). Мы перапраўімся. І людзі нашы, каму трэба, перапраўяцца. Перапраўляліся ж, калі мастоў не было. А вось немцы... Не ведаючы броду, не сунься ў воду (Б.Сачанка. Вялікі Лес). Мы з табою, Якім Захаравіч, людзі старой, моцнай гартоўкі. Не зведаўшы броду — не сунемся ў воду. Вось так (М.Пянкрат. Шчасце маё).

* Смешная ты, маці! Няўжо ты думаеш, што я такі дурны і палезу ў воду, не пабачыўшы броду? Не, брат: Пракопа ты за тры капейкі не возьмеш! (Я.Колас. Адшчапенец). У адной кароткай сутычцы байцы батальённай аховы захапілі ў палон нямецкага матацыкліста — імчаў, не гледзячы броду, і сунуўся ў воду... Не дапамог і кулямёт, з якога люта адстрэльваўся... (К.Кірэенка. З аповесці вайны). Нарэшце, акрыялыя ўдачамі, мы зрабіліся настолькі нахабнымі, што рашыліся на буйную аперацыю, якая

Kamunikat.org

нам вельмі дорага абышлася, калі, як кажуць, не змераўшы броду, сунуліся ў ваду (Р.Няхай. Туман над стэпам).

— *Насовіч:* Не зведаўшы броду, не кідайся ў воду; *Прыказкі:* Не знаўшы броду, не лезь у ваду; Не спазнаўшы (не змераўшы) броду, не суйся ў ваду.

НЕ ВЕР КАНЮ Ў ДАРОЗЕ, А ЖОНЦЫ ДОМА. *Пра адсутнасць даверу жонцы.* [Паваротны] залпам выпіў куфель піва і мнагазначна сказаў: — Не вер каню ў дарозе, а жонцы дома... — Дзіва што... — зазначыла гаспадыня (І.Гурскі. Вярнуўся). Іваноў правёў яе [жонку] вачыма аж да дзвярэй, пачакаў хвілінку, а потым прызнаўся: — Не вер каню ў дарозе, а жонцы дома, га? Правільная прымаўка? (І.Новікаў. Тварам да небяспекі).

* [Куліна:] Не вер у свеце нікому: каню ў полі, жонцы ў дому; бо хто толькі жонцы верыць, той як сітам ваду мерыць (В. Дунін-Марцінкевіч. Залёты).

— *Насовіч:* Не вер каню ў дарозе, а жонцы ў двары; *Прыказкі.*: Не вер жонцы ў дому, кабыле ў дарозе.

НЕВУЧОНЫ (НЯВУЧАНЫ) ЯК (ШТО) СЛЯПЫ. *Гаворыцца пра неадукаванага чалавека.* Сін.: *Чалавек невучоны як тапор нетачоны.* — Глядзі ж, сынок! — спыніў яго бацька. — Слухай настаўніка, бо нявучаны — усё роўна як сляпы, а граматны чалавек нідзе не прападзе. Каб я з маткаю цешылася з цябе... (Я.Колас. Школа).

* Бацькі і добрым словам, і пагрозай прабавалі ўтлумачыць яму [Рыгору], што без навукі жыць дрэнна, што невучоны горш за сляпога, — нічога не памагло (У.Галубок. Апошняе спатканне).

— *Прыказкі:* Невучоны што сляпы.

НЕ ВУЧЫ ВУЧОНАГА. *Кажуць, калі не жадаюць слухаць чыю-н. параду.* Сін.: *Не вучы рыбу плаваць.* — Ты, можа, не ў той бок круціш, — кажа Калюня. «Не вучы вучонага...» — думае Яська; але на ўсякі выпадак пачынае ганяць стрэлкі ў другі бок, і праз некалькі абаротаў яны падаюць на цыферблат (М.Гіль. Пуд жыта). — Ты хоць язык, як баба, не высоўвай. Пасядзеў у рэстаране — і будзь задаволены. — Ладна, не вучы вучонага, — адмахнуўся Прохар (А.Крыга. Мацей з «Асторыі»).

— *Рапановіч:* Не вучы вучонага.

НЕ ВУЧЫ РЫБУ ПЛАВАЦЬ. *Пра майстра сваёй справы, якому не патрэбныя чые-н. парады.* Сін.: *Не вучы вучонага.* Невядомы чалавек вырываецца. [Сымонка:] Трымай яго, дзядзька Рабіна! Трымай мацней! [Рабіна:] Не вучы рыбу плаваць (В.Вольскі. Машэка).

— *Прыказкі:* Не вучы рыбу плаваць.

НЕ ВЫБІРАЙ ДЗЕЎКУ Ў КАРАГОДЗЕ, А Ў АГАРОДЗЕ. *Гл.* Шукай жонку ў гародзе, а не ў карагодзе.

НЕ ДА ВАС П'ЮЦЬ, НЕ КАЖЫЦЕ ЗДАРОЎ БУДЗЬ. *Гл.* Да цябе не п'юць, не кажы здароў будзь.

НЕ ДАЙ БОГ СВІННІ РОГ, А МУЖЫКУ ПАНСТВА. *Кажуць пра таго, хто, атрымаўшы багацце ці ўладу, пачынае несправядліва адносіцца да такіх, якім быў сам, злоўжываць сваім становішчам.* Здзекуюцца вяскоўцы больш за ўсё з Галінай ганарыстасці, пагарды да ўсяго тутэйшага, вясковага, з яе да пацешнага ненатуральнай гарадской вытанчанасці, напятай, як маска, з-пад якой, як ні хавай, а вылазіць звычайная дурнаватая вясковая баба. Пра такіх здаўна кажуць: не дай бог свінні рог, а мужыку — панства (В. Блакіт. Вырай).

* [Мікіта:] Эх, каб я быў, меджду протчым, царом! Завёў бы я ад Азіі да Аўстраліі, ад Афрыкі да Амерыкі і ад Смаленску да Берліну адзін непадзельны рускі язык і жыў бы сабе тады прыпяваючы. А то круці гала-

вой над языкамі, як баран які над студняй. [Янка:] Бачыў бог, што не даў свінні рог, а рэгістратару панавання (Я.Купала. Тутэйшыя). І толькі дзядзька Тамаш.. першы здагадаўся сказаць — ці то пра настаўніка, ці то пра яго навуку: «Ат! Не дай бог свінні рог, а хамуйле панства». І хоць за ім першым і другія пачалі наракаць на унтэр-афіцэра за яго «свецкі форс» і *«дужа. ўжо панскую* мову», але Тамашовы дзядзькавы словы мёдам леглі на сэрцы ў Хомкі (М.Гарэцкі. Горкая прамудрасць).

— *Насовіч:* Не дай бог свінні рог, а мужыку панства; *Рапановіч:* Не дай бог свінні рог: нічога па дарозе не прапусціць; *Рабкевіч:* Не дай бог свінні рог.

НЕ ДА ПАРАСЯТ, КАЛІ СВІННЮ СМАЛЯЦЬ. *Няма як займацца кім-н. ці чым-н., калі самому крута прыходзіцца.* Сін.: *Не да пацераўкалі хата гарыць.* [Жлукта:] Я тады і сам нічога не ведаў, куды еду. А браць у няпэўную дароіу такія цымбалы, як твая мама... [Клава:] Табе цымбалы, а мне яна мама! І ты не смей так гаварыць... [Жлукта.] Тут не да парасят, калі свінню смаляць. Тут, брат, трымай вуха востра, бо і не агледзішся, як галавою наложыш (К.Крапіва. Мілы чалавек). СВІННІ НЕ ДА ПАРАСЯТ, КАЛІ ЯЕ СМАЛЯЦЬ. Марфа здагадалася, што яе будуць судзіць за самагонку, і вельмі занепакоілася. Яна ведала, чым гэта можа скончыцца, і забылася пра скаргу на Алеся. Нездарма, мабыць, кажуць: свінні не да парасят, калі яе смаляць (І.Сіняўскі. Заранка).

* — А што, дзед, як твае пчолы?.. — Э, пчолы! Не да парасяці было, калі свінню смалілі. Яшчэ ў першую зіму фашысты мёд павыдзіралі, і канец прыйшоў пчолкам. А *цяпер* думаю, сынок, зноў наладжваць вуллі (У.Краўчанка. Вясна на Палессі).

— *Насовіч:* Не да парасят, калі саму свінню смаляць; *Янкоўскі:* Свінні не да парасят, калі хвост смаляць; *Прыказкі:* Не да парасят, калі свінню смаляць; Не да парасят свінні, калі яе смаляць.

НЕ ДА ПАЦЕРАЎ, КАЛІ ХАТА ГАРЫЦЬ. *Не час каму-н. займацца чымсьці высокім, аддаленым, калі самому крута прыходзіцца.* Сін.: *Не да парасят, калі свінню смаляць.* Скажаце: сягаць у будучыню. Але народ, каторы не знайшоў яшчэ веры ў сябе, ці ж захоча паверыць у казкі аб будучыні? І паэта воляй-няволяй не можа абмінаць і замоўчваць цяперашняга жыцця. Не да пацераў, калі хата гарыць (Я.Купала. Чаму плача песня наша?). КАЛІ ХАТА ГАРЫЦЬ, НЕ ДА ПАЦЕРАЎ. Калі хата гарыць, не да пацераў. Ва ўмовах палітычнага генацыду, што пачаўся са знішчэння розуму нацыі — інтэлігенцыі, перш за ўсё творчай і навуковай, на пярэдні план выступіла праблема захавання нацыі (В.Рагойша. Бацька нацыі).

НЕ ДА ЦЯБЕ П'ЮЦЬ, НЕ КАЖЫ ЗДАРОЎ БУДЗЬ. *Гл.* Да цябе не п'юць, не кажы здароў будзь.

НЕ ДОРАГ АБЕД, А ДОРАГ ПРЫВЕТ. *Ласкавыя, добразычлівыя адносіны да каго-н. прыемнейшыя, лепшыя за пачастунак.* «Не дораг абед, а дораг прывет». Кармілі нас сытна, да адвалу... А вось прывета і не хапала (А.Вярцінскі. «Не дораг абед, а дораг прывет»).

— *Прыказкі:* Не так дораг абед, як дораг прывет; Дарагі не абед, а прывет.

НЕ ДРАЖНІ ЛІХА, ПАКУЛЬ ЦІХА. *Гл.* Не чапай ліха, калі спіць ціха.

НЕ ДУРАНЬ, ХТО МАЎЧЫЦЬ. *Гаворыцца звычайна як станоўчая ацэнка маўклівага чалавека.* А бацька ў іх маўчун быў. Нават па паставе відно, што маўчун. Але ж кажут»: не дурань, хто маўчыць. Навучыла яго жыццё маўчаць (А.Кажадуб. Стрэчанне).

— *Ляцкі:* Не дурань, хто маўчыць.

НЕ ЁН ПЕРШЫ, НЕ ЁН АПОШНІ. *Гл.* Не я першы, не я апошні.

НЕЖЫВОГА З МАГІЛЫ НЕ ПАДЫМЕШ. *Мінулага не вернеш.* Сін.: *Што з воза ўпала, тое прапала.* І сам сабе, гад, жытку атруціў і дзяцей пасіраціў. Колькі б ні сядзеў [у турме], усё роўна таго не адседзіш... Нежывога з магілы не падымеш (К.Чорны. Ліст Якуба Малькевіча).
— *Федароўскі:* Умерлага з магілы не падымеш.

НЕЗАПРОШАНЫ ГОСЦЬ ГОРШ ЗА ТАТАРЫНА. *Гл.* Няпрошаны (не запрошаны, нязваны) госць горш за татарына.

НЕ ЗАЎСЁДЫ КАТУ МАСЛЕНІЦА. *Гл.* Не ўсё (не заўсёды) кату масленіца <прыйдзе і вялікі пост>.

НЕ ЗАЎСЁДЫ СВІТАЕ, ЯК ПЕВЕНЬ СПЯВАЕ. *Не заўсёды так бывае, як каму-н. думаецца, як хто-н. мяркуе. Кажуць у адказ на чыё-н. сцвярджэнне, меркаванне, пытанне.* — Няўжо на ліхое ідзе? — спытала Маня, увязваючы ў старую хустку мох, каб падаць цесляру на зруб. — Няўжо на вайну будуемся? — Ай, як кажуць, не заўсёды світае, як певень спявае. Можа, толькі гавораць, а вайны не будзе, — сказаў Васіль... (В.Адамчык. Год нулявы). — Да Хрысці бяжыш. Што, не, няпраўду кажу? — задраў угору брылёк свае кепачкі Жэнік Рэпка... — Не заўсёды світае, як певень спявае (В.Адамчык. Год нулявы).
— *Прыказкі:* Не заўсёды світае, як певень спявае.

НЕ ЗАЎСЯГДЫ, ЯК НА ДЗЯДЫ. *Не заўсёды бывае для каго-н. толькі адно прыемнае. Гаворыцца, калі каму-н. не шанцуе, перастала шанцаваць.* Сін.: Не ўсё кату масленіца <прыйдзе і вялікі пост>. Ніхто не мог так жаласна енчыць і пяяць Лазара, як Старонак; ніхто не мог так прычытваць, як Магдуля. Самы найгоршы павінен быў даць ім што-колечы... Але «не заўсягды, як на дзяды», бо шчасце — не палец, у рукі не возьмеш. Вырвалася яно ад іх на час (З.Бядуля. Ашчаслівіла).
— *Прыказкі:* Не заўсягды, як на дзяды.

НЕ ЗВАЖАЙ (НЕ ЎВАЖАЙ) НА ЎРАДЖАЙ, А ЖЫТА СЕЙ. *Выконвай сваю працу, не ставячы гэта ў залежнасць да яе вынікаў.* Ягады не растуць раней за кветкі. Спачатку папрацуеш, а потым убачыш плён свае працы. А мо і наогул не ўбачыш, але ніколі аб гэтым не шкадуй і тым больш не апраўдвай свае ляноты. Як кажуць, не зважай на ўраджай, а жыта сей (У. Дамашэвіч. Камень з гары).
— *Насовіч:* Не ўважай на ўраджай, а жыта сей; *Прыказкі:* Не ўважай на ўраджай, а жыта сей; Не глядзі на ўраджай: жыта сей.

НЕ ЗВЕДАЎШЫ БРОДУ, НЕ СУНЬСЯ Ў ВОДУ. *Гл.* Не ведаючы (не зведаўшы) броду, не сунься ў воду.

НЕ ЗЛАВІЎ — НЕ ЗЛОДЗЕЙ. *Гл.* Не злавіў (не ўзяў) за руку, не кажы <што> злодзей.

НЕ ЗЛАВІЎ (НЕ ЎЗЯЎ) ЗА РУКУ, НЕ КАЖЫ <ШТО> ЗЛОДЗЕЙ. *Гаворыцца ў апраўданне таго, каго падазраюць у зладзействе ці іншых адмоўных учынках, але не маюць бясспрэчных доказаў яго віны.* — Не злавіў за руку, не кажы, што злодзей, — уставіла гаспадыня. — Яго хоць за руку і не злавілі, а ўсе ведаюць, што ён злодзей, — злосна сказаў гаспадар (Л.Арабей. Сіні бор). — Табе не здаецца, што яны [Царукі] высачылі, калі я з лесу прыходзіў, паліцаям перадалі? — Хто ведае, — паціснула плячыма Агапа. — Можа, і яны. Але... Не злавіў за руку — не кажы злодзей (Б.Сачанка. Горкая радасць вяртання). Арыштавалі шмат каго, а потым выпусцілі. Не ўзяў за руку — не кажы: злодзей (С.Баранавых. Калі ўзыходзіла сонца). НЕ ЗЛАВІЎШЫ, НЕ КАЖЫ, ШТО ЗЛОДЗЕЙ. Максім пералічыў колькі гаспадароў з вёскі, што былі ў яго на вялікім падазрэнні. Але не злавіўшы, не кажы, што злодзей

(Я.Колас. Малады дубок). НЕ ЗЛАВІЎ — НЕ ЗЛОДЗЕЙ. — А калі ён заальхоўскага чалавека стрэў на дарозе ды каня і грошы адабраў, калі пошту з грашыма пераняў, дык і гэта яго рук не мінула. — Так, пане ты мой, яшчэ нельга гаварыць. Мала што... Не злавіў — не злодзей, як тыя людзі кажуць (К.Крапіва. Мядзведзічы). НЕ ЗЛОЎЛЕНЫ — НЕ ЗЛОДЗЕЙ. Старшы бухгалтар зрабіў прыбіральшчыцы заўвагу. Тая заплакала, клялася, што ні ў чым не вінавата. Праўда, не злоўлены — не злодзей, але ж... (М.Пянкрат. Ціхі чалавек).

— *Насовіч:* Не ўзяў за руку, не кажы злодзей; *Ляцкі:* Не кажы злодзей, пакуль не ўхопіш; *Прыказкі:* Не злавіў, не кажы — злодзей.

НЕ ЗЛАВІЎШЫ, НЕ КАЖЫ, ШТО ЗЛОДЗЕЙ. *Гл.* Не злавіў (не ўзяў) за руку, не кажы <што> злодзей.

НЕ ЗЛОЎЛЕНЫ — НЕ ЗЛОДЗЕЙ. *Гл.* Не злавіў (не ўзяў) за руку, не кажы <што> злодзей.

НЕ КАЖЫ ГОП, НЕ ПЕРАСКОЧЫЎШЫ. *Гл.* Не кажы гоп, пакуль не пераскочыў.

НЕ КАЖЫ ГОП, ПАКУЛЬ НЕ ПЕРАСКОЧЫЎ (НЕ ПЕРАСКОЧЫШ). *Не лічы што-н. зробленым, пакуль не давядзеш яго да канца. Гаворыцца таму, хто занадта самаўпэўнены і заўчасна радуецца поспеху.* [Андрэеў:] Калі ўсё добра будзе — у тры гады выканаем. [Шаталаў:] Не кажы гоп, пакуль не пераскочыў (Р.Кобец. Гута). [Пацяруха:] Яшчэ тры дні назад вы мяне стукалі па плячы і казалі: «Ну, цяпер ужо можаш лічыць сябе аспірантам!» А што ж выходзіць? Што праўду кажа старая прыказка: не кажы «гоп», пакуль не пераскочыў! (Н.Гілевіч. Не кажы «гоп»...). — Вось абдурым фрыцаў, — радаваўся Ігар. — Не кажы гоп, пакуль не пераскочыў, — зазначыў Грыша (М.Ткачоў. Небяспека побач). Дзе тваё цвёрдае слова [кінуць курыш»]? Гэта якраз пра цябе прымаўка: не кажы гоп, пакуль не пераскочыш! (М.Паслядовіч. Навошта цябе адкрылі, Амерыка?). — Ну, Мікола, цяпер ужо зусім блізка да хаты... — Не кажы гоп, пакуль не пераскочыш, — весела адгукнуўся Л ятня к (А. Асіпенка. Непрыкаяны маладзік). НЕ КАЖЫ ГОП, НЕ ПЕРАСКОЧЫЎШЫ. [Піліп:] Ды нечага там, мы й самі з вусамі. [Уляна:] Ой, не кажы гоп, не пераскочыўшы! (Л.Родзевіч. Пакрыўджаныя). — Не кажы «гоп», не пераскочыўшы! — сказала мачаха бацьку (І.Мележ. Людзі на балоце). НЕ ПЕРАСКОЧЫЎШЫ, НЕ КАЖЫ ГОП. [Грэнка:] Меры забяспека намі прыняты. У нас варта прызначана. А наша сялянства — народ свядомы: добра ведае, што настаўнік — не вораг яму, і ліха нам ніхто не зробіць. [Гарнак:] Не пераскочыўшы, не кажы гоп! (Я.Колас. Забастоўшчыкі). [Малання:] Я за сваю брыгаду ручаюся. Сваіх баб сагітую і табе нос падатру... [Рахункавод:] Не пераскочыўшы, не кажы гоп (А.Макаёнак. Узыходы шчасця). НЕ ПЕРАСКОЧЫЎ, НЕ КАЖЫ ГОП. Вельмі хацелася [Сашы] пахваліцца сваім поспехам, дысертацыяй, якая будзе хутка абаронена, але стрымаўся. Не пераскочыў — не кажы гоп. Ды і не варта адразу раскрываць карты (І.Навуменка. Бульба). КАЛІ НЕ ПЕРАСКОЧЫЎ, НЕ КАЖЫ ГОП. Зноў жа, нечага хваліцца тым, што яшчэ не зроблена: калі не пераскочыў, не кажы гоп (К.Крапіва. Беларускія прыказкі).

* Пастой, брат, не фарсі, не пераскочыўшы, не гопай: прыпруць — і пойдзеш у акопы, і хвігу ты з'ясі (Я.Колас. На шляхах волі). [Антоні:] Ці ж не казаў табе я, брат Клімені, што трэба «гоп» казаць, як рэчку пераскочыш? (М.Клімковіч. Адплата).

— *Насовіч:* Не пераскочыўшы рэчкі, не гавары гоп; *Прыказкі:* Не пераскочыўшы, не кажы гоп; Не кажы гоп, не пераскочыўшы; Пакуль не пераскочыш, не кажы гоп; Не кажы гоп, калі не пераскочыў.

НЕ КАЙСЯ, РАНА ЎСТАЎШЫ (ПАДНЯЎШЫСЯ) І РАНА ЖАНІЎШЫСЯ. *Часцей ужываецца ў адказ на рэпліку суразмоўніка, які лічыць што-н. заўчасным.* — Не жнуць, не касяць, а ты граблі прадаеш?! — Э, чалавеча, кажуць, не кайся, рана ўстаўшы і рана жаніўшыся. Рана ўстанеш — многа зробіш, рана жэнішся — дзяцей пры маладым здароўі пагадуеш. Так і граблі — купіш, то мецьмеш у пору (В.Адамчык. Чужая бацькаўшчына). — Ці не дужа мы рана сабраліся? — Не кайся, рана падняўшыся і рана жаніўшыся (М.Воранаў. Сена аленям). НЕ КАЙСЯ, ШТО РАНА УСТАЎ АБО МАЛАДЫМ АЖАНІЎСЯ. І МОЙ ВО ХОДЗІЦЬ, як бык, адзін. Жаніцца, хлопцы, пара. Перастарэеце, і ніхто тады за вас не пойдзе. Кажуць, не кайся, што рана ўстаў або маладым ажаніўся (Я.Ермаловіч. Валуны).

— *Насовіч:* Не кайся, рана ўстаўшы, а молад жаніўшыся; *Ляцкі:* Не кайся, рана ўстаўшы, а замалада ажаніўшыся; *Прыказкі:* Не кайся, рана ўстаўшы, замоладу ажаніўшыся; Рана ўстаўшы, то не кайся, і рана жаніўшыся.

НЕ КАЙСЯ, ШТО РАНА ЎСТАЎ АБО МАЛАДЫМ АЖАНІЎСЯ. *Гл.* Не кайся, рана ўстаўшы і рана жаніўшыся.

НЕ КАПАЙ ДРУГОМУ ЯМУ, САМ У ЯЕ ЎВАЛІШСЯ. *Непрыемнасць можа здарыцца з тым, хто жадае ці робіць яе іншым. Часцей ужываецца як перасцярога не рабіць благога каму-н.* — Цяпер ён сам трапіў у блакаду. Праўду людзі кажуць: не капай другому яму... — Сам уваліўся, — падхапіла Аксана (М.Гамолка. Лясная крэпасць). ХТО ПАД КІМ ЯМУ КАПАЕ, ЧАСТА САМ У ЯЕ ЎПАДАЕ. [Навум:] Глядзі, мая перапёлачка, штоб з гэтага піва не выйшла якога дуру, бо знаеш прымаўку: хто пад кім яму капае, часта сам у яе ўпадае (В. Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

* Тут на полі людзі расказвалі Кірылу пра Віткоўскага, як ён немцам лізаў боты і, каб выслужыцца, тапіў сваіх людзей. — Што ж, капаў другім яму, — гаварыў Кірыла, — сам у яе ўваліўся (І.Гурскі. На родных гонях).

— *Насовіч:* Не капай на чалавека яму, сам упадзеш; *Федароўскі:* Хто на каго яму капае, той сам у яе ўваліцца; *Прыказкі:* Не капай каму яму, бо сам уваліўся; Хто яму капае, той сам туды пападае.

НЕ КОНЬ ВЯЗЕ, А ДАРОГА. *Пры паездцы, падарожжы куды-н. многае залежыць не ад каня, а ад якасці дарогі.* А самую дарогу было не пазнаць: звычайная гравейка ператварылася ў асфальтаваную шашу. «Праўду кажуць: не конь вязе, а дарога...» — Нават Лявошка не ўтрываў, пахваліў (П.Місько. Градабой).

— *Прыказкі:* Не конь вязе, а дарога.

НЕ КРАСНА ХАТА ВУГЛАМІ, А ПІРАГАМІ. *Хата прываблівае не знешнім выглядам, а гасціннасцю гаспадароў.* Трэба, каб., архітэктура, усё будаўніцтва прыносіла людзям выгоды і радасць. Ранейшая прымаўка — не красна хата вугламі, а пірагамі — устарэла. Хата наша, сучасная, павінна быць красна і пірагамі, і вугламі (І.Дуброўскі. Красна хата не толькі пірагамі).

— *Насовіч:* Не красна хата вугламі, а красна пірагамі; *Ляцкі:* Не слаўна хата вугламі, а слаўна пірагамі; *Прыказкі:* Слаўна хата не вугламі, але пірагамі.

НЕ КРУЧАНЫ — НЕ РЭМЕНЬ (НЕ РАМЕНЬ), НЕ ВУЧАНЫ — НЕ ЧАЛАВЕК. *Пра важную ролю ведаў, адукацыі.* «З цябе, Караткевіч, выйдзе добры матэматык, — казаў настаўнік, — толькі не кідай вучобы». Я і не думаў кідаць. Вясковы мудрэц дзед Янка любіў паўтараць: «Не кру-

Kamunikat.org

чаны — не рэмень, не вучаны — не чалавек» (В.Шырко. Споведзь правінцыяла).

— *Прыказкі:* Не кручаны — не рамень, не вучаны — не чалавек.

НЕ ЛЕЗЬ, ЖАБА, ТУДЫ, ДЗЕ КОНЕЙ КУЮЦЬ. *Не ўмешвайся ў справы, якія не маюць дачынення да цябе.* Ён [слесар] добра ведаў прыказку: не лезь, жаба, туды, дзе коні куюць. І стараўся не лезці, не заўважаць, ведаць толькі сваю работу (М.Лынькоў. Векапомныя дні). Не дай божа і сёння зачапіць (няхай нават неглыбока) парадкі ў арміі, КДБ, міліцыі; падымецца вэрхал: званкі начальству, пагрозы. Адным словам, не лезь, жаба, туды, дзе коней куюць (В.Шырко. Дзеля карысці).

* Нялёгка, відаць, настаўнікам з такім вучнем. Трэба было паставіць яго на месца... Не лезь босы, дзе коней куюць... (А.Кудравец. На балоце скрыпелі драчы).

— *Прыказкі:* Не лезь, жаба, туды, дзе коней куюць.

НЕ МАЙ СТО РУБЛЁЎ, А МАЙ СТО СЯБРОЎ. *Часта сябры даражэйшыя за багацце. Кажуць, калі сябры або знаёмыя выручаюць у бядзе, дапамагаюць ці могуць дапамагчы.* Аспірантура — таксама валынка... Каб экстэрнам мінімум здаць!.. Замежная цяжэй за ўсё... Ха-га... А Наталачка-палтавачка, «англічанка» з «іняза»? Выручыць... Не май сто рублёў, а май... І гэтак далей (П.Місько. Ціхае лета). — Дык па якім жа тады прынцыпе падбіраў у свой трэст кадры? — Каюся! Па прынцыпе: «не май сто рублёў, а май сто сяброў». Вінават, памыляўся (А.Макаёнак. Дарагая дружба). Век жыві і век вучыся. І яшчэ адна народная мудрасць: не май сто рублёў, а май сто сяброў... Гэта пацвердзілася яшчэ раз, калі разбіралася мая справа (І.Новікаў. Гульня ўнічыю). А ў купэ ўжо і афіцыянтка з вагон-рэстарана спрытна зняла з падноса белую сурвэтку. — Хто гэта прыдумаў? — даваўся дзіву Пятрусь. — Ці няма каму? — завіхалася каля століка афіцыянтка. — Нездарма кажуць: не май сто рублёў, а май сто сяброў... Прашу! (І.Аношкін. Тэлеграма).

— *Насовіч:* Не мей сто рублёў, а мей сто другоў; *Федароўскі:* Больш значыць сто другоў, як сто рублёў; *Прыказкі:* Лепш сто сяброў, чым сто рублёў.

НЕ МЕЛА БАБА КЛОПАТУ, <ДЫК> КУПІЛА ПАРАСЯ. *Сам сабе прычыніў шмат клопату, цяжкасцей. Гаворыцца, калі ў каго-н. пачынаюцца непрадбачаныя турботы, цяжкасці з-за непрадуманага дзеяння, учынку і пад.* — Манах! Манах! — гукнулі два падшывальцы і, тузянуўшы Сцяпанавы падрызнікі, пусціліся драла. «Не мела баба клопату, купіла парася», — думаў, ходзячы, Сцяпан, страціўшы надзею знайсці купца (Я.Колас. Старыя падрызнікі). Мне ўжо страшна надаела з імі тут валынка ўся: баба клопату не мела, дык купіла парася! (К.Крапіва. Біблія). [Камісар:] Урача выклікалі? [Партызан:] Ёсць выклікаць урача! [Камісар:] Схаджу пагляджу, што там такое. [Камандзір:] Не мела баба клопату — купіла парася (А.Макаёнак. Ворагі). Усе суседзі ведалі, што Рэня прыняла сабе прымака. — Не мела баба клопату — купіла парася, — сказаў першы. — Ну, што вы! Як жа з такім калекаю жыць? — сказаў другі (В.Гардзей. Дынамік на школьным коміне). Ну, каго з вас падмяніць? Спацелі вы абое. Не мела баба клопату... (Э.Ярашэвіч. Святло імя твайго).

— *Насовіч:* Не меле баба клопату, купіла парася; *Раманаў:* Не было бабе клопатаў, дык купіла парася.

НЕ МНЕ КАЗАЦЬ, НЕ ТАБЕ СЛУХАЦЬ. *Гэта і так усе ведаюць. Кажуць у апраўданне, калі даводзіцца гаварыць агульнавядомае.* Эх, Цётка! Не мне казаць, не табе слухаць... Павінна ты гэта ведаць лепей за мяне... Я —

рабочы... Дзе я працую — там маё і ўсё (М.Гарэцкі. Віленскія камунары).

— *Ліцвінка:* Не мне брахаць, а табе слухаць; Не табе гэта казаць, не мне слухаць.

НЕ МОЖАШ ПАМАГЧЫ, ДЫК ЛЕПЕЙ ПАМАЎЧЫ. *Гаворыцца таму, хто недарэчна ўмешваецца ў чые-н. справы.* Не ўмешвайся ты, бацька, не ў свае справы. Не можаш памагчы, дык лепей памаўчы (К.Чорны. Зямля). Яны [куваднікі] усё ныюць, хныкаюць, бядуюць. Такому б я сказаў: — Слюнцяй, не скавычы! Не можаш памагчы, дык лепей памаўчы! (К.Крапіва. Кувада). — Ну — чаго маўчыш? — А што гаварыць? Як казаў Крапіва, не можаш памагчы, дык лепей памаўчы (П.Місько. Градабой).

— *Насовіч:* Не можаш памагчы, так лепей памаўчы; *Прыказкі:* Не можаш памагчы, дык лепей памаўчы.

НЕ МЫ ПЕРШЫЯ, НЕ МЫ АПОШНІЯ. *Гл.* Не я першы, не я апошні.

НЕ НАЕЎСЯ, ДЫК І НЕ НАЛІЖАШСЯ. *Гл.* <Калі> не наеўся, дык (то) і не наліжашся.

НЕ ПАДМАЖАШ — НЕ ПАЕДЗЕШ. *Калі не дасі хабару, то нічога і не даб'ешся.* Сін.: *Сухая лыжка рот дзярэ.* У мяне ў гасцях часам бываюць начальства з фельдкамендатуры, гарадскі бургамістр і нават камандуючы вобласці. Сам ведаеш прымаўку: «Не падмажаш — не паедзеш». Вось я і падмазваю. Кожны раз так накачаю, што на нагах не стаяць (І.Новікаў. Тварам да небяспекі). «Прыязджай раней. Я буду чакаць. Есць у мяне тут па чарцы...» Косця прытоена ўсміхнуўся: стары хоча падмазаць. «Ну што ж, — падумаў задаволена, — не падмажаш, не паедзеш. Усё правільна!» (А.Варановіч. Сон на зялёнай паляне). Стуканок думаў: «Не падмажаш — не паедзеш» і ледзь не кожны дзень падносіў Сярожу гасцінца (А.Рылько. Стуканок у аблавушцы). НЕ ПАДМАЗАЎШЫ, НЕ ПАЕДЗЕШ. Што тут «пане Чыжэўскі»... Сведкі — галоўнае. Ты, брат, сам павінен ведаць, не малы: не падмазаўшы, не паедзеш!.. (Я.Брыль. Марыля). [Зойка:] Мы грошы прынеслі... [Жора:] Грошы?.. Малайцы! Не падмазаўшы, кажуць, не паедзеш (А.Петрашкевіч. Укралі кодэкс). НЕ ПАДМАЖАШ, ТО І НЕ ПАЕДЗЕШ. Трэба самому большае начальства пачаставаць, і таму, і сяму сунуць. Тут, браце, такая ўжо завядзёнка, як той казаў, — не падмажаш, то і не паедзеш! (ЯЛецка. Па цаліку).

— *Насовіч:* Не падмажаш і не паедзеш; *Прыказкі:* Не падмажаш — не паедзеш; Не мазаўшы, не паедзеш; Не падмасліўшы, не паедзеш.

НЕ ПАДМАЖАШ, ТО І НЕ ПАЕДЗЕШ. *Гл* Не падмажаш — не паедзеш.

НЕ ПАДМАЗАЎШЫ, НЕ ПАЕДЗЕШ. *Гл.* Не падмажаш — не паедзеш.

НЕ ПАД'ЯСІ — І ЗАЛАТУЮ ФУРМАНКУ АДДАСІ. *Каб не быць галодным, мусіш пакарыцца абставінам, будзеш гатовы аддаць апошняе.* Сін.: *Голад не цётка.* — Так еўшы, не доўга і тлушчам заплысці... — Хто есць, Максімачка, той і цягне. Нездарма ж старыя людзі яшчэ мне, як была я ў дзеўках, гаварылі: «Не пад'ясі — і залатую фурманку аддасі» (А.Казлоў. Адкуль з'яўляюцца яны?..).

— *Прыказкі:* Як не пад'ясі, дык і залатую карэту прадасі.

НЕ ПЕРАСКОЧЫЎ, НЕ КАЖЫ ГОП. *Гл.* Не кажы гоп, пакуль не пераскочыў.

НЕ ПЕРАСКОЧЫЎШЫ, НЕ КАЖЫ ГОП. *Гл.* Не кажы гоп, пакуль не пераскочыў.

НЕ ПІ, НІ ЕШ І З ХАТЫ НЕ ЛЕЗЬ. *Пра вельмі дрэнную пагоду (звычайна зімой).* Першая ваенная зіма была халодная. Як кажа прыказка: не пі, не еш і з хаты не лезь. Але з хаты трэба было вылазіць (Р.Сабаленка. Успомненае).

— *Насовіч:* Тры дні не пі, не еш, а з хаты не лезь; *Прыказкі:* Не пі, не еш і з хаты не лезь; Не пі, не еш і з печы не лезь.

НЕ ПІЎ — НЕ МОГ, А ВЫПІЎ — НІ РУК, НІ НОГ. *Часцей гаворыцца пра таго, хто пасля выпіўкі не хоча ці не можа працаваць.* [Навум:] Досць таго лайдацтва, пойдзем у карчму да нап'емся гарэлкі: бо штось душы не вядзецца! Але няма чаго казаць, яно чы вып'еш, чы не, рабіць не хочацца; чалавек штось адвык ужэ ад дзела. Добра кажа тая пагаворка: не піў — не мог, а выпіў — ні рук, ні ног (В. Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

— *Прыказкі:* Не піў — не мог, а выпіў — ні рук, ні ног.

НЕ ПЛАЦІЦЬ БАГАТЫ, А ВІНАВАТЫ. *Той і заплаціць ці аддзячыць, хто вінен каму-н., хто мае доўг.* Ты запісаў, браце, быў мне тыя пяць дзён у працапоўдні... Але — запішы на поўныя дні, што табе значыць? Ты вінаваты не будзеш. Праўда, не плаціць багаты, а вінаваты, гэтак так, але — братачка ты мой! Я на тое месца наганю работаю. Пастараюся (К.Чорны. Брыгадзірава памылка).

— *Насовіч:* Не плаціць багаты, а вінаваты; *Прыказкі:* Не плаціць багаты, а вінаваты.

НЕ ПЛЮЙ У КАЛОДЗЕЖ, ПРЫЙДЗЕЦЦА НАПІЦЦА. *Не рабі непрыемнасцей каму-н., бо гэтым можаш у далейшым пазбавіцца чыёй-н. падтрымкі, дапамогі.* [Наташа:] А яна такі трапіла. У маі месяцы. [Курбатаў:] Пад суд? [Наташа:] За суддзю... замуж выйшла. [Курбатаў:] Ага, не плюй у калодзеж, прыйдзецца напіцца (А. Макаёнак. Выбачайце, калі ласка). Сяргей Сяргеевіч успомніў, як яны сварыліся з Карасікам і той крычаў наўздагон: «Не плюй у калодзеж, бо напіша, можа, прыйдзецца» (В.Супрунчук. Сяргей Сяргеевіч). Ад гэтага ж міністэрства яшчэ як залежыць моц графа Замойскага на ваяводскай пасадзе. Так што, як кажуць, не плюй у калодзеж... (І. Аношкін. Чырвоная каліна стаяла).

* [Янка:] Ці не паспяшаліся, пане рэгістратар, пляваць у карытца — каб не прыйшлося напіцца (Я.Купала. Тутэйшыя). А цябе, мой друг, я папярэджваю, дарэмна ты плюеш у мой калодзеж, спатрэбіцца вады напіцца... (І.Гурскі. У агні).

— *Раманаў:* Не плюй у ваду: давядзецца напіцца; *Прыказкі:* Не плюй у ваду, згадзіцца напіцца; Не плюй у карытца, мо прыйдзецца напіцца; Не плюй у калодзеж, мо прыйдзецца напіцца.

НЕ ПОП, НЕ ЎБІРАЙСЯ (НЕ ПРЫБІРАЙСЯ) У РЫЗЫ *Не бярыся не за сваю справу.* Сін.: *Не ў свае сані не садзіся.* — Вы тут самі з вусамі. Уносіць вам тут свае парадкі я і не думаю. Рабіце, што вам трэба. — Не поп — не ўбірайся ў рызы. Чаго сеў на кут? — гаварыла Ева, пазіраючы з-за Кузьмы на старшыню (Я. Ермаловіч. Ева). Я яму, блазну, рукі за гэта паадбіваў бы — не лезь, куды не трэба! Не лезь! Не поп, не ўбірайся ў рызы... (Р.Няхай. Сарочы лес). Тамадой быў я. Быў — кажу катэгарычна — першы і апошні раз. Як той казаў: не поп, не прыбірайся ў рызы.. (М Пянкрат. Тамада). КАЛІ НЕ ПОП, <ДЫК> НЕ ЎБІРАЙСЯ Ў РЫЗЫ (У РЫЗУ). А ўсё гэты чортаў Шлёма: не нагані яго чэрці — і ў галаву не прыйшло б Сцяпану купляць гэтыя дрынды. Ні іх надзець, ні іх перарабіць. Праўду казаў той Мікола: «Калі не поп — не ўбірайся ў рызы» (Я.Колас. Старыя падрызнікі). Наконт заатэхніка я скажу адно: «Калі не поп, дык не ўбірайся ў рызу» (В. Праскураў. Святая сівізна).

— *Насовіч.:* Калі не поп, не ўбірайся ў рызы; *Прыказкі:* Калі не поп, не ўбірайся ў рызу.

НЕ ВАДЗІСЯ КРАСНЫ, А ВАДЗІСЯ ШЧАСНЫ. *Пра перавагу шчасця над прыгажосцю.* «Не радзіся краснай, а радзіся шчаснай!..» — прымаўку старую ўспамінаю часта (Е. Лось. Не радзіся краснай…).

— *Насовіч:* Не радзіся красны, а радзіся шчасны; *Прыказкі:* Не радзіся красны, а радзіся шчасны; Не радзіся красівы, а шчаслівы; Не радзісь прыгож, а радзісь шчасліў.

НЕ РАСКУСІШ АРЭХ, ЗЕРНЯ НЕ З'ЯСІ. *Не змагаючыся за што-н. жаданае, прыемнае, не атрымаеш яго.* Сін.: *Вады не засіліш не паварушыўшыся, рыбкі не зловіш не памачыўшыся.* — Дык кажаш: не раскусіш арэх, зерня не з'ясі? — Да Салаўя звярнуўся пануры салдат. — Без новай рэвалюцыі не мецьмем свабоды? — Вядома, — ажывіўся Салавей. — Нічога само не зробіцца. Пачаў работу, то канчай (І.Гурскі. Вецер веку).

— *Прыказкі:* Не раскусіўшы арэх, зерне не з'ясі; Арэх не раскусіш — зерня не з'ясі.

НЕ РУШ ЧУЖОГА І НЕ БОЙСЯ НІКОГА. *Га.* Не чапай нічога і не бойся нікога.

НЕ СВЯТЫЯ (НЕ БАГІ) ГАРПІЮ ЛЕПЯЦЬ. *І звычайны чалавек справіцца з цяжкай справай. Гаворыцца, каб падбадзёрыць таго, хто бярэцца за нязвыклую для яго справу.* Знаёмства і гутарка прастадушнага Шайбака з жывым паэтам яшчэ раз пацвердзіла яго ўлюбёную прымаўку, што не святыя гаршкі лепяць. Патрэбна толькі смеласць (М. Паслядовіч. Цёплае дыханне). Прыгледзеўшыся да Шалюта на новай пасадзе, ён [Варановіч] паверыў, што з таго пры старанні можа выйсці раённы кіраўнік. Не святыя ж гаршкі лепяць (І. Дуброўскі. Жывая слава). — Давай я прапаную цябе на начальніка штаба… — Ці спраўлюся я? — Не святыя гаршкі лепяць. Ды і калі што — я табе памагу (Б. Сачанка. Вялікі Лес). — Што вопыт? Набудзеце яго ў самым хуткім часе… — Ну што ж, паспрабуем, Пятро Халімонавіч. — Вось і добра. Не багі ж, як гаворыцца, гаршкі лепяць (М. Лынькоў. Векапомныя дні). — Ого, каб мне набыць голас Валянціна Адамавіча! — З тваімі здольнасцямі гэта няцяжка. Ты далёка пойдзеш… — А што вы думалі? Не багі гаршкі лепяць (І. Шамякін. Снежныя зіцы). Ды, у рэшце рэпгг, не багі гаршкі лепяць. Авалодаць любой спецыяльнасцю няцяжка, калі за плячамі ўсяго дваццаць пяць, як у Сямёна (Я.Каршукоў. У першыя дні).

* Я проста не маю права не пісаць. Калі я не буду пісаць, мне гэтага ніхто не даруе. А што, хіба святыя гаршкі лепяць? Не, не святыя, а зусім наадварот (Я. Васілёнак. Сучасная тэма). Кніжку выпусціш» — многа праз сябе трэба прапусціць. Можа, калі і мы што выпусцім. Не святыя гаршкі лепяць, а ганчары, звычайныя, як мы з табой, людзі (Я. Ермаловіч. Малады старшыня). Рыфма, як бачыце, акаймавала вялікую філасофскую думку, што не толькі багі могуць ляпіць гаршкі (С.Шушкевіч. Пра рыфмы). Не багі гаршкі ляпілі — багі перунамі лупілі. Гаршкі ляпілі замораныя гаршкалепы з няблізкага Морына (Д. Бічэль-Загнетава. Гаршкалепы).

— *Федароўскі:* Не святыя гаршкі лепяць; *Прыказкі:* Не святыя гаршкі лепяць.

НЕ СЛУХАЕШ КІВА, ДЫК ПАСЛУХАЕШ КІЯ. *Гл.* Не баішся ківа, пабаішся кія.

НЕ ТАДЫ ВУЧАЦЦА ПЛАВАЦЬ, КАЛІ ВАДА Ў РОТ ПЛЫВЕ. *Не ў апошні момант робіцца тое, што трэба было зрабіць раней. Гаворыцца з незадавальненнем, калі выяўляецца непадрыхтаванасць да якой-н. справы.* Сін.: *Не тады сабак кормяць, як на паляванне ісці.* Мы робім выгляд, што нічога не ведаем, хаця са свайго боку ўжо прынялі ўсе магчымыя ў

нашых умовах захады. Гэта і зразумела: не тады ж вучацца плаваць, калі вада ў рот плыве (В.Праскураў. Далёка ад дому).

— *Прыказкі*: Не тады плаваць вучыцца, калі вада ў рот плыве.

НЕ ТАДЫ САБАК КОРМЯЦЬ, ЯК *НА* ПАЛЯВАННЕ ІСЦІ (ЕХАЦЬ). *Не ў апошні момант робіцца тое, што трэба было зрабіць раней. Гаворыцца з незадавальненнем, калі выяўляецца непадрыхтаванасць да якой-н. справы.* Сін.: *Не тады вучацца плаваць, калі вада ў рот плыве.* Але ж не тады сабак карміць, як на паляванне ісці. Трошкі наперад трэба зазіраць. Сёння сем [машын], а праз год, можа, усіх дзесяць будзе! (М.Паслядовіч. Слаўны плёс).

* Цяпер самому з сябе самога смешна, які я быў стралец. А вывад: вучыся страляць загадзя, каб не карміць сабак, едучы на паляванне... (М.Гарэцкі. Віленскія камунары). — А што са жняяркаю чуваць? — падаў голас Мікуць. — Няма на складзе цяпер. — Яны, значыцца, хартоў кормяць тады, калі на паляванне трэба выбірацца? (К.Чорны. Вясна). — Сам ведаеш, Лёнька, восень, уборка, не да парома было. Ды, сказаць, і не к спеху, ён і без рамонту смела дахадзіў бы да зімы. А ўжо вясной... — У нас заўсёды так: як на паляванне ісці — сабак кормяць (У. Краўчанка. Палессе).

— *Насовіч.:* Не тагды сабак кормяць, калі на ўловы ехаць; *Федароўскі:* Як на паляванне ехаць, то тады сабак не карміць; *Прыказкі:* Не тады харты (сабакі) карміць, як на паляванне ісці; Не тады хартоў кормяць, як у ловы едуць.

НЕ ТАКІ (НЕ ТАК) ЧОРТ СТРАШНЫ, ЯК ЯГО МАЛЮЮЦЬ. *Не так страшна на самай справе, як здаецца, як гавораць іншыя. Кажуць, каб падбадзёрыць таго, хто залішне хвалюецца перад чым-н. невядомым.* [Піліп]: Ой, нешта цвёрдае, нешта ёсць, вось як стукаціць гаршчок ці скрынка, ёсць, ёсць... Не такі чорт страшны, як яго малююць... (Л. Родзевіч. Пакрыўджаныя). З гэтага дня і сам Прахарэня, і ўсе байцы яго атрада пераканаліся, што не такі чорт страшны, як яго малююць (А.Якімовіч. Цяжкі год). Не ісці ж даваць тлумачэнне сакратару камітэта! Ды не такі страшны чорт, як яго малююць (У. Карпаў. Вясеннія ліўні). *Будыка смяяўся,* ён быў *вясёлы, як* ніколі: вярнуцца з такой аперацыі’ Толькі ўваліўшыся ў зямлянку, заключыў: «Не такі страшны чорт, як яго малююць!» (І.Шамякін. Снежныя зімы). Дубовік сам адчуваў, што бярвенні коцяцца ўгору амаль без яго дапамогі, і нават быў задаволены. «Не так страшны чорт, як яго малююць», — думаў ён пра сваю новую работу (А.Чарнышэвіч. Затор на дваццатым). Тут жа Палянічка пацікавіўся поспехамі, спытаў: — Ну, як з тымі пліткамі? — Ды не так чорт страшны, як яго малююць, — адказаў Яўген Іванавіч (М.Гроднеў. Сонечны вецер). Немцы пакуль не чапаюць. Можа, і дарэмна толькі пужалі. Кажуць, не так чорт страшны, як яго малююць (І.Чыгрынаў. Плач перапёлкі).

* Горад зноў стаў нашым. Гэта была першая наша перамога над фашыстамі. Яна падбадзёрвала нас: аказваецца, не такі ўжо страшны фашыст, як яго малююць (Х.Жычка, Дзе растуць бяссмертнік^. А мо ён [Кунцэвіч] проста прыдзіраецца да Сурміны? Мо нечага не разумее? Мо не такі страшны Сурміла, якім яго малююць? (В.Блакіт. Шануй імя сваё).

— *Насовіч:* Не так чорт страшыш, як яго малююць; *Прыказкі:* Не такі чорт страшны, як намаляваны.

НЕ ТАК ЧОРТ СТРАШНЫ, ЯК ЯГО МАЛЮЮЦЬ *Гл.:* Не такі (не так) чорт страшны, як яго малююць.

НЕ ТОЙ ДРУГ, ШТО МЁДАМ МАЖА, А ТОЙ, ХТО ПРАЎДУ Ў ВОЧЫ КАЖА. *Ужываецца як ацэнка сапраўднага сябра.* Касач нават тады

пакрыўдзіўся на Салаўя. А потым, падумаўшы, прызнаў памылку. Не той друг, што мёдам мажа, а той, хто праўду ў вочы кажа. Давялося выправіць памылку (І.Гурскі. Вецер веку).

— *Прыказкі*: Не той друг, хто мёдам мажа, а той, хто праўду кажа; Не той сябра, хто мёдам губы мажа, а той, хто праўду ў вочы кажа.

НЕ ТОЙ ШВА П'Е, ХТО ВАРЫЦЬ. *Не той, хто вырабляе што-н., карыстаецца вынікамі сваёй працы.* Беларус-селянін уцяміў, што «не той піва п'е, хто варыць» і што варыць піва гэта ён, а п'е яго нехта іншы, хто жыве за кошт працоўных (К. Крапіва. Беларускія прыказкі). Сярод народу жыву. А на народзе свет стаіць. Толькі не той піва п'е, хто варыць (І.Гурскі. Вецер веку).

— *Насовіч*: Не тэй піва п'ець, хто варыць.

НЕ ТРАЦЬ, КУМЕ, СІЛЫ, СПУСКАЙСЯ НА ДНО. *Гл.* Апускайся, куме, на дно.

НЕ ТЫ ПЕРШЫ, НЕ ТЫ АПОШНІ. *Гл.* Не я першы, не я апошні.

НЕ ЎВАЖАЙ НА ЎРАДЖАЙ, А ЖЫТА СЕЙ. *Гл.* Не зважай (не ўважай) на ўраджай, а жыта сей.

НЕ ЎЗДЫХАЙ, ЧАГО НЯМА, ТО НЯХАЙ. *Кажуць жартаўліва таму, хто ўздыхае.* У памяці Грушэўскага выбліснуў светлы вобраз яго сястры — бялявай і прыгожай дзяўчыны, якая пайшла за сваім прыяцелем і таварышам у Сібір, — выбліснуў і стух. Грушэўскі лёгка ўздыхнуў. — Чаго вы ўздыхаеце? «Не ўздыхай, — кажа беларуская прыказка, — чаго няма, то няхай» (Р.Мурашка. Салаўі святога Палікара).

— *Рабкевіч:* Не ўздыхай: няма — і няхай.

НЕ ЎЗЯЎ ЗА РУКУ, НЕ КАЖЫ <ШТО> ЗЛОДЗЕЙ. *Гл.* Не злавіў (не ўзяў) за руку, не кажы <што> злодзей.

НЕ Ў СВАЕ САНІ НЕ САДЗІСЯ. *Не бярыся за справу, з якой не можаш справіцца.* Сін.: *Не поп, не ўбірайся ў рызы.* Гутар звярнуўся да Алены Пятроўны: — Жонка аказалася разумнейшай за яго, яна папярэджвала: не ў свае сані не садзіся... (І.Гурскі. Вецер веку). [Ракапчук]: Ведаеце што, таварыш карэспандэнт ці як там... Я люблю папросту гаварыць, без хітрыкаў... Кожнаму коніку свой хамут: ці як мой дзед вучыў: не ў свае сані не садзіся... Вы ж да нас прыехалі не толькі як карэспандэнт, а і... і як быццам бы і жанішок (А.Макаёнак. Перад сустрэчай).

*Адно скажу, што ногі людзі перабіць могуць, калі будзеш лезці не ў сваё. Не ў свае аглоблі не ўпрагайся, Мікіта (П.Галавач. Праз гады).

— *Прыказкі*: У *чужыя* сані не садзіся; *БРС:* Не ў свае сані не садзіся.

НЕ ЎСЁ (НЕ ЗАЎСЁДЫ) КАТУ МАСЛЕНІЦА <ПРЫЙДЗЕ І ВЯЛІКІ ПОСТ>. *Не заўсёды бывае для каго-н. толькі адно прыемнае, настане і нялёгкае жыццё. Гаворыцца, калі на змену бесклапотнаму жыццю прыходзяць цяжкасці, ускладненні.* Сін.: *Не заўсягды, як на дзяды.* — Што ж, іх суд, іх і праўда, — заморгаў *выцвілымі* вачыма стары. — Але не заўсёды кату будзе масленіца — прыйдзе і вялікі пост. Людзі ўсё помняць, нічога не даруюць (І.Гурскі. Вецер веку). [Бусько:] Ён [Хведар Паўлавіч] цяпер хто? Ніхто. Пенсіянер. *Яму* цяпер няма чаго рабіць, вось хай і ходзіць. Быў час, хадзілі да яго, а цяпер хай і ён паходзіць. Не ўсё кату масленіца (А.Макаёнак. Пагарэльцы). Прымаўку «не ўсё кату масленіца» загадчык базы ўспомніў толькі на лаве падсудных (Б. Сачанка. Манпансье з гарчыцаю).

* «Памятай, Мікола Крывавы: цяпер табе масленіца, але прыйдуць і посныя дні». Так канчалася брашурка (Я.Колас. На ростанях).

Kamunikat.org

— *Насовіч*: Не ўсё кату масленіца, будуць і загавіны; *Прыказкі*: Не ўсё кату масленіца, прыйдзе і вялікі пост; Не заўсёды кату масленіца, бываюць і запускі.

НЕ ЎСЁ ТОЕ ЗОЛАТА, ШТО БЛІШЧЫЦЬ. *Не ўсё прывабнае, знешне прыгожае мае вялікую каштоўнасць.* Унучак, мяне, старога, паслухай: у жонкі трэба дзяўчыну браць не на красу багатую, а ціхую, губатую... Не ўсё тое золата, што блішчыць... (А.Масарэнка. Дыялогі). — Брыгада — казка. Можа, чулі?.. — Гэта тая, у якой тэатр?.. — Тая самая. Перадавая. Але не ўсё золата, што блішчыць. Пажывяце — самі пераканаецеся (А.Кобец-Філімонава. Агні за пераваламі). Нашы Балотцы «залатым дном» ахрысцілі. Перааралі іх гэтым самым плугам, што амаль у рост чалавека баразну гоніць, і цяпер — каторы год! — пакутуюць на тым «дне». Мылец узнялі наверх, а на ім нават сівец расці не хоча. І не будзе. Не ўсе тое золата, што блішчыць (В.Праскураў. Бярозавы сок).

— *Насовіч*: Не ўсё тое золата, што блішчыць; *Прыказкі*: Не ўсё тое золата, што блішчыць (свеціць).

НЕ Ў СЛУЖБУ, А Ў ДРУЖБУ. *Кажуць, калі просяць зрабіць паслугу па дабрыні, а не па абавязку*. Ведаеш, Сашок, не ў службу, а ў дружбу: маці даручыла мне аднесці вось гэты скрутак Марылі Шастаковай, швачцы... Аднясі ёй гэты скрутачак і аддай (А.Чарнышэвіч. На першы погляд). Люся, не ў службу, а ў дружбу — бутэльку шампанскага і цукерак (А. Дзялендзік. Аперацыя «Мнагажэнец»). Ты ўжо, братка, не распрагаючы, правязі яе [Раю] да Сярпішчына... Не ў службу, а ў дружбу (І.Новікаў. Дарогі скрыжаваліся ў Мінску). Не ў службу, а ў дружбу, Васіль, — купі шкларэз там добры, бо мой ступіўся, а без яго, сам знаеш як — паб'ецца шыбка, то бяжы кланяйся каму (І.Капыловіч. Асенні гром).

— *Прыказкі:* Не ў службу, а ў дружбу.

НЕ ХВАЛІ КАНЯ ЗАПРАГАЮЧЫ, А ДЗЕЎКУ ВЫБІРАЮЧЫ *Не хвалі каго-н. заўчасна, не пераканаўшыся ў яго станоўчых якасцях.*

* Таварышок начальнік нам Сурмілу сватае [старшынёй калгаса]... Сватава дзела сватаць, а мы самі *з* вусамі. Не хвалі, сваток, *кабылу* запрагаючы, а нявесту прыбіраючы... (В.Блакіт. Шануй імя сваё).

— *Федароўскі:* Не хвалі каня запрагаючы, а дзеўку выбіраючы; *Прыказкі:* Не хвалі каня запрагаючы, а дзеўку выбіраючы.

НЕ ХЛЕБАМ АДЗІНЫМ ЖЫВЕ ЧАЛАВЕК. *Чалавек павінен клапаціцца не толькі пра свае матэрыяльныя, але і пра духоўныя патрэбнасці.* Быў я надта галодны, нават пры сваёй прыроднай жарлівасці. Але не хлебам адзіным жыве чалавек, і «лепш быць вольным ваўкалакам, чым на прывязі сабакам» (М.Гарэцкі. Віленскія камунары). — Грэшны, люблю смачна паесці. — Мара мешчаніна, — абсек Шыманскі. — Не адзіным хлебам жыве чалавек (І.Гурскі. Чужы хлеб). [Яснікаў:] Да ўсяго яму клопат, усюды суне нос... [Галя:] Хіба гэта дрэнна, Лёня? [Яснікаў:] Часам яго патрабаванні збіваюць нас з Макарам з рытму. У нас больш важная задача. [Галя:] Хіба гэта дрэнна, Лёня? [Яснікаў:] Часам яго патрабаванні збіваюць нас з Макарам з рытму. У нас больш важная задача. [Галя:] Не хлебам адзіным жыве чалавек (І.Шамякін. Выгнанне блудніцы).

— Паходзіць з евангельскага тэксту: «Не аб хлебе адзіным жыў будзе чалавек» (Лука, 4, 4). Параўн.: [Янка] выказаў жаль, што ў хаце нікога няма, усе ў полі, а таму і пачаставаць няма чым і няма каму. — Не аб адным хлебе жыў будзе чалавек, — азваўся Лабановіч (Я.Колас. На ростанях). І хоць сыны Вінцэнтага таксама раскашней атайбаваліся на зямлі цяпер, але Вінцэнты ведае, што «не аб адным толькі хлебе жыў будзе чалавек» (К.Чорны. Лявон Бушмар).

Kamunikat.org

НЕ ЧАПАЙ ЛІХА, КАЛІ СПІЦЬ ЦІХА. *Гаворыцца як парада не чапаць каго-н., не задзірацца з кім-н.* Пры сустрэчы з настаўнікам... арандатар толькі спытаў, як вучацца яго дзеці. Не пацікавіўся бацька, дык і настаўнік не стаў нагадваць яму пра ўчынак сына. «Не чапай ліха, калі спіць ціха», — раіць народная мудрасць (А.Пальчэўскі. Сцежкі). НЕ ЧАПАЙ ЛІХА, ПАКУЛЬ СПІЦЬ. — А можа, давай хоць падражнім сяго-таго... — Не чапай ліха, пакуль спіць. Цяпер нам патрэбен яшчэ спакой (А.Якімовіч. Кастусь Каліноўскі). НЕ ДРАЖНІ ЛІХА, ПАКУЛЬ ЦІХА. Баба хапае чапялу, і стары, і малы ўмомант вылятаюць з хаты. Не дражні ліха, пакуль ціха (В.Шырко. Хай людзі бачаць).

— *Ліцвінка*: Не руш ліха, калі спіць ціха.

НЕ ЧАПАЙ ЛІХА, ПАКУЛЬ СПІЦЬ. *Гл.* Не чапай ліха, калі спіць ціха.

НЕ ЧАПАЙ НІЧОГА І НЕ БОЙСЯ НІКОГА. *Гаворыцца як павучанне і як сцвярджэнне, што невінаватаму няма чаго баяцца.* — Бываюць розныя людзі, што без дай прычыны прывяжуцца да цябе. І ўсё ж самае лепшае правіла: не чапай нічога і не бойся нікога. — А вось жа ты сядзеў ціха, нічога не чапаў, а прыстава збаяўся і задаў уцекача, — укалоў Лабановіч (Я.Колас. На ростанях). За парушэнне права ўласнасці таксама караюць, а таму: не чапай нічога і не бойся нікога (К.Крапіва. Беларускія прыказкі). НЕ РУШ ЧУЖОГА І НЕ БОЙСЯ НІКОГА. — Загубіла Мархуту тое золата, — круцілі галовамі людзі. — Жыла б, як усе. А то... Спакою жанчыне няма... Не, не дарэмна кажуць: не руш чужога і не бойся нікога... (Б.Сачанка. Забытыя селішчы).

— *Насовіч*: Не бяры чужога нічога, не бойся нікога; *Прыказкі:* Не руш (не бяры, не чапай) нічога, не бойся нікога.

НЕ ШУКАЙ БЯДЫ, ЯНА САМА ЦЯБЕ ЗНОЙДЗЕ *Гаворыцца, калі з кім-н здарылася бяда, няшчасце і пад.* Сін.: *Бяда не па лесе, а па людзях ходзіць.* — Не шукай бяды, яна цябе знойдзе. Вунь іванаўская маладзіца знайшла смерць на шашы. — Як? — Шашу баранавала, а там міна якраз. — Кажуць, пагоняць і нас з баронамі шукаць падкладзеныя міны (В.Адамчык. Голас крыві брата твайго).

— *Рабкевіч:* Не шукай бяды: яна сама цябе знойдзе; *Ліцвінка:* Не шукай бяды — яна сама цябе знойдзе.

НЕ ШУКАЮЧЫ, НЕ ЗНОЙДЗЕШ. *Не праяўляючы руплівасці, клопату, не дасягнеш жаданага.* Жыву гол як кол. Турботы адны... — Але ж і то скажу, — зрабіў закід Іваноўскі, — не шукаючы, не знойдзеш... (І.Новікаў. Дарогі скрыжаваліся ў Мінску).

— *Насовіч:* Не шукаючы, не знойдзеш; *Янкоўскі:* Не шукаючы, не знойдзеш.

НЕ Я ПЕРШЫ, НЕ Я АПОШНІ. *Кажуць у апраўданне сваіх ці чыіх-н. паводзін, учынкаў, таго, што нярэдка здараецца з рознымі людзьмі* [Куторга:] Будзе клопату нямала — о-ёй! Не раз пачашу патыліцу... Дык што ж рабіць? Не я першы, не я апошні, — дурных дзядоў нямала на божым свеце (В.Дунін-Марцінкевіч. Пінская шляхта). Ну... што ж парадзіць: забяруць-забяруць. Пасяджу — не я першы, не я — апошні... (Ц.Гартны. Сокі цаліны). Можна і потым... сцэнарый гэты... Па гатовым фільме зрабіць... Не я першы, не я апошні... Яшчэ мудрэй робяць... (П.Місько. Ціхае лета). Каханне — гэта каханне, а здрада — гэта здрада, самае агіднае, на што здатны чалавек. Ну, што ж, цяпер буду дзейнічаць я. Мы разыдземся, разменяем кватэру. Не я першая, не я апошняя (М.Герчык. Вяртанне да сябе). НЕ ТЫ ПЕРШЫ, НЕ ТЫ АПОШНІ. Не ты першы, не ты апошні. У мяне тут многія хочуць зламіць тую самую — а якую, дык і самі не ведаюць, — рамантыку (Л.Гаўрылкін. Не магу без цябе). Калі-небудзь здасі [экзамен]. Не ты

першы, не ты і апошні (А.Крыга. Паўночны фарватэр). НЕ ЁН ПЕРШЫ, НЕ ЁН АПОШНІ. Што чакае іх [дзяцей] у такую ліхую гадзіну, калі яны астануцца толькі з Ганнай?.. Але паміраць трэба. Не ён першы, не ён апошні (У.Карпаў. Нямкі крывавыя берагі). [Васька] гнаў у вёску іусей і адчуваў, што, як гэтых іусей, яго таксама абкружваюць, спрабуюць некуды загнаць. І загоняць, ён усведамляў гэта, і не вельмі супраціўляўся... Не ён першы, не ён апошні (В.Казько. Неруш). НЕ МЫ ПЕРШЫЯ, НЕ МЫ АПОШНІЯ. Не мы першыя, не мы апошнія. Неяк перагаруем лета, не так шмат ужо засталося (К.Крапіва. Мядзведзіны). Мы рыхтуемся да самага горшага. Пакуль ёсць патроны, будзем адбівацца, а там... Што ж, не мы першыя, і не мы апошнія, як кажуць людзі (В.Быкаў. Трэцяя ракета). — Мая месячная зарплата пайшла на штаны. — Што зробіш? Не мы першыя, не мы апошнія (А.Жалязоўскі. Іду на канфлікт).

— *Федароўскі*: Не ты першы і не ты астатні.

НІ КАЛЁС, НІ АТОС, І ВОЎК КАБЫЛУ ПАНЁС. *Пра безгаспадарлівасць ці беднасць.* Няпраўда, што конь сябе аджыў і што трымаць яго нерэнтабельна. Конь сябе акупіць. І таго, хто працуе на ім, пракорміць з ліхвой. Іншая справа, калі коні зіму і сярэдзіну лета гуляюць. То няма каму запрэгчы, то няма ў што запрэгчы. «Ні калёс, ні атос, і воўк кабылу панёс»(Я.Ермаловіч. Малады старшыня).

— *Рапановіч:* Ні калёс, ні атос, воўк кабылу панёс.

НІКОЛІ НЕ АДКЛАДВАЙ НА ЗАЎТРА, ШТО МОЖНА ЗРАБІЦЬ СЁННЯ. *Гл.* Тое, што можна зрабіць сёння, не трэба адкладваць на заўтра.

НІ СЕЛА, НІ ПАЛА, ДАЙ, БАБА, САЛА. *Гл.* Ні села, ні пала, захацела баба сала.

НІ СЕЛА, НІ ПАЛА, ЗАХАЦЕЛА БАБА САЛА. *Кажуць іранічна ці з незадавальненнем пра таго, каму раптоўна, нечакана захацелася чаго-н.* [Паўлінка, просячы:] Скажыце, скажыце, татачка! [Сцяпан:] Ага, ні села, ні пала, захацела баба сала! Калі ўжо табе, каханенькая, родненькая, так хочацца, дык скажу (Я.Купала. Паўлінка). Ну, жанчыны. Як кажуць, ні села, ні пала — захацела баба сала. Адзін купіў — давай другі (А.Вярановіч. Скрыжаванні). НІ СЕЛА, НІ ПАЛА, ДАЙ, БАБА, САЛА. Воч не паспела працерці ды й за едала ўжо... Ні села, ні пала, як той казаў, дай, баба, сала (М. Лынькоў. На чырвоных лядах).

* Бач, якая лоўкая. Там людзі гадамі кватэру чакаюць, а яна... ні села, ні пала, дай куме сала. Не так скора. Пачакай! (А.Макаёнак. Верачка).

— *Насовіч:* Ні села, ні пала, дай баба (бабе) сала; *'Янкоўскі:* Ні села, ні пала, дай, баба, сала; *Выслоўі:* Ні села, ні пала, дай бабе (баба) сала.

НІХТО НЕ ВЕДАЕ, ЯК ХТО АБЕДАЕ. «Во, гвалтам цягне ў хату, — кажа Сымоніха. — Дзякую, сястрычка, ды ідзем у маю хату, — і мы людзі хрышчоныя!» Гэта значыць: калі ніхто не ведае, як хто абедае, дык я даведаюся, бо ўлегцы мяне не возьмеш! (З.Бядуля. Лявоніха і Сымоніха).

* [Поп:] Благадаць божая зышла на гэты стол. Дзеці мае, адкуль у вас такое багацце?.. Дай божа, каб усё было гожа! Праўду людзі кажуць: не кожны ведае, як хто абедае... (В.Вольскі. Дзед і Жораў). Маці брала сопкую бульбу, ела салату, піла малако. Ад слабасці на ілбе ў яе выступілі кропелькі поту. — Ніхто не ведае, калі бедны абедае, — маці ўсміхалася, пазірала на сына (І.Капыловіч. Не пагаварылі).

— *Прыказкі:* Ніхто не ведае, як хто абедае; Ніхто не ведае, хто што абедае.

НОВАЕ СІТКА НА КАЛКУ НАВІСІЦЦА, А СТАРОЕ І ПАД ЛАЎКАЙ НАВАЛЯЕЦЦА. *Новы чалавек ці новы прадмет карыстаецца большай увагай, чым іншыя людзі ці іншыя прадметы.*

* [Марыся:] Казалі, што ён мае пару коней, дзве каровы, два валы да і свіран не пусты і ў гародах не стоўпіцца. [Пятрук:] Ах ты, гадзіна! На пальцах, бач, ужо палічыла, што Панас мае. Дык гэта так? Новае сітка на калочку вешаеш, а старое пад лаву кідаеш? А знаеш: стары друг лепш за новых двух (В.Дунін-Марцінкевіч. Залёты). Сабраўся пан ды паехаў аглядаць свой новы маёнтак. Як паехаў, дык і застаўся там на ўсё лета: вельмі ж яму спадабаўся новы маёнтак. Праўду бо кажуць, што новае сіта на калочку вісіць, а старое пад лавай ляжыць (А. Якімовіч. Як Сцёпка з панам гаварыў).

— *Насовіч*: Новае сітца на колічку навісіцца; *Раманаў.* Новае сітца на калку навісіцца, а старое і пад лаўкай наваляецца; *Прыказкі*: Новае сітца на калку (на круку) навісіцца, а старое і пад лаўкай паваляецца.

НОВАЯ МЯТЛА ПА-НОВАМУ МЯЦЕ. *Новы начальнік, кіраўнік дзейнічае па-свойму, па-новаму, заводзіць свае парадкі.* Сін.: *Новы поп, дык новае і маленне.* З практыкі ўсе ведалі — новы начальнік рэдка працуе са старым штатам. Звычайна набірае новы. Ці прыводзіць з сабою з ранейшага свайго месца. Словам, новая мятла па-новаму мяце... (Б.Сачанка. Трэцяе вока). — Чаго чакаць, Леанід Сцяпанавіч, ад новага начальніка?.. — Ёсць адна ісціна на ўсе часы, — сказаў Блатун. — Новая мятла па-новаму мяце (А.Жалязоўскі. Іду на канфлікт). Новы кіраўнік лічыў, што галоўная прычына адставання калгаса ў бяздзейнасці спецыялістаў, і заняўся іх заменай. — Новая мятла па-новаму мяце, — гаварылі ў гаспадарцы. — Можа, і сапраўды будзе парадак (Звязда. 1986, 27 чэрв.).

* Двор, дзе служыў ён [Прахор], прадалі, і гаспадарыць узяўся другі. Новая мятла іначай мяце, і пачалі вымятаць усё непатрэбнае, і вымелі Прахора за браму (У.Галубок. Сірата Прахор). У Андрэя нарэшце развязаліся рукі — цяпер без агляду на былога шэфа можна заводзіць свае парадкі: новая мятла мусіць і мясці па-новаму (В.Блакіт. Усмешка Фартуны).

— *Ляцкі*: Новы венік чыста мяце; *Прыказкі*: Новая мятла і па-новаму мяце; Новая мятла па-свойму мяце.

НОВЫ ПОП, ДЫК НОВАЕ І МАЛЕННЕ. *Новы начальнік, кіраўнік дзейнічае па-свойму, па-новаму, заводзіць свае парадкі. Гаворыцца звычайна з неадабрэннем.* Сін: *Новая мятла па-новаму мяце.* [Нічыпар:] Гэта, брат, стол! Каб некалі мне такі пляц зямлі, то я б гаспадаром быў. [Цёця Каця:] Новы поп, дык новае і маленне. У таго дырэктара, бывала, адзін столік, два крэслы, і ўсё. А ў гэтага ж стол гэтакі, а на стале ж мартаплясаў усялякіх панастаўлена — таксама грошай каштуюць (К.Крапіва. Хто смяецца апошнім).

— *Ляцкі:* Што поп, то новыя й пацеры; *Прыказкі:* Новы поп — новае маленне; Што новы поп, то новая пропаведзь.

НОЧЧУ (ПОНАЧЫ) УСЕ КАТЫ (КОШКІ) ШЭРЫЯ. *Ноччу, у цемры ўсё здаецца аднолькавым, аднастайным.* [Навум, пераадзеты ў вопратку сялянкі:] Прымаўкам трэба даць веры: паночы ўсе каты шэры. Цёмна ж ноч — ён не спазнае, пэўна мяне спадабае (В.Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

— *Ліцвінка:* Увечары ўсе кошкі шэрыя.

НЯВЕДАННЕ — НЯГРЭШАННЕ. *Учынак, зроблены кім-н. не знарок, а па няведанні, можна прабачыць.* [Юлія:] Не гневайся, мой бацечка, ды я ж не ведала. [Навум:] Нічога! Нічога! Знаеш прымаўку: няведанне — нягрэшанне (В.Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

— *Насовіч:* Няведанне не чыніць граха; Невядомасць грэху не чыніць.

НЯВУЧАНЫ ЯК СЛЯПЫ. *Гл.* Невучоны (адвучаны) як (што) сляпы.

Kamunikat.org

НЯЗВАНЫ ГОСЦЬ ГОРШ ЗА ТАТАРЫНА. *Гл.* Няпрошаны (незапрошаны, нязваны) госць горш за, татарына.

НЯЗНАЙКА ЛЯЖЫЦЬ, А ЗНАЙКА БЯЖЫЦЬ. *Маўклівы, асцярожны ў выказваннях чалавек выгадвае ў параўнанні з тым, хто гаворыць лішняе.* — Я ўсё ведаю. Ведаю, напрыклад, што той паранены быў партызан. — Ведаеш, і добра, а гаварыць, Зойха. не трэба. — Яж толькі табе. — Мне таксама не трэба. Нікому-нікому! — паўтарыла Наташа. — Ёсць прымаўка: нязнайка ляжыць, а знайка бяжыць... Цяпер, кажуць, і сцены вушы маюць (І.Сіняўскі. Дарога на Замлынне).

* Гаварыць — серабро, маўчаць — золата. Нязнай ляжыць, а Знайка далёка бяжыць (Р.Барадулін. Блакада).

— *Насовіч*: Нязнайка ляжыць, а знайка бяжыць; *Раманаў*: Знайка бяжыць, а нязнайка ляжыць; *Ляцкі:* Знайка па дарожцы бяжыць, а нязнайка на печы ляжыць.

НЯМА ГОРШ, ЯК ДАГАНЯЦЬ І ЧАКАЦЬ *Гл.* Чакаць і даганяць горш за ўсё.

НЯМА ЗЛЕЙ АСЕННЯЙ МУХІ І ДЗЕЎКІ-ВЕКАВУХІ. *Пра варожасць, нядобразычлівасць старой незамужняй дзяўчыны.* Жарт жартам, а і на самай справе наўрад ці хто пазайздросціць лёсу Чыжэўскай, лёсу ўсіх старых дзевак, якія, пэўна, ні разу і не адчулі сябе жанчынамі. І праўду, мусіць, кажуць: няма злей асенняй мухі і дзеўкі-векавухі. Неўрастэнічнасць, зацятая, безразважлівая ўпартасць, здаецца, ужо сталі натурай Чыжэўскай... (В. Блакіт. Шануй імя сваё).

— *Прыказкі:* Няма злей асенняй мухі і дзеўкі-векавухі.

НЯМА ЛЕПШ ЗА ТОЙ КУТОК, ДЗЕ ВЯЗАЛІ ПУПОК *Гл.* Міл (мілы, дораг) той куток, дзе абрэзалі (рэзалі) пупок.

НЯМА ЛЕСУ БЕЗ ВАЎКА. *У калектыве заўсёды ёсць і такі чалавек, які сярод іншых вылучаецца сваімі дрэннымі якасцямі.* Сін.: *Няма роду без вываду; У сям'і не без выродка.* — Не трэба было лезці ў палітыку... — Не абышлося без сваіх. Нехта ж падкусіў. — Няма лесу без ваўка. Ці я не знаю, што ўдалі свае (В. Адамчык. Год нулявы).

— *Прыказкі* Няма лесу без воўка.

НЯМА ЛІХА БЕЗ ДАБРА. *Гаворыцца, калі ўдача, што-н. добрае, карыснае стала вынікам якой-н. бяды, непрыемнасці.* Сін.: *Няма таго злога, каб не выйшла на добрае.* Дзяўчына з жаласным стогнам паваліласа на спод чоўна... Але няма ліха без дабра. Паваліўшыся на спод, яна трапіла ў халодную ваду і адразу апамяталася (Я. Маўр. Сын вады). Няма, як кажуць, ліха без дабра: выпадак звёў нас хоць у суднай зале (М.Клімавіч. Георгій Скарына). Салдаты нават не азірнуліся на дзяўчат, не развіталіся, выскачылі, а за імі і афіцэр... — Ну, няма ліха без дабра! — аблегчана ўздыхнула Ядзя (І. Новікаў. Дарогі скрыжаваліся ў Мінску). Няма ліха без дабра... Во, мы дома. А я ж як сам не свой лез пад той дрот: усё чакаў, калі прашыюць з кулямёта, як прашылі палячка, помніш? (В. Адамчык. І скажа той, хто народзіцца). ЛІХА БЕЗ ДАБРА НЕ БЫВАЕ. [Талаш, цешачыся са стрэльбы:] Ах, згінь іх доля! І чаму, голубе, мяне з вамі не было. Праўдзівая прыказка: ліха без дабра не бывае (Я. Колас. У пушчах Палесся). — Што ж тут добрага? Што ў шпіталь трапіла? — усміхнулася сястра. — Нават і гэта добра... А я думаў, што і аддзякаваць не выпадае. Сапраўды, ліха без дабра не бывае (У.Карпаў. Нямігі крывавыя берагі). Не бывае ліха без дабра. Выпадак гэты памог яму [Лемяшэвічу] зблізіцца, падружыцца з Наталляй Пятроўнай, да чаго ён так імкнуўся... (І.Шамякін. Крыніцы).

— *Насовіч:* Без худа не відаць дабра; *Прыказкі:* Ліха без дабра не бывае.

НЯМА НІЧОГА ТАЙНАГА (ПАТАЙНАГА), КАБ НЕ СТАЛА (ШТО НЕ СТАЛА Б, КАБ НЕ БЫЛО) ЯЎНЫМ. *Пра непазбежнасць раскрыцця таго, што было чыёй-н. тайнай.* Няма нічога патайнага, што не стала б яўным, як казаў калісь дзяк Бацяноўскі. Пачакаю трохі: да дванаццатага жніўня застаецца не так ужо многа. А можа, і да гэтага часу што-небудзь адслоніцца (Я.Колас. На ростанях). Але нічога няма тайнага, каб не было яўным. Патрошку-патрошку папаўзлі Сілцамі, перш невыразныя, а далей усё паўнейшыя ды паўнейшыя, чуткі, што Семка выклікаўся да станавога.. (Ц. Гартны. Сокі цаліны). — Думаеш, на заводзе не ведаюць, што ты махлюеш? — Не злавіў за руку, не кажы — злодзей... — Зловяць! Няма нічога тайнага, каб не стала яўным... (І. Гурскі. Вярнуўся).

— Паходзіць з евангельскага тэксту: «Няма нічога тайнага, што не зрабілася б яўным» (Марк, 4, 22).

НЯМА РОДУ БЕЗ ВЫРОДУ. *У калектыве заўсёды ёсць і такі чалавек, які сярод іншых вылучаецца сваімі дрэннымі якасцямі.* Сін.: *Няма лесу без ваўка; У сям 'і не без вырадка.* Няма роду без выроду, кажа народная прыказка. Так і ў нас. Вось каля шчырых працаўніц прытулілася Алена Дрыгель. Яна таксама скончыла сярэднюю школу. Але не пайшла па шляху сваіх сяброўак (М.Сергіевіч. У Доме культуры).

* [Сымонка:] Ты на мяне не крыўдуй, дзядзька Рабіна, бо няма роду без вырадку... (В.Вольскі. Машэка).

— *Насовіч*: У роду не без выроду; *Прыказкі*: Няма роду без выроду.

НЯМА ТАГО ЗЛОГА, КАБ НЕ ВЫЙШЛА НА ДОБРАЕ. *Гаворыцца з надзеяй, што вынікам якой-н. бяды, непрыемнасці павінна стаць удача, што-н. добрае.* Сін.: *Няма ліха без дабра.* [Якім:] Калі, калі ўжо надыдзе тая часінка, што нас злучыць навекі, і мы ўжо ніколі не расстанемся? Калі? Калі?.. [Паўлінка:] Ха-ха-ха! На святое ніколі! Вельмі ўжо татка мой заеўся на цябе з таго часу, як даведаўся, што мы з табой злюбіліся. Ну, а без таты гэты інтарэс наладзіць будзе вельмі трудна. [Якім:] Трудна то яно трудна, але няма таго злога, каб не выйшла добрае (Я.Купала. Паўлінка).

* Хлеб наш горкі, але не вечны. Як паночкі гавораць: «Няма таго дрэннага, з якога добрае не выйшла б». Чуў? Будзе і наша свята (Я.Брыль. У сям'і).

— *Федароўскі:* Няма таго злога, каб не выйшла на добра; Няма нічога ліхога, каб на добрае не выйшла.

НЯМА ТОЙ ХАТКІ, ДЗЕ Б (КАБ) НЕ БЫЛО ЗВАДКІ. *У кожнай сям'і могуць быць сваркі. Гаворыцца як спроба апраўдаць сямейную звадку.* Мне скажуць, што няма той хаткі, дзе б не было звадкі! Але ж мы ўлічыць павінны — бацькі ваююць, а ў дзяцей калоцяцца чупрыны... (Э.Валасевіч. Халодная вайна).

— *Насовіч:* Няма тэй хаткі, штоб не было звадкі; *Федароўскі:* Няма тае хаткі, каб не было сваркі; *Прыказкі:* Няма той хаткі, каб (дзе б) не было звадкі.

НЯПРАЎДАЙ СВЕТ ПРОЙДЗЕШ, А НАЗАД НЕ ВЕРНЕШСЯ. *Гл.* Маной (няпраўдай, хітрасцю, круцельствам) свет пройдзеш (пяройдзеш), а назад не вернешся.

НЯПРОШАНЫ (НЕЗАПРОШАНЫ, НЯЗВАНЫ) ГОСЦЬ ГОРШ ЗА ТАТАРЫНА [Барыс:] Я... я ўжо некалькі разоў збіраўся да вас, але кожны раз успамінаў прыказку: няпрошаны госць горш за... А сёння пастараўся забыць пра гэта і зайшоў... (А.Маўзон. Пад адным небам). Вы прабачце, Міхаліна Казіміраўна. Я ведаю: незапрошаны госць горш за татарына (І.Шамякін. Ах, Міхаліна, Міхаліна). — Рашыў пабыць ва-

ражскім, — о, не! — папраўляецца Пашка, — нязваным госцем. А нязваны госць горш за татарына, — сыпле ён (У.Паўлаў. Спелыя травы).

— Паўкалька з рускай мовы: *Незваный гость хуже татарына.* У прыказцы адлюстраваны адносіны да татараў у перыяд татарскага нашэсця.

— *Рапановіч*: Няпрошаны госць горай за татарына.

НЯХАЙ БАГАТЫ ДЗІВІЦЦА, ЧЫМ БЕДНЫ ЖЫВІЦЦА. *Гл.* Багаты дзівіцца, чым бедны жывіцца.

НЯХАЙ ХОЦЬ ГАРШКОМ ЗАВУЦЬ, АБЫ Ў ПЕЧ НЕ СТАВІЛІ. *Гл.* Хоць гаршком заві (называй), адно ў печ не стаўляй (не стаў).

НЯШЧАСНАМУ ІВАНУ НЯМА НІДЗЕ ТАЛАНУ. *Гл.* Беднаму (няшчаснаму) Івану няма нідзе талану.

П

ПА АБЛІЧЧЫ АПОСТАЛ, А ПА ЗУБАХ САБАКА. *Пра таго, у каго знешняя ветлівасць, далікатнасць не адпавядае ўнутраным якасцям, здольнасці прычыніць шкоду, непрыемнасці.* Адносна Лабановіча пракурор заўважыў, што гэты падсудны хоць і мала фігуруе ў абвінавачванні, але, як гаворыць народная прыказка, — па абліччы апостал, а па зубах сабака (Я.Колас. На ростанях).

— *Янкоўскі*: Па абліччы анёл, а па зубах — сабака.

ПА АДЗЕЖЫ СУСТРАКАЮЦЬ, А ПА РОЗУМУ ПРАВОДЗЯЦЬ. *Пра ацэнку чалавека не па знешнім выглядзе і адзенні, а па яго ўнутраных якасцях, разумовых здольнасцях.* Караткаватая куртка, з якой ён [Максімка] даўно вырас, рабіла яго смешным, але ён не звяртаў на гэта ўвагі, помнячы бацькавы словы: «Па адзежы сустракаюць, а па розуму праводзяць» (І.Гурскі. Максімка). ПА АДЗЕННІ СТРАЧАЮЦЬ, А ПА РОЗУМУ ПРАВОДЗЯЦЬ. Пятро сціпла пасміхаўся — сам ад сябе ён не быў у захапленні. Ды, зрэшты, знешні выгляд яго заўсёды менш за ўсё цікавіў. І не толькі таму, што ведаў прымаўку: «Па адзенні страчаюць, а па розуму праводзяць», а яшчэ і таму, што не любіў выдзяляцца і не мог трываць, калі апынаўся пад скрыжаваннем цікаўных позіркаў (У.Рубанаў. Каштаны).

— *Насовіч*: Па адзенню страчаюць, а па вуму праважаюць; *Прыказкі.* Госця па адзежы сустракаюць, а па розуму праважаюць.

ПА АДЗЕННІ СТРАЧАЮЦЬ, А ПА РОЗУМУ ПРАВОДЗЯЦЬ. *Гл.* Па адзежы сустракаюць, а па розуму праводзяць.

ПАБАЧЫМ — СКАЗАЎ СЛЯПЫ. *Кажуць з недаверам пра магчымасць здзяйснення таго, пра што гаварылася ў папярэднім выказванні.* — Я — веру, — упэўнена сказаў сяржант. — Верыў і веру... Мы вернемся сюды зноў. Вось пабачыш. — Пабачым — сказаў сляпы, — няўпэўнена азваўся Лукашык (У. Дамашэвіч. Між двух агнёў).

— *Раманаў:* Пабачым, як сляпы казаў; *Прыказкі'.* Сляпы сказаў: «Паглядзім».

ПАВІННУЮ ГАЛАВУ <І> МЕЧ НЕ СЯЧЭ. *Таго, хто раскайваецца, не караюць. Кажуць, калі даруюць вінаватаму, які раскайваецца, або калі спадзяюцца на дараванне.* — Каго на плаху? — вачыма паказвае на выбітае акно настаўнік. 5 С не ведае, што адказваць. — Павінную галаву меч не сячэ, — папярэджвае настаўнік. 5 С здагадваецца пра сэнс яго выслоўя (А. Васілевіч. Новы свет). Ну што ж, душа любезны, павін-

Kamunikat.org

ную галаву і меч не сячэ. А памылкі бываюць. Конь на чатырох нагах — і то спатыкаецца. Мы — людзі, на сваіх дваіх (Л.Левановіч. Паводка сярод зімы).

*— Мы яшчэ вернемся на бацькаўшчыну, а толькі не з пакаяннем... — Пакаянную галаву меч не сячэ, — заўважыў Кунцэвіч (І.Гурскі. Чужы хлеб).

— *Насовіч.* Павіннай галавы і меч не ймець; Павіннай галавы не сцінаюць; *Прыказкі:* Пакорную галаву і меч не сячэ.

ПАГАНАЕ ДА ЧЫСТАГА НЕ ПРЫСТАЕ. *Гл.* Бруднае (паганае) да чыстага не прыстае.

ПАГАНАЯ АВЕЧКА ЎВЕСЬ СТАТАК ПСУЕ. *Гл.* <Адна> паршывая (шалудзівая, паганая) авечка ўвесь статак псуе.

ПАД ЛЯЖАЧЫ КАМЕНЬ ВАДА НЕ ЦЯЧЭ (НЕ ПАЦЯЧЭ, НЕ БЯЖЫЦЬ, НЕ ПАБЯЖЫЦЬ). *Калі нічога не рабіць, то справа не зрушыцца з месца, нічога не зменіцца. Кажуць, калі хто-н. бяздзейнічае, не клапоціцца пра якую-н. справу.* Пад ляжачы камень вада не цячэ. Кастусь паехаў у Мінск: трэба паспрабаваць трапіць да губернатара. А можа, і пашанцуе (С. Александровіч. На шырокі прастор). — Палавіна людзей без вінтовак. — Самі вінаваты. Заседзеліся. Пад ляжачы камень вада не цячэ (І. Навуменка. Вецер у соснах). Дзядзька Хвядос даўно на пенсіі, але без работы не сядзіць. Ён гадуе з паўсотні гусей — хата яго стаіць блізка ля Бесядзі, — мае кароўку і цялушку, пару парсючкоў. — Усё ж трэба. Пад ляжачы камень вада не цячэ, — зазначыў стары (Л. Левановіч. Адказ дзядзьку Хвядосу). Урэшце [Зараневіч] прамовіў: — Так то яно так... Але пад ляжачы камень вада не пацячэ... Мы павінны, мы мусім нешта рабіць... (П. Пестрак. Пачатак). — Час нам брацца, за справу, — адказаў Даўгулевіч, паглядаючы на Караткевіча. — Пад ляжачы камень вада не пацячэ... (І.Гурскі. У агні). Трэба., дамагацца ўсімі сіламі, каб будаўніцтва дарогі ўсё ж паставілі ў план. Дый саміх людзей мабілізаваць... Варушыцца трэба, бо пад ляжачы камень вада не бяжыць... (Б. Сачанка. Вялікі Лес). Мае рацыю Дрэль: пад ляжачы камень вада не пабяжыць. Трэба нешта рабіць. І чым хутчэй, тым лепш (В. Праскураў. Высокі поўдзень).

— *Насовіч*: Пад ляжачы камень вада не цячэць; *Прыказкі*: Пад ляжачы камень вада не цячэ (не бяжыць, не падплыве).

ПАЖАР (АГОНЬ) АГНЁМ НЕ ТУШАЦЬ (НЕ ГАСЯЦЬ). *Што-н. непрыемнае для каго-н. не ліквідуеш дакорамі, натацыяй і пад.* — Глеб, не пячы ты, калі і так сэрца гарыць. Ну цябе! Сказаў слова, дзякую. Можа, яно і патрэбнае. Пажар агнём не тушаць, — узлаваўся Макар, але ў голасе яго прагучала лагоднасць. — Тушаць. І агнём тушаць. Калі лес гарыць, то агонь супраць агню пускаюць. Ведаеш гэта? (І. Дуброўскі. Паўз самыя вокны).

— *Федароўскі.* Агонь агня не гасіць; Агня агнём не загасіш.

ПАЖЫВЁМ — ПАБАЧЫМ (УБАЧЫМ). *Кажуць, калі не хочуць ці не маюць дастатковых падстаў выказацца пра тое, што можа высветліцца толькі з часам.* — Прыглядзішся да мяне лепей, яшчэ знойдзеш штонебудзь, незаўважанае дагэтуль. — Можа. Пажывём — пабачым, — згадзілася Ніна (А.Пальчэўскі. Шчырасць). — Ці надоўга пасялілі тут?..

— Пажывём — пабачым, — адказала Марыйка (І.Новікаў. Да світання блізка). — Невядома яшчэ, як што складзецца... Пажывём — пабачым... — Аляксана не сказала, што і сама не ведае, як будзе з хатаю, з гаспадаркаю, што сама сядзіць як на вулкане (П.Місько. Градабой). — Хто яго ведае, можа, і на тваім баку праўда, — не то згадзіўся, не то не згадзіўся з Поляю Васіль. — Пажывём — пабачым... (Б.Сачанка. Вялікі Лес). — За цябе, старога ражна, дык мне будуць скуру дзерці? Не можа

быць! — Будуць ці не будуць, а пажывём — убачым! — казаў дзед (У.Галубок. Як Сымон у воласці выкруціўся). [Анастасія:] Ну, не, са мной гэтага не здарыцца! [Клаўдзія:] Пажывём — убачым (^Дзялендзік. Гіпапатам).

— *Прыказкі*: Пажывём, пабачым больш; Пажывём далей, угледзім болей.

ПАЗНАЮЦЬ НАШУ ДАЧКУ І Ў АНДАРАЧКУ. *Кажуць таму, хто, будучы непрыбраным, няёмка адчувае сябе перад чужым чалавекам.* [Настуля:] Адзін пажылы, а другі малады. [Дзед Бадыль:] То ці не сваты, глядзі? [Настуля:] Што ты, дзядуля! Да каго ж яны маюць быць? [Дзед Бадыль:] Ды ўжо няйначай, як да мяне. [Настуля:] Няўжо да мяне? Дзедачка, што ж мне рабіць? Адзета ж я абы-як. [Дзед Бадыль:] Пазнаюць нашу дачку і ў андарачку (К.Крапіва. Партызаны). — І ты сядай за стол, разам будзем... Во, насупраць. — Вой, я ж не ўвабраная... Мае ж апранахі — там!.. — Пазнаюць нашу дачку і ў андарачку (П.Місько. Хлопцы, чые вы будзеце...). Гражына выйшла з сяней, выціраючы хвартухом поўныя рукі. — Ой, даруйце, я ж на ферму сабралася... — Ды нічога, пазнаюць нашу дачку і ў андарачку... — супакоіў яе Баляслаў (В.Дайліда. Мне — пару слоў).

* «Пазнаюць бабіну дачку і ў андарачку», — гаварылі людзі пра харошых скромных дзяўчат, якія пад матчыным крылом, ткучы і прадучы ў тую пару, цярпліва чакалі на свой лес (Л.Геніюш. Манютаў скарб).

— *Насовіч:* Пазнаюць нашу дачку і ў андарачку; *Прыказкі'.* Пазнаюць нашу дачку і ў чырвоным андарачку.

ПАЙШОЎ (ЗАРАДЗІЎ) ДРАСЁН — НЕ БУДЗЕ (НЕ ЖДЖЫ) КРАСЁН. *Гаворыцца як сельскагаспадарчая прымета: не будзе ўраджаю на лён, калі поле зарасло драсёнам.* У трэцяй брыгадзе лён быў зарос, усе палеткі залыгаў драсён. Самі ведаеце: пайшоў драсён — не жджы красён. Хлопцы *з* хіматрада так пастараліся на тых палетках, што цяпер там ні лёну, ні драсёну (В.Праскураў. Бярозавы сок).

— *Прыказкі:* Зарадзіў драсён — не будзе красён.

ПАЙШОЎ ПА ВОЎНУ, А ВЯРНУЎСЯ СТРЫЖАНЫ (ПАСТРЫЖАНЫ, АСТРЫЖАНЫ). *Кажуць пра таго, хто, імкнучыся атрымаць якую-н. выгаду, трапіў у бяду, непрыемнасць.* [Стары:] Нічога я не павінен. Не дам. Плаці сам. А я панду спаць... [Сын:] Та-ак... Сустрэчны іск. [Дачка:] Вот, Жан, пайшоў ты па воўну, а вярнуўся стрыжаны (А. Макаёнак. Кашмар). Кожная куля павінна несці ворагу смерць. Скажам фашыстам: пайшлі вы, паганцы, па воўну, вернецеся стрыжаныя! (М.Гамолка. Лясная крэпасць). Пасля заключэння «кантракту» спрытная жанчына вымушана была раскашэліцца: давялося заплаціць 500 рублёў штрафу. Як кажуць, пайшла па воўну, а вярнулася стрыжаная (Звязда. 1991, 5 лют.). [Сямёнаўна:] І Цімох вось кажа, што часам так бывае: пойдзе па воўну, а вернецца стрыжаным (А. Петрашкевіч. Укралі кодэкс). «Каб у новую бяду не ўскочыць, — думаў, асцярожнічаў ён [Яўхім Бабай]. — Бо пойдзеш па воўну, а вярнуцца можаш пастрыжаны» (Б.Сачанка. Вялікі Лес).

* Шкада дзяўчыны... Але чым ён можа ёй памагчы. Нічым... Яшчэ маладая, знойдзе сваё — шчасце ці няшчасце... Бо бывае ж такое: ідзеш па шэрсць, а вяртаешся астрыжаны (У. Дамашэвіч. Порахам пахла зямля).

— *Прыказкі:* Пайшоў па воўну, а вярнуўся абстрыжаны; Пайшоў воўк па воўну, але там астаўся астрыжаным.

ПАЙШОЎ ПА ПОПЕЛ, А ЧОРТ УХОПІЎ. *Кажуць пра таго, хто, пайшоўшы куды-н., бясследна знік.* — Нічога, — паклаў Раману руку на плячо Сілка Хрупчык, — табе [гэ]та можа і добра, што ў Бабінавічы

пайшлі Драніца з Брава-Жыватоўскім, таму як па цяперашнім часе ісці туды, дык усё роўна, што ісці па попел, — кажуць жа, пайшоў па попел, а чорт ухопіў (І.Чыгрынаў. Плач перапёлкі).

— *Федароўскі:* Пашоў па попел, ды й чорт ухопіў.

ПАЙШОЎ У БОЙКУ, ЧУПРЫНЫ НЕ ШКАДУЙ. *Пачаўшы якую-н. справу, перанось усе цяжкасці, не шкадуй выдаткаў.* [Туміловіч:] Лепш не займайся, сват, з нашымі жанкамі, яны цябе абрамізяць. [Пытляваны:] Пайшоў у бойку, чупрыны не шкадуй (К.Крапіва. *Пяюць* жаваранкі). КАЛІ ПАЙШОЎ У БОЙКУ, ДЫК ЧУБА НЕ ШКАДУЙ. «Пайшоў на повадзе ў адсталых элементаў», — гаварылі там [у раёне]. І Брагінец пачаў думаць, што справа можа скончыцца для яго дрэнна. «А толькі калі пайшоў у бойку, дык чуба не шкадуй», — разважаў ён (І.Гурскі. Шумяць лясы зялёныя).

— *Насовіч:* Пайшоўшы ў драку, не жалей хахла; *Прыказкі:* Пусціўшыся ў бойку, хахла не шкадуюць.

ПАКОРНАЕ ЦЯЛЯ ДЗВЮХ МАТАК ССЕ. *Гл.* Ласлівае (ласкавае, пакорнае) цяля (цялятка) дзвюх матак ссе.

ПА КРОПЕЛЬЦЫ — РЭЧКА, ПА СЯНІНЦЫ — КОПКА, А ПА КОПЦЫ — СТОГ. *Паслядоўнымі намаганнямі з малога ствараецца што-н. значнае.* Але ж, як любіш» гаварыць Рыгор Іванавіч, з адкладу няма ладу, пакольк нічога само не зробіцца. Звычайна ён удакладняе сказанае цікавым выслоўем, падслуханым яшчэ ў дзеда: па кропельцы — рэчка, па сянінцы — копка, а па колцы — стог (В. Праскураў. Бярозавы сок).

— *Прыказкі:* Па капельцы — мора, па травіцы — стог.

<ПАКУЛЬ> ГРОМ НЕ ГРЫМНЕ (НЕ ЗАГРЫМІЦЬ), МУЖЫК НЕ ПЕРАХРЫСЦІЦЦА. *Пакуль не здарыцца бяда, непрыемнасць, бестурботны чалавек не думае пра гэта, не асцерагаецца.* Ёсць такая прымаўка: пакуль гром не грымне... А гром пакрысе ўжо грыміць... Наркаманія і таксікаманія распаўзаюцца ўсё шырэй (Звязда. 1987, 28 кастр.). Як толькі пачнецца пераход у гандлі і эканамічных дачыненнях на сусветныя цэны.., тады мы ўбачым, як раптоўна паразумнеюць нават некаторыя зацятыя каланіяльныя наменклатуршчыкі і імгненна пазбавяцца ад нястрыманага сентыменталізму. Як кажуць, гром не грымне — мужык не перахрысціцца (Нар. газ. 1993, 14 студз.).

* Няма калі хварэць [Сяргею Сяргеевічу]. І зараз дацягнуў да позняй восені, а тады не вытрымаў, злёг. Мужыцкая натура: не перахрысціцца, пакуль пярун не грымне. Хаця б не інфаркт ці інсульт, працаваў жа на знос (В.Шырко. Сцяжына да людзей).

— *Насовіч:* Мужык не пераксціцца, калі гром не ўдарыш»; *Прыказкі:* Пакуль гром не задыміць, мужык не перажагнаецца; Пакуль не загрыміць, то мужык не перахрэсціцца.

ПАКУЛЬ ДА БОГА, ДЫК (ТО, ТАК) ЧОРТ ДУШУ ВЫМЕ. *Пакуль настане што-н. жаданае, доўгачаканае, то прыйдзецца перанесці шмат гора, нядолі.* Сін.: *Пакуль сонца ўзыдзе, раса вочы выесць.* — Хурс маю работу ацэніць. — Перш за ўсё павінен ацаніць тваю работу я, а тады ўжо Хурс. — Пакуль да бога, дык чорт душу выме. — Пакуль да Хурса, дык я над табою начальнік. Або ты аддасі мне зараз жа матэрыялы, або... (К. Чорны. Трэцяе пакаленне). Просіш, [Мікодым] братоў, каб выслалі грошай на дарогу дадому. Хоча на сваім котлішчы памерці. Ці вазьмі тых, што ў турмах сядзяць. Пакуль., да бога, то чорт душу выме (У. Дамашэвіч. Дзявочая клятва). — Ты чуў? Кажа, такім, як ты, няма ўжо даверу. Дык каму ж тады? — Улада яшчэ не асталявалася, вось яны і стараюцца... Гэта самаўпраўства. — Я ж і кажу, — зноў крыкнуў, каб

перабіць грукат калёс, ведравіцкі сваяк, — пакуль да бога, так чорт душу выме (В. Адамчык. І скажа той, хто народзіцца).

— *Федароўскі*: Пакуль да бога, то чорт душу выме; *Раманаў.* Пакуль да бога, то чорт душу выме, пакуль да цара, то пан і скуру здыме.

ПАКУЛЬ ДЗІЦЯ НЕ ЗАПЛАЧА, МАЦІ НЕ ДАГАДАЕЦЦА. *Гл.* Дзіця не плача, матка (маці) не дагадаецца.

ПАКУЛЬ ЖАНІЦЦА — ЗАГАІЦЦА. *Гаворыцца жартаўліва як суцяшэнне таму, хто параніў што-н., выцяўся і пад.* — Бывае, брат, і горш. Ну, нічога. Пакуль жаніцца — загаіцца, — кажа бацька, узяўшы Алеся на рукі (Я. Брыль. Птушкі і гнёзды). — Пакуль жаніцца, загаіцца, — успомніў я матчыну прыказку, калі яна вымала часам стрэмку з нагі, а я крычаў (Р. Няхай. Шлях на Эльбу). Проста так нас таўкуць без усякага і ўсе па дзесяць разоў на дзень. Мы ўжо звыкніся з гэтым і з болем звыкніся. Пабаліць, пабаліць і перастане, пакуль жаніцца — загаіцца (В.Казько. Но пасаран). Сашка перавязаў нагу чыстай анучкай і зажмурыў вочы: — Разумееш, так тузае, нібы б'е токам. Але гэта нічога, пакуль жаніцца — загаіцца (В.Дайліда. Гарох пры дарозе).

— *Раманаў.* Пакуль жаніцца — загаіцца; *Ляцкі*: Пакуль жаніцца — загаіцца; *Прыказкі*: Пакуль жаніцца — загаіцца, а ўміраць, то і не знаць.

ПАКУЛЬ (ПОКІ) СОНЦА ЎЗЫДЗЕ, РАСА ВОЧЫ ВЫЕСЦЬ *Пакуль дачакаешся чаго-н. жаданага, то будзе позна і прыйдзецца перанесці шмат гора, нядолі.* Сін.: *Пакуль да бога, дык чорт душу выме.* [Навум:] Прыказаў нам пан пісар, штоб, калі маем крыўду да камісара, смела гаварылі. Але і я місцюк [майстар]! Ведаю добра гутарку, што пакуль сонца ўвойдзе, раса вочы выесць (В. Дунін-Марцінкевіч. Сялянка). Верыць народ, што прыйдуць лепшыя дні. Вось і трэба жыць гэтай верай, не зважаючы на тое, што «покі сонца ўзыдзе, раса вочы выесць» (Я. Колас. На ростанях). — Кажуць, што твой пісаў скаргу некуды ў цэнтр, дык мо разбяруцца, — сказала Яніна... — Пакуль сонца ўзыдзе, раса вочы выесць. Не ведаю я, ці пісаў ён што, ці не (Р. Мурашка. Салаўі святога Палікара). — Ах. братка Раман, ці ж мы ведалі, што так абернецца? Думалі — яны зразумеюць, пачакаюць яшчэ... — Зразумеюць! Пакуль сонца ўзыдзе, раса вочы выесць, — сказаў дзядзька Лявон (Л. Ялоўчык. Вясельныя сустрэчы). — Я напішу ў «Праўду», — сказаў Арсен. — Гэта — злачынства, і я так проста не здамся. — Пакуль сонца ўзыдзе, раса вочы выесць (М. Герчык. Вяртанне да сябе).

— *Насовіч*: Пакуль сонца ўзыйдзець, раса вочы выберэць: *Прыказкі:* Пакуль сонца ўзыдзе, раса вочы выесць.

ПАКУЛЬ (ПОКУЛЬ) З БАГАТАГА ПУХ, ТО (ДЫК) З БЕДНАГА ДУХ. *Чалавеку беднаму, бяспраўнаму дарэмна, безнадзейна судзіцца, спрачацца з багатым, уладным.* Сін.: *Пакуль сыты пахудзее, дык худы памрэ.* [Марыля:] Я казала, што нічога не выйдзе. Ці з багатым беднаму судзіцца? *Пакуль з* багатага пух, то з беднага дух (Я. Купала. Раскіданае гняздо). [Каляда:] Якраз тыя, у каго многа чаго ёсць, першыя лажацца на дарозе прагрэсу. [Нагорны:] Іх душыць няўмольнае кола гісторыі. [Каляда:] Покуль з багатага пух, дык з беднага дух (У. Дамашэвіч. Камень з гары).

— *Прыказкі*: Пакуль з багатага пух, то з беднага дух.

ПАКУЛЬ СЫТЫ ПАХУДЗЕЕ, ДЫК ХУДЫ ПАМРЭ *Чалавеку беднаму, бяспраўнаму дарэмна, безнадзейна судзіцца, спрачацца з багатым, уладным.* Сін.: *Пакуль з багатага пух, то з беднага дух.* [Стораж:] Я не суддзя, але наперад кажу, што з багатым не варта судзіцца, а з дужым біцца. [Жонка:] Мы яго засудзім, наша крыўда відавочная. [Стораж:] Пакуль сыты пахудзее, дык худы памрэ (У. Галубок. Суд).

— *Насовіч.* Пакуль жырны ссохнець, датуль худы здохнеш»; *Федароўскі*: Пакуль сыты ссохне, то худы здохне; *Прыказкі*: Пакуль сыты схуднее, то худы прападзе.

ПАКУЛЬ <У (НА) ГУМНЕ> ЦЭП, ПАТУЛЬ (ДАТУЛЬ) <НА СТАЛЕ> ХЛЕБ. *Пакуль чалавек працуе, патуль ён мае сродкі для існавання.* — Як у вас сёлета з хлебам? — Пакуль у гумне цэп, датуль на стале хлеб (І.Гурскі. Вецер веку). Нораў яна [Алеся] мае... Ого! Свякрусе і залувіцы жыцця ад яе не будзе. Згоніць іх са свету. А табе што? Калі якая нявыкрутка, за шапку ў ахапку... У нас з табою, як кажуць, пакуль цэп, патуль хлеб. Каб, маючы рукі, сёння чалавек прапаў?.. (В. Адамчык. Чужая бацькаўшчына).

— *Насовіч:* Пакуль на гумне цэп, патуль на стале хлеб; *Прыказкі:* Пакуль на гумне цэп, патуль (датуль) на стале хлеб; Пакуль цэп, патуль (датуль) хлеб.

ПАМАЛУ ЕДУЧЫ, ДАЛЕЙ БУДЗЕ. Гл. Цішэй едзеш — далей будзеш.

ПАМІРАЦЬ ЗБІРАЙСЯ (ЗБІРАЕШСЯ), А ЖЫТА СЕЙ. *У якім бы стане ні знаходзіўся чалавек, яго думы і дзеянні звязаны з жыццёвымі, надзённымі інтарэсамі.* Сін.: *Кабыла здыхае, а <за> траву хватае.* — Навошта Вы сюды прыйшлі? — Як навошта? — здзівіўся Ліс... — Людзі кажуць, паміраць збірайся, а жыта сей... (У. Карпаў. Нямігі крывавыя берагі). Прыходзілася думаць, як пасадзіць бульбу, дзе дастаць гною, хто ўзарэ соткі. Кажуць жа — паміраць збірайся, а жыта сей (С. Грахоўскі. З воўчым білетам). Абарвалася ў душы [Анюты] тая нітачка, якая вядзе чалавека па жыцці з мінулага ў будучае. Дзеля чаго існаваць? Але ж не накладваць рукі на сябе. Паміраць збірайся, а жыта сей... (А. Вараноўіч. Дзве жанчыны). — А вы ўсё пілуеце ды пілуеце? Каму гэта, пане мой, патрэбна будзе, калі ўсё дагары нагамі перавернецца? — Паміраць збіраешся, а жыта сей, — адказаў Гантман (М. Лобан. На парозе будучыні). Але ж, кажуць, паміраць збіраешся, а жыта сей. Так і я... Валька трохі памагла, накруцілі [на жорнах] з горам папалам (П. Місько. Мора Герадота). Не сяджу склаўшы рукі, а працую, жыву, людзям патрэбны... Нездарма людзі кажуць: паміраць збіраешся, а жыта сей (В. Шырко. Споведзь правінцыяла) У ПРОЧКІ ВЫБІРАЙСЯ, А ЖЫТА СЕЙ. Я наліў у адну чарніліцу чарніла і таксама паставіў яго на настаўніцкі стол. «У прочкі выбірайся, а жыта сей», — успомніў я прыказку, разважаючы аб тым, прыйдзе хто-небудзь да мяне вучыцца ці не (А.Якімовіч. Канец сервітуту).

* [Аўдоцця:] Глядзі, дачушка, разглядайся, каб пасля не каялася [выйшаўшы замуж]. Я цябе прымушаць не хачу. Як твая душа і розум табе кажуць, так і рабі. [Насця:] Ну, добра! Яшчэ паглядзім ды падумаем. Пайшлі, дзяўчаткі! Замуж збірайся, а жыта сей (К.Крапіва. Пяюць жаваранкі).

— *Прыказкі:* Паміраць збірайся, а жыта сей; У прочкі збірайся, а жыта сей.

ПАНА КЛЯНУЦЬ, А ПАН ТЛУСЦЕЕ (ТАЎСЦЕЕ). *Кляцьба нікольк не шкодзіць багатаму, уладнаму чалавеку.* [Дзед Бадыль:] Усяго і злосці ў нашага чалавека, што скляне ад шчырага сэрца, зачыніўшыся ў хаце. Дык каму гэта баліць? Як тая прыказка кажа — пана клянуць, а пан тлусцее (К. Крапіва. Партызаны). — Нас зненавідзелі... Праклінаюць...

— «Пана клянуць, а пан таўсцее» — любіў гаварыць фон Готберг, — па-ранейшаму ўхмыляўся Ганько (І. Гурскі. Чужы хлеб). КЛЯНІ ПАНА — ПАН СЫЧАЕ (ТАЎСЦЕЕ). Не вадзіць на добрых нам паноў ніколі. А вось такі «Рак», ліха долі, не будзе мець табе і зносу. Так, брат: для нашага ён лёсу! І ёсць жа прыказка такая: «Кляні ты пана —

Kamunikat.org

пан сычае!» (Я. Колас. Новая зямля). [Паліна:] Каб іх за сэрца ўзяло ды не адпусціла. Учора паўсяла сагналі, а сёння і да нас чарга дайшла, каб ім на захад сонца сысці... [Максім:] Кляні пана — пан сычае (^Петрашкевіч. Злавеснае рэха).

*«Ой, пане! — лаецца народ, крычыць услых: пан — абармот, няхай яго забіла б громам!» Смяецца пан: — Мой дабрадзею, не дарма ж прыказка ў іх ёсць: «Кляні ты пана, пан таўсцее і абрастае яго косць» (Я. Колас. Рыбакова хата).

— *Прыказкі*: Пана клянуць, а пан таўсцее; Кляні ты пана — пан таўсцее.

ПАН ЗА ПАНА ЦЯГНЕ (ВЕРНЕ). *Адзін уплывовы, уладарны чалавек садзейнічае, дапамагае другому.* Аксён Кал ь выступаў ад грамады як даверaная асоба. Хадзіў па судах, пачынаючы з акружнога, і давёў справу да сената, дзе яна і захлынулася, бо ўсюды пан цягне за пана (Я.Колас. На ростанях).

— *Прыказкі*: Пан за пана верне.

ПАНСКАЕ ВОКА КАНЯ ТУЧЫЦЬ (ГАДУЕ). *Ласкавае слова, добрыя адносіны да каго-н. дапамагаюць у справе.* [Навум:] Добра прымаўка нас вучыць: панска вока каня тучыць. Што сватоў к ёй маю слаць, лепш самому папытаць... Як бы тут ёй заляцацца, кабы лепей спадабацца? Гутаркамі ёй заграю, — пазнае, што розум маю (В. Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

— *Насовіч*: Панскае вока каня тучыць; *Прыказкі.* Панскае вока каня гадуе. *[Тучыць* (дыялектызм) — рабіць тлустым; параўн. у польскай мове: tuczyc — адкармліваць].

ПАН ЦІ ПРАПАЎ. *Усё ці нічога, дабіцца ўсяго жаданага ці ўсё страціць. Ужываецца як выказванне рашучасці перад прыняццем рашэння, пры намеры рызыкнуць.* Па-мойму, Юркевіч разумеў, што ідзе на недазволенае. Заўважылі? Ён вельмі спяшаўся, дзейнічаў напрапалую — пан ці прапаў (У. Карпаў. За годам год). Сына чалавек хацеў. Разумееш, мара такая была. А тут — няма і няма. Рашыўся мо ў апошні раз. Як кажуць, пан ці прапаў. І на табе — дачка! Мара лопнула, от што галоўнае (М. Гіль. За ружовымі фіранкамі). АБО ПАН АБО ПРАПАЎ. Што зробіш, такі лёс: або пан або прапаў! Так гавораць на яго былой роднай зямлі... (М. Гамолка. Шосты акіян). Інакш бы мы не вырваліся... Тут так: або пан або прапаў (Р. Няхай. Туман над стэпам). АЛЬБО ПАН АЛЬБО ПРАПАЎ. Можаш адразу не адказваць. Ідзі падумай. Але помні: альбо пан альбо прапаў (В. Быкаў. Сотнікаў). Многа загіне, вядома, але многа і прарвецца. Гэта быў жэст адчаю, амаль стыхія — альбо пан альбо прапаў (П. Місько. Мора Герадота). ЦІ ПАН ЦІ ПРАПАЎ. Нам цяпер так: ці пан ці прапаў! Выбіраць няма чаго! (І. Мележ. Завеі, снежань). Я ўлучыў мінуту і даў драпака. Ці пан ці прапаў — думаю (А. Ставер. Пад канвоем).

— *Прыказкі*: Ці пан ці прапаў.

ПАНЫ Б'ЮЦЦА, А Ў МУЖЫКОЎ ЧУБЫ ТРАШЧАЦЬ. *Пры сутыкненні ўладных людзей церпяць іх падначаленыя.* Паны паміж сабой судзяцца, а гэта цяжка адбіваецца на сялянах: паны б'юцца, а ў мужыкоў чубы трашчаць (К. Крапіва. Беларускія прыказкі).

* Каля Гары сабраўшыся, стаяць Мароз і Сонца, Вецер з цёмнай Хмарай. Не так стаяць, а сварацца яны. Для спрэчкі лёгка адшукаць прычыну! Даўней казалі: «Сварацца паны, а чуб трашчыць заўсёды ў селяніна» (У. Дубоўка. Хто дужэйшы). А каб падумаць, чаго часамі біліся, дык чорт ведае. Відаць, гэта выходзіла так, як некалі казалі: «Пан рагоча, а ў мужыкоў чубы трашчаць» (П. Броўка. Калі зліваюцца рэкі).

— *Насовіч*: Паны дзяруцца (судзяцца), а ў мужыкоў хахлы трасуцца; *Прыказкі*: Паны дзяруцца, а ў мужыкоў чубы трашчаць.

ПАПАЎСЯ ЖУЧКУ Ў ПАНСКУЮ РУЧКУ. *Хто-н. трапіў у складанае, непрыемнае становішча.* [Навум:] Досыць жа [камісару] нас мучыць. Добра прыгаворка вучыць: папаўся, наш пане жучку, ды ў панскую ручку. Ты намі паневяраў, апошняе выдзіраў; цяпер мы, паганскі сыну, дадзім добра часу ў спіну! (В. Дунін-Марцінкевіч. Сялянка). — Адкуль гэта, Рыгор? — Не твая справа!.. — Як гэта, не мая?! — Памаўчы, Алесь... Нясі ты іх [мяхі] ды кладзі на воз. А сам выходзь на дарогу. Што глядзіш! Мо дрэннае што задумаў! Глядзі, чалавеча... «Значыць, папаўся жучку ў панскую ручку... Што ж цяпер рабіць?» (А. Чарнышэвіч. Світанне).

— *Насовіч:* Папаўся чорны жучку ў белую ручку; *Федароўскі:* Папаўся наш жучку ў панскую ручку.

ПАПАЎСЯ Ў ВАРОНЫ, ТО КРЫЧЫ, ЯК ВОНЫ *Гл.* Трапіў у вараны, крычы, як яны.

ПАРА КАСЦЕЙ НЕ ЛОМІЦЬ. *Гаворыцца, калі хто-н. не адчувае нязручнасці ад празмернай гарачыні на вуліцы або ў памяшканні ці ад вельмі цёплага адзення.* Спачатку ладзілі жыццё, як і раней, — пры спякотным клімаце. Душнавата, праўда, было, але, як кажуць, пара касцей не ломіць (М. Ткачоў. Пошукі скарбаў). Ісці не пры касцюме было гэтаксама няёмка. Таму, павагаўшыся які момант, [Паездак] усё ж накінуў пінжак на плечы. А мо не ўпрэе. Пара касцей не ломіць (Т. Бондар. Жывыя жывуць).

— *Насовіч:* Пара касцей не ломіць: *Прыказкі:* Пара (пар) касцей не ломіць.

ПАРАНЕНЫ ЗВЕР СТРАШНЫ (ЯШЧЭ БОЛЬШ НЕБЯСПЕЧНЫ) *Чалавек, якому прычынілі шкоду, пакуты, здольны на адчайны, непрадказальны ўчынак.* — Ад Нальчыкскага ўсяго можна чакаць, — хваліўся Падвойскі. — Паранены звер страшны... (І. Гурскі. Вецер веку). Пашкуматаны вораг больш не асмельваўся ў адкрытую паказвацца ў заланьскіх вёсках. — Паранены звер яшчэ больш небяспечны, — сказаў аднойчы Пятро Сцяпанавіч. — Трэба падшукаць зручнае месца і быць гатовым вывесці туды ўсю вёску (В. Праскураў. Чалом табе, стараполіца).

— *Ліцвінка:* Самы страшны звер той, што паранены.

ПАРШЫВАЯ АВЕЧКА ЎВЕСЬ СТАТАК ПСУЕ *Гл.* <Адна> паршывая авечка ўвесь статак псуе.

ПА СЕНЬКУ (ПА ХОМКУ) <І> ШАПКА. *Кожны атрымлівае тое, чаго ён варты, што адпавядае яго становішчу.* — Люблю тых, хто мерае вялікай меркай, — пацёр Ціхан рукі, калі гарнец заняў сваё месца на сярэдзіне стала. — Па Сеньку шапка, — пахваліў Прахор (А. Пальчэўскі. Жнівеньская раніца). Так яна [Паліна] па заданню СД і сышлася з Аляксеем Пцічкіным. Як кажуць, па Сеньку і шапка (І. Новікаў. Дарогі скрыжаваліся ў Мінску). Паліцыя не магла разабрацца ў гэтых загадкавых злачынствах: зладзеі не бяруць каштоўныя рэчы, а толькі скарбонкі. Потым выснілася, што сціплымі зладзеямі з'яўляюцца дзеці ад 8 да 10 год. Як гаворыцца — па Сеньку і шапка (Вожык. 1977, №. 19). Па Хомку, як кажуць, і шапка. Якім быў начальнік, такімі аказаліся і некаторыя яго падначаленыя... (У. Корбан. Цеплаход ідзе на Поўнач).

— *Насовіч:* Па Саўку шайка: *Прыказкі:* Па Сеньку шапка; Па Хомку шапка; Па Юрку і шапка.

ПАСЛЯ БОЙКІ КУЛАКАМІ (РУКАМІ) НЕ МАХАЮЦЬ. *Бескарысна і позна дзейнічаць, абурацца, апраўдвацца пасля таго, калі ўжо што-н. зроблена, адбылося.* Не раю вам гэтага рабіць, пасля бойкі кулакамі не махаюць. Разбіты надзеі... Усё прапала... (І. Гурскі. Вецер веку). — Ты крыўдуеш, што я пайшоў дамоў з пушчы? — Што мне крыўдаваць, пасля бойкі рукамі не махаюць (М. Машара. «Крэсы» змагаюцца).

— *Рапановіч*: Пасля смерці рукамі не махай.

ПАСМЯЯЎСЯ ГАРШЧОК З КАТЛА. *Кажуць неадабральна таму, хто высмейвае каго-н., хоць і сам заслугоўвае насмешкі.* Сін.: *Пасмяяўся шалудзівы з пляшывага.* [Базыль:] Ага, чаго ты, Янук, у хаце адседжваешся? [Янук:] А чаго ты толькі па сватах ды па вяселлях ходзіш? [Базыль:] Пасмяяўся гаршчок з катла. Ад дармавой гарэлкі і ты не вельмі адмаўляешся (І. Козел. Папараць-кветка).

* Кажуць, кацёл з гаршка не насмяецца, бо абодва чорныя. Я, мае вы дзеткі, каб на цяперашні розум, то замуж за Сяргеевага бацьку не пайшла б (В.Шырко. Сцяжына да людзей).

— *Ляцкі.* Насмяяўся чыгун з катла: абодва чорныя; *Прыказкі.* Пасмяяўся кацёл з гаршка, што той чорны; Насмяяўся гаршчок з катла, агледзеўся — і сам чорны.

ПАСМЯЯЎСЯ ШАЛУДЗІВЫ З (КАЛЯ) ПЛЯШЫВАГА. *Кажуць неадабральна таму, хто высмейвае каго-н., хоць і сам заслугоўвае насмешкі.* Сін.: *Пасмяяўся гаршчок з катла.* — У вас жа ў школе гэтак. Вучань не так літару вывеў — педсавет і настаўніку вымова. — Утрыруеце ўсё. Ну, утрыруйце, утрыруйце, што ж. Пасмяяўся шалудзівы каля пляшывага (Я. Ермаловіч. Зазімак).

— *Насовіч*: Насмяяўся шалудзівы пляшываму; *Прыказкі* Пасмяяўся лысы з пляшывага; Насмяяўся голы з пляшывага.

НАСПЕХ — ЛЮДЗЯМ НА СМЕХ. *Гаворыцца як парада дзейнічаць не спяшаючыся, каб не памыліцца і не выклікаць насмешак.* Сін.: *Паспяшыш — людзей насмяшыш.* — Хутчэй, хутчэй, — падганяў Шацкі Аляксея. — Паспех — людзям на смех, — пільна ўзіраючыся ў шэрасць наперадзе, толькі і зазначыў Аляксей (Я. Васілёнак. Замецы). — Няма куды спяшацца, — адказала статная, чарнабровая, мусіць, смялейшая за сваю сяброўку і, напэўна, намякаючы на цяжкасці ваеннай пары, пацвердзіла сваю думку прымаўкаю: — Паспех — людзям на смех (М. Аўрамчык. Палон). І ён жа, Лахановіч, таксама ж даўно, мусіць, пакутуе, мучыцца, нічога не піша... А Мо і правільна: паспех — людзям на смех. Хопіць, і так напісалі шмат глупства... (Б. Сачанка. На беразе Іслачы). Возера знікла. Вада сплыла разам з грашамі за работу ў тую трубу, што так неахайна прыстасавалі дарожнікі. Як кажуць, паспех — людзям на смех (Вожык. 1987, № 2).

— *Насовіч:* Паспех людзям на смех; *Прыказкі:* Паспех людзям на смех; Скоры паспех людзям на смех.

ПАСПЫТАЛА СВІННЯ ПАЛЕНА, ПАМЯТАЕ, ДЗЕ ПАЕЛА *Кажуць пра таго, хто, пакараны за сваю віну, памятае пра гэта і асцерагаецца.* Праўду кажа беларуская прыказка: «Паспытала свіння палена, памятае, дзе паела». А каб фашысцкая свіння не забылася і надалей, Чырвоная Армія бесперапынна напамінае ёй (К. Крапіва. Кацёл).

— *Прыказкі:* Паспытала свіння палена, памятае, дзе паела.

ПАСПЯШЫШ — ЛЮДЗЕЙ НАСМЯШЫ!!! *Гаворыцца як парада дзейнічаць не спяшаючыся, каб не памыліцца і не выклікаць насмешак.* Сін.: *Паспех — людзям на смех.* [Корань] выхапіў вудзільна, пацмокаў, паахкаў, зноў начапіў прынаду і закінуў вуду. — Не дарма кажуць: паспяшыш — людзей насмяшыш, — вяртаючыся да кастра, шкадаваў ён

(І. Гурскі. На скрыжаванні дарог). [Антон:] Не падумаўшы, лезці напралом нельга. Ведаеш пагаворку: паспяшыш — людзей насмяшыш? А тут калі паспяшыш — плакаць будзеш (А. Макаёнак. Ворагі). А навошта спяшацца? Паспяшыш — людзей насмяшыш (В. Праскураў. Высокі поўдзень). Мяккая, сапрэлая ад доўгага зімовага сну зямля як быццам правальваецца пад нагамі, і я падаю. І праўда: паспяшыш — людзей насмяшыш (У. Ягоўдзік. Пугачова песня).

* [Паўлінка:] Можа б было лепей, каб яшчэ трохі пачакаць, а то так скора, ратам... Хто спяшыць, той людзей смяшыць (Я.Купала. Паўлінка).

— *Прыказкі*: Паспяшыць — людзей насмяшыць.

ПА ХОМКУ <І> ШАПКА. *Гл.* Па Сеньку (па Хомку) <і> шапка.

ПАЦІХУ ЕДЗЕШ — ДАПЕЙ БУДЗЕШ. *Гл.* Цішэй едзеш — далей будзеш.

ПАШКАДАВАЎ ВОЎК КАБЫЛУ <ПАКІНУЎ ХВОСТ ДЫ ГРЫВУ> *Кажуць пра таго, хто толькі на словах шкадуе кто-н., а на справе гатовы нашкодзіць яму.* Сін.: *Любіў рак жабу, аж вочы выеў.* — Дык, значыць, прызначаны замяшчаць небараку Спалона, якога аходалі вашы бальшавікі. Не вынес, нябога, ганьбы свае краіны! Мацуйцеся і вы! — Пашкадаваў воўк кабылу, пакінуў хвост ды грыву, — насмешліва адзначыў Самойла (І. Гурскі. Вецер веку). — Ох, шкада мне цябе, дзед. — Пашкадаваў воўк кабылу... (І. Шамякін. Петраград—Брэст). [Федзя:] Чаго вы ад мяне хочаце? [Ціт:] Далібог, нічога. Проста клапоцімся аб тваім здароўі. [Федзя:] Ведаю я вашы клопаты. Пашкадаваў воўк кабылу... (В. Зуб. Злавацца не трэба).

— *Прыказкі:* Пажалеў воўк кабылу, аставіў хвост ды грыву; *БРС.* Пашкадаваў воўк кабылу, пакінуў хвост ды грыву.

ПАШЛІ ДУРНОГА, А ЗА ІМ ДРУГОГА. *Гаворыцца з абурэннем пра таго, хто, пасланы куды-н. з пэўным заданнем, доўга не вяртаецца назад.* Калі ўсе ўчацвярых пакінулі памяшканне, на дзядзінцы іх стрэла Волька. — Пашлі дурнога, а за ім другога, — прывітала яна Сёмку (Ц. Гартны. Сокі цаліны). — Сходу, пэўне, не будзе. Пётра дзесьці як сеў, дык і прыкіпеў... — Ды яно так, — дадала з печы старая, — пашлі дурнога, а за ім другога... (П. Галавач. Спалох на загонах). — Можа, у палон захапілі вашага «разведчыка»? — Пашлі дурнога, а за ім другога, — зарагатаў Андрэй. — Бяжы, — кіўнуў ён на мяне, — выручай свайго Сухарку (С. Грахоўскі. Гарачае лета). Пятро Цэдрык сядзеў у канторы і чакаў каваля Герасіма. Даўно ўжо паслаў хлопца ў кузню, каб пазваў яго, і от, бач, не прыйшоў ні адзін, ні другі. «Пашлі дурнога, а за ім другога», — падумаў Цэдрык сам сабе, насунуў на галаву шапку і хацеў быў ужо ісці дамоў снедаць (М. Капыловіч. На сваім селішчы).

— *Насовіч:* Паслаўшы дурнога, за ім пашлі другога; *Раманаў.* Пашлі дурнога, а за ім другога; *Прыказкі:* Пашлі дурнога, а за ім другога.

ПАШЛІ ДУРНЯ БОГУ МАЛІЦЦА, ДЫК ЁН ЛОБ РАЗАБ'Е. *Гл.* Загадай дурню богу маліцца, дык ён і лоб разаб'е.

ПЕНЬ ГАРЭЎ, А ЧОРТ ХВОСТ ПАГРЭЎ. *Гаворыцца пра чалавека, сваяцтва з якім выклікае сумненне, падазрэнне.* [Ядзя:] Ен жа брат мой! [Жыгліцкая:] Брат... Пень гарэў, а чорт хвост пагрэў — такая ў цябе радня з ім! (І. Козел. Над хвалямі Серабранкі).

— *Прыказкі:* Пень гарэў, а чорт рукі пагрэў.

ПЕНЬ ПРЫБЯРЫ, ТО І ПЕНЬ ХАРОШЫ. *Добрае адзенне або парадак, чысціня ўпрыгожваюць каго-н. ці што-н.* Вось шубу купім за чатырыста рублёў ды боцікі за сто дваццаць — заўважаць. Пень прыбяры, то і пень харошы. А дзе тыя спадніцы джынсавыя прадаюць? І спадніцу мо-

Kamunikat.org

лена купіць. Чым ты не такая, як усе? (Н. Маеўская. Надзеевіч). ПРЫБЯРЫ ПЕНЬ, ДЫК І ЁН БУДЗЕ ПРЫГОЖЫ. Зоська неаднойчы чула ад старэйшых прымаўку, што прыбяры пень, дык і ён будзе прыгожы. Геньку, аднак, пасавала ўсякае ўбранне: ці быў на ім каверкотавы сіні касцюм і адмысловыя скараходная чаравікі, ці парусінавы шэры камбінезон і простыя рабочыя боты (М. Паслядовіч. Святло над Лішкам).

* О! Такі ж недарма кажуць тыя людзі: убяры ты і пень, то харошы будзе! Не, дапраўды: зірні — што за хата стала! Хат такіх на сяле ты налічыш мала. А за гэта за ўсё гаспадыні хвала! (Я. Колас. Батрак). Прымаўка з даўніны ходзіць светам: будзе пень прыгожым — прыадзень... Адмаўляю прымаўку я гэту: прыбярэш яго ў самацветы — як і быў, глухім застаўся пень (А. Бялевіч. Залаты запас).

— *Насовіч*: Прыбяры пень, і пень будзень прыгож; *Прыказкі*: Прыбяры пень, і пень харошы (прыгожы); Убяры пень, і пень харош.

ПЕРАД СМЕРЦЮ НЕ НАДЫШАШСЯ. *У апошні момант не паправіш цяжкага становішча, не зробіш таго, што не было зроблена раней, за больш працяглы час.* Ніякім прачэсваннем тыла Гітлер не заткне дзірак на фронце. «Перад смерцю не надышашся», — кажа беларуская прыказка (К. Крапіва. Перад смерцю не надышашся).

— *Насовіч*: Перад смерцю не надышашся; *Прыказкі*: Перад смерцю не надышашся.

ПЕРАЖЫЛІ ЛЕТА ГАРАЧАЕ, ПЕРАЖЫВЁМ І ДЗЯРМО САБАЧАЕ. *Кажуць з упэўненасцю ці з надзеяй перажыць, выцерпець што-н., справіцца з цяжкасцямі* — Эх, хлопцы, хлопцы! — сказаў я, каб атрэсціся ад цяжкіх думак. — Перажылі мы, як той казаў, лета гарачае, перажывём і дзярмо сабачае. Грышкі ўсякія, носікі, бабрукі... Дарэмна ты, Іване, многа думаеш пра іх (Я. Брыль. У Забалоцці днее). — Пад Ленінградам, у блакадзе, горш даводзілася, а ўсё перажылі. Не дрэйф! — І то праўда! — пагаджаліся беларусы. — Перажылі лета гарачае, перажывём і дзярмо сабачае (Р. Кобец. Ноеў каўчэг).

* [Аўгіня:] А маё сэрца нібы чула, што я вас убачу... І вось як яно сталася. [Талаш:] Нічога, нічога, Аўгінька. Перажылі лета гарачае, перажывём і панскую няволю (Я. Колас. У пушчах Палесся).

— *Федароўскі.* Перабыла лета гарачае, перабуду жыццё сабача.

ПЕРАМЕЛЕЦЦА — МУКА БУДЗЕ. *Усё дрэннае, непрыемнае з часам пройдзе, забудзецца. Кажуць, каб суцешыць, супакоіць таго, хто ўсхваляваны чым-н., перажывае якія-н. цяжкасці.* Ён [Дулеба] не парушыўся ў сваіх перакананнях, нават пабачыўшы бурлівы вір маніфестантаў на вуліцах Пінска, калі паліцыя баязліва пахавалася. А старшыні сказаў: —

Нічога, Захар: перамелецца — мука будзе. — Або мука, або мука, — уздыхае старшыня (Я. Колас. На ростанях). [Ракітны:] Заява непакоіць? Глупства ўсё гэта. Перамелецца — мука будзе (К. Крапіва. На вастрыі). Падтрымаеце мяне — будзеце жыць і гора не мець... А што думае Саша — гэта мне і так вядома. Нічога. Перамелецца — мука будзе (І. Шамякін. Трывожнае шчасце). Ты не перажывай надта. Перамелецца — мука будзе (А. Рыбак. Трэба было жыць).

* [Янка:] Ці ж першыя для Менску гэтыя трывожныя мінуты? Час было б, цётачка, і прывыкнуць да іх. [Ганупя:] Ды яно ж так. Але сваім чынам да дзела ўсё гэта, ах, як да дзела! [Янка:] Э! Ліха перамелецца і мука будзе (Я. Купала. Тутэйшыя).

— *Насовіч*: Перамелецца, мука будзень; *Федароўскі*: Усё перамелецца, а мука будзе; *Прыказкі*: Перамелецца — мука будзе.

Kamunikat.org

ПЕРАНАЧУЕМ, БОЛЕЙ ПАЧУЕМ. I. *Гаворыцца з надзеяй пачуць у бліжэйшы час што-н. новае.* [Броня:] І сёння нейкага чына хавалі. Кажуць, ля Рудзенска недзе партызаны ўходалі. [Гудовіч:] Ну вось! А ты казала, няма добрых навін. [Броня:] Дык гэта мала. [Гудовіч:] Пераначуем, болей пачуем (К.Крапіва. З народам). — Коля, ці не пара спаць? Дай людзям адпачыць. — І праўда, — дабрадушна згадзіўся ён, бо самога ўжо марыў сон. — Можа, заўтра яшчэ пагаворым? — спытала на развітанне Ганна. — Бадай што не. Раненька еду. — Ну што ж, пераначуем — болей пачуем, — засмяялася яна (І. Новікаў. Тварам да небяспекі).

2. *Раніцай прыйдзе больш правільнае рашэнне. Кажуць, калі адкладваюць рашэнне чаго-н. на заўтрашнюю раніцу, калі ўсё стане ясней, больш відавочна.* Сін.: *Раніца мудрэйшая за вечар.* — Але можа здарыцца, што заўтра будзе позна... — Бог бацька!.. — Богам просім! — Пераначуем — болей пачуем (І. Гурскі. Вецер веку). — Дык пойдзем заўтра ў Крычаў ай не?.. — Пераначуем — болей пачуем, — адказала Палага (І. Чыгрынаў. Апраўданне крыві). Надзя заспяшалася, напаследак сказала: — Заўтра яшчэ пагамонім — пераначуем, то болей пачуем (І. Капыловіч. Бяроза на мяжы).

— *Насовіч*: Пераначуем, болей пачуем; *Прыказкі.* Пераначуем, болей пачуем.

ПЕРШАЯ ЖОНКА АД БОГА, ДРУГАЯ АД ЛЮДЗЕЙ, А ТРЭЦЯЯ АД ЧОРТА. *Кажуць таму, хто другі ці трэці раз жэніцца.* — Навошта табе гарадская? Бяры нашу, гарадоцкую. Баявая, працавітая. Табе догляд трэба, каб зварыць умела. Ці любіш? — І сам не ведаю. — Гэта на ўсё жыццё. Першая ад бога, другая ад людзей, а трэцяя ад чорта. Помні (К. Марчук. Кветкі правінцыі).

— *Прыказкі* Першая жонка ад бога, другая ад людзей, а трэцяя ад чорта.

ПЕРШАЯ <ЧАРКА> КАЛОМ, ДРУГАЯ САКАЛОМ, А ТРЭЦЯЯ САМА ЎЛЯЦІЦЬ (АСТАТНІЯ ПАЛЯЦЯЦЬ ДРОБНЫМІ ПТУШАЧКАМІ).
Кожная наступная чарка гарэлкі лягчэй п 'ецца. Гаворыцца, калі хто-н. запар выпівае некалькі чарак пітва або калі адмаўляецца піць яшчэ. Мысліцкі наліў яму [Іодку] чарку. — Як кажуць... Першая — калом... другая — сакалом... а трэцяя — сама ўляціць (Р. Мурашка. Салаўі святога Палікара). — А кажаш, што майстар выпіць... — дапёк Іваноў. — Хіба шаўцы моршчацца ад чаркі? — Першая — калом, другая — сакалом, астатнія паляцяць дробнымі птушачкамі, — у жарт сказаў Пятро (І. Новікаў. Тварам да небяспекі).

— *Насовіч.* Першая чарка калом, а другая сакалом.

ПЕРШЫ БЛІН ВЫЙШАЎ КАМЯКОМ *Гл.* Першы блін камяком

ПЕРШЫ БЛІН КАМЯКОМ. *Пачатак якой-н. справы бывае няўдалым. Гаворыцца ў апраўданне няўдалага пачатку якой-н. справы.* — Нічога не зрабілі і самі ледзь з зубоў смерці вырваліся. — Першы блін камяком, Ніна (Р. Няхай Алёшка атаман) ПЕРШЫ БЛІН ВЫЙШАЎ (АТРЫМАЎСЯ) КАМЯКОМ. — Ну што, перапісалі?.. — Перапісаў, гаспадзін інжынер, ды толькі першы блін выйшаў камяком. Калі б вы былі ласкавы і далі мне аркуш чыстай паперы, дык я зрабіў бы гэта добра (Я. Колас. На ростанях). — Але, таварыш Платовіч, я маю на воку не толькі мл[ы]н, а і лесапілку... — Чакай, чакай, чакай! — замахаў рукою Платовіч. — Спраўся наперад з адным, а пасля пяройдзеш да другога... А то бывае, што ў муку насыплецца пілавін і... першы блін выйдзе камяком... (Ц. Гартны. Свае бліны). Стаянкі свае мы больш-менш упарадкавалі, цяпер за падпольныя групы як след возьмемся. Дык пастарай-

цеся, каб першы блін не атрымаўся камяком (М. Ткачоў. Згуртаванасць).

— *Насовіч*: Першы блін і тэй комам; *Прыказкі*: Першы блін комам.

ПЕРШЫ ДЗЕНЬ ГОСЦЬ — ЗОЛАТА, ДРУГІ — СРЭБРА, ТРЭЦІ — МЕДЗЬ, ДАДОМУ (ДАХАТЫ) ЕДЗЬ. *Пра неабходнасць захоўваць меру пры гасцяванні.* Але кожнаму гасцяванню прыходзіць канец. Праўду' кажуць: «Першы дзень госць — золата, другі — срэбра, трэці — медзь, дадому едзь». І мы пачалі збірацца ў дарогу (С. Грахоўскі. З воўчым білетам). Мая баба., казала так: госць першы дзень золата, другі — срэбра, трэці — медзь, дахаты едзь. Таміліся мы абое з жонкай мо з таго, што білі лынды, не было работы (Г.Марчук. Кветкі правінцыі).

— *Насовіч*: Госць першы дзень — золата, другі — серабро, а трэці — медзь, хоць і з двару едзь. *Прыказкі.* Першы дзень госць — золата, другі — серабро (срэбра), трэці — медзь, дамоў едзь.

ПЕШЫ КОННАМУ НЕ ТАВАРЫШ. 1. — Сходзі, сястрыца!.. І мне ролю выбераш, — пажартавала Зосітэ, і гэта навяло на жарт Анежку. — Дык як жа мы пойдзем? — упікнула яна Алеся. — Пешы ж коннаму не таварыш! — Дзеля вас я назаўсёды спешуся... (П. Броўка. Калі зліваюцца рэкі). — Як жывеш, Зміцер? Нешта мы з табой рэдка бачымся. — Ды што ж, братка, пешы коннаму не таварыш. Ты ўсё гойсаеш недзе, а наша дзела такое — пяхота (Я. Брыль. Птушкі і гнёзды).

2. *Людзей, розных па характары, сацыяльным становішчы і пад., нішто не можа аб'яднаць. Кажуць пра таго, хто не раўня каму-н.* Сін.: *Арлу з савой не па дарозе; Воўк казе не таварыш; Гусь свінні не таварыш.* [Сцёпка:] Ну што папалюем, Вася? [Васіль:] Пешы коннаму не таварыш. Ты са стральбой, а ў мяне і солі няма, каб качкам на хвост насыпаць. Хіба загоншчыкам быць у цябе (І.Козел. Над хвалямі Серабранкі).

— *Насовіч*: Пешы коннаму не таварыш; *Прыказкі.* Пешы коннаму не таварыш; Конны пешаму не таварыш.

ЛІДЫ ЕШ, ПАКУЛЬ РОТ СВЕЖ, БО ЯК УМРЭШ, ТО І КАЛОМ НЕ ЎПРЭШ. *Гаворыцца як жартаўлівае застольнае пабуджэнне піць і есці.* Сін.: *На тым свеце не дадуць.* [Навум:] Відна, кум, што ўчора губы не жалаваў. Ты, відна, помніў прымаўку: патуль пій ды еш, пакуль рот свеж, бо як умрэш, то і калом не ўпрэш (В. Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

* [Захар:] Глядзіш, дык душа радуецца. Даўно нашы палі не бачылі такіх усходаў... [Кузьма:] Чаму ж нам не піць! Як кажуць: пі і еш, пакуль рот свеж, а як у роце завяне, дык і муха не загляне (А. Макаёнак. Узыходы шчасця).

— *Насовіч*: Еш, пакуль рот свеж, а як умрэш, і калом не вапрэш; *Янкоўскі.* Патуль пі ды еш, пакуль рот свеж; *Выслоўі*: Еш, пакуль рот свеж, а як памрэш, дык і не лізнеш.

ПІ, ДЫ РОЗУМУ НЕ ПРАПІ. *Пра ўмеранасць пры ўжыванні спіртнога.* [Ціт:] Да вас, куме! (П'е да войта і падае яму). [Навум:] Знаеш прымаўку? Пій да розуму не прапій (В.Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

— *Насовіч:* Пі, ды вума не прапі; *Раманаў*: Піць пі, але ўма не прапі; *Ляцкі.* Піць пі, але вума не прапі.

ПІСАЎ ПІСАКА, ШТО НЕ РАЗБЯРЭ І САБАКА. *Кажуць насмешліва пра таго, хто піша неразборліва, нечытэльна.* — Ну, і пісар жа з цябе! — накінуўся ён [староста] на Міхалку. — Пісаў пісака, што не разрябрэ і сабака... Бадай ты згарэў! Ідзіце, хлопцы, дахаты. Прыйдзе пісар, дык і напіша... (Я. Колас. Кантракт).

*— Не, — наш Алесь пісаць умее! — Ну, гэта я-то трохі знаю, хоць часам сам не расчытаю, што напішу, — такі пісака — не расчытае і сабака (Я.Колас. Новая зямля).

— *Федароўскі:* Пісала пісака, не прачытае сабака; *Прыказкі.* Пісаў пісака — не разбярэ ні кот, ні сабака.

ПЛАКАЎ, ПЛАКАЎ, А БОГ БЫЎ АДНАКАЎ, ПАЧАЎ ТАНЦАВАЦЬ, ПАЧАЛО ШАНЦАВАЦЬ. *Гл.* Плакаў, плакаў — усё бог аднакаў, пачаў пяяць (спяваць) — стаў бог даваць.

ПЛАКАЎ, ПЛАКАЎ — УСЁ БОГ АДНАКАЎ, ПАЧАЎ ПЯЯЦЬ (СПЯВАЦЬ) — СТАЎ БОГ ДАВАЦЬ. *Лепш весяліцца, чым бедаваць, плакаць. Гаворыцца для падбадзёрвання каго-н.* Як скончылі чытаць [пісьмо], усе пасумнелі і не ведалі, з чаго пачаць гутарку... — Эт! — махнуў рукой Габрусь, — «плакаў, плакаў — усё бог аднакаў, пачаў пяяць — стаў бог даваць». Бярыся, Халімон, за гармонік! (З. Бядуля. На стаянцы).

ПЛАКАЎ, ПЛАКАЎ, А БОГ БЫЎ АДНАКАЎ, ПАЧАЎ ТАНЦАВАЦЬ, ПАЧАЛО ШАНЦАВАЦЬ. Драбнейшую [рыбу] пакінулі сабе, адборную ж Андрэй і Янка патарабанілі ў Панямонь. За парогам Янка сказаў: — Плакаў, плакаў, а бог быў аднакаў, пачаў танцаваць, пачало шанцаваць (Я. Колас. На ростанях).

— *Федароўскі'.* Плакаў, плакаў — бог аднакаў, стаў спяваці — стаў бог даваці; *Прыказкі*: Хоць усцеж плакаў, плакаў, усё ж быў аднакаў, а як пачаў пяяць, стаў і бог даваць.

ПОКІ СОНЦА ЎЗЫДЗЕ, РАСА ВОЧЫ ВЫЕСЦЬ. *Гл.* Пакуль (покі) сонца ўзыдзе, раса вочы выесць.

ПОКУЛЬ З БАГАТАГА ПУХ, ТО З БЕДНАГА ДУХ. *Гл.* Пакуль (покуль) з багатага пух, то з беднага дух.

ПОНАЧЫ ЎСЕ КАТЫ ШЭРЫЯ. *Гл.* Ноччу (поначы) усе каты (кошкі) шэрыя.

ПОП СВАЁ, <А> ЧОРТ СВАЁ. *Ты яму гаворыш пра адно, а ён, не зважаючы, зусім пра іншае. Кажуць пра ўпартага чалавека, з якім цяжка дамовіцца.* Сім.: *Ты яму «стрыжана», а ён табе аголена»; Хто ў боб, <а> хто ў гарох <а хто ў сачыўку>; Я яму пра Фаму, а ён мне пра Ярому.* Вы думаеце, што мы нічога не рабілі, каб ахапіць падпіскай іх?.. У кожнай хаце пабывалі. І што? Ці палену гавары, ці ім. «Вы, — кажуць, — электрычнасць нам правядзіце, каб мы не сляпіліся пры комінках ды газоўках». Як той казаў, поп сваё, а чорт сваё (Я. Ермаловіч. Стаяў маладзік над лесам). — Што ж яму рабіць засталося? — Чалавекам быць.
— Поп сваё — чорт сваё. Лёгка сказаць. Тут бы камень не ўтрываў — перавярнуўся (Л. Калодзежны. Водар палыну).

— *Насовіч*: Поп сваё, а чорт свае: аддай маю малітку; *Прыказкі*: Поп сваё, а чорт сваё; Поп сваё, чорт сваё.

ПРА ВОЎКА (АБ ВОЎКУ) ПАМОЎКА, А ЁН <І САМ> ТУТ. *Кажуць пра таго, хто прыходзіць якраз тады, калі пра яго гавораць, успамінаюць.* Як кажуць, пра воўка памоўка, а ён тут. Так было на гэты раз і з Мядзведзем (А. Якімовіч. Казка пра смелага вожыка). А вунь і сам Віктар з завулка паказаўся. Пра воўка памоўка, а ён і сам тут (М. Машара. «Крэсы» змагаюцца). Пра воўка памоўка, а ён і тут. А ён і тут — ну проста цуд! З’явіўся ў тую ж мінуту якраз. «Дзень добры!» — кажа, і мы — у адказ (А. Вярцінскі. Пра воўка памоўка...). [Навум:] Маўчы, Ціт! Не наша дзела аб гэтым гаманіць... Ты гамоніш, а ён шмыг — і тут. Ведаеш прыпавесць: ты з варот, а ён чэраз плот, аб воўку памоўка, а ён тут (В. Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

* На першае яна [Ніна] зробіць халаднік з яйцом, на другое — рыбу- І чыгунок бульбы маладое адварыць. І сяледчык ёсць. Хоць госця прымай. А госць — як воўк на памоўку. На двары стукнула фортка варот. Андрэй? (М. Лобан. Гарадок Устрою»).

— *Насовіч*: Пра воўка памоўка, а воўк з падналуску; *Прыказкі*: Аб воўку памоўка, а воўк тут.

ПРАПАЛА КАРОЎКА, ПРАПАДАЙ (НЯХАЙ ПРАПАДАЕ) <І> ВЯРОЎКА. *Страціўшы вялікае, няма чаго шкадаваць малое, дробязі.* Сін.: *Зняўшы галаву, па валасах не плачуць.* [Юзік:] Нічагуткі, не пужайцеся. Усяк бывае, і жабрак пану грош кідае... Піце. Дзе наша не прападала. Прапала вяроўка, прападай кароўка. Хоць у мяне дык наадварот, прапала кароўка, прападай вяроўка (Л. Родзевіч. Блуднікі). Дубель прыйшоў дадому спустошаны — як мяшок, з якога высыпалі зерне. Кажуць: прапала кароўка, няхай прападае і вяроўка. Чыстая праўда. Не дурань выдумаў Якая радасць з гаспадаркі, калі на службе нелады? (Я. Ермаловіч. Стаяў маладзік над лесам). Маці сваёй я перастаў пісаць. Наогул з радзімай парваў усякія сувязі. Нават прызнавацца, што я беларус, нікому не хацеў. Як кажуць, прапала кароўка, няхай прападае і вяроўка (Б. Сачанка. Споведзь).

* Дзе сякуць, там лягуць шчэпкі проч, соладка ці горка; дзе прапала кароўка за ноч, — прападай вяроўка (Я.Купала. З угодкавых настрояў). — А мне ўсё роўна, — са скрухай махнуў я рукой. — Згубіўшы кароўку, не плачуць па вяроўцы... У мяне нічога няма (Р.Няхай. Сірочы лес).

— *Прыказкі:* Прапала кароўка, прападай і вяроўка; Прапала кароўка — няхай прападае і вяроўка.

ПРАЎДА ВОЧЫ КОЛЕ. *Праўда не заўсёды прыемная, раздражняе, выклікае злосць. Кажуць, калі хто-н. пярэчыць, не згаджаючыся з крытычнымі заўвагамі.* [Дзед Мікіта:] Вось табе фігурацыю за тваю турбацыю. Сам правалішся, чуй, дурань-браце. [Аслаў:] Бачыш, як не злюбіў* праўда вочы коле (Я. Колас. Вайна вайне). [Прадстаўнік асветы:] Слухайце, паненачка! Я вас прашу пакінуць размову аб палітыцы! [Маруся:] Не падабаецца?.. Праўда вочы коле? (У. Галубок. Краб). Сяргей паспрабаваў быў зайсці на «трыбуну». — О, ле-е! — замахаў рукамі Русаковы
— Цябе, галубчык, добра ведаем яшчэ па выступленні ў гімназіі!
Што, праўда вочы коле? — злосна кінуў Сяргей (І. Гурскі. Вецер веку).
— Не падабаецца, пэўна, — казаў Пятрусь, — праўда вочы коде (Я. Брыль. Праведнікі і зладзеі).

— *Насовіч*: Праўда вочы колець; *Прыказкі:* Праўда вочы коле.

ПРАЎДА НЕ СКВАРКА, З КАШАЮ НЕ З'ЯСІ. *Праўда непазбежна пераможа.* Вось тады, калі вынікала якая заблытаная справа агульнавяскоавага характару, злазіў з печы зусім стары ўжо дзед Мікодым, выходзіў на вуліцу і голасна зазначаў: — Вы не думайце таго — праўда не скварка, з кашаю не з'ясі. Выйдзе наверх яна, родная, бо ўжо сама зямля прысягала небу не пускаць адгэтуль цёмнай, заблытанай праявы (Я.Колас. На ростанях).

— *Прыказкі.* Праўда не скварка — з блінам не з'ясі.

ПРАЦА НЕ ВОЎК, У ЛЕС НЕ ЎЦЯЧЭ. *Гл.* Работа (праца, справа) не воўк, у лес не ўцячэ (не збяжыць, не пабяжыш»).

ПРАЦУ ПАЛЮБІШ — ЧАЛАВЕКАМ БУДЗЕШ. — А ці не лепей пайсці працаваць? — сам сабе разважаў Кулік. — Працу палюбіш — чалавекам будзеш (І. Гурскі. Чужы хлеб).

— *Рабкевіч:* Працу палюбіш — чалавекам будзеш.

ПРЫБЯРЫ ПЕНЬ, ДЫК І ЁН БУДЗЕ ПРЫГОЖЫ *Гл.* Пень прыбяры, то і пень харошы.

ПРЫВЫЧКА — ДРУГАЯ НАТУРА. *Прывычка — арганічная патрэба, унутраная схільнасць каго-н.* Увогуле, лежачы ў халаце на мяккай міністэрскай канапе, Троцкі адчуваў асалоду ад язды. ад камфорту. Ён любіў камфорт. Што зробіш — прывычка — другая натура (І. Шамякін. Петраград—Брэст).

— Паўкалька з лацінскай мовы: Consuentudo est altera natura.

ПРЫЙДЗЕ ІЛЬЯ НАРОБІЦЬ ГНІЛЛЯ *Ужываецца як адзін з паказчыкаў народнага календара прыроды; пасля Ільі — свята ў хрысціян, якое прыпадае на 20 ліпеня (па старым стылі), — звычайна пачынаюцца дажджы.* [Міхальчук:] Дый надвор'е ў нас такое, што... Клімат. Не загадаеш, дый не паслухаецца. Прыйдзе Ілья і наробіць гнілля. Як у мінулым годзе — восем гектараў аўса пагніло на полі і шэсць гектараў жыта парасло ў бабках (А. Макаёнак. Выбачайце, калі ласка). Кажуць, прыйдзе Ілья — наробіць гнілля. Але не кожны год здаралася, каб амаль скрозь усе спасы на двары стаяла багно (І. Чыгрынаў. Плач перапёлкі). «Прыйшоў Ілья, нарабіў гнілля» — звычайна ў ліпені ішлі зацяжныя — па тыдні, а то і па два — дажджы (Б. Сачанка. Вечны кругазварот).

*— Так, без навальніцы не абыдзецца, — ахвотна падтакнуў Сомаў. - Ілья наробіць гнілля... (А. Масарэнка. На бабровых тонях).

— *Прыказкі*: Прыдзець Ілья — наробіць гнілля; Прыйшоў Ілья — даў гнілля.

ПРЫЙДЗЕ І НА КРАПІВУ МАРОЗ. *Гл.* Будзе (прыйдзе) і на крапіву мароз.

ПРЫЙДЗЕ І НА НАШУ ВУЛІЦУ СВЯТА *Гл* Будзе <калі-небудзь, не калі> і на нашай вуліцы свята.

ПРЫЙШЛА ПРАЧЫСТАЯ — УСЁ ПОЛЕ ЧЫСТАЕ *Ужываецца як адзін з паказчыкаў народнага календара прыроды; прачыстая — свята ў хрысціян, якое прыпадае на 15 жніўня (па старым стылі).* У сёлах звычайна казалі: «Прыйшла прачыстая — усё поле чыстае». Ні снапа, ні каліва, ні зярняці, ні бульбіны ў полі не асталося (С. Грахоўскі. Мястэчка... Мястэчка).

— *Прыказкі.* Прыйшла прачыстая — стала поле чыстае.

ПРЫЙШЛІ ПАКРОВЫ — ЗАГАНЯЙ У ХЛЕЎ КАРОВЫ *Ужываецца як адзін з паказчыкаў народнага календара прыроды; пакровы (пакроў) — свята ў хрысціян, якое прыпадае на 1 кастрычніка (па старым стылі).* Мы [пастухі] супакоіліся і цягнулі сваю службу да канца — гэта значыць да пакроў. «Прыйшлі пакровы — заганяй у хлеў каровы» — гаворыцца ў народнай прыказцы. Так было і ў нас (А. Якімовіч. Канец сервітуту).

— *Прыказкі.* Пакровы — зарыкалі каровы; Пакрова — зарыкала ў хляве карова.

ПРЫЙШЛО І НА НАШУ ВУЛІЦУ СВЯТА *Гл.* Будзе <калі небудзь, некалі> і на нашай вуліцы свята.

ПРЫЙШОЎ МІКОЛА, НЕ ПЫТАЙ НІ Ў КОГА, БЯРЫ СЯВЕНЬКУ І (ДЫ) СЕЙ ПАМАЛЕНЬКУ. *Ужываецца як адзін з паказчыкаў народнага календара прыроды; Мікола — свята ў хрысціян, якое прыпадае на 9 мая.* Прыйшоў святы Мікола. «Прыйшоў Мікола, не пытай ні ў кога, бяры сявеньку і сей памаленьку», — кажуць людзі, хоць перад Міколаю і пасаджана, і пасеяла, астаецца, можа, толькі грэчка не пасеяна (Я.Колас. Наша сяло, людзі і што робіцца ў сяле). — А зярняты хіба роўна сеяліся? — запытаўся Валодзя. — Не так, вядома, як з сеялкі. Але нішто.

Kamunikat.org

Я нават прыказку помню: «Прыйшоў Мікола, не пытай ні ў кога, бяры сявеньку ды сей памаленьку» (А.Якімовіч. Асінае гняздо).

— *Прыказкі*: Прыйшоў Мікола — сей, не пытай ні ў кога.

ПРЫЙШОЎ ПЯТРОК — АПАЎ ЛІСТОК; ПРЫЙШОЎ ІЛЬЯ — АПАЛА ДВА. *Пра набліжэнне восені. Ужываецца як адзін з паказчыкаў народнага календара; Пятрок і Ілья — святы ў хрысціян (першае — 29 чэрвеня, другое. — 20 ліпеня па старым стылі).* Прыйшоў Пятрок — апаў лісток; прыйшоў Ілья — апала два». Так кажуігь людзі, бачачы чуць відны паварот ад лета к восені (Я.Колас. Восень).

*І ўсё жывое чакае, калі пачне падавацца на восень, калі прыйдзе Пятрок — адшчыкне лісток, прыйдзе Ілья — адшчыкне два (А.Кажадуб. Стрэчанне).

— *Насовіч*: Прыйшоў Пятрок — апаў лісток; прыйшоў Ілья — апала два; *Прыказкі*: Прыйшоў Пятрок — адпаў лісток; прыйшоў Ілья — адпала два.

ПРЫМАЧЫ ХЛЕБ — САБАЧЫ. *Гаворыцца як ацэнка становішча прымака, што жыве ў доме бацькоў жонкі.* Гавораць, што прымачы хлеб — сабачы. А я, браткі, па праўдзе вам скажу: жыву сабе. не ныю і не плачу, па бацькаваму дому не тужу (В. Вітка. Прымак). Твая карова, твая цялушачка, а я тут хто? Прымак... Праўда, людзі кажуць, што прымачы хлеб — сабачы... (І. Капыловіч. Айчым). Самастойнае жыццё трэба і пачынаць самастойна, гэта аксіёма. Можа, вас згодзіцца ўзяць бацька Веранікі? Але я б не раіў да іх ісці. Знаеш, як кажуць у народзе: прымачы хлеб сабачы (М. Герчык. Вяртанне да сябе).

— *Федароўскі*: Прымачы хлеб — сабачы; *Прыказкі*: Прымачы хлеб — сабачы; Прымацкі хлеб — сабацкі.

ПРЫХОДЗІЦЬ І НА НАШУ ВУЛІЦУ СВЯТА *Гл.* Будзе <калі-небудзь, некалі> і на нашай вуліцы свята.

ПРЫЯЦЕЛЬ ПАЗНАЕЦЦА Ў НЯШЧАСЦІ *Гл.* Дружба (прыяцель) па знаецца ў няшчасці.

ПУГАЙ АБУХА НЕ ПЕРАБ'ЕШ. *Немагчыма, бескарысна супрацьстаяць сіле, уладзе. Кажуць, калі каму-н. прыходзіцца змірыцца з абставінамі.* Сін.: *Галавою сцяны не праб'еш; Напроці ветру не падзьмеш; Супраць ражна не папрэш.* Наплакаліся, нагараваліся, як досыць. Плач не плач, як той казаў, пугай абуха не пераб'еш; так і мы аплакалі лес, а па нас ніводзін бес (У. Галубок. Абмылка вучонага). Не, Мікола, прыйдзецца адступаць. Як сцямнее, падмазваць пяткі і абрывацца ў лес. Значыць, правільна гавораць — пугаю абуха не пераб'еш (У. Карпаў. Нямігі крывавыя берагі). Дзеля гэтага трэба не гаруноўскім розумам гаспадарку весці. Ну, а перамагчы Гарунова, самі ведаеце... Як кажуць, пугай абуха не пераб'еш (І. Дуброўскі. Зямныя вузлы). Аляксей Пятровіч хоць і разумеў, што пугай абуха не пераб'еш, аднак лёгка здавацца не збіраўся (А. Кажадуб. Помнік).

*Не чапай ты гэтага Скакуна, Янка. Хай яго лепей пярун заб'е... Дый у раёне, гавораць, у яго плечы ёсціка. Ці ж пераб'еш ты адзін, Янка, абух пугаю... (І. Галубовіч. Кувала зязюлька).

— *Насовіч*: Плеццю абуха не перасячэш; *Прыказкі.* Плеццю абуха не пераб'еш; *БРС.* Пугай абуха не пераб'еш.

ПУЖАНАЯ ВАРОНА <І> КУСТА БАІЦЦА *Той, хто ўжо аднойчы сутыкнуўся з непрыемнасцямі, няўдачай, робіцца празмерна асцярожным і баіцца нават таго, што нічым не пагражае.* Сін.: *Апёкшыся на малацэ, і на ваду дзьмеш.* — Ім і хавацца няма чаго. — Ведаеш, Сярожа, пужаная варона і куста баіцца (М. Машара. «Крэсы» змагаюцца). На шчасце, му-

kamunikat.org

зыка за дзвярамі раптам абарвалася. Стала ціха-ціха. Хрысціна аж засмяялася са сваіх страхаў: пужаная варона і куста баіцца. Гэта ж зяць, Ігар, калі нешта робіць, дык уключае музыку (А. Асіпенка. Рэха даўніх надзей). — Пяцёра мужыкоў з бярданкамі раззброілі ледзь не ўзвод салдат. І гэта — армія?.. — Што вы, Казімір Андрэевіч! Вас дрэнна інфармавалі. Там было каля сотні бандытаў. Разумееце? Іх ужо каля сотні! — Праўду кажуць, пужаная варона і куста баіцца, так і гэтыя легіянеры (С. Грахоўскі. Рудабельская рэспубліка). Па шпалах, павольна ступаючы, ішоў немец. Але ён чамусьці больш глядзеў у бакі, чым на рэйкі, і хутка мінуў гэта месца. — Пужаная варона куста баіцца, — з усмешкай на твары прамовіў Максім (А. Стаховіч. Шумяць лясы). НАПАЛОХАНАЯ ВАРОНА І ВЕРАБ'Я БАІЦЦА. Не хацелася псаваць з ім [Іваноўскім] адносіны ці выклікаць падазрэнне. Напалоханая варона і вераб'я баіцца. А ён вунь як напалоханы (І. Новікаў. Дарогі скрыжаваліся ў Мінску).

*— А раптам ты вільнеш хвастом, сказаўшы «адзью»? Як тады сыскаць свае кроўныя грошы? Судом? — А ты хіба хочаш, каб кінула цябе? — Палоханая варона і кусту не давярае, — спаслаўся Іван на людскую прыказку (АПальчэўскі. Чорны дзень).

— *Насовіч*: Напужаная варона і вераб'я баіцца; *Прыказкі* Пужаная варона куста баіцца.

ПУСТАЗЕЛЛЕ З ПОЛЯ ВОН. *Ад непатрэбнага, бескарыснага ці шкоднага чалавека ахвотна пазбаўляюцца.* — З Мінска паведамляюць, што пакараны смерцю рэдактар фашысцкай «Беларускай газеты» Уладзіслаў Казлоўскі і бургамістр горада Вацлаў Іваноўскі, — дакладваў ад'ютант. — Пустазелле — з поля вон, — махнуў рукою Былінскі, збіраючыся ісці (І. Гурскі. У агні). Калі ўбачыце, што [Пракоп] перашкаджае вам, блытаецца між ног, то я вам раю: пустазелле — з поля вон (А. Макаёнак. Узыходы шчасця). [Віктар:] Каб на мой розум, дык адмяніць бы плату за кандыдацтва і — усё. Навука пазбавілася б ад баласту. Засталіся б сапраўдныя вучоныя. А пустазелле з поля вон... Хаця, канечне, усё складаней, чым думаецца... (Л. Левановіч. На возеры).

— *Прыказкі* Ліхая трава з поля вон.

ПУСЦІ СВІННЮ ПАД СТОЛ, ТО ЯНА ЗАХОЧА І НА СТОЛ. *Кажуць з асуджэннем пра грубага, нявыхаванага чалавека, здольнага зрабіць каму-н. розныя непрыемнасці.* Мужчыны дружна падхапілі каляску і адвярнулі, але, адварочваючы, выкінулі панскае сядзенне, адкуль пасыпаліся бутэлькі з выпіўкамі і вяндліна, заверчаная ў паперу. — Мядзведзі вы! — крыкнуў пан: — толькі шкоды наробіце. — Эх, пане, дзе чубы трашчаць, там і пэйсы ляцяць, — сказаў Грыгор. — Пусці свінню пад стол, то яна захоча і на стол, — не вытрымаў фурман (Я.Колас. У балоце).

— *Насовіч:* Калі за стол, дык і ногі на стол; *Ляцкі:* Пасадзі свінню за стол, а яна й ногі на стол; *Прыказкі:* Пусці свінню пад стол, яна залезе на стол; Пусці свінню за стол, яна з нагамі на стол.

П'ЯНАМУ <І> МОРА ПА КАЛЕНА. *П'янаму нічога не страшна, усё нічога не значыць.* «Паддопытны» сарамяжліва і вінавата апускае вочы, хвілінку думае. — П'янаму, гаспадзін следчы, і мора па калена, — журботна прызнаецца ён і дадае: — А за кампанію, як кажуць, цыган павесіўся (Я. Колас. На ростанях). Цені нешта замармыталі, але не спыніліся: вядома, п'яным і мора па калена (А. Якімовіч. Цяжкі год). Страшна бачыць гэта, страшна чуць: каб у мірны час сярод белага дня гінулі людзі!» Але прычына адна — былі п'яныя. Пераацанілі свае сілы. П'янаму мора па калена, а тут нейкі канал, два метры глыбіні... Але, як на бяду, то і гэтага хопіць (У. Дамашэвіч. Плач па сыну).

Kamunikat.org

— *Прыказкі* П'янаму і мора па калена; П'янаму мора па калена, а лужа — па вушы.

П'ЯНІЦА ПРАСПІЦЦА, А ДУРАНЬ НІКОЛІ. *Кажуць у апраўданне п'янага чалавека.* — Ах, ён п'яніца такі... — П'яніца праспіцца, а дурань ніколі... — спакойна заўважыў Мікуцкі (П. Броўка. Каландры). [Віхура:] Бачыш, да чаго ты дайшоў. Жыгалка і той смяецца... [Скакун:] П'яніца праспіцца, а дурань ніколі... Захачу і не буду піць... і на работу прыйду... (І. Гурскі. Новы горад).

— *Насовіч*: П'яніца праспіцца, а дурань ніколі; *Прыказкі:* П'яніца праспіцца, а дурань ніколі.

Р

РАБІЦЬ У КУПЕ — НЕ БАЛІЦЬ У ПУПЕ. *Гл.* Калі робіш у купе, не баліць у пупе.

РАБОТА ДУРНЯЎ (ДУРНЯ, ДУРНЫХ) ЛЮБІЦЬ. *Гавораць таму,, чыё стаpанне не ўхвальваюць.* — Пасаромеўся б... Я яшчэ не снедаў. — Ха! Кажуць, работа дурняў любіць (І. Шамякін. Вясновымі днямі). [Ілья] подбежкам адцягваў іх [буракі] або адносіў у дальнія куткі. — Давай! Давай! Тэмп! Работа дурных любіць! — пакрыкваў ён зверху (П. Місько. Сітус інверсус). — Ты толькі не чуеш мяне цяпер, а я гавару: усё спачатку, гавару. — Во-во, дурня работа любіць (В. Казько. Неруш). Хутка і ўвішна Пятро пачаў разгружаць машыну. Кідаў і кідаў на снег шурпатыя яловыя, бярозавыя і сасновыя кругляки. «Дурняў работа любіць», — непрыязна думаў пра сябе (Н. Маеўская. Надзеевіч).

— *Рапановіч:* Дурня работа любіць.

РАБОТА НЕ ЗАЯЦ, НЕ ЎЦЯЧЭ. *Гл.* Работа (праца, справа) не воўк, у лес не ўцячэ (не збяжыць, не пабяжыць).

РАБОТА (ПРАЦА, СПРАВА) НЕ ВОЎК, У ЛЕС НЕ ЎЦЯЧЭ (НЕ ЗБЯЖЫЦЬ, НЕ ПАБЯЖЫЦЬ). *З работай, са справай няма чаго спяшацца; яшчэ паспееца. Кажа той, хто не спяшаецца з выкананнем якой-н. справы.* Ідзі, Аўдоля, пасядзі трохі, адпачні. Работа не воўк, у лес не ўцячэ (К.Крапіва. Мядзведзічы). [Яніна:] Сядзь, адпачні».. А работа — не воўк: у лес не ўцячэ (І. Козел. Папараць-кветка). — Ты любіш збіраць грыбы? Я дык страх як люблю! Пойдзем? — А табе ж на работу!
— Ат, кажуць, работа не воўк, у лес не ўцячэ. Напрацуюся яшчэ. А грыбоў не стане (І. Шамякін. Трывожнае шчасце). — Адпачніце, Мацвеевіч, — кажу я, — работа не воўк — у лес не ўцячэ (В. Шырко. Споведзь правінцыяла). — Э! Зязюлькі мае любыя, — падышоўшы, прабасаваў гаспадар. — Праца — не воўк, у лес не пабяжыць, кідайце — пойдзем (У. Галубок. Шчырае каханне). — Ды я пажартаваў... Не ў госці да цябе, а па справе, — упіраўся Васіль. — Справа — не воўк, у лес не ўцячэ... (І. Сіняўскі. Ціток). Ну што ты мяне не пазнаеш, старыка! Паўз дом ідзеш і не заходзіш. Работа не воўк, у лес не збяжыць (А. Жук. Асінавыя прысады). РАБОТА НЕ ЗАЯЦ, НЕ ЎЦЯЧЭ. — Адпачні, Волечка, што табе больш за іншых трэба, — гаварыла часам якая-небудзь з свінарак. — Работа не заяц, не ўцячэ... (В. Праскураў. Вялікая радня).

* [Даміцэля:] Бач ты яе, чаго захацела! А пацеры ўмееш? [Максім:] Нічога, кумка! Пацеры не воўк — у лес не збягуць (Я. Колас. Прымакі).
— Паколькі мы сабраліся для таго, каб назаўсёды скінуць з сябе адзежу «ветхага Адама», — азваўся Іван Тадорык, — дык давайце наўперад пакупаемся ў Нёмане, а наш сход не мядзведзь, у лес не ўцячэ (Я. Колас. На ростанях). — Але ж вам холадна. І вас чакаюць дома. — Дом не воўк, у лес не збяжыць (М. Паслядовіч. Цёплае дыханне). [Каліберaў:] Значыць, ты водпуск не бярэш? Будзем разблытваць? [Курбатаў:] Такая служба. [Моцкін:] Служба не воўк, у лес не ўцячэ (А. Макаёнак. Выбачайце, калі ласка).

— *Федароўскі*: Работа не заяц, не пабяжыць; *Прыказкі* Дзела (работа) не воўк, у лес не ўцячэ.

РАБОТЫ НІКОЛІ (ВЕК) НЕ ПЕРАРОБІШ — Я, можа, не ў час зайшоў да вас і пашкодзіў вам у рабоце? — запытаўся Лабановіч. — Барані божа! Якая ж у нас работа?.. Вы так рэдка да нас заходзіце… — Што маю права часамі і спыніць вашу работу, асабліва калі яна непрыемная?
— Работы, пане настаўніку, ніколі не Пераробіш. — Гэта праўда (Я.Колас. На ростанях). — Табе і памерці не будзе калі… Работы век не пераробіш. — Яно так, але і без хлеба блага, — задуменна гаварыў Кірыла (І.Гурскі. На родных гонях).

— *Прыказкі* Работы ніколі не пераробіш.

РАДА Б ДУША Ў РАЙ, ДЫ ГРАХІ НЕ ПУСКАЮЦЬ. *Гл.* <I> рад бы ў рай, ды грахі не пускаюць.

РАД БЫ Ў РАЙ, ДЫ ГРАХІ НЕ ПУСКАЮЦЬ *Гл.* <I> рад бы ў рай, ды грахі не пускаюць.

РАНЕЙ УСТАНЕШ — БОЛЕЙ ЗРОБІШ — А навошта спяшацца? Паспяшыш — людзей насмяшыш. — Нічога: раней устанеш — болей зробіш (В.Праскураў. Высокі поўдзень).

— *Прыказкі* Раней устанеш — болей зробіш; Рана ўстанеш — многа зробіш.

РАНІЦА МУДРЭЙШАЯ (МУДРЭЙ) ЗА ВЕЧАР. *Раніцай прыйдзе больш правільнае рашэнне. Гаворыцца, калі адкладваюць рашэнне чаго-н. на заўтрашнюю раніцу, калі ўсё стане ясней, больш відавочна.* Сін.: *Пераначуем, болей пачуем (у 2 знач.).* — І пагарыш у першае ж лета на сваёй творчасці. — Ды лепш ужо згарэць у чыстым полі, чым у цёплым клазеце.
— Не блазнуй, Іван. Ты выпіў. Раніца мудрэйшая за вечар. — Дарэмна ты спадзяешся на ранішнюю мудрасць (І. Шамякін. Снежныя зімы). Загаварыў Максім Данілавіч: — Дык от што, галубка… З ходу я табе нічога не магу параіць, хто памог бы. Будзем думаць, раніца мудрэй за вечар (П. Місько. *Хлопцы,* чые вы будзеце…). — Давай падрэмлем, — прапанаваў, зусім разморaны цяплом печы і выпітай самагонкай, Пііп. — А то хто ведае, што чакае нас заўтра. Ды і раніца, кажуць, мудрэй за вечар (Б. Сачанка. Вялікі Лес). Так у нас гаворыцца спрадвечна: «Раніца мудрэйшая за вечар». І мы пагаджаемся з такою памоўкаю, лічым звычайнаю з'явай, калі адкладваюцца на заўтра незакончаныя справы (Я.Крупенька. Раніца мудрэйшая за вечар).

— *Ляцкі* Утра вечара разумней.

РАННІ ЗАЙЧЫК ЗУБКІ ЦЯРЭБІЦЬ, А ПОЗНІ ВОЧКІ ПРАДЗІРАЕ *Гл.* Ранняя птушка (птушачка, пташачка) зубкі (крышкі) цярэбіць, а позняя вочы праціраe.

РАННЯЯ ПТУШКА (ПТУШАЧКА, ПТАШАЧКА) ЗУБКІ (КРЫЛИ) ЦЯРЭБІЦЬ, А ПОЗНЯЯ ВОЧЫ ПРАЦІРАЕ. *Працавіты чалавек ужо наробіцца да таго часу, пакуль гультай толькі прачынаецца.* [Навум:] Баш, як добра заранее карчму праведаць. Не дарам кажа прымаўка:

Kamunikat.org

ранняя пташачка крышкі цярэбіць, а позняя вочы праціраe (В. Дунін-Марцінкевіч Сялянка). РАННІ ЗАЙЧЫК ЗУБКІ ЦЯРЭБІЦЬ, А ПОЗНІ ВОЧКІ ПРАДЗІРАЕ. — Бачыш, як некаторыя робяць! — А ён рот нараспашку ды язык на плячо, — ужо зусім нязлосна сказаў Парфён Вяршкоў пра Рамана Сёмачкіна. — Ранні зайчык заўсёды цярэбіць зубкі, а позні вочкі прадзірае (І. Чыгрынаў. Плач перапёлкі).

— *Насовіч*: Ранняя птушачка носік цярэбіць, а позняя вочкі праціраеце *Федароўскі* Ранні зайчык зубкі цярэбіць, а позні вочкі прадзірае; *Прыказкі* Ранняя птушка зубкі цярэбіць (цярэбе, прачышчае), а позняя вочы (вочкі) праціраe (прадзірае).

РОДНАЯ ЗЯМЕЛЬКА ЯК ЗМОРАНАМУ ПАСЦЕЛЬКА. *Пра замілаванне да роднага краю, да мясцін, дзе нарадзіўся хто-н.* Сін.: *Дарагая тая хатка, дзе радзіла мяне матка; Дзе воўк радзіўся, там і куст яму міл; Міл той куток, дзе абразалі пупок.* — Во, суседка, і добра, што вярнулася [на радзіму]... — А нягож... Родная зямелька як зморанаму пасцелька... (І. Галубовіч. Кувала зязюлька).

— *Прыказкі*: Родная зямелька як зморанаму пасцелька.

РОЗУМ НЕ СЯКЕРА — НЕ ПАЗЫЧЫШ. *Кажуць пра таго, хто робіць бязглуздыя ўчынкі.* Сярод дзяцей таксама трапляліся неслухі, «што ўбіў, то і ўехаў», падпадалі пад уплыў людзей не лепшых у вёсцы. «Розум жа не сякера — не пазычыш». Ды *і* схільнасці не ў кожнага былі да таго, да чаго яго прывучалі (Б. Сачанка. Вечны кругазварот).

— *Янкоўскі* Розум не сякера — не пазычыш.

РОЗУМУ Ў ЧУЖУЮ ГАЛАВУ ЛАПАТАЙ НЕ НАКЛАДЗЕШ *Свайго розуму не дасі каму-н., не прымусіш каго-н. рабіць так, як хацелася б.* Цяпер Зазыба ўспамінаў пра тую размову ў Сідаравай хаце, як пра нешта вартае спагады: да чаго можа давесці чалавека пачуццё перасцярогі, выкліканае не столькі бояззю за даручаную справу, колькі недаверлівасцю. Тым не менш, на душы ў Зазыбы было прыкра, хоць ён і добра ведаў, што розуму ў чужую галаву лапатай не накладзеш (І. Чыгрынаў. Плач перапёлкі).

— *Насовіч*: Розуму ў чужую галаву лапатаю не накладзеш.

РУКА РУКУ МЫЕ. *Адзін выгароджвае другога ў якой-н. несумленнай справе.* Сін.: *Чорт за чортам цягне.* «Чаму ж з ім [начальствам] не падружыць? Як кажуць, рука руку мые, — разважаў Данілка. — Дагаджу я, дагодзяць і мне» (П. Пестрак. Вярнуўся). — Заводу патрэбна насенне... Дык у чым справа? Я вам дастану. Але... — Што? — Рука руку мые, — усміхнуўся Прыбыткаўскі (І. Гурскі. Шумяць лясы зялёныя). Варанецкі і Бобрык — адна «шайка-лейка», не можа быць, каб рука руку не мыла. Інакш іх адносіны *Выклік сабе ўявіць не мог* (І. Дуброўскі. Зямныя вузлы). Той жа былы сакратар партыйнай арганізацыі калгаса.. прапісаўся ў новай кватэры ў Мінску. А калі спытаеш, на якіх правах, то я і адкажу, што рука руку мые. Як кажуць: ты мне — я табе (А.Казлоў. І птушкі не спяваюць).

— Калька з лацінскай мовы: Manus manum lavat.

— *Насовіч.* Рука руку мыець; *Федароўскі* Рука руку мые, каб абедзве былі белы.

РУКІ ПАБРУДЗІШ — ВАДОЮ АДМЫЕШ, ДУШУ ЗАБРУДЗІШ — І МЫЛА НЕ ПАМОЖА. *Ад ганебных учынкаў, амаральных паводзін не ачысцішся.* — Усё будзе добра, баця, — вінавата гаварыў Валодзька. — Знойдзецца і для мяне занятак. Не ўсё адразу. — Яно мо і знойдзецца, ды не ўсё перайначыш. Рукі пабрудзіш — вадою адмыеш, душу забрудзіш — і мыла не паможа. Ці падумаў ты пра гэта, калі пачаў рабіць нялюдскае... (М. Барэйша. Запозненая вясна).

*   Бруд, калі ён зверху, адмываецца, а вось калі душа чорная, яе ніколі не адмыеш! (М. Ваданосаў. Пад чужым паролем).

— *Ляцкі*: Рукі пабрудзіш — і вадой памыеш, а душу забрудзіш — і мылам не адмыеш; *Рапановіч.* Рукі забрудзіш — вадой адмыеш, а душу забрудзіш — і мылам не вымыеш.

РЫБА З ГАЛАВЫ ПСУЕЦЦА (ЗАГНІВАЕЦЦА, ПАЧЫНАЕ ГНІЦЬ, ГНІЕ). *Распад, разлажэнне ў якім-н. асяроддзі пачынаецца раней за ўсё зверху.* — Павадку ў нас няма. Хацеў бы з часткай людзей да вас ісці, але пабаяўся, што не прымеце. Такая пра нас ідзе слава. — А ў чым справа? Хто Янаваты? — Рыба, як кажуць, з галавы псуецца (І. Гурскі. У агні). Наш маленькі дружны калектыў пачаў катастрафічна псавацца. Рыба псуецца з галавы, а наш калектыў пачаў псавацца з хваста. Пайшлі чуткі, што прыбіральшчыца Яўгіння Прохараўна крадзе чыстую канцылярскую паперу (М. Пянкрат. Ціхі чалавек). [Блышынскі:] Смерць, смерць юдам... Усіх... Па парадку... Па адным... Але першага яго [старшыню], сухара... здыхляка... Галаву!.. Бо рыба з галавы загніваецца... (В. Дайліда. Мне — пару слоў). «Хопіць, — падумаў Саўчык, — рыба пачынае; гніць з галавы. Трэба браць Якава> (Г. Марчук. Крык на хутары). Рыба, кажуць, гніе з галавы. Тое, што адбываецца «ў нізах», не больш чым адлюстраванне і вынік таго, што ўжо адбылося «ў вярхах» (Нар. газ. 1992, 14 сак.).

— *Федароўскі.* Рыба пачынае смярдзець з галавы.

РЫБАК РЫБАКА БАЧЫЦЬ ЗДАЛЯКА. *Людзі, падобныя па якіх-н. звычках, якасцях, хутка зблізкаюцца, дасягаюць поўнага паразумення.* Сін.: *Жабрак жабраку відзён па кійку.* [Жлукта:] Хацеў цішком прайсці, каб я і не заўважыў? Не, брат, я цябе ўгледзеў, як ты толькі ў сад увайшоў. [Андрэй Сымонавіч:] Рыбак рыбака бачыць здаляка (К. Крапіва. Мілы чалавек). «А што ж гэта Сяргей з Андрэем так прызналіся? — здзіўлялася радасна Алесь, і сама тая радасць, здаецца, давала адказ: — Сваяцтва душ з Кьушынам, рыбак — рыбака...» (Я. Брыль. Птушкі і гнёзды). — Павудзім, доктар? — звярнуўся Гукан да Яраша, мабыць, адчуўшы ў ім аднадумца, недарма кажуць: «Рыбак рыбака бачыць здаляка» (І. Шамякін. Сэрца на далоні). Рыбак рыбака бачыць здаляка. Прамоўцу-камсамольца прыкмеціў старшыня сельсавета Стрык, худы, высокі, з чорным, нібы вымазаным дзёгцем, тварам (І. Навуменка. Вецер у соснах).

*[Пушкарэіцч:] Куды ні ткнешся, на рыбака трапіш. [Порхаўка:] Свае людзі. Паляўнічы рыбака — бачыць здаляка (І.Гурскі. Свае людзі).

— *Прыказкі*; Рыбак рыбака бачыць здаляка.

РЫБА ЛЮБІЦЬ ВАДУ. *Пад'еўшы прыгатаванай з рыбы ежы, хочацца піць.* Чай рысавалі самі зняволеныя ў якіх-небудзь пpаржавелых бляшанках, знойдзеных на дарозе. Бо «рыба любіць ваду». Пасля салёнай камбалы нап'ецца чалавек такога «чаю» — і адразу ж панос. А лазарэта ў дарозе няма (П. Пруднікаў. Пекла).

— *Лепешаў:* Рыба любіць ваду.

РЫБА ШУКАЕ, ДЗЕ ГЛЫБЕЙ, А ЧАЛАВЕК, ДЗЕ ЛЯПЕЙ (ЛЕПЕЙ, ЛЕПШ). *Гаварыцца пра таго, хто рашае змяніць сваё жыццё з надзеяй на лепшае, або як апраўданне сваіх дзеянняў, учынкаў.* [Мікола:] Я гатоў у прымы, але у лепшую гаспадарку, як кажа Макар Аіліпавіч. [Пытляваны:] Ну, гэта іншая справа. Гэта прынцып правільны: рыба шукае, дзе глыбей, а чалавек — дзе лепш (К. Крапіва. Пяюць жаваранкі). Каму-нікаму яшчэ цяжка зразумець гэта. Цяжка таму, што жывуць яны яшчэ па старой прымаўцы: рыба шукае, дзе глыбей, а чалавек, дзе ляпей (І. Шамякін. У добры час). — Значыць, ад калгаса ўцякаеш... — Калгаса ў нас яшчэ няма. Але рыба шукае, дзе глыбей, а чалавек — дзе

Kamunikat.org

ляпей… І я… (Р.Няхай. Гудкі абуджаюць вясну). — Чаму ж ты адмовіўся? — раптам павесялеў Козел. — Рыба шукае, дзе глыбей, а чалавек — дзе лепей (У. Мяжэвіч. Купчанскі рэпартаж). [Андрэй:] Сапраўдны вучоны рвацтвам займацца не будзе, навуку ў сродак нажывы неператворыць. [Зарудны:] Ну, тут справа такая… рыба шукае, дзе глыбей, чалавек, дзе лепш… (А. Маўзон. У ціхім завулку).

— *Насовіч*: Рыба шукаець, дзе глыбі, а чалавек, дзе лепі.

РЫХТУЙ КАЛЁСЫ ЗІМОЙ, А САНІ ЛЕТАМ. *Гаворыцца як парада загадзя рыхтаваць тое, што спатрэбіцца праз пэўны час.* Народная мудрасць гаворыць: рыхтуй калёсы зімой, а сані летам. Калі зыходзіць з яе, то мы павінны ўжо заканчваць падрыхтоўку да работы ў асенне-зімні перыяд. Аднак, на жаль, яшчэ не ўсе кіруюцца гэтай мудрасцю (Звязда. 1988, 31 ліп.). Вы забыліся пра адну прыказку, якую вельмі любіў паўтараць ваш дзед: «Рыхтуй сані летам, а калёсы зімой», і таму плана веснавой сяўбы зімой не рыхтавалі (А. Макаёнак. Выбачайце, калі ласка).

— *Прыказкі*: Рыхтуй летам (улетку) сані, а зімой калёсы; Ладзь калёсы зімой, а сані летам.

С

САБАКА БРЭША — ВЕЦЕР НОСІЦЬ. *Не варта звяртаць увагу на чые-н. недарэчныя словы, плёткі, балбатню. Гаворыцца з асуджэннем каго-н. за яго выказванне.* — Калі паслухаць іх, дык страх бярэ, — прызналася Марыся. — У адным месцы столькі нашых знішчылі, у друіім… — Эт, — махнула рукою Агрыпіна. — Сабака брэша — вецер носіць (І. Гурскі. У агні). [Зарудны:] Прачытаў [фельетон]. Аўтару рублёў чатырыста заплацяць, а ўвогуле — глупства. Сабака брэша — вецер носіць (А. Маўзон. У ціхім завулку). Сабака брэша, вецер носіць, а Санька Лахвіч такога можа наплесці, толькі слухай (М. Кацюшэнка. Прыезджы чалавек).

*Нам ужо абрыдлі досыць байкі прайдзісвета. — Гебельс брэша — вецер носіць, — кажам мы на гэта (К. Крапіва. Гебельс брэша — вецер носіць). — Не падыходзь нават да хлява!.. — Баба брэша, вецер носіць, — нарэшце сказаў стары Галушка. — Памагай, Антон, калёсы закаціць (М. Пянкрат. Напрадвесні). А вярнуўся [Канькоў] зноў у кухню, то кінуў у дзверы Кацінага пакоя, нібы ў Раін твар: — Сучка брэша, вецер носіць… Хто табе паверыць? (П. Місько. Хлопцы, чые вы будзеце…).

— *Прыказкі*: Сабака брэша — вецер носіць.

САБАКА НЕ З'ЕСЦЬ, ПАКУЛЬ НЕ ПАКАЧАЕ. *Кажуць іранічна пра таго, у каго ежа выпала з рук.* Наглядчык кінуўся выконваць майстраў загад, паслухмяна выкульваючы на траву змесціва аднаго і другога каша. «Сабака не з'есць, пакуль не пакачае», — мільганула ў Міхасёвай галаве (М. Аўрамчык. Палон).

— *Раманаў*: Сабака не пакачаўшы не з'есць; *Федароўскі*: Сабака не з'есць не пакачаўшы.

САБАКУ <І> САБАЧАЯ СМЕРЦЬ. *Гаворыцца з пагардай пра дрэннага чалавека, які заслужыў пакаранне смерцю.* — Толькі вось нядобра, што ты забіў Павэлка, — нечакана дадаў Дубальт. — Вядома, сабаку сабачая смерць, але замазаць тваю віну ў забойстве будзе мне цяжкавата… (М. Гарэцкі. Віленскія камунары). [Мікола:] Баярына зваліў ён кісця-

Kamunikat.org

нем. [Ключарка:| Не войкнуў, ляжыць. [Дораш:] Памёр. [Мікола:] Падох. [Ключарка:] Сабаку смерць сабачая... (П. Міровіч. Машэка). У Даўгабродскім лесе Лілніцкаіа знайшлі павешаным... Сабаку — сабачая смерць, — сказаў Яўхім, — яшчэ на другую галіігу Манішэўскага трэба было павесіць... (М. Чарот. На пасеках). Дайце, я сам яго прыкончу. Сабаку і сабачая смерць! (Р. Няхай. Туман над стэпам). — Сабаку і смерць сабачая! — праз агідны і жорсткі смех працадзіў І ардой і сціснуў Юткевічава горла (Б. Мікуліч. Дужасць).

— *Насовіч:* Сабаны сабачча і смерць; *Прыказкі.* Сабаку сабачая смерць.

САВА НЕ РОДЗІЦЬ (НЕ ПРЫВЯДЗЕ) САКАЛА <А ТАКОГА Ж ЧОРТА, ЯК САМА> *У дзецях паўтараюцца недахопы, заганы іх бацькоў.* Так, Пестэль рацыю меў тройчы: жывой вады не дасць скала, сава не родзіць сакала. (С. Дзяргай. На шашы энтузіястаў). У вас тут таксама некаторая зададзенасць... Ці свая філасофія: корань усіх учынкаў, добрых і благіх, крыецца ў чым, які жыццёвы багаж у чалавека за плячыма. Сава не прывядзе с[а]кала — гэта даволі пераканаўча (У. Дамашэвіч. Камень з Кіры). Хітрая, уся ў сваю маці... А тая, каб ты ведаў, пляменнік, да чаго злыднючая... Ідзе ўзмежкам, і калі не ўкрадзе з майго загона гарбуз ды не перакіне на свой — жывая не будзе. Усё ёй мала... От, здаецца мне, і Люда тое ж самае: сава не родзіць сакала, а такога ж чорта, як сама... (І. Капыловіч. Дача).

— *Насовіч.* Сава не родзіць сакала; *Прыказкі* Сава не ўродзіць сакала; Сава не прывядзе сакала, а такую саву, як сама; Сава не родзіць сакала, а такога ж чорта, як сама.

САЛАВЕЙ БАЙКАМІ НЕ СЫТЫ. *Гл.* Салаўя байкамі (песнямі) не кормяць.

САЛАЎЯ БАЙКАМІ (ПЕСНЯМІ) НЕ КОРМЯЦЬ *Размовамі сыты не будзеш. Кажуць, перапыняючы размову і запрашаючы госця да стала.* — Сябры мае, таварышы! — стараючыся перакрычаць сіплаватым голасам дружную грамаду, узняў угору абедзве рукі юбіляр. — Як кажуць, салаўя байкамі не кормяць... (М. Ваданосаў. Госці, называецца...). Па хаце пайшоў апетытны пах, і Мікола аж раптам перапыніў гаворку... — Сядайце бліжэй, салаўя байкамі не кормяць (І. Новікаў. Тварам да небяспекі). [Марыля Антонаўна:) Але што ж гэта я загаварылася... Салаўя байкамі не кормяць. Чым жа мне пачаставаць цябе? (В. Зуб. Надзейная апора). — Аднак салаўя песнямі не кормяць. — Іцка гукнуў: — Лэя! Да нас з дарогі госць зайшоў (І. Гурскі. Вецер веку). — Усё залежыць ад вас, — усміхнуўся палкоўнік. — Аднак песнямі салаўя ісе кормяць. Сільвестраў! — Слухаю... — Стол! — Усё гатова (А. Алешка. Дарогі без слядоў). От чалавек, калі не нагаворыцца ўдосталь, дык і не жыў. Людзі паесці хочуць, а ты... Песнямі салаўя не кормяць! (І. Сіняўскі. Дарога на Замлынне). САЛАВЕЙ БАЙКАМІ (ПЕСНЯМІ) НЕ СЫТЫ [Агей Мінавіч:] Даўно я так ад душы не смяяўся! Які шчаслівы дзень у жыцці! [Ян Серафімавіч:] Салавей байкамі не сыты. Напоўніць чаркі, як сказаў паэт! (Э. Валасевіч. Бывайце здаровы).

* [Мікіта:] Медждy протчым, мамаша, ці не далі б чаго закусіць нам, бо салавей аднымі песнямі сыт не бывае (Я. Купала. Тутэйшыя).

— *Ляцкі* Салаўя песнямі не накорміш; *Прыказкі* Салаўя байкамі не кормяць; Салавей песнямі не сыт.

САЛДАТ СПІЦЬ, А СЛУЖБА ІДЗЕ. *Кажуць жартаўліва пра салдата і тэрмін яго службы, куды залічваецца і час сну.* Служба ідзе паспяхова. Як у той прымаўцы — салдат спіць, а служба ідзе (Л. Левановіч. Якар надзеі).

— *Прыказкі*: Салдат спіць, а служба ідзе.

САМА СЯБЕ РАБА Б'Е, КАЛІ (ШТО) НЯЧЫСТА ЖНЕ *Самому ж даводзіцца адказваць, разлічвацца за недагляд, промах, нядобрае выкананне чаго-н. і пад.* — Што ж, нарабіў сабе лішняй работы? — Нарабіў, таварыш камандзір. — Памятаеш народную прыказку: сама сябе раба б’е, што нячыста жне. Думаю, што гаворка наша на падобную тэму будзе апошняя (М. Лынькоў. Векапомныя дні).

— *Насовіч.* Сама сябе раба б'ець, калі нячыста жнець: *Ляцкі'.* Сама сябе жнейка б’ець, калі нячыста жнець.

САМАЯ ЛЕПШАЯ АБАРОНА — НАПАДЗЕННЕ *Гл.* Лепшы спосаб абароны — нападзенне.

САМ ЗАВАРЫЎ КАШУ, <ДЫК> НЯХАЙ САМ І РАСХЛЁБВАЕ *Гл.* Сам заварыў кашу, сам і расхлёбвай.

САМ ЗАВАРЫЎ КАШУ, САМ І РАСХЛЁБВАЙ *Сам распачаў што-н. шапатлівае, непрыемнае, сам і выкручвайся.* [Фёдар Мікалаевіч:] Дык што ж нам тады рабіць? Вас ці што назначыць галоўным інжынерам? [Русаковіч:] Я на гэта не прэтэндую, Фёдар Мікалаевіч. (Фёдар Мікалаевіч:] Відаць, так і прыйдзецца зрабіць. Самі заварылі юту кашу, самі і расхлёбвайце (К. Крапіва. Зацікаўленая асоба). «Ага, заварыў, хлопча, кашу, — як бы нехта шаптаў Цітку на вуха. — Цяпер сам яе і расхлёбвай» (М.Гамолка. Лясная крэпасць). Званіў [Кібрыс]... Не са мною, а з табою хоча гутарыць... Зрэшты, і правільна, сама заварыла кашу — сама і расхлёбвай... (В.Блакіт. Час прылёту жураvоў). САМ ЗАВАРЫЎ К\ШУ, <ДЫК> НЯХАЙ (ХАЙ) САМ І РАСХЛЁБВАЕ Напалоханы [шахцёры]... Самі ж заварылі гэтую кашу, дык няхай самі і расхлёбваюць яе. Няхай пазнаюць, пачым фут ліха (М. Аўрамчык. Падзямелле). [Паліцэйскі:] Званіла жонка Дзюрвіля. У іх дом уварваліся інваліды і рабочыя, схапілі Дзюрвіля і пацягнулі некуды. Прасіла дапамагчы... [Капітан:] Чорт з ім! Сам заварыў гэтую кашу, хай і расхлёбвае (А.Макаёнак. На досвітку).

* Перадайце, прапаршчык, гэтаму ідыёту, які хваліўся веданнем салдацкай душы і сваім уплывам на салдат, няхай сам сёрбае кашу, якую заварыў (І. Шамякін. Першы генерал). Не, брат, хоць ты і святы айцец, але разам заварылі кашу, давай разам і расхлёбваць. Не аднаму мне яна патрэбна была! (Р. Няхай. Гудкі абуджаюць вясну). Далі [журналісты] нейкі блытаны антынавуковы сенсацыйны матэрыял у газеце і заадно нас, навукоўцаў, абняславілі на ўвесь свет. А цяпер... просяць разабрацца. Самі кашу заварылі, а нам — сёрбай... (В. Гігевіч. Палтэргейст).

— *Прыказкі*: Сама кашы наварыла, сама і еш.

САМ НЕ ГАМ І ДРУГОМУ НЕ ДАМ *Гл.* <І> сам не гам і другому не дам.

САРОКА З КОЛА — ДЗЕСЯЦЬ НА КОЛ. *Гл.* Варона з куста, а пяць на куст.

САРОКА З КУСТА — СОРАК НА КУСТ. *Гл.* Варона з куста, а пяць на куст.

САРОКА НА ХВАСЦЕ ПРЫНЕСЛА. *Найчасцей ужываецца як жартаўлівы ці ўнiклівы адказ на пытанне пра крыніцу навін, чутак.* [Настуля:] Адкуль жа дзядзька гэта ведае, што расказаў? [Батура:] Сарока на хвасце прынесла (К. Крапіва. Партызаны). — А дзе ты ўсё юта бярэш? — Сарока на хвасце прыносіць, — хітра адказаў дзед Архіп (І. Гурскі. Лясныя салдаты). Чуў пагудку — сарока на хвасце прынесла, — што за каршэнь хочуць узяць тых, хто трохі замараны (В. Адамчык. І скажа той, хто народзіцца). Праўда, у вёсцы не-не дый пагаворвалі; што вінаваты

kamunikat.org

Сідар у смерці бацькі і дзядзькі Мар'янавых, ён навёў немцаў на іх хату. Але тут, як кажуць, што сарока на хвасце прынесла, да справы не падшыеш (В. Казько. Сад, альбо заблытаны след рамана).

— *Насовіч*: Сарока на хвасце прынесла; *Прыказкі*: Навіну варона на хвасце прынясла.

СВАЙГО ГАРБА НІХТО НЕ БАЧЫЦЬ. *Сваіх звычак, асаблівасцей характару, часцей адмоўных, чалавек не заўважае.* — То і ў вас, відаць, характар дай бог, настойлівы, — заўважыў Галуза. — Як жонка ні пярэчыла, а паехалі вучыцца... — Свайго гарба ніхто не бачыць, — усміхнуўся Саўка. — Аднак прыходзіцца варочацца... (І.Гурскі. Вецер веку).

— *Янкоўскі*: Свайго горба ніхто не бачыць; *Рапановіч* Свайго гарба ніхто не бачыць.

СВАЙГО ЛЁСУ НЕ МІНЕШ (НЕ МІНЁМ). Сін.: *Суджанага і канём не аб'едзеш; Чаму быць, таго не мінаваць.* [Маці:] Разбурыць пан нашу хацінку! [Бацька:] Свайго лёсу не мінеш... Пойдзем тады па свеце, старая. Жабраваць будзем (В. Вольскі. Цудоўная дудка). А свайго ж мы лёсу не мінём ніколі: смерць усюды знойдзе... (Я. Колас. Прапаў чалавек).

— *Янкоўскі* Свайго лёсу не мінеш.

СВАЙГО НЕ МЕЎШЫ, ТРЭБА ЛЕГЧЫ (КЛАДЗІСЯ) СПАЦЬ НЕ ЕЎШЫ. *Кажуць, калі немагчыма знайсці выйсце з цяжкае становішча і даводзіцца прымірыцца з абставінамі.* [Марыля:] Сягоння зышоў час наш выехаць, а мой нічога яшчэ сабе не прыстараўся. [Старац:] Дрэнна, вельмі дрэнна, калі так выходзіць. Свайго не меўшы, трэба легчы спаць не еўшы (Я. Купала. Раскіданае гняздо). — О т, хадзіла ў Яцкаўшчыну, думала пазычыць грошай... — І пазычыла?.. — Дзе там.. Свайго не меўшы, кладзіся спаць не еўшы (У. Дамашэвіч. Лявонава ноч).

— *Прыказкі* Свайго не меўшы, лажыся спаць не еўшы; Свайго не меўшы, сядзі не еўшы.

СВАТУ ПЕРШАЯ ЧАРКА *І* ПЕРШАЯ ПАЛКА *Пра ролю свата ў шлюбным рытуале.* [Лявон:] А цяпер давайце за свата нашага, за старшыню! [Буйкевіч:] Ды што вы, што вы... [Лушка:] Не, не, старшыня! Гэта ж чэсць якая і дзецям нашым, і нам... [Лявон:] *Як кажуць* свату першая чарка. [Буйкевіч:] ... і першая палка? [Лявон:] Калі што, Дык і гэтага не купіць (А. Макаёнак. Лявоніха на арбіце). — Я думаю, мы не памылімся, калі дамо лейцы ў рукі Пятру Іванавічу Сухавею. Ён і брат бацьку, ён і сват, хай будзе і тамада. — Правільна! Свату першая чарка... — І палка! Палку не забывай... (П. Місько. Градабой). Звычайна ў ролі сватоў выступалі сваякі маладога ці суседзі, тыя, хто яго добра ведаў. Але, як правіла, жанатыя, не халасцякі. Свату ж першая чарка і першая палка!.. (Б. Сачанка. Вечны кругазварот). — Ну і шалёны... Так і задушыць можна, — круціў шыяй Федзя. — Другі раз будзеш думаць, што гаварыць. — Ды ўжо ж. Свату і першая чарка, і першая палка... (А. Кудравец. Раданіца).

*— Кажы ўжо, каго на прыкмеце маеш? Калі што jncoe, дык можа сватам запросіш. — А свату або чарка, або палка, — падлапіла Зосьчына маці (А. Асіпенка. Кірыла Уласік).

— *Федароўскі* Свату першая чарка і першая палка; *Прыказкі:* Свату першая чарка і першая палка.

СВАЯ КАШУЛЯ (САРОЧКА, РУБАШКА) БЛІЖЭЙ ДА ЦЕЛА. *Свае інтарэсы, патрэбы даражэйшыя, важнейшыя за чужыя.* Кожны хутчэй пра сябе думае. Вядома, свая кашуля бліжэй да цела (А. .Чарнышэвіч. Світанне). — Пра іншыя калгасы я не думаў. Мяне свой непакоіў. — Вядома, свая кашуля бліжэй да цела. А мне трэба за ўвесь раён клапаціцца (А. Пальчэўскі. Гаспадары). Пакуль суд ды справа, рашыў [Жу-

равінка] паклапаціцца пра сябе, як-ніяк — свая кашуля бліжэй да цела (М. Лобан. Гарадок Устронь). [Мусніцкі:] Не гарачыся, сын. Усе мы праліваем кроў толькі за саміх сябе. І кожнаму свая кашуля бліжэй да цела. Старая ісціна (П. Васілеўскі. Год дзевяцьсот семнаццаты). Хіба ж не праўда, што свая сарочка бліжэй да цела? Хіба ж Грыбок, каб яму давялося, не зрабіў бы таго ж, што Васіль, хіба ж палез бы на ражон, на смерць… (І. Мележ. Людзі на балоце). Свая сарочка вам бліжэй да цела (М. Ткачоў. Згуртаванасць). Даўно ўжо Пшанічны прыглядаўся, чакаў зручнага выпадку, вагаўся і баяўся, але цяпер, трапіўшы ў тую мышалоўку, канчаткова рашыўся. Свая рубашка бліжэй да цела, а жыццё для яго даражэй за ўсё… (В. Быкаў. Жураўліны крык).

*[Дзюрвіль:] Зразумей жа ты… Нарэшце зразумей, што свая скура даражэй мне за сарочку, хоць яна таксама блізкая да цела… Тут вырашаецца мой лёс, лёс майго завода… (А. Макаёнак. На досвітку). Не будзе ў кутузаўцаў асаблівай зацікаўленасці ў лёсе комплексу. Маса прыбытку малая. Свая гаспадарка, як свая кашуля, будзе бліжэй да цела (І. Дуброўскі. Буйным крокам). А інакш усё, што мы робім, будуем, выконваем і перавыконваем планы, — усё гэта страціць сэнс, калі людзі не будуць шанаваць адзін аднаго, *калі* кожны будзе дбаць толькі пра сябе, пра сваё бруха, пра сваю кашулю, якая бліжэй да цела… (Л. Левановіч. Якар надзеі).

— *Ляцкі:* Свая кашуля бліжэй к целу; *Прыказкі:* Свая сарочка бліжэй да цела; Свая рубашка бліжы к целу.

СВАЯ РУБАШКА БЛІЖЭЙ ДА ЦЕЛА. *Гл.* Свая кашуля (сарочка, рубашка) бліжэй да цела.

СВАЯ САРОЧКА БЛІЖЭЙ ДА ЦЕЛА. *Гл.* Свая кашуля (сарочка, рубашка) бліжэй да цела.

СВАЯ СЯРМЯЖКА НЕ ЦЯЖКА. *Сваё лягчэйшае ці больш прымальнае, больш прыемнае, чым чужое.* — А пра мянушку, брат, ты ўжо нікому не кажы. — Пра якую мянушку? — Ну, што я там нейкі Цудатворца. — Зробіш даклад — не скажу, — смяюся я. — Ды сам жа ты і выдумаў яе. Свая сярмяжка не цяжка (Я. Брыль. У Забалоцці днее).

— *Насовіч'.* Свая сярмяжка не цяжка; *Прыказкі:* Свая сярмяжка нікому не цяжка; Свая сярмяжка не важка.

СВЕТ НЕ БЕЗ ДОБРЫХ ЛЮДЗЕЙ. *Кажуць з надзеяй, што чалавека не пакінуць у бядзе, дапамогуць яму.* [Герасім:] Прыказка недарма кажа: свет не без добрых людзей. Чужы чалавек, а прыняў у сваё сэрца і нашу бяду (У. Галубок. Белы вянок). Не тужы пра мяне вельмі. У мяне яшчэ вядуцца грошы, у бляхарні заробленыя. І свет не без добрых людзей, абы рукі ды ногі здаровыя. Зараблю, мама, неяк жыць буду (Р. Мурашка. Сын). Калі нельга будзе пераправіцца на другі бераг, падумаем, дзе нам спыніцца, пажыць. Свет не без добрых людзей (Б. Сачанка. Вялікі Лес). «Усё ж свет не без добрых людзей», — думаў я пра сясцёр з удзячнасцю і стараўся адплаціць ім дабром (У. Кузьмянкоў. Падыход).

— *Прыказкі.* Свет не без добрых ;п(юдзей.

СВІННІ НЕ ДА ПАРАСЯТ, КАЛІ ЯЕ СМАЛЯЦЬ. *Гл.* Не да парасят, калі свінню смаляць.

СВІННЯ ЛУЖЫНУ (ЛУЖУ) ЗНОЙДЗЕ. *Кепскі чалавек знойдзе месца, дзе можна выявіць сябе адпаведным чынам.*

* Будзіла гэты.. з Лясінаў, нягодны — страх. От яго мужыкі баяліся. Дык ён цяпер у паліцыі ў мястэчку. Найшла свіння лужыну (В. Быкаў. Сотнікаў).

— *Ліцвінка:* Свіння гразь знойдзе; Свіння лужу заўсёды знойдзе, нават у сухое надвор’е.

СЕЙ У ГРАЗЬ — БУДЗЕШ КНЯЗЬ. *Пра добрыя вынікі і багацце ад ранняй, у непрасохлую глебу, сяўбы.* Адверне [плуг] скібу, дык хоць распісвайся на ёй, пячатку ляпай. Трактары калёсныя грузлі... Х-хэ, сей у гразь, будзеш князь... Яшчэ ж які князь! З голымі лыткамі... Трэба не ў гразь, трэба, каб за плугам пыл курэў... (П. Місько. Такое сліпучае сонца!..). Я больш, чым хто-небудзь, зацікаўлены, каб хутчэй і лепш адсеяцца: сей у гразь — будзеш князь. Каму не хочацца быць князем? (В.Шырко. Сцяжына да людзей).

— *Прыказкі.* Сей авёс у гразь — будзеш князь; Кінь мяне ў гразь, то будзеш князь.

СЕМ БЕД — АДЗІН АТВЕТ *Рызыкнём, а калі прыйдзецца адказваць, то за ўсё адразу. Гаворыцца, калі хто-н. рашыў зрабіць нешта рызыкоўнае і гатоў несці адказнасць за гэта.* Сін.: *Ці за адну нагу вісець, ці за дзве — адна ласка.* [Навум:] Бяды ж горшай не будзе; дай ну ж пець да выспевываць усю праўду. У пана аж вушы павялі. Думаю сабе: сем бед, да адзін атвет. Чаго тут маўчаць? (В. Дунін-Марцінкевіч. Сялянка). — Трэба нейкі час пачакаць... — Каб паліцыя адумалася? «Сем бед — адзін атвет»... (Ц. Гартны. Сокі цаліны). СЕМ БЕД ЗА РАЗ — АДЗІН АДКАЗ Камісія, прысланая інстытутам, закончыла расследаванне і, мабыць, як ён [Васько] і чакаў, абвінаваціла калгас. «Інакш і быць не магло, — падумаў ён. — Дзе ўжо яны возьмуць віну на сябе. Ну. і ліха з імі. Сем бед за раз — адзін адказ» (А. Асіпенка. Непрыкаяны маладзік).

— *Насовіч.* Сем бед, адзін атвет; *Ляцкі.* Сем бед — адзін агвет; *Федароўскі.* Сем бед — адзін атвет.

СЕМ БЕД ЗА РАЗ — АДЗІН АДКАЗ *Гл.* Сем бед — адзін атвет.

СЕМ ГАДОЎ МАК НЕ РАДЗІЎ, А ГОЛАДУ НЕ БЫЛО *Гаворыцца іранічна пра якія-н. агародныя расліны або хлебныя ці кармавыя злакі, калі і без іх можна абысціся ў гаспадарцы.* — Таксама культуру знайшлі. Бура-кі! — хіхікалі больш свавольныя. — Сем гадоў мак не радзіў, а голаду не было. Жылі ж неяк і без буракоў... (В. Праскураў. Святая сівізна).

— *Ліцвінка*: Сем гадоў мак і ўкроп не радзілі, а голаду не было.

СЕМ ГАДОЎ НЯВЕСТКА ЖЫЛА, А НЕ ВЕДАЛА, ШТО СУЧКА СВЁКРАВА БЕЗ ХВАСТА. *Кажуць іранічна пра таго, хто не ведае чаго-н. простага, бясспрэчнага, агульнавядомага.* — Хм, кукуруза — кіёўкі? — А нягож... — Свякруха хітнула галавой, пасміхнулася. — Во, сем гадоў нявестка жыла, а не ведала, што сучка свёкрава без хваста... (А. Масарэнка Свякруха і нявестка) СЕМ ГАДОЎ (ГОД) НЯВЕСТКА ЖЫЛА ЗАМУЖАМ І НЕ ВЕДАЛА, ШТО У СВЁКРА СУЧКА БЕЗ ХВАСТА

— Хто яна, гэтая самая Прытыцкая? — Як хто? Ты як тая нявестка ўсё роўна: сем год жыла замужам і не ведала, што ў свёкра сучка без хваста. Прытыцкай не ведаеш? (Я. Ермаловіч. Пачыналася вясна).

— *Федароўскі.* Сем лет нявестка была, а не ведала, што сучка без хваста.

СЕМ ГАДОЎ НЯВЕСТКА ЖЫЛА ЗАМУЖАМ І НЕ ВЕДАЛА, ШТО Ў СВЁКРА СУЧКА БЕЗ ХВАСТА *Гл.* Сем гадоў нявестка жыла, а не ведала, што сучка свёкрава без хваста.

СЕМ РАЗОЎ АДМЕРАЙ, АДЗІН РАЗ АДРЭЖ. *Перш чым зрабіць што-н. сур'ёзнае, старанна абдумай.* У важных пытаннях Філатавіч трымаўся прымаўкі: сем разоў адмерай, адзін раз адрэж (М. Паслядовіч. Цёплае дыханне). — Тут працуюць і другія групы, кантралююць нас, а мы іх...

— Гэта закон вайны... Сем разоў адмер, адзін раз адрэж (Р. Няхай. Туман над стэпам). — Дык мо іншым разам памяркуем?.. — Канечне, тут сем разоў адмерай — адзін раз адрэж (А. Капусцін. Зярняты на далоні).

Перш чым рабіць, трэба падумаць. Народ гэта даўно зразумеў. Сем разоў адмерай, адзін раз адрэж. І ўся мудрасць (Л. Левановіч. Зямля і людзі) СЕМ РАЗОЎ (РАЗ) АДМЕРАЙ, А РАЗ АДРЭЖ [Маша:] Мусіць, яшчэ раз хочуць паглядзець, што-небудзь паправіць. Сем раз адмерай, а раз адрэж (К. Крапіва. Пяюць жаваранкі). — А як будзе асечка? — баяўся Мікула. — Сем раз адмерай, а раз адрэж. Куды спяшацца? (І. Гурскі. Чужы хлеб). Прымаўку «Сем разоў адмерай, а раз адрэж» звычайна ўспамінаюць не перад тым, як узяцца што-небудзь рабіць, а пасля таго, як работа зроблена, і прытым кепска (Б. Сачанка. Манпансье з гарчыцаю).

* Яго асцярожнасць, разважлівасць, уменне «сем разоў адмераць, пакуль рэзаць» хараша ўраўнаважвала яго, Максімаву, выбуховасць і размашыстасць, жаданне секчы любы вузел (І. Шамякін. Атланты і карыятыды). Толькі не зарывайся. Сем раз адмерай, перш чым адрэзаць... (У. Дамашэвіч. Я шукаю бацьку). Калі ў мірных умовах мы мералі сем раз. перш чым адрэзаць, то цяпер трэба будзе мераць па меншай меры сто раз (І. Навуменка. Сасна пры дарозе). З налёту вырашаць — не дзела. Тут ты праўду кажаш... Думай, сем разоў мерай. Ніхто ў патыліцу не гоніць (П. Місько. Градабой). Мо і на самай справе трохі спаролі гарачку з гэтым узбуйненнем? Магчыма... Ва ўсякім разе, перш чым рэзаць, трэба было сем раз адмераць (В. Блакіт. Шануй імя сваё).

— *Прыказкі.* Сем разоў адмерай, адзін раз адрэж; Сем раз адмёр, а раз адрэж.

СЕМ РАЗОЎ АДМЕРАЙ, А РАЗ АДРЭЖ *Гл.* Сем разоў адмерай, адзін раз адрэж.

СІВІЗНА НЕ ЎКАРЫЗНА. *Кажуць пра старога, сівога, але яшчэ моцнага чалавека.* На вёсцы кажуць: «Вунь старая Аляксандра — пад дзевяноста ёй, а яна яшчэ і чарку на хрэсьбінах вып'е і станцуе. Сівізна не ўкарызна» (М. Тычына. Бабуля Аляксандра).

— *Насовіч:* Сівізна не ўкарызна.

СІВІЗНА Ў БАРАДУ, А ЧОРТ У РАБРЫНУ *Кажуць з насмешкай пра пажылога мужчыну, які пачынае цікавіцца жанчынамі.* [Ганна Паўлаўна:] Такі ціхоня, размазня! Хто б гэта мог падумаць! Ха-ха-ха. [Гарлахвата:] Сівізна ў бараду, а чорт у рабрыну (К.Крапіва. Хто смяецца апошнім). Баюся я, што, астаўшыся адзін, ты зусім, як той казаў, пакоцішся ў балота, у гразь. Цяпер якая жытка, скажы? Чаго табе не хапала. Дык у цябе v галаве усё вечарынкі, гарэлачка. Сівізна ў бараду, а чорт у рабрыну (А. Чарнышэвіч. Музыка). СІВІЗНА Ў ВАЛАСЫ, <А> Д'ЯБАЛ (БЕС) У РАБРО. — Не разумееш? Ах, які анёл! Сакратарка твая хвалёная-расхваленая. Няшчасная ўдава, акрамя працы і дзяцей, нічога не ведае. — Ліза! Як не сорамна! У такія гады... — Сівізна ў валасы — д'ябал у рабро. Так і ў цябе. Здорава падбіраеш кадры, таварыш Ігнатовіч! Не забывай, на гэтым вельмі многія гарэлі (І. Шамякін. Атланты і карыятыды). — У вас, здаецца, сын дарослы. — Узяў грэх на душу. Сівізна ў валасы, а бес у рабро (І. Навуменка. Вецер у соснах).

— *Насовіч:* Сівізна ў бараду, а чорт у ляшкі; *Прыказкі:* Сівізна ў бараду, а чорт у рабро; Седзіна ў галаву, а бес у рабро.

СІВІЗНА Ў ВАЛАСЫ, <А> Д'ЯБАЛ У РАБРО. *Гл.* Сівізна ў бараду а чорт у рабрыну.

СІЛАЙ МІЛЫ НЕ БУДЗЕШ. *Гл.* Насільна мілы (міл, любы, люб) не будзеш.

СІЛА САЛОМУ ЛОМІЦЬ. *Сіла, улада і пад. прымушаюць пàдпарадкавацца, скарыцца, адступіць.* [Нагляднае:] А на чым скончылася [бойка]?

Kamunikat.org

[Сторож:] Я яму бакі наламаў. [Наглядннік:] О! Я разумею... Сіла саломуломіць... (У. Галубок. Апошняе спатканне). Сам ведаеш, сіла салому ломіць. Так што дарэмна ты спадзяешся на бальшавікоў. Не вернуцца яны (І. Чыгрынаў. Апраўданне крыві). Як ні ўпарцілася Філіпкава.., ды ўсё ж, як гаворыцца, сіла салому ломіць — угаварылі яе на высяленне, вывезлі з Малінаўкі (В. Гігевіч. Кентаўры). Кругавая абарона, занятая бюракратамі, нават не пахіснулася. Як кажуць, сіла салому ломіць (Звязда. 1987, 27 вер.).

— *Насовіч*: Сіла салому ломіць.

СІРАЦЕ ЖАНІЦЦА, ДЫК І НОЧ МАЛАЯ. *Гл.* Як сіраце жаніцца, дык і ноч (начка) кароткая (малая).

СІРАЦЕ ПРЫКІПІЦЬ (ДАКІПІЦЬ) У ЖЫВАЦЕ. *Бедны ці бяспраўны, неўплывовы чалавек мусіць прымірыцца з тым, што ёсць.* Вядома, калі б [у юшку] перцу ды лаўровага лісту — яшчэ Лепін. А то ёсць у каторых мускатны арэх... Ат, сіраце — прыкіпіць у жываце! Не дай божа горшай бяды, як юшка без таго арэха ці перцу... (Я. Брыль. Надпіс на зрубе). Бо мне ведаеш як? Як той сіраце... дакіпіць у жываце! Вось так! Ужо такі трактар падсунулі, што толькі тое і раблю — або гладжу, або мажу! (К. Каліна. Бярэзіна).

— *Федароўскі*: Сіраце дакіпіць і ў жываце; *Прыказкі:* Сіраце дакіпіць і ў жываце.

СКАЖЫ КУРЫЦЫ, ДЫК ЯНА ПА ЎСЁЙ ВУЛІЦЫ. *Сказанае каму-н. пад сакрэтам становіцца вядомым для ўсіх.* Сін.: *Кума куме, а кума па ўсім сяле.* [Хмара:] Браткі, нехта накляпаў. А скажы курыцы, дык яна па ўсёй вуліцы (І. Гурскі. Новы горад).

— *Прыказкі:* Скажы адной курыцы, а яна ўсёй вуліцы.

СКАЖЫ МНЕ, З КІМ ТЫ ЗНАЁМЫ, І Я СКАЖУ, ХТО ТЫ. *Гл.* Скажы <мне>, хто твае сябры (твой сябра, твой друг), <і> я скажу, хто ты.

СКАЖЫ <МНЕ>, ХТО ТВАЕ СЯБРЫ (ТВОЙ СЯБРА, ТВОЙ ДРУГ), <І> Я СКАЖУ, ХТО ТЫ. *Па прывычках, поглядах тваіх сяброў няцяжка вызначыць і твае прывычкі, погляды.* Жанчына, ідучы, наглядала, як Сярго лёгка перабіраўся з купіны на купіну, скарачаючы шлях. «І гэты таксама, відаць, з арлінага племя, — падумала Марыя Іванаўна. — Недарма кажуць: скажы, хто твае сябры, і я скажу, хто ты» (І. Гурскі. Перад бурай). Заўсёды, калі мой герой гаварыў пра сваіх сяброў, таварышаў па змаганню, калі ў яго знешне спакойным голасе я чуў задушэўныя ноткі маладога захаплення і мудрай удзячнасці долі, я ўспамінаў міжвольна першыя словы вякамі праверанай прыказкі: «Скажы мне, хто твае сябры...» (Я. Брыль. Партрэт старэйшага таварыша). Пасля ўчарашняга вечара мне стала не па сабе... Як я жыла?! Асабліва апошнія гады. Добра, што яшчэ інстытут закончыла... З кім сябравала?! Кажуць, скажы, хто твой сябра, я скажу, хто ты... (Л. Марушка. Сутыкненне). Мікола смяецца: — Няхай ведае Галінка, хто твой сябар. Філосаф, брат, сказаў правільна: скажы мне, хто твой друг, я скажу, хто ты... (М. Пянкрат. Вясна належыць мне). СКАЖЫ МНЕ, З КІМ ТЫ ЗНАЁМЫ, І Я ТАБЕ СКАЖУ, ХТО ТЫ. — Каго ты хочаш у дурнях пакінуць? — зняважліва пытае пісар. — Скажы мне, з кім ты знаёмы, і я табе скажу, хто ты, — прыводзіць ён вядомы афарызм (Я. Колас. На ростанях).

— *Прыказкі:* Скажы, хто твой таварыш, я скажу, хто ты.

СКАЗАНА — ЗРОБЛЕНА. *Гаворыцца, калі чыё-н. рашэнне або намер адразу ж выконваецца, калі словы не разыходзіцца са справай.* Хутчэй на Нарач! На паляванне без стрэльбы. Буду там наглядаць за жыццём дзікіх птушак. Сказана — зроблена (В. Вольскі. Падарожжа па краіне беларусаў). — Прапаную зайсці ў кафэ, — сказаў Саша. — А на правах

старэйшага абмяркоўваць прапанову не дазваляю: сказана — зроблена (Э. Ярашэвіч. Дзень далёкі і блізкі). — Гэта можна лічыць абяцаннем?..

— Усё. Сказана — зроблена, — энергічна і весела сціснуў вялізны свой кулак Змітровіч (Я. Радкевіч. Антаніна). [Брыгадзір] ламаў галаву, ламаў, прыдумаў: «Касец косіць у адзін бок, назад каса ідзе ўхаластую. А што, калі касіць на абодва бакі?!» Сказана — зроблена (М. Тычына. Дажынкі).

— *Насовіч.* Сказана, звязана; *БРС.* Сказана — зроблена.

СКАЧЫ, УРАЖА, ЯК ПАН КАЖА. *Гаворыцца, калі хто-н. мусіць рабіць тое, што загадвае ўладны чалавек.*

* [Камісар:] Хлопцы, клічце дзевак ў таны! Так сказаў наш пан каханы. [Навум:] Добра прыгаворка кажа: вяліць пан, то скачы, ўража! (В. Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

— *Насовіч*: Скачы, урэжа, як пан кажа; *Ляцкі*: Скачы, уража, як пан кажа; *Федароўскі:* Скачы, уража, як пан кажа.

СКОНЧЫЎ (КОНЧЫЎ) ДЗЕЛА — ГУЛЯЙ СМЕЛА. *Гаворыцца з адабрэннем пра выкананне 'працы і заслужаны адпачынак.* У мяне парадак такі: скончыў дзела — гуляй смела (І. Шамякін. У добры час). Раней, бывала, Шаргун, сцягваючы з рук у канцы рабочага дня брызентавыя рукавіцы, казаў: «Скончыў дзела — гуляй смела» (М. Гіль. Вяртанне). — Кончыў дзела — гуляй смела. — Правільна, мой хлопчык (А. Цяжкі. Дзе мой дом?).

— *Ляцкі:* Кончыў дзела, гуляй смела; *Прыказкі:* Кончыў дзела, гуляй смела.

СКОРА САСТАРЫШСЯ, ЯК УСЁ БУДЗЕШ ВЕДАЦЬ. *Гл.* Будзеш усё ведаць, хутка пастарэеш.

СКРЫПЛІВАЕ ДРЭВА ДОЎГА СКРЫПІЦЬ. *Гл.* Скрыпучае (скрыплівае) дрэва доўга скрыпіць (стаіць).

СКРЫПУЧАЕ ДРЭВА ЖЫВУЧАЕ. *Гл.* Скрыпучае (скрыплівае) дрэва доўга скрыпіць (стаіць).

СКРЫПУЧАЕ (СКРЫПЛІВАЕ) ДРЭВА ДОЎГА СКРЫПІЦЬ (СТАІЦЬ) *Чалавек хваравіты ці такі, што прытвараецца хваравітым, доўга жыве.* Што ні кажы, а [айчым] паранены на вайне. Рана хоць і загаілася, але даймала яму ўвесь час. Праўду, мабыць, кажуць — скрыплівае дрэва доўга скрыпіць... (І. Капыловіч. Айчым). СКРЫПУЧАЕ ДРЭВА ЖЫВУЧАЕ. — А як ваша здароўе? — Скрыпучае дрэва — жывучае. Толькі адаспацца няма часу (І. Гурскі. Вецер веку). СКРЫПУЧАЯ ВЯРБА ДВА ВЯКІ ЖЫВЕ. — Ке-хе, ке-хе, ке-хе! — неяк ненатуральна закашляўся Асон. — Парахня з мяне ўжо сыплецца, я во — ледзь дачоўп. «Скрыпучая вярба два вякі жыве», — хацеў сказаць Міхаль, але не стаў крыўдзіць Асона (А. Кандрусевіч. Пад рэактыўным гулам).

— *Насовіч:* Скрыпучае дзерава доўга стаіць; *Федароўскі:* Скрыплiва дзерава перажыве і здаровае; *Прыказкі:* Скрыпучае дрэва два вякі стаіць.

СКРЫПУЧАЯ ВЯРБА ДВА ВЯКІ ЖЫВЕ. *Гл.* Скрыпучае (скрыплівае) дрэва доўга скрыпіць.

СКУПЫ ДВА РАЗЫ ТРАЦІЦЬ. *Скупы застаецца ў пройгрышы, церпіць няўдачу. Гаворыцца як асуджэнне скупасці.* — Гэй, вязі [вугаль], дай пагрэцца!.. — Ідзі бяры шуфель — пагрэешся, чаго ж!.. — Ну, як сабе хочаш: скупы два разы траціць, — крыкнуў яму ў спіну мардаты грузчык... (В. Адамчык. Чужая бацькаўшчына). СКУПЫ ПЛАЦІЦЬ ДВОЙЧЫ. Каб пераадолець адставанне, потым спатрэбіцца працяглы час, спатрэбяцца большыя, чым цяпер, асігнаванні. Яшчэ раз пацвердзіцца ісціна: скупы плаціць двойчы (Літ. і мастацтва. 1992, 14 лют.).

— *Прыказкі*: Скупы два разы траціць: Скупы два разы гіне.

СКУПЫ ПЛАЦІЦЬ ДВОЙЧЫ *Гл.* Скупы два разы траціць.

СЛАВЕН БУБЕН ЗА ГАРАМІ. *Прывабным здаецца тое, што знаходзіцца дзесьці далёка.* [Навум:] Пісар расказваў нам, што скора з-за мора там якогась наш пан прыедзе. Пярвей мы былі вельмі цікавыя, а як даведаліся, то і ўсё! Добра той казаў, няма чаго казаць: славен бубен за гарамі (В. Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

— *Насовіч.* Славен бубен за гарамі; *Янкоўскі:* Славен бубен за гарамі; *Прыказкі.* Славен бубен за гарамі.

СЛОВА ВЕЦЕР, А ПІСЬМО ГРУНТ. *Напісанае мае значна большую сілу, значэнне, чым вуснае выказванне. Часцей кажуць, калі неабходна пісьмовае пацвярджэнне чаго-н.* У гэтых самых кузнях, цзе рабілася зброя, кавалі цяпер плугі ды іншыя прылады для вечнага чалавечага жыцця. Аб усім гэтым пісаў кучаравы паэт... Пісаць аб гэтым было вельмі цікава. Бо як гэта кажуць: слова вецер, а пісьмо фунт (З. Бядуля. Сярэбраная табакерка).

— *Насовіч.* Слова вецер, а пісьмо грунт; *Прыказкі* Слова вецер, а пісьмо грунт.

СЛОВА НЕ ВЕРАБЕЙ, ВЫПУСЦІЎ (ВЫПУСЦІШ, ВЫЛЕЦІЦЬ, ВЫЛЕЦЕЛА) — НЕ ЗЛОВІШ *Сказаныя словы не вернеш. Гаворыцца, калі папярэджваюць не рабіць неабдуманых выказванняў ці шкадуюць аб тым, што было вымаўлена.* Не варта было, Пятрусік, чытаць [верш] пісьменнікам... Ды нічога не зробіш — слова не верабей: выпусціў — не зловіш (Я. Колас. П. Броўку). Я ведаю, што вы хацелі сказаць. Тое, што хацелі сказаць, вы і сказалі. Слова — не верабей, выпусціў — не зловіш. А задам толькі рак паўзе (Я. Ермаловіч. Пачыналася вясна). Не дай бог сарвацца, сказаць не тое, што трэба. Слова — не верабей, выпусціш — не зловіш... (І. Навуменка. Асенняя мелодыі). Сто разоў адмерай, а раз адрэж; навучыся спярша маўчаць, а потым ужо гаварыць. Слова ж не верабей, вылеціць — не зловіш (Б. Сачанка. Вялікі Лес). Убачыў [Нікольскі], як радасна бліснулі вочы Сямашкі. і завагаўся: дарэмна лезеш у пастку. Але слова — не верабей, вылецела — не зловіш. Калі пачаў гаварыць, трэба і скончыць (І. Новікаў. Да світання блізка). То была, вядома, выдумка, непрыстойная, брудная, тут жа схамянуўся [Андрэй], апомніўся, але слова — не верабей... (В. Блакіт. Усмешка Фартуны).

— *Ляцкі* Слова як птушка: выпусціў — не вернеш; *Федароўскі* Слова як птушка: вылеціць, то не зловіш: *Прыказкі* Слова не верабей: выпусціш — не зловіш.

СЛОВА — СЕРАБРО (СРЭБРА), МАЎЧАННЕ — ЗОЛАТА *Гаворыцца як парада абдумваць сваё выказванне і лепш прамаўчаць, чым сказаць лішняе.* Людзі, навучаныя вопытам барацьбы і жыцця, у большасці сваёй лічылі за лепшае больш назіраць, чым гаварыць. «Слова — серабро, маўчанне — золата», — вучыць даўняя прымаўка (П. Пестрак. Серадзібор). — Трэба самому ператварыцца... — Слова — срэбра, маўчанне — золата (В. Мыслівец. Мурашцы). Як маленькі свой голас прабаваў, мне казалі: — Маўчы, бо шэры забярэ і зацягне ў логава! Я, дыханне стаіўшы, верыў. Стукне той-сёй парадай-молатам і піянер, каб не соваў носа: — Слова — срэбра, маўчанне —золата... (П. Сушко. Годзе казкі казаць).

* Маўчанне ніколі не было і не будзе золатам: яно — або ў шмат разоў даражэйшае, або — нічога не вартае (М. Танк. Маўчанне). «Не балбачыце лішняга!.. Праверце!.. Няхай яно. ліхое, затане!.. Маўчанне — зо-

лата, а лішак слова — смецце!..» А я не ведаю, што лішняе, што — не?! (А. Лойка. Сябрам).

— *Прыказкі.* Слова — серабро, а «маўчанне — золата.

СЛУЖБА НЕ ДРУЖБА. *Гаворыцца, калі чалавек павінен рабіць што-н. як службовы абавязак.* Ой, ды лёгкай служба нідзе не бывае, бо служба — не дружба, — няволя цяжкая (Я. Купала. Ад рана да рана). Так, так, таварыш аграном. Кепска ў вас з вывазкай угнаенняў... Шкада цябе, а пакрытыкаваць давядзецца: служба — не дружба (У. Кузьмянкоў. Ішла вясна).

— *Прыказкі:* Служба не дружба.

СЛУЖКА Ў ЛАПЦЯХ, А Я (ПАН) БОСЫ. *Гаворыцца з асуджэннем пра таго, хто просіць зрабіць што-н., хоць мог бы выканаць гэта і сам.* Бачыш і ы, прывыклі: Сашка, схадзі; Сашка, прынясі; Сашка. падай. Служка ў лапцях. а я босы. Не пайду болей (Х. Лялько. Белыя брады).

— *Выслоўі:* Служка ў лапцях, а пан босы; *Лепешаў.* Служка ў лапцях, а пан босы.

СЛУЖЫЎ ДА ВУСА, СЛУЖЫ І ДА БАРАДЫ. *Кажуць, калі просяць каго-н. аказаць яшчэ адну паслугу ці аказваюць каму-н. не першую паслугу.* [Сташэўскі:] Зрабі апошнюю паслугу — і мы нойдзем. [Мірон:] Хіба што апошнюю. Што ж, кажуць, служыў да вуса, служы і да барады (І. Ісачанка. Вяснянка).

— *Насовіч:* Служыў да вуса, паслужы ўжо і да сівой барады.

СЛЯЗАМІ (СЛЯЗЬМІ) ГОРУ (БЯДЗЕ) НЕ ПАМОЖАШ *Кажуць таму, хто плача або чым-н. расхваляваны, засмучаны.* Ну, што ж? Слязамі бядзе не паможаш, а справу рабіць трэба. Жыццё ўсё наперадзе, хлопцы! (Я. Колас. На ростанях). Мы павінны жыць. каб біць ворага, каб помсціць. А слязамі гору не паможаш... І на цётку Васіліну няма чаго крыўдаваць (І. Сіняўскі. Дарога па Замлынне). — А ты чаго румзаеш? Не табе баліць. — папракнула мяне Волька, сама ледзь стрымліваючыся ад жалю. — Перастаньце абодва. Слязьмі гору не паможаш. — пачаў супакойваць тата (А. Пальчэўскі. Юзікавы слёзы). Міхась ледзь стрымліваў слёзы. Не, ён не заплача... Маці яю не раз казала: «Слязьмі гору не паможаш» (А. Капусцін. Водгалас). Загаласіла і Паўлюкова жонка Ганулля — блізка прымала чужое гора. — Слязьмі гору не паможаш! — прыкрыкнуў на жанчын Паўлюк (А. Варановіч. Паўлюк з Жалезнікаў).

— *Прыказкі:* Слязамі гору не дапаможаш.

СМАЧНЫ ЖАБЕ АРЭХ, ДЫ ЗУБОЎ БОГ НЕ ДАЎ. *Хацелася б каму-н. атрымаць, ажыццявіць што-н., але няма магчымасці дасягнуць жаданага.* Сін.: *Блізка локаць, ды не ўкусіш.* [Кастусь:) Хто пойдзе па Данілаву галаву. той сваю няхай дома пакідае. [Маргун:] Нагнаў ён вам страху. [Кастусь:] Не так нам, як панам. [Маргун:) Баязліўцы!.. [Кастусь:) Бач. чаго яны захацелі! [Батура:] Смачны жабе арэх, ды зубоў бог не даў (К. Крапіва. Партызаны). А наконт Беларусі і ўсялякіх замыслаў фашысцкіх граміл і проста так аб заняволенні імі нашых сялян і рабочых скажам нашай простай і мудрай прыказкай: «Смачны жабе арэх, ды зубоў бог не даў» (М. Лынькоў. Смачны жабе арэх, ды зубоў бог не даў...).

* Ілгуны! Не тую выбралі дарогу: у маны кароценькія ногі, няхай яшчэ і тое знаюць: не жабе раскусіць арэх... (А. Бачыла. Загорская восень).

— *Прыказкі:* Смачны жабе арэх. ды зубоў бог не даў.

СМЕЛАСЦЬ (ХРАБРАСЦЬ, АДВАГА) ГАРАДЫ БЯРЭ *Смелы, рашучы чалавек усюды перамагае.* Толькі б смеласці болей, паболей адвагі — усё будзе тваё, чаго ні захочаш. *«Смеласць* гарады бярэ», — так калісьці ка-

заў паважаны папаша (М. Лынькоў. Апошні зверыядавец). — Будзе і на нашай вуліцы свята. — Так, — вырашыў Сяргей. — Іншага выйсця не бачу. Недарма кажуць — смеласць гарады бярэ (І. Гурскі. Вецер веку).

— А калі дырэктар леспрамгаса адмовіцца пілаваць, скандал учыніць?

— Не адмовіцца. Начальства раённае нашто? — Смеласць гарады бярэ, — адазваўся ўрэшце і Карняплодаў (П. Місько. Хлопцы, чые вы будзеце...). Няўрымслівасці, смеласці Проньку не пазычаць. А смеласць гарады бярэ (В. Каваленка. Падвышанае неба). — Ці варта трывожыць асінае гняздо? Нас толькі дванаццаць чалавек... — Чапуха, — перабіў мяне палкоўнік. — Храбрасць гарады бярэ. Спачатку расправімся з малачарняй, а потым абрушымся на маслазавод (Р. Няхай. Туман над стэлам).

— *Насовіч*: Адвага гарады бярэць; *Прыказкі*: Смеласць гарады бярэ; Храбрасць гарады бярэ.

СМЕРЦЬ І РАДЗІНЫ НЕ ВЫБІРАЮЦЬ ГАДЗІНЫ *Смерць і радзіны не падуладныя часу, могуць здарыцца ў любы час.* — Па дварчанскіх хатах, па падсуседзях хаджу... — А чаму ж думаеш, што я цябе ў кватаранты вазьму? — Няўжо мне жыўём у пятлю лезці? — Смерць і радзіны не выбіраюць гадзіны. Аставайся (В. Адамчык. Голас крыві брата твайго).

— *Прыказкі* Смерць і радзіны не глядзяць аніякай гадзіны; Смерць і радзіны не ждуць добрай гадзіны.

СМЕРЦЬ НЕ РУЧАІНКА — НЕ ПЕРАСКОЧЫШ *Пра немагчымасць пераадолець смерць.* Сін.: *Ад смерці не адкупішся; Дзвюм смерцям не бываць, <а> адной не мінаваць* (у 1 знач.); *Круці не круці, а трэба памерці.* Дзіда-дзед правільна меркаваў: трэба быць адважным. Смерць не ручаінка — не пераскочыш. Але гэты закон пісаны толькі для баязліўцаў. Адважнаму і неба невысока, і мора неглыбока (З. Бядуля. Сярэбраная табакерка)-

— *Прыказкі:* Смерць не ручаіна — не пераскочыш.

СМЕХ БЕЗ ПРЫЧЫНЫ — ПРЫЗНАК (ЗНАК) ДУРАЧЫНЫ. *Кажуць з асуджэннем пра таго, хто беспрычынна смяецца.* Заўсёды і ўсюды я чую ваша прыдуркаватае гы-гы, з-за якога людзям некалі падумаць пра сябе, пра свой лёс, пра тую ж вялікую загадку Быцця і Смерці... Чаму ніводны з вас так і не ўспомніць ні разу мудрае, народнае: смех без прычыны — прызнак дурачыны?.. (В.Гігевіч. Не забывай пра свой дом. грэшнік).

— *Янкоўскі*: Смех без прычыны — знак дурачыны; *Прыказкі*: Смех без прычыны — прызнак (знак) дурачыны.

СМЯЕЦЦА ТОЙ, ХТО СМЯЕЦЦА АПОШНІ *Гл.* <Добра> смяецца той, хто смяецца апошні.

СОРАМ НЕ ДЫМ, ВАЧЭЙ (ВОЧЫ) НЕ ВЫЕСЦЬ *Сорам можна сцярпець.* Некаторыя старэйшыя нават упікалі Грамабоя, што ён звёў, казалі, што сорам так рабіць. Грамабой досыць лагодна на гэты раз ім адказваў, што сорам не дым, вачэй не выесць, а завязваць хлопцу свет немаведама за што — на гэта ён не згодзен (К. Крапіва. Мядзведзічы). — Не буду я на яго глядзець. Сорамна ж! — Сорам не дым. вачэй не выесць. Не маленькая ты ўжо, каб саромецца (Р. Сабаленка. Лора). — Сорамна перад людзьмі? Дык у такіх выпадках мой бацька некалі казаў: сорам — не дым, вочы не выесць... (А. Пальчэўскі. Чорны дзень). — Толькі што сорамна туды вяртацца, — выказаў думку Гена... — Сорам — не дым, вочы не выесць... (А. Марцінкевіч. Сцюжа).

* А я думала, што і праўда хочуць з старшыні цябе зняць. Ажно толькі пасаромілі. Сорам не дым, як кажуць, у вочы не зойдзе (Я. Ермаловіч. Стаяў маладзік над лесам).

— *Прыказкі.* Стыд не дым, вачэй (вочы) не выкура.

СПРАВА МАЙСТРА БАІЦЦА. *Гл.* Дзела дзельніка (справа майстра) баіцца.

СПРАВА НЕ ВОЎК, У ЛЕС НЕ ЎЦЯЧЭ. *Гл.* Работа (праца, справа) не воўк, у лес не ўцячэ.

СПРОБА НЕ ХВАРОБА. *Можна паспрабаваць, варта рызыкнуць. Кажуць, калі лічаць, што трэба зрабіць што-н., хоць і няма цвёрдай упэўненасці ў поспеху.* Сін.: *Чым чорт не араў, тым <і> сеяць не стаў.* — А па загоне радыску пасеем... Салаты будзем рабіць... — Радыска хутка расце. А агуркі... — Калі б былі смачныя гуркі, дык іх елі б ваўкі, — азваўся з-за перагародкі дзед. — Сейце радыску. Спроба не хвароба (М. Капыловіч. Былі б рукі).

— *Прыказкі*: Спроба не хвароба.

СТАРАСЦЬ НЕ РАДАСЦЬ <А ГОРБ НЕ КАРЫСЦЬ> *Кажуць са шкадаваннем, калі ўспамінаюць свой узрост.* [Ян:] Як прыйдзецца рукі злажыць, то хто тады табе ў помач стане? Гаспадарку разарвуць, цябе пакрыўдзяць... Стараст» — не радасць (К. Каганец. Модны шляхцюк). [1-ы селянін:] Спяшайся, кум, а то спознімся. [2-і селянін:] Прыстаў зусім, старасць не радасць (У. Галубок. Бязродны). Так, браце Андрэй, сядзі цяпер і не рыпайся. А чаму? Таму што слабыя мы сталі, а віною ўсяму: годы точаць падшыпнікі, не разгонішся цяпер, не раз’едзешся... А іначай кажучы, старасць — не радасць (М. Лынькоў. Андрэй Лятун). Не малады, галубка, мусіць, сказаў: старасць — не радасць. Охо-хо! І сярэдзіна баліць, і сама вось-вось рассыплюся (М. Даніленка. Праводзіны). Ён, Марыйка, на два гады старшы за мяне. Разам мы раслі. Усё мае свой пачатак і канец. Старасць не радасць, горб не карысць ды і смерць не ўцеха (А. Жук. Не забывай мяне).

— *Насовіч:* Старасць не радасць, а горб не карысць; *Прыказкі*: Старасць не радасць.

СТАРАСЦЬ НІКОГА (ЧАЛАВЕКА) НЕ КРАСІЦЬ Мар'я.. доўга гаварыла пра жыццё, якое, яна казала, хоць і шчаслівае ў вёсцы, але цяжкае для іх, пенсіянераў. «Старасць нікога не красіць» (С. Кухараў. Родная глыбінка). — Ад чаго гэта ў вас такія рукі, Амос Адамавіч?.. — Ад старасці і ад раматусу. Старэе чалавек, змяняюцца і формы яго цела. Не красіць, мілы мой, старасць чалавека... (Я. Колас. На ростанях).

СТАРОГА ВЕРАБ’Я НА МЯКІНЕ НЕ ЗЛОВІШ (НЕ ПАДМАНЕШ, НЕ ПРАВЯДЗЕШ) *Вопытнага, бывалага чалавека не перахітрыш, не падманеш.* А можа, Казлоўскі сам гэты партрэт перавярнуў. Старога вераб’я на мякіне не зловіш (Л. Прокша. Камедыянты). — У вас багаты вопыт...

— Вельмі вам удзячны, — намотваў на вус Езавітаў. Ён падумаў: «Ну і жук! Але старога вераб’я на мякіне не падманеш» (І. Гурскі. Чужы хлеб).

* Ён [Лейба] слухаў, што гаворыць старшыня выканкома, рабіў выгляд, што верыць і спачувае, аднак не верыў. Яго, старога стрэлянага вераб’я, хочуць злавіць на мякіне! Дарэмная справа! (А. Чарнышэвіч. Світанне). [Пятро Пятровіч:] Старога вераб’я думаеце на мякіне правесці? Не выйдзе! Носам чую!.. (А. Махнач. Лазня без веніка). Захацелі старога вераб’я на мякіне правесці... Калі на тое пайшло, дык я ўжо, дзякуй богу, трэці год як экспанаты свае цэлымі зборамі ў адну навуковую салідную фірму здаю (У. Ягоўдзік. Пугачова песня).

— *Насовіч*: Старога вераб’я на мякіну не падманеш; *Ляцкі*: Старога вераб’я не падманеш; *Прыказкі*: Старога вераб’я на мякіне не зловіш (не ашукаеш, не правядзеш).

СТАРОГА ХВАЛІ, ДЫ З ДВАРА ГАНІ. *Пра адносіны да старога, хілага чалавека ў параўнанні з маладым, здаровым.* — Столькі людзей у нас і

маладых, і заслужаных, а вы — старую бабу [намалявалі). — А чаму вы думаеце, што яна не заслужаная? — Ат, старога хвалі, ды з двара гані (М. Гроднеў. Права адплаты).

— *Прыказкі.* Старога хвалі, ды з двара валі, а маладога гудзі, ды ў двары блюдзі.

СТАРЦУ МІЛЯ НЕ КРУГ. *Адлегласць не перашкода, калі абавязкова трэба трапіць куды-н.* Сін.: *Старцу сяло не <у> наклад.* [Даніла:] Спяшацца не трэба. Пройдзеш аднае ю сцежкаю, убачыш, што гразка, нельга праехаць — вярніся назад, прайдзі друюю, паглядзі. [Дзед Бадыль:] Яно ж так, — старцу міля не круг (К. Крапіва. Партызаны). ДЛЯ СТАРЦА МІЛЯ НЕ КРУГ. Сабраліся вяртацца назад, ды Галя ўспомніла: «Недзе ж тут недалёка жыве наша другая радня». І праўда: для старца міля — не круг, і, бачыш, вось мы ўжо і тут (А. Кудравец. Сачыненне на вольную тэму).

— *Прыказкі*: Старцу міля не наклад; Старцу дзярэўня не круг.

СТАРЦУ СЯЛО НЕ <У> НАКЛАД. *Адлегласць не перашкода, калі абавязкова трэба трапіць куды-н.* Сін.: *Старцу міля не круг.* Ну, калі ў дарогу, то ў дарогу; старцу сяло не ў наклад. А папалуднаваць трэба, я сваё не дарую... (У. Галубок. Парабкі). [Георгій:] Праз Падую ісці на Рым ты будзеш. [Скамарох:] Праз Падую? А гэта па дарозе? Зрэшты, сяло, як кажуць, старцу не наклад (М. Клімавіч. Георгій Скарына).

— *Насовіч.* Старцу сяло не наклад: *Прыказкі.* Старцу сяло не наклад.

СТАРЫ ВОЛ (КОНЬ) БАРАЗНЫ НЕ ПСУЕ (НЕ САПСУЕ) *Стары, вопытны чалавек не сапсуе таго, за што бярэцца. Гаворыцца, калі за справу нараўне з маладымі бярэцца стары, але яшчэ моцны і вопытны.* Калі на юе пайшло, пане Вашамірскі, дык няхай ужо будуць коні самага лепшага гатунку. Стары вол баразны не псуе. Калісьці і я быў не з апошніх малайцоў! (З. Бядуля. Салавей). — Стары вол баразны не псуе, — сказала некалькі чалавек у адзін голас. А гэты «стары вол» пыхнуў дымам з люлькі, і дым закрыў яго твар, яго крыху сарамлівую ўсмешку (П. Пестрак. Сустрэнемся на барыкадах). Аляксей узяў з рук маладога цесляра сякеру. Прачасаў метры два з аднаго боку і адагнуўся. Кантоўка была роўная і чыстая. — Стары вол баразны не псуе... — падміргнуў Воранаў земляку (А. Пальчэўскі. Землякі). Марыў — вясны, цяпла дачакаюся, паеду на дачу і там, на адзіноце, у цішы і спакоі, збяруся з думкамі, нешта напішу. Каб ведалі, не забывалі — стары вол баразны не псуе... (Б. Сачанка. На беразе Іслачы). [Дзел Струкач:] І далей не падкачаў бы. Стары конь баразны не псуе (І. Козел. Папараць-кветка). Называеш мяне, васпан, старым канём, дык ведай, - стары конь баразны не сапсуе (І.Гурскі. Чужы хлеб).

*— Я пайду з табой [на лекцыю]. — Навошта? — У мяне «фортка». А я даўно не слухала, як ты чытаеш. Не выбіваешся з баразны, стары конь? (І. Шамякін. Зеніт).

— *Прыказкі*: Стары вол баразны не псуе; Стары вол ніколі баразны не сапсуе; Стары конь баразны не псуе, ды не глыбока арэ.

СТАРЫ ДРУГ ЛЕПШ (ЛЕПЕЙ) ЗА НОВЫХ ДВУХ [Пятрук:] А знаеш: стары друг лепш за новых двух... Я цябе не на жарты палюбіў, — хоць бы цэлы свет прыйшлося дагары нагамі перавярнуць, то ўсё-такі з табою ажанюся (В. Дунін-Марцінкевіч. Залёты). — А Дзіма, ведаеш, які?
— Які? — Смелы. Заўсёды за мяне заступаецца. — Ну вось бачыш. Стары друг лепш за новых двух (В. Вітка. Дзеці і мы). Значыць, вы наш стары друг. Як у вас кажуць: стары друг лепей за новых двух. Дарэчы, у нас таксама гэтак гавораць (В. Праскураў. Далёка ад дому).

Kamunikat.org

— ***Федароўскі***: Дарожшы адзін стары друг, як новых двух; ***Прыказкі.*** Стары друг лепшы новых двух.

СТАРЫ КАЖА НА ГЛУМ, А МАЛАДЫ БЯРЭ НА БУМ ***Маладыя пераймаюць жыццёвы вопыт старых.*** Словам, старыя — мудрыя людзі, яны пражылі жыццё і багата чаго ведалі, помнілі. Цяпер назапашанае яны раздавалі, раздорвалі. «Стары кажа на глум. а малады бярэ на вум» (Б.Сачанка. Вечны кругазварот).

♦[Талаш:] Дык пойдзем, сынку. Можа, як у вёску прабяромся і даведаемся. А ў дарозе нешта надумаем. Няхай нам пан робіць на глум, а мы, юлубе, будзем браць на вум (Я.Колас. У пушчах Палесся).

— ***Насовіч***: Хто кажаць на глум, а ты бяры сабе на вум; ***Прыказкі'.*** Што кажа стары на глум — бяры, малады, на вум.

СТАРЫ КОНЬ БАРАЗНЫ НЕ ПСУЕ. ***Гл.*** Стары вол (конь) баразны не псуе (сапсуе).

СТУДЗЕНЬ МЯЦЕ — ЛІПЕНЬ ЗАЛЬЕ. ***Ужываюць як адзін з паказчыкаў народнага календара прыроды.*** Студзень усур’ёз узяўся за зямліцу — адна завея пераходзіла ў другую, снег ***несла і несла з*** панадрэчнай шэрані, ужо нават не было відаць, дзе тая рака, і ў кручы знікалі дамы і дрэвы, прападалі людзі. «Студзень мяце — ліпень залье», — успамінала Таня матчыны словы (А.Кажадуб. Стрэчанне).

— ***Прыказкі.*** Студзень мяце — ліпень залье.

СУДЖАНАГА І КАНЁМ НЕ АБ’ЕДЗЕШ ***Таго, што наканавана лёсам, ніяк не абмінеш.*** Сін.: ***Свайго лёсу не мінеш; Чаму быць, таго не мінаваць.*** [Навум:] Добра іутарка кажа: суджанага., і канём не аб'едзеш. А калі ты ўжо маеш быць маёю суджанаю, дык скажы ды не сушы сэрца вайтоўскага (В.Дунін-Марцінкевіч. Сялянка). Наогул, што вызначана лёсам, таго ніякім чынам не абыдзеш: суджанага й канём не аб’едзеш (К.Крапіва. Беларускія прыказкі}. ШТО КАМУ СУДЖАНА, <ДЫК І ПЕХОТАЙ> ТАГО НЕ АБОЙДЗЕШ <1 З КАНЁМ> НЕ АБ’ЕДЗЕШ. [Максім:] У мяне — Мацейка, у цябе — Кацярына, а там.., як ведаеш, кумка, і да царквы недалёка. [Даміцеля:] Яно ж такі Што каму суджана, дык і пехатой таго не абойдзеш і з канём не аб’едзеш (Я.Купала. Прымакі). Адзін выпадак, праўдзівей, адно спатканне змяніла Петрыкаў лес у іншы бок. Лепш гэта было для Петрыка ці горай, сказаць цяжка. Але, кажуць людзі: што каму суджана, таго не абойдзеш і не аб’едзеш (Я.Колас. Між дзвюх рэчак).

— ***Насовіч:*** Суджанага і канём не аб’едзеш; ***Ляцкі:*** Суджанага і колам [Ге аб’едзеш; ***Прыказкі:*** Суджанага і канём (валом) не аб’едзеш.

СУПРАЦЬ (СУПРОЦЬ) РАЖНА НЕ ПАПРЭШ ***Немагчыма, бескарысна супрацьстаяць сие, уладзе.*** Сін.: ***Галавою сцяны не праб'еш; Напроці ветру не падзьмеш; Пугай абуха не пераб'еш.*** Падманіў мяне кудлаты чорт. А што ты яму зробіш? Супраць ражна не папрэш (В.Каваль. Шчасце Сілівея Зязюлі). [Гудовіч:] У нашых умовах небяспечна быць сумленным чалавекам. Значыць — далоў сумленне? [Шкуранкоў:] Ну і супроць ражна не папрэш. Хочаш не хочаш, а прыходзіцца лічыцца з рэальнымі абставінамі (К.Крапіва. З народам).

— Склалася на аснове евангельскага выказвання: «Жестоко ти есть іротиву рожна прати».

СУХАЯ ЛЫЖКА РОТ ДЗЯРЭ ***Калі не задобрыш каго-нто і не даб'ешся жаданага.*** Сін.: ***Не падмажаш — не паедзеш.*** [Анатоль) пакрысе падгаворваўся да гаспадыні перад снеданнем: маўляў, сухая лыжка рот дзярэ (М.Лужанін. Лісты Харужай). — А можа, яны не паставілі мне новыя краны таму, што я не дала ім на паўлітра? — здагадалася гаспадыня. —

Яны нешта такое намякалі, што «сухая лыжка рот дзярэ», але я не звярнула на гэта ўвагі (В. Зуб. Дробязі жыцця).

— *Насовіч*: Сухая ложка рот дзярэць; *Прыказкі.* Сухая лыжка рот дзярэ.

СЦЕРАЖОНАГА <I> БОГ СЦЕРАЖЭ. *Гл.* Беражонага <і> бог беражэ.

СЦЕРПІЦЦА — ЗЛЮБІЦЦА. *Гаворыцца як суцяшэнне таму, хто мусіць ісці супраць свайго жадання, і з упэўненасцю, што да ўсяго можна прывыкнуць, усё можна палюбіць. Часцей пра дзяўчыну або хлопца, якія ўступаюць у шлюб.* Не вельмі да душы ён [Ганне] Яўхім, але хіба ж — праўда — не першы жаніх на сяле?.. Чаму было не паверыць векавечнай мудрасці: сцерпіцца — злюбіцца, мілым будзе? (І. Мележ. Людзі на балоце). — Каб жаніцца, трэба паказаць, а так — што? — казаў ён [Казімір]... Усе госці гукнулі ў адказ збітае, старасвецкае: «Сцерпіцца — злюбіцца!» (П. Пестрак. Камень).

— БРС. Сцерпіцца — злюбіцца.

СЫТЫ ГАЛОДНАГА НЕ РАЗУМЕЕ *Гл.* Сыты галоднаму не спагадае.

СЫТЫ ГАЛОДНАМУ НЕ СПАГАДАЕ. *Гаворыцца пра таго, хто не здольны спачуваць іншым людзям, не разумее чыіх-н. патрэб, жаданняў.* «Сыты галоднаму не спагадае» — векавая пагаворка. Церпяць рабочыя... (А. Александровіч. Нараджэнне чалавека). — Дай божа і пану такую долю, якую даў нам... — Потым [бежанец] махнуў рукою да пастухоў: — Забірайце, хлопчыкі, коней. Сыты галоднаму не спагадае. Ці ж гэта чалавек? (А. Якімовіч. Канец сервітуту). — Дай лепш паесці, я сам усё зраблю. — Паесці, гэта можна, — замітусіўся Рудзянка. — Паесці я зараз жа знайду. Прабач, што не адразу прапанаваў, сыты галоднаму не спагадае... (І. Новікаў. Руіны страляюць ва ўпор). СЫТЫ ГАЛОДНАГА НЕ РАЗУМЕЕ. [Ігар:] Басурманавы для грамадства больш небяспечныя, чым ваш рэжысёр. [Авяр'ян:] Сыты галоднага не разумее (А. Дзялендзік. Гіпапатам). І ўжо ж колькі мы гаварылі, і да таго ж Стомы Паліна Іванаўна ездзіла. Усё абяцанкамі-цацанкамі нас частуе. Словам, сыты галоднага не разумее (В.Супрунчук. Жывеш толькі раз).

* Галодных сыты зразумець не можа, пакуль самога лёс не патрывожыць (У. Дубоўка. Чые рукі прыгажэйшыя).

— *Прыказкі*: Сыты галоднаму не спагадае; Сыты голаду не разумее; Сыты галоднага не знае.

СЭРЦА НЕ КАМЕНЬ. *Гаворыцца, калі хто-н. ідзе на ўступкі, адклікаецца на чые-н. просьбы, пачуцці.* [Максіменя:] Вось прывалаку торбу язёў, дык будзеце каяцца. А вам на тую злосць і панюхаць не дам... [Гудовіч:] Адпусціўся, сэрца не камень (К. Крапіва. З народам). Сын падаў бацьку руку, сэрца не камень — стары працягнуў сваю (І. Гурскі. Жалейкава града). Вось тут я зразумеў народную мудрасць, якая сцвярджае, што сэрца не камень. І яно ёкнула. Ну што, падумаў я, калі з'езджу яшчэ раз на адзін з курортаў... (У. Корбан. Цеплаход ідзе на Поўнач).

— *Федароўскі:* Сэрца не камень; *Прыказкі:* Сэрца не камень.

СЭРЦУ НЕ ЗАГАДАЕШ. *Не прымусіш сябе кахаць ці не кахаць каго-н.* Сэрцу ж не загадаеш. Так і выйшла [Анісся] замуж за Сяргея Круцяля, які быў каапературыўшчыкам у суседнім сяле (М. Лынькоў. Насустрач жыццю). Ачарсцвелі мы за вайну... А толькі вы для мяне кім былі, тым і засталіся... Сэрцу не загадаеш... (І. Гурскі. На гуце). — Мо я кепскі ўнук, але ў сэрцы ў мяне нічога не скранулася, калі вы мне сказалі пра дзеда... — Што ж, сэрцу не загадаеш, — азваўся ён [капітан] нарэшце... (А. Крыга. Порт прызначэння). — Страляй, — сказала Аксана, засланіўшы сабою Акімава. — Сам ведаеш: сэрцу не загадаеш. А мне без яго не жыць, вось і ўся гаворка (М. Герчык. Вяртанне да сябе).

— *Прыказкі*: Сэрцу не загадаеш, каго любіць; Сэрцу не падкажаш.

СЯМЁРА АДНАГО НЕ ЧАКАЮЦЬ. *Гаворыцца, калі многія не могуць ці не хочуць чакаць аднаго.* Што ж, сямёра аднаго не чакаюць. А ў нас жа не сямёра на аднаго прыпадае (А. Якімовіч. Таямнічы сундучок). Іван Васільевіч, давай каманду. Сямёра аднаго не чакаюць (І. Шамякін. Снежныя зімы).

— *Прыказкі*: Семера аднаго не ждуць.

СЯМ'Я НЕ БЕЗ ВЫРАДКА. *Гл.* У сям'і не без вырадка.

Т

ТАДЫ МАЦІ МІЛА, ЯК *НОГІ МЫЛА. Кажуць з асуджэннем пра сына ці дачку, калі яны не паважаюць маці.* «Гэта ты... на матку сваю, га? Ты-ы... гэ-так... на матку?! — у яе ўжо цямнела ў вачах, калола ў скронях і патыліцы, здушыў горла плач: — Ну, але... Ну, але!.. Нашто табе ўжо матка... Тады маці міла, як... як ногі мыла...» (П. Місько. Ціхае лета).

— *Ляцкі* Датуль матка міла, дакуль бруд мыла; *Прыказкі*: Мамка міла, пака ножкі мыла; Тагды матка была міла, калі нашы рукі і ногі мыла.

ТАКОГА ЦВЕТУ ПА ЎСЯМУ СВЕТУ. *Такога дабра хапае ўсюды. Кажуць іранічна пра каго-н.* — А хітра прыладзіўся, Дзятлік! — падміргнуў Яўхім. — Такі нібы варона, а як да дзеўкі — не промах!.. — Адыдзі ты!.. — Не бойся, не адаб'ю. Такога цвету — па ўсяму свету! (І. Мележ. Людзі на балоце).

— *Прыказкі.* Гэтага цвету па ўсяму свету.

ТАМ ДОБРА, ДЗЕ НАС НЯМА. *Усюды аднолькава. Кажуць іранічна як адмаўленне, што дзе-н. жыццё, становішча і пад. добрае, лепшае, чым тут.* [Данілка:] Мусіць, добра жыць на гэтым свеце вялікім? Я ўжо мамцы казаў, што добра. [Старац:] Там добра, дзе нас няма (Я. Купала. Раскіданае гняздо). І не ведаў, не ведаў даўно ўжо Апанас Харчэня, дзе яму лепш будзе — у выгнанні, ці дома, у сваёй вёсцы. «Мабыць, усюды аднака. Гам добра, дзе нас няма», — прыходзіла, на памяць чутае, і Апанас згаджаўся з народнай мудрасцю (Б. Сачанка. Вялікі Лес). ДОБРА ТАМ, ДЗЕ НАС НЯМА. А ці не раз ён [Васіль] наважваў плюнуць на зямлю, на хату, на няпэўныя заробкі і паспрабаваць шукаць шчасця дзе-небудзь у вялікім горадзе. Але ён добра памятаў народную прыказку: «Добра там, дзе нас няма» (Р. Няхай. Гудкі абуджаюць вясну). Як ехалі *людзі ў Польшчу*, ён [Кароль] завёз яе {жонку] сюды на вакзал, а сам з канём вярнуўся дадому. А куды ехаць — ад свайго не ўцячэш. Кажуць, добра там, дзе нас няма (В. Адамчык. Кароль Нябожа). — Глупства ўсё гэта, Маруткін, — сказаў Пятро і падняўся. — Хто гэта будзе кідаць работу, якая палюбіцца. Добра там, дзе нас няма (У. Рубанаў. Каштаны).

— *Прыказкі.* Там добра, дзе нас няма.

ТАПЕЛЕЦ І ЗА САЛОМІНКУ ХАПАЕЦЦА *У бязвыхадным становішчы, калі няма выбару, звяртаюцца нават да безнадзейнага сродку.* Сін.: *Калі топішся, дык за брытву хопішся.* Трэба скарэй да земскага падавацца. Хоць на яго і ніякай надзеі, але тапелец, кажуць, і за саломінку хапае-

цца (А. Якімовіч. Канец сервітуту). Нечакана [у Крупадзёрава] мільганула думка: а мо прызнацца, што ён зусім малапісьменны, таму і ўліп у гэтую гісторыю з бульбай. Нездарма кажуць: тапелец і за саломінку хапаецца (Л. Левановіч. Паводка сярод зімы). <ТОЙ> ХТО ТОПІЦЦА, <І> ЗА САЛОМІНКУ (САЛОМКУ) ХОПІЦЦА — Цяпер яны [эсэры] крычаць, што мы ўкралі ў іх аграрную праграму, — сказаў Петэр... — Хто топіцца — за саломінку хопіцца. Так і эсэры (І. Шамякін. Першы генерал). — Бальшавікі адчуваюць сваю канчыну, — паўтарыў за фонам перакладчык на нейкай дзіўнай, хоць і беларускай мове, — і таму чыняць масу бясчынстваў. Той, хто топіцца, і за саломку хопіцца (І. Сіняўскі. Дарога на Замлынне). ЯК ТОПІШСЯ, ДЫК І ЗА САЛОМІНКУ ХАПАЕШСЯ. — Ай, мама, не хачу так. Начальства прывяжа яго [Алёшу] да мяне, ці што?.. — Маё ж ты дзіцятка, ведама. Але як топішся, дык і за саломінку хапаешся (М. Гіль. Тацянін чэрвень).

* Дзіда-дзед хацеў рознымі хітрыкамі адцягнуць сваё жыщенка, як кароўку за рогі, яшчэ на гадок, — і падлабуньваўся салодкімі слоўцамі. Як топішся, дык за цюцькін хвост хопішся (З. Бядуля. Сярэбраная табакерка). — А як жа Галіна?.. А Толік?.. Ты хоць пра іх падумаў? — як за апошнюю саломінку, ухапіўся я за гэтую думку (Я. Васілёнак. Вячэрняя размова). І хоць [Андрэй] разумеў, што шанц нешта паправіць, перайначыць у яго не большы, чым саломінка для тапельца, усё роўна не рашаўся забіраць дакументы, спадзеючыся на цуд (В.Блакіт. Усмешка Фартуны).

— БРС. Калі топішся, то і за саломінку ўхопішся; *Янкоўскі.* Як топішся, то і за саломку ўхопішся.

ТАЯ ЗЯЗЮЛЯ, ДЫ НЕ ТАК КУКУЕ *Пра чалавека, які не з'яўляецца тым, кім лічаць яго, за. каго прымаюць.* Можа, вы падумалі, што.. Канстанцін Рубашка мой сваяк? Не. гэта цёзка па прозвішчы, як кажуць, тая зязюля, ды не так кукуе (І. Новікаў. Дарогі скрыжаваліся ў Мінску).

— *Рапановіч*: Тая ж зязюля, ды не так кукуе.

ТОЕ, ШТО МОЖНА ЗРАБІЦЬ СЁННЯ, НЕ ТРЭБА АДКЛАДВАЦЬ НА ЗАЎТРА. Сін.: *Адклад не ідзе на лад; З адкладу няма ладу.* — Адклад не ідзе на лад, вы ж ведаеце. Тое, што можна зрабіць сёння, не трэба адкладваць на заўтра, — банальна сказаў Раман і сам узлаваўся на сябе за гэта (Я.Васілёнак. Вячэрняя размова). Вы запрасіце загадчыка райфінаддзела і намесніка па будаўніцтве і гадзін у 10 вечара да мяне... Не позна... Не, тое, што можна сёння зрабіць, на заўтра адкладваць не трэба. А заўтра і за справу (А. Макаёнак. Жыццё патрабуе). ТОЕ, ШТО МОЖНА ЗРАБІЦЬ СЁННЯ, НІКОЛІ НЕ АДКЛАДВАЙ НА ЗАЎТРА Карчагін сам любіў працу і прывіваў гэту любоў дзецям. Любімымі яго словамі былі, якія ён часта паўтараў: «Тое, што можна зрабіць сёння, ніколі не адкладвай на заўтра;» (І. Гурскі. Настаўнік). НІКОЛІ НЕ АДКЛАДВАЙ НА ЗАЎТРА, ШТО МОЖНА ЗРАБІЦЬ СЁННЯ [Арцём:] Калі памяняемся? [Барыс:] Ніколі не адкладвай на заўтра, што можна зрабіць сёння. Зараз я збяру свае манаткі (М. Матукоўскі. Мужчына, будзь мужчынам...).

— *Прыказкі.* Не адкладвай на заўтра, што паспееш зрабіць сёння; Не адкладвай на заўтра, што можна зрабіць сягоння.

ТОЕ, ШТО МОЖНА ЗРАБІЦЬ СЁННЯ, НІКОЛІ НЕ АДКЛАДВАЙ НА ЗАЎТРА. *Гл.* Тое, што можна зрабіць сёння, не трэба адкладваць на заўтра.

<ТОЙ> ХТО ТОПІЦЦА, <І> ЗА САЛОМІНКУ ХОПІЦЦА *Гл.* Тапелец і за саломінку хапаецца.

ТРАЛІЎ У ВАРАНЫ, КРЫЧЫ, ЯК ЯНЫ *Чалавек мусіць прыстасоўвацца да пэўнага асяроддзя, паводзіць сябе так, як і тыя, да каго ён трапіў.*

Сін.: *З ваўкамі жыць — па-воўчы выць.* — Ты сабе як хочаш, а мне абрыдла... Я на такое не наймаўся. — А ты на што спадзяваўся? Дудкі, трапіў у вараны, крычы, як яны (А. Асіпенка. Вогненны азімут). УБІЎСЯ У ВАРОНЫ, КАРКАЙ ТАК, ЯК І ОНЫ — А каб вас з вашым панствам. І ты ўжо, бачыш, шляхціц, пан: дровы на сыне возіш... — Ну, убіўся ў вароны — каркай так, як і оны (Я. Брыль. Праведнікі і зладзеі) ПАПАЎСЯ Ў ВАРОНЫ, ТО КРЫЧЫ, ЯК ВОНЫ Думаю, хоць бы тыя [хлопцы] дзе сабе галовы паскручвалі, пакінулі майго ў спакоі. Дзе там! Ніякая трасца іх не возьме... Кажуць жа людзі: папаўся ў вароны, то крычы, як воны Вось і мой пад іх пяе. Бывае, прыедзе, дык аж не пазнаю. На бутэльку заглядаецца... (А. Кажадуб. Стрэчанне).

* [Лене] успомнілася старая прымаўка: сярод варон жыць — варонаю каркаць. Яна так не можа. І шкадавала, што паддалася на зман, што не хапіла вытрымкі ў спрэчцы з Волькай (М. Ваданосаў. Надзеі і здзяйсненні).

— *Прыказкі*: Папаў у вараны, крычы, як яны; Улез у вароны, гракай, як і оны.

ТРЭБА ПУД СОЛІ З'ЕСЦІ, КАБ ПАЗНАЦЬ ЧАЛАВЕКА *Гл.* Каб пазнаць (ведаць) чалавека, <дык> трэба з'есці з ім пуд солі.

ТЫ З ВАРОТ, А ЁН ЦЕРАЗ ПЛОТ. *Кажуць пра таго, хто можа нечакана, непрадбачана аказацца перад кім-н.* [Навум:] Маўчы, Ціт! Не наша дзела аб гэтым гаманіць... Ты гамоніш, а ён шмыг — і тут! Ведаеш прыпавесць: ты з варот, а ён чэраз плот (В. Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

— *Прыказкі.* Ты з варот, а ён чэраз плот.

ТЫ НА ГАРУ, А ЧОРТ ЗА НАГУ. *Ніяк не ўдаецца пазбавіцца ад чаго-н., выйсці з цяжкага становішча. Кажуць, калі каму-н. не шанцуе.* Сін.: </> *адтуль горача,* <і> *адсюль боляча; Куды ні кінь, усюды клін.* Абабраў, аграбіў мяне нехта... Нейкае ліха мне жыць не дае... Ты на гару, а чорт за нагу... (З. Бядуля. Сымон). Праўду кажуць людзі, ты на гару, а чорт за нагу. Яго судовая справа такая самая, як і ў мяне. Праўда, у мяне да камсамольскіх грахоў прыплюсаваны яшчэ і канфіскаваныя вершы (М. Машара. Лукішкі). Вось так заўсёды. Ты на гару, а чорт — за нагу. Хочаш, каб хутчэй, а тут... (П. Місько. Канал імя Віцькі Зайцава). Ці заўсёды і ўсюды чалавек? Бывае, што і наадварот... Вось як цяпер: ты на гару, а чорт за нагу (У. Дамашэвіч. Порахам пахла зямля). ЧАЛАВЕК НА ГАРУ, А ЧОРТ ЗА НАГУ. Ды, як людзі кажуць, чалавек на гару, а чорт за нагу. Зоі было пяць гадоў, калі Валя цяжка захварэла, памучылася з паўгода і памерла (Л. Арабаей. Камень). ЯК ЧАЛАВЕК НА ГАРУ, ДЫК ЧОРТ ЗА НАГУ. Камісар працягваў у тон Мірону гаварыць: — І скажы ты: як чалавек на гару, дык чорт за нагу. Але трасцу немец нас убярэ! (І. Гурскі. Лясныя салдаты).

— *Насовіч.* Ты хочаш на гару, а чорт за нагу; *Федароўскі.* Што чалавек на гару, то чорт за нагу; *Прыказкі* Ты на гару, а чорт за нагу; Чалавек на гару, а чорт за нагу.

ТЫ ЯГО МАСЛАМ МАЖ, А ЁН ДЗЁГЦЕМ СМЯРДЗІЦЬ *Пра ўпартага чалавека, перакананні, прывычкі якога нічым не зменіш. Гаворыцца з неадабрэннем.* «Не, гэтых не прырахманіш, не Ганскі, — думаў [Жагула] пра Рыгора і Сцёпку. — Ты яго маслам маж, а ён дзёгцем смярдзіць» (К. Крапіва. Мядзведзічы).

— *Янкоўскі:* Ты яго маслам маж, а ён дзёгцем смярдзіць.

ТЫ ЯМУ «СТРЫЖАНАЕ, А ЁН ТАБЕ «ГОЛЕНА». *Кажуць з асуджэннем пра ўпартага, незгаворлівага чалавека.* Сін.: *Поп сваё, а чорт сваё; Хто ў боб, <а> хто ў гарох <а хто ў сачыўку>; Я яму пра Фаму, а ён пра Ярому.* [Вінцэся], як заўпарціцца, хоць нажом крой на кавалкі. Ты яму —

Kamunikat.org

«Стрыжаня!», а ён табе — «Голена!» (П.Місько. Ціхае лета). [Жыгліцкая:] Чуеш, што кажа? І гэта называецца жонка, памочніца твая. Ты ёй слова — яна табе два, ты ёй «голенае — яна табе «стрыжанае (І.Козел. Над хвалямі Серабранкі).

— *Прыказкі*: Гавары яму — стрыжана, а ён табе — голена; Ты яму кажы, што стрыжана, а ён кажа, што смалена.

У

У АГАРОДЗЕ (ГАРОДЗЕ) БУЗІНА, А Ў КІЕВЕ ДЗЯДЗЬКА *Поўная бяссэнсіца, бязглуздзіца. Пра непаслядоўнасць выказвання, нелагічнасць маўчання.* — Не магу во апомніцца!.. — Ты па парадку давай, а то спакой душэўны, галандскія сарты і акадэмік Альсмік У агародзе бузіна, а ў Кіеве дзядзька, — перабіў Бялькевіча Карагодаў (В.Шырко. Сцяжына да людзей). Раскідалася я сёння ва ўсе бакі. «У агародзе бузіна, а ў Кіеве дзядзька». Хацела запісаць толькі, як хадзіла да Сівалобіхі, а дапісалася да Адэліны (І. Шамякін. Снежныя зімы).

У АЙЧЫМА ЧЭРЦІ ПАД ВАЧЫМА. *Гаворыцца як адмоўная ацэнка айчыма ў яго адносінах да няродных дзяцей.* «Гэта ж айчым яго выправіў на касьбу... Збяёдаць хлопца хоча». — «Праўду людзі кажуць: у айчыма чэрці пад вачыма...» (В. Шырко. Стукаў).

— *Прыказкі:* У айчыма чэрці пад вачыма.

У БАБЫ ВАЛАСЫ ДОЎГІЯ (ВОЛАС ДОЎГІ), А РОЗУМ КАРОТКІ (ПАМЯЦЬ КАРОТКАЯ). *Устар. Кажуць пра жанчыну, калі яна памылілася ў чым-н., неразважліва сказала ці зрабіла што-н.* [Альжбета:] Не смяшы ты людзей. Калі падпіў, дык ляж спаць! [Сцяпан:] Маўчы, баба!.. Ты, каханенькая, родненькая, нічога не разбіраеш... Валасы доўгія, а розум кароткі (Я. Купала. Паўлінка). — Я помню тое, што павінна помніць кожная жанчына... — Ты помніш? Ды няўжо ж людзі брэшуць, што ў бабы волас доўгі, а памяць кароткая? (К. Крапіва. Гарэлік і яго жонка).

* Ой жа, ой, даруйце — э, Рыгор Міхасевіч, вось вам пісулька. Утрапёная я баба... Сапраўды з доўгімі касамі, а з кароткім розумам... Дзяўчына якаясьці прынесла і вельмі прасіла тэрмінова перадаць... (Ц. Гартны. Сокі цаліны).

— *Насовіч*: У бабы волас довіг, да вум каротак; *Прыказкі*: Волас доўгі, ум кароткі.

УБІЎСЯ Ў ВАРОНЫ, КАРКАЙ ТАК, ЯК І ОНЫ. *Гл.* Трапіў у вараны, крычы, як яны.

У БОГА ДЗЁН МНОГА. *Яшчэ паспееццa, яшчэ ў запасе ёсць час зрабіць што-н.* — Мы ў вас не адны, але ў бога дзён многа. Быць не можа, некалі збяромся, — сказаў Дзічкоўскі (А. Алешка. Дарогі без слядоў).

— *Федароўскі:* У бога дзён многа — паробім; *Прыказкі*: У бога дзён многа.

УВОСЕНЬ І ВЕРАБЕЙ БАГАТЫ. *Увосень, пасля ўборкі ўраджаю, яды хапае ўсім.* Сама больш іх [святаў] прыпадала на восень, зіму, калі і работы было менш і свята можна было справіць па-належнаму, бо было з чаго (увосень жа і верабей багаты) (Б. Сачанка. Вечны кругазварот).

— *Прыказкі:* Увосень і верабей багат; Па восені і верабей багат.

УВОСЕНЬ — РАБОТ ВОСЕМ. *На восень у сельскай гаспадарцы прыпадае вельмі многа рознай работы.* Увосень — работ восем. Так што, браце, пойдзем са мной, па дарозе ўсё чыста вырашым (В. Праскураў. Святая сівізна). У вёсцы ў гэтую пару людзі прыходзяць дамоў толькі тады, калі ўжо на зямлю кладуцца густыя прыцемкі. Увосень — работ восем (І. Галубовіч. Настаеш гай). ВОСЕНЬ — РАБОТ ВОСЕМ. Якаў Васільевіч, ідучы да сваёй машыны, ушчуваў сябе, што так лёгка адпусціў Соню, ладам не пагаварыў з ёю. Восень — работ восем. Сто восем (М. Клебановіч. Соня).

— *Прыказкі*: Восень — работ восем.

У ГАДЗЮКІ НЯМА ІНШАЙ НАВУКІ, ЯК КУСАЦЬ. *Ад ліхога, нядобрага чалавека толькі і можна чакаць зла, напасці.* Маё прозвішча — Каваль, зваць — Даніла. Я з Камарына... Дык вось што: у гадзюкі няма іншай навукі, як кусаць. У нас стаіць нямецкая карпусная артылерыя. Атрыманы нейкі загад генерала Гофмана. На вас рыхтуюць напад. Афіцэр хваліўся, што хутка «Салаўя пашчыплем»... (І. Гурскі. Вецер веку).

— *Ляцкі*: У гадзюкі няма іншай навукі, як кусаць.

У ГАРОДЗЕ БУЗІНА, І Ў КІЕВЕ ДЗЯДЗЬКА. *Гл.* У агародзе (гародзе) бузіна, а ў Кіеве дзядзька.

У ГАСЦЯХ ДОБРА, А ДОМА ЛЕПЕЙ (ЛЕПШ) *Кажуць, калі збіраюцца ісці адкуль-н. дамоў або пасля вяртання дамоў.* — А ўсё ж: у гасцях добра, а дома лепей. Факт. — У якіх там да чорта гасцях... — Дык у прыяцеляў, — падсмейваўся Шкадарэвіч (І. Гурскі. Вецер веку). «Вацлаў Вароўскі» ўжо двойчы грозна раўнуў, папярэджваючы турыстаў, якія., загасцяваліся ў палярнікаў, што ў гасцях добра, а дома лепей (У. Корбан. Цеплаход ідзе на Поўнач). [Сяргей паставіў чамадан, радасна аглядае пакой:] Мой родны кут, як ты мне мілы... Праўду кажуць, у гасцях добра, а дома лепш (В. Зуб. Незвычайная праверка). — Хутчэй дахаты, — сказала Таня, — у гасцях добра, а дома лепш (А. Кажадуб. Стрэчанне).

— *Федароўскі:* У гасціне добра, а ў дому лепей; *Прыказкі:* У гасцях добра, а дома лепш.

У ГОЛАД <ЛЮДЗІ> НАМРУЦЦА, А Ў ВАЙНУ НАЛГУЦЦА. *Гаворыцца з недаверам як рэакцыя на розныя чуткі, якія распаўсюджваюцца ў ваенны час.* Багата чутак ходзіць, і чуткі ўсе розныя. Як казалі старыя людзі: у голад людзі намруцца, а ў вайну налгуцца... Яно трохі так і выходзіць, бо чуткі ёсць чуткі (М Лынькоў. Векапомныя дні). З хаты ў хату, з вёскі ў вёску перадаваліся франтавыя навіны. Вельмі часта самыя неверагодныя... Гэта тады я ўпершыню пачуў прымаўку: «У голад намруцца, а ў вайну налгуцца» (А. Пальчэўскі. Сцежкі). Цяпер Язэп зразумеў, чаму цётка Таццяна перапыніла мужа: — Авой, дзетка маё, у голад намруцца, а ў вайну налгуцца... Наш Міхась яшчэ ў пачатку сорак другога прыйшоў. Якраз перад грамніцамі (А. Асіпенка. Жыта).

* А ў нас к-казалі, што расстралялі цяб-бе. Вось, сап-праўды, што ў голад п-пап-паўміраюць, а ў вайну п-пап-панабрэшуцца (У. Карпаў. Нямігі крывавыя берагі).

— *Прыказкі*: У голад намруцца, а ў вайну налгуцца; У вайну налгуцца, а ў моры намруцца.

У ГРЫБЫ ХАДЗІЦЬ І ТО ЛЕПШ СА ШЧАСЦЕМ. *Кажуць пра таго, каму шанцуе ў жыцці.* Расціце, мілыя, як жыта, і красуйце, як жыта. Няхай колас вашага жыцця наліваецца шчасцем. У грыбы хадзіць і то лепш са шчасцем (З. Бядуля. Сярэбраная табакерка).

— *Насовіч:* З шчасцем і ў грыбы харашо хадзіць; *Прыказкі:* Са шчасцем добра і ў грыбы пайсці.

У ЗАКАХАНАЙ КУХАРКІ НЯЎДАЛАЯ СТРАВА ВЫХОДЗІЦЬ *У закаханага чалавека не ўсё ладзіцца на рабоце.* [Нодэльман:] Глядзі, не закахайся. [Карнейчык:] Злачынства невялікае. [Нодэльман:] Я не супярэчу, калі гэта прамфінплану не пашкодзіць. У закаханай кухаркі, кажуць, няўдалая страва выходзіць, а што выйдзе ў закаханага дырэктара, гэта для мяне яшчэ не ясна (К. Крапіва. Канец дружбы).

— *Янкоўскі.* У закаханай кухаркі няўдалая страва выходзіць.

У ЗДАРОВЫМ ЦЕЛЕ — ЗДАРОВЫ ДУХ *Ад стану здароўя чалавека залежыць яго настрой, працаздольнасць і пад.* [Альховы:] Фізкультура — здароўе чалавеку. [Смык:] А як жа: у здаровым целе — здаровы дух (І.Гурскі. Новы горад). — У здаровым целе — здаровы дух, — гаварыла яна [Лена] дамашнім. — Пасля трэніровак так добра працуецца (Р. Няхай. Алёшка-атаман).

* Працаваць ёсць над чым, але памятай: у здаровым толькі целе жыве здаровы дух (Я. Колас. М.Ц.Лынькову). Дзень першага красавіка ў нас праходзіць пад дэвізам: «У здаровым целе — здаровы смех» (У. Правасуд. Самы сур'ёзны дзень).

— Калька з лацінскай мовы: Mens sana in corpore sano.

— *БРС:* У здаровым целе здаровы дух; *Рапановіч:* У здаровым целе і здаровы дух.

УЗЯЎСЯ ЗА ГУЖ, <ДЫК> НЕ КАЖЫ, ШТО НЕ ДУЖ *Калі ўзяўся за якую-н. справу, не адмаўляйся, спасылаючыся на цяжкасці яе выканання.* Сін.: *<Калі> улез у дугу, <дык> не кажы <што> не магу; Назваўся груздом — лезь у кош.* Вандроўкі на хутар не дужа вабілі Лабановіча... Ды ўжо адступаць позна. Узяўся за гуж, не кажы, што не дуж (Я. Колас. На ростанях). Як я напішу тое пісьмо? Але адступаць ужо было позна. Узяўся за гуж, не кажы, што не дуж (А. Якімовіч. Канец сервітуту). Цяжка з голымі рукамі брацца за такую работу, але нічога не зробіш — ніхто за нас рабіць не будзе. Узяўся за гуж, не кажы, што не дуж (І. Гурскі. На гуце). — Прыдумай што-небудзь, Майсеевіч, — казаў Пацярайчанку аўтар праекта Більдзюкевіч... «Лёгка сказаць, прыдумай», — разважаў Іван Майсеевіч, але не аднекваўся: узяўся за гуж — не кажы, што не дуж (Г. Пашкоў. За восеньскай Лошыцай). Мне і перад ім [Сымонам] няёмка, а перад бацькам яшчэ болей: узяўся за гуж, дык не кажы, што не дуж. Сам жа начлежнічаць напрасіўся (Я. Шарахоўскі. Першы заробак). Дойдзем, дзеўка, дойдзем. Чула, як людзі кажуць? Узяўся за гуж, дык не кажы, што не дуж (М. Даніленка. Ля Дняпра, у другім эшалоне). КАЛІ ЎЗЯЎСЯ ЗА ГУЖ, НЕ КАЖЫ, ШТО НЕ ДУЖ [Слівяшын:] Усе з немцам ваююць, а я дома сядзець? [І-ы партызан:] Ну дык і бурчэць нечага. Калі ўзяўся за гуж, не кажы, што не дуж (А.Макаёнак. Ворагі). — Ну, а сам хутка вернешся ці мо там і астанешся?.. — Кажуць, калі ўзяўся за гуж, не кажы, што не дуж (Р. Няхай. Гудкі абуджаюць вясну). УЗЯЎШЫСЯ ЗА ГУЖ, НЕ КАЖЫ, ШТО НЕ ДУЖ Куплю, куплю, каласочак мой, а як жа гэта кажуць, узяўшыся за гуж, не кажы, што не дуж (З. Бядуля. Летапісцы).

* Дзе ж тут зман той? Вось дзівак! Раз узяўся ты за гуж, не кажы,, што я не дуж (Я. Колас. Сымон-музыка). [Скамарох:] Я таксама прымаўку пісьменную трымаю і, узяўшыся за гуж, на недуж не спашлюся (М. Клімковіч. Георгій Скарына). Не давала мне спакою ўсё гняздо буслова тое, што далей пісаць мне ў казцы, у яе наступнай частцы. Калі ўзяўся, брат, за гуж, дык не жалься, што не дуж (В. Вітка. Буслінае лета). Толькі браць назад няможна. Раз узяўся за гужы, адмаўляцца непрыгожа, што не дужы, не кажы (А. Астрэйка. Прыгоды дзеда Міхеда).

Kamunikat.org

— *Насовіч*: Узяўшыся за гуж, не кажы, што не дуж; *Федароўскі*: Калі ўзяўся за гуж, то не кажы, што не дуж; *Прыказкі* Узяўся за гуж, не кажы (не гавары), што не дуж.

УЗЯЎШЫСЯ ЗА ГУЖ, НЕ КАЖЫ, ШТО НЕ ДУЖ *Гл.* Узяўся за гуж, <дык> не кажы, што не дуж.

У КАГО ГРОШЫ, У ТАГО І РОЗУМ. *Чалавека лічаць разумным, калі ён мае шмат грошай.* — Маці неяк па сакрэту казала, што не толькі на валоку, а нават на дзве валокі хопіць «гузікаў», яшчэ і астануцца... — Скупасць — не дурасць. Разумны чалавек. — Але, у каго грошы, у таго і розум. Мяне ён лічыць дурнем (І. Гурскі. Вецер веку).

— *Федароўскі.* У каго грошы — у таго розум.

У КАГО ДАБРО ВЯДЗЕЦЦА, У ТАГО І ПЕВЕНЬ НЯСЕЦЦА *Багатаму, гаспадарліваму чалавеку шанцуе ў жыцці.* Сін.: *Багатаму і чорт у кашу дбае; Багатаму чорт дзяцей калыша.* — Хіба ў яго каровы, свіней няма? Ёсць! — Як жа без гэтага?.. — Праўда, той не гаспадар, у каш вецер у павеці гуляе, — пагадзілася бабуля. — А ў каш дабро вядзецца, у таго і певень нясецца! (Н.Маеўская. Надзеевіч).

— *Федароўскі.* У каго дабро вядзецца, у таю і певень нясецца.

У КАГО КАШАЛЬ, ТОЙ І КРАСЕН <І Ў РОЦЕ НЕ СУХА, І Ў ХАЦЕ НЕ ГЛУХА>. *Гаворыцца жартаўліва пра таго, хто кашляе.* — Мне кашаль не дае спакою. — У каго кашаль, той і красен, — засмяяўся Алесь, — і ў роце не суха, і ў хаце не глуха! (А. Чарнышэвіч. Світанне).

— *Раманаў*: У каго кашаль, той і красен.

У КАГО СЕМ — ТЫМ І ДОЛЯ ЎСЕМ, А Ў КАГО АДНО — І ТОЕ НЕ ЛАДНО. *Кажуць пра адзінае ў сям'і дзіця, якое, на жаль, не мае шчаслівай долі.* — Падумай, дачка, даўно час падумаць, хто ты: дзеўка, баба ці ўдавіца?.. — Бацька кашляў доўга. Яна легла, а ён усё кашляў і чакаў адказу. — Праўду кажуць: у каго сем — тым і доля ўсем, а ў каш адно — і тое не ладно (У. Паўлаў. Спелыя травы).

— *Прыказкі* У каго дочак сем — ёсць доля ўсем, а ў каго адна — долі жадна; Дзе сем, там і доля ўсем. а дзе адна, так і той долі няма.

У КАНЯ ЧАТЫРЫ НАГІ, І ТОЙ СПАТЫКАЕЦЦА *Гл.* Конь на чатырох нагах <і> то спатыкаецца.

У КАРОВЫ МАЛАКО НА ЯЗЫКУ. *Гл.* Малако ў каровы на языку.

У КАРЦІШЮ НЯМА БРАЦІШКІ. *Пры гульні ў карты кожны імкнецца абгуляць усіх іншых, не шкадуючы нікога.* Селі іграць у карты. Чыноўніка падпаілі. Як пайшоў ён іграць! Якая-то была іграе: як хто хацеў, так і махляваў. Назаўтра чыноўнік пазычыў у свайго знаёмага на дарогу грошай і паехаў. Эх, каб яшчэ . бог прывёў хоць са тры такіх чыноўнікаў! Ну, што ж! «У кар Цішкі няма брацішкі» (Я. Колас. З днеўніка пана Жылака).

— *Федароўскі*: У карцішак няма брацішак.

У КАХАНКІ СМАЛЯНЫЯ ЛАЎКІ. *Прыйшоўшы да каханай, доўга прабудзеш у яе.* Жартлівыя ж людзі пасля смяяліся, што палкоўнік Вэйтка еў куццю ў свае каханкі, а «ў каханкі — смаляныя лаўкі», дык ён прыліп там, заседзеўся і спазніўся пачаць выступленне... (М. Гарэцкі. Віленскія камунары).

— *Насовіч*: У каханкі смаляныя лаўкі; *Федароўскі* У каханкі смаляныя лаўкі.

УКРОЙ — НЕ ЎДОЙ. *Гаворыцца як павучанне быць эканомным пры расходаванні мяса, сала, хлеба — усяго, што, будучы ўкросным, адрэзаным, ужо не папаўняецца так, як малако пры чарговым удоі.* [Жыгліцкая:] А што ж мая гаспадыня на палудзень варыла, цікава?.. (Заглядае ў печ).

Kamunikat.org

Суп мясны і катлеты... Ого, затлуста адным мясам жыць. Укроп — не ўдой, трэба памятаць (І. Козел. Над хвалямі Серабранкі).

— *Прыказкі*: Укроп — не ўдой.

УЛЕЗ У ДУГУ, ДЫК НЕ КАЖЫ <ШТО> НЕ МАГУ. *Гл.* <Калі> улез у дугу, дык не кажы <што> не магу.

У ЛЮДЗЕЙ ПЫТАЙ І СВОЙ РОЗУМ МАЙ. *Гл.* Людзей (другіх) слухай, а свой розум май.

У МУЗЫКІ ХЛЕБ НЕВЯЛІКІ, А СПЯВАЙ МАЮЦЬ НІЯКІ. *Пра невялікія заробкі музыкантаў і спевакоў.* Назаўтра «артысткі» расхварэліся і занемаглі ад перажытага хвалявання. «У музыкі хлеб невялікі, а спяваю маюць ніякі», — адгаворваліся яны і кляліся, што больш ніколі не будуць выступаць (П. Місько. Градабой).

— *Прыказкі.* З музыкі хлеб невялікі; У стральца і музыкі хлеб невялікі.

У НАГАХ ПРАЎДЫ НЯМА. *Кажуць пры запрашэнні сесці.* Сін.: *За пастой грошы не плацяць.* То сядайце, добры чалавек, у нагах, як казалі некалі, праўды няма... (М. Лынькоў. Векапомныя дні). — Вы сядайце, — запрасіў нарэшце Іван. — У нагах праўды няма (І. Шамякін. Вазьму твой боль). — Сядай, дружа, — пачулася з кутка. — У нагах праўды няма (І. Новікаў. Дарогі скрыжаваліся ў Мінску). — Садзіся — у нагах, кажуць, праўды няма. — Гура паказаў галавою на крэсла з вялікаю, выціснутаю на фанеры кветкаю (В. Адамчык. Чужая бацькаўшчына).

— *Янкоўскі*: У нагах праўды няма; БРС. У нагах праўды няма.

У ПРОЧКІ ВЫБІРАЙСЯ, А ЖЫТА СЕЙ *Гл.* Паміраць збірайся, а жыта сей.

УРАДЗІЛАСЯ ЦЯЛЯ З БЕЛАЮ ЛАПІНКАЮ НА ЛБЕ, ТАК ЯНО І ПАМРЭ. *Гл.* Як (калі) удасца жарабё (бычок) з лысінкай, дык і здохне такім.

У РАЗУМНАГА ВОЧЫ І НА ПАТЫЛІЦЫ СЯДЗЯЦЬ. *У разумнага чалавека шырокае ўспрыманне навакольнага свету.* Ці ж разумнаму Дзідадзеду адгукацца на яе брахню? У разумнага вочы і на патыліцы сядзяць. Ён ведае ўчарашні дзень, ён без акуляраў бачыць і заўтрашні (З. Бядуля. Сярэбраная табакерка).

— *Рапановіч.* У разумнага вочы на патыліцы.

УРОДЗІЦЦА ЦЯЛЯ З ЛЫСІНКАЮ, ТО І З ЛЫСІНКАЮ ЗДОХНЕ. *Гл.* Як (калі) удасца жарабё (бычок) з лысінкаю, дык і здохне такім.

У СВАЁЙ ХАЦЕ І КАЧАРГА МАЦІ. У *сваёй хаце адчуваеш сябе смела, спакойна, надзейна.* Сін.: У *сваёй хаце і вуглы памагаюць.* — Дам тваёй сям'і месца ў флігелі. Хоць сёння займай большую палову. — У сваёй хаце і качарга — маці, — не надта ўзрадаваўшыся сказаў Гаранок... (Л. Дайнека. Запомнім сябе маладымі).

— *Прыказкі*: У сваёй хаце і качарга маці.

У СВАЁЙ ХАЦЕ (У СВАІМ ДОМЕ) І ВУГЛЫ (СЦЕНЫ) ПАМАГАЮЦЬ. У *сваёй хаце адчуваеш сябе смела, спакойна, надзейна.* Сін.: У *сваёй хаце і качарга маці.* Дык я і цяпер за тое, каб заставацца тут, бліжэй да сваіх. У сваёй хаце і вуглы памагаюць (І. Шамякін. Дзеці аднаго дома). Што, так і не заснулі? Дарэмна, дарэмна. А я добра паспаў і вось на свежую галаву нешта, здаецца, прыдумаў... Не траццe надзеі, у сваім доме і сцены памагаюць (І. Новікаў. Дарогі скрыжаваліся ў Мінску) ДОМА І ВУГЛЫ ПАМАГАЮЦЬ (ДАПАМАГАЮЦЬ). Выбраўся я з гасцініцы і паехаў у той горад, дзе нарадзіўся, дзе вучыўся, дзе жыла мая маці. Кажуць жа: дома і вуглы памагаюць (Б. Сачанка. Белая

Kamunikat.org

мыш). У гаспадароў нядрэнны быў настрой: усё ж на свеце ісціну не забываюць, што дома і вуглы дапамагаюць (У. Корбан. Расплата).

* Эх, розум, розум малады! На сваім котлішчы, дачушка, табе паможа вугал, куст, а там пакрыўдзіць кожны хлюст, тут — гаспадар ты, а там — служка… (Я. Колас. На шляхах волі).

— *Насовіч*: У сваёй хаце і вуглы памагаюць; *Прыказкі*: У сваёй хаце і вуглы памагаюць; У сваім доме і вуглы памагаюць; Дома і вуглы памагаюць.

У СВАІМ ДОМЕ І ВУГЛЫ ПАМАГАЮЦЬ. *Гл.* У сваёй хаце (у сваім доме) і вуглы (сцены) памагаюць.

У СВАІМ СТАНЕ І ПРЫСТАЎ ЦАР. *Сярод сваіх падначаленых і невялікі начальнік адчувае сябе поўнаўладным, неабмежаваным гаспадаром.* На сваім сметніку, кажуць, і певень гаспадар. А ў сваім стане і прыстаў — цар. Жыў той прыстаў у Ігумене. Нягодны, сярдзіты, як звер (Я. Колас. «Слабодак).

— *Прыказкі.* У сваім стане і прыстаў цар.

УСЕ БАБРЫ ДАБРЫ, АДНА ВЫДРА ЛІХАЯ. *Няма падставы аддаваць перавагу каму- ці чаму-н. аднаму перад іншымі.* — Праедзьце ў мядзведжы кут, убачыце: паляшук — дармовы батрак. Памешчыкі асабліва лютыя. — Усе бабры дабры, адна выдра ліхая, — усумніўся салдат на мыліцах. — Памешчыкі ўсюды аднолькавыя (І. Гурскі. Вецер веку). «Гэта раней, як абвянчае поп, то што вужышчамі звяжа. Любіш не любіш — жыві. Але ж і тады разыходзіліся, як прыпячэ…» — «Каб так усё проста было, як вам здаецца!..» — уздыхае ён [зяць]. «Усе бабры дабры, адна выдра ліхая», — сказала я і пайшла з хаты (П. Місько. Поезд ішоў на захад).

— *Насовіч*: Усе бабры дабры, адна выдра — ліха яе бяры; *Федароўскі'.* Усе бабры дабры, адна выдра ліхая; *Прыказкі.* Усе бабры дабры, адна выдра ліхая (дурная).

УСЕ ЗА АДНАГО І АДЗІН ЗА ЎСІХ. *Гл.* Адзін за ўсіх і ўсе за аднаго.

УСЕ <МЫ> ПАД БОГАМ ХОДЗІМ. *З кожным можа здарыцца што-н. нечаканае, незалежнае ад чалавека.* Як той казаў, пад богам усе мы ходзім, грэшныя, хоць пішам некралогі, бадзёрыя і ўцешныя… (В. Вітка. Як той казаў). — Не перажывайце так, Іван Іванавіч, — пачалі яго суцяшаць. — Усе мы ходзім пад богам… Ніхто не ведае, што каго і дзе чакае… (Б. Сачанка. Чортава прапанова). «Што ж рабіць, хто ж ведаў. Усе пад богам ходзім», — толькі і шаптаў у адказ Юліуш (Г. Марчук. Крык на хутары). Жыццё ёсць жыццё, усе, як кажуць, пад богам ходзім, і ніхто не ведае, калі і як будзе вынесены прысуд (М. Кацюшэнка. Сітуацыя).

УСЕ ЧЭРЦІ АДНОЙ ШЭРСЦІ. *Кажуць з неадабрэннем пра людзей, аднолькавых па якіх-н. адмоўных якасцях.* Хоць усе чэрці адной шэрсці, але бараніцца ад іх трэба па-рознаму (Б. Сачанка. Вечны кругазварот). — Па Мяснікову і Сталіну — там [ва ўрадзе] усе нашы чэрці адной шэрсці, — прамовіў Жылуновіч (Г. Далідовіч. Свой дом).

— *Насовіч.* Усе чэрці адной шэрсці; *Федароўскі*: Усе чэрці адной шэрсці.

УСЁ МІНЕЦЦА, А ПРАЎДА ЗАСТАНЕЦЦА. *Гаворыцца, калі вераць у перамогу справядлівасці.* У Азаркевіча астаўся на душы непрыемны асадак ад лаянкі прадстаўніка, потым падумаў: «Усё мінецца, а праўда застанецца» (І. Гурскі. На гуце).

— *Прыказкі*: Усё мінецца, адна праўда застанецца.

УСЁ НА СВЕЦЕ МАЕ <СВОЙ> КАНЕЦ. *Гаворыцца пры заканчэнні чаго-н. або як надзея, што прыйдзе канец чаму-н.* Добра, што ўсё на

Kamunikat.org

свеце мае свой канец!.. (Я. Брыль. Птушкі і гнёзды). Усё на свеце мае канец, скончыліся і танцы-выдрыганцы, Саўка Дыракол аб'яўляе «белы вальс» (П. Місько. Градабой). УСЯМУ НА СВЕЦЕ ЁСЦЬ КАНЕЦ. Доўгія-доўгія годы, цэлыя вякі, жыла пушча згодна і шчаслiва, жыла поўным, багатым жыццём. Але ўсяму на свеце ёсць канец (Я.Колас. Стары лес).

— *Прыказкі.* Усяму канец бывае (будзе).

УСЁ ЦЯЧЭ, УСЁ МЯНЯЕЦЦА (ЗМЯНЯЕЦЦА) *Усё знаходзіцца ў бесперапынным руху, у пастаяннай зменлівасці.* Жыццё і прырода і ўсе з'явы жыцця не знаходзяцца ў стане спакою і нерухомасці. Яшчэ старадаўні грэчаскі філосаф сказаў: «Усё цячэ, усё змяняецца» (Я. Колас. На ростанях). Вось так, усё цячэ, усё мяняецца. Што было грахом, стала дабром (А. Макаёнак. Дыхайце эканомна). Усё цячэ, усё мяняецца... Ён [маёр] толькі што апрытомнеў і не памятаў, як яго раніла (М. Лупсякоў. Пераправа). [Аптэк:] Тады Фелікс аддаваў перавагу іншым метадам выхавання... [Фелікс:) Усё цячэ, усё мяняецца (В. Зуб. Юнацтва рыцара).

— Калька з грэчаскай мовы: Panta rhei, panta kinetai. Выказванне належыць старажытнаму грэчаскаму філосафу Геракліту.

У СТРАХУ ВОЧЫ ВЯЛІКІЯ. *Спалохаўшыся, чалавек перабольшвае небяспеку ці бачыць яе там, дзе яе няма.* — У страху вочы вялікія, — здзекліва пакпіў Хяндога ў часе чарговага вобыску (М. Аўрамчык. Палон). Вось нехта ідзе... Здаецца, якраз як іхні бухгалтар... Не, проста ў страху вочы вялікія... (У. Дамашэвіч. Ад шчасця таксама плачуць). — Ат, лухта! — не паверыў Кандрат. — У страху вочы вялікія. Не бывае вадзяных, выдумка ўсё гэта (В. Праскураў. Над Шчарай-ракой). З перапалоху я рвануў ад хаты. Бег не чуючы пад сабой ног, нездарма кажуць — у страху вочы вялікія (В. Супрунчук. Наўпрост).

— *Насовіч.* У страху вочы па яблыку; *Ляцкі.* У страху вялізныя вочы; *Прыказкі.* У страху вялікія вочы.

УСЮДЫ ДОБРА, А ДОМА ЛЕПЕЙ. *Пра замілаванне да роднага кута.*

*Усюды добра, дома — лепей, дзе гуляў дзяцінай, дзе ніхто цябе не чэпе так, без дай прычыны (Я. Купала. Чатыры крыжы).

— *Прыказкі.* Усюды добра, а дома лепей; Усюды добра, а дома лепш за ўсё.

УСЯГО БЫЛО ДАВОЛІ, ТОЛЬКІ ПРЫНУКІ НЕ БЫЛО *Гл.* Было што піць і есці, але прынукі не было.

УСЯКАЯ БУДЗЕ ГАСПАДЫНЯ, КАЛІ <МУКІ> ПОЎНАЯ СКРЫНЯ *Гл.* Як мукі скрыня, дык і свіння гаспадыня.

УСЯКАЯ ПТУШКА СВАЁ ГНЯЗДО БАРОНІЦЬ. *Кожны чалавек бароніць сваю радзіму.* Але хіба гэта выйсце — дэзерціраваць з фронту? Я, напрыклад, не маю намеру гэта рабіць. Усякая птушка сваё гняздо бароніць (І. Гурскі. Вецер веку).

— *Рапановіч:* Усякая птушка сваё гняздо бароніць.

УСЯКІ (КОЖНЫ) ГАД ЧУЖОМУ ГРОШУ РАД *Кажуць з асуджэннем пра таго, хто сквапны на чужое.* Людзі сквапны на чужое: усякі гад чужому грошу рад (К. Крапіва. Беларускія прыказкі). — Суд гісторыі... — не дагаварыў Вашкевіч, ён пахіснуўся і, каб яго не падхапілі, упаў бы. І ўжо седзячы заключыў: — Кожны гад чужому грошу рад. Усіх іх выявіць і судзіць... Паставіць да ганебнага слупа! (І. Гурскі. Чужы хлеб).

— *Насовіч*: Кожны гад чужому грошу рад.

УСЯКІ (КОЖНЫ) ЧОРТ НА СВАЁ КОЛА ВАДУ ЦЯГНЕ. *Кожны чалавек усё робіць на сваю карысць.*

* [Капуста:] Не такі мужык варона. Сам ён ведае, што возіць кожны чорт на свой млын воду, ды і сам зарве ў шкоду, калі зручны міг знаходзіць (М.Клімковіч. Кацярына Жарнасек).

— *Насовіч*: Усякі чорт на сваё кола ваду цягнець; *Прыказкі.* Усякі чорт на свае кола ваду цягне.

УСЯКІ ЦЫГАН СВАЮ КАБЫЛУ ХВАЛІЦЬ *Гл.* Кожны (усякі) цыган сваю кабылу хваліць.

У СЯМ'І НЕ БЕЗ ВЫРАДКА *У калектыве заўсёды ёсць і такі чалавек, які сярод іншых вылучаецца сваімі дрэннымі якасцямі.* Сін.: *Няма лесу без ваўка; Няма роду без выроду.* Тутэйшаму чалавеку можна даверыцца і ў радасці, і ў горы... Адзінкі могуць быць ні богу свечка ні чорту качарга, у сям'і не без вырадка... (І. Гурскі. Расцвілі вішні). У сям'і не без вырадка, кажа прыказка. Такія выпадкі, як сёння, хоць і рэдкія, але былі і будуць... (У. Дамашэвіч. Дарожная гісторыя). Як ні цяжка, але трэба прызнацца: відаць, і ў вашым дружным і добрым гурце ёсць паганец, нядобразычлівец. Што ж. у сям'і не без вырадка, як кажуць... (Г. Далідовіч. Дырэктар) СЯМ'Я НЕ БЕЗ ВЫРАДКА — А ты толькі што казаў, — перапыніў яго Купрыянаў, — што сваім людзям трэба давяраць... А што выходзіць? — Выходзіць, дружа, што сям'я не без вырадка, — прымаўкай адказаў Павел і тут жа прапанаваў: — Хопіць пра гэта гаварыць (І. Сіняўскі. На правым флангу).

— *Насовіч*: Сям'я не без вырадка; *Прыказкі*: І ў добрай сям'і вырадак бывае.

У СЯМІ НЯНЕК ДЗІЦЯ БЕЗ ВОКА (БЕЗ НОСА) *Справы кепскія, калі за іх бярэцца адразу некалькі чалавек. Гаворыцца з асуджэннем пра безадказныя адносіны да справы, калі адзін спадзяецца на другога.* Сін.: *Дзе нянек многа, там дзіця бязнога.* Відаць, нездарма ў народзе кажуць, што ў сямі нянек дзіця без вока. І таму замест чаканых урачыста-ўзнёслых афіцыйных провадаў наша дэлегацыя, даведаўшыся ў перадапошні дзень, што ніхто білетаў для яе не прыдбаў, дабіралася ў сталіцу хто як мог (Г.Тычка. Пасля нарады). Ну, яшчэ ўплывае [на дзяцей] вуліца, сябры, суседзі, радыё, тэлебачанне, кіно, тэатр... І ўсе нашаму дзіцяці зычаць дабра. Жадаюць усяго найлепшага... От тут і складанасць рашэння задачы. У сямі нянек, як прымаўка гаворыць, дзіця без носа (І. Грамовіч. Сям'я Вішнёвых). Трэба, каб «галоўны распарадзіцель», свой кіраўнік быў... А раз няма самага галоўнага — у сямі нянек дзіця без носа... (П. Місько. Хлопцы, чые вы будзеце...).

* Завозіцца макуха ў сістэму маслапрома для стрэчнага продажу яе малаказдатчыкам пад звышпланавую здачу малака. Але захоўваецца яна, як тое дзіця, што мае сем нянек і, паводле прыказкі, ходзіць без носа (А.Макаёнак. Вадзяная стыхія). Для выхавальнікаў важней запланаваныя мерапрыемствы з вучнямі, а вучоба — справа настаўнікаў, якіх кантралюе райана. Вось і атрымліваецца: у сямі нянек дзіця без нагляду (Звязда. 1987, 12 лістап.).

— БРС. У сямі нянек дзіця без носа.

УСЯМУ НА СВЕЦЕ ЁСЦЬ КАНЕЦ *Гл.* Усё на свеце мае <свой> канец.

УСЯМУ СВОЙ ЧАС. *Усё адбываецца тады, калі трэба.* Дзівіцца дзед мудрасці людской. Новы свет паўстаў. Нарадзіліся новыя людзі. Ну, што ж? Так трэба, так павінна быць — усяму свой час (Я. Колас. Збоку ад жыцця). — Столькі сродкаў угрохалі! Каб іх пусціў на Нечарназем'е, то за гэты час мо яшчэ лепшыя вынікі былі б. І рэк не трэба было б спускаць, Палессе асушваць. — Дык цяпер жа і бяруцца за Нечарназем'е. Усяму свой час! (П. Місько. Градабой). [Сокалаў:] Сямён Захаравіч,

Kamunikat.org

мілы! Ці не час адмяніць спакой? [Чайка:] Усяму — свой час. А пакуль — слухацца, раз загадана (В. Палескі. Песня нашых сэрцаў).

— *БРС*: Усяму свой час.

УТКНІ МЯНЕ, БОЖА, КУДЫ МНЕ НЕ ТРЭБА. *Кажуць з асуджэннем пра таго, хто ўмешваецца ў чужыя справы.* Яму [Лабановічу] было крыўдна тое, што сам ён — мужык, а не ведаў мужыцкіх звычаяў і зрабіў па прыказцы: «Уткні мяне, божа, куды мне не трэба». І, наогул, трэба заначыць, што ён не ўмее трымаць сябе з людзьмі (Я. Колас. На ростанях).

— *Ліцвінка*: Уткні мяне, божа, куды мне не трэба.

У ЦЕСНАЦЕ, <ДЫ> НЕ Ў КРЫЎДЗЕ. *Кажуць, калі дзе-н. збіраецца шмат людзей.* Сін.: *Дзе цесна, там пацешна.* — Са мною хлапец, — паказаў рукою Галуза. — На двух месца хопіць. У цеснаце, ды не ў крыўдзе! (І. Гурскі. Вецер веку). Хутка прыйшла Віця. Яна паведаміла: — Начаваць давядзецца ў нас. У цеснаце, ды не ў крыўдзе (І. Новікаў. Руіны страляюць ва ўпор). З аднаго боку тузанулі мяне за паліто, з другога боку пацягнулі. Далі месца, паціснуўшыся. — У цеснаце, ды не ў крыўдзе, — сказаў нехта (Я. Ермаловіч. Трактарыст Антон Знак). — Ой, малы стол!.. Гэта ж колькі разоў казала, каб купілі другі, што рассоўваецца... Ёсць такія гарадскія сталы... Так і не сабраліся... — Нічога, нічога... У цеснаце, ды не ў крыўдзе... — суцяшаў Прыбытак (П. Місько. Ціхае лета). Прашу вас заняць месцы за сталом. У цеснаце — не ў крыўдзе (Ц. Гартны. Сокі цаліны). Нават як селі, дык і цеснавата спачатку было. Ды абышлося. У цеснаце, кажуць, не ў крыўдзе (М. Гіль. Пустыня).

* Я сам з-пад Гомеля, а жонка тутэйшая. Жывём пакуль у яе брата, і хоць не ў крыўдзе, але ў цеснаце. У яго свая сям'я вялікая (Э. Ярашэвіч. Святло імя твайго).

— *Прыказкі*: У цеснаце — не ў крываце; *БРС:* У цеснаце, ды не ў крыўдзе.

У ЦІХАЙ ВАДЗЕ ЧЭРЦІ ВОДЗЯЦЦА *Гл.* У ціхім балоце чэрці водзяцца.

У ЦІХІМ БАЛОЦЕ ЧЭРЦІ ВОДЗЯЦЦА (ВЯДУЦЦА) *Ціхі, знешне пакорлівы чалавек здольны на нечаканыя, неспадзяваныя ўчынкі.* Сін.: *Ціхая вада берагі мые; Ціхая вада грэблю рве; Ціхая свіння глыбока рые.* Загадаў [Гусеў] сваім падначаленым не спускаць вачэй з хаты Траянавых. «Дабранькія яны, працавітыя, ціхія, але ў ціхім балоце чэрці водзяцца» (І. Шамякін. Трывожнае шчасце). Паўлік мацюкаўся, ды не самаўпраўнічаў, як гэты. А то бач яго, які ціхоня! І праўду кажуць, што ў ціхім балоце чэрці водзяцца (Л. Гаўрылкін. Пакінутая на досвітку). Можа, якраз Бусел або Турскі і падпаліў. Ціхія то ціхія, але ж недарма кажуць, што ў ціхім балоце чэрці водзяцца (В. Каваленка. Падвышанае неба). — Глядзі ты! Ціхоня — і на табе! — У ціхім балоце чэрці водзяцца (Л. Калодзежны. Андрэйка-Андрэй). — А я? Можа, яшчэ не за цябе бяднейшы быў! Дробна ўсё ў мяне ішло. — Дробна? Дробны, ціхенькі, у ціхім балоце чэрці вядуцца (К. Чорны. Брыгадзірава памылка). [Левановіч:] Туляга? Па-мойму, ён не здольны ні на якія штукі. [Гарлахвата:] І я так думаў. Адно ж сапраўды — у ціхім балоце чэрці вядуцца. Некалькі хвілін назад яго накрылі з Зёлкінай у маім кабінеце (К. Крапіва. Хто смяецца апошнім). У ЦІХАЙ ВАДЗЕ ЧЭРЦІ ВОДЗЯЦЦА. — Калега — манах. Ён любіць глуш і адзіноцтва і хоча жыць пустэльнікам. — Ведаем мы гэтых пустэльнікаў, — зноў падміргнуў Дубейка. — У ціхай вадзе чэрці водзяцца (Я. Колас. На ростанях).

— *Прыказкі:* У ціхім віру (балоце) чэрці водзяцца; У ціхім балоце чэрці растуць.

У ЧОРТА СПІНА СЦЁРТА *Ужываецца з незадавальненнем як рэакцыя на слова «чорт» у папярэднім выказванні суразмоўніка.* [Мальвіна:] Каб цябе людзі не зналі! Каб цябе чорт схапіў! [Несцерка:] У чорта спіна сцёрта, на ім не паедзеш, а за мяне, цётка, не бойся, мяне чорт не возьме, хутчэй цябе, бо вельмі ж ты да яго падобна! (В. Вольскі. Несцерка).

У ЧУЖОЙ СТАРОНЦЫ НЕ ТАК СВЕЦІЦЬ І СОНЦА У *чужой мясцовасці ўсё здаецца нязвыклым, чужым.*

* І няхай паўсюдна ёсць вада, растуць дрэвы, аднакава на ўсе чатыры бакі зямля, але яго дрэва, яго зямля, яго вада адметная, чужое ўсюды чужое, на чужыне і сонца ўсходзіць інакш, і не грэе, і не свеціць. Махахей жадае памерці на роднай зямлі... (В. Казько. Неруш).

— *Прыказкі*: У чужой старонцы не так свеціць і сонца.

У ЧУЖЫМ ВОКУ САЛОМКУ (САЛОМІНКУ) БАЧЫМ, А Ў СВАІМ <I> БЕРВЯНА НЕ ЗАЎВАЖАЕМ У *іншых бачым нават дробныя недахопы, а ў сябе не заўважаем і вялікіх.* — У Ватыкане таксама не ўсё ідзе добра з іх «місіянерамі»... — У чужым воку саломку бачаць, а ў сваім бервяна не заўважаюць, — уздыхнуў айцец Роберт (І. Гурскі. Чужы хлеб). «Ага! — злавіў сябе на гэтай думцы Віктар. — Самому можна, а другім не? У чужым воку саломінку ўбачыў, а ў сваім і бервяна не заўважаеш?» (А. Кобец-Філімонава. Агні за пераваламі). БАЧЫМ СУЧОК У ВОКУ БРАТА СВАЙГО, А БЕРВЯНА Ў СВАІМ НЕ ЗАЎВАЖАЕМ — Ды яно, калі б на тое пайшло, а. Мікалай, — стары вол баразны не псуе. — Ось бачыш!.. Так-то, Амос Адамавіч, — дадае а. Мікалай, — мы бачым сучок у воку брата свайго, а бервяна ў сваім не заўважаем (Я. Колас. На ростанях). Дарэмна ты, Лёнечка, зусім дарэмна на нас. Сучок у воку брата свайго бачыш, а ў сваім воку не заўважаеш і бервяна. Мы ніколі супраць ніякай улады не ішлі (Я. Брыль. У Забалоцкі днее).

* Пылінку бачым у суседа, ды што? — у яго іх не адна! А ў сваім воку, даўнім следам, не заўважаем бервяна (Я. Купала. На тэму крытыкі і самакрытыкі). Брахні іх — грош цана! Згадаем прымаўку мы на хвілінку: ва ўласным воку дык не бачаць бервяна, а ў іншых адшукаць імкнуцца парушынку (Э. Валасевіч. Брахуны).

— Паходзіць з евангельскага тэксту: «Што ты глядзіш на сучок у воку брата твайго, а бервяна ў тваім воку не адчуваеш?..» (Матф., 7, 5).

— *Прыказкі.* У чужым воку і пылінку бачыць, а ў сваім і бервяна не заўважае; У чужым воку і парушынку ўгледзім, а ў сваім і цэлай калоды не пабачым; У чужым воку і порах відна, а ў. сваім калода не відна.

У ЧУЖЫХ РУКАХ ПІРОГ ВЯЛІК. У *другога ўсё здаецца лепшым, большым, чым яно ёсць на самай справе.*

* Паглядзеў стары Патап і пазайздросціў: корму ў яго хапае сабе і жывёле і рыбы ловіць чорт ведае колькі — вёдрамі цягае! Праўда, Мамай не раз ішоў з рыбы з пустым вядром, але ў чужой руцэ кусок здаецца заўсёды большым (Я. Колас. Крывавы вір). Рэўнасць балюча варухнулася ў Ірыніным сэрцы. — Нешта ты занадта хваліш яе. — Ёсць за што. Чалавек умее аддаць справе ўсяго сябе. Мне здаецца, што Міколу з ёй лёгка. — У чужых руках пірог і з хрэнам салодкі, — ужо больш нервова сказала Ірына (І. Новікаў. Тварам да небяспекі). Сілівейчыкі тым часам не зводзілі вачэй з «падушачак». Ведама ж дзеці: для іх звычайны пернік у чужых руках мядовым здаецца (В. Праскураў. Людзі-суседзі).

— *Насовіч:* У чужых руках пірог вяліх; *Прыказкі:* У чужых руках пірог вялік.

Х

ХАЙ КОНЬ ДУМАЕ: У ЯГО ГАЛАВА БОЛЬШАЯ (ВЯЛІКАЯ) *Кажуць жартаўліва ці іранічна ў адказ таму, хто раіць падумаць пра што-н.* [Лабыш:] Я табе, Надзя, як і роднай дачцэ сваёй, ліха не жадаю, калі ты розум мець будзеш, дык ты за Толіка замуж пойдзеш. Прадумай толькі добра нашу размову з табой. [Надзя:] Хай конь думае: у яго галава большая — а я ўжо ўсё передумала... (І. Козел. Папараць-кветка). — Гэта зусім не тыя мінусы, пра якія ты думаеш. — А я і не думаю нічога, — пацiскаў плячыма Мікола, — хай коні думаюць, у іх галовы вялікія (А. Кажадуб. Святы калодзеж).

— *Прыказкі.* Няхай конь думае, бо вяліку галаву мае; У кабылы большая галава, няхай сабе яна думае.

ХАПІЎ З ДЗЕЖКІ, АЖ НЕ БАЧЫЦЬ СЦЕЖКІ *Кажуць насмешліва пра п'янага.* [Грушэўскі:] Учора ў аднаго майго друга быў дзень нараджэння... Адзначылі як мае быць. Я заначаваў у яго на дачы... Дык і сёння яшчэ шал з галавы не выйшаў. [Ракітны:] Гэта называецца — хапіў з дзежкі, аж не бачыць сцежкі (К. Крапіва. На вастрыі).

— *Насовіч*: Хваціў з дзежкі, што не відзіць сцежкі.

ХАРАСТВО (КРАСА) ПРЫГЛЯДЗІЦЦА, А РОЗУМ ПРЫГАДЗІЦЦА *Пра перавагу розуму перад прыгажосцю.* — Ну й хутаранкі, халера, хоць вады напіся. — Харaство, кажуць, прыглядзіцца, а розум прыгадзіцца, — крыва, неяк адным бокам рота ўсміхнуўся Аўсянік. — Можа, і так... (В. Адамчык. Год нулявы).

— *Прыказкі*: Краса прыглядзіцца, а розум прыгадзіцца.

ХАЦЕЛА Б ДУША Ў РАЙ, ДЫ ГРАХІ НЕ ПУСКАЮЦЬ *Гл.* <І> рад бы ў рай, ды грахі не пускаюць.

ХАЦЕЎ БЫ Ў РАЙ, ДЫ ГРАХІ НЕ ПУСКАЮЦЬ *Гл.* <І> рад бы ў рай, ды грахі не пускаюць.

ХВАЛІ КАНЯ ПАСЛЯ ДАРОГІ, А ПАНА — ЯК ВЫЦЯГНУЎ ЁН НОГІ *Гаворыцца як нязгода з тым, хто лічыць багатага чалавека добрым.* [Першая жанчына:] Вядома, пан жа таксама чалавек. [Другая жанчына:] Павінен і ён сэрца мець. [Бацька:] Хвалі каня пасля дарогі, а пана — як выцягнуў ён ногі (В. Вольскі. Цудоўная дудка).

— *Прыказкі.* Хвалі каняку пасля дарогі, а пана — як выцягне ногі; Каня хвалі пасля дарогі, а пана — як выцягнуць за ногі.

ХВАРОБА КАЛІ НЕ ЎМОРЫЦЬ, ТО (ДЫК) СКРЫВІЦЬ Два гады, верце, людцы добрыя, ці не, ляжала ў бальніцы. Бога маліла, каб забраў. Схуднела, ледзь ногі перастаўляла: хвароба калі не ўморыць, то скрывіць (В. Шырко. Сцяжына да людзей).

— *Насовіч:* Хвароба калі не ўморыць, дык скрывіць.

ХВАРОБА — МІГРЭНЬ: ЖРАЦЬ АХВОТА, А ПРАЦАВАЦЬ ЛЕНЬ *Ужываецца як адмоўная рэакцыя на словы хварэць, хвароба ў папярэднім выказванні, калі гавораць пра лянівага чалавека і не вераць, што ён хварэе.* [Здаравенны Чатырыста пяцьдзесят шэсць [рублёў]. [Бандарчык:] У каго ж гэта так мала? [Здаравеня:] У Тадоры Белакапыцкай. Хварэе ўсё. [Бандарчык:] Хвароба — мігрэнь, жраць ахвота, а працаваць лень. [Здаравеня:] Ты, Бандарчык, мог бы добрым доктарам быць. Вельмі ж правільны дыягназ ставіш (К. Крапіва. Пяюць жаваранкі).

— *Ліцвінка*: У яго мігрэнь: есці ахвота, а працаваць лень.

ХВАРОБА <НІКОГА> НЕ КРАСІЦЬ — Уй, глядзіце! Падняўся! — усхліпнула Тамара, выглянуўшы ў акно. — Сам! Старшыня... — Нарэшце! — радуецца і Юліна маці. — А схуднеў, бедны. Хвароба не красіць. — Цэлы месяц качаўся ў пасцелі, — не дзіва (А. Макаёнак. Не пакінеш мяне).

* — Ха, адмыўся хоць трохі ад мазуты. — Хвароба аднаго рака красіць... Мо больш за месяц у бальніцы качаўся і дома ўжо з месяц, на бюлсцені (П. Місько. Градабой).

— *Насовіч*: Хвароба нікога не красіць; *Прыказкі*: Хвароба нікога не красіць.

ХІТРАСЦЮ СВЕТ ПРОЙДЗЕШ, А НАЗАД НЕ ВЕРНЕШСЯ *Гл.* Маной (няпраўдай, хітрасцю, круцельствам) свет пройдзеш, а назад не вернешся.

ХІЦЕР ЗМІЦЕР, АЛЕ (ДЫ) І САЎКА НЕ ДУРАНЬ (НЕ ДУРНЫ) *Кажуць пра таго, хто хоча абхітрыць, падмануць каго-н.* Яны разлічвалі, відаць, на тваю жаночую даверлівасць. Гэта іх стары метад. Але, як кажуць, хіцер Зміцер, ды і Саўка не дурань (М. Машара. Лукішкі). Прыязджаў да нас нейкі Кастроўскі Зміцер, палохаў нас казацкімі бізунамі... Хіцер Зміцер, але і Саўка не дурны (І. Гурскі. Вецер веку). «Няхай думае, што ніхто не знайшоў жыта. Няхай думае, што яно тут, пад галлём, ляжыць. Хе-хе, — аж смяяўся ад свае хітрасці Яўхім. — Зміцер хіцер, але і Саўка не дурань... Хе-хе!» (Б. Сачанка. Вялікі Лес). Магчыма, і спецыяльна Акуліч не спяшаўся даводзіць сваю машыну да ладу, каб ніхто па ёй за час яю адсутнасці не працаваў. Так сказаць, маленькая хітрасць. Хіцер Зміцер, але і Саўка не дурань. Раскусілі яго праўленцы (В. Шырко. Сцяжына да людзей). ХІЦЁР ЗМІЦЕР, ДЫ І САЎКА НЕ ДУРНЫ. (Бруй:) Ад такой работы, ягамосцю, мазоль не сядзе. [Саўка:] Хіцёр Зміцер, ды і Саўка не дурны (Я. Колас. У пушчах Палесся).

* Жыў мужычок, на імя Зміцер; хоць дурань вялікі, ды мужык хіцёр (В. Дунін-Марцінкевіч. Вечарніцы). Не валяй дурня! Хіцер Зміцер, але і Ванька не дурны. Гані паўтары тысячы на нос — тады і гаварыць можна (В. Блакіт. Вырай). [Вадзім] ведаў напэўна, што гаспадар сена недзе цікуе за ім. «Хіцер Зміцер, але і я не дурань», — нагадаў Вадзім чутыя ад некага словы... (А. Рыбак. Трэба было жыць).

— *Ляцкі.* Хіцер Дзміцер, ды й Саўка не дурак; *Прыказкі*: Хіцёр Міцёр і Саўка не дурак; Зміцер то хіцер, ды і Сава не дурань.

ХІЦЁР ЗМІЦЕР, ДЫ І САЎКА НЕ ДУРАНЬ *Гл.* Хіцер Зміцер, але і Саўка не дурань.

ХЛЕБ НА СТАЛЕ — РУКІ СВАЕ. *Кажуць, запрашаючы да пачастунку.* [Сцяпан:] Чым хата багата — тым і рада. Хлеб на стале — рукі свае (Я. Купала. Паўлінка). — Чым хата багата — тым і рада. Бярыце, Яначка, бярыце! — «Хлеб на стале — рукі свае», — сказаў бы Сцяпан Крыніцкі, — засмяяўся госць (С. Александровіч. На шырокі прастор).

* [Марыля:] І не саромцеся: хлеб і гарэлка на стале, а рукі свае (І. Козел. Папараць-кветка).

— *Рапановіч:* Хлеб на стале, рукі свае — адрэж дый з'еш.

ХЛЕБ-СОЛЬ ЕШ, А ПРАЎДУ РЭЖ. *Ужываецца як парада смела гаварыць праўду, не зважаючы ні на што.* — А вы — падхалім! Перад дырэктарам спіну згінаеце ў тры пагібелі, а перад намі нос угару... — Правільна, Антось! Хлеб-соль еш, а праўду рэж (І. Гурскі. Качагары). — Хлеб-соль еш, а праўду рэж, — старшыня павярнуўся тварам да Васіля. — Мо- хто і спалохаўся» што я ўзяўся за пераробкі... (І. Капыловіч. Асенні гром). Чалавек я, можна сказаць, такі, што, як кажуць, хлеб-соль еш, а праўду

рэж, і калі дзе што якое, адным словам, дык я тут жа, на месцы... (М. Тычына. Аперацыя).

*[Сабковіч:] Што гэта?.. Ты смееш павучаць мяне!.. [Пятрук:] Паночак... Цьфу ты, пропасць! — хацеў сказаць — ясны пане — то ж ведама стара гутарка: хлеб еш, а праўду рэж (В. Дунін-Марцінкевіч. Залёты). Як упёрся [Цімох], дык сваё і сваё: «Бульбіну сухую еш, а праўду ў вочы рэж» (Я. Ермаловіч. У родных мясцінах). Выгадна ці нявыгадна, а знаць праўду ўсё адно трэба. Як у нас кажуць, хлеб, мякіну еш, а праўду ў вочы рэж... (Б. Сачанка. Дарога ў Хатынь). Я чалавек прамы, калі і салгу, то зрэдзь. Хлеб еш, а праўду-матку ў вочы рэж (В. Шырко. Дзед Манюкін не салжэ).

— *Насовіч*: Хлеб-соль еш, а праўду рэж; *Прыказкі*: Хлеб-соль еш і праўду рэж.

ХОЦЬ ГАРШКОМ ЗАВІ (НАЗЫВАЙ), АДНО (ТОЛЬКІ, А) У ПЕЧ НЕ СТАЎЛЯЙ (НЕ СТАЎ). *Гаворыцца, калі хто-небудзь не зважае на тое, як яго назвалі ці празвалі.* Кулак, кажуць на мяне нашы засцянкоўцы. Чорт вас бяры, кажу: хоць гаршком заві, адно ў печ не стаўляй (К.Крапіва. Мядзведзічы). — Не паліцыянты, а міліцыянты... — Кажы, як хочаш, — зіркнула спадлоб'я Анюта. — Хоць гаршком называй, толькі ў печ не стаў (В. Адамчык. І скажа той, хто народзіцца). Поп давай мяне сарамаціць, бязбожнікам называць. — Ты, — кажу, — бацюшка, хоць гаршком мяне называй, а ў печ не стаўляй (В. Шырко. Дзед Манюкін не салжэ). ЗАВІ (НАЗЫВАЙ) ХОЦЬ ГАРШКОМ, ТОЛЬКІ У ПЕЧ НЕ СТАЎЛЯЙ. Стуканок за клічку «Заморыш» зусім не крыўдзіўся, маўляў, заві мяне хоць гаршком, толькі ў печ не стаўляй... (А. Рылько. Стуканок у аблавушцы). — Цудоўнае імя... — А ўвогуле, як даўней гаварылі, называй хоць гаршком, толькі ў печ не стаўляй... (А. Марціновіч. На спадзе лета). НЯХАЙ ХОЦЬ ГАРШКОМ ЗАВУЦЬ, АБЫ У ПЕЧ НЕ СТАВІЛІ. Празвалі мяне «вучоным», хоць я лічу сябе невукам. Першыя дні мяне гэта крыўдзіла, а цяпер асвойтаўся, няхай хоць гаршком завуць, абы ў печ не ставілі (І. Гурскі. Лясныя салдаты). Пашка, мабыць, здагадваецца па няласкавым твары цёткі Саветы і па загадкавай усмешцы дзядзькі Нічыпара пра іх размовы. Што ж, няхай завуць хоць гаршком, абы ў печ не ставілі (У. Паўлаў. Спелыя травы).

* — Ты мяне хоць гаршком называй, але ў агонь не стаў. — Баішся агню? — задзірыста і бадай з'едліва пажартаваў камандзір (І. Шамякін. Гандлярка і паэт). — О, як добра гучыць — Мікола! Я і буду вас Міколам зваць. — Хоць гаршком, абы не ў печ... (П. Місько. Градабой). З тае пары Гапей і пачаў называць Аксінню гарэзай. «Хоць і гаршком, абы ў печ не паставіў», — дражнілася яна (М. Гроднеў. Нязведаная даль). У рэшце рэшт, хіба ў прозвішчы справа?! Называйся хоць гаршком, абы ў печ не сунулі... (В. Блакіт. Усмешка Фартуны).

— *Раманаў.* Хоць гаршком назаві, толькі ў печ не станаві; *Прыказкі.* Хоць гаршком назаві, толькі ў печ не станаві.

ХОЦЬ І ВІДАЦЬ, АЛЕ ДАЛЁКА ДЫБАЦЬ. *Гл.* Блізка відаць, ды далёка дыбаць.

ХОЦЬ КРЫВОЕ ДЫ ГАРБАТАЕ, АБЫ СЛАЎНАЕ ДЫ БАГАТАЕ. *Пра нявесту ці жаніха, калі пры іх выбары перавагу аддаюць багаццю і славутасці.* — Пакінь казаць, дзіўная. Цяпер не вельмі глядзяць на красу; грошы давай — вось у чым увесь сэнс. Хоць крывое ды гарбатае, абы слаўнае ды багатае, ці то хлопец, ці дзяўчына, — разважала другая кабета (Ц. Гартны. Сокі цаліны).

— *Прыказкі:* Хоць крывое ды гарбатае, але слаўнае ды багатае.

ХОЦЬ КУМ, ДЫ САБАКА. *Кажуць, часцей жартаўліва, куму або пра кума, калі той не дагадзіў чым-н.* [Навум:] Вось табе на!.. Я яму добра

раджу, а ён мяне ж лае. Эй, кум, кум! Знаеш прымаўку: хоць кум, ды сабака (В. Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

— *Прыказкі.* Хоць кум, ды сабака.

ХОЦЬ МУЖ (МУЖЫК) З ЛАПАЦЬ, АБЫ З ІМ НЕ ПЛАКАЦЬ *Пра памяркоўныя адносіны жонкі да мужа, калі ён не строгі, не суровы.* Жанчына часамі згодна папусціцца фізічнымі якасцямі дзеля дабраты характару свайго чалавека: хоць мужык з лапаць, абы з ім не плакаць (К.Крапіва. Беларускія прыказкі).

— *Насовіч*: Хоць бы муж быў з лапаць, было б за ім не плакаць; *Прыказкі.* Хоць муж як лапаць, абы за ім не плакаць.

ХОЦЬ ПЛЮЙ У ВОЧЫ, А ЁН КАЖА (СКАЖА, БУДЗЕ ГАВАРЫЦЬ), ШТО ДОЖДЖ ІДЗЕ. *Гаворыцца з пагардлівасцю пра бессаромнага ці занадта памяркоўнага або недалёкага, някемлівага чалавека.* А к чорту вас, ні ўдзень, ні ўночы ад вас спакою мне нідзе, — хоць ты ім плюй, здаецца, ў вочы — усё роўна кажуць: дождж ідзе (К. Крапіва. Няма дурных на небе). — Пусці! — яна вырвалася і пайшла. Ён [Анатоль] дагнаў яе і моўчкі пайшоў побач. «Хоць плюй у вочы, а ён скажа, што гэта дождж», — падумала Жана з агідай (У. Дамашэвіч. Асеннім вечарам). [Раман] заняў кароў і пагнаў. Як нічога не было. Калі яму гаварылі, гігікаў: гі-гі-гі... Смяяўся, як дзіця. Другі памёр бы са стыда, а гэтаму плюй у вочы, а ён будзе гаварыць, што дождж ідзе (І. Пташнікаў. Алімпіяда).

* [Адольф:] А панна Паўлінка ўсё кампліменты мне гавора. [Паўлінка, убок:] Дурню плюнь у вочы, а ён скажа: дождж ідзе! (Я. Купала. Паўлінка).

— *Прыказкі.* Бессаромнаму плюй у вочы, а ён кажа: дождж ідзе.

ХОЧАШ МНОГА ЗНАЦЬ, ТРЭБА МАЛА СПАЦЬ *Гаворыцца як парада не быць пасіўным у жыцці.* — Аднаму шчасце ракою плыве, а другі ў няшчасці цэлы век жыве. На сонца ўсе роўна глядзім, ды не ўсе роўна бачым. — Хочаш многа знаць, трэба мала спаць, — уставіў салдат на мыліцах (І. Гурскі. Вецер веку).

— *Рапановіч.* Хочаш многа знаць, трэба мала спаць.

ХРАБРАСЦЬ ГАРАДЫ БЯРЭ. *Гл.* Смеласць (храбрасць, адвага) гарады бярэ.

ХРЭН ЗА РЭДЗЬКУ НЕ САЛАДЗЕЙШЫ *Хто-н. ці што-н. не лепшы (не лепшае), чым той (тое), з кім (чым) параноўваюць.* — Табе не падабаецца слова «будучыня», вазьмі — «вечнасць». — Во-во! Будучыня... Вечнасць... Хрэн за рэдзьку не саладзейшы... (Т. Бондар. Ахвяры). Следства скончылася. Цэлы тыдзень Эдзіка нікуды не выклікалі. А потым перавялі ў турму на Урыцкага. Хрэн за рэдзьку не саладзейшы, як кажуць. На Урыцкага не білі і не дапытвалі, але былі там свае «ўцехі»... (А. Майсеня. Вечная мерзлата). Некалі гаварылі: хто ў лесе не злодзей, той дома не гаспадар. У нас саўгас, але, як кажуць, хрэн за рэдзьку не саладзейшы. Я асабіста ніколі не краў і цяпер не краду, але не пабягу і заяўляць на злодзея, многія не ад дабра крадуць. За капейку працавалі, здароўя няма, а цяпер як жыць (В.Шырко. Споведзь правінцыяла).

* «Уцёк ад адных, а трапіў да другіх... — паныла падумаў Сцяпан. — А гэта значыць, што хрэн горкі, а рэдзька не саладзейшая...» (Г. Далідовіч. Заходнікі).

— БРС. Хрэн за рэдзьку не саладзейшы.

ХТО АПАРЫЦЦА НА МАЛАЦЭ, ТОЙ І НА ВАДУ ДЗЬМУХАЕ *Гл.* Апёкшыся на малацэ, <і> на ваду дзьмеш.

ХТО Б ДЗЯТЛА ПАЗНАЎ (ВЕДАЎ), КАБ НЕ ЯГО <ДОЎГІ> НОС. *Кажуць пра таго, хто сам прагаварыўся або яшчэ якім-н. чынам выдаў сябе.*

[Навум:] Гэ! Дык ваша і *па*-паньску ўмееш шчабятаць. Эгэ, кумок! Башан дачка, знаць, паньскага хову. Хто б пазнаў дзятла, штоб не яго нос? (В. Дунін-Марцінкевіч. Сялянка). Косцік яшчэ больш разгубіўся, збянтэжыўся — яго ж не цягнулі за язык, навошта было ва ўсім гэтак шчыра прызнавацца? Хто б дзятла ведаў, каб не яго нос? (Б. Сачанка. Вялікі Лес).

* — Такі прыйдзецца, кажа, перавыхоўвацца. — Хто б Дразда пазнаў, каб не яго доўгі нос, — засмяяўся Саўка (І. Гурскі. Вецер веку).

— *Насовіч*: Хто б дзятла знаў, калі б не яго доўгі нос; *Прыказкі*: Хто б аб дзятле ведаў, каб не яго доўгі нос; Чорт бы дзятла знаў, калі б не яго доўгі нос; Хто пазнаў бы дзятла, каб не доўгі нос.

ХТО ГЛЯДЗІЦЬ ВОКАМ, ТОЙ НЕ ПОЙДЗЕ БОКАМ *Уважлівы, назіральны чалавек ні ў чым не заблытаецца.* [Пан:] Бачу я, знаходлівы ты, хлоп. Спрытны. Ёсць у цябе розум. [Несцерка:] Хто глядзіць вокам, той не пойдзе бокам (В. Вольскі. Несцерка).

— *Прыказкі*: Хто глядзіць вокам, той не пойдзе бокам.

ХТО ДБАЕ, ТОЙ І МАЕ Хто дбае, той і мае, — кажа старая прыказка. У дачыненні да мовы яна захавала свой сэнс у поўнай меры (М.Лужанін. Мова ў газеце). — Ого! — багата жывяце! — Хто дбае, той і мае (І. Гурскі. Вецер веку). [Федзя:] Жыві, як сплануеш. Хто дбае, той і мае (І. Козел. Над хвалямі Серабранкі). Такі закон: хто дбае — той і мае (Э. Валасевіч. Хто дбае — той і мае). ХТО РОБІЦЬ, ТОЙ І МАЕ. — Дзесяць [мяшкоў зерня], — адказала дачка, расчэсваючы валасы. — Гэта першая рата. — Першая? Гм. Хто робіць, той і мае (К. Чорны. «Святая» папружка).

— *Прыказкі*: Хто дбае, той і мае.

ХТО ДУЖШЫ, ТОЙ ПРУТШЫ. *Перамагае ў якой-н. справе дужэйшы, спрытнейшы.* [Вінцэнтаў сын] гаварыў і пра нейкае парабкоўства ў кагосьці з калгасаўцаў, і пра нейкую паншчыну, якая некім робіцца. Старэйшы брат усміхаўся з гэтага, але нарэшце дадаваў сваю думку пра гэта ўсё: — Хто дужшы. той прутшы (К. Чорны. Лявон Бушмар). — У вас адабралі зямлю? І вы з гэтым змірыліся? — Адным сэрцам свету не запаліш. Хто дужшы, той прутшы (І. Гурскі. Вецер веку).

— *Насовіч*: Хто дужэй, той пружэй; *Прыказкі* Хто дужшы, той лепшы.

ХТО ЗАБ'Е БАБРА, НЕ БУДЗЕ МЕЦЬ ДАБРА. *Гл.* Калі заб'еш бабра, то не будзе дабра.

ХТО КАГО ЛЮБІЦЬ, ТОЙ ТАГО І ЧУБІЦЬ *Кажуць пра ўзаемаадносіны паміж тымі, хто неабыякавы адзін да аднаго.* — У пана Лабановіча і ёсць гэты асаблівы талент, — прамовіла Ядвіся. — Што гэта, паночку, яна да вас прычапілася? — спытаў пан падлоўчы. — Не ведаю, — адказаў Лабановіч. — На свеце, пане-суседзе, бывае так, што хто каго любіць, той таго і чубіць. — Ха-ха-ха! — засмяяўся пан падлоўчы. — Што, Ядвіся, дастала? (Я. Колас. На ростанях). — Хоць мы і лаемся калі-небудзь, але пагаворка кажа: хто каго любіць, той таго і чубіць, — і Адам засмяяўся (І. Сіняўскі. Дарога на Замлынне). Ладна, тата, не перажывайце. Усё добра будзе. Ну, пагарачыліся трошкі, паспрачаліся... Такой бяды! З кім не бывае? Хто каго любіць, той таго і чубіць... (М. Гіль. Развод). Мы чулі, што ты часам канфліктуеш з Нетрай... Нядобра гэта ўвогуле. Але нішто, уладкуецца, калі ўсё ідзе, як у той прыказцы: хто каго любіць, той таго і чубіць (М. Ткачоў. Пошукі скарбаў).

— *Насовіч*: Хто каго любіць, той таго й чубіць; *Прыказкі* Хто каго любіць, той таго і чубіць.

ХТО КАПЕЙКІ НЕ БЕРАЖЭ, ТАГО РУБЕЛЬ БАІЦЦА *Гаворыцца з неадабрэннем пра чыю-н. неашчаднасць.* Хіба ў яго [бацькі] было б такое багацце, каб ён растыкаў усё, што плыве яму ў рукі? Хто капейкі не беражэ, таго рубель баіцца (МЛобан. На парозе будучыні).

— *Прыказкі*: Хто капейкі не беражэ, той сам рубля не варт.

ХТО <КОНЕЙ> МЯНЯЕ, У ТАГО ХАМУТ ГУЛЯЕ *Кажуць з асуджэннем пра таго, хто любіць перабіраць, мяняць каго-н. ці што-н.* [Якім] любіў яшчэ гандляваць коньмі. Гэта пра яго мой дзед казаў: «Хто коней мяняе, у таго хамут гуляе» (М. Танк. Лісткі календара). — Мяняеш? — прыставаў цыган. — Хто мяняе, у таго хамут гуляе, — яшчэ раз акінуўшы вачыма цыганову клячу, у якой ходырам хадзілі бакі, адказаў селянін (І. Гурскі. Вецер веку).

* [Навум:] Не перабірай [жаніхоў], бо знаеш прыказку: хто перабірае чы часта мяняе, у таго заўсёды хамут гуляе (В. Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

— *Насовіч*: Хто коней мяняець, у таго хамут гуляець; *Прыказкі*: Хто мяняе, таго хамут гуляе; Хто часта коней мяняе, у таго хамут гуляе.

ХТО ЛЕПШАГА НЕ МАЕ, ТАМУ І ГЭТА ДОБРА *Кажуць, калі чалавек згодны з тым, што ёсць, не прэтэндуе на лепшае.* Тая ж самая рэч ці тое ж самае становішча могуць быць і дабром, і недабром: гэта залежыць ад таго, якую ступень дабра ў дадзеным кірунку чалавек мае. Прыказкай гэта выказваецца проста: хто лепшага не мае, таму і гэта добра (К. Крапіва. Беларускія прыказкі).

ХТО ЛЮБІЦЬ ПАПА, ХТО ПАПАДДЗЮ, ХТО ПАПОВУ ДАЧКУ *У кожнага чалавека свае густы, звычкі, погляды.* Незразумела толькі, чаму Глуздакоў даражыць гэтымі крэсламі: ці то ад беражлівасці, ці то душэўная прыхільнасць і прывычка да гэтай мэблі бяруць сваё, а можа, сталы густ яго проста адмаўляе новыя формы новай мэблі... Не будзем хаяць за гэта Глуздакова: хто любіць папа, хто пападдзю, хто папову дачку (А. Макаёнак. Лявоніха на арбіце).

* — А якая яна, гэта Аксана, прыгожая? — Як на чый густ... — А ўсё ж такі? — не адступаўся Лабановіч. Янка адказаў усё ў тым жа тоне: — Каму падабаецца поп, каму пападдзя, а каму папова дачка. — А каму ўраднікава, — падражніў Янку Леановіч (Я. Колас. На ростанях). Хто правы з іх [ювелір ці мастак] — *А* не суддзя: каму па густу поп, каму і пападдзя... (Э. Валасевіч. Густы).

— *Насовіч*: Хто любіць папа, а хто пападдзю, а я, дурачок, люблю папових дачок; *Прыказкі*: Хто любіць папа, а хто пападдзю.

ХТО МАЖА, ТОЙ І ЕДЗЕ *Хто дае хабар ці іншым чынам умее падлагодзіцца, той і дабіваецца поспеху.*

* [Юлія:] Надарма мая трывога, — можа ён мне быць падмогай. Кінем гідасць сваю вон, ды спытаем, што за ён. [Навум:] Добра прыгаворка кажа: скора едзе той, хто мажа (В. Дунін-Марцінкевіч. Сялянка). Эх, мілы мой ты! За панамі няма прадыху. Хто з грашамі і мажа збоку, — той і едзе, так вось і робіцца, суседзе (Я. Колас. Новая зямля).

— *Ляцкі*: Хто мажа, той едзе; *Прыказкі:* Хто мажа, той едзе; Хто шмаруе, той і едзе.

ХТО НА ЧЫМ СЯДЗІЦЬ, ТОЙ ТАГО І ГЛЯДЗІЦЬ *Чалавек, звязаны з якой-н. справай, павінен належным чынам ставіцца да яе.* Гэта ўжо, замарыўшыся, Аксён зазваніў раптам ва ўсе званы, а тады апраўдаў сябе:

— Ліха табе... Хто на чым сядзіць, тон таго і глядзіць!.. Забыўся гэта... (В. Каваль. Сяльчане).

* А вось папробуй на цікавасць стрымай службовую рухавасць, службы спусціўшы рукавы і выкінь службу з галавы, — такія ў лесе выйдуць

справы — пажар, парубкі і патравы — не адкараскацца ад ліха. А хочаш ты, каб было ціха, на чым сядзіш, таго глядзі ты! (Я. Колас. Новая зямля).

— *Насовіч*: Хто на чым сядзіць, той таго і глядзіць; *Федароўскі'.* На чом хто сядзіць, няхай таго і гладзіць.

ХТО НЕ НАРАДЖАЕЦЦА, ТОЙ НЕ ПАМІРАЕ. *Пра непазбежнасць смерці.* Данілу Пятровічу чамусьці прыйшла ў галаву думка аб смерці, і ён ніяк не мог адкараскацца. «Што ж, хто не нараджаецца, той не памірае, — падумаў ён. — Аднак калі прыйдзе кірпаносая, дык каб на роднай зямлі» (І. Гурскі. Чужы хлеб).

— *Прыказкі:* Хто не нарадзіўся, той уміраць не будзе.

ХТО НЕ ПРАЦУЕ (НЕ РОБІЦЬ), ТОЙ НЕ ЕСЦЬ. *Пра недапушчальнасць дармаедства, паразітавання.* [Каваль:] А жыць з чаго будзеш? [Фрося:] На бабчыны грошы. [Каваль:] Ты што, жартуеш, каб я, рабочы, ды на гэткі спосаб. О не!.. Так няможна, ты ведаеш — ёсць такі закон: хто не працуе — той не есць (У. Галубок. Ветрагоны). — Ну што, малеча, цяжка цягнуць такое на гарбе? — прамовіў Жук, заўважыўшы Мурашку.
— А мы працуем на сябе. — Ды чуў... Пра гэта ўсюды трубяць. Павага, слава, чэсць. — Хто не працуе, той не есць (К. Крапіва. Мурашка і Жук). — Працаваць мы прывыклі. Без гэтага не пражывеш... — Гэта правільна, — пацвердзіў Мікалай Іванавіч. — Хто не робіць, той не есць (Р. Няхай. Гудкі абуджаюць вясну).

— Паходзіць з Бібліі: «Калі хто не хоча працаваць, той і не еш» (Пасланне апостала Паўла да фесаланійцаў, 3, 10).

— БРС. Хто не працуе, той не есць.

ХТО НЕ РОБІЦЬ, ТОЙ НЕ ЕСЦЬ. *Гл.* Хто не працуе (не робіць), той не есць.

ХТО НЕ ЎТРЫМАЎСЯ ЗА ГРЫВУ, ТАМУ І ХВОСТ НЕ ПАМОЖА.
Пра непазбежнасць канца якіх-н. дзеянняў, спраў, учынкаў. — Глупства ўсё гэта, таварышы, — сказаў Кастусь, — будзем працягваць работу. Варожыя штучкі. Хто не ўтрымаўся за грыву — таму і хвост не паможа (Я. Брыль. У Забалоцці днее).

— *Прыказкі:* Як не ўтрымаўся за грыву, дык і на хвасце не ўдзяржышся.

ХТО <НІЧОГА> НЕ РОБІЦЬ, ТОЙ НЕ ПАМЫЛЯЕЦЦА. *Кажуць у апраўданне допушчаных ці магчымых памылак пры рабоце.* Хто нічога не робіць, той не памыляецца. Важна не настойваць на памылках, а іх выпраўляць (І. Гурскі. Вецер веку). Справа ў тым, што я будую кватэры. Калі якія непалак! — гаварыце, пішыце. Хто не робіць, той не памыляецца (М. Пянкрат. Чалавек без твару).

— *Прыказкі:* Той не памыляецца, хто нічога не робіць.

ХТО НОВАГА НЕ БАЧЫЎ, ТОЙ СТАРОМУ РАД. *Пра чыё-н. нежаданне мяняць прывычнае ў жыцці на новае.* Некаторыя пачалі вагацца. Дзіва: хто новага не бачыў, той старому рад (І. Гурскі. Вецер веку).

— *Насовіч:* Хто новага не відаў, той і старому рад; *Федароўскі:* Хто не бачыў новага, той старому рад.

ХТО ПАД'ЕЎШЫ НЕ АДДЫША, ТАГО БОГ ЗА СВІННЮ ЗАПІША. *Гл.* Хто па ядзе (пад'еўшы) не аддыша, таго бог за свінню запіша.

ХТО ПАД КІМ ЯМУ КАПАЕ, ЧАСТА САМ У ЯЕ ЎПАДАЕ. *Гл.* Не капай другому яму, сам у яе ўвалішся.

ХТО ПАЛКУ ЎЗЯЎ, ТОЙ І КАПРАЛ. *У каго сіла, у таго і ўлада, той і распараджаецца.* — Каго выберам за старшыню? Я раю выбраць Нічыпара Янкаўца. — Хто палку ўзяў, той і капрал, — адгукнуўся Нічыпар (Я. Колас. На ростанях). Лес належаў князю Патаржыцкаму, які, да-

рэчы, ніколі тут і не жыў. А прыбыткі яму ішлі. Тады былі такія парадкі: хто палку ўзяў, той і капрал… (І. Гурскі. Адвечная песня).

ХТО ПАРАСЯ (ПАРАСЁ) УКРАЎ, У ТАГО Ў ВУШАХ (УВУШШУ) ПІШЧЫЦЬ *Той, хто правінаваціўся ў чым-н., сам міжвольна выдае сябе сваімі паводзінамі.* Сін.: *На злодзеі шапка гарыць.* Лабановіч узяў білет, акінуў вокам станцыю. Нічога небяспечнага ні тут, ні на пероне ён не заўважыў. Але прыказка гаворыць: хто ўкраў парася, у таго ў вушах пішчыць (Я. Колас. На ростанях). [Цёця Каця:] Якая ж тут злосць, таварыш Зёлкіна. Я ж праўду кажу: вы сакратар, а ён дырэктар, дык як жа вы без яго можаце абысціся альбо ён без вас? [Зіначка:] Ладна, ладна, яхідная жанчына, я вам гэта прыпомню! [Цёця Каця, адна:] Хто парасё ўкраў, у таго ў вушах пішчыць. Я і не думала ёй шпільку падпускаць (К. Крапіва. Хто смяецца апошнім). Хто баіцца, той сам сабе прысуд дае… Ведаеце, дзядзька, як кажуць: хто парася ўкраў, у таго ўвушшу пішчыць (М. Зарэцкі. Вязьмо). Івану здавалася, што кожны сустрэчны глядзіць на яго кароткія рукавы і штаны. Тады падумалася: «Як у прымаўцы: хто ўкраў парася, у таго ў вушах пішчыць» (І. Новікаў. Да світання блізка). «А што, калі гэтая запіска — вынік раскрыцця маёй таямніцы, — раптам падумаў Сяргей Сяргеевіч. — Недарэмна ж кажуць: хто парася ўкраў, у таго ў вушах пішчыць (І.Сіняўскі. Тры навелы).

* [Шчырэцкі:] О божа! чы я гэтага ад маёй дачкі спадзяваўся? [Навум:] Вот табе на! хто парася ўкраў, а каму ў вушах пішчыць… Нічога, нічога, пане куме! Хоць яна з панам трошкі і пагаманіла, ды мы ж тут былі блізка (В. Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

— *Насовіч*: Хто парася ўкраў, у таго і ў вушах пішчыць; *Прыказкі.* Хто парася ўкраў, у таго ў вушах пішчыць (вішчыць).

ХТО ПАСЕЕ ВЕЦЕР, ТОЙ ПАЖНЕ БУРУ. Гл Хто сее (пасее) вецер, той пажне буру.

ХТО ПА ЯДЗЕ (ПАД'ЕЎШЫ) НЕ АД,ДЫША, ТАГО БОГ ЗА СВІННЮ ЗАПІША. *Пасля яды абавязкова трэба адпачыць, зрабіць аддышку.* Развязалі торбу, з'елі па куску сала з хлебам і прылеглі, каб «сала завязалася», прытрымліваючыся старой пагудкі: «Хто па ядзе не аддыша, таго бог за свінню запіша» (Я. Колас. Хвароба). Нарэшце яны [госці] паснедалі, наеліся да колак у жыватах і, паружавелыя, размораныя, вялыя, нібы зрабілі нейкую цяжкую работу, селі адпачыць. — Хто пад'еўшы не аддыша, таго бог за свінню запіша, — заўважыў на гэта дзед (М. Капыловіч. Былі б рукі).

— *Федароўскі* Хто пад'еўшы не аддыша, таго бог за свінню запіша.

ХТО ПЛАЦІЦЬ ГРОШЫ, ТОЙ ЗАКАЗВАЕ І МУЗЫКУ. *Пра матэрыяльную і іншую залежнасць падначаленага ад свайго гаспадара, кіраўніка, начальніка і пад.* Сін.: *На чыім возе едзеш, таму і песню спявай.* А каля начальства, тут ужо як заведзена, трэба выбіраць: ці ты з ім заадно і яно лічыць цябе за свайго, ці ты супраць, а гэта значыць — не патрэбен яму. Хто плаціць грошы, той заказвае і музыку. Халуйстваваць ён [Уладзімір] асабліва не халуйстваваў, але пенсію сваю адрабляў (В. Казько. Хроніка дзетдомаўскага саду). Грамадскасць не павінна дапусціць, каб зноў запанаваў выпешчаны кімсьці прынцып «хто плаціць грошы, той заказвае і музыку» (Нар. газ. 1993, 23 лют.).

* [Каравай:] У каго грошы, той і музыку заказвае. Грошы ў яго [Скаромнага]. Афармляйце дагавор (А. Макаёнак. Таблетку пад язык).

— Недакладная калька з англійскай мовы: He who pays the piper should (may) cali the tune — Хто плаціць дудару, той і называе мелодыю.

— *Ліцвінка:* Музыку заказвае той, хто плаціць.

kamunikat.org

ХТО ПОЗНА ХОДЗІЦЬ, <ТОЙ> САМ САБЕ ШКОДЗІЦЬ *Кажуць пра таго ці таму, хто са спазненнем прыходзіць куды-н.* — О, ранняя птушка... — Я ўздрыгнуў ад дзядзькавага голасу. — Гэта добра. Хто позна ходзіць, той сам сабе шкодзіць (П. Місько. Сваяк). — Чаму спазніліся? Справаздачу на стол! — У добрых людзей штрафную за гэта даюць. — Хто позна ходзіць — сам сабе шкодзіць (У. Карпаў. Нямігі крывавыя берагі).

— *Насовіч:* Хто позна ходзіць, сам сабе шкодзіць; *Ляцкі:* Хто позна прыходзе, сам сабе шкодзе; *Прыказкі:* Хто позна ходзіць, той сам сабе шкодзіць.

ХТО ПЫТАЕ, ТОЙ НЕ БЛУДЗІЦЬ. *Пытаючыся, даведваешся пра ўсё, што трэба.* Сін.: *Язык да Кіева давядзе.* Панас, папаўшы ў незнаёмае месца, пачаў азірацца па баках і скора ўцяміў, як і што: «Эт, язык да Кіева давядзе. Хто пытае, той не блудзіць» (З. Бядуля. Панас на небе). Цяпер прымайся за работу. А што якое... Не забывайся на мяне. Хто пытае, той не блудзіць (Э. Ярашэвіч. Святло імя твайго). — А чаму вы пытаеце? — Хто пытае, той не блудзіць, — адказаў стары (Я. Курто. Дарога бяжыць насустрач). — Ты не журыся, а выйдзі на шашу ды папытай. — І схаджу. Хто пытае, той не блудзіць (В. Адамчык. І скажа той, хто народзіцца).

— *Насовіч:* Хто пытаець, той не блудзіць; *Прыказкі:* Хто пытае, той не блудзіць.

ХТО РАНА ЎСТАЕ, ТАМУ <І> БОГ ДАЕ *Хто рана ўстае, таму шанцуе, той многа зробіць.* Хто рана ўстае, таму бог дае. Бачыце ж, колькі сёння работы зрабілі... (П. Місько. Хлопцы, чые вы будзеце...). — Ну і работнікі, ні сну ім няма, ні ўпынку. Такая рань, а яны ўжо на нагах, працуюць... — Хто рана ўстае, таму і бог дае... (Б. Сачанка. Варэйка золата). З матчыным малаком ён [Мікалай Мацвеевіч] успрымаў мудрасць старога свету: «Хто рана ўстае, таму бог дае» (У. Мяжэвіч. Разам з людзьмі).

* У куце, на пачэсным месцы, пераходны чырвоны сцяг. Усё так, як у перадавіка. Толькі на адной сцяне самаробны плакацік: «Хто рана ўстае, таму і калгас дае» (А. Макаёнак. Не пакінеш мяне).

— *Федароўскі:* Хто рана ўстае, таму бог дае; *Прыказкі*: Хто рана ўстае, таму бог дае.

ХТО РОБІЦЬ, ТОЙ І МАЕ. *Гл.* Хто дбае, той і мае.

ХТО СЕЕ (ПАСЕЕ) ВЕЦЕР, ТОЙ ПАЖНЕ БУРУ *Таго, хто распачынае бойку, напад і пад., чакае жорсткая адплата, кара.* Гора таму, хто адважыцца пайсці на нас, яму будзе зламана галава. Не дарма ў нашым народзе кажуць: «Хто пасее вецер, той пажне буру» (І.Гурскі. У агні).

* Бура ўсходзіцца, завея, згіне гэта пыха, бо хто зло-няпраўду сее, нажынае ліха (Я. Колас. Сымон-музыка). Толькі ён, вораг той, ад сябе не адхіліць удар: хто агонь той пасеяў — смяротны пажне тут пажар... (А. Куляшоў. Грозная пушча).

— Паходзіць з Бібліі: «Паколькі яны сеялі вецер, то і пажнуць буру» (Кніга прарока Асіі, 8, 7).

— *Прыказкі:* Хто пасее вецер, той пажне буру.

ХТО СПІЦЬ, <ДЫК> ТОЙ НЕ ГРАШЫЦЬ (НЕ ГРЭШЫЦЬ) *Гаворыцца, часта жартаўліва, пра таго, хто спіць або. збіраецца спаць.* [Данілка:] Ну, але мне спаць хочацца!.. Пойдзем, малыя! Хто спіць, той не грашыць (Я. Купала. Раскіданае гняздо). Яшчэ б тут можна байкаю пацешыць, ды не хачу трывожыць «праведнікаў» сноў я. Не буду — спіце на здароўе! «Хто спіць, дык той не грэшыць» (К. Крапіва. Угоднікі-маўчальнікі). [Ядзька:] Вы сягоння доўга спалі... [Костусь:] Хто спіць, той не грашыць (Ф. Аляхновіч. Няскончаная драма).

Kamunikat.org

* Спі, шаноўная пані Сарачьшская, разам з усім тваім пышным дваром! А хто спіць, той не грашыць і салодкія сны сніць (З.Бядуля. Сярэбраная табакерка).

— *Федароўскі*: Хто спіць, той не грашыць.

ХТО СТАРОЕ ЎСПОМНІЦЬ (УСПАМЯНЕ, ПАМЯНЕ), ТАМУ ВОКА ВОН. *Кажуць, калі не хочуць успамінаць мінулых крыўд, непрыемнасцей і пад.* [Жыгалка:] Памятаеце, палкоўнік... [Беразоўскі:] Хто старое ўспомніць... (І. Гурскі. Новы горад). Пакінем крыўды. Хто старое ўспамяне, таму вока вон. Кожны чалавек памыляецца, я таксама (Т. Хадкевіч. Даль палявая). Я рахунак крыўды не вяду. Да таго ж лічу, народная прыказка вельмі мудрая: «Хто старое памяне...» (І. Шамякін. Не верце цішыні).

* — Ні стопкі, ні гуменца. Пуста. Усё забраў Данік... — Каторы Данік? — Не малады ды хворы, а стары, Васіль... — Хто старое спамяне, таму асцюк у вока, — сказаў Петрык (А. Алешка. Крумкачоў гай).

— *Насовіч:* Хто старое памянець, таму распёкшы палец ды ў вока.

ХТО ТОПІЦЦА, ТОЙ ЗА БРЫТВУ ХОПІЦЦА *Гл.* Калі (як) гонішся, дык (то) за брытву хопішся.

ХТО Ў БОБ, <А> ХТО Ў ГАРОХ <А ХТО (ТЫ) У САЧЫЎКУ> *Адзін гаворыць пра адно. а другі, не зразумеўшы, пра іншае. Кажуць з незадавальненнем пры непаразуменні паміж суразмоўнікамі.* Сін.: *Поп сваё, а чорт сваё; Ты яму «стрыжаная, а ён табе «голена»; Я яму пра Фаму, а ён мне пра Ярому.* [Цёця Каця:] Нашто вам, маладой дзяўчыне, гэтыя старыя косці спатрэбіліся? [Вера:] Косці ў яго старыя, але душа маладая. [Цёця Каця:] Хто ў боб, хто ў гарох. Я пра тыя косці, што ў шафах. [Вера:] А я думала, пра Аляксандра Пятровіча (К. Крапіва. Хто смяецца апошнім).
— Дурная, — не стрымаўся і Грэчка. — Хто ў боб, а хто ў гарох... Хіба ты не ведаеш, што ідзе вайна? (Р. Няхай. Сарочы лес). — А ты глянь на сябе. Якавою ты стала. — Тата, ці ж ты не бачыш, што я... — Хто ў боб, хто ў гарох, а ты, як кажуць, у сачыўку. Я пра другое кажу (В. Адамчык. Год нулявы).

— *Янкоўскі*: Хто ў боб, хто ў гарох; *Выслоўі:* Хто ў боб, хто ў гарох; Хто ў боб, хто ў гарох, а хто ў саладуху.

ХТО Ў ЛЕСЕ НЕ ЗЛОДЗЕЙ, ТОЙ ДОМА НЕ ГАСПАДАР. *Гаворыцца як апраўданне крадзяжу ў лесе.* Амаль не кожны дзень думкі Андрэя вярцеліся каля гэтага дубка... Праўда, у лесе красці не грэх. Гэта не тое, што залезці да чалавека ў хату. І хто ў лесе не злодзей, той дома не гаспадар (Я. Колас. Малады дубок). — Не столькі тае пажывы, як абнеславіш сябе, калі зловяць; ды заплаціць прыйдзецца. — У лесе — гэта не ганьба. Не дурны чалавек выдумаў: хто ў лесе не злодзей, той дома не гаспадар (К. Крапіва. Мядзведзічы). Няўжо бацька не адважыцца пайсці ў лес ды зваліць на дранку якую хвою? Сам жа навучаў Рыгора — хто ў лесе не злодзей, той дома не гаспадар (М. Ваданосаў. Суседзі). Падняліся дзеці — стала лягчэй. Будаваўся, лесу свайго не меў, падчас прыкупліваў, падчас і асадніцкі сек; вядома, хто ў лесе не злодзей, той дома не гаспадар (В. Адамчык. Свой чалавек).

* Наракаючы на каго-небудзь з мужыкоў, [ляснік] любіў ужываць прыказку: і ты добра знаеш, і я ведаю: «Хто ў панскім лесе не злодзей, той дома не гаспадар» (А. Пальчэўскі. Сцежкі).

— *Прыказкі.* Хто ў лесе не злодзей, у доме не хазяін; Хто ў лесе не ўкраў, той дома не гаспадар.

ХТО ЧУЖОГА НЕ ШКАДУЕ, ТОЙ СВАЙГО НЕ МАЕ

*   — Гэта ж дзесяцін з пяцьсот лесу тут будзе каля балота. — А калі і будзе, то што? Няма чаго чужое лічыць. — Хто, пане мой, чужога не лічыць, той свайго не мае (М. Лобан. На парозе будучыні).

— *Прыказкі:* Хто чужога не шкадуе, той свайго не мае; Хто чужога не шануе, свайго мець не будзе.

ХТО ШУКАЕ, ТОЙ ЗНАХОДЗІЦЬ. *Кажуць з упэўненасцю пра станоўчыя вынікі якіх-н. пошукаў.* Калі, напрыклад, толькі заводзілі ў культуру цукровыя буракі, у іх было ўсяго б працэнтаў цукру. А цяпер мы трымаем курс на 35 працэнтаў... Гэта ўсё робіць творчая думка і людская праца. Хто шукае — той знаходзіць. Вось і я адшукаў у стогадовай кнізе, выдадзенай у Санкт-Пецярбургу, цікавыя звесткі (У. Ліпскі. Адпяванне жывых). — Мы гэтаму дзіваку пакажам дзе ракі зімуюць, — прыгразіў невядома яшчэ каму Расолька. — Толькі б знайсці яго. — Хто шукае, той знаходзіць (У.Шахавец. Дарога пачыналася ў Бярозаўцы). Безумоўна, ёсць арганізацыі, якія сапраўды маглі б вырашыць вашы праблемы. Хто шукае, той знаходзіць (Звязда. 1992, 8 снеж.).

— *Янкоўскі. Хто* шукае, той знаходзіць.

ХТО ЯЗЫКОМ ШТУРМУЕ, НЕ ШМАТ НАВАЮЕ. *У балбатлівага чалавека вынікі працы малыя, нязначныя.* — Вам не сумна мяне слухаць? Рабочы не прывык языком штурмаваць, а больш рукамі. — Што вы! — запярэчыў я, успомніўшы народную прыказку: «Хто языком штурмуе — не шмат наваюе» (І. Гурскі. Сталасць).

— *Рапановіч*: Хто языком штурмуе, той нямнога наваюе.

ХТО ЯК ХОЧА, ТАК ПА СВАЙМУ БАЦЬКУ ПЛАЧА *Гл.* Кожны плача па сваім бацьку, як умее.

Ц

ЦАЛЯЕШ У ВАРОНУ, А ПАПАДАЕШ У КАРОВУ. *Пра недагляд, промах у якой-н. справе.* — Вы ж, мужчынка, пэўна, без мяне абыдзецеся... Я ж надта баюся... — Ну, глядзі, а то заколем [парсюка], ды не таго... — Такой бяды, абы скварка... — Яно бывае і так: цаляеш у варону, а пападаеш у карову... — стары малацьбіт., схаваўся ў настылай за ноч цемнаце сяней (В Адамчык. Чужая бацькаўшчына).

— *Прыказкі* Лучаў (меціў) у варону, а папаў у карову.

ЦАЦА-ЦАЦА, ДЫ Ў КІШЭНЬ. *Кажуць, найчасцей жартаўліва, таму, хто, прыхільна ставячыся да каго-н. ці чаго-н., можа закахацца ў каго-н. або прысвоіць што-н.* [Гарлахваце:] Харошая дзяўчына гэта Верачка. [Чарнавус:] Слаўная дзяўчына. Я проста рад, што маю такую памочніцу. [Гарлахвата:] Глядзіце, Аляксандр Пятровіч, не закахайцеся. А то вы — цаца-цаца, ды ў кішэнь. [Чарнавус:] Што вы, баценька! Куды мне, старому! (К. Крапіва. Хто смяецца апошнім).

— *Насовіч:* Цаца-цаца, ды ў кішэнь; *Янкоўскі* Цаца, цаца — дый за пазуху (ды ў кішэнь); *Прыказкі.* Цаца, цаца — ды ў кішэню.

ЦЕРАЗ СІЛУ І КОНЬ НЕ ЦЯГНЕ *Больш за тое, што ў чыіх-н. магчымасцях, сіле, нельга зрабіць.* Сін: *Вышэй пупа не падскочыш; Вышэй <самога> сябе не скочыш.* [Шыбер:] І запасныя часткі звыш плана, і прамфінплан — як жа я ўпраўлюся? [Карнейчык:] Паспрабуй не ўправіцца! [Шыбер:] Цераз сілу і конь не цягне (К. Крапіва. Канец дружбы).

[Курыльчык:] Раз я выканаў план, дык давай мне тое, што належыць. [Падабед:] А работы шмат не любіш? [Курыльчык:] Хто яе любіць — лішнюю? Цераз сілу і конь не цягне (К. Крапіва. Зацікаўленая асоба).

— *Раманаў:* Цераз сілу і конь не пацягне; *Прыказкі:* Цераз сілу і конь не *цягне (не бярэ,* не возьме).

ЦЕШЫЎСЯ СТАРАЦ, ШТО ПЕРАЖЫЎ МАРАЦ, АЖНО Ў МАЮ НЯСУЦЬ ЯГО ДА ГАЮ. *Няма падстаў спадзявацца на ўдачу, поспех у якой-н. безнадзейнай справе.* Цешыцца царскае самаўладства, што прыдушыла рэвалюцыю. Мы ж напомнім яму: цешыўся старац, што перажыў марац, ажно ў маю нясуць яго да гаю (Я.Колас. На ростанях).

— *Насовіч*: *Цешыўся* старац, што перажыў марац, ажно і ў маю нясуць яго да гаю.

ЦІ ЗА АДНУ НАГУ ВІСЕЦЬ, ЦІ ЗА ДЗВЕ — АДНА ЛАСКА. *Аднолькавае пакаранне чакае каго-н. Кажуць пры згодзе зрабіць яшчэ што-н. і быць гатовым несці адказнасць за ўсё адразу.* Сін.: *Сем бед — адзін атвет.* [Трахім:] А цяпер, можа, паскачам, кумка? Мацейка пайграе нам. [Паланея:] Ды ўжо ж, кумок!.. Ці за адну нагу вісець, ці за дзве — адна ласка (Я. Купала. Прымакі).

— *Прыказкі.* Усё роўна — за адну нагу павесяць ці за дзве; Усё роўна, ці за адну нагу вісець, ці за дзве целяпацца.

ЦІ ПАН ЦІ ПРАПАЎ *Гл.* Пан ці прапаў

ЦІ СВІННІ ЕЛІ, ЦІ ШЛЯХТА ПАПАСВАЛАСЯ (ПАПАСКУ МЕЛА). *Кажуць з неадабрэннем пра непрыбраны пасля яды стол.* [Альжбета:] Прыбірай ты ўжо, дзеткі, са стала. [Пранціcь:] Собственно, ці свінні елі, ці шляхта папасвалася — гэтак, вось-цо-да, стол выглядае, пане дабрудзею (Я. Купала. Паўлінка). [Лямэнт:] Ды тры дні гразь на стале. [Юзя:] Гэта ж вы з гасцямі елі, елі... Ці свінні елі, ці шляхта папаску мела (К. Чорны. Ірынка).

— *Прыказкі.* Ці свінні елі, ці шляхта папасвалася; Нельга пазнаць, ці шляхта ела, ці свінні папасваліся.

ЦІХАЯ ВАДА БЕРАГІ МЫЕ. *Ціхі чалавек здольны на рашучыя, неспадзяваныя дзеянні, учынкі.* Сін.: *У ціхім балоце чэрці водзяцца; Ціхая вада грэблю рве; Ціхая свіння глыбока рые.* Тані трэба было з кім-небудзь гаварыць, шукаць спагады, адчуваць побач моцнае плячо. Што ж, ціхая вада берагі мые (А.Кажадуб. Стрэчанне).

— *Прыказкі:* Ціхая вада берагі мые (падмывае, разрывае).

ЦІХАЯ ВАДА ГРЭБЛЮ РВЕ. *Ціхі чалавек здольны на рашучыя, неспадзяваныя дзеянні, учынкі.* Сін.: *У ціхім балоце чэрці водзяцца; Ціхая вада берагі мые; Ціхая свіння глыбока рые.* — А трактарыст гэты не промах, вось табе і ціхоня. — Ціхая вада грэблю рве, — адказала яму «немка»... (І. Шамякін. Вазьму твой боль).

— *Прыказкі:* Ціхая вада грэблі рве.

ЦІХАЯ СВІННЯ ГЛЫБОКА РЫЕ (КАПАЕ) *Ціхі, скрытны чалавек здольны на рашучыя, неспадзяваныя дзеянні, учынкі.* Сін.: *У ціхім балоце чэрці водзяцца; Ціхая вада берагі мые; Ціхая вада грэблю рве.* [Данута:] Ён здольны малады вучоны... І па-свойму прыгожы: ціхі, уважлівы, далікатны. Да ўсяго гэтага — любіць мяне моцна... [Ганудся:] Ціхая свіння глыбока рые... (Э. Валасевіч. Бывайце здаровы). — Затаіўся здраднік, жыве з намі тут побач... А хто? — Ціхая свіння глыбока капае, — задуменна сказаў Карабан (А. Кобец-Філімонава. Жаваранкі над Хатынню). — А ў яго друг быў, ціхманы, а хітры: такі і чорта ашукае, і богу не дадасць.

— Ціхая свіння глыбока рые, — згадзілася з маці Маруся (В. Шырко. Хай людзі бачаць). ЦІХАЯ СВІННЯ ГЛЫБОКІ КОРАНЬ РЫЕ. Ціхі характарам чалавек звычайна вызначаецца глыбінёю думкі і падыходам

да справы: ціхая свіння глыбокі корань рые (К. Крапіва. Беларускія прыказкі).

* [Сарока:] Ці не трэба ачышчацца ад такіх, як Асмалоўскія, якія перашкаджаюць працаваць... [Іваноўскі:] І ад Сіліна, качагара, які хоць і ціхі, але глыбока яму капае (І. Гурскі. Качагары).

— *Прыказкі:* Ціхая свіння глыбока канае; Ціхая свіння глыбокі корань рые.

ЦІХАЯ СВІННЯ ГЛЫБОЮ КОРАНЬ РЫЕ *Гл.* Ціхая свіння глыбока рые (капае).

ЦІШЭЙ ЕДЗЕШ — ДАЛЕЙ БУДЗЕШ *Чым менш паспешлівасці ў якой-н. справе, тым лепш. Кажуць у апраўданне асцярожных, але мэтанакіраваных дзеянняў.* [Бондар:] Яго [Анішчука] погляд: «Цішэй едзеш, далей будзеш». Гэты погляд стары. Мы цяпер не тыя людзі, што былі раней, мы навучыліся рабіць хутка і добра (І. Гурскі. Хлеб). Не ў яго гады кідацца ў гэты пякельны вір, у якім так лёгка страціць галаву. Ён [Крамер], калі і малады быў, не кідаўся. Залатое правіла: цішэй едзеш — далей будзеш (І. Навуменка. Сасна пры дарозе). — А ці нельга хутчэй, га? А то я, чаго добрага, і на поезд спазнюся. — Нельга, — не пазіраючы на Андрэя, флегматычна адказаў шафёр. — Вы ж ведаеце — цішэй едзеш — далей будзеш. Асабліва ў нас у Маскве (Я. Васілёнак. Першы стрэчны). Вопыту работы на камбайне ў мяне не было, калі не лічыць, што адзін год хадзіў у памочніках. Трэба да людзей прыглядацца, не рваць напачатку. Цішэй едзеш —далей будзеш (В. Шырко. Прадчуванне свята). ПАЦІХУ ЕДЗЕШ — ДАЛЕЙ БУДЗЕШ. [Дожджык] і крэпіць і крэпіць сабе, — паціху едзеш — далей будзеш (Р. Мурашка. Салаўі святога Палікара). ПАМАЛУ ЕДУЧЫ, ДАЛЕЙ БУДЗЕШ. Хутка ён [Адам] ужо суцяшаў сябе: «Памалу едучы, далей будзеш. У цяньку можна лепш адсядзецца. Бо як яно павернецца, ліха яго ведае» (І. Новікаў. Дарогі скрыжаваліся ў Мінску).

— *Насовіч:* Паволі едучы, далей будзеш; Цішы едзеш, далей будзеш; *Прыказкі*: Паволі едзеш — далёка будзеш; Памалу едзеш — далей заедзеш.

ЦЯГАЎ (ЦЯГНУЎ) ВОЎК, ПАЦЯГНУЛІ І ВОЎКА *Прыйшоў час адплаты каму-н. за прычыненае ім зло.* [Навум:] Добра вучыць нас прымоўка: цягаў воўк, паляглі воўка. Цішком нас ты к сабе зваў, аб камісару пытаў. Мы ж языка не шчадзілі, добра яму засалілі (В. Дунін-Марцінкевіч. Сялянка). — Супакойся, Міша, — старшы следчы коратка ўсміхнуўся. — Ёсць старая народная прымаўка: цягаў воўк, пацягнулі і воўка. Суд народа скажа пра яго важкае слова (М. Паслядовіч. Па воўчых сцежках). — У лесе, каля нейкага Туралога, злавілі трох паліцыянтаў.
— Вой, што робіцца... — Цягнуў воўк, пацягнулі й воўка, — ловячы ў місцы слаіста-дрыготкую грудку кіслага малака, зазначыў гаспадар (В. Адамчык. І скажа той, хто народзіцца). НАСІЎ ВОЎК, ПАНЕСЛІ ВАЎКА (ВОЎКА). Гаспадарылі ж як хацелі, што ў галаву толькі прыходзіла, тое і рабілі. Але нічога, мінулася кату масленіца. Насіў воўк, панеслі і ваўка... (Б. Сачанка. Вялікі Лес). Арыштавалі А. Александровіча праз год — 1 ліпеня 1938 года. Заходнебеларуская прэса адрэагавала на гэта афарыстычна: «Насіў воўк — панеслі і воўка» (Я. Саламевіч. Праз гады).

— *Насовіч:* Валачыў воўк авец, паволаклі і воўка; *Прыказкі:* Пацягаў воўк, пацягнулі і воўка; Браў воўк, узялі і воўка; Насіў воўк, панялі і воўка.

ЦЯНЬКІ АДБІРАЮЦЬ ДЗЯНЬКІ *Язда нацянькі, напрасткі заканчваецца нялепшымі вынікамі.* — Едзем! — пазваў Павал. — Я думаю, на аб'езд,

Лукаш? — выгукнуў той, што меў справу з Рыгорам. — А ліха яго ведае! Давай нацянькі! — Цянькі адбіраюць дзянькі! (Ц. Гартны. Сокі Даліны).

— *Янкоўскі*: Цянькі зводзяць дзянькі.

ЦЯРПІ, ГРЫШКАМ, КАРЧМА БЛІЗКА. *Будзь цярплівы і дачакаешся чаго-н. лепшага. Кажуць, часцей жартаўліва, таму, хто скардзіцца на цяжкасці, боль і тад.* Сін.: *Цярпі, казак, атаманам будзеш.* — Цягаемся невядома дзе, чаго, — скуголіў, спатыкаючыся на межах, Сымон Лапаткевіч. — І наогул уся гэта выдумка дабром не скончыцца. — Цярпі, Грышка, карчма (блізка, — развясельваў яго Тукала. — І не люблю я ў такі вясёлы, радассны дзень, каб чалавек стагнаў, нібы ў яго нясцерпна баліць зуб (Я. Колас. На ростанях).

— *Рапановіч*: Цярпі Грышка, збавенне блізка.

ЦЯРПІ КАЗАК, АТАМАНАМ БУДЗЕШ. *Будзь цярплівы і дачакаешся чаго-н. лепшага, кажуць, часам жартаўліва, таму, хто скардзіцца на цяжкасці, боль і пад.* Сін.: *Цярпі, Грышка, карчма блізка.* [Перагуд:] Але мне хацелася паслухаць вас і... пабачыць. (Наталля:] Ах, вось што!.. Я гэтага не ведала, ;а то раней бы прыйшла. [Перагуд:] Здзекуйцеся, я ўсё сцярплю. [Наталля:] Цярпі, казак, атаманам будзеш (К. Крапіва. Проба агнём). [Федзя:] Ты абараняеш мяне, Ядзя, але я сцярплю лепей. [Жыгліцкая:] Цярпі, казак, атаманам будзеш (І. Козел. Над хвалямі Серабранкі). — Табе не страшна юе, аб чым я расказваю? — Троіцкі страшна, дзядуля, але я пацярплю. — Ну што ж, цярпі, казак, — атаманам будзеш... (М. Ткачоў. Вялікая сям’я). Бацька паклаў мне на плячо сваю вялікую, цяжкую руку. падбадзёрыў: — Цярпі, казак, атаманам будзеш! Слухайся толькі Макара Апалінаравіча (Б. Сачанка. З новай кнігі).

*— Зноў не спаць... — Нічога не зробіш, прыйдзецца, — усміхнуўся Бардзін, падбадзёрваючы: — Трымайся, казак, атаманам будзеш! (І. Гурскі. Вецер веку). Як кажуць, цярпі, казак, атаманам станеш. Рана хоць і марудна, а ўсё ж гаілася, і настаў дзень, калі Яворскі расстаўся з павязкай на назе (А. Марціновіч. Цень крумкачовага крыла).

— *Прыказкі*: Цярпі, казак, атаманам будзеш.

Ч

ЧАГО Ж БЫ ПЛАКАЎ СЛЕП, КАБ БАЧЫЎ СВЕТ (СЛЕД). *На ўсё ёсць свая прычына. Пра прычынна-выніковую сувязь паміж з'явамі.* [Навум:] Які ты цікун, хочаш ведаць аб камецe! Ды што вам аб гэтым тлкаваць, калі гэта вельмі бальшое дзіва, такое вялікае, што я аб нём і сам нічога не праведаў і сказаць не магу. Знаеш прыгаворку: чаго ж бы плакаў слеп, каб відзеў свет? Ды і я б не дзівіўся, штоб ведаў (В. Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

— *Насовіч*: Чаго б то плакаў слеп, калі б відзеў след; *Прыказкі.* Не плакаў бы слеп, каб бачыў след; Чаго б сляпы плакаў, каб сцежку бачыў.

ЧАГО НЕ ЯСІ, ТАГО Ў РОТ НЕ НЯСІ *Гл.* Што (чаго) не ясі, <таго> У рот не нясі.

ЧАКАЙ, БАБА, ПЯТРА — БУДЗЕШ СЫР ЕСЦІ *Гл.* Чакай Пятра — сыр (сыру) з’ясі.

Kamunikat.org

ЧАКАЙ ПЯТРА — СЫР (СЫРУ) З'ЯСІ *Няма надзей, што збудзецца тое, пра што ідзе размова.* [Кацярына:] На чым гэта ты абжывешся? На дзвюх дзесяцінах? [Рыгор:] Калі бальшавікі ўтрымаюцца, то і зямля будзе. [Кацярына:] Утрымаюцца... Чакай Пятра, сыр з'ясі (К Крапіва. Партызаны). Хто будзе шукаць забойцу Рудзянкі? Каму гэта трэба? Можа, шэф слязу пусціць? Чакай Пятра, сыр з'ясі! (І. Новікаў. Руіны страляюць ва ўпор). — Шула згніло. Што тут ужо мастаколіць. Імполь вернецца ды паправіць. — Чакай Пятра — сыр з'ясі (В. Адамчык. І скажа той, хто народзіцца). — А мо водаправод будуць цягнуць у гэты канец... — Чакай Пятра — сыр з'ясі, — ажно залівaецца Шурык (А. Дзятлаў. У вёсцы капаюць калодзеж). — Ты ўжо захопіш [пакоі]! Каб хто сказаў! — Хіба я які пірат? Прыйдзе час — нам і самі дадуць.
— Чакай Пятра — з'ясі сыру (У. Дамашэвіч. Камень з гары). — Прыехаў нейкі хлапчына, пажаліўся, паскардзіўся, а калі ад'язджаў — дзесятку папрасіў... Як вы думаеце, прывязе ён дзесятку? — Чакай Пятра — з'ясі сыру, — задаволена рагатаў Лявон Бурак (В. Гардзей. Кавэрда). ЧАКАЙ, БАБА (ЦЁТКА), ПЯТРА — БУДЗЕШ СЫР ЕСЦІ (СЫР З'ЯСІ). [Марыля:] Казаў жа [Сымон], што ўжо на след напаў і скора ўсё скончыцца. Неўзабаве ўсю гаспадарку да ладу прывядзе. [Данілка:] Чакай, баба, Пятра — будзеш сыр есці! (Я. Купала. Раскіданае гняздо).
— Ну, ты яшчэ пачакай, — запярэчыў Срэтун-Сурчык. — Сход заяву паслаў у дырэкцыю, каб мяне пакінулі тут... — Чакай, цётка, Пятра — будзеш сыр есці (Я. Колас. На ростанях). — Не можа таго быць, каб такія грошы прапалі. — Чакай, баба, Пятра — сыр з'ясі (М. Лобан. На парозе будучыні).

— Пятро — рэлігійнае свята (29 чэрвеня па старым стылі), якому папярэднічае двухтыднёвы пост.

— *Прыказкі*: Чакай Пятра — з'ясі сыр.

ЧАКАЙ, ЦЁТКА, ПЯТРА — БУДЗЕШ СЫР ЕСЦІ. *Гл.* Чакай Пятра — сыр (сыру) з'ясі.

ЧАКАЦЬ І ДАГАНЯЦЬ ГОРШ ЗА ЎСЁ. *Кажуць з незадавальненнем, калі прыходзіцца чакаць ці даганяць каго-н.* З галавы [Гарбачэўскага] не выходзіла: адклад не ідзе на лад. Аднак нічога не зробіш, прыйдзецца чакаць. А чакаць і даганяць горш за ўсё (І. Гурскі. Чужы хлеб). НЯМА ГОРШ, ЯК ДАГАНЯЦЬ І ЧАКАЦЬ. Мікола з Марусяй зайшлі ў клуб, а я прыслаiніўся ў цемнаце да старога клёна і смаліў цыгарку за цыгаркай. Няма горш, як даганяць і чакаць (В. Шырко. Споведзь правінцыяла).

— *Рапановіч:* Няма нічога горай, як чакаць і даганяць; *Ліцвінка:* Няма нічога горшага, як чакаць і даганяць.

ЧАЛАВЕК НА ГАРУ, А ЧОРТ ЗА НАГУ. *Гл.* Ты на гару, а чорт за нагу.

ЧАЛАВЕК НЕ АРЭХ, АДРАЗУ НЕ РАСКУСІШ. *Добра разгадаць, уведаць характар, асаблівасці чалавека не лёгка.* Вядома, чалавек — не арэх, адразу не раскусіш, не заўсёды за словамі адкрываецца душа, але здалося Міколу, што начальства падабрала хлопцаў баявых... (І. Новікаў. Тварам да небяспекі).

— *Прыказкі:* Чалавек не арэх, не раскусіш.

ЧАЛАВЕК НЕВУЧОНЫ ЯК (ШТО) ТАПОР НЕТАЧОНЫ *Гаворыцца пра неадукаванага чалавека.* Сін: *Невучоны як сляпы.* Працей тлумачце дзецям, як гэта хараша, калі школьнік спраўна ручыцца. Чалавек жа невучоны што тапор нетачоны (В. Праскураў. Бярозавы сок).

— *Прыказкі:* Чалавек невучоны як тапор нетачоны.

ЧАЛАВЕК СТРАЛЯЕ, А ЧОРТ КУЛЮ НОСІЦЬ *Не заўсёды бывае так, як хто-н. мяркуе, хоча, разлічвае.* [Марыля:] Усе ж да апошняга часу ду-

малі, што за намі зямлю прызнаюць, тым часам наадварот выйшла. [Старац:] Так, так, пані гаспадыня. Чалавек страляе, а чорт кулю носіць (Я. Купала. Раскіданае гняздо).

— *Прыказкі.* Чалавек страляе, а чорт кулю носіць.

ЧАМУ БЫЦЬ, ТАГО НЕ МІНАВАЦЬ. *Кажуць з упэўненасцю пра непазбежнасць, немінучасць чаго-н.* Сін.: *Свайго лёсу не мінеш; Суджанага і канём не аб'едзеш.* — Ты не думай, — спагадліва сказала Клава. — Не гаруй: чаму быць, таго не мінаваць. Яшчэ і невядома, як яно ўсё пойдзе (І. Мележ. Мінскі напрамак). Я, браток, чуў некалі ад старых: чаму быць, таго не мінаваць... Арэхаў у нас даўно на прыкмеце. Хай крыху пагуляе. Ёсць важнейшыя справы і без яго... (Р. Няхай. Героі не адступаюць). [Лявон], хоць быццам бы і скарыўся — чаму быць, таго не мінаваць, — ды не схіляў галавы (М. Гроднеў. Нязведаная даль). — Вось заўтра зранку ты і выпраўляйся да яго [знахара]... — Ладна, так таму і быць: з'езджу. Чаму быць — таго не мінаваць, як казаў мой бацька (В. Гігевіч. Палтэргейст).

— *Насовіч*: Чаму быць, таго не мінаваць; *Прыказкі.* Чаму быць, таго не мінаваць.

ЧАС — НАЙЛЕПШЫ (САМЫ ЛЕПШЫ, ДОБРЫ, ВЯЛІКІ) ДОКТАР (ЛЕКАР). *Час найлепш лечыць фізічныя ці душэўныя траўмы.* Час — найлепшы доктар, каб залячыць смутак аб дарагім і выдатным чалавеку (К. Чорны. Аб Э. Самуйлёнку). Трэба лячыць нервы. Самы лепшы доктар — час (Я. Колас. Дзённікі). Не-не, мабыць, адышла трохі [Волька] пасля Апанасавай смерці... Час — добры лекар. Страта бацькі, потым мацеры.. паступова прытуплялася (Л. Арабей. Халодны май). Час — вялікі лекар. Вылечыў ён і мяне. Пакрысе забылася першае маё аднабаковае каханне (М. Пянкрат. Вясновыя напевы).

— Калька з лацінскай мовы, упершыню ўжыў у «Споведзі» Аўгусцін (354—430).

ЧОРТ БЯДУ ПЕРАБУДЗЕ — АДНА ЗГІНЕ, ДЗЕСЯЦЬ БУДЗЕ *Гаворыцца, калі чалавеку не шанцуе, калі непрыемнасці ідуць адна за адной.* Сін.: *Адна бяда не ходзіць <другую за сабою водзіць>.* [Куторга:] А калі б яму [твайму бацьку] і ўдалося перапрасіць найяснейшую карону, то не канец яшчэ бядзе. Ведаеш, што кажуць людзі: чорт бяду перабудзе — адна згіне, дзесяць будзе. Справа ў суд як пойдзе, дык так дапякуць юрысты, моў баравіка на вуголлях, — адцураецца і сваіх (В. Дунін-Марцінкевіч. Пінская шляхта).

— *Насовіч:* Чалавек адну бяду перабудзеш», а дзесяць іх прыбудзеце *Федароўскі:* Кадук бяду перабудзе — адна згіне, дзесяць будзе; *Прыказкі:* Чорт адну бяду перабудзе, адна міне, дзесяць будзе.

ЧОРТ ЗА ЧОРТАМ (ЗА Д'ЯБЛА) ЦЯГНЕ. *Адзін дапамагае другому, выгароджваючы яго ў якой-н. справе.* Сін.: *Рука руку мые.* Не ў тым штука, кажу. Трэба ж удумацца, што не ў адным пане бяда. Чорт за чортам цягне. Калі пану стала горача, дык, як бачыце, на падмогу прыстаў са стражнікамі (Р. Мурашка. Сын). — Дурні здумалі, плятуць немаведама што; а ён ім і веры дае. — Ды цябе сем сабак не перабрэша, а не то каб я адзін. Аднаго заводу з Тахвіляю. Чорт за д'ябла цягне (Л. Калюга. Тахвілін швагер).

ЧОРТ НЕ АДНЫ ЛАПЦІ (НЕ АДНУ ПАРУ ЛАПЦЕЙ) СТАПТАЎ, ПАКУЛЬ (ПОКУЛЬ) ТАКУЮ ПАРУ ДАБРАЎ (САБРАЎ) *Кажуць пра мужа і жонку, якія не ўступаюць адно аднаму па сваіх якасцях, часцей адмоўных.* «Чорт не адны лапці стаптаў, пакуль такую пару дабраў», — жартаваў ён [Лацінка] з сябе і з Марты... (Я. Брыль. Праведнікі і зладзеі). Бацька — скнара і скупеча, ды і маці не лепшая. Не адны чорт

лапці стаптаў, пакуль такую пару сабраў (М. Машара. «Крэсы» змагаюцца). Доўга тросся і перхаў ад смеху стары Літавар, потым выцер жменяю мокрыя губы: — Мусіць, чорт не адну пару лапцей стаптаў, покуль такую пару дабраў (В. Адамчык. І скажа той, хто народзіцца). Амежнік з Груняй.. сядзяць сабе на мяшках, вясёлыя, гаманкія. — Чорт не адну пару лапцей стаптаў, пакуль такую пару сабраў! (В. Мыслівец. Мужанцы). ЧОРТ СЕМ ПАР ЛАПЦЕЙ СТАПТАЎ, ПАКУЛЬ (ПОКУЛЬ) ПАРУ ДАБРАЎ (САБРАЎ) Ніхто не мог пярэчыць волі лютага пана. Не лепшай была і пані Мазурская. І хто ведае, можа, ад іх і пайшла прыказка: «Чорт сем пар лапцей стаптаў, пакуль пару сабраў» (А. Якімовіч. Базылёў курган). Я яшчэ не ведаю, як ты глядзіш на свет, але мне здаецца, што ты таксама не выбіраеш крывых, абыходных сцежак. Значыць, чорт сем пар лапцей стаптаў, покуль пару дабраў... (У.Дамашэвіч. Камень з гары).

* «А яна ж таксама цецярук, ці ях там... цяцерка... — думала Ірына... — Два цецярукі, пэўна, чорт не адну пару ботаў стаптаў, пакуль падабраў такіх мужа і жонку» (М. Герчык. Вяртанне да сябе).

— *Насовіч*: Не адну пару жалезных лапцей чорт садраў, пакуль іх да купы сабраў; *Прыказкі:* Чорт лапці стаптаў, пакуль пару дабраў; Чорт не адну пару лапцей стаптаў, пакуль пару дабраў; Чорт сем пар лапцей стаптаў, пакуль такую пару дабраў.

ЧОРТ СЕМ ПАР ЛАПЦЕЙ СТАПТАЎ, ПАКУЛЬ ПАРУ ДАБРАЎ *Гл.*
Чорт не адны лапці (не адну пару лапцей) стаптаў, пакуль такую пару дабраў (сабраў).

ЧОРТ ЧОРТА ПАЗНАЎ І НА ПІВА (У ГОСЦІ) ПАЗВАЎ *Гаворыцца пра тых, хто здружыўся і дзейнічае заадно.* «Чорт чорта пазнаў і на піва пазваў». Ёсць у старога прыказка пра запас на такі выпадак. Бачаць: хатнік гаворыць з Бладзікам па-добрасці. Некуды ісці збіраюцца (Л. Калюга. Ні госць ні гаспадар). Неяк незаўважна Люся здружылася з Ірынаю — чорт чорта пазнаў і ў госці пазваў. Цяпер сыдуцца разам, быццам і шаптацца няма пра што, а яны дудукаюць з паўдня, не развесці... (Т. Гарэлікава. Дзе лес шуміць).

* (Дубовік:] Заўтра прыйдзеш на бюро. (Хмара:] У адну дудку (іграеце). Дурань дурня пазнаў і па піва пазваў... (І. Гурскі. Новы горад).

— *Насовіч:* Чорт чорта пазнаў, ды й на піва пазваў; *Ляцкі:* Свой свайго пазнаў і на піва пазваў; *Федароўскі:* Чорт д'ябла пазнаў, на піва пазваў; *Прыказкі:* Чорт чорта пазнаў і ў госці пазваў; Свой свайго пазнаў і на піва пазваў.

ЧУЖАЯ БОЛЬКА (РАНА) НЕ БАЛІЦЬ. *Чужая бяда не адчуваецца, здаецца не такой сур'ёзнай, як свая.* Сін.: *Чужую бяду рукамі развяду.* — Думай, сем разоў мерай. Ніхто ў патыліцу не гоніць. «Ага, не гоніць... Што яшчэ скажаш, братухна? Што ты ведаеш пра маю жытку, акрамя плётак? Чужая болька не баліць, і пакуль дзіця не заплача, маці не дагадаецца... Але ж я не дзіця, а ты — не маці і не бацька мне. І слёз маіх не дачакаешся...» (П. Місько. Градабой). [Порхаўка:] Апошняя мая надзея — печ, дык сцягнулі. Вам добра смяяцца, чужая рана не баліць (І. Гурскі. Свае людзі).

— *Насовіч:* Чужая болька нікому не баліць; *Янкоўскі:* Чужая скула нікому не баліць.

ЧУЖАЯ РАНА НЕ БАЛІЦЬ. *Гл.* Чужая болька (рана) не баліць.

ЧУЖАЯ СТАРАНА — ЦЁМНЫ ЛЕС *У чужой старане ўсё незнаёмае, незразумелае.* Дакуль мы будзем тут [у зарубежнай краіне] гібець?.. Чужая старана — цёмны лес (І. Гурскі. Чужы хлеб).

— *Прыказкі:* Чужая старана — цёмны лес.

ЧУЖАЯ СТАРОНКА — МАЧАХА. *Пра непрыветлівасць у чужой староны.* Чужая старонка — мачаха. Страшна памерці ў чужых краях. Я на чужыне мала сплю, а многа сню (І. Гурскі. Чужы хлеб).

— *Прыказкі*: Чужая старонка — мачаха.

ЧУЖАЯ ЯЕЧНЯ НЕ ВЕЧНА. *Пра недаўгавечнасць чужога дабра.* Імперыялістычныя драпежнікі ўсведамляюць тую вядомую ісціну, якая добра выказана беларускай прыказкай: чужая яечня не вечна (М. Лынькоў. Гісторыя ідзе наперад).

— *Насовіч*: Чужая яешня не вечна.

ЧУЖОЕ ДАБРО НЕ ГРЭЕ. *Чужое дабро не ідзе на карысць.* Сін.: *Чужы кажух цела не грэе.* [Пятрук:] Ці гэта будзе па-панску? Ці прыгожа цягацца да чужога дабра?.. [Садковіч:] Хоць не прыгожа, але складна дастанем сабе задарма колькі кажухоў. [Пятрук:] Кажуць старыя людзі, што чужое дабро не грэе (В. Дунін-Марцінкевіч. Залёты).

— *Насовіч:* Чужое не грэецъ; *Федароўскі.* Чужое багацгва не грэе.

ЧУЖОЕ ЎСЁ СМАЧНЕЙ. *Чужое здаецца лепшым, чым сваё.* [Бутрым, як скончылі песню:] Гэта я разумею!.. Новая песня — жывая, як вада!.. [Параска:] У нашай старонцы і не чутно такіх! [Ганна, паказваючы на Касю:] Ёй вось трэба дзякаваць: яна нас навучыла!.. [Параска:] Прыказка праўду кажа: чужое ўсё смачней!.. (У. Галубок. Пан Сурынта).

* У людской натуры здаўна зло такое, што лягчэй смакуе, дзетачкі, чужое (В. Дунін-Марцінкевіч. Травіца брат-сястрыца).

— *Прыказкі*: Чужы хлеб смачнейшы.

ЧУЖУЮ БЯДУ РУКАМІ (І ПАЛЬЦАМ) РАЗВЯДУ. *Чужыя цяжкасці, беды здаюцца не такімі сур 'ёзнымі, як свае.* Сін.: *Чужая болька не баліць.* — Я прыбегла, бо думала — бяда ў цябе… А гэта ўсё… Вядома, непрыемна, але не так і страшна… Перажывеш… — Чужую бяду рукамі развяду, — сказала Таня (Л. Арабей. Дзень мінулы, дзень наступны). Здалёк і гладка-ціха, і чужое гора не гора. А хто сказаў: чужую бяду рукамі развяду? Не я, не я… Але чаму народ так сказаў? Што — і праўда, чужому гору даць лёгка рады, лёгка разабрацца? (П. Місько. Хлопцы, чые вы будзеце…). Што ёй сказаць, Свеце, калі Ніка нічога пэўнага не сказала і сабе, сама нічога не разумела, — то хіба разбярэцца Света? Хоць і кажуць: чужую бяду рукамі развяду… (Т. Гарэлікава. Дзе лес шуміць). — У кожнай свая бяда, — сказала Ніна… — Нездарма гавораць: чужую бяду рукамі развяду. А што з сваёй рабіць, ніхто не ведае (А. Кажадуб. Стрэчанне). Яна [Мікіціха] разумная. Усіх разважыць і рассудзіць. Кажуць, чужую бяду і пальцам развяду (Я. Ермаловіч. Вясна). — І табе не трэба хвалявацца. — Кажаш, чужую бяду і пальцам развяду, — са злосцю прамовіў Алесь… (І. Сіняўскі. Заранка).

* [Несцерка:] Не бойся, браце! Я тваю бяду рукамі развяду (В. Вольскі. Несцерка).

— *Прыказкі:* Чужую бяду рукамі развяду; Чужую бяду й пальцам развяду.

ЧУЖЫ ДУРАНЬ — СМЕХ, СВОЙ ДУРАНЬ — СОРАМ. *Пра пачуццё сораму, калі бачыш бязглузды ўчынак, дзівацтва блізкага чалавека.* Чужы дурань — смех, свой дурань — сорам. Часам горкі, крыўдны і ганебны сорам. Такім вось дурнем быў той, на падлозе ў дзяжурцы, Букраба (Я. Брыль. Птушкі і гнёзды).

— *Янкоўскі:* Чужы дурань — смех, а свой — сорам.

ЧУЖЫ КАЖУХ ЦЕЛА НЕ ГРЭЕ. *Нельга спадзявацца на чужое, а лепш мець сваё.* Сін.: *Чужое дабро не грэе.* — Была я на тваёй радзіме. Спадабалася. Людзі як людзі. Скажы яму, што ён заўтра памрэ, усё роўна хату будуе. Нейкая ж сіла духу ёсць. А ты… — Дык давай паедзем туды!

— Давай, давай, — абыякава адказала жонка і махнула на мяне рукой, маўляў, што далей гаварыць. — Герой цёшчыны бліны есці. Чужы кажух цела не грэе (Г. Марчук. Кветкі правінцыі).

— *Прыказкі*: Чужы кажух (нікога), не грэе (не нагрэе).

ЧУЖЫМІ РУКАМІ ЖАР ЗАГРАБАЦЬ ЛЁГКА (ДОБРА). *Лёгка карыстацца вынікамі чужой працы. Гаворыцца з неадабрэннем.* — Не спяшайся ты так падтрымліваць галоўнага інжынера, бо хто гэта можа сказаць з упэўненасцю, да чаго тое [брыгадны падрад] прывядзе? — задумліва прамовіла Ларыса. — Самая ціхая і выгадная пазіцыя — мая хата з краю... — Самахоць у пастку лезеш, глядзі, даражэнькі, а то завыеш... Чужымі рукамі жар заграбаць лёгка... (І. Капыловіч. Асенні гром).

— *Насовіч*: Чужымі рукамі толькі жар заграбаць харашо; *Прыказкі:* Чужымі рукамі добра талькі жар заграбаць.

ЧУТКАМІ ЗЯМЛЯ ПОЎНІЦЦА. *Чуткі, весткі пра каго-н. або пра што-н. дайшлі і да нас. Кажуць, калі не хочуць сказаць, як ці ад каго даведаліся пра што-н.* — Я ведаю, — адказаў Тарас, — што Толя табе не сваяк... — Адкуль? — Чуткамі зямля поўніцца (А. Якімовіч. Смелыя людзі). [Сасноўскі:] Адкуль вы ведаеце пра заяву Байкача? [Домна:] Чуткамі зямля поўніцца (І. Гурскі. Патрыёты). — Мне вядома ваша майстэрства рабіць дакументы. — Адкуль вы ведаеце? — Зямля чуткамі поўніцца... (І. Новікаў. Руіны страляюць ва ўпор). Ты ўявіў, як не скажаш, то мы тут, у Ельніках, і ведаць нічога не будзем? Э-э, не, брат, чуткамі зямля поўніцца (Б. Сачанка. Вялікі Лес).

— *Насовіч:* Слухам зямля поўна; *Прыказкі:* Зямля чуткамі поўніцца.

ЧУЎ, КУМ, СОНЦА, БАЧЫЎ ГРОМ? *Ужываецца як выказванне здзіўлення ад чаго-н. нечаканага, незвычайнага, пачутага ад суразмоўніка.* [Аўлас:] Ці ж так просяць? Мая гармонь ласку любіць... Ласку з талерачкамі. [Юрка:] Чуў, кум, сонна, бачыў гром? (А. Макаёнак. Выйгрыш).

— *Янкоўскі:* Чуў, кум, сонна? Бачыў гром?; *Ліцвінка:* Ці чуў, кум, сонца, іхі бачыў гром?

ЧЫЕ БЫЧКІ НІ БЫЛІ Б, АБЫ НАШЫ ЦЯЛЯТКІ. *Не мае значэння, хто бацька гэтага дзіцяці. Пра бязбацькавіча.* Петрунеі ж [Клім] строга наказаў, каб не зважала на людскія падмовы. «Чые бычкі ні былі б, абы нашы цяляткі... Чалавек жа гэта, трэба памагаць гадаваць» (П. Місько. Ціхае лета).

— *Насовіч:* Мала чые бычкі, былі б нашы цяляткі; *Прыказкі:* Чые бычкі, абы маё цялятка было; Чые бы бычкі ні скакалі, былі б нашы цяляткі.

ЧЫМ БАГАТЫ, ТЫМ І РАДЫ. *Кажуць, калі прымаюць гасцей і просяць іх паблажліва аднесціся да таго, што маюць і чым сардэчна дзеляцца з імі.* Сін.: *Чым хата багата, тым і рада.* Так што, таварышы, выбачайце, калі што, без гаспадыні я... Чым багаты, тым і рады... Калі ласка, спрабуйце, частуйцеся (М. Лынькоў. Векапомныя дні). Маня, накрыўшы стол белым абрусам, пачала падаваць на стол. — Чым багаты, тым і рады, — сказаў Тамаш, калі Маня паставіла на стол пачастунак (У.Краўчанка. Прыкрае здарэнне). Ой, людзі добрыя, дарагія мае таварышы... Чым багаты, тым і рады. Больш нічога ў мяне няма (А. Бялевіч. Споведзь сэрца). [Гаспадыня] падкладвала ў нашы талеркі то вяндліну, то сыр і ўсё прыгаворвала: — Ешце на здароўе, ешце, даражэнькія... Чым багаты, тым і рады... (І. Сіняўскі. Куры).

— *Прыказкі:* Чым багат, тым і рад; Чым багаты, тым і рады.

ЧЫМ БЫ ДЗІЦЯ НІ ЦЕШЫЛАСЯ, АБЫ (ТОЛЬКІ Б) НЕ ПЛАКАЛА. *Няхай робіць, што хоча. Кажуць, калі паблажліва ставяцца да чыіх-н. занятках, учынкаў і пад.* «Чым бы дзіця ні цешылася, абы не плакала», —

успомніў Чубар нечае выслоўе ў сувязі са сваімі доследамі над мурашкамі... (І. Чыгрынаў. Плач перапёлкі). — Хопіць, а то крыўдзіць адзін аднаго пачняце, — спыніў жарты Валодзя. — Няхай рагочуць, — дабрадушна азваўся Аляксей. — Чым бы дзіця ні цешылася, толькі б не плакала (І. Новікаў. Дарогі скрыжаваліся ў Мінску). — Чаго ж трубіш?

— Люблю музыку... — Чым бы дзіця ні цешылася, абы не плакала, — пакпіў нехта. — Няхай іграе (Л. Калодзежны. Ралі пяшчотны дух).

— Цяпер можна пачынаць пасяўную!.. — У добры час! — адказала маці. — Як кажуць: чым бы дзіця ні цешылася... — дадала яна, хітра паглядаючы на даччыну работу (А. Якімовіч. Маніна градка).

* Аднак, якое дрымучае палітычнае невуцтва! Што ж, няхай пагавораць. Чым бы дзіця ні цешылася — абы маўчала (І. Шамякін. Першы генерал).

— *Прыказкі.* Чым бы дзіця ні цешылася, абы не плакала.

ЧЫМ ДАЛЕЙ У ЛЕС, ТЫМ БОЛЕЙ (БОЛЬШ) ДРОЎ. *Чым далей разгортваюцца падзеі, тым больш узнікае цяжкасцей, нечаканасцей, перашкод.* Цяпер Балоцін развёў рукамі: — Напускаеш ты мне нейкага туману: чым далей у лес, тым болей дроў (Я. Колас. На ростанях). Чухноўскі бачыў, што «чым далей у лес, тым больш дроў», сход раскалыхваўся не на жарты, нягледзячы на тое, што Верабей, не шкадуючы, стукаў лінейкай па стале (П. Пестрак. Серадзібор). [Трафімаўна:] Ратаваць чалавека трэба, вось што... Пакуль не позна... Бо вядома, чым далей у лес, тым болей дроў (В. Зуб. Марная трывога). Плюй ты на ўсе прычыны. Бо чым далей у лес, тым болей дроў. Ужо вунь і так абы-што на цябе людзі гавораць (Б. Сачанка. Вялікі Лес). ДАЛЕЙ У ЛЕС — БОЛЕЙ ДРОЎ. Ведаючы з практыкі, што далей у лес, болей дроў, стары больш не спрачаецца. Ён ведае, што Тадора дарэмна прыкідваецца сіратою (К. Крапіва. Мядзведзічы). [Дзяўчаты] усю душу выматаюць, перш чым скажуць што-небудзь пэўнае. Хопіць, хопіць, трэба ўцякаць ад іх, іначай далей у лес — болей дроў (М. Ткачоў. Пошукі скарбаў). Марылька нічога Сямёну не адказала. Такі ўжо ён чалавек: далей у лес — болей дроў (В. Мыслівец. Мужанцы). На гэты раз Галічэнка вырашыў прамаўчаць: далей у лес — болей дроў (І.Скарынкін. Рэзерв камбата).

— *Насовіч:* Далей у лес, болей дроў (труску); *Прыказкі*: Чым далей у лес, тым болей дроў.

ЧЫМ ЗА МОРАМ ВІНО ПІЦЬ, ЛЕПШ (ЛЕПЕЙ) З НЁМАНА (У НЁМАНЕ) ВАДЗІЦУ. *Пра замілаванне да роднага краю, які для кожнага чалавека найдаражэйшы, лепшы за іншыя, няродныя.* Але чаму так цягне да сябе бацькоўскі кут? І чым далей і даўжэй чалавек ад яго, тым мацней. Таму што на чужой старонцы не так свеціць і сонца? Ці таму, што прымаўка не дае спакою: «Чым за морам віно піць, лепш з Нёмана вадзіцу?» (М. Ткачоў. Свет — наш дом). Гаварыў жа я табе, што гарадскія булкі прыядуцца скора. Дык не, не паверыла, нават слязу пусціла, што не ўбачымся болей... — А нягож... Чым за морам віно піць, лепей у Нёмане вадзіцу... (І. Галубовіч. Кувала зязюлька).

— *Прыказкі*: Чым за морам віно піць, лепш з Нёмана вадзіцу.

ЧЫМ ХАТА БАГАТА, ТЫМ І РАДА. *Кажуць, калі прымаюць гасцей і просяць іх паблажліва аднесціся да таго, што маюць і чым сардэчна дзеляцца з імі.* Сін.: Чым багаты, тым і рады. [Альжбета:] Старайцеся, госцейка старайцеся. Вось — сыр, масла, вяндліна!.. [Сцяпан:] Чым хата багата — тым і рада (Я. Купала. Паўлінка). [Якуб:] Дзякую. Калі ж неяк і піці сорамна. [Ян:] Чаму так? Чым хата багата, тым і рада (К. Каганец. Модны шляхцюк). Прымай, дзядзька Сцяпан, і мой уклад. Чым хата багата, тым і рада (Я. Брыль. У Забалоцці днее).

* Хто вясёлы, хоць і ў горы, таму слава, таму чэсць. Чым багата, рада хата, не жалейце піць і есць (Я. Купала. Адвечная песня).

— *Насовіч*: Чым хата багата, тым і рада; *Прыказкі*: Чым хата багата, тым і рада.

ЧЫМ ЧОРТ НЕ АРАЎ, ТЫМ <І> СЕЯЦЬ НЕ СТАЎ (НЕ БУДЗЕ). *Няхай так і будзе; варта рызыкнуць. Выказванне рашучасці перад прыняццем рашэння.* Сін.: *Дзвюм смерцям не бываць, <а> адной не мінаваць* (у 2 знач.); *Спроба не хвароба.* — Дык вось што я надумаўся: давай махнём у Амерыку. Грошы ў мяне трохі ёсць, рахманага агента мы знойдзем… — Чорт яго, брат, ведае. Ніколі аб гэтым не думаў… — А ты падумай. Лепш ветру ў чыстым полі, чым за высокімі агароджамі… — Згодзен! Чым чорт не араў, тым і сеяць не стаў. Хоць свету пабачым (Я. Колас. На ростанях). Я не вярнуўся назад, мне, неразважнаму, тады здавалася ўсё, што праз нішто ніякае наробіш спалоху і падазронасць падзе на цябе. Ды, кажуць, чым чорт не араў, тым сеяць не будзе, — я рашыўся на ўсё (В. Адамчык. На крыжавых дарогах). Ярошка нібы ачнуўся ад задумлівасці і, махнуўшы рукою, сказаў: — Давай! Чым чорт не араў, тым сеяць не стаў (У.Дамашэвіч. Студэнты апошняга курса).

— *Насовіч*: Дзе чорт не араў, там і сеяць не будзеш»; *Прыказкі:* Чым чорт не араў, тым і сеяць не будзе.

ЧЫМ ЧОРТ НЕ ЖАРТУЕ, КАЛІ (ПАКУЛЬ) БОГ СПІЦЬ. *Усё можа здарыцца, усякае бывае. Гаворыцца, калі дапускаюць магчымасць чаго-н. нечаканага, непрадбачанага.* Зноў жа: калі яшчэ будзе тая машына, калі яна яшчэ сапсуецца ці трапіць у аварыю, а многія запісвалі адрасы няпрошаных майстроў. Я запісваць не запісваў, але адзін адрас запомніў. На ўсякі выпадак. Чым чорт не жартуе, калі бог спіць… (У. Шахавец. Блакітная мара). Няўжо Валодзік Струнеўскі за ёй [Ганнай] сапраўды тайком валочыцца? А ўсё можа быць… Чым чорт не жартуе, калі бог спіць… (В. Дайліда. Буслы над вёскай). І чым чорт не жартуе, калі бог спіць. Мо на самай справе ў Млынішчах прызямлілася лятаючая талерка, што, канешне, вельмі і вельмі сумніцельна (В. Казько. Выратуй і памілуй нас, чорны бусел). — Ой, у вас такая цікавая работа, увесь час ездзіце па рэспубліцы, па Саюзе, за мяжу… — Ну — за мяжу-то яшчэ не скора выберуся. А там — чым чорт не жартуе, пакуль бог спіць? (П. Місько. Ціхае лета).

ЧЫЯ Б КАРОЎКА (КАРОВА) МЫЧАЛА, А ТВАЯ (ЧЫЯ) Б МАЎЧАЛА (ПАМАЎЧАЛА) *Не табе пра гэта гаварыць. Кажуць з незадавальненнем у адказ на папрокі, абвінавачванні таго, хто сам чым-н. абняславіў, запляміў сябе.* Маўчым… І маўчаць будзем. Вунь сказаў я раз, дык твой жа, ну, сакратар ячэйкі твае, і сказані мне: «Чыя б кароўка мычала, а твая б маўчала…» (М. Лынькоў. Апошні зверыядавец). — У нас другога пакуль добра па галаве не дзеўбанеш, дык ён не паварушыцца… — А першага цябе! — Чыя кароўка мычала б, а твая маўчала б!.. (І. Шамякін. У добры час). — Праз такіх, як ты, чарцей паласатых, поле лысае. Ці ж гэта работа?! — Ша! Ша! Работнік! — агрызаецца Міця. — Чыя б кароўка мычала, а твая маўчала (А. Макаёнак. Твой хлеб). — Ніяк, дзядзька, ад дармаўшчына не можаш адвыкнуць? — упікнуў Халадовіча Міша Самок. — Чыя б кароўка мычала, а твая б маўчала, — са злосцю кінуў Ігналь (І. Сіняўскі. Дарога на Замлынне). — Быў жа Віця першым вучнем і ў пятым і ў шостым класе з восені? Быў. — Быў ды сплыў. Во!.. — Чыя б кароўка мычала, а твая памаўчала, — дакорліва глянула Ліда на брата (А. Пальчэўскі. Тайна аднаго звяна). [Жлукта:] Глупства ты гаворыш. Наогул мяне гэта мала турбуе, але ты павінна трымаць

kamunikat.org

сябе больш прыстойна. [Клава:] Чыя б карова мычала, а чыя б і памаўчала (К. Крапіва. Мілы чалавек).

— *Ліцвінка*: Чые б цяляты мычалі, а твае б маўчалі.

Ш

ШАВЕЦ ЗАЎСЁДЫ <ХОДЗІЦЬ> БЕЗ БОТАЎ. *Той, хто робіць што-н. для іншых, не мае магчымасці зрабіць гэта для сябе.* Сін.: *Ганчар гаршкі лепіць, а сам у чарапку <есці> варыць; Шавец у падзёртых ботах ходзіць.*

— У нас нават прымаўка пайшла ў народзе: шавец заўсёды без ботаў. Гэта пра нашага тутэйшага шаўца. Можа, дзе шаўцы іншыя. А наш гэтакі (К. Чорны. Ідзі, ідзі). Галя талькі яшчэ на дзеўку бралася, калі ў іх вёску, Гаросіцу, прыйшлі з Касцюкоў краўцы-кажушнікі, два здаравенныя панурыя браты. Абодва ў доўгіх кажухах, нібы ў доказ таго, што не заўсёды шавец ходзіць без ботаў... (Я. Брыль. Галя). ШАВЕЦ ХОДЗІЦЬ БЕЗ БОТАЎ. Шавец ходзіць без ботаў, катэгарычны імператыў, вечны, як сама зямля. Я зрабіла людзьмі тысячы дзяцей, а свой сын вырас вылюдкам. Дык навошта яно, усё маё жыццё?.. (М. Герчык. Вяртанне да сябе). Гавораць, што шавец ходзіць без ботаў. Але ці ведае хто загадчыка магазіна, які з-за дэфіцыту не атаварыў бы талоны на крупы, мыла... (Звязда. 1990. 12 кастр.).

— *Федароўскі:* Кажан шавец без ботаў ходзіць.

ШАВЕЦ У ПАДЗЁРТЫХ БОТАХ ХОДЗІЦЬ. *Той, хто робіць што-н. для іншых, не мае магчымасці зрабіць гэта для сябе.* Сін.: *Ганчар гаршкі лепіць, а сам у чарапку есці варыць; Шавец заўсёды Шкодзіць > без ботаў.*

* — Хатка ў цябе на падпорках трымаецца, а сам жа майстра... — У шаўца заўсёды боты дзіравыя... (С. Пянкрат. Замачыў).

— *Ляцкі:* Шавец у падзёртых ботах ходзіць; *Прыказкі:* Шавец у дзіравых ботах ходзіць.

ШАЛУДЗІВАЯ АВЕЧКА ЎВЕСЬ СТАТАК ПСУЕ. *Гл.* <Адна> паршывая (шалудзівая) авечка ўвесь статак псуе.

ШАНУЙ КАНЯ ДОМА, А ЁН ЦЯБЕ Ў ДАРОЗЕ. *Добра дагледжаны конь не падвядзе гаспадара ў дарозе.*

* — Далей на гэтых конях ехаць нельга, можна іх сапсаваць... — Дзіва! — аж засмяяўся Даўгулевіч. — Неабходна па-гаспадарску да каня ставіцца... Не дарма кажуць: шануй каня ў дарозе... (І. Гурскі. У агні).

— *Ляцкі:* Шануй каня ўдому, а ён цябе ў дарозе; *Прыказкі:* Дагледзь каня дома, то ён цябе ў дарозе.

ШЛЮБ <БЫЎ> ПАД ПЛОТАМ, А ВЯСЕЛЛЕ ПОТЫМ. *Пра пазашлюбныя сувязі паміж хлопцам і дзяўчынай. Гаворыцца з асуджэннем.* [Дабылі:] І бацька ахвотна аддае яе за цябе? [Лявон:] А вось аб гэтым, прызнацца, дык я яшчэ і не гаварыў з яе бацькам. [Лабыш:] Ну-у, то дарэмна радуешся! [Лявон:] Не-е! Ён не павінен стаць мне ўпоперак дарогі, бо дарога ў нас адна, і вельмі цесная. Бачыце, мы, можна сказаць, ужо як і жанатыя. [Лабыш:] Значыць, шлюб пад плотам, а вяселле потым? (І. Козел. Папараць-кветка).

— *Янкоўскі:* Шлюб пад плотам, а вяселле — потым.

ШТО <БУДЗЕ> МІРУ, ТОЕ (ТО) І БАБІНАМУ СЫНУ. *Што выпадзе ўсім, тое будзе і нам (мне, табе і пад.).* Мы з дзедам запрэглі Арла ў

сані, узялі пілу і сякеру ды рушылі за людзьмі ў пушчу па дровы. «Што будзе міру, — сказаў дзед устрывожанай матцы, — тое і бабінаму сыну» (А. Якімовіч. Канец сервітуту). А ўжо, браток, што будзе міру, тое і бабінаму сыну... Калі мы ўцалеем, то і цябе не выдадзім. Можаш не турбавацца (І. Сіняўскі. На правым флангу). — Гэта ж трэба дадумацца: тры сельсаветы зганяць у адну камуну. І ўправы на іх не знойдзеш... — Што міру, тое і бабінаму сыну... (А. Асіпенка. Лабірынты страху). — Хай бы ішла [Зіна] з намі! — Куды? — Куды мы, туды і яна. Што міру, то і бабінаму сыну (Р. Няхай. Сарочы лес). Не плач, дачка, не плач, ты ўжо не малая. Што міру — то і бабінаму сыну. Будзем, як і ўсе... (І. Пташнікаў. Тартак). — Не хацелі вам гаварыць, каб не хваляваць, не ўзнімаць панікі. — Надта б вы мяне ўсхвалявалі, — адказваю я. — А наконт панікі — то я не панікёр ша і наогул што міру, то і бабінаму сыну (Л. Арабей. Каранцін).

— *Насовіч*: Што міру, то й бабінаму сыну; *Прыказкі*: Што міру, тое і бабінаму сыну; Што ўсяму міру, то і бабінаму сыну.

ШТО БУДЗЕ, ТОЕ (ТО) БУДЗЕ, <А> САЎКА (ГРЫШКА) НА КУЦЕ НЕ БУДЗЕ. *Выказванне поўнай рашучасці дабіцца таго, каб хто-н. не ажыццявіў сваіх намераў, пацярпеў паражэнне.* [Навум:] Ты намі паневяраў, апошняе выдзіраў; цяпер мы, паганскі сыну, дадзім добра чосу ў спіну! Бо што будзе, тое будзе, Саўка на куце не будзе! (В. Дунін-Марцінкевіч. Сялянка).

— *Прыказкі:* Што будзе, то будзе, а Грышка на куце не будзе.

ШТО БЫЛО, ТОЕ (ТО) СПЛЫЛО. *Кажуць пры нежаданні ўспамінаць пра што-н. з мінулага.* [Паўлінка:] А даўно гэта таткаў гняды ўцёк з Лужанкі, і татка дамоў пехатой прытрапаў? [Сцяпан:] Што было, тое сплыло і болей, кахаиенькая, родненькая, не будзе, як кажуць людзі (Я. Купала. Паўлінка). Ой, зайграю, загуду. Што было, тое сплыло, пайду з дудкаю ў сяло (В. Вітка. Дударык). [Малання Адамаўна:] Дзякую, дзякую. За старое не крыўдуйце. Што было, тое сплыло (Э. Валасевіч. Бывайце здаровы). — Лішняе, Ігнат, — крануў яго за локаць Волак. — Не пра тое трэба... Што было, то сплыло (Р. Няхай. Гудкі абуджаюць вясну). Не варта, дзядзька Мікіта, пра гэта. Што было, то сплыло (І. Навуменка. Раман з эпілогам).

* Што было, што не — сплыло ўсё, як вадзіца ў мора, засталіся толькі думкі на бяду, на гора (Я. Купала. Дзе?..). — Ты калісьці кахала мяне. — Што калісьці было — за вадою сплыло. — І ніколі не вернецца?
— Не (А. Куляшоў. Грозная пушча).

— *Насовіч*: Што было, на мора сплыло; *Федароўскі* Што было, даўно на мора сплыло.

ШТО ГАДОК, ТО І ЯДОК (СЫНОК). *Кажуць пра сям'ю, у якой часта нараджаюцца дзеці.* Сін.: *Што <ні> год, то ўдод.* Часам у Ліхадзіевічах жартавалі: «У Хімкі з Януком што гадок, то і ядок» (І. Гурскі. Дзве сястры). Марылька Гарцава — баба рабочая, што гадок, то й сынок (Я. Брыль. Праведнікі і зладзеі).

— *Янкоўскі:* Што гадок, то і ядок; Што гадок, то і сынок.

ШТО ГАЛАВА, ТО РОЗУМ. *Гл.* Што <ні> галава, то *розум.*

ШТО ГОД, ТО ЎДОД. *Гл.* Што <ні> год, то ўдод.

ШТО ДВА, ТО НЕ АДЗІН. *Пра перавагу ў чым-н. двух чалавек перад адным.* Назаўтра з раніцы Таня пайшла да Зойкі, да каго ж ісці, як не да лепшай сяброўкі. Нездарма кажуць: што два, то не адзін. (А. Кажадуб. Стрэчанне).

— *Прыказкі:* Што два, то не адзін.

ШТО ДЗЕНЬ — БЛІЖЭЙ ДА СМЕРЦІ. *Пра няўмольнае набліжэнне смерці.* Зараз буду лысы дзядзя, зараз горб на спіну сядзе, зараз немач ногі скруціць... Так, што дзень — бліжэй да смерці (К. Крапіва. Шкірута).

— *Прыказкі:* Што раз, то бліжэй да смерці.

<ШТО> ДЗЕНЬ (ДЗЯНЁК) ПРАЖЫЎ, ТО І ДЗЯКУЙ БОГУ. *Пра трывожнае, неспакойнае існаванне, калі даводзіцца чакаць горшага ў жыцці.* — Ну як жа, кумка, маецца? — Кума ў кумы пытаецца. — І не пытайся лепш, кума: цяпер жа, ведаеш сама, што дзень пражыў, то й дзякуй богу (К. Крапіва. Дзве кумы). Ты ніяк пра дзіця не дбаеш, ты думаеш, што дзень пражыў, то і дзякуй богу? А што наперадзе? Ты думаеш, вайны не будзе? (К. Чорны. Трэцяе пакаленне). Прыйдуць немцы, абкружаць гэты дом, пабяруць усіх — і скончана. Ці прыляціш» самалёт, можа нават свой самалёт, плясне бомбу — і таксама ўсё скончана. Вайна. Што дзень пражыў, то й дзякуй богу (Л. Арабей. Іскры ў папялішчы). Усім не салодка жывецца. Вось хоць бы і мая доля. Што за доля? Пражыў дзянёк — і дзякуй богу (Я. Колас. Цяжкая доля).

ШТО ЗАДУЖА (ЗАНАДТА), ТО (ТОЕ) НЕ ЗДРОВА (НЕ ЗДОРАВА). *Залішняе, празмернае не ідзе на карысць. Кажуць як жаданне захоўваць пачуццё меры.* Сін.: *Лішняга і свінні не ядуць.* — Ну, хлопцы, што задужа, то не здрова, — Платон Верамей.. саскочыў на зямлю. — Аднаго [мужчыну] можна так і заездзіш». Праўда, Восіп? (В. Адамчык. Чужая бацькаўшчына). Не любіш» такіх катухоў Петрунея: што занадта, то не здрова. Парасятам мо і падабаецца лазіць, а і прыбіраць там цяжэй, і карміць — падымай вядро ледзь не да свайго носа... (П. Місько. Ціхае лета). Не раскідвайцеся ўзнагародамі. А то яны сваю вагу губляюць. Што занадта, тое не здорава (А. Махнач. На паляванні).

— Паўкалька з польскай мовы: Co zadużo, to nie zdrowo.

— *Прыказкі:* Што задужа, то не здарова; Што задужа, то не здрова.

ШТО ЗАНАДТА, ТО НЕ ЗДРОВА. *Гл.* Што задужа (занадта), то (тое) не здрова (не здорава).

ШТО З ВОЗА ЎПАЛА, ТОЕ (ТО) ПРАПАЛА. *Што страчана, згублена, таго не вернеш.* Сін.: *Нежывога з магілы не падымеш.* Той, хто памёр дагэтуль, дык яго ўжо не вернеш назад у жыццё. Што з воза ўпала, то прапала! (З. Бядуля. Сярэбраная табакерка). Дык чаго ты нос павесіў? Вальку ўсё сніш? Што з воза ўпала, тое прапала, кажуць старыя людзі, кінь, забудзь назаўсёды... (М. Лынькоў. Апошні зверыядавец). Нічога не трэба шукаць... Што з воза ўпала, тое прапала (Я. Васілёнак. Тацяна Ларына). — Трасцу аддамо, — прагудзеў мужчына з чорнаю барадою. — Што з воза ўпала, тое прапала, — уставіў і невялікі дзяцюк (Л. Арабей. На струнах буры).

— *Насовіч:* Што з возу спала, пішы прапала; *Федароўскі:* Што ўпала, то прапала; *Прыказкі:* Што з воза ўпала, то ўжо прапала; Што з воза ўпала, даўно прапала.

ШТО КАЖУХ, ТО НЕ ВАТА, <А> ШТО КАПУСТА, ТО НЕ ГАРБАТА. *Кажуць пра перавагу аднаго прадмета над другім.* — А можа, кажух, паніч, надзенеш? — А добра, бо штосьь халаднавата. — Даў яму [гаспадар] кажуха апрануць, і едуць далей... — А што, паніч, не сцюдзёна цяпер? — О, не! Цяпер цёпла. — А можа, паніч, есці хоча? — О, і дужа хачу. — А што, панічу: што кажух, то не вата, а што капуста, то не гарбата (К. Каганец. Што кажух, то не вата). [Заціруха:] Згатуем капусту! Кіслую капусту! Вельмі карысная страва. У ёй шмат вітамінаў, і яна вельмі спажыўная. Нават прыказка такая ёсць: «Што кажух, то не вата, што капуста, то не гарбата!» (В. Зуб. Злавацца не трэба).

kamunikat.org

— *Янкоўскі*: Што кажух — то не вата, што капуста — то не гарбата; *Прыказкі*: Што кажух — то не вата.

ШТО КАМУ БАЛІЦЬ, ТОЙ ПРА ТОЕ І ГАМАНІЦЬ. *Гл.* Што ў каго (каму) баліць, той пра тое (аб тым) і гаманіць (гаворыць, крычыць).

ШТО КАМУ РУПІЦЬ, <ТО> ТОЙ ТОЕ (ПРА ТОЕ) І ЖУПІЦЬ. *Кожны гаворыць ці думае пра набалелае.* Сін.: *Што ў каго баліць, той пра тое і гаманіць.* — А хто табе казаў пра ўсё гэта? — Хто мне казаў пра ўсё гэта? Што каму рупіць, то той пра тое і жупіш». Калі мне што трэба пачуць, дык я да таго і прыслухоўваюся (К. Чорны. Бацькаўшчына). Я ведаў, што пры першым зручным выпадку дырэктар абавязкова скажа: ат, справы не важныя — бухгалтар у мяне не надта складны. Як кажа народная прымаўка: што каму рупіць, той тое і жупіць (Я. Скрыган. Дакументальная рэвізія). Што каму рупіць, той тое і жупіць. Мне вельмі хацелася пазнаёміцца з аўтаматам, хоць бы ў чарцяжах (Я. Васілёнак. Самае важнае адкрыццё).

— *ТСБМ:* Што каму рупіць, той тое і жупіць.

ШТО КАМУ СУДЖАНА, <ДЫК І ПЕХАТОЙ> ТАГО НЕ АБОЙДЗЕШ І <З КАНЁМ> НЕ АБ'ЕДЗЕШ. *Гл.* Суджанага і канём не аб'едзеш.

ШТО КРАЙ, ТО АБЫЧАЙ *Гл.* Што <ні> край, то <і, свой> звычай (звычай).

ШТО НАПІШАШ (НАПІСАНА) ПЯРОМ, <ТО> НЕ ВЫРУБІШ (НЕ ВЫСЕЧАШ) ТАПАРОМ. *Тое, што напісана і стала вядомым, ужо не заменіш, не выправіш.* [Навум:] Няма чаго казаць, пане аляндару! Рынуў слаўцом, як пярцом; а што напішаш пярцом, то не вырубіш тапарцом (В. Дунін-Марцінкевіч. Сялянка). — Вам можа за гэта так уляцець, — пагрозлівым тонам сказаў Крушынскі, — што самі шкадаваць будзеце. Што напішаш пяром — не вырубіш тапаром! (З. Бядуля. Язэп Крушынскі). Можа, гэта і праўда, што ўсё, што напісана пяром, не высечаш тапаром. Але ж напісанае пяром вельмі лёгка сцерці звычайнай гумкай (Б. Сачанка. Манпансье з гарчыцаю). Парфір.. хацеў паказаць, што ўсё гэта запісана на паперы, а што напісана пяром, не высечаш тапаром (Л. Левановіч. Дзікая ружа).

* А жыла ж [песня] каб век вяком, спішу на паперы, бо што спісана пяром, не выйме й сякера (Я. Купала. Песня аб песнях). [Бабкоў] зрабіў вывад, што заносіць лічбу ў падпісны ліст. Поп кінуўся да стала, каб спыніць старшыню, бо што запісана пяром... (І. Шамякін. Трывожнае шчасце).

— *Насовіч*: Што напісана пяром, не вырубіш і тапаром; *Прыказкі:* Што напісана пяром, не высечаш і тапаром.

ШТО <НІ> ГАЛАВА, ТО <І> РОЗУМ. *Кожны мяркуе інакш, па-свойму, не так, як іншыя. Гаворыцца, калі людзі па-рознаму падыходзяць да якой-н. справы.* Партызаны аказаліся з розных атрадаў, і, як часта бывае, што ні галава, то розум (У. Карпаў. Сотая маладосць). Яны [суседзі] там не сядзяць склаўшы рукі. Узялі спарылі пярэднія колы — і зусім іншы ход у камбайна... Во людзі — што ні галава, то розум! (І. Капыловіч. Асенні гром). — Падлатаць можна было б, ды холадна. — Мы ў хату ўнясём невад. — Што ні галава, то розум (М. Воранаў. Перад адлігай). Адносна таго, якім спосабам ліквідаваць гэтыя недахопы [у арфаграфіі], існуюць самыя розныя погляды. Тут што галава, то і розум (К. Крапіва. Пытанні беларускага правапісу). — Што гаварылі?.. — Ну-у... Што ты... запіў...
— І як рэагавалі на гэта? — Па-рознаму. Што галава, то і розум, — дабрадушна ўсміхнуўся Міхась (Б. Сачанка. Белая мыш).

— *Насовіч:* Што галава, то розум; *Ляцкі:* Што галава — то розум.

ШТО <НІ> ГОД, ТО ЎДОД. *Кажуць пра сям'ю, у якой часта нараджаюцца дзеці.* Сін.: *Што гадок, то і ядок.* І ўпрочкі бегаць не было куды. А потым ужо — куды пабяжыш, калі пасыпаліся дзеці: што год, то ўдод (М. Гарэцкі. Віленскія камунары). [Дар'я:] А мы, Галечка, раджалі іх [дзяцей] без плана. У другіх бывала: што ні год — то ўдод. Нічога, раслі. Якія людзі выраслі! (І. Шамякін. Выгнанне блудніцы). Замуж выйшла. Ну, думала, адпачну за мужыком. А яно пайшло: што год, то ўдод: Яўхім, Марына, Сцяпан, Адарка. Ды памерла трое (І. Сяркоў. Мы — хлопцы жывучыя).

— *Насовіч*: Што год, то ўдод; *Янкоўскі*: Што год, то ўдод.

ШТО <НІ> КРАЙ, ТО <І, СВОЙ> АБЫЧАЙ (ЗВЫЧАЙ). *У кожным краі свае звычаі.* — А вы скажыце Піліпу, няхай сходзіць да старасты, каб жанок выслаў. Гэта ўжо яго клопат. — Што ні край, то свой абычай, — сказаў настаўнік і папрасіў бабку паклікаць стаража (Я. Колас. На ростанях). Ды і само ж Палессе — неаднароднае. Тое, што характэрна для адной яго часткі, зусім неабавязковае для другой. Тут, як кажуць, што ні край — то і свой абычай (Б. Сачанка. Вечны кругазварот). Піша [Кася], што там, у Латвіі, не сярпом, а нейкім нажом жнуць і не жменяю, а грабелькамі ловяць жыта. Праўду кажуць, што край — то абычай (В. Адамчык. Год нулявы). — Што ні край, то і звычай, — заўважыў Яўхім, калі старасціха адышлася. — Дзе ты, ліханька, знойдзеш у нашым Зазер'і ці ў вашай Скобраўцы агародчык перад хатай без чаромхі і бэзу, а тут — пустка (А. Пальчэўскі. Жнівеньская раніца).

— *Ляцкі:* Што край — то абычай, што старана — то навіна; *Рабкевіч:* Што ні край, то свой звычай.

ШТО <НІ> ПОП, ТО СВАЯ МАЛІТВА. *Кожны кіраўнік, начальнік дзейнічае па-свойму, заводзіць свае парадкі.* Што ні поп, то свая малітва. Што ні начальнік астрога, то свае здзекі над людзьмі. Пасля забойства начальніка Мінскага турэмнага замка арыштантаў пачалі тасаваць і перакідваць каго куды (С. Александровіч. На шырокі прастор).

— *Ляцкі:* Што поп, то новыя й пацеры.

ШТО ПАСЕЕШ, ТОЕ І ПАЖНЕШ. 1. *Кажуць пра залежнасць ураджаю ад сяўбы.* На полі праца аж кіпіць — адной хвілiначкі ўпусціць сяўба не дазваляе. У гэты час не адпачнеш, бо што пасееш, тое і пажнеш (У.Корбан. Супоня).

2. *За свае справы, учынкі даводзіцца расплачвацца.* [Дубовік:] Некалькі хвілін таму назад цешыліся з яго работы... [Жыгалка:] Чалавек з сілы выбіўся... і... [Смык:] Што пасееш, тое і пажнеш (І. Гурскі. Новы горад). Як насенне перад тым, як кінуць яго ў глебу, правяраецца па некалькі разоў, так павінна правярацца кожнае слова, што адрасуецца дзецям. «Што пасееш — тое і пажнеш», — не ў меншай меры, а яшчэ ў большай адносіцца да таго поля, назва якога — юная чалавечая душа (Б.Сачанка. Дбаючы пра заўтрашні дзень).

* Работа ў іх — курам на смех, работа ў іх ідзе за плот, а як пасееш, так пажнеш, такі мецъ будзеш умалот (Я. Купала. Над ракою Арэсай). Як ты гукнеш, так адгукнецца, а што пасееш, тое жнеш. Сваё сябрам адкрыеш сэрца — душу сяброў пазнаеш лепш (Я. Непачаловіч. Маё крэда). Партызанскія сілы растуць з кожным днём. Мы не дамо жыцця захопнікам. Яны пажнуць тое, што пасеялі (І. Шамякін. Глыбокая плынь). Мы вучым дзяцей хлусіць, мы падрываем веру ў справядлівасць, сумленнасць, чысціню. А потым уздыхаем: чаму старшакласнікі нахабныя, бессаромныя цынікі? Мы жнём тое, што сеем (Л. Леваковіч. Якар надзеі).

— *Прыказкі*: Што пасееш, тое і пажнеш.

ШТО ПРАЎДА, ТО НЕ ГРЭХ. *Што было на самай справе, тое трэба прызнаваць.* Што праўда, то не грэх: набудавалі мы з табою, Сяргей Віктаравіч, нямала. Але ўсё-такі вечная спешка нам шкодзіла... Нам абы хутчэй і болей... (І. Капыловіч. Асенні гром). А вось тыя з праўдаю не прыбеглі да цябе, па хатах сядзяць. А я знаю, што перш да маткі трэба, як жа ёй, беднай, не знаць нічога. Што праўда, то не грэх (А. Кажадуб. Стрэчанне).

— *Насовіч:* Што праўда, то не грэх; *Янкоўскі:* Што праўда, то не грэх.

ШТО Ў КАГО (КАМУ) БАЛІЦЬ, ТОЙ ПРА ТОЕ (АБ ТЫМ) І ГАМАНІЦЬ (ГАВОРЫЦЬ, КРЫЧЫЦЬ). *Кожны гаворыць пра набалелае.* Сін.: *Што каму рупіць, той тое і жупіць.* Што ў каго баліць, той аб тым і гаманіць (назва раздзела ў рамане Р. Мурашкі «Сын»). — Зноў ты пра сваё... — Што ў каго баліць, той пра тое і гаварыць, — растлумачыў ён [Зорык] (І. Новікаў. Да світання блізка). Словам, што ні выступленне, то рэцэпт, як пазбегнуць грому і маланкі. Вось ужо і праўда: што каму баліць, той пра тое і крычыць (І. Аношкін. Страшная помста).

— *Ляцкі:* У каго што баліць, той аб тым і гаварыць.

ШТО ЎЛОЖЫЦЬ ХАМ, <ТО> НЕ ВЫМЕ І ПАН. *Часцей гаворыцца як пагроза сурова пакараць каго-н.* [Язэп:] Ідзі, пляга! Ато... пачакай!.. Калі толькі прагаворышся каму-небудзь — нашых рук не мінеш... Што ўложыць хам, не выме і пан! Ідзі (З. Бядуля. Салавей). Якіх толькі дактароў не прывозілі — нічога не парадзяць, бо яму [пану], мабыць, Рымша адсадзіў печанцы. А што ўложыць хам, то не выме і пан (А. Якімовіч. Пану навука).

— *Насовіч:* Што ўкладзеш, хам, не выймець і пан; *Прыказкі:* Што ўложыць хам, таго не выме і пан.

ШТО Ў ЦВЯРОЗАГА Ў ГАЛАВЕ (НА РОЗУМЕ), ТО (ТОЕ) У П'ЯНАГА НА ЯЗЫКУ. *П'яны чалавек лёгка выказвае тое, што раней стрымліваўся сказаць.* — Ты зусім ап'янеў, Франэк... — Не, Баніфацый... — Цвярозы ты мне гэтага не сказаў бы. — Заўважыш, пане: што ў цвярозага ў галаве, то ў п'янага на языку (А. Чарнышэвіч. На сажалках). Хто ведае, можа, сам камендант даручыў ахове прыглядаць за Шпунцам, бо асцерагаўся, каб ён не натварыў чаго? Ад такога можна ўсяго чакаць: што ў цвярозага ў галаве, то ў п'янага на языку (М. Аўрамчык. Платон). Гэтая грубая, крыўдная няпраўда, хай сабе і з вуснаў п'янаватага Ігара (што ў цвярозага ў галаве, тое ў п'янага на языку), балюча торкнула Клаўдзю, але — о дзіва! — ніколечкі не абразіла (В. Блакіт. Вырай). Прымаўку — «што ў цвярозага ў галаве, тое ў п'янага на языку» — чамусьці не хацелася браць за правіла, хоць яна ўвесь час і круцілася ў галаве (У. Ягоўдзік. Стрэл дуплетам). [Дубовік:] Замаўчыш ты ці не? [Віхура:] Няхай гаворыць, што ў цвярозага на розуме, тое ў п'янага на языку... (І. Гурскі. Новы горад).

* [Скаруба:] Дык гэта ж ён так... П'яны вось і вярзе. [Віталік:] Што ў п'янага на языку, тое... (А. Маўзон. Куды ідзеш, Сяргей?).

— *Насовіч:* Што ў цвярозага наўме, то ў п'янага на языцэ; *Прыказкі:* Што ў цвярозага на вуме (на мыслі, на думцы, у галаве), то ў п'янага на языку.

ШТО (ЧАГО) НЕ ЯСІ, <ТАГО> У РОТ НЕ НЯСІ. 1. *Не ўмешвайся не ў свае справы.* — Зараз учыню цуд. Каго ажывіць з усёй гэтай каралеўскай кампаніі? Ці, можа, усіх ажывіць? — Не жартуй! Кінь глупства плясці!.. — Нікога не ажыўляць, — загадаў Дзіда-дзед. — Што не ясі, у рот не нясі! (З. Бядуля. Сярэбраная табакерка).

2. *Не чапай таго, што не падабаецца.* — Не бойся, не адаб'ю [у цябе тваю каханку]. Такога цвету — па ўсяму свету!.. — Чаго не ясі, таго ў рот не

Kamunikat.org

нясі! Шчасце якое! Патрэбен ты мне, як хата сабаку (І. Мележ. Людзі на балоце).

— *Насовіч*: Чаго не ясі, таго і ў рот не нясі; *Янкоўскі*: Чаго не ясі, таго і да рота не нясі; *Ліцвінка*: Чаго не ясі, таго ў рот не нясі.

ШУКАЙ ЖОНКУ Ў ГАРОДЗЕ, А НЕ Ў КАРАГОДЗЕ. *Гаворыцца як парада хлопцу пры выбары жонкі.* Сін.: *Выбірай жонку не на ігрышчы, а на іржышчы.* — Чаму не танцуеш..? — Не хочацца, дзядзька, — сказаў Андрэй. — І то праўда, — адразу згадзіўся Лаўрэн. — Мой нябожчык бацька казаў: «Шукай жонку у гародзе, а не ў карагодзе» (Л. Дайнека. Людзі і маланкі). НЕ ВЫБІРАЙ ДЗЕЎКУ Ў КАРАГОДЗЕ, А Ў АГАРОДЗЕ. Дзядуля некалі жартаваў: «Не выбірай дзеўку ў карагодзе, а ў агародзе». Карагодам лічылі будні жыцця, а гародам — у каго як, і прымаўкі цалялі дасціпна: праз агонь скачы, а дзеўку сам сачы (В. Дубінка. Не плач, душа мая).

— *Прыказкі*: Не выбірай дзеўку ў карагодзе, а шукай у агародзе.

ШЧАСЦЕ АДНО НЕ ХОДЗІЦЬ, БЯДУ ЗА САБОЮ ВОДЗІЦЬ. *Кажуць, калі каго-н. раптоўна напаткае бяда.* Волька выпраўляла Марціна з плачам, быццам ён ужо садзіўся ў турму. Сказала яму, стрымліваючы слёзы, але ўсхліпваючы: — Гэта ўсё-такі праўда: шчасце адно не ходзіць, бяду за сабой водзіць... (В. Каваленка. Падвышанае неба). Рада маці. Усе ёй зайздросцілі. Але праўду людзі кажуць: шчасце адно не ходзіць, бяду за сабою водзіць. Трапіў яе сын пад страшэнную навальніцу. Як ляснула маланкай, ён і ўпаў нежывы (В. Шырко. Хай людзі бачаць).

ШЫЛАМ КІСЯЛЮ НЕ СХВАЦІШ (НЕ СХОПІШ). *Пра марнасць чыіх-н. намераў, немагчымасць дасягнуць чаго-н.* Шылам кісялю не схваціш. Нічога мне гэты святы пісьмапісец не зробіць. Аднак.. чаго ён ад мяне хоча? (З. Бядуля. Сярэбраная табакерка).

— *Прыказкі*: Шылам кашы не схваціць.

ШЫЛАМ МОРА НЕ НАГРЭЕШ. *Дзейнічаючы мізэрнымі сродкамі, не даб'ешся ніякіх вынікаў.* — Выходзіць, нейкую затаўку да прыварка і вам даюць. Унь як смачна пахне. — А як жа, даюць трохі. — Раман прыжмурыўся, хітра зірнуў на сына. — Шылам мора, сынок, не нагрэеш. З’еў бы сам, дык толк быў бы, а так кожнаму і панюхаць не дастанецца (С. Грахоўскі. Рудабельская рэспубліка).

— *Рапановіч*: Шылам свет не нагрэеш.

ШЫЛА Ў МЯШКУ (У МЯХУ) НЕ СХАВАЕШ (НЕ ЎТОІШ). *Немагчыма ўтаіць тое, што само сябе выдае.* Азнаёміўшыся з данясеннямі афіцэраў, нахмураны генерал устаў і захадзіў па пакоі. «Шыла ў мяшку не схаваеш, — падумаў ён. — Прыйдзецца афіцыйна давесці да ведама войска» (І. Гурскі. Вецер веку). У рэдакцыі пакуль нічога не заўважалі, а Таня нікому нічога не расказвала, нават Любе. І ўсё ж — шыла ў мяшку не схаваеш. Першая зноў-такі заўважыла Люба (Л. Арабей. Дзень мінулы, дзень наступны). Кажуць, шыла ў мяшку не схаваеш — пра маю здольнасць прадбачыць падзеі даведаліся і настаўнікі (Б. Сачанка. Трэцяе вока). Ад яе, ад маці, Валодзя стараўся ўтаіць прычыну частых затрымак у Каласках. Смешны ён, шыла ў мяху не схаваеш (І. Капыловіч. Бяроза на мяжы). Шыла, як кажуць, у мяху не ўтоіш, так і Дзянісава сцежка атапталася, і сябры даведаліся, што ў вёсцы Бягунцах жыла нейкая сіраціна, каторая прыглянулася сіраціне (У.Галубок. Посная гусяціна). — Прачулі, гады, у якой ты арміі. — Што ж, шыла ў мяшку не ўтоіш (М. Ткачоў. На беразе Сожа). Вечарам прыйшоў дзядзька Ігналь. Ля парога спыніўся і ціха спытаўся у Алесевай маці: — Ведае ўжо? — Ведае. — Не трэба было казаць хвораму... — Шыла ў

мяшку не ўтоіш (І. Сіняўскі. Заранка). Як ты не скрывай, а людзі ўсё роўна даведаюцца — шыла ў мяшку не ўтоіш... (В. Блакіт. Шануй імя сваё).

* Які б ні быў Мароз асцярожны, а, ведаеш, што-ніпто вылезла, як шыла з мяшка (В. Быкаў. Абеліск). Гэты факт, які ніяк нельга абмінуць, хоць калі-небудзь ды ён можа нагадаць пра сябе. Гэта як шыла ў мяшку (У. Дамашэвіч. Німфа). Любая, нават мізэрная радасць, што шыла ў мяшку. Ну паспрабуй яе схаваць! (П. Палітыка. Свой хлопец).

— *Насовіч:* Шыльца ў мяшэчку не ўтоіш; *Прыказкі*: Шыла ў мяшку не схаваеш; Шыла ў мяшку не ўтоіцца (не ўхаваеш, не ўтоіш).

ШЭПТЫ ХАТУ ЗВОДЗЯЦЬ (ГУБЯЦЬ). *Гаворыцца з неадабрэннем, калі хто перашэптваецца, сакрэтнічае.* Івацэвічыха.. сказала мужчынам: — Ці то вы што задумваеце, ці рабіць вам няма чаго — усё шэпты ды сакрэты... Шэпты хату зводзяць (Я. Рамановіч. Камароўскія мы...). [Радаслаў:] Я чую, што вы тут занадта гучна пагаварылі. [Загорскі:] А нашто шаптаць, шэпты хату зводзяць, як гаворыцца (В. Адамчык. Чорны цмок, або Яблык спакусы). Свякроў не любіла, калі мы перашэптваліся, усё казала: «Шэпты хату губяць» (Л. Марушка. Сутыкненне).

— *Федароўскі:* Шэпты хату губяць; *Прыказкі:* Шэпты хату губяць; Шэпты хату зводзяць і вуглы разносяць.

Я

ЯБЛЫК АД ЯБЛЫНІ ДАЛЁКА НЕ АДКОЦІЦЦА. *Гл.* Яблык ад яблыні недалёка падае (коціцца).

ЯБЛЫК АД ЯБЛЫНІ НЕДАЛЁКА ПАДАЕ (КОЦІЦЦА). *Свае недахопы ці станоўчыя рысы дзеці пераймаюць ад бацькоў.* Сін.: *Калі бацька рыбак, то і сын глядзіць на ваду; Які куст, такі і адростак; Якое дрэва, такі <і> клін, які бацька, такі <і> сын; Якое карэнне, такое і насенне.* — Праўду гавораць — яблык ад яблыні недалёка падае, — не слухаў, наступаў Арцём Іванавіч. — Быць таго не можа, каб у такога бацькі было паважнае дзіця. Гэта я ўжо ведаю (І. Мележ. Дом пад сонцам). [Ірэна:] Ну, а ты, як твой [бацька]? Яблык ад яблыні недалёка падае. [Станіслаў:] Вядома, кожны ўдаецца ў свайго бацьку (В. Адамчык. Чорны цмок, або Яблык спакусы). А сынка якога [Скакун] вырадзіў? Звер, а не чалавек. Праўду гавораць, што яблык ад яблыні недалёка коціцца (І. Галубовіч. Кувала зязюлька). ЯБЛЫК АД ЯБЛЫНІ ДАЛЁКА НЕ АДКОЦІЦЦА (НЕ КОЦІЦЦА). Кажуць, яблык ад яблыні далёка не адкоціцца, а бач, як яно... Міхал быў ляснік добры, служака хоць куды, а яго сын што думае (С. Александровіч. На шырокі прастор). — На маіх вачах гадаваўся. — І што вы скажаце пра яго? — Што я скажу, дзіцятухна? Сама ж, мабыць, ведаеш: яблык ад яблыні далёка не адкоціцца... (І. Сіняўскі. Дарога на Замлынне). — Тое ж і ёсць, што Хомка сабака. — А пры чым Ленка? — Яблык ад яблыні далёка не адкоціцца (В. Мыслівец. Мужацца). — Ён [Сак] добры хлопец. — Можа, і добры. Але радня якая. Яблык ад яблыні, як кажуць, далёка не коціцца (Я. Ермаловіч. Стаяў маладзік над лесам).

— *Насовіч:* Яблыка недалёка коціцца ад яблыні; *Прыказкі:* Яблыка ад яблыні далёка не адкочваецца.

Kamunikat.org

ЯДЗІМ ХЛЕБ ТРАЯКІ: ЧОРНЫ, БЕЛЫ І НІЯКІ. *Пра сацыяльную няроўнасць і неаднолькавы дастатак, дабрабыт.*

* — Прабач! Песні ў нас розныя, і нашы дарогі скіраваны ў процілеглыя канцы... Адно толькі магу сказаць: па дарозе князёў Мяшчэрскі, Дубровіч ых і гамзеяў гамзеевічаў я не пайду! — Гэта твая справа. Чалавек есць хлеб траякі: белы, чорны і ніякі (Я. Колас. На ростанях). І няўцям было многім, што нараджалася гэтая дабрата ў мнагадзетнай сям'і ўдавысалдаткі, якая ў першыя пасляваенныя гады хадзіла ў лапцях і зведала той самы хлеб траякі: белы, чорны і ніякі (В. Праскураў. Дабрата).

— *Янкоўскі:* Ядзім хлеб траякі: чорны, белы і ніякі; *Прыказкі:* Ямо хлеб траякі: чорны, белы і ніякі.

ЯЗЫК БЕЗ КАСЦЕЙ. *Нагаварыць можна ўсяго, што хочаш. Кажуць, калі не надаюць значэння якім-н. чуткам, чыёй-н. балбатні.* Уздыхае Віцька Зайцаў... Трэба было ідэю ратаваць... Бо начальству што?.. Любое шэфства можа ўзяць. Язык без касцей. Яшчэ і ў раённай газеце напішуць пра гэтае шэфства (П. Місько. Канал імя Віцькі Зайцава). Ці мала што выдумаць ці сказаць людзі могуць? Язык жа без касцей... (Б. Сачанка. Вялікі Лес). [Верка:] Не плач... Ці мала што кажуць! Язык без касцей (Я. Шабан. Востраў Алены). — Усё выклала. Мусіць, і пра Ліду паведаміла? — І пра Ліду... — Няпраўда! Што-што, а гэта — напасць, паклёп. Язык без касцей (Л. Калодзежны. Трэція пеўні).

* Людскі ж язык касцей не мае. Я так бы раіў: выбраць час і аглядзець усё зараз, а там сама пакажа справа, ці варта шуму ўся аблава (Я.Колас. Новая зямля).

— *Ляцкі:* Язык без касцей: усё хвошча; *Федароўскі:* Язык без косці — што хоча, то хлосціць; *Прыказкі:* Язык без касці — што хоч, то й хвашчы.

ЯЗЫК ДА КІЕВА ДАВЯДЗЕ. *Пытаючыся, пра ўсё даведаешся, усё знойдзеш.* Сін.: *Хто пытае, той не блудзіць.* — Дзядзечка, я не тутэйшая. Як мне да Кіева дайсці? — Праўду кажуць, што язык да Кіева давядзе. Табе як найпрасцей ці мо бітым шляхам? (Р. Няхай. Туман над стэпам).
— Жучок! — сказаў Хомка. — Яму не трэба ні батарэйкі, ні... Адно ціскай... — Тады куплю жучка. Так і спытаць? — Халера яго ведае, як пытаць, але ж язык да Кіева давядзе (І. Чыгрынаў. У горад). Нездарма кажуць, што язык да Кіева давядзе. Да Кіева як да Кіева, а да таго Грохува Алесь к вечару ўсё ж прыбіўся (І. Аношкін. Чырвоная каліна стаяла). Не адразу, але знайшоў я той дом... Язык да Кіева давядзе (В. Шырко. Споведзь правінцыяла).

* Пэўна, на ўсё жыццё [старая] запомніць гэту сваю паездку. Будзе апавядаць ды адно прыгаворваць, якая трапная прымаўка прыдумана людзьмі наконт языка і горада Кіева (М. Тычына. Сярод людзей).

— *Ляцкі:* Язык да Кіева давядзе; *Прыказкі:* Язык да Кіева давядзе; Язык Кіева дапытаецца.

ЯЗЫК МОЙ — ВОРАГ МОЙ. *Пра нястрыманасць у выказваннях ці прывычку гаварыць лішняе сабе на шкоду.* [Дзед Пілiп:] Пастаў-тка ты, хлопец, пад свой язык тармазы. А то ён без тармазоў у цябе. Просіш прабачэння — і тут жа зноў паехаў, як па гліністай дарозе. Коўзаешся ва ўсе бакі... [Гаворка:] О-о! А гэта ідэя — тармазы. Язык мой — вораг мой (І. Шамякін. Выгнанне блудніцы). — Дык чаму ў вас няма прыхода? Не далі? — вярнуў на тую ж тэму Антонія Мікульскі. — Язык мой — вораг мой... (П. Місько. Мора Герадота).

— БРС. Язык мой — вораг мой.

ЯЙКІ КУРЫЦУ ВУЧАЦЬ. *Гл.* Яйцо (яйка) курыцу вучыць.

ЯЙЦО КУРЫЦЫ НЕ ВУЧЫЦЬ. *Гл.* Яйцо (яйка) курыцу вучыць.

ЯЙЦО (ЯЙКА) КУРЫЦУ ВУЧЫЦЬ. *Малады, нявопытны вучыць старэйшага, больш вопытнага. Гаворыцца з незадавальненнем пра таго, каго лічаць менш вопытным і чые парады непрымальныя.* [Стары рабочы:] Абмішуліўся я, гэта праўда. Ну, яна [Насця] далікатна, але, бачу, бярэ мяне ў абарот. Я і не залюбіў быў тады: яйцо курыцу вучыць (К. Крапіва. Канец дружбы). — А цяпер хамут засупоньце. Цягніце супоню... Ага... ага... — Во, брат, як выходзіць, — гаварыў Раман свайму таварышу, упіраючыся нагою ў аглоблі і цягнучы супонь. — Яйцо курыцу вучыць (Л. Арабей. Сіні бор). — Зараз жа прыбярыце гэтае палена! Ачысціце пляцоўку!.. — Ха! Яйка вучыць курыцу!.. (Вожык. 1985. № 7). ЯЙКІ КУРЫЦУ ВУЧАЦЬ. — Чым раней ты возьмешся за розум, тым табе ж будзе лепей... — Ай-яй-яй, яйкі курыцу вучаць. Ну і ну! (А. Асіпенка. Лабірынты страху). ЯЙЦО КУРЫЦЫ НЕ ВУЧЫЦЬ (ЯЙКІ КУРЫЦУ НЕ ВУЧАЦЬ). *Малады, менш вопытны не вучыць старэйшага, больш вопытнага.* — А я буду спадзявацца, што і мае словы знойдуць прытулак у тваёй галаве. — Не, брат, — круціць галавою пісар, — яйцо курыцы не вучыць (Я. Колас. На ростанях). [Цярэшка:] А знаеце што, дзеванькі? Ідзіце-тка к чорту лысаму. Сабраліся тут... Яйкі курыцу не вучаць! (А. Макаёнак. Трыбунал).

* — Ба-а-ач ты яго! — замаргаў вачыма і закруціў галавою Яцына. — Ты, хлопча, пажыві, а потым і гавары. Кураня, як.той кажа, курыцу не вучыць (ЯЛецка. Па цаліку). І кожны другі абразіўся б, падыдзі я са сваім кантролем. Прафесійны гонар толькі зачапі... Ды яшчэ нейкі практыкант... яечка супраць курыцы! (Э. Ярашэвіч. Практыка ў Вербічах). Ну, сын шалапут, але яны, старыя людзі, навошта ўблыталіся? А ўсё ад таго, што яйка курыцу пачало вучыць: цяпер не тыя часы, устарэла! (В. Блакіт. Вяселле ў Беражках).

— *Насовіч*: Яйцы курэй вучаць; *Прыказкі'.* Яйцы курыцу вучаць; Яйцы курэй не вучаць.

ЯКАЯ ЗАСЛУГА, ТАКАЯ І ПАШАНА. *Кожны мае тое, што заслужыў.* Сін.: *Якая птушка, такое і гняздзечка; Якія самі, такія і сані.* [Пытляваны:] Віншую з узнагародаю! [Мікола:] Таксама і вас, Макар Піліпавіч! [Пытляваны:] Ушанавалі нас з табой як мае быць. [Мікола:] Якая заслуга, такая і пашана (К.Крапіва. Пяюць жаваранкі).

— *Прыказкі*: Якая заслуга, такая і пашана.

ЯКАЯ ПТУШКА, ТАКОЕ І ГНЯЗДЗЕЧКА. *Кожны мае тое, што заслужыў, чаго варты, што адпавядае яго становішчу.* Сін.: *Якая заслуга, такая і пашана; Якія самі, такія і сані.* [Пажылая госця, аглядаючы кватэру:] Якое ўтульнае гняздзечка! Праўда, Сеня? [Пажылы госць:] Якая птушка, такое і гняздзечка (К. Крапіва. Мілы чалавек).

— *Янкоўскі:* Якая птушка, такое і гняздзечка.

ЯК БАГАТЫ ПАМРЭ, ПА ТРЫ З ХАТЫ ПРЭ, А ЯК БЕДАЧОК — ТОЛЬКІ ПОП ДЫ ДЗЯЧОК. У багатага і па смерці больш прыхільнікаў, чым у беднага: як багаты памрэ, па тры з хаты прэ, а як бедачок — толькі поп ды дзячок (К. Крапіва. Беларускія прыказкі). ЯК БАГАТЫ ПАМРЭ, ТО І АПОШНІ З ХАТЫ ПРЭ, А ЯК БЕДНЫ ХУДАЧОК — ТОЛЬКІ ПОПІК ДЫ ДЗЯЧОК. — А народу сабралася! — Але. Як багаты памрэ, то і апошні з хаты прэ, а як бедны — худачок — толькі попік ды дзячок (А. Карпюк. Данута).

— *Раманаў:* Як багаты ўмрэць, паследкі з хаты прэць, а як худачок — толькі поп ды дзячок; *Ляцкі:* Памёр багаты — па пяцёра з хаты, а памёр бедны худачок — толькі поп ды дзячок; *Федароўскі:* Як багаты ўмрэ, то апошні з хаты прэ, а як бядак, то адно поп ды дзяк; *Янкоўскі:* Як багаты памрэ, і апошні з хаты прэ, а як бядак-худачок — толькі попік ды дзячок.

ЯК БАГАТЫ ПАМРЭ, ТО І АПОШНІ З ХАТЫ ПРЭ, А ЯК БЕДНЫ ХУДАЧОК — ТОЛЬКІ ПОПІК ДЫ ДЗЯЧОК. *Гл.* Як багаты памрэ, па тры з хаты прэ, а як бедачок — толькі поп ды дзячок.

ЯК ВАЎКА НІ КАРМІ, <А> ЁН У ЛЕС ГЛЯДЗІЦЬ. *Гл.* Колькі (як) ваўка (воўка) ні кармі, <а> ён у лес глядзіць.

ЯК ВАЎКА НІ КАРМІ, А ЯГО Ў ЛЕС ЦЯГНЕ. *Гл.* Колькі (як) ваўка (воўка) ні кармі, <а> ён у лес глядзіць.

ЯК ВОЎКА НІ КАРМІ, <А> ЁН У ЛЕС ГЛЯДЗІЦЬ. *Гл.* Колькі (як) ваўка (воўка) ні кармі, <а> ён у лес глядзіць.

ЯК ВОЎКА НІ КАРМІ, А ЯГО Ў ЛЕС ЦЯГНЕ. *Гл.* Колькі (як) ваўка (воўка) ні кармі, <а> ён у лес глядзіць.

ЯК ВЯРОВАЧЦЫ НІ ВІЦЦА, А КАНЦУ ПАЯВІЦЦА *Гл.* Колькі вяровачцы ні віцца, а канцу быць.

ЯК ГУКНЕШ, ТАК І АДГУКНЕЦЦА. *Як сам адносішся да каго-н., так і да цябе аднясуцца.* — Гэта гвалт! — звяртаючыся да Берсана, выкрыкнуў Шумскі. — Я пратэстую!.. — Як гукнеш, так і адгукнецца, — кінуў рабочы (І. Гурскі. Вецер веку). — Вы, доктар, злапомны. — Як гукнеш, так і адгукнецца, — адказаў Смірын (А. Алешка. Над намі мільён вышыні). Так, унучак... З людзьмі дзяліся, і яны з табою падзеляцца. Як гукнеш, так і адгукнецца. З людзьмі жыць — не па-воўчы выць... (П. Місько. Хлопцы, чые вы будзеце...).

— *Насовіч:* Як гукнеш, так і адгукнецца; *Прыказкі*: Як гукнеш, так і адгукнецца; Як гукаюць, так і адгукаюцца.

ЯК ДАЮЦЬ, ТО БЯРЫ, А ЯК Б'ЮЦЬ, ТО ЎЦЯКАЙ. *Гл.* Даюць — бяры, б'юць — уцякай.

ЯКІ Б НІ БЫЎ ПАНЦЯЛЕЙ, А ЖЫЦЬ ВЕСЯЛЕЙ. *Пра перавагу замужняга жыцця над жыццём адзінокай жанчыны.* — Ты даўно адна? — Даўно, — ціха адказала Таццяна. — А хацела б замуж?.. — Які б ні быў Панцялей, а жыць весялей (І. Казлова. Прафесар робіць вывад).

— *Прыкажі:* Які ні Панцялей, а жыць весялей; Які ні Панцялей, абы сэрцу весялей; Сякі-такі Панцялей, абы ў хаце весялей.

ЯКІ ДУБ, ТАКІ І ТЫН, ЯКІ БАЦЬКА, ТАКІ І СЫН. *Гл.* Якое дрэва, такі <і> клін, які бацька, такі <і> сын.

ЯКІ КУСТ, ТАКІ І АДРОСТАК. *Свае недахопы, заганы дзеці пераймаюць ад бацькоў.* Сін.: *Калі бацька рыбак, то і сын глядзіць на ваду; Яблык ад яблыні недалёка падае; Якое дрэва, такі <і> клін, які бацька, такі <і> сын; Якое дрэва, такое і насенне.* А-а-а, гэта ж яго сына расстралялі, бандыта. «Які куст, такі і адростак», — успомнілася Галі чутае ад людзей, калі гаварылі пра дрэнных дзяцей, нядобрых бацькоў (Я. Ермаловіч. Стаяў маладзік над лесам).

* Сапраўды, хіба пры добрым бацьку дзеці робяцца зладзеямі? У іх так і гавораць: які куст, такая і адросля (А. Кажадуб. Стрэчанне). — А чаго ты дзівішся? — спытаў у Сцяпаніхі дзядзька Базыль. — Які корань, такі і парастак. Стары Гай у Пятлюры мардаваў, а сын тут пайшоў па бацькавай дарожцы (К. Каліна. Світанак).

— *Насовіч*: Які куст, такі і адростак; *Раманаў.* Які куст, такі і парастак; *Прыказкі*: Які куст, такі і адростак; Які куст, такі і парастак.

ЯКІ ХОМКА, ТАКАЯ ЯГО ЖОНКА. *Гл.* Які <чорт> Хомка, такая яго жонка.

Kamunikat.org

ЯКІ <ЧОРТ> ХОМКА, ТАКАЯ ЯГО ЖОНКА. *Абодва аднолькавыя ў якіх-н. адмоўных адносінах.* І бацька ато гэткі самы рызыкант быў: які чорт Хомка — такая яго жонка (З. Бядуля. Летапісцы).

— *Насовіч*: Які Хомка, такая яго й жонка; *Прыказкі*: Які Хомка, такая і жонка; Які чорт Хама, такая й сама; Які чорт Фомка, такая яго жонка.

ЯКІЯ САМІ, ТАКІЯ І САНІ. *Кожны мае тое, чаго заслугоўвае, чаго варты, што адпавядае яго становішчу.* Сін.: *Якая заслуга, такая і пашана; Якая птушка, такое і гняздзечка.* — Якія самі — такія і сані, якая вёска — так і людзі ў ёй жывуць. Бяднота. Няма ніводнай хаты прансторнай, чыстай — курнікі (М. Нікановіч. Перарадзіліся). Якія самі, такія і сані. Ты, хлопча, на вялікае не замахвайся. Хопіць табе рабенькай, крывенькай (І. Навуменка. Бульба). [Альжбета:] А што ж ты хацеў яшчэ? Якія самі, такія і сані (І. Козел. Папараць-кветка). Дзякуючы прадзедаўскай тэхналогіі мы глумілі і глумім драўніну. Як кажуць, якія самі, такія і сані (А. Дзік. Светлагорскі бумеранг).

— *Насовіч.* Якія мы самі, такія нашы й сані; *Прыказкі:* Якія самі, такія і сані.

ЯК (КАЛІ) УДАСЦА ЖАРАБЁ (БЫЧОК) З ЛЫСІНКАЙ, ДЫК І ЗДОХНЕ (САСТАРЭЕ) ТАКІМ (З ЛЫСІНКАЙ). *Пра нязменнасць характару чалавека, яго прывычак, перакананняў і інш.* Сін.: *Гарбатага магіла выправіць.* [Марфа:] Ты ад мяне нікуды не ўцячэш... Як удасца бычок з лысінкай, дык з лысінкай і здохне. [Ісакоўскі:] Што ты да мяне маеш? (І. Гурскі. Свае людзі). [Лабыш:] Сядзеў [Адась] тры гады ў турме за лістоўкі? Сядзеў. Думаеш, ён перамяніўся пасля гэтага? Не верыцца мне! Калі ўдасца жарабё з лысінкай, дык і здохне такім... (І. Козел. Папараць-кветка). [Агата:] А што я магу адна зрабіць са сваім вырадкам? Кажуць нездарма, што як удалося жарабё з лысінкай, дык і састарэе такім! (А. Махнач. На паляванні). УРОДЗІЦЦА ЦЯЛЯ З ЛЫСІНКАЮ, ТО І З ЛЫСІНКАЮ ЗДОХНЕ. А на даярак напаў дурны смех. Адна вельмі сакатала — Лідачка-развядзёха: «Кэ-кэ-кэ-кэ!» Не даспадобы такія людзі Тарасісе: «Цьфу, пустальга! Уродзіцца *цяля* з лысінкаю, то і з лысінкаю здохне...» (П. Місько. Сітус інверсус). УРАДЗІЛАСЯ ЦЯЛЯ З БЕЛАЮ ЛАПІНКАЮ НА ЛБЕ, ТАК ЯНО І ПАМРЭ. — Нічога, мама, не бядуй, — пачаў супакойваць маці Раман. — Я трохі ў парадак селішча прывяду, папраўлю што-кольвечы. І з Мішкам, Пятром, Клаваю пагавару... — Думаеш, я з імі не гаварыла? Але... Урадзілася цяля з белаю лапінкаю на лобе, так яно і памрэ (Б. Сачанка. Непаваротлівы пухнаты чмель...). З ЯКОЮ ЛЫСІНКАЙ ЦЁЛКА НАРАДЗІЛАСЯ, З ТАКОЙ І ЗДОХНЕ. Пазнаю, пазнаю: акураціст! З якою лысінкай цёлка нарадзілася, з такой і здохне. Пазнаю і схілен верыць (М. Лужанін. Трое). ЛЫСАЕ ЦЯЛЯТКА І ЗДОХНЕ З ЛЫСІНКАЙ. — Вось і я думаю, што вы навучыце яго варушыцца хутчэй. — Хто яго навучыць? Лысае цялятка і здохне з лысінкай! (А. Чарнышэвіч. Затор на дваццатым).

* «А за што на яго тачыць зубы, — Мануйла адводзіў і ад хрыстапрадаўца гнеў. — З лысінкай ён нарадзіўся, з лысінкай і памрэ» (М. Гроднеў. Нязведаная даль). Але ж нездарма пра тое цялятка з лысінкай кажуць людзі. Гэтак, пэўна, і чалавек. Што катораму наканавана ў жыцці (М. Гіль. Прагал). — Цяпер ужо, бацька, позна пра гэта гаварыць. Нічога не вернеш. — Тут, як той казаў, і на яе, і за яе. Яно-то, канечне, як уродзіцца цялятка з лысінкай, дык і на мясакамбінат з лысінкай адвязуць (В. Макоўскі. Бацькава слова).

Kamunikat.org

— *Прыказкі*: Лысае жарабя ўрадзілася, лысае і здохне; Як урадзіўся з лысінкай, то й памрэ з лысінкай; Нарадзілася кабыла з лысінкай, дык і здохне, не сцёршы.

ЯК МУКІ СКРЫНЯ, ДЫК І СВІННЯ ГАСПАДЫНЯ. *Кожны можа добра згатаваць ежу, калі ёсць з чаго.* — А ты смачна варыш, гаспадынька. Як хадзіла на работу, то мы елі горш. — Як мукі скрыня, дык і свіння гаспадыня. Дай мне час, дай з чаго, дык я табе так згатую, што цябе за вушы ад талеркі не адцягнеш... (У. Дамашэвіч. Камень з гары). УСЯКАЯ БУДЗЕ ГАСПАДЫНЯ, КАЛІ <МУКІ> ПОЎНАЯ СКРЫНЯ. Аднаго разу, калі дачка стала павучаць яе, маўляў, хто ж гэтак робіць, дзіва што ў вас ніколі парадку не было, Марыля не вытрымала, сказала: — Усякая будзе гаспадыня, калі поўная скрыня (З. Прыгодзіч. Ноч перад нядзеляю).

— *Ляцкі:* Усякая гаспадыня, калі мукі поўна скрыня; *Янкоўскі:* І свіння гаспадыня, калі мукі скрыня; *Прыказкі:* Калі мукі поўна скрыня, то і свіння гаспадыня.

ЯК НА ГРАМНІЦЫ НАП'ЕЦЦА ПЕВЕНЬ ВАДЗІЦЫ, ДЫК НА ЮР'Я НАЕСЦА ВОЛ ТРАВІЦЫ. *Ужываецца як адзін з паказчыкаў народнага календара прыроды; грамніцы, Юр'я — святы ў хрысціян, першае прыпадае на 2 лютага, другое — на 23 красавіка (па старым стылі).* «Грамніцы ж сёння, Стрэчанне, — успомніла Сабіна. — Як на грамніцы нап'ецца певень вадзіцы, дык на Юр'я наесца вол травіцы. Здаецца, багата адталінак, трэ прыгледзецца...» (А. Кажадуб. Стрэчанне).

— *Прыказкі:* Як на грамніцы нап'ецца певень вадзіцы, то на Юр'я наесца вол травіцы.

ЯК НЕ ЕЛА ДУША ЧАСНАКУ, ПАХНУЦЬ НЕ БУДЗЕ. *Невінаваты чалавек не можа абвінавачвацца ў чым-н.* [Жэня:] Ну-ну, ці даўно яшчэ рукі твае Гэльку абдымалі ўпоцемку? [Андрэй:] Ды хіба ж можна змяніць сакавітую вішню на пажоўклы ападак з дрэва? [Жэня:] Ой ты, хват добры. Я цябе наскрозь бачу. [Андрэй:] Як не ела душа часнаку, пахнуць не будзе (І. Козел. Над хвалямі Серабранкі).

— *Насовіч:* Чыя душа часнаку не ела, то й пахнуць не будзень; *Янкоўскі:* Чыя душа часнаку не ела, пахнуць не будзе; *Прыказкі:* Як душа не ела часнаку, не пахла б; Хто часнаку не еў, той смярдзець не будзе.

ЯК НЯМА РЫБЫ БЕЗ КОСЦІ, ТАК І НЯМА ЧАЛАВЕКА БЕЗ ЗЛОСЦІ. *Звычайна кажуць, калі просяць прабачыць за нечаканы парыў злосці.* [Федзя:] Ну, прабач ты мне, Ядзя... Пагарачыўся крыху... Сама ведаеш, як няма рыбы без косці, так і няма чалавека без злосці. Даруй мне, больш ніколі не паўторыцца гэта (І. Козел. Над хвалямі Серабранкі).

— *Федароўскі:* Няма мяса без косці, а чалавека без злосці.

ЯКОЕ ДРЭВА, ТАКІ <І> КЛІН, ЯКІ БАЦЬКА, ТАКІ <І> СЫН. *У дзецях паўтараюцца недахопы ці станоўчыя рысы бацькоў.* Сін.: *Калі бацька рыбак, то і сын глядзіць на ваду; Яблык ад яблыні недалёка падае; Які куст, такі і адростак; Якое карэнне, такое і насенне.* [Навум:] Нябожчык стары пан.. быў нам, як родны бацька: хлеба, солі нікому не жалеў... Будзь і ты яму схожы. Тагды спраўдзіцца прымаўка: якое дрэва, такі клін, які бацька, такі сын (В. Дунін-Марцінкевіч. Сялянка). [Ева:] Няўжо і Лявон згадзіўся? [Зяноўя:] Якое дрэва, такі і клін, які бацька, такі і сын (В. Гарбацэвіч. Вяселле). Пра яго гаварылі: «Яўхім ліпне да працы, як муха да мёду». Дзеці таксама цягнуліся да работы. Якое, кажуць, дрэва, такі і клін, які бацька, такі і сын (І. Гурскі. Ганульчына гара). Думала, бацька п'е, дык хоць сыны разумнейшыя будуць. Але ж: якое дрэва — такі клін, які бацька — такі й сын (Л. Дайнека. Запомнім сябе

Kamunikat.org

маладымі). ЯКІ ДУБ, ТАКІ І ТЫН, ЯКІ БАЦЬКА, ТАКІ І СЫН. [Пан:] Брэшаш, старая. Твой сын — лайдак, валацуга. Швэндаецца, мусіць, дзе-небудзь па свеце ды жабруе, а мо і крадзе, зладзюга. [Войт:] Уся іхняя парода гэткая, паночку. Які дуб; такі і тын, які бацька, такі і сын (В. Вольскі. Цудоўная дудка).

— *Насовіч:* Якое дзерава, такі і клін, які бацька, такі і сын; *Раманаў.* Які дуб, такі тын, які бацька, такі сын; *Прыказкі:* Якое дрэва (які дуб), такі і клін, які бацька, такі і сын.

ЯКОЕ КАРЭННЕ, ТАКОЕ І НАСЕННЕ. *Свае недахопы ці станоўчыя рысы дзеці пераймаюць ад бацькоў.* Сін.: *Калі бацька рыбак, то і сын глядзіць на ваду; Яблык ад яблыні недалёка падае; Які куст, такі і адростак; Якое дрэва, такі <і> клін, які бацька, такі <і> сын.* «Якое карэнне, такое і насенне», — кажуць у народзе. Хаменкаў сын пазбіраў усе бацькавы кропелькі (У. Юрэвіч. Пошукі вобраза — пошукі слова). — Выкручваецца [Свідэрскі]. Кажа, часам яго агортвае нейкае незразумелае вар'яцтва. І тады ён не помніць, што робіць. У іх родзе нешта падобнае было. Відаць, спадчына... — Спадчына? Магчыма... Нездарма ж у народзе кажуць: якое карэнне, такое і насенне... (Л. Прокша. Урок любві і нянавісці). Кавалік выказаўся, даводзячы, што тут вінаватая і маці Кіпеня, шаптуха-праведніца... — Якое карэнне, такое і насенне, — нечакана выгукнуў Мішка Цярэшка (С. Кухараў. Зорка Канікула).

* Многія хвалілі яго [Івана Тарасавіча] як вопытнага арганізатара і спецыяліста, а наконт выхаванцаў казалі: «Добрае карэнне, добрае і насенне» (М. Гроднеў. Салодкі боль).

— *Янкоўскі:* Якое карэнне, такое насенне.

ЯКОЕ СЕМЯ, ТАКОЕ І ПЛЕМЯ. *Пра залежнасць ураджаю ад якасці насення.* Не, Галі не трэба цвілое насенне. Бацька казаў: «Якое семя, такое і племя». Або: «Ад благога семя не чакай добрага племя». Тым больш лубін: ён пераборлівы. Яго трэба добра высушыць і трымаць у сухім (Я. Ермаловіч. Стаяў маладзік над лесам). Наўрад ці ў каго ў раёне такая азіміна. Ды і адкуль ёй быць такой? Засеяны палі ў асноўным масавай рэпрадукцыяй, рэдка дзе другая і трэцяя. Якое семя, такое і племя (В. Шырко. Сцяжына да людзей).

— *Прыказкі:* Якое семя, такое і племя.

ЯК ПАПУ ЎДАЕЦЦА, ТО І ПАПАДДЗЯ СМЯЕЦЦА *Жонка радуецца, задаволеная, калі ў мужа ўсё добра, усё ўдаецца.* Што можна пра жонку сказаць? Як папу ўдаецца, то і пападдзя смяецца. Сапраўды, яна баіцца, каб не астацца без прырэзкі зямлі. А я мяркую — агулам выраблядь. Створым камунію. Мяркую — уламлю жонку (І. Гурскі. Вецер веку).

— *Ляцкі:* Калі папу ўдаецца, то і пападдзя смяецца.

ЯК ПАСЦЕЛЕШСЯ, ТАК І ВЫСПІШСЯ. *Вынікі ў якой-н. справе залежаць ад таго, як да яе ставішся, як стараешся.* [Сцяпан:] Ты вінаваты, бо праз гарэлку не бачыў свету белага, не арганізаваў работу. Праўда, і мы вінаваты: даўно б трэба было цябе папрасіць з брыгадзірства. Але лепш позна, чым ніколі. [Марына:] Адным словам, Макарка, як пасцелешся — так і выспішся (А. Рылько. Як пасцелешся — так і выспішся).

— *Насовіч:* Як пасцелешся, так і выспішся.

ЯК П'ЯН, ДЫК КАПІТАН, А ЯК ПРАСПІЦЦА, ДЫК І СВІННІ БАІЦЦА. *Гл.* Калі п'яны (як п'ян), дык капітан, а калі (як) праспіцца, дый свінні баіцца.

ЯК САБАКА НА СЕНЕ — І САМ НЕ ГАМ І ДРУГОМУ НЕ ДАМ. *Гл.* <І> сам не гам і другому не дам.

ЯК САБАКУ КОРМЯЦЬ, ТАК САБАКА І БРЭША. *Як другія ставяцца да каго-н., так і ён ставіцца да іх.* [Касабуцкі:] Станок ні к чорту матары

Kamunikat.org

не варт, рамонту просіць... [Насця:] Пра станок дагэтуль ты нічога не казаў. Самому трэба сумленна рабіць, дык і станок лепшы будзе. [Касабуцкі:] Як сабаку кормяць, так сабака і брэша (К. Крапіва. Канец дружбы).

— *Насовіч*: Як сярка кормяць, так сярко і брэшыць; *Янкоўскі:* Як цюцьку кормяць, так цюцька і брэша; *Прыказкі*: Як сабаку кормяць, так ён і брэша.

<ЯК> СІРАЦЕ ЖАНІЦЦА, <ДЫК І> НОЧ (НОЧКА) КАРОТКАЯ (МАЛАЯ). *Кажуць, калі каму-н. не шанцуе, калі ўзнікаюць нечаканыя перашкоды ў якой-н. справе.* І вось трыццаць год, а я — адзінокі, нібы тая тычка з саламяным вузлом сярод квітнеючага лугу. «Як сіраце жаніцца, дык і ноч кароткая», — апраўдваю я сваё становішча (А. Рылько. Анюта). А калі яны [маладыя] прыйшлі рэгістравацца, жанчына насварылася на іх, абвінавацціла ў падмане. Аказваецца, Зосьцы не было васемнаццаці. Во ўжо нехта праўду сказаў: як сіраце жаніцца, дык і ночка кароткая (А. Асіпенка. Кірыла Уласік). Мокры, брудны... Людзі ж засмяюць... Агледзеў [Яўхім], гэты раз больш уважліва, зноў сябе. Плюнуў са злосцю пад ногі: — Цьфу! Сіраце жаніцца — ноч малая... (Б. Сачанка. Вялікі Лес). КАЛІ БЕДНАМУ ЖАНІЦЦА, <ТО І> НОЧ КАРОТКАЯ. Калі беднаму жаніцца — ноч кароткая. Так і нам з гэтым кіно. Такое надвор'е! Давай не пойдзем — усё адно спазняемся (І. Шамякін. Вячэрні сеанс).

— *Насовіч:* Калі нам жаніцца, тады і ноч кароткая; *Федароўскі:* Як нам жаніцца, то й ноч малая; *Прыказкі:* Як нам жаніцца, то і ночка кароткая; Як сіраце жаніцца, то й ноч пакарочала.

ЯК ТОПІШСЯ, ДЫК ЗА БРЫТВУ ХОПІШСЯ. *Гл.* Калі (як) топішся, дык (то) за брытву хопішся.

ЯК ТОПІШСЯ, ДЫК І ЗА САЛОМІНКУ ХАПАЕШСЯ. *Гл.* Тапелец і за саломінку хапаецца.

ЯК ТРЫВОГА, ТАДЫ (ДЫК) ДА БОГА *Да бога найчасцей звяртаюцца ў няшчасці.* Як занялася ад хаты страха на хляве, а пасля на гумне, то нябось — [Уладзя] успомніў бога, давай хутчэй хрысціцца. Кажуць жа: як трывога, тады да бога (В. Каваленка. Падвышанае неба). Не верыла Мар'яна ні ў які той свет, але нездарма людзі кажуць: як трывога, дык да бога... І богу, і д'яблу пайшла б сёння служыць Мар'яна, каб ведала, што гэта паможа сыну (Л. Арабей. Маці — не сведка).

— *Ляцкі:* Як трывога, тады да бога; *Прыказкі:* Як трывога, тагды да бога.

ЯК ЧАЛАВЕК НА ГАРУ, ДЫК ЧОРТ ЗА НАГУ. *Гл.* Ты на гару, а чорт за нагу.

ЯК ШАНЦУЕ, ТО І ХАЛІМОН ТАНЦУЕ. *Гл.* Калі (як) шанцуе, то (тады) і Халімон танцуе.

ЯМУ РАНІЦАЮ РОСНА, У ПОЎДЗЕНЬ МЛОСНА, А ЎВЕЧАРЫ КАМАРЫ КУСАЮЦЬ. *Пра гультая, які шукае апраўданне сваёй ляноты.*

* «Чаму, — пытае старшыня, — ты грады запусціла?» — «Калі ж іх выпалаць, старшынька, разбяры, — ўзмалілася кабета слёзна, — на ранку ж дужа росна». — «А ў поўдзень?» — «Млосна...» — «Увечары палі!» — «Кусаюць камары...» — «Ну, вось ты з ёй і гавары!» — аж плюнуў старшыня ад абурэння (У. Корбан. Пяшчотнае стварэнне).

— *Прыказкі:* Яму раніцаю росна, у поўдзень млосна, а ўвечары камары кусаюць; З раніцы росна, удзень млосна, а ўвечары камары — не прачнуся да зары; Раніцаю росна, а ў поўдзень млосна, вечарам камары — і рабіць няма калі.

Kamunikat.org

Я НЕ АРГАНІСТ, НЕ ПЕРАБІРАЮ. *Гл.* Я не музыкант (не арганіст), не перабіраю.

Я НЕ МУЗЫКАНТ (НЕ АРГАНІСТ), НЕ ПЕРАБІРАЮ. *Я не пераборлівы.* — Во, харошую знайшоў! Гэта ж некалі да яе ўсе хлопцы сваталіся... — Я ж не музыкант — не перабіраю. Якую ўжо бог даў, — Імполь чуў, што не можа схаваць сваю злосць, раздражняла гэта распытванне... (В. Адамчык. Чужая бацькаўшчына).

— *Насовіч*: Я не арганіст, не перабіраю; *Федароўскі:* Я не арганісты, пальцамі не перабіраю.

Я НЕ Я І ХАТА НЕ МАЯ. *Нічога не ведаю, адмаўляюся ад чаго-н. Кажуць пра таго, хто поўнасцю адмаўляе сваё дачыненне да чаго-н.* Сін.: *Мая хата з краю <і я> нічога не знаю.* Усё гэта я кажу, каб ты ведаў, што ў пэўных выпадках адны рэчы пераходзяць у другія. Можна, скажам, давесці, што Пятрусь Маргун падобен з твару да архангела Міхаіла, што я — не я і хата не мая (Я. Колас. На ростанях). — Глядзіце, што ён нарабіў, хіжая шкура! — нервуецца Гулік. — Замок разбіў... — Хоча, каб канцы ў ваду. — Маўляў, я не я і хата не мая... (І. Навуменка. Сасна пры дарозе). Скурко зацята ад усяго адхрышчваўся: маўляў, я не я і хата не мая... Не хрысціў, не ведаю, і ўсё... (Э.Валасевіч. Сцяпан Лаўрэнавіч). Гэта вельмі хітры манеўр — на словах адцурацца ад эканомікі, маўляў, я не я і хата не мая (М. Замскі. Народ скажа? Народ сказаў!). <І> Я НЕ Я І КАБЫЛА НЕ МАЯ. [Напорка:] Таварыш Лютынскі пра Далеўскага тут выказаўся так, што гэта, бачыце, «і я не я і кабыла не мая» (К.Крапіва. Канец дружбы). — Сам я таксама не буду вырашаць гэтай справы, тым больш, што Міхася начдыў ведае асабіста, ён ласкавейшы будзе да яго... — Перастраховачка, таварыш Свіліс... Маўляў, я не я і кабыла не мая... (М. Машара. Ішоў дваццаты год).

— *БРС:* Я не я і кабыла не мая; *Янкоўскі:* Я не я, хата не мая, і гаспадар не я; І я не я, і кабыла не мая; *Рапановіч:* Я не я, і хата не мая.

ЯНКА КІВАЕ НА ПЕТРУСЯ, А ПЯТРУСЬ НА ЯНКУ. *Гл.* Іван ківае на Пятра <а Пётр на Івана>.

ЯШЧЭ ТОЙ НЕ РАДЗІЎСЯ, КАБ УСЯМУ СВЕТУ ЗГАДЗІЎСЯ. *Пра немагчымасць усім дагадзіць, усіх задаволіць.* З Навагрудка Міхась пайшоў у свет, які завецца дарослым... Зусім яшчэ не ведаў, што чаго добрага, а ворагаў будзе. І што яшчэ той не радзіўся, каб усяму свету згадзіўся (А. Кажадуб. Крокі). Колькі людзей, столькі і думак. Праўду кажуць: яшчэ той не радзіўся, каб усяму свету згадзіўся (В. Шырко. Барада).

— *Янкоўскі:* Яшчэ той не нарадзіўся, каб усім дагадзіў.

Я ЯМУ ПРА ФАМУ (ПРА КУЗЬМУ), А ЁН МНЕ ПРА ЯРОМУ. *Я яму гавару пра адно, а ён, не зразумеўшы ці знарок, пра другое. Кажуць з незадавальненнем пры непаразуменні паміж суразмоўнікамі.* Сін.: *Поп сваё, а чорт сваё; Ты яму «стрыжана», а ён табе «аголена»; Хто ў боб, <а> хто ў гарох <а хто ў сачыўку>.* Сказаў бы прама, што яму трэба — і дзелу канец. А то ж сядзім, значыць, вечарам, гаворым. Я яму пра Фаму, а ён мне пра Ярому: цішком усё пра лес выпытвае (І. Кірэйчык. Добрай долі, Стадолічы!). — Раніцай выйдзеш на падворак — цішыня, возера, як люстэрка, за ім бор сінее, пад страхой ластаўкі шчабечуць... — Вось табе і на. Я яму пра Кузьму, а ён мне пра Ярому. Пры чым тут ластаўкі? (А. Варановіч. Высокі падмурак).

АЛФАВІТНЫ ПЕРАЛІК СЛОЎ[1]

Абарона. Лепшы спосаб абароны — нападзенне.
Самая лепшая абарона — нападзенне.

Абед. Абед на абед не тое, што кій на кій.
Дарагая (дорага) лыжка к абеду.
Не дораг абед, а дораг прывет.

Абедаць. Абедаў, а жывот не ведаў.
Ніхто не ведае, як хто абедае.

Абедня. Глухому дзве абедні не служаць.
Для глухога дзвюх абедзень не служаць.

Аб'ехаць. Суджанага і канём не аб'едзеш.
Што каму суджана, <дык і пехатою > таго не абойдзеш і <з канём> не аб'едзеш.

Аблічча. Па аблічча апостал, а па зубах сабака.

Абора[1]. За пераборы лапці ды аборы.

Абора[2]. Калі абора цячэ, гаспадыня бліны пячэ, а калі гумно цячэ, гаспадар з хаты ўцячэ.

Абрастаць. На адным месцы і камень <мохам> абрастае.

Аброк. Кось-кось да аброку, а потым кіем па боку.

Абрэзаць. Міл (мілы, дораг) той куток, дзе абрэзалі (рэзалі) пупок.

Абуваць. Бывала, варона лапці абувала, а цяпер грак ходзіць так.

Абух. Пугай абуха не пераб'еш.

Абысці. Што каму суджана, <дык і пехатою> таго не абойдзеш і <з канём > не аб'едзеш.

Абысціся. Абыдзецца без марцыпанаў цыганскае вяселле.

Абычай. Што <ні> край, то <і, свой> абычай (звычай).

Абяцанка. Абяцанка-цацанка, а дурню радасць.
Абяцанкі-цацанкі, а дурню (дурному) радасць.

Абяцаны. Абяцанага тры гады чакаюць.

Авечка. Авечку стрыгуць, а баран дрыжыць.
<Адна> паршывая (шалудзівая, паганая) авечка (аўца) увесь статак (гурт, усю чараду) псуе (сапсуе).
З паршывай (шалудзівай) авечкі хоць шэрсці (воўны, поўсці) клок (касмык).

Авечы. Адальюцца воўку авечыя слёзкі (слёзы).

Аганец. Кожны курэц павінен мець свой аганец і тытунец.

Агарод. Не выбірай дзеўку ў карагодзе, а ў агародзе.
У агародзе (гародзе) бузіна, а ў Кіеве дзядзька.

Агінацца. На бога спадзявайся, а (ды) сам не давайся (не агінайся, не зявай).

[1] Сюды ўключаны толькі значымыя словы (назоўнікі, прыметнікі, лічэбнікі, займеннікі, дзеясловы і прыслоўі), якія ўваходзяць у загаловачныя прыказкі або ў іх варыянты. Гл. пра гэта больш падрабязна на с. 19.

kamunikat.org

Аглобля. Кось-кось (кося-кося, косю-косю), пакуль (ды) у аглоблі.

Агонь. Агонь агнём не тушаць.

Дыму без агню не бывае.

Злодзей хоць вуглы пакіне, а агонь усё забярэ.

Пажар (агонь) агнём не тушаць (не гасяць).

Агрызак. Здраднік за агрызкі прадасць родных і блізкіх.

Адарвацца. Да пары збан (жбан) ваду носіць <ручка (вушка) адарвецца — збан паб'ецца>.

Адбіраць. Цянькі адбіраюць дзянькі.

Адвага. Смеласць (храбрасць, адвага) гарады бярэ.

Адводзіць. Іскру тушы да пажару, бяду адводзь да ўдару.

Адгукнуцца. Як гукнеш, так і адгукнецца.

Аддаць. Не пад'ясі — і залатую фурманку аддасі.

Адзежа. Па адзежы сустракаюць, а па розуму праводзяць.

Адзежка. І рыбы не хачу, а адзежкі не змачу.

Каб не ежка ды адзежка, была б грошай поўна дзежка.

Адзенне. Па адзенні страчаюць, а па розуму праводзяць.

Адзін, адна, адно. Адзін дурань можа задаць (задасць) столькі пытанняў, што дзесяць (сем) разумных не адкажуць.

Адзін за ўсіх і ўсе за аднаго.

Адзін з'еш хоць вала, <дык> адна хвала <а пакрысе, ды ўсе>.

Адзін і ў кашы няспорны.

Адзін Сцяпан — заўсёды пан, а калі і нястача, дзіця не плача.

Адзін сын — не сын, два сыны — палова сына (паўсына), тры сыны — сын.

Адзін у полі не воін.

Адна бяда не ідзе, другую за сабой вядзе.

Адна бяда не ходзіць <другую за сабою водзіць>.

Адна галава добра, а дзве <яшчэ> лепш (лепей).

Адна галавешка і ў печы не гарыць, а дзве і ў полі не гаснуць.

Адна галавешка і ў печы не тлее (не гарыць).

Адна ластаўка вясны не робіць.

<Адна> лыжка дзёгцю псуе бочку мёду.

Аднаму густа, а другому пуста.

<Адна> паршывая (шалудзівая, паганая) авечка (аўца) увесь статак (гурт, усю чараду) псуе (сапсуе).

Адно дзіця — не дзіця, двое дзяцей — паўдзіцячы трое дзяцей — гэта дзіця.

Адно дзіця — няма дзяцей, двое дзяцей — што адно, а трое — сям'я.

Адной рукой і вузла не завяжаш.

Адну карову мае і тую за хвост падымае.

Адны пануюць, другія гаруюць.

Два мядзведзі ў адной бярлозе не зімуюць.

Дзвюм смерцям (смярцям) не бываць, <а> адной не мінаваць.

За <аднаго> бітага двух нябітых даюць.

За двума зайцамі пагонішся, ніводнага (ні аднаго) не зловіш.

Злодзею адна дарога, а хто шукае, таму многа.

Куляй у аднаго пацэліш, а трапным словам у тысячу.

Лепш (лепей) <адзін> раз убачыць (пабачыць), чым сто разоў пачуць.

Муж і Жана — адна сатана.

На адным месцы і камень <мохам> абрастае.

Напрасткі <адна> варона лятае, затое (ды) <ніколі> дома не бывае.

Kamunikat.org

Не адзін Гаўрыла <што> у Полацку.
Сем бед — адзін атвет.
Сем бед за раз — адзін адказ.
Сямёра аднаго не чакаюць.
У каго сем — тым і доля ўсем, а ў каго адно — і тое не ладно.
Усе бабры дабры, адна выдра ліхая.
Усе за аднаго і адзін за ўсіх.
Усе чэрці адной шэрсці.
Ці за адну нагу вісець, ці за дзве — адна ласка.
Чорт бяду перабудзе — адна згіне, дзесяць будзе.
Чорт не адны лапці (не адну пару лапцей) стаптаў, пакуль (покуль) такую пару дабраў (сабраў).
Што два, то не адзін.
Шчасце адно не ходзіць, бяду за сабою водзіць.

Адзіны. Не хлебам адзіным жыве чалавек.

Адказ. Сем бед за раз — адзін адказ.

Адказаць. Адзін дурань можа задаць (задасць) столькі пытанняў, што дзесяць (сем) разумных не адкажуць.

Адкаціцца. Яблык ад яблыні далёка не адкоціцца.

Адклад. Адклад не ідзе на (у) лад.
З адкладу няма ладу.

Адкладваць. Ніколі не адкладвай на заўтра, што можна зрабіць сёння.
Тое, што можна зрабіць сёння, не трэба адкладваць на заўтра.

Адкуль. Адкуль сіраце бацьку ўзяць.

Адкупіцца. Ад смерці не адкупішся.

Адліцца. Адальюцца воўку авечыя слёзкі (слёзы).

Адмарозіць. Марац адмарозіць палец.

Адмераць. Сем разоў адмерай, адзін раз адрэж.

Адмыць. Рукі пабрудзіш — вадою адмыеш, душу забрудзіш — і мыла не паможа.

Аднакі. Жыве кот і сабака, ды жытка не аднака.

Адвароце Жонка не рукаў (не рукаво), не адпораш.

Адразу. Не адразу Масква будавалася.
Чалавек не арэх, адразу не раскусіш.

Адракацца. Ад торбы (ад сумы) і (ды) ад турмы не адракайся (не заракайся).

Адростак. Які куст, такі і адростак.

Адрэзаць. Адрэзанае лусты не прылепіш (не прыклеіш).
Сем разоў адмерай, адзін раз адрэж.

Адсюль. <І> адтуль горача (гарачо), <і> адсюль боляча (балячо).

Адтуль. Адтуль горача, адсюль боляча.

Адысці. Маўр зрабіў сваю справу, маўр можа ісці (адысці).

Ажаніцца. Ажаніцца — не ўпасці: не ўстанеш, не атрасешся.
Не кайся, што рана ўстаў або маладым ажаніўся.

Ажаніць. Без мяне мяне жанілі (ажанілі) <мяне дома не было>.

Айчым. У айчыма чэрці пад вачыма.

Аконца. Загляне сонца <і> у наша аконца.

Аладка. Дзе каша ды аладка, там і грамадка.
Каму што, а Базылю аладкі.

Алей. Дзень з алеем, а тыдзень так Галеем.

Андарачок. Пазнаюць нашу дачку і ў андарачку.

Апарыцца. Хто апарыцца на малацэ, той і на ваду дзьмухае.

Апасці. Прыйшоў Пятрок — апаў лісток; прыйшоў Ільля — апала два.

Апетыт. Апетыт прыходзіць у час (у часе) яды.

Апостал. Па аблічча апостал, а па зубах сабака.

Апошні. <Добра> смяецца той, хто смяецца апошні.
Не ён першы, не ён апошні.
Не мы першыя, не мы апошнія.
Не ты першы, не ты апошні.
Не я першы, не я апошні.
Як багаты памрэ, то і апошні з хаты прэ, а як бедны худачок — толькі попік ды дзячок.

Апускацца. Апускайся, куме, на дно.

Апячыся. Апёкшыся малаком, ваду студзяць.
Апёкшыся на малацэ, дык і на халодную ваду дзьмуць будзеш.
Апёкшыся на малацэ, <і> на ваду дзьмеш (дзьмухаеш).

Араць. Дурняў не аруць, не сеюць, яны самі родзяцца.
Чым чорт не араў, тым <і> сеяць не стаў (не будзе).

Арганіст. **Я** не музыкант (не арганіст), не перабіраю.

Аржаны. Аржаная каша сама сябе хваліць.

Арол. Арлу з савой не па дарозе.

Арэх. Вочы па яблыку, <а> галава з арэх.
Не раскусіш арэх, зерня ńе з'ясі.
Смачны жабе арэх, ды зубоў бог не даў.
Чалавек не арэх, адразу не раскусіш.

Асенні. Няма злей асенняй мухі і дзеўкі-векавухі.

Асіна. Для прадажнай псіны кол з асіны.

Асліны. Каб сонца засланіць, вушэй асліных мала.

Астатні. Першая <чарка> калом, другая сакалом, а трэцяя сама ўляціць (астатнія паляцяць дробнымі птушачкамі).

Астрыгчы. Пайшоў па воўну, а вярнуўся стрыжаны (пастрыжаны, астрыжаны).

Астыць. Куй жалеза, пакуль не астыла.

Атаман. Цярпі, казак, атаманам будзеш.

Атвет. Сем бед — адзін атвет.

Атоса. Ні калёс, ні атос, і воўк кабылу панёс.

Атрэсціся. Ажаніцца — не ўпасці: не ўстанеш, не атрасешся.

Аўца. <Адна> паршывая (шалудзівая, паганая) авечка (аўца) увесь статак (гурт, усю чараду) псуе (сапсуе).
Маладзец супраць (супроць, сярод) авец, а супраць (супроць) малайца — сам аўца.

Аўчына. Аўчына вырабу не варта.

Ахвота. Ахвота горш за няволю.
Хвароба — мігрэнь: жраць ахвота, а працаваць лень.

Ашуканства. Ашуканствам можна свет прайсці, але назад не вернешся.

Баба. Баба з воза — каню (кабыле) лягчэй.
Баба з калёс — калёсам лягчэй.
Дай жонцы (бабе) волю — завядзе ў няволю.
Дзе чорт <сам> не зможа (не можа), туда (там) бабу пашле.

Kamunikat.org

Карову б’юць за зык, а бабу за язык.
Курыца не птушка, а баба не чалавек.
Мароз сем баб павёз.
На чужой старане і жук мяса <і старая баба — маладзіца>
Не мела баба клопату, <дык> купіла парася.
Ні села, ні пала, дай, баба, сала.
Ні села, ні пала, захацела баба сала.
У бабы валасы доўгія (волас доўгі), а розум кароткі (памяць кароткая).
Чакай, баба, Пятра — будзеш сыр есці.

Бабёр. Калі заб’еш бабра, то не будзе табе дабра
Усе бабры дабры, адна выдра ліхая.
Хто заб’е бабра, не будзе мець дабра.

Бабін. Што <будзе> міру, тое (то) і бабінаму сыну.

Багата. Госць мала гасцюе, ды багата бачыць.

Багаты. Багатаму і чорт у кашу дбае.
Багатаму чорт дзяцей калыша.
Багатаму шкада (шкода) карабля, а беднаму — кашаля.
Багаты дзівіцца, чым бедны жывіцца.
Брат любіць сястру багатую, а мужык (муж) жонку здаровую.
З багатым не варта судзіцца, а з дужым біцца.
З дужым не дужайся, з багатым не судзіся.
Не плаціць багаты, а вінаваты.
Няхай багаты дзівіцца, чым бедны жывіцца.
Пакуль (покуль) з багатага пух, то (дык) з беднага дух.
Увосень і верабей багаты.
Хоць крывое ды гарбатае, абы слаўнае ды багатае.
Чым багаты, тым і рады.
Чым хата багата, тым і рада.
Як багаты памрэ, па тры з хаты прэ, а як бедачок — толькі поп ды дзячок.
Як багаты памрэ, то і апошні з хаты прэ, а як бедны худачок — толькі попік ды дзячок.

Багацець. Дзе людзі бяднеюць, там паны багацеюць.

Багацце. За багацце розуму не купіш.

Бадлівы. Бадлівай карове бог рог не дае.

Базыль. Каму што, а Базылю аладкі.

Байка. Салавей байкамі не сыты.
Салаўя байкамі (песнямі) не кормяць.

Балець. Ад прыбытку галава не баліць.
Гаманіць галава не баліць.
З паклону (з паклонаў) галава (галоўка) не баліць.
Калі робіш у купе, не баліць у пупе.
Карова целіцца, а ў быка зад баліць.
Рабіць у купе — не баліць у пупе.
Чужая болька (рана) не баліць.
Што ў каго (каму) баліць, той пра тое (аб тым) і гаманіць (гаворыць, крычыць).

Балота. Было б балота, а чэрці знойдуцца.
Кожны кулік сваё балота хваліць.
У ціхім балоце чэрці водзяцца (вядуцца).

Балячо. <І> адтуль горача (гарачо), <і> адсюль боляча (балячо).

Kamunikat.org

Барада. Сівізна ў бараду, а чорт у рабрыну.
Служыў да вуса, служы і да барады.

Баразна. Стары вол (конь) баразны не псуе (не сапсуе).

Баран. Авечку стрыгуць, а баран дрыжыць.
І баран бы касіў, каб хто касу насіў.

Бараніць. Усякая птушка сваё гняздо бароніць.

Баўтун. З твару яйка (яйцо), а ўсярэдзіне баўтун.

Бацька. Адкуль сіраце бацьку ўзяць.
Зімняя ночка — бацьку сарочка.
Калі бацька рыбак, то і сын глядзіць на ваду.
Кожны плача па сваім бацьку, як умее.
Хто як хоча, так па свайму бацьку плача.
Які дуб, такі і тын, які бацька, такі і сын.
Якое дрэва, такі <і> клін, які бацька, такі <і> сын.

Бачком. Ехаўшы бачком, ні з кім не зачэпішся.

Бачна. Бачна па вочках, што ходзіць па ночках.

Бачыць. Бачым сучок у воку брата свайго, а бервяна ў сваім не заўважаем.
Бог не цяля, бачыць (пазнае) круцяля.
Госць мала гасцюе, ды багата бачыць.
Ліса спіць і курэй бачыць.
На сонца ўсе роўна глядзім, ды не ўсе роўна бачым.
Рыбак рыбака бачыць здаляка.
Свайго гарба ніхто не бачыць.
У чужым воку саломку (саломінку) бачым, а ў сваім <і> бервяна не заўважаем.
Хапіў з дзежкі, аж не бачыць сцежкі.
Хто новага не бачыў, той старому рад.
Чаго ж бы плакаў слеп, каб бачыў свет (след).
Чуў, кум, сонца, бачыў гром?

Баязлівы. Баязліваму і корч мядзведзь.
На смелага сабакі брэшуць, а баязлівага рвуць.

Баяцца. Бойся быка спераду, каня ззаду, а дурня — з усіх чатырох бакоў.
Ваўкоў (ваўка, воўка) баяцца — у лес не хадзіць.
Воўк сабакі не баіцца, але звягі не любіць.
Голы разбою не баіцца.
Горш, калі баішся, і ліха не мінеш, і надрыжышся.
Дзела дзельніка (справа майстра) баіцца.
Калі п’яны (як п’яны), дык капітан, а калі (як) праспіцца, дык свінні баіцца.
Напалоханая варона і вераб’я баіцца.
Нашто богу маліцца, — ён нас і так баіцца.
Не баішся ківа, пабаішся кія.
Не бойся таго сабакі, што брэша, а бойся таго, што лашчыцца.
Не руш чужога і не бойся нікога.
Не чапай нічога і не бойся нікога.
Пужаная варона <і> куста баіцца.
Хто капейкі не беражэ, таго рубель баіцца.

Kamunikat.org

Бегчы. Добрая слава на паліцы ляжыць, а благая па дарожцы бяжыць.
На лаўца і звер бяжыць.
Нязнайка ляжыш», а знайка бяжыць.
Пад ляжачы камень вада не цячэ (не пацячэ, не бяжыць, не пабяжыць).

Бедачок. Як багаты памрэ, па тры з хаты прэ, а як бедачок — толькі поп ды дзячок.

Бедка. Малыя дзеткі — малыя бедкі <падрастуць дзеткі — падрастуць і бедкі>.

Бедны. Багатаму шкада (шкода) карабля, а беднаму — кашаля.
Багаты дзівіцца, чым бедны жывіцца.
Беднаму (няшчаснаму) Івану няма нідзе талану.
Калі беднаму жаніцца, <то і> ноч кароткая.
Няхай багаты дзівіцца, чым бедны жывіцца.
Пакуль (покуль) з багатага пух, то (дык) з беднага дух.
Як багаты памрэ, то і апошні з хаты прэ, а як бедны худачок — толькі попік ды дзячок.

Белы. Урадзілася цяля з белаю лацінкаю на лбе, так яно і памрэ.
Ядзім хлеб траякі: чорны, белы і ніякі.

Бераг. Ціхая вада берагі мые.

Берагчы. Беражонага <і> бог беражэ.
Капейка рубель беражэ.
Хто капейкі не беражэ, таго рубель баіцца.

Бервяно. Бачым сучок у воку брата свайго, а бервяна ў сваім не заўважаем.
У чужым воку саломку (саломінку) бачым, а ў сваім <і> бервяна не заўважаем.

Біцца. З багатым не варта судзіцца, а з дужым біцца.
Паны б'юцца, а ў мужыкоў чубы трашчаць.

Біць. Даюць — бяры, б'юць — уцякай.
Дурня і ў царкве б'юць.
За <аднаго> бітага двух нябітых даюць.
За спрос не б'юць у нос.
Карову б'юць за зык, а бабу за язык.
Кошку б'юць — нявестцы намёкі даюць.
Сама сябе раба б'е, калі (што) нячыста жне.
Як даюць, то бяры, а як б'юць, то ўцякай.

Благата. Добраму чалавечку добра і ў запечку <а благой (якой) благаце дрэнна і на куце>.

Благі. Добраму чалавечку добра і ў запечку <а благой (якой) благаце дрэнна і на куце>.
Добрая слава на паліцы ляжыць, а благая па дарожцы бяжыць.

Блізка. Блізка (блізкі) локаць, ды (а) не ўкусіш.
Блізка відаць, ды далёка дыбаць.
Гусі нізка — зіма блізка.
Свая кашуля (сарочка, рубашка) бліжэй да цела.
Цярпі, Грышка, карчма блізка.
Што дзень — бліжэй да смерці.

Блізкі. Блізка (блізкі) локаць, ды (а) не ўкусіш.
Здраднік за агрызкі прадасць родных і блізкіх.

Блін. Калі абора цячэ, гаспадыня бліны пячэ, а калі гумно цячэ, гаспадар з хаты ўцячэ.

Kamunikat.org

Першы блін выйшаў камяком.

Блішчаць. Золата і ў смецці (у попеле) блішчыць.
Не ўсё тое золата, што блішчыць.

Блудзіць. Хто пытае, той не блудзіць.

Боб. Дзяк не поп, бярэ і боб.
Хто ў боб, <а> хто ў гарох <а хто (ты) у сачыўку>.

Бог. Бадлівай карове бог рог не дае.
Без бога ні да парога.
Беражонага <і> бог беражэ.
Бога хвалі і чорта не гняві.
Бог даў, бог і ўзяў.
Бог лесу не зраўнаваў, а то людзей ты зраўнуеш.
Бог лесу не зраўняў, не тое што людзей.
Бог не без літасці, казак не без шчасця.
Бог не выдасць (не дасць, не папусціць, не прадасць), свіння не з’есць.
Бог не роўна дзеліць.
Бог не цяля, бачыш» (пазнае) круцяля.
Бог сіротак любіць, але долі не дае.
Бог тройцу любіць.
Бог цярпеў і нам вялеў.
Бог шэльму меціць.
Ведаў бог, каму не даў рог.
Госць у дом, бог у дом.
Да бога высока, да цара (да пана) далёка.
Дай божа (бог) нашаму цяляці ваўка (воўка) спаймаці (з’есці).
Дай божа, каб усё было гожа, а што нягожа — не дай божа.
Дай божа ў добры час сказаць, а ў ліхі (нядобры) памаўчаць.
Дасхц, бог дзень, дасць і полудзень (хлеб, ежу, пажытак).
Даў бог цяля, ды не даў хлява.
Дзе госць, там і бог ёсць.
Загадай дурню богу маліцца, дык ён і лоб разаб’е.
Застаў дурня богу маліцца, дык ён лоб разаб’е.
Зляпіў бог душу — ні ў пень, ні ў грушу.
<І> бога хвалі і чорта не гняві.
На бога спадзявайся, а (ды) сам не давайся (не агінайся, не зявай).
На каго бог, на таго і людзі.
На табе, божа (нябожа), што нам (мне) нягожа.
Нашто богу маліцца, — ён нас і так баіцца.
Не дай бог свінні рог, а мужыку панства.
Не святыя (не багі) гаршкі лепяць.
Пакуль да бога, дык (то, так) чорт душу выме.
Пашлі дурня богу маліцца, дык ён лоб разаб’е.
Першая жонка ад бога, другая ад людзей, а трэцяя ад чорта.
Плакаў, плакаў, а бог быў аднакаў, пачаў танцаваць, пачало шанцаваць.
Смачны жабе арэх, ды зубоў бог не даў.
Сцеражонага <і> бог сцеражэ.
У бога дзён многа.
Усе <мы> пад богам ходзім.
Уткні мяне, божа, куды мне не трэба.
Хто па ядзе (пад’еўшы) не аддыша, таго бог за свінню запіша.
Хто рана ўстае, таму <і> бог дае.
Чым чорт не жартуе, калі (пакуль) бог спіць.

Kamunikat.org

<Што> дзень (дзянёк) пражыў, то і дзякуй богу.
Як трывога, тады (дык) да бога.

Божа. Гл. бог.

Бойка. Калі пайшоў у бойку, дык чуба не шкадуй.
Пайшоў у бойку, чупрыны не шкадуй.
Пасля бойкі кулакамі (рукамі) не махаюць.

Бок. Бойся быка спераду, каня ззаду, а дурня — з усіх чатырох бакоў.
Кось-кось да аброку, а потым кіем па боку.
Мінуліся тыя рою, калі паны браліся ў бокі.

Бокам. Хто глядзіць вокам, той не пойдзе бокам.

Болей. Гл. больш.

Болька. Чужая болька (рана) не баліць.

Больш, болей. Вось табе (вам) хамут і дуга, <і, а> я табе (вам) <болын, болей> не слуга.
Далей у лес — болей дроў.
Меней (менш) гавары — болей (больш) пачуеш.
Паранены звер страшны (яшчэ больш небяспечны).
Пераначуем, болей пачуем.
Раней устанеш — болей зробіш.
Чым далей у лес, тым болей (больш) дроў.

Большы. Малыя дзеці — малы клопат <большыя дзеці — большы клопат >.
Хай конь думае: у яго галавая большая (вялікая).

Боляча. <І> адтуль горача (гарачо), <і> адсюль боляча (балячо).

Бор. Кожная сасна свайму бору песню спявае.

Боршч. Еш пірог (боршч) з грыбамі, а язык трымай за зубамі.

Босы. Калі маеш грошы, то не будзеш босы.
Служка ў лапцях, а я (пан) босы.

Бот. Бот лапцю не пара.
На назе бот скрыпіць, а ў гаршку трасца кіпіць.
Шавец заўсёды <ходзіць> без ботаў.
Шавец у падзёртых ботах ходзіць.

Бочка. <Адна> лыжка дзёгцю псуе бочку мёду.
Бяздоннай бочкі (бяздонную кадушку) не напоўніш.

Брат. Бачым сучок у воку брата свайго, а бервяна ў сваім не заўважаем.
Брат любіць сястру багатую, а мужык (муж) жонку здаровую.
Добры сусед раднейшы за роднага брата.

Брахаць. Брахаць — не цэпам махаць.
На голага <і> сабакі брэшуць.
На смелага сабакі брэшуць, а баязлівага рвуць.
Не бойся таго сабакі, што брэша, а бойся таго, што лашчыцца.
Сабака брэша — вецер носіць.
Як сабаку кормяць, так сабака і брэша.

Брацішка. У **кар Цішкі няма брацішкі.**

Брацца. Мінуліся тыя рокі, калі паны браліся ў бокі.

Браць. Воўк і лічанае бярэ.
Воўк каля (паблізу) свайго логава не бярэ (не шкодзіць).
Даюць — бяры, б’юць — уцякай.
Дзіця за руку бярэш — маці за сэрца.
Дзяк не поп, бярэ і боб.
Едзеш на дзень, бяры хлеба на тыдзень.

Kamunikat.org

За спрос платы не бяруць.
Прыйшоў Мікола, не пытай ні ў кога, бяры сявеньку і (ды) сей памаленьку.
Смеласць (храбрасць, адвага) гарады бярэ.
Стары кажа на глум, а малады бярэ на вум.
Як даюць, то бяры, а як б'юць, то ўцякай.

Брод. З чужога воза і сярод гразі (броду) злазь (злазяць, злезеш).
Не ведаючы (не зведаўшы) броду, не суньса ў воду.

Брудны. Бруднае (паганае) да чыстага не прыстае (не прыстане).

Брыгадзір. Брыгадзір капейкі не варт, калі чарцы рад.

Брытва. Калі (як) топішся, дык (то) за брытву хопішся (ухопішся).
Хто топіцца, той за брытву хопіцца.

Брэх. Вялікага сабакі вялікі брэх.

Бубен. Славен бубен за гарамі.

Будавацца. Не адразу Масква будавалася.

Будан. З мілым (з любым) рай і ў шалашы (у будане).

Будзе. Гл. быць.

Бузіна. У агародзе (гародзе) бузіна, а ў Кіеве дзядзька.

Бура. Хто сее (пасее) вецер, той пажне буру.

Бываць. Дзвюм смерцям (смярцям) не бываць, <а> адной не мілаваць.

Бык. Бойся быка спераду, каня ззаду, а дурня — з усіх чатырох бакоў.
Карова целіцца, а ў быка зад баліць.

Быць. Альбо дожджык, альбо снег, альбо будзе, альбо не.
Апёкшыся на малацэ, дык і на халодную ваду дзьмуць будзеш.
Без мяне мяне жанілі (ажанілі) <мяне дома не было>.
Будзе <калі-небудзь, некалі> і на нашай (маёй, тваёй) вуліцы свята.
Будзе (прыйдзе) і на крапіву мароз.
Будзе час — будзе і квас.
Будзеш усё ведаць, хутка (скора) пастарэеш (састарышся, стары зробішся).
Будзьце як дома, але і не забывайце, што ў гасцях.
Была б (абы) шыя, <а> хамут знойдзецца.
Была б дзеўка, ды певень запеў, як радзілася.
Было б балота, а чэрці знойдуцца.
Было што піць і есці, але прынукі не было.
Быў конь, ды з'ездзіўся.
Быўшы ля мукі, запылішся.
Быць бычку на вяровачцы (на лычку).
Гадуй, мядзведзь, дзеці, каб было за кім сядзеці.
Гэта яшчэ (толькі, пакуль) кветачкі, а ягадкі наперадзе (уперадзе, яшчэ будуць).
Дай божа, каб усё было гожа, а што нягожа — не дай божа.
Да цябе (да вас) не п'юць, не кажы (не кажыце) здароў будзь.
Дзе быў (хадзіў), там <цяпер, ужо> няма.
Дыму без агню не бывае.
З вялікага грому <часамі, заўсёды> малы дождж <бывае>.
Каб не ежка ды адзежка, была б грошай поўна дзежка.
Казала ліха, што не быць дабру.
Калі заб'еш бабра, то не будзе табе дабра.
Калі маеш грошы, то не будзеш босы.
Колькі вяровачцы ні віцца, а канцу быць (канец будзе).
Ліха без дабра не бывае.

Kamunikat.org

Млын меле — мука будзе, язык меле — бяда будзе.
Напрасткі <адна> варона лятае, затое (ды) <ніколі> дома не бывае.
Насільна мілы (міл, любы, люб) не будзеш.
Не будзе Гірша (-ы), <дык> будзе чорт іншы.
Не будзь горкім і не будзь салодкім, — горкае траплююць, а салодкае праглынуць.
Не будзь ні войтам, ні панам — не будзеш чалавекам паганым.
Не будзь салодкі, а то праглынуць, не будзь горкі, а то праплююць.
Не да цябе п'юць, не кажы здароў будзь.
Няма нічога тайнага (патайнага), каб не стала (што не стала б, каб не было) яўным.
Няма той хаткі, дзе б (каб) не было звадкі.
Пайшоў (зарадзіў) драсён — не будзе (не жджы) красён.
Памалу едучы, далей будзеш.
Паціху едзеш — далей будзеш.
Перамелецца — мука будзе.
Плакаў, плакаў, а бог быў аднакаў, пачаў танцаваць, пачало шанцаваць.
Працу палюбіш — чалавекам будзеш.
Прыбяры пень, дык і ён будзе прыгожы.
Сей у гразь — будзеш князь.
Сем гадоў мак не радзіў, а голаду не было.
Сілай мілы не будзеш.
Скора састарышся, як усё будзеш ведаць.
Усяго было даволі, толькі прынукі не было.
Усякая будзе гаспадыня, калі <мукі> поўная скрыня.
Хоць плюй у вочы, а ён кажа (скажа, будзе гаварыць), што дождж ідзе.
Хто заб'е бабра, не будзе мець дабра.
Цішэй едзеш — далей будзеш.
Цярпі, казак, атаманам будзеш.
Чакай, баба, Пятра — будзеш сыр есці.
Чакай, цётка, Пятра — будзеш сыр есці.
Чаму быць, таго не мінаваць.
Чорт бяду перабудзе — адна згіне, дзесяць будзе.
Чые бычкі ні былі б, абы нашы цяляткі.
Чым чорт не араў, тым <і> сеяць не стаў (не будзе).
Шлюб <быў> пад плотам, а вяселле потым.
Што <будзе> міру, тое (то) і бабінаму сыну.
Што будзе, тое (то) будзе, <а> Саўка (Грышка) на куце не будзе.
Што было, тое (то) сплыло.
Які б ні быў Панцялей, а жыць весялей.
Як не ела душа часнаку, пахнуць не будзе.

Бычок. Быць бычку на вяровачцы (на лычку).
Чые бычкі ні былі б, абы нашы цялят кі.
Як (калі) удасца жарабё (бычок) з лысінкай, дык і здохне (састарэе) такім (з лысінкай).

Бяда. Адна бяда не ідзе, другую за сабой вядзе.
Бяда адна не ходзіць <за сабою другую водзіць>.
Запас бяды не чыніць.
Іскру тушы да пажару, бяду адводзь да ўдару.
Калі хлеб у возе, то няма бяды ў дарозе.
Млын меле — мука будзе, язык меле — бяда будзе.
На бяду мала трэба.

Kamunikat.org

Не шукай бяды, яна <сама> цябе знойдзе.
Сем бед — адзін атвет.
Сем бед за раз — адзін адказ.
Слязамі (слязьмі) гору (бядзе) не паможаш.
Чорт бяду перабудзе — адна згіне, дзесяць будзе.
Чужую бяду рукамі (і пальцам) развяду.
Шчасце адно не ходзіць, бяду за сабою водзіць.

Бяднець. Дзе людзі бяднеюць, там паны багацеюць.

Бяздонны. Бяздоннай бочкі (бяздонную кадушку) не напоўніш.

Бязлюддзе. На бязлюддзі і поп чалавек.

Бязногі. Дзе нянек многа, там дзіця бязнога (мурзатае).

Бязрыб'е. На бязрыб'і і рак рыба.

Бярлога. Два мядзведзі ў адной бярлозе не зімуюць.

Вада. Апёкшыся малаком, ваду студзяць.
Апёкшыся на малацэ, дык і на халодную ваду дзьмуць будзеш.
Апёкшыся на малацэ, <і> на ваду дзьмеш (дзьмухаеш).
Вады не засіліш не паварушыўшыся, рыбкі не зловіш не памачыўшыся.
Вясною вядро (кораб, цэбар) вады, а лыжка гразі, а восенню лыжка вады, а вядро (кораб, цэбар) гразі.
Да пары збан (жбан) воду носіць <ручка (вушка) адарвецца — збан паб'ецца>.
Зваранай рыбе вада не патрэбна.
З хараства вады не нап'ешся.
Калі бацька рыбак, то і сын глядзіць на ваду.
Каля (ля) вады <ходзячы> намочышся.
Кожны чорт на сваё кола ваду цягне.
Магдалена — вады па калена.
На тое і шчупак у моры (у вадзе), каб карась не драмаў.
Не зведаўшы броду, не суньця ў воду.
Не тады вучацца плаваць, калі вада ў рот плыве.
Пад ляжачы камень вада не цячэ (не пацячэ, не бяжыць, не пабяжыць).
Рукі пабрудзіш — вадою адмыеш, душу забрудзіш — і мыла не паможа.
Рыба любіць ваду.
Усякі чорт на сваё кола ваду цягне.
У ціхай вадзе чэрці водзяцца.
Хто апарыцца на малацэ, той і на ваду дзьмухае.
Ціхая вада берагі мые.
Ціхая вада грэблю рве.

Вадзіца. На грамніцы нап'ецца певень вадзіцы.
Чым за морам віно піць, лепш (лепей) з Нёмана (у Нёмане) вадзіцу.
Як на грамніцы нап'ецца певень вадзіцы, дык на Юр'я наесца вол травіцы.

Вадзіцца. У ціхай вадзе чэрці водзяцца.
У ціхім балоце чэрці водзяцца (вядуцца).

Вадзіць. Адна бяда не ходзіць <другую за сабою водзіць>.
Шчасце адно не ходзіць, бяду за сабою водзіць.

Вазіць. Любіў катацца, любі і саначкі вазіць.
Любіш катацца, любі і саначкі вазіць.

Вазок. На чыім возе (вазку, коніку) едзеш, таму і песню (песеньку, песенькі) спявай (пей, вядзі).

Kamunikat.org

Вайна. Вайна ўсё спіша.
Каму вайна, а каму военка.
У голад <людзі> намруцца, а ў вайну налгуцца.

Варажыць. Можа надвое варожа.

Варона. Бывала, варона лапці абувала, а цяпер грак ходзіць так.
Варона з кала — сем на кол.
Варона з куста, а пяць на куст.
За добрым мужам і варона жона, а за кепскім і княгіня загіне.
Мужык глядзіць, як варона, а хіцер, як чорт.
Напалоханая варона і вераб'я баіцца.
Напрасткі <адна> варона лятае, затое (ды) <ніколі> дома не бывае.
Папаўся ў вароны, то крычы, як воны.
Пужаная варона <і> куста баіцца.
Убіўся ў вароны, каркай так, як і оны.
Цаляеш у варону, а пападаеш у карову.

Варонка. На чужой старонцы рад сваёй варонцы.

Вароты. Займі чорта ад варот, дык ен цераз плот.
Ты з варот, а ён цераз плот.

Варта. З багатым не варта судзіцца, а з дужым біцца.
Купіў не купіў, а патаргавацца (патаргаваць) можна (варта).

Варты. Аўчына вырабу не варта.
Брыгадзір капейкі не варт, калі чарцы рад.
Варта шкурка вырабу.
Не варта шкурка вырабу.

Варыцца. Мужык з жонкай сварыцца, калі трасца ў гаршку варыцца.

Варыць. Ганчар гаршкі лепіць, а сам у чарапку <есці> варыць.
Не той піва п'е, хто варыць.

Вастрыць. Вастры зуб аб зуб і розум аб розум.

Вата. Што кажух, то не вата, <а> што капуста, то не гарбата.

Ваяка. Ішоў ваякам, а назад ракам.

Ведаць. Абедаў, а жывот не ведаў.
Будзеш усё ведаць, хутка (скора) пастарэеш (састарышся, стары зробішся).
Ведае (знае) кошка, чыё сала з'ела.
Ведаў бог, каму не даў рог.
Ёсць хлеб — ядзім, а няма — глядзім, сёння паабедаем, а як заўтра — не ведаем.
І без папа ведаю (ведаем, знаю, знаем), што ў нядзелю свята.
Каб ведаў чалавек, дзе спатыкнецца, то пераступіў бы тое месца.
Каб (калі б) ведаў, дзе паваліўся (упадзеш), <там, дык, то> саломкі падаслаў бы.
Каб пазнаць (ведаць) чалавека, <дык> трэба з'есці з ім пуд солі.
Камедыя, хто не ведае, а хто і ведае, дык усё роўна камедыя.
Не ведаючы (не зведаўшы) броду, не суньсяў ў воду.
Ніхто не ведае, як хто абедае.
Сем гадоў нявестка жыла, а не ведала, што сучка свёкрава без хваста.
Сем гадоў нявестка жыла замужам і не ведала, што ў свёкра сучка без хваста.
Скора састарышся, як усё будзеш ведаць.
Хто б дзятла пазнаў (ведаў), каб не яго <доўгі> нос.

Везці. Не конь вязе, а дарога.

Век. Век жыві — век вучыся <а дурнем памрэш>.

Kamunikat.org

Век зжыць — не мех сшыць.

Два вякі я жыць не збіраюся.

На вяку (жывучы) усяго нажывеш — і Кузьму татам назавеш.

На наш век дурняў хопіць.

Работы ніколі (век) не пераробіш.

Скрыпучая вярба два вякі жыве.

Векавуха. Няма злей асенняй мухі і дзеўкі-векавухі.

Верабей. Напалоханая варона і вераб'я баіцца.

На сваім сметніку і певень (верабей) гаспадар.

Слова не верабей, выпусціў — не зловіш.

Старога вераб'я на мякіне не зловіш (не падманеш, не правядзеш).

Увосень і верабей багаты.

Верыць. Веру Яўмен», а грошы кладзі ў кішэню.

Масква слязам не верыць.

Не вер каню ў дарозе, а жонцы дома.

Весела. Які б ні быў Панцялей, а жыць весялей.

Веснавы. Ласкавае слова што дзень ясны (веснавы).

Весці. Адна бяда не ідзе, другую за сабой вадзе.

Гаспадарку весці — не лапці плесці.

На чыім возе (вазку, коніку) едзеш, таму і песню (песеньку, песенькі) спявай (пей, вядзі).

Весціся. У каго дабро вядзецца, у таго і певень нясецца.

У ціхім балоце чэрці водзяцца (вядуцца).

Вецер. Куды вецер, туды і дым.

Напроці ветру не падзьмеш.

Сабака брэша — вецер носіць.

Слова вецер, а пісьмо грунт.

Хто сее (пасее) вецер, той пажне буру.

Вечар. Раніца мудрэйшая (мудрэй) за вечар.

Вечны. Чужая яечня не вечна.

Відаць. Ад ліха ціха, дабра не відаць.

Блізка відаць, ды далёка дыбаць.

Хоць і відаць, але далёка дыбаць.

Вінаваты. Не плаціць багаты, а вінаваты.

Віно. Чым за морам віно піць, лепш (лепей) з Нёмана (у Нёмане) вадзіцу.

Вісець. Ці за адну нагу вісець, ці за дзве — адна ласка.

Віцца. Колькі вяровачцы ні віцца, а канцу быць (канец будзе).

Як вяровачцы ні віцца, а канцу паявіцца.

Віць. Колькі вяровачку ні віць, канец будзе.

Военка. Каму вайна, а каму военка.

Воз. Баба з воза — каню (кабыле) лягчэй.

З чужога воза і сярод гразі (броду) злазь (злазяць, злезеш).

Калі хлеб у возе, то няма бяды ў дарозе.

На чыім возе (вазку, коніку) едзеш, таму і песню (песеньку, песенькі) спявай (пей, вядзі).

Што з воза ўпала, тое (то) прапала.

Воін. Адзін у полі не воін.

Войт. Не будзь ні войтам, ні панам — не будзеш чалавекам паганым.

Вока. Бачым сучок у воку брата свайго, а бервяна ў сваім не заўважаем.

Воран ворану вачэй не выклюе.

Вочы па яблыку, <а> галава з арэх.

Kamunikat.org

Грозен (грозны) рак, ды (але) ззаду вочы.
Грозны рак, ды дзе ў яго вочы?
Груган гругану вока (вачэй) не выдзеўбе (не дзяўбе, не клюе).
З вачэй (з воч) далоў і з сэрца вон.
Крумкач крумкачу вока не выдзеўбе.
Любіў рак жабу, аж вочы выеў.
Не той друг, што мёдам мажа, а той, хто праўду ў вочы кажа.
Пакуль (покі) сонца ўзыдзе, раса вочы выесць.
Панскае вока каня тучыць (гадуе).
Праўда вочы коле.
Ранняя птушка (птушачка, пташачка) зубкі (крылкі) цярэбіць, а позняя вочы працірае.
Сорам не дым, вачэй (вочы) не выесць.
У айчыма чэрці пад вачыма.
У разумнага вочы і на патыліцы сядзяць.
У страху вочы вялікія.
У сямі нянек дзіця без вока (без носа).
У чужым воку саломку (саломінку) бачым, а ў сваім <і> бервяна не заўважаем.
Хоць плюй у вочы, а ён кажа (скажа, будзе гаварыць), што дождж ідзе.
Хто глядзіць вокам, той не пойдзе бокам.
Хто старое ўспомніць (успамяне, памяне), таму вока вон.

Вол. Адзін з'еш хоць вала, <дык> адна хвала <а пакрысе, ды ўсе>.
Гора табе, воле, калі цябе карова коле.
Гутар, гутар, а валы ў жыта.
Стары вол (конь) баразны не псуе (не сапсуе).
Як на грамніцы нап'еццa певень вадзіцы, дык на Юр'я наесца вол травіцы.

Волас. Волас сівее, розум слабее.
Зняўшы галаву, па валасах не плачуць.
Сівізна ў валасы, <а> д'ябал у рабро.
У бабы валасы доўгія (волас доўгі), а розум кароткі (памяць кароткая).

Вольны. Вольнаму воля, <а> шалёнаму поле (уратаванаму рай).

Воля. Вольнаму воля, <а> шалёнаму поле (уратаванаму рай).
Дай жонцы (бабе) волю — завядзе ў няволю.

Вон. З вачэй (з воч) далоў і з сэрца вон.
Пустазелле з поля вон.
Хто старое ўспомніць (успамяне, памяне), таму вока вон.

Вораг. Язык мой — вораг мой.

Воран. Воран ворану вачэй не выклюе.

Восем. Увосень — работ восем.

Восень. Восень на рабым кані ездзіць.
Вясною вядро (кораб, цэбар) вады, а лыжка гразі, а восенню лыжка вады, а вядро (кораб, цэбар) гразі.
Куранят увосень (восенню) лічаць.

Воўк. Адальюцца воўку авечыя слёзкі (слёзы).
Ваўка (воўка) ногі кормяць.
Ваўкоў (ваўка, воўка) баяцца — у лес не хадзіць.
Воўк і лічанае бярэ.
Воўк казе не таварыш.
Воўк каля (паблізу) свайго логава не бярэ (не шкодзіць).

Воўк ліняе, ды нораву не мяняе.
Воўк сабакі не баіцца, але звілі не любіць.
Дай божа (бог) нашаму цяляці ваўка (воўка) спаймаці (з’есці).
Дарма (задарма) і каза < ваўку> не скача.
Дзе воўк радзіўся, там і куст яму міл.
З ваўкамі жыць — па-воўчы (па-воўчаму, па-ваўчынаму) выць.
Колькі (як) ваўка (воўка) ні кармі, <а> ён ў лес глядзіць (паглядае).
На воўка памоўка, а мядзведзь цішком.
Насіў воўк, панеслі і ваўка.
Ні калёс, ні атос, а воўк кабылу панёс.
Няма лесу без ваўка.
Пашкадаваў воўк кабылу < пакінуў хвост ды грыву>.
Пра воўка (аб воўку) памоўка, а ён <і сам> тут.
Работа (праца, справа) не воўк, у лес не ўцячэ (не збяжыць, не пабяжыць).
Цягаў (цягнуў) воўк, пацягнулі і воўка.
Як ваўка ні кармі, а яго ў лес цягне.

Воўна. З паршывай (шалудзівай) авечкі хоць шэрсці (воўны, поўсці) клок (касмык).
Пайшоў па воўну, а вярнуўся стрыжаны (пастрыжаны, астрыжаны).

Воўчы. Воўчы дух (воўчае насенне) да лесу цягне.

Вочка. Бачна па вочках, што ходзіць па ночках.
Ранні зайчык зубкі цярэбіць, а позні вочкі прадзірае.

Вош. Без струманту (без снасці) і вошы (гніду) не заб’еш.

Вугал. Дома і вуглы памагаюць.
Злодзей хоць вуглы пакіне, а агонь усё забярэ.
Не красна хата вугламі, а пірагамі.
У сваёй хаце (у сваім доме) і вуглы (сцены) памагаюць.

Вузел. Адной рукой і вузла не завяжаш.
Дзе толькі мужык з слаўцом, там за ім пуга з вузлом.

Вуліца. Будзе <калі-небудзь, некалі> і на нашай (маёй, тваёй) вуліцы свята.
Прыйдзе і на нашу вуліцу свята.
Скажы курыцы, дык яна па ўсёй вуліцы.

Вум. Стары кажа на глум, а малады бярэ на вум.

Вус. Служыў да вуса, служы і да барады.

Вусны. На чужыя вусны не накінеш хусты.

Вуха. Для мілага друга і завушнічка з вуха.
І сцены маюць вушы.
І ў сцен ёсць вушы.
Каб сонца засланіць, вушэй асліных мала.
Хто парася (парасё) украў, у таго ў вушах (увушшу) пішчыць.

Вучоны. Не вучы вучонага.

Вучыцца. Век жыві — век вучыся <а дурнем памрэш>.
Вучыцца ніколі не позна.
Не тады вучацца плаваць, калі вада ў рот плыве.

Вучыць. Людзі і мядзведзя вучаць.
Не вучы вучонага.
Не вучы рыбу плаваць.
Не кручаны — не рэмень (не рамень), не вучаны — не чалавек.
Яйцо курыцы не вучыць.
Яйцо (яйка) курыцу вучыць.

Kamunikat.org

Вушка. Да пары збан (жбан) ваду носіць <ручка (вушка) адарвецца — збан паб’ецца>.

Вы. Вось вам хамут і дуга, <і, а> я вам <болей> не слуга.
Да цябе (да вас) не п’юць, не кажы (не кажыце) здароў будзь.
Не да вас п’юць, не кажыце здароў будзь.

Выбівацца. Клін выбіваецца клінам.

Выбіваць. Клін клінам выбіваюць (выганяюць).

Выбірацца. У прочкі выбірайся, а жыта сей.

Выбіраць- Выбірай жонку не на ігрышчы, а на іржышчы.
Не выбірай дзеўку ў карагодзе, а ў агародзе.
Не хвалі каня запрагаючы, а дзеўку выбіраючы.
Смерць і радзіны не выбіраюць гадзіны.

Выбіць. На вытаптанай (выбітай, торнай) дарозе трава не расце.

Выганяць. Клін клінам выбіваюць (выганяюць).

Выгнаць. Добры гаспадар і сабаку з двара (з хаты) не выганіць у такую нягоду (у такое надвор’е, у такі дзень).

Выдаць. Бог не выдасць (не дасць, не папусціш», не прадасць), свіння не з’есць.

Выдзеўбці. Груган груганy вока (вачэй) не выдзеўбе (не дзяўбе, не клюе).
Крумкач крумкачу вока не выдзеўбе.

Выдра. Усе бабры дабры, адна выдра ліхая.

Выесці. Любіў рак жабу, аж вочы выеў.
Пакуль (покі) сонца ўзыдзе, раса вочы выесць.
Сорам не дым, вачэй (вочы) не выесць.

Выйсці. Закон што ды шла, куды павярнуў, туды і выйшла.
Няма таго злога, каб не выйшла на добрае.
Першы блін выйшаў камяком.

Выкінуць. З песні слова не выкінеш.

Выкляваць. Воран ворану вачэй не выклюе.

Вылецець. Слова не верабей, выпусціў (выпусціш, вылеціць, вылецела) — не зловіш.

Вынесці. Вырас, а розуму не вынес.

Выняць. Пакуль да бога, дык (то, так) чорт душу выме.
Што ўложыць хам, <то> не выме і пан.

Выпадаць. Год на год не прыходзіцца (не выпадае).

Выпіць. Не піў — не мог, а выпіў — ні рук, ні ног.

Выправіць. Гарбатага магіла выправіць (выпрастае).

Выпрастаць. Гарбатага магіла выправіць (выпрастае).

Выпусціць. Слова не верабей, выпусціў (выпусціш, вылеціць, вылецела) — не зловіш.

Выраб. Аўчына вырабу не варта.
Варта шкурка вырабу.
Не варта шкурка вырабу.

Вырадак. Сям’я не без вырадка.
У сям'і не без вырадка.

Вырасці. Вырас, а розуму не вынес.
Вырас пад неба, а дурань як трэба.

Вырод. Няма роду без выроду.

Kamunikat.org

Вырубіць. Што напішаш (напісана) пяром, <то> не вырубіш (не высечаш) тапаром.

Высечы. Што напішаш (напісана) пяром, <то> не вырубіш (не высечаш) тапаром.

Высока. Высока лятаеш, але нізка сядзеш.
Да бога высока, да цара (да пана) далёка.

Вытаптаць. На вытаптанай (выбітай, торнай) дарозе трава не расце.

Выходзіць. У закаханай кухаркі няўдалая страва выходзіць.

Выць. З ваўкамі жыць — па-воўчы (па-воўчаму, па-ваўчынаму) выць.

Выцягнуць. Хвалі каня пасля дарогі, а пана — як выцягнуў ногі.

Выцяць. Захочаш сабаку выцяць (ударыць) — палку (кій) знойдзеш.

Вышэй. Вышэй пупа (пят, галавы) не падскочыш (не скочыш).
Вышэй <самога> сябе не скочыш (не падскочыш).

Вядро. Вясною вядро (кораб, цэбар) вады, а лыжка гразі, а восенню лыжка вады, а вядро (кораб, цэбар) гразі.

Вязаць. Няма лепш за той куток, дзе вязалі пупок.

Вялець. Бог цярпеў і нам вялеў.

Вялікі. Вялікага сабакі вялікі брэх.
Вялікаму каню — вялікі хамут.
Вялікаму караблю — вялікае <і> плаванне.
Вялік пень, ды дурань.
За вялікім пагонішся — і малое згубіш.
З вялікага грому <часамі, заўсёды> малы дождж <бывае>.
З вялікае хмары малы дождж.
Малы жук, ды вялікі гук.
Не ўсё (не заўсёды) кату масленіца <прыйдзе і вялікі пост>.
У страху вочы вялікія.
У чужых руках пірог вялік.
Хай конь думае: у яго галава балыная (вялікая).
Час — найлепшы (самы лепшы, добры, вялікі) доктар (лекар).

Вянец. Канец — дзелу вянец.

Вярба. На пахілую вярбу (на пахілае дрэва) козы скачуць.
Скрыпучая вярба два вякі жыве.

Вярнуцца. Ашуканствам можна свет прайсці, але назад не вернешся.
Круцячы, свет пройдзеш, але назад не вернешся.
Маной (няпраўдай, хітрасцю, круцельствам) свет пройдзеш (пяройдзеш), а (але, ды) назад не вернешся.
Пайшоў па воўну, а вярнуўся стрыжаны (пастрыжаны, астрыжаны).

Вярнуць. Пан за пана цягне (верне).

Вяровачка. Быць бычку на вяровачцы (на лычку).
Колькі вяровачку ні віць, канец будзе.
Колькі вяровачку ні віць, а канцу быць (канец будзе).
Як вяровачцы ні віцца, а канцу паявіцца.

Вяроўка. Прапала кароўка, прападай (няхай прападае) <і> вяроўка.

Вярцець. Круці не круці (не вярці), а трэба памерці.

Вяселле. Абыдзецца без марцыпанаў цыганскае вяселле.
Шлюб <быў> пад плотам, а вяселле потым.

Вясенні. Вясенні (вясновы) дзень год корміць.

Вясна. Адна ластаўка вясны не робіць.

Kamunikat.org

Вясною вядро (кораб, цэбар) вады, а лыжка гразі, а восенню лыжка вады, а вядро (кораб, цэбар) гразі.

Вясновы. Вясновы дзень год корміць.

Гаварыць. Гавары, ды не <ўсё> дагары.
Меней (менш) гавары — болей (больш) пачуеш.
Хоць плюй у вочы, а ён кажа (скажа, будзе гаварыць), што дождж ідзе.
Што ў каго (каму) баліць, той пра тое (аб тым) і гаманіць (гаворыць, крычыць).

Гад. Усякі (кожны) гад чужому грошу рад.

Гадаваць. Гадавала сава дзеці, ды няма на што глядзець
Гадуй, мядзведзь, дзеці, каб было за кім сядзець
Панскае вока каня тучыць (гадуе).

Гадзіна. Смерць і радзіны не выбіраюць гадзіны.

Гадзіць. Гасцям гадзі, але і сябе не галадзі.

Гадзюка. У гадзюкі няма іншай навукі, як кусаць.

Гадка. Гадка (гідка) з’есці і шкада кінуць.

Гадок. Што гадок, то і ядок (сынок).

Гай. Цешыўся старац, што перажыў марац, ажно ў маю нясуць яго да гаю.

Галава. Адна галава добра, а дзве <яшчэ> лепш (лепей).
Ад прыбытку галава не баліць.
Вочы па яблыку, <а> галава з арэх.
Вышэй галавы не падскочыш.
Галавою (ілбом) сцяны (сцяну, муру, мур) не праб'еш.
Гаманіць галава не баліць.
Еш селядца з галавою, за ўсё грошы плачаны.
За дурной галавой нагам неспакой (небалазе).
Зняўшы галаву, па валасах не плачуць.
З паклону (з паклонаў) галава (галоўка) не баліць.
Павінную галаву <і> меч не сячэ.
Розуму ў чужую галаву лапатай не накладзеш.
Рыба з галавы псуецца (загніваецца, пачынае гніць, гніе).
Хай конь думае: у яго галава большая (вялікая).
Што <ні> галава, то <і> розум.
Што ў цвярозага ў галаве (на розуме), то (тое) у п’янага на языку.

Галавешка. Адна галавешка і ў печы не гарыць, а дзве і ў полі не гаснуць.
Адна галавешка і ў печы не тлее (не гарыць).

Галадзіць. Гасцям гадзі, але і сябе не галадзі.

Галець. Дзень з алеем, а тыдзень так галеем.

Галіць. Ты яму «стрыжанае, а ён табе «пшена».

Галодны. Галоднай куме хлеб (сыр) наўме.
Галоднаму не спіцца, калі хлеб сніцца.
Галодны і каня з капытамі з’есць.
Сыты галоднаму не спагадае.

Галоўка. З паклону (з паклонаў) галава (галоўка) не баліць.

Гам. <І> сам не гам і другому не дам.
Як сабака на сене — і сам не гам і другому не дам.

Гаманіць. Гаманіць галава не баліць.
Што ў каго (каму) баліць, той пра тое (аб тым) і гаманіць (гаворыць, крычыць).

Ганчар. Ганчар гарыла лепіць, а сам у чарапку <есці> варыць.

Kamunikat.org

Гара. Гара з гарою не сходзіцца, а чалавек з чалавекам заўсёды.
Гара нарадзіла (радзіла) мыш.
Калі гара не ідзе да Магамета, то Магамет ідзе да гары.
Славен бубен за гарамі.
Ты на гару, а чорт за нагу.
Чалавек на гару, а чорт за нагу.
Як чалавек на гару, дык чорт за нагу.

Гараваць. Адны пануюць, другія гаруюць.

Гарачо. <І> адтуль горача (гарачо), <і> адсюль боляча (балячо).

Гарачы. Куй жалеза, пакуль гарачае.
Пражылі лета гарачае, пражывём і дзярмо сабачае.

Гарбата. Што кажух, то не вата, <а> што капуста, то не гарбата.

Гарбаты. Гарбатага магіла выправіць (выпрастае).
Хоць крывое ды гарбатае, абы слаўнае ды багатае.

Гарод. У агародзе (гародзе) бузіна, а ў Кіеве дзядзька.
Шукай жонку ў гародзе, а не ў карагодзе.

Гарох. Жывём (жыву) як <той> гарох пры дарозе — хто ідзе, той і скубе.
Хто ў боб, <а> хто ў гарох <а хто (ты) у сачыўку>.

Гаршчок. Ганчар гаршкі лепіць, а сам у чарапку <есці> варыць.
Мужык з жонкай сварыцца, калі трасца ў гаршку варыцца.
Называй хоць гаршком, толькі ў печ не стаўляй.
На назе бот скрыпіць, а ў гаршку трасца кіпіць.
Не святыя (не багі) гаршкі лепяць.
Няхай хоць гаршком завуць, абы ў печ не ставілі.
Пасмяяўся гаршчок з катла.
Хоць гаршком заві (называй), адно (толькі, а) у печ не стаўляй (не стаў).

Гарэлачка. Горкая гарэлка (гарэлачка), але п'юць, дрэнна замужам, але ідуць.

Гарэлка. Гарэлка да дабра не давядзе.
Горкая гарэлка (гарэлачка), але п'юць, дрэнна замужам, але ідуць.
Маеш дачку — трымай гарэлку ў глячку.

Гарэць. Адна галавешка і ў печы не гарыць, а дзве і ў полі не гаснуць.
Адна галавешка і ў печы не тлее (не гарыць).
Без падпалу дровы не гараць.
Калі хата гарыць, не да пацераў.
На злодзеі шапка гарыць.
Пень гарэў, а чорт хвост пагрэў.

Гасіць. Пажар (агонь) агнём не тушаць (не гасяць).

Гаснуць. Адна галавешка і ў печы не гарыць, а дзве і ў полі не гаснуць.

Гаспадар. Без гаспадара гумно плача, а без гаспадыні хата.
Без гаспадара дом сірата.
Добры гаспадар і сабаку з двара (з хаты) не выганіць у такую нягоду (у такое надвор'е, у такі дзень).
З добрым гаспадаром нажывешся, з дрэнным гора набярэшся.
Калі абора цячэ, гаспадыня бліны пячэ, а калі гумно цячэ, гаспадар з хаты ўцячэ.
На сваім сметніку і певень (верабей) гаспадар.
Хто ў лесе не злодзей, той дома не гаспадар.

Гаспадарка. Гаспадарку весці — не лапці плесці.

Гаспадыня. Без гаспадара гумно плача, а без гаспадыні хата.
Госць на парог — гаспадыня за пірог.

Kamunikat.org

Калі абора цячэ, гаспадыня бліны пячэ, а калі гумно цячэ, гаспадар з хаты ўцячэ.

Усякая будзе гаспадыня, калі <мукі> поўная скрыня.

Як мукі скрыня, дык і свіння гаспадыня.

Гасподзь. Гасподзь не без міласці, а казак не без долі.

Гасцяваць. Госць мала гасцюе, ды багата бачыць.

Гатовы. Голы збірайся, голы гатоў.

Гаўрыла. Не адзін Гаўрыла <што> у Полацку.

Гідка. Гідка з’есці і шкада кінуць.

Гірша. Не будзе Гірша (-ы), <дык> будзе чорт іншы.

Глум. Стары кажа на глум, а малады бярэ на вум.

Глуха. У каго кашаль, той і красен <і ў роце не суха, і ў хаце не глуха>.

Глухі. Глухім два разы ў касцёле не звоняць.

Глухому дзве абедні не служаць.

Для глухога дзвюх абедзень не служаць.

Глыбока. Рыба шукае, дзе глыбей, а чалавек, дзе ляпей (лепей, лепш).

Ціхая свіння глыбока рые (капае).

Глыбокі. Ціхая свіння глыбокі корань рые.

Глядзець. Гадавала сава дзеці, ды няма на што глядзець

Давялося свінні на неба глядзець.

Дараванаму (дарованаму, дармоваму) каню ў зубы не глядзяць.

Есць хлеб — ядзім, а няма — глядзім, сёння паабедаем, а як заўтра — не ведаем.

Калі бацька рыбак, то і сын гладзіць на ваду.

Колькі (як) ваўка (воўка) ні кармі, Са> ён у лес глядзіць (паглядае).

Мужык глядзіць, як варона, а хіцер, як чорт.

На сонца ўсе роўна гладзім, ды не ўсе роўна бачым.

Хто глядзіць вокам, той не пойдзе бокам.

Хто на чым сядзіць, той таго і глядзіць.

Глячок. Маеш дачку — трымай гарэлку ў глячку.

Гнаць. Старога хвалі, ды з двара гані

Гніда. Без струманту (без снасці) і вошы (гніду) не заб’еш.

Гніллё. Прыйдзе Ілья — наробіць гнілля.

Гніць. Рыба з галавы псуецца (загніваецца, пачынае гніць, гніе).

Гной. Дзе гной, там і лой.

За пчолкаю — у мёд, за жукам — у гной.

Гнявіць. З кім жыць, таго не гнявіць.

<І> бога хвалі і чорта не гняві.

Гняздзечка. Якая птушка, такое і гняздзечка.

Гняздо. Усякая птушка сваё гняздо бароніць.

Год. Абяцанага тры гады чакаюць.

Год на год не прыходзіцца (не выпадае).

Вясенні (вясновы) дзень год корміць.

Лета год корміць.

Летні дзень год корміць.

Сем гадоў мак не радзіў, а голаду не было.

Сем гадоў нявестка жыла, а не ведала, што сучка свёкрава без хваста.

Сем гадоў нявестка жыла замужам і не ведала, што ў свёкра сучка без хваста.

Што <ні> год, то ўдод.

Kamunikat.org

Гожа. Дай божа, каб усё было гожа, а што нягожа — не дай божа.

Голад. Голад не цётка.
Сем гадоў мак не радзіў, а голаду не было.
У голад <людзі> намруцца, а ў вайну налгуцца.

Голены. Гл. галіць.

Голы. Голаму разбой не страшан (не спграшны).
Голы збірайся, голы гатоў.
Голы разбою не баіцца.
З міру па нітцы — голаму сарочка (кашуля).
На голага <і> сабакі брэшуць.

Гонта. Злазь з даху <і> не псуй гонту (гонты, гонгаў).

Гоп. Калі не пераскочыў, не кажы гоп.
Не кажы гоп, не пераскочыўшы.
Не кажы гоп, пакуль не пераскочыў (не пераскочыш).
Не пераскочыў, не кажы гоп.

Гора. Гора плача, гора скача, гора песенькі пяе.
Гора табе, воле, калі цябе карова коле.
Гора толькі рака (ракаў) красіць.
Еду ціха — са мной ліха, еду скора — са мной гора.
З добрым гаспадаром нажывешся, з дрэнным гора набярэшся.
Слязамі (слязьмі) гору (бядзе) не паможаш.

Горад. Смеласць (храбрасць, адвага) гарады бярэ.

Горача. <І> адтуль горача (гарачо), <і> адсюль боляча (балячо).

Горб. Свайго гарба ніхто не бачыць.
Старасць не радасць <а горб не карысць>.

Горкі. Горка рэдзька, ды ядуць, цяжка (дрэнна, ліха) замужам, ды ідуць.
Горка часам праца, ды хлеб ад яе салодкі.
Горкая гарэлка (гарэлачка), але п'юць, дрэнна замужам, але ідуць.
Лепш (лепей) горкая праўда, чым салодкая мана (хлусня).
Не будзь горкім і не будзь салодкім, — горкае праплюющь, а салодкае праглынуць.
Не будзь салодкі, а то праглынуць, не будзь горкі, а то праплююць.

Горш. Ахвота горш за няволю.
Горш, калі баішся, і ліха не мінеш, і надрыжышся.
Няма горш, як даганяць і чакаць.
Няпрошаны (незапрошаны, нязваны) госць горш за татарына.
Чакаць і даганяць горш за ўсё.

Госць. Будзьце як дома, але і не забывайце, што ў гасцях.
Гасцям гадзі, але і сябе не галадзі.
Госць мала гасцюе, ды багата бачыць.
Госць на парог — гаспадыня за пірог.
Госць на парог — радасць у хату.
Госць — нявольнік.
Госць у дом, бог у дом.
Дзе госць, там і бог ёсць.
Няпрошаны (незапрошаны, нязваны) госць горш за татарына.
Першы дзень госць — золата, другі — срэбра, трэці — медзь, дадому (дахаты) едзь.
У гасцях добра, а дома лепей (лепш).
Чорт чорта пазнаў і на піва (у госці) пазваў.

Граза. Граза ў лес не ідзе.

Kamunikat.org

Гразь. Вясною вядро (караб, цэбар) вады, а лыжка гразі, а восенню лыжка вады, а вядро (караб, цэбар) гразі
З чужога воза і сярод гразі (броду) злазь (злазяць, злезеш).
Крывое кола на сябе гразь кідае.
Сей у гразь — будзеш князь.

Грак. Бывала, варона лапці абувала, а цяпер Ірак ходзіць так.
Гракі цяпла не прыносяць.

Грамадка. Дзе каша ды аладка, там і грамадка.

Грамніцы. Грамніцы — палавіна зіміцы.
На грамніцы нап’ецца певень вадзіцы.
Як на грамніцы нап’ецца певень вадзіцы, дык на Юр’я наесца вол травіцы.

Грашаняты. Грэх у мех, грашаняты* ў торбу.

Грашыць. Хто спіць, <дык> той не грашыць (не грэшыць).

Грозны. Грозен (грозны) рак, ды (але) ззаду вочы.
Грозны рак, ды дзе .ў яго вочы?

Гром. З вялікага грому <часамі, заўсёды> малы дождж <бывае>.
<Пакуль> гром не грымне (не загрыміць), мужык не перахрысціцца.
Чуў, кум, сонца, бачыў гром?

Грош. Усякі (кожны) гад чужому грошу рад.

Грошы. Веру Яўменю, а грошы кладзі ў кішэню.
Еш селядца з галавою, за ўсё грошы плачаны.
За пастой грошы не плацяць.
Каб не ежка ды адзежка, была б грошай поўна дзежка.
Калі маеш грошы, то не будзеш босы.
У каго грошы, у таго і розум.
Хто плаціць грошы, той заказвае і музыку.

Груган. Груган гругану вока (вачэй) не выдзеўбе (не дзяўбе, не клюе).

Грузд. Назваўся груздом — лезь у кош (кошык).

Грунт. Слова вецер, а пісьмо грунт.

Груша. Зляпіў бог душу — ні ў пень, ні ў грушу.

Грыб. Дзетак узгадаваць — не грыбоў назбіраць.
Еш пірог (боршч) з грыбамі, а язык трымай за зубамі.
І да грыба трэба нагнуцца.
У грыбы хадзіць і то лепш са шчасцем.

Грыва. Кось-кось, пакуль за грыву.
Пашкадаваў воўк кабылу <пакінуў хвост ды грыву>.
Хто не ўтрымаўся за грыву, таму і хвост не паможа.

Грымнуць. <Пакуль> гром не грымне (не загрыміць), мужык не перахрысціцца.

Грышка. Цярпі, Грышка, карчма блізка.
Што будзе, тое (то) будзе, <а> Саўка (Грышка) на куце не будзе.

Грэбля. Ціхая вада грэблю рве.

Грэх. Грэх у мех, грашаняты ў торбу.
<І> рад бы ў рай, ды грахі не пускаюць.
Рада б душа ў рай, ды грахі не пускаюць.
Хацела б душа ў рай, ды грахі не пускаюць.
Хацеў бы ў рай, ды грахі не пускаюць.
Што праўда, то не грэх.

Грэць. Чужое дабро не грэе.
Чужы кажух цела не грэе.

Kamunikat.org

Гуж. Калі ўзяўся за гуж, не кажы, што не дуж.
Узяўся за гуж, <дык> не кажы, што не дуж.
Узяўшыся за гуж, не кажы, што не дуж.

Гузік. На чужы рот гузіка не нашыеш.

Гук. Забілі зайца не забілі, а гуку (шуму) многа нарабілі.
Малы жук, ды вялікі гук.

Гукнуць. Як гукнеш, так і адгукнецца.

Гультай. Гультай за работу — мазоль за руку (мазалі за рукі).

Гуляць. Скончыў (кончыў) дзела — гуляй смела.
Хто <коней> мяняе, у таго хамут гуляе.

Гумно. Без гаспадара гумно плача, а 'без гаспадыні хата.
Калі абора цячэ, гаспадыня бліны пячэ, а калі гумно цячэ, гаспадар з хаты ўцячэ.
Калі на гумне не малоціцца, тады ў хаце калоціцца.
Пакуль <у (на) гумне> цэп, патуль (датуль) <на стале> хлеб.

Гурт. <Адна> паршывая (шалудзівая, паганая) авечка (аўца) увесь статак (гурт, усю чараду) псуе (сапсуе).

Густа. Аднаму густа, а другому пуста.
Каму густа, <а> каму пуста.

Гусь. Гусі нізка — зіма блізка.
Гусь свінні не таварыш.

Гутарыць. Гутар, гутар, а валы ў жыта.

Гэта. Хто лепшага не мае, таму і гэта добра.

Дабраць. Чорт не адны лапці (не адну пару лапцей) стаптаў, пакуль (покуль) такую пару дабраў (сабраў).
Чорт сем пар лапцей стаптаў, пакуль пару дабраў.

Дабро. Ад дабра дабра не шукаюць.
Ад ліха ціха, а дабра не чуваць.
Ад ліха ціха, дабра не відаць.
Гарэлка да дабра не давядзе.
Казала ліха, што не быць дабру.
Калі заб'еш бабра, то не будзе табе дабра.
Ліха без дабра не бывае.
Няма ліха без дабра.
У каго дабро вядзецца, у таго і певень нясецца.
Хто заб'е бабра, не будзе мець дабра.
Чужое дабро не грэе.

Давацца На бога спадзявайся, а (ды) сам не давайся (не агінайся, не зявай).

Даваць. Бадлівай карове бог рог не дае.
Бог сіротак любіць, але долі не дае.
Даюць — бяры, б'юць — уцякай.
За <аднаго> бітага двух нябітых даюць.
За няўдачу даюць прыдачу.
Кошку б'юць — нявестцы намёкі даюць.
Плакаў, плакаў — усё бог аднакаў, пачаў пяяць (спяваць) — стаў бог даваць.
Хто рана ўстае, таму <і> бог дае.
Як даюць, то бяры, а як б'юць, то ўцякай.

Давесці. Гарэлка да дабра не давядзе.
Язык да Кіева давядзе.

Kamunikat.org

Давесціся. Давялося свінні на неба глядзець.

Даволі. Усяго было даволі, толькі прынукі не было.

Дагадацца. Дзіця не плача, матка (маці) не дагадаецца.
Пакуль дзіця не заплача, маці не дагадаецца.

Даганяць. Даганяючы не нацалавацца (не нацалуешся).
Няма горш, як даганяць і чакаць.
Чакаць і даганяць горш за ўсё.

Дагары. Гавары, ды не <ўсё> дагары.

Дадому. Першы дзень госць — золата, другі — срэбра, трэці — медзь, дадому (дахаты) едзь.

Дажыцца. Дажыліся казакі (палякі), <што> ні хлеба, ні табакі

Дажыць. Дажылі казакі (палякі), <што> ні хлеба, ні табакі.

Дакіпець. Сіраце прыкіпіць (дакіпіць) у жываце.

Далей. Далей у лес — болей дроў.
Добрае далёка чуваць, а дрэннае яшчэ далей.
Добрая слава далёка ідзе, а кепская (ліхая) яшчэ далей <ляціць>.
Памалу едучы, далей будзеш.
Паціху едзеш — далей будзеш.
Цішэй едзеш — далей будзеш.
Чым далей у лес, тым болей (больш) дроў.

Далёка. Блізка відаць, ды далёка дыбаць.
Да бога высока, да цара (да пана) далёка.
Добрае далёка чуваць.
Добрае далёка чуваць, а дрэннае яшчэ далей.
Добрая слава далёка ідзе, а кепская (ліхая) яшчэ далей <ляціць>.
На лечаным кані далёка не заедзеш.
Хоць і відаць, але далёка дыбаць.
Яблык ад яблыні далёка не адкоціцца.

Далоў. З вачэй (з воч) далоў і з сэрца вон.
Касі, каса, пакуль раса, раса далоў — каса (касец) дамоў.

Дамоў. Касі, каса, пакуль раса, раса далоў — каса (касец) дамоў.

Даравацъ. Дараванаму (даровадаму, дармоваму) каню ў зубы не глядзяць.

Дарагі. Дарагая (дорага) лыжка к абеду.
Дарагая тая хатка, дзе радзіла (нарадзіла) мяне матка.
Малы залатнік, ды дарагі
Міл (мілы, дораг) той куток, дзе абрэзалі (рэзалі) пупок.
Не дораг абед, а дораг прывет.

Дарма. Дарма (задарма) і каза <ваўку> не скача.

Дармовы. Дараванаму (даровадаму, дармоваму) крню ў зубы не глядзяць.

Дарога. Арлу з савой не па дарозе.
Жывём (жыву) як <той> гарох пры дарозе — хто ідзе, той і скубе.
Злодзею адна дарога, а хто шукае, таму многа.
Каб свінні рогі, не саступіла б (не сышла б) з дарогі.
Калі хлеб у возе, то няма бяды ў дарозе.
На вытаптанай (выбітай, торнай) дарозе трава не расце.
Не вер каню ў дарозе, а жонцы дома.
Не конь вязе, а дарога.
Хвалі каня пасля дарогі, а пана — як выцягнуў ногі.
Шануй каня дома, а ён цябе ў дарозе.

Дарожка. Добрая слава на паліцы ляжыць, а благая па дарожцы бяжыць.

Датуль. Пакуль <у (на) гумне> цэп, патуль (датуль) <на стале> хлеб.

Kamunikat.org

Дах. Злазь з даху <і> не псуй гонту (гонты, гонтаў).

Дахаты. Першы дзень госць — золата, другі — срэбра, трэці — медзь, дадому (дахаты) едзь.

Дацца. Даўся запрэгчы — дасіся і паганяць.

Даць. Бог даў, бог і ўзяў.

Бог не выдасць (не дасць, не папусціць, не прадасць), свіння не з’есць.

Ведаў бог, каму не даў рог.

Дай божа (бог) нашаму цяляці ваўка (воўка) спаймаці (з'есці).

Дай божа, каб усё было гожа, а што нягожа — не дай божа.

Дай божа ў добры час сказаць, а ў ліхі (нядобры) памаўчаць.

Дай жонцы (бабе) волю — завядзе ў няволю.

Дасць бог дзень, дасій» і полудзень (хлеб, ежу, пажытак).

Даў бог цяля, ды не даў хлява.

<І> сам не гам і другому не дам.

На тым свеце не дадуць.

Не дай бог свінні рог, а мужыку панства.

Ні села, ні пала, дай, баба, сала.

Смачны жабе арэх, ды зубоў бог не даў.

Як сабака на сене — і сам не гам і другому не дам.

Дачка. Дачка ў пары — не трымай у двары.

Маеш дачку — трымай гарэлку ў глячку.

Пазнаюць нашу дачку і ў андарачку.

Хто любіць папа, хф пападдзю, хто папову дачку.

Дбаць. Багатаму і чорт у кашу дбае.

Хто дбае, той і мае.

Два. Адзін сын — не сын, два сыны -г- палова сына (паўсына), тры сыны — сын.

Адна галава добра, а дзве <яшчэ> лепш (лепей).

Адна галавешка і ў печы не гарыць, а дзве і ў полі не гаснуць.

Глухім два разы ў касцёле не звоняць.

Глухому дзве абедні не служаць.

Два вякі я жыць не збіраюся.

Два мядзведзі ў адной бярлозе не зімуюць.

Дзвюм смерцям (смярцям) не бываць, <а> адной не мілаваць.

Для глухога дзвюх абедзень не служаць.

За <аднаго> бітага двух нябітых даюць.

За двума зайцамі пагонішся, ніводнага (ні аднаго) не зловіш.

Лісліваe (ласкавае, пакорнае) цяля (цялятка) дзвюх матак (дзве маткі) ссе.

Прыйшоў Пятрок — апаў лісток; прыйшоў Ільля — апала два.

Скрыпучая вярба два вякі жыве.

Скупы два разы траціць.

Стары друг лепш (лепей) за новых двух.

Ці за адну нагу вісець, ці за дзве — адна ласка.

Што два, то не адзін.

Двое. Адно дзіця — не дзіця, двое дзяцей — паўдзіцячы трое дзяцей — гэта дзіця.

Адно дзіця — няма дзяцей, двое дзяцей — што адно, а трое — сям’я.

Двойчы. Скупы плаціць двойчы.

Двор. Дачка ў пары — не трымай у двары.

Добры гаспадар і сабаку з двара (з хаты) не выганіць у такую нягоду (у такое надвор'е, у такі дзень).

Kamunikat.org

Карова на дварэ, <дык> і харч на стале.
Старога хвалі, ды з двара гані.

Дзве. Гл. два.

Дзе. Грозны рак, ды дзе ў яго вочы?
Дарагая тая хатка, дзе радзіла (нарадзіла) мяне матка.
Дзе быў (хадзіў), там <цяпер, ужо> няма.
Дзе воўк радзіўся, там і куст яму міл.
Дзе гной, там і лой.
Дзе госць, там і бог ёсць.
Дзе каша ды аладка, там і грамадка.
Дзе коратка (тонка); там ірвецца (і рвецца).
Дзе людзі бяднеюць, там паны багацеюць.
Дзе ні кінь, дык клін.
Дзе нянек многа, там дзіця бязнога (мурзатае).
Дзе поп царкву ставіць, там пан карчму ладзіш».
Дзе п'юць, там і льюць.
Дзе толькі мужык з слаўцом, там за ім пуга з вузлом.
Дзе фэст, там і я ест.
Дзе хадзіў, там няма.
Дзе цесна, там пацешна.
Дзе чорт <сам> не зможа (не можа), туды (там) бабу пашле.
Добра там, дзе нас няма.
Дождж ідзе не там, дзе просяць, а дзе косяць, не там, дзе ждуць, а там, дзе жнуць.
Каб ведаў чалавек, дзе спатыкнецца, то пераступіў бы тое месца.
Каб (калі б) ведаў, дзе павалішся (упадзеш), <там, дык, то> саломкі падаслаў бы.
Міл (мілы, дораг) той куток, дзе абрэзалі (рэзалі) пупок.
Не лезь, жаба, туды, дзе коней куюць.
Няма лепш за той куток, дзе вязалі пупок.
Няма той хаткі, дзе б (каб) не было звадкі.
Паспытала свіння палена, памятае, дзе паела.
Рыба шукае, дзе глыбей, а чалавек, дзе ляпей (лепей, лепш).
Там добра, дзе нас няма.

Дзежка. Каб не ежка ды адзежка, была б грошай поўна дзежка.
Хапіў з дзежкі, аж не бачыць сцежкі.

Дзела. Дзела дзельніка (справа майстра) баіцца.
Канец — дзелу вянец.
Скончыў (кончыў) дзела — гуляй смела.

Дзельнік. Дзела дзельніка (справа майстра) баіцца.

Дзень. Вясенні (вясновы) дзень год корміць.
Дасць бог дзень, дасць і полудзень (хлеб, ежу, пажытак).
Дзень з алеем, а тыдзень так галеем.
Добры гаспадар і сабаку з двара (з хаты) не выганіць у такую нягоду (у такое надвор'е, у такі дзень).
Едзеш на дзень, бяры хлеба на тыдзень.
Ласкавае слова што дзень ясны (веснавы).
Летні дзень год корміць.
Першы дзень госць — золата, другі — срэбра, трэці — медзь, дадому (дахаты) едзь.
У бога дзён многа.
Што дзень — бліжэй да смерці.
<Што> дзень (дзянёк) пражыў, то і дзякуй богу.

Дзерці. Сухая лыжка рот дзярэ.

Kamunikat.org

Дзесяць. Адзін дурань можа задаць (задасць) столькі пытанняў, што дзесяць (сем) разумных не адкажуць.
Сарока з кола — дзесяць на кол.
Чорт бяду перабудзе — адна згіне, дзесяць будзе.

Дзетка. Дзетак узгадаваць — не грыбоў назбіраць.
Дзеткі падраслі, хатку растрэслі.
Малыя дзеткі — малыя бедкі <падрастуць дзеткі — падрастуць і бедкі>.

Дзеўка. Была б дзеўка, ды певень запеў, як радзілася.
Не выбірай дзеўку ў карагодзе, а ў агародзе.
Не хвалі каня запрагаючы, а дзеўку выбіраючы.
Няма злей асенняй мухі і дзеўкі-векавухі.

Дзёгаць. <Адна> лыжка дзёгцю псуе бочку мёду.
Ты яго маслам маж, а ён дзёгцем смярдзіць.

Дзённы. Начная зязюля (зязюлька) дзённую перакукуе.

Дзівіцца. Багаты дзівіцца, чым бедны жывіцца.
Няхай багаты дзівіцца, чым бедны жывіцца.

Дзіця. Адзін Сцяпан — заўсёды пан, а калі і нястача, дзіця не плача.
Адно дзіця — не дзіця, двое дзяцей — паўдзіцяці, трое дзяцей — гэта дзіця.
Адно дзіця — няма дзяцей, двое дзяцей — што адно, а трое — сям'я.
Багатаму чорт дзяцей калыша.
Гадавала сава дзеці, ды няма на што глядзець
Гадуй, мядзведзь, дзеці, каб было за кім сядзеці.
Дзе нянек многа, там дзіця бязнога (мурзатае).
Дзіця за руку бярэш — маці за сэрца.
Дзіця не плача, матка (маці) не дагадаецца.
Кожнаму сваё (роднае) дзіця міла.
Малыя дзеці — малы клопат <большыя дзеці — большы клопат>.
Матка парве пазуху, хаваўшы дня дзяцей, а дзеці парвуць пазуху, хаваўшы ад маткі.
Пакуль дзіця не заплача, маці не дагадаецца.
У сямі нянек дзіця без вока (без носа).
Чым бы дзіця ні цешылася, абы (толькі б) не плакала.

Дзьмухаць. Апёкшыся на малацэ, <і> на ваду дзьмеш (дзьмухаеш).
Хто апарыцца на малацэ, той і на ваду дзьмухае.

Дзьмуць. Апёкшыся на малацэ, дык і на халодную ваду дзьмуць будзеш.
Апёкшыся на малацэ, <і> на ваду дзьмеш (дзьмухаеш).

Дзядзька. У агародзе (гародзе) бузіна, а ў Кіеве дзядзька.

Дзяды. Не заўсягды, як на дзяды.

Дзяк. Дзяк не поп, бярэ і боб.

Дзяліць. Бог не роўна дзеліць.

Дзянёк. Цянькі адбіраюць дзянькі.
<Што> дзень (дзянёк) пражыў, то і дзякуй богу.

Дзярмо. Пражылі лета гарачае, пражывём і дзярмо сабачае.

Дзяўбці. Груган гругану вока (вачэй) не выдзеўбе (не дзяўбе, не клюе).
Кропля камень крышыць (дзяўбе).

Дзяцел. Хто б дзятла пазнаў (ведаў), каб не яго <доўгі> нос.

Дзячок. Як багаты памрэ, па тры з хаты прэ, а як бедачок — толькі поп ды дзячок.

Kamunikat.org

Як багаты памрэ, то і апошні з хаты прэ, а як бедны худачок — толькі попік ды дзячок.

Дно. Апускаліся, куме, на дно.
Не траць, куме, сілы, спускайся на дно.

Добра. Адна галава добра, а дзве <яшчэ> лепш (лепей).
Добраму чалавечку добра і ў запечку <а благой (якой) благаце дрэнна і на куце>.
Добра сабаку і муха.
<Добра> смяецца той, хто смяецца апошні.
Добра там, дзе нас няма.
Добра ўсё ўмець, ды не ўсё рабіць.
Лепш (лепей) дрэнна ехаць, чым добра ісці.
Там добра, дзе нас няма.
У гасцях добра, а дома лепей (лепш).
Усюды добра, а дома лепей.
Хто лепшага не мае, таму і гэта добра.
Чужымі рукамі жар заграбаць лёгка (добра).

Добры. Дай божа ў добры час сказаць, а ў ліхі (нядобры) памаўчаць.
Добрае далёка чуваць.
Добрае далёка чуваш», а дрэннае яшчэ далей.
Добрае сена: каб пасаліў, то і поп з'еў бы.
Добраму чалавечку добра і ў запечку <а благой (якой) благаце дрэнна і на куце>.
Добрая слава далёка ідзе, а кепская (ліхая) яшчэ далей <ляціць>.
Добрая слава на паліцы ляжыць, а благая па дарожцы бяжыць.
Добры гаспадар і сабаку з двара (з хаты) не выганіць у такую нягоду (у такое надвор’е, у які дзень).
Добры пачатак — палавіна справы.
Добры сусед раднейшы за роднага брата.
За добрым мужам і варона жона, а за кепскім і княгіня загіне.
З добрым гаспадаром нажывешся, з дрэнным гора набярэшся.
Калядкі — добрыя святкі: пад'еў ды на палаткі
Любіў добрае, палюбі ж і злое.
Няма таго злога, каб не выйшла на добрае.
Свет не без добрых людзей.
Усе бабры дабры, адна выдра ліхая.
Час — найлепшы (самы лепшы, добры, вялікі) доктар (лекар).

Дождж. Дождж ідзе не тады, як просяць, а тады, як жнуць ды косяць.
Дождж ідзе не там, дзе просяць, а дзе косяць, не там, дзе ждуць, а там, дзе жнуць.
З вялікага грому <часамі, заўсёды> малы дождж <бывае>.
З вялікае хмары малы дождж.
Хоць плюй у вочы, а ён кажа (скажа, будзе гаварыць), што дождж ідзе.

Дождждык. Альбо дожджык, альбо снег, альбо будзе, альбо не.

Доктар. Здараецца, што і доктар ад жывата качаецца.
Час — найлепшы (самы лепшы, добры, вялікі) доктар (лекар).

Доля. Бог сіротак любіць, але долі не дае.
Гасподзь не без міласці, а казак не без долі.
У каго сем — тым і доля ўсем, а ў каго адно — і тое не ладно.

Дом. Без гаспадара дом сірата.
Госць у дом, бог у дом.
У сваёй хаце (у сваім доме) і вуглы (сцены) памагаюць.

Kamunikat.org

Дома. Без мяне мяне жанілі (ажанілі) <мяне дома не было>.
Будзьце як дома, але не забывайцеся, што ў гасцях.
Дома і вуглы памагаюць.
Дома і салома ядома.
Напрасткі <адна> варона лятае, затое (ды) <ніколі> дома не бывае.
Не вер каню ў дарозе, а жонцы дома.
У гасцях добра, а дома лепей (лепш).
Усюды добра, а дома лепей.
Хто ў лесе не злодзей, той дома не гаспадар.
Шануй каня дома, а ён цябе ў дарозе.

Доўга. Скрыплівае дрэва доўга скрыпіць.

Доўгі. У бабы валасы доўгія (волас доўгі), а розум кароткі (памяць кароткая).
Хто б дзятла пазнаў (ведаў), каб не яго <доўгі> нос.

Дохлы. Ласка панская на рабым (дохлым) кані едзе.

Дохнуць. Ад (з) работы коні дохнуць.

Дражніць. Не дражні ліха, пакуль ціха.

Драмаць. На тое і шчупак у моры (у вадзе), каб карась не драмаў.

Драсён. Пайшоў (зарадзіў) драсён — не будзе (не жджы) красён.

Дробны. Першая <чарка> калом, другая сакалом, а трэцяя сама ўляціць (астатнія паляцяць дробнымі птушачкамі).

Дровы. Без падпалу дровы не гараць.
Далей у лес — болей дроў.
Чым далей у лес, тым болей (больш) дроў.

Друг. Для мілага друга і завушнічка з вуха.
Не той друг, што мёдам мажа, а той, што праўду ў вочы кажа.
Скажы <мне>, хто тваe сябры (твой сябра, твой друг), <і> я скажу, хто ты.
Стары друг лепш (лепей) за новых двух.

Другі. Адна бяда не ідзе, другую за сабой вядзе.
Аднаму густа, а другому пуста.
Адны пануюць, другія гаруюць.
Бяда адна не ходзіць <за сабою другую водзіць>.
Другіх слухай, а сваім розумам жыві.
<І> сам не гам і другому не дам.
Людзей (другіх) слухай, а (ды) свой розум май.
Не капай другому яму, сам у яе ўвалішся.
Пашлі дурнога, а за ім другога.
Першая жонка ад бога, другая ад людзей, а трэцяя ад чорта.
Першая <чарка> калом, другая сакалом, а трэцяя сама ўляціць (астатнія паляцяць дробнымі птушачкамі).
Першы дзень госць — золата, другі — срэбра, трэці — медзь, дадому (дахаты) едзь.
Прывычка — другая натура.
Як сабака на сене — і сам не гам і другому не дам.

Дружба. Дружба дружбай, а служба службай.
Дружба (прыяцель) пазнаецца ў няшчасці.
Не ў службу, а ў дружбу.
Служба не дружба.

Дрыжаць. Авечку стрыгуць, а баран дрыжыш».
Кажух ляжыш», а дурань дрыжыш».

Дрэва. На пахілую вярбу (на пахілае дрэва) козы скачуць.

Kamunikat.org

Скрыпучае дрэва жывучае.
Скрыпучае (скрыплівае) дрэва доўга скрыпіць (стаіць).
Якое дрэва, такі <і> клін, які бацька, такі <і> сын.

Дрэнна. Горка рэдзька, ды ядуць, цяжка (дрэнна, ліха) замужам, ды ідуць.
Горкая гарэлка (гарэлачка), але п'юць, дрэнна замужам, але ідуць.
Добраму чалавечку добра і ў запечку <а благой (якой) благаце дрэнна і на куце>.
Лепш (лепей) дрэнна ехаць, чым добра ісці.

Дрэнны. Добрае далёка чуваць, а дрэннае яшчэ далей.
З добрым гаспадаром нажывешся, з дрэнным гора набярэшся.

Дуб. Які дуб, такі і тын, які бацька, такі і сын.

Дуга. Вось вам хамут і дуга, <і, а> я вам <болей> не слуга.
<Калі> улез у дугу, дык не кажы <што> не магу.

Дужацца. З дужым не дужайся, з багатым не судзіся.

Дужшы. Гл. дужы.

Дужы. З багатым не варта судзіцца, а з дужым біцца.
З дужым не дужайся, з багатым не судзіся.
Узяўся за гуж, <дык> не кажы, што не дуж.
Узяўшыся за гуж, не кажы, што не дуж.
Хто дужшы, той прутам.

Думаць. Жывы пра жывое <і> думае.
Індык думаў, думаў (многа думаў) ды здох.
Хай конь думае: у яго галава большая (вялікая).

Дурань. Абяцанка-цацанка, а дурню радасць.
Адзін дурань можа задаць (задасць) столькі пытанняў, што дзесяць (сем) разумных не адкажуць.
Бойся быка спераду, каня ззаду, а дурня — з усіх чатырох бакоў.
Век жыві — век вучыся <а дурнем памрэш>.
Вырас пад неба, а дурань як трэба.
Вялік пень, ды дурань.
Дурню (дурному, дурням) закон не пісан.
Дурня і ў царкве б’юць.
Дурняў не аруць, не сеюць, яны самі родзяцца.
Еш, дурань, бо то з макам.
Жаніся, каб дурні не звяліся.
Загадай дурню богу маліцца, дык ён і лоб разаб’е.
Застаў дурня богу маліцца, дык ён лоб разаб’е.
Кажух ляжыш», а дурань дрыжыш».
Лепш (лепей) з разумным згубіць, чым з дурнем знайсці.
Мужык — дурань, як умее, так і пее.
На наш век дурняў хопіць.
Не дурань, хто маўчыць.
Пашлі дурня богу маліцца, дык ён лоб разаб’е.
П’яніца праспіцца, а дурань ніколі.
Работа дурняў (дурня, дурных) любіць.
Хіцер Зміцер, але (ды) і Саўка не дурань (не дурны).
Чужы дурань — смех, свой дурань — сорам.

Дурачына. Смех без прычыны — прызнак (знак) дурачыны.

Дурносць. Маладосць — дурносць.

Дурны. Абяцанкі-цацанкі, а дурню (дурному) радасць.
Дурная справа не хітрая.
Дурню (дурному, дурням) закон не пісан.
За дурной галавой нагам неспакой (небалазе).

Kamunikat.org

Пашлі дурнога, а за ім другога.
Хіцер Зміцер, але (ды) і Саўка не дурань (не дурны).

Дух. Воўчы дух (воўчае насенне) да лесу цягне.
Пакуль (покуль) з багатага пух, то (дык) з беднага дух.
У здаровым целе — здаровы дух.

Душа. Зляпіў бог душу — ні ў пень, ні ў грушу.
Мая душа не крывая, усё прымае.
Пакуль да бога, дык (то, так) чорт душу выме.
Рада б душа ў рай, ды грахі не пускаюць.
Рукі пабрудзіш — вадою адмыеш, душу забрудзіш — і мыла не паможа.
Хацела б душа ў рай, ды грахі не пускаюць.
Як не ела душа часнаку, пахнуць не будзе.

Дыбаць. Блізка відаць, ды далёка дыбаць.
Хоць і відаць, але далёка дыбаць.

Дым. Дыму без агню не бывае.
Куды вецер, туды і дым.
Сорам не дым, вачэй (вочы) не выесць.

Дышаль. Закон што дышла, куды павярнуў, туды і выйшла.

Д'ябал. Сівізна ў валасы, <а> д'ябал у рабро.
Чорт за чортам (за д'ябла) цягне.

Ежа. Дасць бог дзень, дасць і полудзень (хлеб, ежу, пажытак).

Ежка. Каб не ежка ды адзежка, была б грошай поўна дзежка.

Ездзіць. Восень на рабым кані ездзіць.

Есці. Ганчар гаршкі лепіць, а сам у чарапку <есці> варыць.
Горка рэдзька, ды ядуць, цяжка (дрэнна, ліха) замужам, ды ідуць.
Было што піць і есці, але прынукі не было.
Еш, дурань, бо то з макам.
Еш пірог (боршч) з грыбамі, а язык трымай за зубамі.
Еш селядца з галавою, за ўсё грошы плачаны.
Ёсць хлеб — ядзім, а няма — глядзім, сёння паабедаем, а як заўтра — не ведаем.
Лішняга і свінні не ядуць (свіння не есць).
Не пі, не еш і з хаты не лезь.
Пі ды еш, пакуль рот свеж, бо як умрэш, то і калом не ўпрэш.
Свайго не меўшы, трэба легчы (кладзіся) спаць не еўшы.
Хлеб-соль еш, а праўду рэж.
Хто не працуе (не робіць), той не есць.
Ці свінні елі, ці шляхта папасвалася (папаску мела).
Чакай, баба, Пятра — будзеш сыр есці.
Чакай, цётка, Пятра — будзеш сыр есці.
Што (чаго) не ясі, <таго> у рот не нясі.
Ядзім хлеб траякі: чорны, белы і ніякі.
Як не ела душа часнаку, пахнуць не будзе.

Ехаць. Едзеш на дзень, бяры хлеба на тыдзень.
Еду ціха — са мной ліха, еду скора — са мной гора.
Ехаўшы бачком, ні з кім не зачэпішся.
Куды еду, туды еду, ды ўсё карчмы не міну.
Ласка панская на рабым (дохлым) кані едзе.
Лепш (лепей) дрэнна ехаць, чым добра ісці.
На чыім возе (вазку, коніку) едзеш, таму і песню (песеньку, песенькі) спявай (пей, вядзі).
Не тады сабак кормяць, як на паляванне ісці (ехаць).

Памалу едучы, далей будзеш.
Пацiху едзеш — далей будзеш.
Першы дзень госць — золата, другi — срэбра, трэцi — медзь, дадому (дахаты) едзь.
Хто можа, той i едзе.
Цiшэй едзеш — далей будзеш.

Ён. Грозны рак, ды дзе ў яго вочы?
Дзе воўк радзiўся, там i куст яму мiл.
Дзе толькi мужык з слаўцом, там за iм пуга з вузлом.
Загадай дурню богу малiцца, дык ён i лоб разаб'е.
Займi чорта ад варот, дык ён цераз плот.
Застаў дурня богу малiцца, дык ён лоб разаб'е.
Каб пазнаць (ведаць) чалавека, <дык> трэба з'есцi з iм пуд солi.
Колькi (як) ваўка (воўка) нi кармi, <а> ён у лес глядзiць (паглядае).
Нашто богу малiцца, — ён нас i так баiцца.
Не ён першы, не ён апошнi
Не такi (не так) чорт страшны, як яго малююць.
Пашлi дурнога, а за iм другога.
Пашлi дурня богу малiцца, дык ён лоб разаб'е.
Пра воўка (аб воўку) памоўка, а ён <i сам> тут.
Прыбяры пень, дык i ён будзе прыгожы.
Ты з варот, а ён цераз плот.
Ты яго маслам маж, а ён дзёгцем смярдзiць.
Ты яму «стрыжанае, а ён табе «галёна».
Хай конь думае: у яго галава большая (вялiкая).
Хоць муж (мужык) з лапаць, абы з iм не плакаць.
Хоць плюй у вочы, а ён кажа (скажа, будзе гаварыць), што дождж iдзе.
Цешыўся старац, што пераржыў марац, ажно ў маю нясуць яго да гаю.
Шануй каня дома, а ён цябе ў дарозе.
Як ваўка нi кармi, <а> ён у лес глядзiць.
Як ваўка нi кармi, а яго ў лес цягне.
Як воўка нi кармi, <а> ён у лес глядзiць.
Яму ранiцаю росна, у поўдзень млосна, а ўвечары камары кусаюць.
Я яму пра Фаму (пра Кузьму), а ён мне пра Ярому.

Ёсць. Дзе госць, там i бог ёсць.
Ёсць хлеб — ядзiм, а няма — глядзiм, сёння паабедаем, а як заўтра — не ведаем.
I ў сцен ёсць вушы.
Усяму на свеце ёсць канец.

Жаба. Любiў рак жабу, аж вочы выеў.
Не лезь, жаба, туды, дзе коней куюць.
Смачны жабе арэх, ды зубоў бог не даў.

Жабрак. Жабрак жабраку вiдзён па кiйку.

Жаваранак. Жаваранак прылятае на пратaлiну, шпак на прагалiну, жораў з цяплом, а ластаўка з лiстом.

Жаваць. Жывём, хлеб жуём.

Жалеза. Куй жалеза, пакуль гарачае.
Куй жалеза, пакуль не астыла.

Жана. Муж i жана — адна сатана.

Жанiцца. Жанiся, каб дурнi не звялiся.
Калi беднаму жанiцца, <то, i> ноч кароткая.
Не кайся, рана ўстаўшы (падняўшыся) i рана жанiўшыся.

Kamunikat.org

Пакуль жаніцца — заіліцца.
<Як> фаце жаніцца, <дык, і> ноч (ночка) кароткая (малая).

Жаніць. Без мяне мяне жанілі (ажанілі) <мяне дома не было>.

Жар. Чужымі рукамі жар заграбаць лёгка (добра).

Жарабё. Як (калі) удасца жарабё (бычок) з лысінкай, дык і здохне (састарэе) такім (з лысінкай).

Жарства. Наелася пападдзя круп, дык жарствы захацела.

Жарт. Кату жарты — мышцы смерць.

Жартаваць. Чым чорт не жартуе, калі (пакуль) бог спіць.

Жаць. Дождж ідзе не тады, як просяць, а тады, як жнуць ды косяць.
Дождж ідзе не там, дзе просяць, а дзе косяць, не там, дзе ждуць, а там, дзе жнуць.
Ішла Хоўра жыта жаць, забылася серп узяць.
Сама сябе раба б'е, калі (што) нячыста жне.

Жбан. Да пары збан (жбан) ваду носіць <ручка (вушка) адарвецца — збан паб'ецца>.

Ждаць. Дождж ідзе не там, дзе просяць, а дзе косяць, не там, дзе ждуць, а там, дзе жнуць.
Пайшоў (зарадзіў) драсён — не будзе (не жджы) красён.

Жменя. Лепш сініца ў руцэ (у жмені), чым журавель (жораў) у небе.

Жона. Гл. жонка.

Жонка. Брат любіць сястру багатую, а мужык (муж) жонку здаровую.
Выбірай жонку не на прышчы, а на іржышчы.
Дай жонцы (бабе) волю — завядзе ў няволю.
Жонка не лапаць, з нагі не скінеш.
Жонка не рукаў (не рукаво), не адпораш.
За добрым мужам і варона жона, а за кепскім і княгіня загіне.
Мужык з жонкай сварыцца, калі трасца ў гаршку варыцца.
Не вер каню ў дарозе, а жонцы дома.
Першая жонка ад бога, другая ад людзей, а трэцяя ад чорта.
Шукай жонку ў гародзе, а не ў карагодзе.
Які <чорт> Хомка, такая яго жонка.

Жораў. Жаваранак прылятае на праталіну, шпак на прагаліну, жораў з цяплом, а ластаўка з лістом.
Лепш сініца ў руцэ (у жмені), чым журавель (жораў) у небе.

Жраць. Хвароба — мігрэнь: жраць ахвота, а працаваць лень.

Жук. За пчолкаю — у мёд, за жуком — у гной.
Малы жук, ды вялікі гук.
На чужой старане і жук мяса <і старая баба — маладзіцах

Жупіць. Што каму рупіць, <то> той тое (пра тое) і жупіць.

Журавель. Лепш сініца ў руцэ (у жмені), чым журавель (жораў) у небе.

Жучок. Папаўся жучок ў панскую ручку.

Жывіцца. Багаты дзівіцца, чым бедны жывіцца.
Няхай багаты дзівіцца, чым бедны жывіцца.

Жывот. Абедаў, а жывот не ведаў.
Здараецца, што і доктар ад жывата качаецца.
Сіраце прыкіпіць (дакіпіць) у жываце.

Жывы. Жывому (жывым) наўме жывое.
Жывы (жывым) у зямлю (у магілу, у ямку) не палезеш (не ляжаш).
Жывы пра жывое <і> думае.
На жывой касці мяса мусіць нарасці.

Kamunikat.org

На жывой касці мяса нарасце.
На жывых касцях мяса нарасце.

Жыта. Гутар, гутар, а валы ў жыта.
За маё жыта ды мяне і пабіта.
Ішла Хоўра жыта жаць, забылася серп узяць.
Не зважай (не ўважай) на ўраджай, а жыта сей.
Паміраць збірайся (збіраешся), а жыга сей.
У прочкі выбірайся, а жыта сей.

Жытка. Жыве кот і сабака, ды жытка не аднака.

Жыццё. Жыццё пражыць — не поле перайсці.
Каму кірмаш, а каму жыцця нямаш.

Жыць. Век жыві — век вучыся <а дурнем памрэш>
Два вякі я жыць не збіраюся.
Другіх слухай, а сваім розумам жыві.
Жыве кот і жыве сабака.
Жыве кот і сабака, ды жытка не аднака.
Жывём (жыву) як <той> гарох пры дарозе — хто ідзе, той і скубе.
Жывём, хлеб жуём.
З ваўкамі жыць — па-воўчы (па-воўчаму, па-ваўчынаму) выш».
З кім жыць, таго не гнявіць.
На вяку (жывучы) усяго нажывеш — і Кузьму татам назавеш.
Не хлебам адзіным жыве чалавек.
Сем гадоў нявестка жыла, а не ведала, што сучка свёкрава без хваста.
Сем гадоў нявестка жыла замужам і не ведала, што ў свёкра сучка без хваста.
Скрыпучае дрэва жывучае.
Скрыпучая вярба два вякі жыве.
Які б ні быў Панцялей, а жыць весялей.

Забіць. Без струманту (без снасці) і вошы (гніду) не заб'еш.
Забілі зайца не забілі, а гуку (шуму) многа нарабілі.
Калі заб'еш бабра, то не будзе табе дабра.
Хто заб'е бабра, не мець дабра.

Забраць. Злодзей хоць вуглы пакіне, а агонь усё забярэ.

Забрудзіць. Рукі пабрудзіш — вадою адмыеш, душу забрудзіш — і мыла не паможа.

Забывацца. Будзьце як дома, але і не забывайцеся, што ў гасцях.

Забыцца. Ішла Хоўра жыта жаць, забылася серп узяць.

Заварыць. Сам заварыў кашу, <дык> няхай сам і расхлёбвае.
Сам заварыў кашу, сам і расхлёбвай.

Завесці. Дай жонцы (бабе) волю — завядзе ў няволю.

Завушніка. Для мілага друга і завушнічка з вуха.

Завязаць. Адной рукой і вузла не завяжаш.
Людзям языка (языкоў) не завяжаш.
Людскога языка не завяжаш.

Загадаць. Загадай дурню богу маліцца, дык ён і лоб разаб'е.
Сэрцу не загадаеш.

Загаіцца. Пакуль жаніцца — загаіцца.

Заганяць. Прайшлі пакровы — заганяй у хлеў каровы.

Загінуць. За добрым мужам і варона жона, а за кепскім і княгіня загіне.

Заглянуць. Загляне сонца <і> у наша аконца.

Загнівацца. Рыба з галавы псуецца (загніваецца, пачынае гніць, гніе).

Kamunikat.org

Заграбаць. Чужымі рукамі жар заграбаць лёгка (добра).

Загрымець. <Пакуль> гром не грымне (не загрыміць), мужык не перахрысціцца.

Зад. Карова целіцца, а ў быка зад баліць.

Задам. Задам (назад) талькі ракі поўзаюць (паўзуць, ходзяць).

Задарам. Задарам і скулка не садзе.

Задарма. Дарма (задарма) і каза <ваўку> не скача.

Задаць. Адзін дурань можа задаць (задасць) столькі пытанняў, што дзесяць (сем) разумных не адкажуць.

Задужа. Што задужа (занадта), то (тое) не здрова (не здарова).

Заехаць. На лечаным кані далёка не заедзеш.

Зайчык. Ранні зайчык зубкі цярэбіць, а позні вочкі прадзірае.

Заказваць. Хто плаціць грошы, той заказвае і музыку.

Закаханы. У закаханай кухаркі няўдалая страва выходзіць.

Закінуць. Закінеш назад — знойдзеш наперадзе.

Кінь (кінеш, закінь) наперад (уперад) — знойдзеш ззаду.

Лёгкае пяро, ды на страху не закінеш.

Закон. Дурню (дурному, дурням) закон не пісан.

Закон, што дышла, куды павярнуў, туды і выйшла.

Залатнік. Малы залатнік, ды дарагі.

Залаты. Не пад'ясі — і залатую фурманку аддасі.

Заліць. Студзень мяце — ліпень залье.

Замок. На чужы рот (язык) замок не навесіш (не павесіш).

Замужам. Горка рэдзька, ды ядуць; цяжка (дрэнна, ліха) замужам, ды ідуць.

Горкая гарэлка (гарэлачка), але п'юць, дрэнна замужам, але ідуць.

Сем гадоў нявестка жыла замужам і не ведала, што ў свёкра сучка без хваста.

Занадта. Што задужа (занадта), то (тое) не здрова (не здарова).

Заняць. Займі чорта ад варот, дык ён цераз плот.

Запас. Запас бяды не чыніць.

Запела. Была б дзеўка, ды певень запеў, як радзілася.

Запечак. Добраму чалавечку добра і ў запечку <а благой (якой) благаце дрэнна і на куце>.

Запісаць. Хто па ядзе (пад'еўшы) не аддыша, таго бог за свінню запіша.

Заплакаць. Пакуль дзіця не заплача, маці не дагадаецца.

Запрагаць. Не хвалі каня запрагаючы, а дзеўку выбіраючы.

Запрэгчы. Даўся запрэгчы — дасіся і паганяць.

Запыліцца. Быўшы ля мукі, запылішся.

Каля мукі ходзячы, запылішся.

Зарадзіць. Зарадзіў драсён — не будзе (не жджы) красён.

Заракацца. Ад торбы (ад сумы) і (ды) ад турмы не адракайся (не заракайся).

Засіліць. Вады не засіліш не паварушыўшыся, рыбкі не зловіш не памачыўшыся.

Засланіць. Каб сонца засланіць, вушэй асліных мала.

Заслуга. Якая заслуга, такая і пашана.

Заставіць. Застаў дурня богу маліцца, дык ён лоб разаб'е.

Kamunikat.org

Застацца. Усё мінецца, а праўда застанецца.

Заўважаць. Бачым сучок у воку брата свайго, а бервяна ў сваім не заўважаем.

У чужым воку саломку (саломінку) бачым, а ў сваім <і> бервяна не заўважаем.

Заўсёды. Адзін Сцяпан — заўсёды пан, а калі і нястача, дзіця не плача.

Гара з гарой не сходзіцца, а чалавек з чалавекам заўсёды.

З вялікага грому <часамі, заўсёды> малы дождж <бывае>.

Маладое піва заўсёды шуміць.

Маленькая сучка заўсёды шчаня.

Не заўсёды світае, як певень спявае.

Не ўсё (не заўсёды) кату масленіца <прыйдзе і вялікі пост>.

Шавец заўсёды <ходзіць> без ботаў.

Заўсягды. Не заўсягды, як на дзяды.

Заўтра. Ёсць хлеб — ядзім, а няма — глядзім, сёння паабедаем, а як заўтра — не ведаем.

Ніколі не адкладвай на заўтра, што можна зрабіць сёння.

Тое, што можна зрабіць сёння, не трэба адкладваць на заўтра.

Тое, што можна зрабіць сёння, ніколі не адкладвай на заўтра.

Захацець. Захацеўшы сабаку выцяць, палку знойдзеш.

Захочаш сабаку выцяць (ударыць) — палку (кій) знойдзеш.

Калі захочаш сабаку выцяць, то кій знойдзеш.

Наелася пападдзя круп, дык жарствы захацела.

Ш села, ні пала, захацела баба сала.

Пусці свінню пад стол, то яна захоча і на стол.

Зачапіцца. Ехаўшы бачком, ні з кім не зачэпішся.

Заяц. Забілі зайца не забілі, а гуку (шуму) многа нарабілі.

За двума зайцамі пагонішся, ніводнага (ні аднаго) не зловіш.

Работа не заяц, не ўцячэ.

Збан. Да пары збан (жбан) ваду носіць <ручка (вушка) адарвецца — збан паб'ецца>.

Збегчы. Работа (праца, справа) не воўк, у лес не ўцячэ (не збяжыць, не пабяжыць).

Збірацца. Голы збірайся, голы гатоў.

Два вякі я жыць не збіраюся.

Паміраць збірайся (збіраешся), а жыта сей.

Збродлівы. Збродлівай кошцы хвост уцінаюць.

Звадка. Няма той хаткі, дзе б (каб) не было звадкі.

Зважаць. Не зважай (не ўважай) на ўраджай, а жыта сей.

Званіць. Глухім два разы ў касцёле не звоняць.

Зварыць. Зваранай рыбе вада не патрэбна.

Зваць. Няхай хоць гаршком завуць, абы ў печ не ставілі

Хоць гаршком заві (называй), адно (толькі, а) у печ не стаўляй (не стаў).

Зведаць. Не ведаючы (не зведаўшы) броду, не сунься ў воду.

Звер. На лаўца і звер бяжыць.

Паранены звер страшны (яшчэ больш небяспечны).

Звесціся. Жаніся, каб дурні не зваліся.

Зводзіць. Шэпты хату зводзяць.

Звычай. Што <ні> край, то <і, свой> абычай (звычай).

Kamunikat.org

Звяга. Воўк сабакі не баіцца, але звягі не любіць.

Згадзіцца. Яшчэ той не радзіўся, каб усяму свету згадзіўся.

Згінуць. Чорт бяду перабудзе — адна згіне, дзесяць будзе.

Згода. Маўчанне — знак згоды.

Згубіць. За вялікім пагонішся — і малое згубіш.
Лепш (лепей) з разумным згубіць, чым з дурнем знайсці.

Здавацца. Калі здаецца, дык (то) трэба хрысціцца.

Здаляка. Рыбак рыбака бачыць здаляка.

Здарацца. Здараецца, што і доктар ад жывата качаецца.

Здаровы. Брат любіць сястру багатую, а мужык (муж) жонку здаровую.
Да цябе (да вас) не п'юць, не кажы (не кажыце) здароў будзь.
Не да вас п'юць, не кажыце здароў будзь.
Не да цябе п'юць, не кажы здароў будзь.
У здаровым целе — здаровы дух.

Здароў. Гл. здаровы.

Здорава. Што задужа (занадта), то (тое) не здрова (не здорава).

Здохнуць. З якой лысінкай цёлка нарадзілася, з такой і здохне.
Індык думаў, думаў (многа думаў) ды здох.
Каб не клін ды не мох, дык (то і) цясляр (цесля, плотнік) бы падох (здох).
Конская матка не здохла.
Лысае цялятка і здохне з лысінкай.
Уродзіцца цяля з лысінкай, то і з лысінкаю здохне.
Як (калі) удасца жарабё (бычок) з лысінкай, дык і здохне (састарэе) такім (з лысінкай).

Здраднік. Здраднік за агрызкі прадасць родных і блізкіх.

Здрова. Што задужа (занадта), то (тое) не здрова (не здорава).

Здыхаць. Кабыла (конь) здыхае, а <за> траву хватае (хапае).

З'ездзіцца. Быў конь, ды з'ездзіўся.

Зерне. Не раскусіш арэх, зерня не з'ясі.

З'есці. Адзін з'еш хоць вала, <дык> адна хвала <а пакрысе, ды ўсе>.
Бог не выдасць (не дасць, не папусціць, не прадасць), свіння не з'есць.
Ведае (знае) кошка, чыё сала з'ела.
Гадка (гідка) з'есці і шкада кінуць.
Галодны і каня з капытамі з'есць.
Дай божа (бог) нашаму цяляці ваўка (воўка) спаймаці (з'есці).
Добрае сена: каб пасаліў, то і поп з'еў бы.
Каб пазнаць (ведаць) чалавека, <дык> трэба з'есці з ім пуд солі.
Не раскусіш арэх, зерня не з'ясі.
Праўда не скварка, з кашаю не з'ясі.
Сабака не з'есць, пакуль не пакачае.
Трэба пуд солі з'есці, каб пазнаць чалавека.
Чакай Пятра — сыр (сыру) з'ясі.

Зжыць. Век зжыць — не мех сшыць.

Ззаду. Бойся быка спераду, каня ззаду, а дурня — з усіх чатырох бакоў.
Грозен (грозны) рак, ды (але) ззаду вочы.
Кінь (кінеш, закінь) наперад (уперад) — знойдзеш ззаду.

Зіма. Гусі нізка — зіма блізка.

Зімаваць. Два мядзведзі ў адной бярлозе не зімуюць.

Kamunikat.org

Зіміца. Грамніцы — палавіна зіміцы.

Зімні. Зімняя ночка — бацьку сарочка.

Зімой. Рыхтуй калёсы зімой, а сані летам.

Злавіць. Вады не засіліш не паварушыўшыся, рыбкі не зловіш не памачыўшыся.

За двума зайцамі пагонішся, ніводнага (ні аднаго) не зловіш.

Не злавіў — не злодзей.

Не злавіў (не ўзяў) за руку, не кажы <што> злодзей.

Не злавіўшы, не кажы, што злодзей.

Не злоўлены — не злодзей.

Слова не верабей, выпусціў (выпусціш, вылеціць, вылецела) — не зловіш.

Старога вераб'я на мякіне не зловіш (не падманеш, не правядзеш).

Злазіць. Злазь з даху <і> не псуй гонту (гонты, гонтаў).

З чужога воза і сярод гразі (броду) злазь (злазяць, злезеш).

Злезці. З чужога воза і сярод гразі (броду) злезеш.

Злодзей. Злодзей хоць вуглы пакіне, а агонь усё забярэ.

Злодзею адна дарога, а хто шукае, таму многа.

На злодзеі шапка гарыць.

Не злавіў — не злодзей.

Не злавіў (не ўзяў) за руку, не кажы <што> злодзей.

Не злавіўшы, не кажы, што злодзей.

Не злоўлены — не злодзей.

Хто ў лесе не злодзей, той дома не гаспадар.

Злосць. Як няма рыбы без косці, так і няма чалавека без злосці.

Злы. Любіў добрае, палюбі ж і злое.

Няма таго злога, каб не выйшла на добрае.

Злюбіцца. Сцерпіцца — злюбіцца.

Зляпіць. Зляпіў бог душу — ні ў пень, ні ў грушу.

Змагчы. Дзе чорт <сам> не зможа (не можа), туды (там) бабу пашле.

Змарыць. Родная зямелька як зморанаму пасцелька.

Змачыць. І рыбы не хачу, і адзежкі не змачу.

Зміцер. Хіцер Зміцер, але (ды) і Саўка не дурань (не дурны).

Зміцер. Хіцёр Зміцер, ды і Саўка не дурны.

Змяніцца. Усё цячэ, усё змяняецца.

Знаёмы. Скажы мне, з кім ты знаёмы, і я скажу, хто ты.

Знайка. Нязнайка ляжыць, а знайка бяжыць.

Знайсці. Закінеш назад — знойдзеш наперадзе.

Захацеўшы сабаку выцяць, палку знойдзеш.

І за лучынку знойдзе прычынку.

І за шчэпку знойдзе прычэпку.

Калі захочаш сабаку выцяць, то кій знойдзеш.

Кінь (кінеш, закінь) наперад (уперад) — знойдзеш ззаду.

Кінь (кінеш) за сабою, <то> знойдзеш перад сабою.

Кінь назад — знойдзеш наперадзе.

Кінь перад сабою, знойдзеш за сабою.

Лепш (лепей) з разумным згубіць, чым з дурнем знайсці.

Не шукай бяды, яна <сама> цябе знойдзе.

Не шукаючы, не знойдзеш.

Свіння лужыну (лужу) знойдзе.

Знайсціся. Была б (абы) шыя, <а> хамут знойдзецца.

Kamunikat.org

Было б балота, а чэрці знойдуцца.

Знак. Смех без прычыны — прызнак (знак) дурачыны.

Знаходзіць. Хто шукае, той знаходзіць.

Знаць. Ведае (знае) кошка, чыё сала з'ела.

І без папа ведаю (ведаем, знаю, знаем), што ў нядзелю свята.

Мая хата з краю <і я> нічога не знаю.

Хочаш многа знаць, трэба мала спаць.

Зняць. Зняўшы галаву, па валасах не плачуць.

Золата. Золата і ў смецці (у попеле) блішчыш».

Не ўсё тое золата, што блішчыць.

Першы дзень госць — золата, другі — срэбра, трэці — медзь, дадому (дахаты) едзь.

Слова — серабро (срэбра), маўчанне — золата.

Зрабіцца. Будзеш усё ведаць, хутка (скора) пастарэеш (састарышся, стары зробішся).

Зрабіць. Маўр зрабіў сваю справу, маўр можа ісці (адысці).

Ніколі не адкладвай на заўтра, што можна зрабіць сёння.

Раней устанеш — болей зробіш.

Сказана — зроблена.

Тое, што можна зрабіць сёння, не трэба адкладваць на заўтра.

Тое, што можна зрабіць сёння, ніколі не адкладвай на заўтра.

Зраўнаваць. Бог лесу не зраўнаваў, а то людзей ты зраўнуеш.

Зраўняць. Бог лесу не зраўняў, не тое што людзей.

Зуб. Вастры зуб аб зуб і розум аб розум.

Дараванаму (дарованаму, дармоваму) каню ў зубы не глядзяць.

Еш пірог (боршч) з грыбамі, а язык трымай за зубамі.

Па аблічччы апостал, а па зубах сабака.

Смачны жабе арэх, ды зубоў бог не даў.

Зубок. Ранні зайчык зубкі цярэбіць, а позні вочкі прадзірае.

Ранняя птушка (птушачка, пташачка) зубкі (крыцкі) цярэбіць, а позняя вочы праціраe.

Зык. Карову б'юць за зык, а бабу за язык.

Зяваць. На бога спадзявайся, а (ды) сам не давайся (не агінайся, не зявай).

Зязюля. Начная зязюля (зязюлька) дзённую перакукуе.

Тая зязюля, ды не так кукуе.

Зямелька. Родная зямелька як зморанаму пасцелька.

Зямля. Жывы (жывым) у зямлю (у магілу, у ямку) не палезеш (не ляжаш).

Зямля святая ўсіх прымае.

Чуткамі зямля поўніцца.

Зяць. Зяць любіць узяць.

Іван. Беднаму (няшчаснаму) Івану няма нідзе талану.

Іван ківае на Пятра <а Пётр на Івана>.

Іголка. Куды іголка (іголачка), туды і нітка (нітачка).

Ігрышча. Выбірай жонку не на ігрышчы, а на іржышчы.

Ілья. Прыйдзе Ілья — наробіць гнілля.

Прыйшоў Пятрок — апаў лісток; прыйшоў Ілья — апала два.

Ім. Гл. ён.

Індык. Індык думаў, думаў (многа думаў) ды здох.

Іншы. Не будзе Гірша (-ы), <дык> будзе чорт іншы.

Kamunikat.org

У гадзюкі няма іншай навукі, як кусаць.

Ірвацца. Дзе коратка (тонка), там ірвецца (і рвецца).

Іржышча. Выбірай жонку не на прышчы, а на іржышчы.

Іскра. Іскру тушы да пажару, бяду адводзь да ўдару.

Ісці. Адклад не ідзе на (у) лад.
Адна бяда не ідзе, другую за сабой вядзе.
Горка рэдзька, ды ядуць, цяжка (дрэнна, ліха) замужам, ды ідуць.
Горкая гарэлка (гарэлачка), але п’юць, дрэнна замужам, але ідуць.
Граза ў лес не ідзе.
Добрая слава далёка ідзе, а кепская (ліхая) яшчэ далей <ляціць>.
Дождж ідзе не тады, як просяць, а тады, як жнуць ды косяць.
Дождж ідзе не там, дзе просяць, а дзе косяць, не там, дзе ждуць, а там, дзе жнуць.
Жывём (жыву) як <той> гарох пры дарозе — хто ідзе, той і скубе.
Ішла Хоўра жыта жаць, забылася серп узяць.
Ішоў ваякам, а назад ракам.
Калі гара не ідзе да Магамета, то Магамет ідзе да гары.
Лепш (лепей) дрэнна ехаць, чым добра ісці.
Маўр зрабіў сваю справу, маўр можа ісці (адысці).
Не тады сабак кормяць, як на паляванне ісці (ехаць).
Салдат спіць, а служба ідзе.
Хоць плюй у вочы, а ён кажа (скажа, будзе гаварыць), што дождж ідзе.

Кабыла. Баба з воза — каню (кабыле) лягчэй.
<I> я не я і кабыла не мая.
Кабыла (конь) здыхае, а <за> траву хватае (хапае).
Кожны (усякі) цыган сваю кабылу хваліць.
Ні калёс, ні атос, і воўк кабылу панёс.
Пашкадаваў воўк кабылу <пакінуў хвост ды грыву>.

Каваць. Куй жалеза, пакуль гарачае.
Куй жалеза, пакуль не астыла.
Не лезь, жаба, туды, дзе коней куюць.

Каго. Гл. хто.

Кадушка. Бяздоннай бочкі (бяздонную кадушку) не напоўніш.

Кажух. Кажух ляжыць, а дурань дрыжыць.
Чужы кажух цела не грэе.
Што кажух, то не вата, <а> што капуста, то не гарбата.

Каза. Воўк казе не таварыш.
Дарма (задарма) і каза <ваўку> не скача.
На пахілую вярбу (на пахілае дрэва) козы скачуць.

Казак. Бог не без літасці, казак не без шчасця.
Гасподзь не без міласці, а казак не без долі.
Дажыліся (дажылі) казакі (палякі), <што> ні хлеба, ні табакі.
Цярпі, казак, атаманам будзеш.

Казаць. Да цябе (да вас) не п'юць, не кажы (не кажыце) здароў будзь.
Казала ліха, што не быць дабру.
Казала Насця, як удасца.
Калі не пераскочыў, не кажы гоп.
Калі ўзяўся за гуж, не кажы, што не дуж.
<Калі> улез у дугу, дык не кажы <што> не магу.
Не да вас п’юць, не кажыце здароў будзь.
Не да цябе п’юць, не кажы здароў будзь.
Не злавіў (не ўзяў) за руку, не кажы <што> злодзей.

Kamunikat.org

Не злавіўшы, не кажы, што злодзей.
Не кажы гоп, не пераскочыўшы.
Не кажы гоп, пакуль не пераскрчыў (не пераскочыш).
Не мне казаць, не табе слухаць.
Не пераскочыў, не кажы гоп.
Не пераскочыўшы, не кажы гоп.
Не той друг, што мёдам мажа, а той, хто праўду ў вочы кажа.
Скачы, урэжа, як пан кажа.
Стары кажа на глум, а малады бярэ на вум.
Узяўшыся за гуж, не кажы, што не дуж.
Хоць плюй у вочы, а ён кажа (скажа, будзе гаварыць), што дождж ідзе.

Калаціцца. Калі на гумне не малоціцца, тады ў хаце калоціцца.

Калена. Магдалена — вады па калена.
П'янаму <і> мора па калена.

Калёсы. Баба з калёс — калёсам лягчэй.
Ні калёс, ні атос, і воўк кабылу панёс.
Рыхтуй калёсы зімой, а сані летам.

Калі-небудзь. Будзе <калі-небудзь, некалі> і на нашай (маёй, тваёй) вуліцы свята.

Калодзеж. Не плюй у калодзеж, прыйдзецца напіцца.

Калок. Новае сітца на калку навісіцца, а старое і пад лаўкай наваляецца.

Калоць. Гора табе, воле, калі цябе карова коле.
Праўда вочы коле.

Калыхаць. Багатаму чорт дзяцей калыша.

Калядкі. Калядкі — добрыя святкі: пад'еў ды на палаткі.

Камар. Яму раніцаю росна, у поўдзень млосна, а ўвечары камары кусаюць.

Камедыя. Камедыя, хто не ведае, а хто і ведае, дык усё роўна камедыя.

Камень. Кропля камень крышыць (дзяўбе).
На адным месцы і камень <мохам> абрастае.
Пад ляжачы камень вада не цячэ (не пацячэ, не бяжыць, не пабяжыць).
Сэрца не камень.

Кампанія. За кампанію <і> цыган павесіўся.

Каму. Гл. хто.

Камяк. Першы блін выйшаў камяком.
Першы блін камяком.

Канец. Канец — дзелу вянец.
Колькі вяровачку ні вію», канец будзе.
Колькі вяровачцы ні віцца, а канцу быць (канец будзе).
Усё на свеце мае <свой> канец.
Усяму на свеце ёсць канец.
Як вяровачцы ні віцца, а канцу паявіцца.

Капаць. Не капай другому яму, сам у яе ўвалішся.
Хто пад кім яму капае, часта сам у яе ўпадае.
Ціхая свіння глыбока рые (капае).

Капейка. Брыгадзір капейкі не варт, калі чарцы рад.
Капейка рубель беражэ.
Хто капейкі не беражэ, таго рубель баіцца.

Kamunikat.org

Капітан. Калі п’яны (як п’ян), дык капітан, а калі (як) праспіцца, дык свінні баіцца.

Капрал. Хто палку ўзяў, той і капрал.

Капуста. Што кажух, то не вата, <а> што капуста, то не гарбата.

Капыт. Галодны і каня з капытамі з’есць.
Куды конь з капытом, туды і рак з клюшняй (з клюшнямі).

Карабель. Багатаму шкада (шкода) карабля, а беднаму — кашаля.
Вялікаму караблю — вялікае <і> плаванне.

Каравай. На чужы каравай рота (рот) не разяўляй (не разявай).

Карагод. Не выбірай дзеўку ў карагодзе, а ў агародзе.
Шукай жонку ў гародзе, а не ў карагодзе.

Карась. На тое і шчупак у моры (у вадзе), каб карась не драмаў.

Каркаць. Убіўся ў вароны, каркай так, як і оны.

Карміць. Ваўка (воўка) ногі кормяць.
Вясенні (вясновы) дзень год корміць.
Колькі (як) ваўка (воўка) ні кармі, <а> ён у лес глядзіць (паглядае).
Лета год корміць.
Летні дзень год корміць.
Не тады сабак кормяць, як на паляванне ісці (ехаць).
Салаўя байкамі (песнямі) не кормяць.
Як ваўка ні кармі, а яго ў лес цягне.
Як сабаку кормяць, так сабака і брэша.

Карова. Адну карову мае і тую за хвост падымае.
Бадлівай карове бог рог не дае.
Гора табе, воле, калі цябе карова коле.
Карова на дварэ, <дык> і харч на стале.
Карова целіцца, а ў быка зад баліць.
Карову б’юць за зык, а бабу за язык.
Малако ў каровы на языку.
Прыйшлі пакровы — заганяй у хлеў каровы.
Цаляеш у варону, а пападаеш у карову.
Чыя б кароўка (карова) мычала, а твая (чыя) б маўчала (памаўчала).

Кароткі. Калі беднаму жаніцца, Сто, і> ноч кароткая.
У бабы валасы доўгія (волас доўгі), а розум кароткі (памяць кароткая).
<Як> сіраце жаніцца, <дык і> ноч (ночка) кароткая (малая).

Кароўка. Прапала кароўка, прападай (няхай прападае) <і> вяроўка.
Чыя б кароўка (карова) мычала, а твая (чыя) б маўчала (памаўчала).

Карцішка. У карцішкі няма брацішкі.

Карчма. Дзе поп царкву ставіць, там пан карчму ладзіць.
Куды еду, туды еду, ды ўсё карчмы не міну.
Цярпі, Грышка, карчма блізка.

Карысць. Старасць не радасць <а горб не карысць>.

Карэнне. Якое карэнне, такое і насенне.

Каса. І баран бы касіў, каб хто касу насіў.
Касі, каса, пакуль раса, раса далоў — каса (касец) дамоў.

Касец. Касі, каса, пакуль раса, раса далоў — каса (касец) дамоў.

Касіць. Дождж ідзе не тады, як просяць, а тады, як жнуць ды косяць.
Дождж ідзе не там, дзе просяць, а дзе косяць, не там, дзе ждуць, а там, дзе жнуць.
І баран бы касіў, каб хто касу насіў.

Kamunikat.org

Касі, каса, пакуль раса, раса далоў — каса (касец) дамоў.

Касмык. З паршывай (шалудзівай) авечкі хоць шэрсці (воўны, поўсці) клок (касмык).

Касцёл. Глухім два разы ў касцёле не звоняць.

Катацца. Любіш катацца, любі і саначкі вазіць.

Каток. Катку жарты — мышцы смерць.

Каторы. Каторы конь цягне, таго і наганяюць.

Каўбаса. Ласы на чужыя прыпасы (каўбасы).

Каханка. У каханкі смаляныя лаўкі.

Каханне. Каханне і кашаль не схаваеш.

Кацёл. Пасмяяўся гаршчок з катла.

Каціцца. Яблык ад яблыні недалёка падае (коціцца).

Качарга. У сваёй хаце і качарга маці.

Качацца. Здараецца, што і доктар ад жывата качаецца.

Каша. Адзін і ў кашы няспорны.
Аржаная каша сама сябе хваліць.
Багатаму чорт у кашу дбае.
Дзе каша ды аладка, там і грамадка.
Кашы (кашу) маслам не сапсуеш (не папсуеш).
Праўда не скварка, з кашаю не з'ясі.
Сам заварыў кашу, <дык> няхай сам і расхлёбвае.

Кашаль. Каханне і кашаль не схаваеш.
У каго кашаль, той і красен <і ў роце не суха, і ў хаце не глуха>.

Кашуля. З міру па нітцы — голаму сарочка (кашуля).
Свая кашуля (сарочка, рубашка) бліжэй да цела.

Кашэль. Багатаму шкада (шкода) карабля, а беднаму — кашаля.

Каяцца. Не кайся, рана ўстаўшы (падняўшыся) і рана жаніўшыся.
Не кайся, што рана ўстаў або маладым ажаніўся.

Квас. Будзе час — будзе і квас.

Кветачка. Гэта яшчэ (толькі, пакуль) кветачкі, а ягадкі наперадзе (уперадзе, яшчэ будуць).

Кепскі. Добрая слава далёка ідзе, а кепская (ліхая) яшчэ далей <ляціць>.
За добрым мужам і варона жона, а за кепскім і княгіня загіне.

Ківаць. Іван ківае на Пятра <а Пётр на Івана>.
Янка ківае на Петруся, а Пятрусь на Янку.

Кідаць. Крывое кола на сябе гразь кідае.

Кіеў. У агародзе (гародзе) бузіна, а ў Кіеве дзядзька.
Язык да Кіева давядзе.

Кіёк. Жабрак жабраку відзён па кійку.

Кій. Абед на абед не тое, што кій на кій.
Захочаш сабаку выцяць (ударыш,) — палку (кій) знойдзеш.
Кось-кось да аброку, а потым кіем па боку.
Не баішся ківа, пабаішся кія.
Не слухаеш ківа, дык паслухаешся кія.

Кім. Гл. хто.

Кінуць. Гадка (гідка) з'есці і шкада кінуць.
Дзе ні кінь, дык клін.
Кінь (кінеш, закінь) наперад (уперад) — знойдзеш ззаду.
Кінь (кінеш) за сабою, <то> знойдзеш перад сабою.
Кінь назад — знойдзеш наперадзе.

Kamunikat.org

Кінь перад сабою, знойдзеш за сабою.
Куды ні кінь, усюды клін.

Кіпець. На назе бот скрыпіць, а ў гаршку трасца кіпіць.

Кірмаш. Каму кірмаш, а каму жыцця нямаш.

Кісель. Шылам кісялю не схваціш (не схопіш).

Кіў. Не баішся ківа, пабаішся кія.
Не слухаеш ківа, дык паслухаешся кія.

Кішэнь. Веру Яўменю, а грошы кладзі ў кішэню.
Цаца-цаца, ды ў кішэнь.

Класці. Веру Яўменю, а грошы кладзі ў кішэню.

Класціся. Свайго не меўшы, трэба легчы (кладзіся) спаць не еўшы.

Клін. Дзе ні кінь, дык клін.
Каб не клін ды не мох, дык (то і) цясляр (цесля, плотнік) бы падох (здох).
Клін выбіваецца клінам.
Клін клінам выбіваюць (выганяюць).
Куды ні кінь, усюды клін.
Якое дрэва, такі <і> клін, які бацька, такі <і> сын.

Клок. З паршывай (шалудзівай) авечкі хоць шэрсці (воўны, поўсці) клок (касмык).

Клопат. Малыя дзеці — малы клопат <большыя дзеці — большы клопат >.
Не мела баба клопату, <дык> купіла парася.

Клюшня. Куды конь з капытом, туды і рак з клюшняй (з клюшнямі).

Кляваць. Груган гругану вока (вачэй) не выдзеўбе (не дзяўбе, не клюе).

Клясці. Пана клянуць, а пан тлусцее (таўсцее).

Княгіня. За добрым мужам і варона жона, а за кепскім і княгіня загіне.

Князь. Сей у гразь — будзеш князь.

Кожны. Кожнаму сваё (роднае) дзіця міла.
Кожная сасна свайму бору песню спявае.
Кожны кулік сваё балота хваліць.
Кожны курэц павінен мець свой аганец і тытунец.
Кожны па часе мае розум.
Кожны плача па сваім бацьку, як умее.
Кожны старац сваю торбу хваліць.
Кожны (усякі) цыган сваю кабылу хваліць.
Летам кожны кусцік начаваць (пераначаваць) пусціць.
На кожны чых (на ўсякае чханне) не наздароўкаешся (не павітаешся).
Усякі (кожны) гад чужому грошу рад.
Усякі (кожны) чорт на сваё кола ваду цягне.

Кол. Для прадажнай псіны кол з асіны.
Варона з кала — сем на кол.
Першая <чарка> калом, другая сакалом, а трэцяя сама ўляціць (астатнія паляцяць дробнымі птушачкамі).
Пі ды еш, пакуль рот свеж, бо як умрэш, то і калом не ўпрэш.
Сарока з кола — дзесяць на кол.

Кола. Крывое кола на сябе гразь кідае.
Усякі (кожны) чорт на сваё кола ваду цягне.

Колькі. Колькі вяровачку ні віць, канец будзе.
Колькі вяровачцы ні віцца, а канцу быць (канец будзе).
Колькі (як) ваўка (воўка) ні кармі, <а> ён у лес глядзіць (паглядае).

Kamunikat.org

Конік. На чыім возе (вазку, коніку) едзеш, таму і песню (песеньку, песенькі) спявай (пей, вядзі).

Конны. Пешы коннаму не таварыш.

Конскі. Конская матка не здохла.

Кончыць. Скончыў (кончыў) дзела — гуляй смела.

Конь. Ад (з) работы коні дохнуць.

Баба з воза — каню (кабыле) лягчэй.

Бойся быка спераду, каня ззаду, а дурня — з усіх чатырох бакоў.

Быў конь, ды з’ездзіўся.

Восень на рабым кані ездзіць.

Вялікаму каню — вялікі хамут.

Галодны і каня з капытамі з’есць.

Дараванаму (дарованаму, дармоваму) каню ў зубы не глядзяць.

Кабыла (конь) здыхае, а <за> траву хватае (хапае).

Каторы конь цягне, таго і наганяюць.

Конь на чатырох нагах <і то> спатыкаецца.

Куды конь з капытом, туды і рак з клюшняй (з клюшнямі).

Ласка панская на рабым (дохлым) кані едзе.

На лечаным кані далёка не заедзеш.

На трактар спадзявайся, <а> каня не прадавай.

Не вер каню ў дарозе, а жонцы дома.

Не конь вязе, а дарога.

Не лезь, жаба, туды, дзе коней куюць.

Не хвалі каня запрагаючы, а дзеўку выбіраючы.

Панскае вока каня тучыць (гадуе).

Стары вол (конь) баразны не псуе (не сапсуе).

Суджанага і канём не аб’едзеш.

У каня чатыры нагі, і той спатыкаецца.

Хай конь думае: у яго галава большая (вялікая).

Хвалі каня пасля дарогі, а пана — як выцягнуў ногі.

Хто <коней> мяняе, у таго хамут гуляе.

Цераз сілу і конь не цягне.

Шануй каня дома, а ён цябе ў дарозе.

Што каму суджана, <дык і пехатой> таго не абойдзеш і <з канём> не аб’едзеш.

Копка. Па кропельцы — рэчка, па сянінцы — копка, па копцы — стог.

Кораб. Вясною вядро (кораб, цэбар) вады, а лыжка гразі, а восенню лыжка вады, а вядро (кораб, цэбар) гразі.

Корань. Ціхая свіння глыбокі корань рые.

Коратка. Дзе коратка (тонка), там ірвецца (і рвецца).

Корч. Баязліваму і корч мядзведзь.

Косць. На жывой касці мяса мусіць нарасці.

На жывых касцях мяса нарасце.

Пара касцей не ломіць.

Язык без касцей.

Як няма рыбы без косці, так і няма чалавека без злосці.

Кот. Жыве кот і жыве сабака.

Жыве кот і сабака, ды жытка не аднака.

Мінулася кату масленіца.

Не ўсё (не заўсёды) кату масленіца <прыйдзе і вялікі пост>.

Поначы ўсе каты шэрыя.

Кош. Назваўся груздом — лезь у кош (кошык).

Kamunikat.org

Кошка. Ведае (знае) кошка, чыё сала з’ела.
Зброднівай кошцы хвост уцінаюць.
Кошку б’юць — нявестцы намёкі даюць.
Ноччу (поначы) усе каты (кошкі) шэрыя.

Кошык. Назваўся груздом — лезь у кош (кошык).

Край. Мая хата з краю <і я> нічога не знаю.
Што ні кран, то <і, свой> абычай (звычай).

Крапіва. Будзе (прыйдзе) і на крапіву мароз.

Краса. Харасто (краса) прыглядзіцца, а розум прыгадзіцца.

Красіць. Гора толькі рака (ракаў) красіць.
Старасць нікога (чалавека) не красіць.
Хвароба <нікога> не красіць.

Красны. Не красна хата вугламі, а пірагамі.
Не радзіся красны, а радзіся шчасны.
У каго кашаль, той і красен <і ў роце не суха, і ў хаце не глуха>.

Кропелька. Па кропельцы — рэчка, па сьлінцы — копка, а па копцы — стог.

Кропля. Кропля камень крышыць (дзяўбе).

Кросны. Пайшоў (зарадзіў) драсён — не будзе (не жджы) красён.

Круг. Для старца міля не круг.
Старцу міля не круг.

Крумкач. Крумкач крумкачу вока не выдзеўбе.

Крупы. Наелася пападдзя круп, дык жарствы захацела.

Круцель. Бог не цяля, бачыць (пазнае) круцяля.

Круцельства. Маной (няпраўдай, хітрасцю, круцельствам) свет пройдзеш (пяройдзеш), а (але, ды) назад не вернешся.

Круціць. Круці не круці (не вярці), а трэба памерці.
Круцячы, свет пройдзеш, але назад не вернешся.

Кручаны. Не кручаны — не рэмень (не рамень), не вучаны — не чалавек.

Крывы. Крывое кола на сябе гразь кідае.
Мая душа не крывая, усё прымае.
Хоць крывое ды гарбатае, абы слаўнае ды багатае.

Крыўда. У цеснаце, <ды> не ў крыўдзе.

Крычаць. Папаўся ў вароны, то крычы, як воны.
Трапіў у вараны, крычы, як яны.
Што ў каго (каму) баліць, той пра тое (аб тым) і гаманіць (гаварыць, крычыць).

Крышыць. Кропля камень крышыць (дзяўбе).

Куды. Закон што дышла, куды павярнуў, туды і выйшла.
Куды вецер, туды і дым.
Куды еду, туды еду, ды ўсё карчмы не міну.
Куды іголка (іголачка), туды і нітка (нітачка).
Куды ні кінь, усюды клін.
Куды конь з капытом, туды і рак з клюшняй (з клюшнямі).
Уткні мяне, божа, куды мне не трэба.

Кузьма. На вяку (жывучы) усяго нажывеш — і Кузьму татам назавеш.
Я яму пра Фаму (пра Кузьму), а ён мне пра Ярому.

Кукаваць. Тая зязюля, ды не так кукуе.

Кулак. Пасля бойкі кулакамі (рукамі) не махаюць.

Кулік. Кожны кулік сваё балота хваліць.

Kamunikat.org

Куля. Куляй у аднаго пацэліш, а трапным словам у тысячу.
Чалавек страляе, а чорт кулю носіць.

Кум. Дапускайся, куме, на дно.
Кум куме, а кума па ўсім сяле.
Не траць, куме, сілы, спускайся на дно.
Хоць кум, ды сабака.
Чуў, кум, сонца, бачыў гром?

Кума. Галоднай куме хлеб (сыр) наўме.
Кума куме, дый пайшло па ўсім сяле.
Кума (кум) куме, а кума па ўсім сяле.

Купа. Калі робіш у купе, не баліць у пупе.
Рабіць у купе — не баліць у пупе.

Купіць. За багацце розуму не купіш.
За што купіў, за тое <і> прадаю.
Купіў не купіў (куплю не куплю, купіш не купіш, купім не купім), і патаргавацца (патаргаваць) можна (варта).
Не мела баба клопату, <дык> купіла парася.

Кураня. Куранят увосень (восенню) лічаць.

Куры. Гл. курыца.

Курыца. Курыца не птушка, а баба не чалавек.
Ліса спіць і курэй бачыць.
Скажы курыцы, дык яны па ўсёй вуліцы.
Яйцо курыцы не вучыць.
Яйцо (яйка) курыцу вучыць.

Курэц. Калі курэц, то насі люльку і тытунец.
Кожны курэц павінен мець свой аганец і тытунец.

Кусаць. У гадзюкі няма іншай навукі, як кусаць.
Яму раніцаю росна, у поўдзень млосна, а ўвечары камары кусаюць.

Куст. Варона з куста, а пяць на куст.
Дзе воўк радзіўся, там і куст яму міл.
Пужаная варона <і> куста баіцца.
Сарока з куста — сорак на куст.
Які куст, такі і адростак.

Кусцік. Летам кожны кусцік начаваць (пераначаваць) пусціць.

Кут. Добраму чалавечку добра і ў запечку <а благой (якой) благаце дрэн на і на куце>.
Калі худ, не лезь на кут.
Што будзе, тое (то) будзе, <а> Саўка (Грышка) на куце не будзе.

Куток. Міл (мілы, дораг) той куток, дзе абрэзалі (рэзалі) пупок.
Няма лепш за той куток, дзе вязалі пупок.

Кухарка. У закаханай кухаркі няўдалая страва выходзіць.

Лавец. На лаўца і звер бяжыць.

Лад. Адклад не ідзе на (у) лад.
З адкладу няма ладу.

Ладзіць. Дзе поп царкву ставіць, там пан карчму ладзіць.

Ламаць. Пара касцей не ломіць.
Сіла салому ломіць.

Лапата. Розуму ў чужую галаву лапатай не накладзеш.

Лапаць. Бывала, варона лапці абувала, а цяпер грак ходзіць так.
Гаспадарку весці — не лапці плесці.
Жонка не лапаць, з нагі не скінеш.

Kamunikat.org

За пераборы лапці ды аборы.
Каму пашанцуе, той і ў лапцях танцуе.
Лапаць боту не пара.
Служка ў лапцям, а я (пан) босы.
Хоць муж (мужык) з лапаць, абы з ім не плакаць.
Чорт не адны лапці (не адну пару лапцей) стаптаў, пакуль (покуль) такую пару дабраў (сабраў).
Чорт сем пар лапцей стаптаў, пакуль пару дабраў.

Лапінка. Урадзілася цяля з белаю лапінкаю на лбе, так яно і памрэ.

Ласка. Ласка панская на рабым (дохлым) кані едзе.
Ці за адну нагу вісець, ці за дзве — адна ласка.

Ласкавы. Ласкавае слова што дзень ясны (веснавы).
Лісліваe (ласкавае, пакорнае) цяля (цялятка) дзвюх матак (дзве маткі) ссе.

Ластаўка. Адна ластаўка вясны не робіць.
Жаваранак прылятае на праталіну, шпак на прагаліну, жораў з цяплом, а ластаўка з лістом.

Ласы. Ласы на чужыя прыпасы (каўбасы).

Лаўка. Лепш пад лаўкай пасядзець, але на харошага паглядзець.
Новае сітца на калку навісіцца, а старое і пад лаўкай наваляецца.
У каханкі смаляныя лаўкі.

Лашчыцца. Не бойся таго сабакі, што брэша, а бойся таго, што лашчыцца.

Легчы. Жывы (жывым) у зямлю (у магілу, у ямку) не палезеш (не ляжаш).
Свайго не меўшы, трэба легчы (кладзіся) спаць не еўшы.

Лезці. Калі худ, не лезь на кут.
Назваўся груздом — лезь у кош (кошык).
Не лезь, жаба, туды, дзе коней куюць.
Не пі, не еш і з хаты не лезь.

Лекар. Час — найлепшы (самы лепшы, добры, вялікі) доктар (лекар).

Лень. Хвароба — мігрэнь: жраць ахвота, а працаваць лень.

Лепей. Гл. лепш.

Лепш, лепей. Адна галава добра, а дзве <яшчэ> лепш (лепей).
Лепш (лепей) <адзін> раз убачыць (пабачыць), чым сто разоў пачуць.
Лепш (лепей) горкая праўда, чым салодкая мана (хлусня).
Лепш (лепей) дрэнна ехаць, чым добра ісці.
Лепш (лепей) з разумным згубіць, чым з дурнем знайсці.
Лепш (лепей) позна, чым (як) ніколі.
Лепш пад лаўкай пасядзець, але на харошага паглядзець.
Лепш сініца ў руцэ (у жмені), чым журавель (жораў) у небе.
Не можаш памагчы, дык лепей памаўчы.
Няма лепш за той куток, дзе вязалі пупок.
Рыба шукае, дзе глыбей, а чалавек, дзе ляпей (лепей, лепш).
Стары друг лепш (лепей) за новых двух.
У гасцях добра, а дома лепей (лепш).
У грыбы хадзіць і то лепш са шчасцем.
Усюды добра, а дома лепей.
Чым за морам віно піць, лепш (лепей) з Нёмана (у Нёмане) вадзіцу.

Лепшы. Лепшы спосаб абароны — нападзенне.
Самая лепшая абарона — нападзенне.
Хто лепшага не мае, таму і гэта добра.
Час — найлепшы (самы лепшы, добры, вялікі) доктар (лекар).

Kamunikat.org

Лес. Бог лесу не зраўнаваў, а то людзей ты зраўнуеш.
Бог лесу не зраўняў, не тое што людзей.
Ваўкоў (ваўка, воўка) баяцца — у лес не хадзіць.
Воўчы дух (воўчае насенне) да лесу цягне.
Граза ў лес не ідзе.
Далей у лес — болей дроў.
Колькі (як) ваўка (воўка) ні кармі, <а> ён у лес глядзіць (паглядае).
Лес сякуць — трэскі ляцяць.
Няма лесу без ваўка.
Работа (праца, справа) не воўк, у лес не ўцячэ (не збяжыць, не пабяжыць).
Хто ў лесе не злодзей, той дома не гаспадар.
Чужая старана — цёмны лес.
Чым далей у лес, тым болей (больш) дроў.
Як ваўка ні кармі, а яго ў лес цягне.

Лета. Лета год корміць.
Пражылі лета гарачае, пражывём і дзярмо сабачае.

Летам. Летам кожны кусцік начаваць (пераначаваць) пусціць.
Рыхтуй калёсы зімой, а сані летам.

Летні. Летні дзень год корміць.

Лёгка. Чужымі рукамі жар заграбаць лёгка (добра).

Лёгкі. Лёгкае пяро, ды на страху не закінеш.

Лёс. Свайго лёсу не мінеш (не мінём).

Ліняць. Воўк ліняе, ды нораву не мяняе.

Ліпень. Студзень мяце — ліпень залье.

Ліса. Ліса спіць і курэй бачыць.

Лісливы. Ліслівае (ласкавае, пакорнае) цяля (цялятка) дзвюх матак (дзве маткі) ссе.

Ліст. Жаваранак прылятае на праталіну, шпак на прагаліну, жораў з цяплом, а ластаўка з лістом.
Лістам сцелецца, а ўкусіць цэліцца.

Лісток. Прыйшоў Пятрок — апаў лісток; прыйшоў Ілья — апала два.

Літасць. Бог не без літасці, казак не без шчасця.

Ліха[1]**.** Ад ліха ціха, а дабра не чуваць.
Ад ліха ціха, дабра не відаць.
Горш, калі баішся, і ліха не мінеш, і надрыжышся.
Еду ціха — са мной ліха, еду скора — са мной гора.
Казала ліха, што не быць дабру.
Ліха без дабра не бывае.
Не дражні ліха, пакуль ціха.
Не чапай ліха, калі спіць ціха.
Не чапай ліха, пакуль спіць.
Няма ліха без дабра.

Ліха[2]**.** Горка рэдзька, ды ядуць, цяжка (дрэнна, ліха) замужам, ды ідуць.

Ліхі. Дай божа ў добры час сказаць, а ў ліхі (нядобры) памаўчаць.
Добрая слава далёка ідзе, а кепская (ліхая) яшчэ далей <ляціць>.
Усе бабры дабры, адна выдра ліхая.

Ліць. Дзе п'юць, там і льюць.

Лічыць. Воўк і лічанае бярэ.
Куранят увосень (восенню) лічаць.

Лішні. Лішняга і свінні не ядуць (свіння не есць).

Лоб. Галавою (ілбом) сцяны (сцяну, муру, мур) не праб'еш.
Загадай дурню богу маліцца, дык ён і лоб разаб'е.
На чужы лоб сягаючы (шыбаючы), трэба і свой падставіць (наставіць).
Пашлі дурня богу маліцца, дык ён лоб разаб'е.
Урадзілася цяля з белаю лацінкаю на лбе, так яно і памрэ.

Логам. Воўк каля (паблізу) свайго логава не бярэ (не шкодзіць).

Лоі. Дзе гной, там і лой.

Локаць. Блізка (блізкі) локаць, ды (а) не ўкусіш.

Лужа. Свіння лужыну (лужу) знойдзе.

Лужына. Свіння лужыну (лужу) знойдзе.

Луста. Адрэзанае лусты не прыклеіш (не прылепіш).

Лучынка. І за лучынку знойдзе прычынку.

Лыжка. <Адна> лыжка дзёгцю псуе бочку мёду.
Вясною вядро (кораб, цэбар) вады, а лыжка гразі, а восенню лыжка вады, а вядро (кораб, цэбар) гразі.
Дарагая (дорага) лыжка к абеду.
Сухая лыжка рот дзярэ.

Лысінка. З якой лысінкай цёлка нарадзілася, з такой і здохне.
Лысае цялятка і здохне з лысінкай.
Уродзіцца цяля з лысінкаю, то і з лысінкаю здохне.
Як (калі) удасца жарабё (бычок) з лысінкай, дык і здохне (састарэе) такім (з лысінкай).

Лысы. Лысае цялятка і здохне з лысінкай.

Лычка. Быць бычку на вяровачцы (на лычку).

Любіць. Бог сіротак любіць, але долі не дае.
Бог тройцу любіць.
Брат любіць сястру багатую, а мужык (муж) жонку здаровую.
Воўк сабакі не баіцца, але звягі не любіць.
Зяць любіць узяць.
Любіў добрае, палюбі ж і злое.
Любіў катацца, любі і саначкі вазіць.
Любіў рак жабу, аж вочы выеў.
Любіць аржаная каша сама сябе хваліць.
Работа дурняў (дурня, дурных) любіць.
Рыба любіць ваду.
Хто каго любіць, той таго і чубіць.
Хто любіць папа, хто пападдзю, хто папову дачку.

Любы. З мілым (з любым) рай і ў шалашы (у будане).
Насільна мілы (міл, любы, люб) не будзеш.

Людзі. Бог лесу не зраўнаваў, а то людзей ты зраўнуеш.
Бог лесу не зраўняў, не тое што людзей.
Дзе людзі бяднеюць, там паны багацеюць.
Людзей (другіх) слухай, а (ды) свой розум май.
Людзі і мядзведзя вучаць.
Людзям языка (языкоў) не завяжаш.
На каго бог, на таго і людзі.
Паспех — людзям на смех.
Паспяшыш — людзей насмяшыць
Першая жонка ад бога, другая ад людзей, а трэцяя ад чорта.
Свет не без добрых людзей.
У голад <людзі> намруцца, а ў вайну налгуцца.

У людзей пытай і свой розум май.

Людскі. Людскога языка це завяжаш.

Люлька. Калі курэц, то насі люльку і тытунец.

Лягчэй. Баба з воза — каню (кабыле) лягчэй.
Баба з калёс — калёсам лягчэй.

Ляжаць. Добрая слава на паліцы ляжыць, а благая па дарожцы бяжыць.
Кажух ляжыць, а дурань дрыжыць.
Нязнайка ляжыць, а знайка бяжыць.

Ляжачы. Пад ляжачы камень вада не цячэ.

Ляпей. Гл. лепш.

Ляпіць. Ганчар гаршкі лепіць, а сам у чарапку <есці> варыць.
Не святыя (не багі) гаршкі лепяць.

Лятаць. Высока лятаеш, але нізка сядзеш.
Напрасткі <адна> варона лятае, затое (ды) <ніколі> дома не бывае.

Ляцець. Добрая слава далёка ідзе, а кепская (ліхая) яшчэ далей <ляціць>.
Лес сякуць — трэскі ляцяць.

Лячыць. На лечаным кані далёка не заедзеш.

Магамет. Калі гара не ідзе да Магамета, то Магамет ідзе да гары.

Магдалена. Магдалена — вады па калена.

Магіла. Гарбатага магіла выправіць (выпрастае).
Жывы (жывым) у зямлю (у магілу, у ямку) не палезеш (не ляжаш).
Нежывога з магілы не падымеш.

Магчы. Адзін дурань можа задаць столькі пытанняў, што дзесяць (сем) разумных не адкажуць.
<Калі> улез у дугу, дык не кажы <што> не магу.
Маўр зрабіў сваю справу, маўр можа ісці (адысці).
Не можаш памагчы, дык лепей памаўчы.
Не піў — не мог, а выпіў — ні рук, ні ног.

Мазаць. Не той друг, што мёдам мажа, а той, хто праўду ў вочы кажа.
Ты яго маслам маж, а ён дзёгцем смярдзіць.
Хто мажа, той і едзе.

Мазоль. Гультай за работу — мазоль за руку (мазалі за рукі).

Май. Цешыўся старац, што перажыў марац, ажно ў маю нясуць яго да гаю.

Майстар. Справа майстра баіцца.

Мак. Еш, дурань, бо то з макам.
Сем гадоў мак не радзіў, а голаду не было.

Мала. Госць мала гасцюе, ды багата бачыць.
Каб сонца засланіць, вушэй асліных мала.
На бяду мала трэба.
Хочаш многа знаць, трэба мала спаць.

Маладзец. Маладзец супраць (супроць, сярод) авец, а супраць (супроць) малайца — сам аўца.

Маладзіца. На чужой старане і жук мяса <і старая баба — маладзіцах

Маладосць. Маладосць — дурносць.

Малады. Маладое піва заўсёды шуміць.
Не кайся, што рана ўстаў або маладым ажаніўся.
Стары кажа на глум, а малады бярэ на вум.

Малако. Апёкшыся малаком, ваду студзяць.
Апёкшыся на малацэ, <і> на ваду дзьмеш (дзьмухаеш).

Малако ў каровы на языку.
Хто апарыцца на малацэ, той і на ваду дзьмухае.

Малаціцца. Калі на гумне не малоціцца, тады ў хаце калоціцца.

Маленне. Новы поп, дык новае і маленне.

Маленькі. Маленькая сучка заўсёды шчаня.
Маленькі сабачка да старасці шчанюк (шчаня).

Малітва. Што ні поп, то свая малітва.

Маліцца. Загадай дурню богу маліцца, дык ён і лоб разаб'е.
Нашто богу маліцца, — ён нас і так баіцца.
Пашлі дурня богу маліцца, дык ён лоб разаб'е.

Малоць. Млын меле — мука будзе, язык меле — бяда будзе.

Малы. За вялікім пагонішся — і малое згубіш.
З вялікага грому <часамі, заўсёды> малы дождж <бывае>.
З вялікае хмары малы дождж.
Малы жук, ды вялікі гук.
Малы залатнік, ды дарагі.
Малыя дзеткі — малыя бедкі <падрастуць дзеткі — падрастуць і бедкі>.
Малыя дзеці — малы клопат <большыя дзеці — большы клопаты
<Як> сіраце жаніцца, <дык і> ноч (ночка) кароткая (малая).

Маляваць. Не такі (не так) чорт страшны, як яго малююць.

Мана. Лепш (лепей) горкая праўда, чым салодкая мана (хлусня).
Маной (няпраўдай, хітрасцю, круцельствам) свет пройдзеш (пяройдзеш), а (але, ды) назад не вернешся.

Марац. Марац адмарозіць палец.
Цешыўся старац, што перажыў марац, ажно ў маю нясуць яго да гаю.

Мароз. Будзе (прыйдзе) і на крапіву мароз.
Мароз сем баб павёз.

Марцыпан. Абыдзецца без марцыпанаў цыганскае вяселле.

Масква. Масква слязам не верыць.
Не адразу Масква будавалася.

Масла. Кашы (кашу) маслам не сапсуеш (не папсуеш).
Ты яго маслам маж, а ён дзёгцем смярдзіць.

Масленіца. Мінулася кату масленіца.
Не ўсё (не заўсёды) кату масленіца <прыйдзе і вялікі пост>.

Матка. Дарагая тая хатка, дзе радзіла (нарадзіла) мяне матка.
Дзіця не плача, матка (маці) не дагадаецца.
Конская матка не здохла.
Матка парве пазуху, хаваўшы для дзяцей, а дзеці парвуць пазуху, хаваўшы ад маткі.
Ліслівае (ласкавае, пакорнае) цяля (цялятка) дзвюх матак (дзве маткі) ссе.

Маўр. Маўр зрабіў сваю справу, маўр можа ісці (адысці).

Маўчанне. Маўчанне — знак згоды.
Слова — серабро (срэбра), маўчанне — золата.

Маўчаць. Не дурань, хто маўчыць.
Чыя б кароўка (карова) мычала, а твая (чыя) б маўчала (памаўчала).

Махаць. Брахаць — не цэпам махаць.
Пасля бойкі кулакамі (рукамі) не махаюць.

Маці. Дзіця за руку бярэш — маці за сэрца.
Пакуль дзіця не заплача, маці не дагадаецца.

Kamunikat.org

Тады маці міла, як ногі мыла.
У сваёй хаце і качарга маці

Мачаха. Чужая старана — мачаха.

Медзь. Першы дзень госць — золата, другі — срэбра, трэці — медзь, дадому (дахаты) едзь.

Меней. Гл. менш.

Менш, меней. Меней (менш) гавары — болей (больш) пачуеш.

Месіва. Каму што, а свінні месіва.

Месца. Каб ведаў чалавек, дзе спатыкнецца, то пераступіў бы тое месца.
На адным месцы і камень <мохам> абрастае.

Мех. Век зжыць — не мех сшыць.
Грэх у мех, грашаняты ў торбу.
Шыла ў мяшку (у мяху) не схаваеш (не ўтоіш).

Мецiць. Бог шэльму меціш».

Мець. Адну карову мае і тую за хвост падымае.
І сцены маюць вушы.
Калі маеш грошы, то не будзеш босы.
Кожны курэц павінен мець свой аганец і тытунец.
Кожны па часе мае розум.
Людзей (другіх) слухай, а (ды) свой розум май.
Маеш дачку — трымай гарэлку ў глячку.
Не май сто рублёў, а май сто сяброў.
Не мела баба клопату, <дык> купіла парася.
Свайго не меўшы, трэба легчы (кладзіся) спаць не еўшы.
У людзей пытай і свой розум май.
У музыкі хлеб невялікі, а спяваю маюць ніякі.
Усё на свеце мае <свой> канец.
Хто дбае, той і мае.
Хто заб’е бабра, не будзе мець дабра.
Хто лепшага не мае, таму і гэта добра.
Хто робіць, той і мае.
Хто чужога не шкадуе, той свайго не мае.
Ці свінні елі, ці шляхта папасвалася (папаску мела).

Меч. Павінную галаву <і> меч не сячэ.

Мёд. <Адна> лыжка дзёгцю псуе бочку мёду.
За пчолкаю — у мёд, за жукам — у гной.
Не той друг, што мёдам мажа, а той, хто праўду ў вочы кажа.

Мігрэнь. Хвароба — мігрэнь: жраць ахвота, а працаваць лень.

Мікола. Прыйшоў Мікола, не пытай ні ў кога, бяры сявеньку і (ды) сей памаленьку.

Міласць. Гасподзь не без міласці, а казак не без долі.
Міласці прашу к нашаму шалашу.

Мілы. Дзе воўк радзіўся, там і куст яму міл.
Для мілага друга і завушнічка з вуха.
З мілым (з любым) рай і ў шалашы (у будане).
Кожнаму сваё (роднае) дзіця міла.
Міл (мілы, дораг) той куток, дзе абрэзалі (рэзалі) пупок.
Мілыя сварацца — толькі цешацца.
Насільна мілы (міл, любы, люб) не будзеш.
Сілай мілы не будзеш.
Тады маці міла, як ногі мыла.

Міля. Для старца міля не круг.

Kamunikat.org

Старцу міля не круг.

Мілаваць. Дзвюм смерцям (смярцям) не бываць, <а> адной не мілаваць.
Чаму быць, таго не мілаваць.

Мінуцца. Мінулася кату масленіца.
Мінуліся тыя рою, калі паны браліся ў бокі.
Усё мінецца, а праўда застанецца.

Мінуць. Горш, калі баішся, і ліха не мінеш, і надрыжышся.
Куды еду, туды еду, ды ўсё карчмы не міну.
Свайго лёсу не мінеш (не мінём).

Мір. З міру па нітцы — голаму сарочка (кашуля).
Што <будзе> міру, тое (то) і бабінаму сыну.

Млосна. Яму раніцаю росна, у поўдзень млосна, а ўвечары камары кусаюць.

Млын. Млын меле — мука будзе, язык меле — бяда будзе.

Мне. Гл. я.

Многа. Дзе нянек многа, там дзіця бязнога (мурзатае).
Забілі зайца не забілі, а гуку (шуму) многа нарабілі.
Злодзею адна дарога, а хто шукае, таму многа.
Індык думаў, думаў (многа думаў) ды здох.
У бога дзён многа.
Хочаш многа знаць, трэба мала спаць.

Мной. Гл. я.

Можа. Можа надвое варожа.

Можна. Ашуканствам можна свет прайсці, але назад не вернешся.
Купіў не купіў (куплю не куплю, купіш не купіш, купім не купім), а патаргавацца (патаргаваць) можна (варта).
Ніколі не адкладвай на заўтра, што можна зрабіць сёння.
Тое, што можна зрабіць сёння, не трэба адкладваць на заўтра.

Мой. Будзе <калі-небудзь, некалі> і на нашай (маёй, тваёй) вуліцы свята.
За маё жыта ды мяне і пабіта.
<І> я не я і кабыла не мая.
Мая душа не крывая, усё прымае.
Мая хата з краю <і я> нічога не знаю.
Язык мой — вораг мой.
Я не я і хата не мая.

Мора. На тое і шчупак у моры (у вадзе), каб карась не драмаў.
П’янаму <і> мора па калена.
Чым за морам віно піць, лепш (лепей) з Нёмана (у Нёмане) вадзіцу.
Шылам мора не нагрэеш.

Мох. Каб не клін ды не мох, дык (то і) цясляр (цесля, плотнік) бы падох (здох).
На адным месцы і камень <мохам> абрастае.

Мудры. Раніца мудрэйшая (мудрэй) за вечар.

Муж. Брат любіць сястру багатую, а мужык (муж) жонку здаровую.
За добрым мужам і варона жона, а за кепскім і княгіня загіне.
Муж і Жана — адна сатана.
Хоць муж (мужык) з лапаць, абы з ім не плакаць.

Мужык. Брат любіць сястру багатую, а мужык (муж) жонку здаровую.
Дзе толькі мужык з слаўцом, там за ім пуга з вузлом.
Мужык глядзіць, як варона, а хіцер, як чорт.
Мужык — дурань, як умее, так і пее.
Мужык з жонкай сварыцца, калі трасца ў гаршку варыцца.

kamunikat.org

Мужыку розум прыходзіць па шкодзе.
Не дай бог свінні рог, а мужыку панства.
<Пакуль> гром не грымне (не загрыміць), мужык не перахрысціцца.
Паны б'юцца, а ў мужыкоў чубы трашчаць.
Хоць муж (мужык) з лапаць, абы з ім не плакаць.

Музыка. Хто плаціць грошы, той заказвае і музыку.

Музыка. У музыкі хлеб невялікі, а спяваю маюць ніякі.

Музыкант. Я не музыкант (не арганіст), не перабіраю.

Мука. Быўшы ля мукі, запылішся.
Каля мукі ходзячы, запылішся.
Млын меле — мука будзе, язык меле — бяда будзе.
Перамелецца — мука будзе.
Усякая будзе гаспадыня, калі <мукі> поўная скрыня.
Як мукі скрыня, дык і свіння гаспадыня.

Мур. Галавою (ілбом) сцяны (сцяну, муру, мур) не праб'еш.

Мурзаты. Дзе нянек многа, там дзіця бязнога (мурзатае).

Мусіць. На жывой касці мяса мусіць нарасці.

Муха. Добра сабаку і муха.
Няма злей асенняй мухі і дзеўкі-векавухі.

Мы. Бог цярпеў і нам вялеў.
Добра там, дзе нас няма.
На табе, божа (нябожа), што нам (мне) нягожа.
Нашто богу маліцца, — ён нас і так баіцца.
Не мы першыя, не мы апошнія.
Там добра, дзе нас няма.
Усе <мы> пад богам ходзім.

Мыла. Рукі пабрудзіш — вадою адмыеш, душу забрудзіш — і мыла не паможа.

Мыць. Рука руку мые.
Тады маці міла, як ногі мыла.
Ціхая вада берагі мые.

Мычаць. Чыя б кароўка (карова) мычала, а твая (чыя) б маўчала (памаўчала).

Мыш. Гара нарадзіла (радзіла) мыш.

Мышка. Катку жарты — мышцы смерць.

Мядзведзь. Баязліваму і корч мядзведзь.
Гадуй, мядзведзь, дзеці, каб было за кім сядзець
Два мядзведзі ў адной бярлозе не зімуюць.
Людзі і мядзведзя вучаць.
На воўка памоўка, а мядзведзь цішком.

Мякіна. Старога вераб'я на мякіне не зловіш (не падманеш, не правядзеш).

Мяне. Гл. я.

Мяняцца. Усё цячэ, усё мяняецца (змяняецца).

Мяняць. Воўк ліняе, ды нораву не мяняе.
Хто <коней> мяняе, у таго хамут гуляе.

Мяса. На жывой касці мяса мусіць нарасці.
На жывых касцях мяса нарасце.
На чужой старане і жук мяса <і старая баба — маладзіца>.

Мясці. Новая мятла па-новаму мяце.

Kamunikat.org

Студзень мяце — ліпень залье.

Мятла. Новая мятла па-новаму мяце.

Мяшок. Шыла ў мяшку (у мяху) не схаваеш (не ўтоіш).

Набрацца. З добрым гаспадаром нажывешся, з дрэнным гора набярэшся.
З кім павядзешся, ад таго <і> набярэшся.

Наваляцца. Новае сітца на калку навісіцца, а старое і пад лаўкай наваляецца.

Наваяваць. Хто языком штурмуе, не шмат наваюе.

Навесіць. На чужы рот (язык) замок не навесіш (не павесіш).

Навыецца. Новае сітца на калку навісіцца, а старое і пад лаўкай наваляецца.

Павітацца. На кожны чых (на ўсякае чханне) не наздароўкаешся (не павітаешся).

Навука. У гадзюкі няма іншай навукі, як кусаць.

Нага. Ваўка (воўка) ногі кормяць.
Жонка не лапаць, з нагі не скінеш.
За дурной галавой нагам неспакой (небалазе).
Конь на чатырох нагах <і то> спатыкаецца.
На назе бот скрыпіць, а ў гаршку трасца кіпіць.
Не піў — не мог, а выпіў — ні рук, ні ног.
Тады маці міла, як ногі мыла.
Ты на гару, а чорт за наіу.
У каня чатыры нагі, і той спатыкаецца.
У нагах праўды няма.
Хвалі каня пасля дарогі, а пана — як выцягнуў ногі.
Ці за адну нагу вісець, ці за дзве — адна ласка.
Чалавек на гару, а чорт за нагу.
Як чалавек на гару, дык чорт за нагу.

Нагнуцца. І да грыба трэба нагнуцца.

Нагрэць. Шылам мора не нагрэеш.

Надвое. Можа надвое варожа.

Надвор'е. Добры гаспадар і сабаку з двара (з хаты) не выганіць у такую нягоду (у такое надвор'е, у такі дзень).

Надрыжацца. Горш, калі баішся, і ліха не мінеш, і надрыжышся.

Наесціся. <Калі> не наеўся, дык (то) і не наліжашся.
Наелася пападдзя круп, дык жарствы захацела.
Як на грамніцы нап'ецца певень вадзіцы, дык на Юр'я наесца вол травіцы.

Нажыцца. З добрым гаспадаром нажывешся, з дрэнным гора набярэшся.

Нажыць. На вяку (жывучы) усяго нажывеш — і Кузьму татам назавеш.

Назад. Ашуканствам можна свет прайсці, але назад не вернешся.
Задам (назад) толькі ракі поўзаюць (паўзуць, ходзяць).
Закінеш назад — знойдзеш наперадзе.
Ішоў ваякам, а назад ракам.
Кінь назад — знойдзеш наперадзе.
Круцячы, свет пройдзеш, але назад не вернешся.
Маной (няпраўдай, хітрасцю, круцельствам) свет пройдзеш (пяройдзеш), а (але, ды) назад не вернешся.

Назбіраць. Дзетак узгадаваць — не грыбоў назбіраць.

Назвацца. Назваўся груздом — лезь у кош (кошык).

Назваць. На вяку (жывучы) усяго нажывеш — і Кузьму татам назавеш.

Kamunikat.org

Наздароўкацца. На кожны чых (на ўсякае чханне) не наздароўкаешся (не павітаешся).

Называць. Называй хоць горшком, толькі ў печ не стаўляй.
Хоць гаршком заві (называй), адно (толькі, а) у печ не стаўляй (не стаў).

Найлепшы. Час — найлепшы (самы лепшы, добры, вялікі) доктар (лекар).

Кінуць. На чужыя вусны не накінеш хусты.

Наклад. Старцу сяло не <у> наклад.

Накласці. Розуму ў чужую галаву лапатай не накладзеш.

Налгацца. У голад <людзі> намруцца, а ў вайну налгуцца.

Налізацца. <Калі> не наеўся, дык (то) і не наліжашся.

Нам. **Гл.** мы.

Намачыцца. Каля (ля) вады <ходзячы> намочышся.

Намерціся. У голад <людзі> намруцца, а ў вайну налгуцца.

Намёк. Кошку б'юць — нявестцы намёкі даюць.

Наняцца. Наняўся, як прадаўся.

Нападзенне. Лепшы спосаб абароны — нападзенне.
Самая лепшая абарона — нападзенне.

Напалохаць. Напалоханая варона і вераб'я баіцца.

Напасць. Ад (з) напасці не прапасці.

Наперад. Кінь (кінеш, закінь) наперад (уперад) — знойдзеш ззаду.

Наперадзе. Гэта яшчэ (толькі, пакуль) кветачкі, а ягадкі наперадзе (уперадзе, яшчэ будуць).
Закінеш назад — знойдзеш наперадзе.
Кінь назад — знойдзеш наперадзе.

Напісаць. Што напішаш (напісана) пяром, <то> не вырубіш (не высечаш) тапаром.

Напіцца. З хараства вады не нап'ешся.
На грамніцы нап'ецца певень вадзіцы.
Не плюй у калодзеж, прыйдзецца напіцца.
Як на грамніцы нап'ецца певень вадзіцы, дык на Юр'я наесца вол травіцы.

Напоўніць. Бяздоннай бочкі (бяздонную кадушку) не напоўніш.

Напрасткі. Напрасткі <адна> варона лятае, затое (ды) <ніколі> дома не бывае.

Нарабіць. Забілі зайца не забілі, а гуку (шуму) многа нарабілі.
Прыйдзе Ілья — наробіць гнілля.

Нараджацца. Хто не нараджаецца, той не памірае.

Нарадзіцца. З якой лысінкай цёлка нарадзілася, з такой і здохне.

Нарадзіць. Гара нарадзіла (радзіла) мыш.
Дарагая тая хатка, дзе радзіла (нарадзіла) мяне матка.

Нарасці. На жывой касці мяса мусіць нарасці.
На жывых касцях мяса нарасце.

Нас. Гл. мы.

Насенне. Воўчае насенне да лесу цягне.
Якое карэнне, такое і насенне.

Насільна. Насільна мілы (міл, любы, люб) не будзеш.

Kamunikat.org

Насіць. Да пары збан (жбан) ваду носіць <ручка (вушка) адарвецца — збан паб’ецца>.
І баран бы касіў, каб хто касу насіў.
Калі курэц, то насі люльку і тытунец.
Насіў воўк, панеслі і ваўка (воўка).
Сабака брэша — вецер носіць.
Чалавек страляе, а чорт кулю носіць.

Насмяшыць. Паспяшыш — людзей насмяшыш.

Наставіць. На чужы лоб сягаючы (шыбаючы), трэба і свой падставіць (наставіць).

Насця. Казала Насця, як удасца.

Натура. Прывычка — другая натура.

Наўме. Галоднай куме хлеб (сыр) наўме.
Жывому (жывым) наўме жывое.

Нацалавацца. Даганяючы не нацалавацца (не нацалуешся).

Начаваць. Летам кожны кусцік начаваць (пераначаваць) пусціць.

Начны. Начная зязюля (зязюлька) дзённую перакусе.

Наш. Будзе <калі-небудзь, некалі> і на нашай (маёй, тваёй) вуліцы свята.
Дай божа (бог) нашаму цяляці ваўка (воўка) спаймаці (з’есці).
Загляне сонца <і> у наша аконца.
Міласці прашу к нашаму шалашу.
На наш век дурняў хопіць.
Пазнаюць нашу дачку і ў андарачку.
Прыйдзе і на нашу вуліцу свята.
Чые бычкі ні былі б, абы нашы цялядкі.

Нашто. Нашто богу маліцца, — ён нас і так баіцца.

Нашыць. На чужы рот гузіка не нашыеш.

Неба. Вырас пад неба, а дурань як трэба.
Давялося свінні на неба глядзець.
Лепш сініца ў руцэ (у жмені), чым журавель (жораў) у небе.

Небалазе. За дурной галавой нагам неспакой (небалазе).

Небяспечны. Паранены звер страшны (яшчэ больш небяспечны).

Невучоны. Невучоны (нявучаны) як (што) сляпы.
Чалавек невучоны як (што) тапор нетачоны.

Невялікі. У музыкі хлеб невялікі, а спявак! маюць ніякі.

Недалёка. Яблык ад яблыні недалёка падае (коціцца).

Нежывы. Нежывога з магілы не падымеш.

Незапрошаны. Незапрошаны госць горш за татарына.

Некалі. Будзе <калі-небудзь, некалі> і на нашай (маёй, тваёй) вуліцы свята.

Неспакой. За дурной галавой нагам неспакой (небалазе).

Несці. Цешыўся старац, што пяражыў марац, ажно ў маю нясуць яго да гаю.
Што (чаго) не ясі, <таго>. у рот не нясі.

Несціся. У каго дабро вядзецца, у таго і певень нясецца.

Нетачоны. Чалавек невучоны як (што) тапор нетачоны.

Нёман. Чым за морам віно піць, лепш (лепей) з Нёмана (у Нёмане) вадзіцу.

Ніводзін. За двума зайцамі пагонішся, ніводнага (ні аднаго) не зловіш.

Kamunikat.org

Нідзе. Беднаму (няшчаснаму) Івану няма нідзе талану.

Нізка. Высока лятаеш, але нізка сядзеш.
Гусі нізка — зіма блізка.

Нікога. Гл. ніхто.

Ніколі. Вучыцца ніколі не позна.
Лепш (лепей) позна, чым (як) ніколі.
Напрасткі <адна> варона лятае, затое (ды) <ніколі> дома не бывае.
Ніколі не адкладвай на заўтра, што можна зрабіць сёння.
П'яніца праспіцца, а дурань ніколі.
Работы ніколі (век) не пераробіш.
Тое, што можна зрабіць сёння, ніколі не адкладвай на заўтра.

Нітка. З міру па нітцы — голаму сарочка (кашуля).
Куды іголка (іголачка), туды і нітка (нітачка).

Ніхто. Не руш чужога і не бойся нікога.
Не чапай нічога і не бойся нікога.
Ніхто не ведае, як хто абедае.
Свайго гарба ніхто не бачыць.
Старасць нікога (чалавека) не красіць.
Хвароба <нікога> не красіць.

Нічога. Гл. нішто.

Нішто. Мая хата з краю <і я> нічога не знаю.
Не чапай нічога і не бойся нікога.
Няма нічога тайнага (патайнага), каб не стала (што не стала б, каб не было) яўным.
Хто <нічога> не робіць, той не памыляецца.

Ніякі. У музыкі хлеб невялікі, а спяваю маюць ніякі.
Ядзім хлеб траякі: чорны, белы і ніякі.

Новы. Новае сітца на калку навісіцца, а старое і пад лаўкай наваляецца.
Новая мятла па-новаму мяце.
Новы поп, дык новае і маленне.
Стары друг лепш (лепей) за новых двух.
Хто новага не бачыў, той старому рад.

Нораў. Воўк ліняе, ды нораву не мяняе.

Нос. За спрос не б'юць у нос.
У сямі нянек дзіця без вока (без носа).
Хто б дзятла пазнаў (ведаў), каб не яго <доўгі> нос.

Ноч. Калі беднаму жаніцца, <то і> ноч кароткая.
<Як> сіраце жаніцца, <дык і> ноч (ночка) кароткая (малая).

Ночка. Бачна па вочках, што ходзіць па ночках.
Зімняя ночка — бацьку сарочка.
<Як> сіраце жаніцца, <дык і> ноч (ночка) кароткая (малая).

Ноччу. Ноччу (поначы) усе каты (кошкі) шэрыя.

Нябіты. За <аднаго> бітага двух нябітых даюць.

Нябожа. На табе, божа (нябожа), што нам (мне) нягожа.

Няведанне. Няведанне — нягрэшанне.

Нявестка. Кошку б'юць — нявестцы намёкі даюць.
Сем гадоў нявестка жыла, а не ведала, што сучка свёкрава без хваста.
Сем гадоў нявестка жыла замужам і не ведала, што ў свёкра сучка без хваста.

Нявольнік. Госць — нявольнік.

kamunikat.org

Няволя. Ахвота горш за няволю.
Дай жонцы (бабе) волю — завядзе ў няволю.

Нявучаны. Нявучаны як сляпы.

Нягода. Добры гаспадар і сабаку з двара (з хаты) не выганіць у такую нягоду (у такое надвор'е, у такі дзень).

Нягожа. Дай божа, каб усё было гожа, а што нягожа — не дай божа.
На табе, божа (нябожа), што нам (мне) нягожа.

Нягрэшанне. Няведанне — нягрэшанне.

Нядзеля. I без папа ведаю (ведаем, знаю, знаем), што ў нядзелю свята.

Нядобры. Дай божа ў добры час сказаць, а ў ліхі (нядобры) памаўчаць.

Нязваны. Нязваны госць горш за татарына.

Нязнайка. Нязнайка ляжыць, а знайка бяжыць.

Няма. Адно дзіця — няма дзяцей, двое дзяцей — што адно, а трое — сям'я.
Беднаму (няшчаснаму) Івану няма ндзе тал ану.
Гадавала сава дзеці, ды няма на што глядзець
Дзе быў (хадзіў), там <цяпер, ужо> няма.
Добра там, дзе нас няма.
Ёсць хлеб — ядзім, а няма — глядзім, сёння паабедаем, а як заўтра — не ведаем.
З адкладу няма ладу.
Калі хлеб у возе, то няма бяды ў дарозе.
Не ўздыхай, чаго няма, то няхай.
Няма горш, як даганяць і чакаць.
Няма злей асенняй мухі і дзеўкі-векавухі.
Няма лепш за той куток, дзе вязалі пупок.
Няма лесу без ваўка.
Няма ліха без дабра.
Няма нічога тайнага (патайнага), каб не стала (што не стала б, каб не было) яўным.
Няма роду без выроду.
Няма таго злога, каб не выйшла на добрае.
Няма той хаткі, дзе б (каб) не было звадкі.
У гадзюкі няма іншай навукі, як кусаць.
У карцішкі няма брацішкі.
У нагах праўды няма.
Як няма рыбы без косці, так і няма чалавека без злосці.

Нямаш. Каму кірмаш, а каму жыцця нямаш.

Нянька. Дзе нянек многа, там дзіця бязнога (мурзатае).
У сямі нянек дзіця без вока (без носа).

Няпраўда. Няпраўдай свет пройдзеш, а назад не вернешся.

Няпрошаны. Няпрошаны (незапрошаны, нязваны) госць горш за татарына.

Няспорны. Адзін і ў кашы няспорны.

Нястача. Адзін Сцяпан — заўсёды пан, а калі і нястача, дзіця не плача.

Няўдалы. У закаханай кухаркі няўдалая страва выходзіць.

Няўдача. За няўдачу даюць прыдачу.

Нячыста. Сама сябе раба б'е, калі (што) нячыста жне.

Няшчасны. Няшчаснаму Івану няма ндзе талану.

Няшчасце. Дружба (прыяцель) пазнаецца ў няшчасці.

kamunikat.org

Паабедаць. Ёсць хлеб — ядзім, а няма — глядзім, сёння паабедаем, а як заўтра — не ведаем.

Пабачыць. Лепш (лепей) <адзін> раз убачыць (пабачыць), чым сто разоў пачуць.

Пабаяцца. Не баішся ківа, пабаішся кія.

Пабегчы. Пад ляжачы камень вада не цячэ (не пацячэ, не бяжыць, не пабяжыць).

Работа (праца, справа) не воўк, у лес не ўцячэ (не збяжыць, не пабяжыць).

Пабіцца. Да пары збан (жбан) ваду носіць <ручка (вушка) адарвецца — збан паб'ецца>.

Пабіць. За маё жыта ды мяне і пабіта.

Пабрудзіць. Рукі пабрудзіш — вадою адмыеш, душу забрудзіш — і мыла не паможа.

Паваліцца. Каб (калі б) ведаў, дзе паваілішся (упадзеш), <там, дык, то> саломкі падаслаў бы.

Паварушыцца. Вады не засіліш не паварушыўшыся, рыбкі не зловіш не памачыўшыся.

Па-ваўчынаму. З ваўкамі жыць — па-воўчы (па-воўчаму, па-ваўчынаму) выць.

Павезці. Мароз сем баб павёз.

Павесіцца. За кампанію <і> цыган павесіўся.

Павесіць. На чужы рот (язык) замок не навесіш (не павесіш).

Павесціся. З кім павядзешся, ад таго <і> набярэшся.

Павінен. Кожны курэц павінен мець свой аганец і тытунец.

Павінны. Павінную галаву <і> меч не сячэ.

Па-воўчаму. З ваўкамі жыць — па-воўчы (па-воўчаму, па-ваўчынаму) выць.

Па-воўчы. З ваўкамі жыць — па-воўчы (па-воўчаму, па-ваўчынаму) выць.

Павярнуць. Закон што дышла, куды павярнуў, туды і выйшла.

Паганы. Не будзь ні войтам, ні панам — не будзеш чалавекам паганым.

Паганае да чыстага не прыстае.

Паганая авечка ўвесь статак псуе.

Паганяць. Даўся запрэгчы — дасіся і паганяць.

Каторы конь цягне, таго і наганяюць.

Паглядаць. Колькі (як) ваўка (воўка) ні кармі, <а> ён у лес глядзіць (паглядае).

Паглядзець. Лепш пад лаўкай пасядзець, але на харошага паглядзець.

Пагнацца. За вялікім пагонішся — і малое згубіш.

За двума зайцамі пагонішся, ніводнага (ні аднаго) не зловіш.

Пагрэць. Пень гарэў, а чорт хвост пагрэў.

Падаслаць. Каб (калі б) ведаў, дзе паваілішся (упадзеш), <там, дык, то> саломкі падаслаў бы.

Падаць. Яблык ад яблыні недалёка падае (коціцца).

Пад'есці. Калядкі — добрыя сваткі: пад'еў ды на палатакі.

Не пад'ясі — і залатую фурманку аддасі.

Хто пад'еўшы не аддыша, таго бог за свінню запіша.

Падзерці. Шавец у падзёртых ботах ходзіць.

Падзьмуць. Напроці ветру не падзьмеш.

kamunikat.org

Падмазаць. Не падмажаш — не паедзеш.
Не падмазаўшы, не паедзеш.

Падмануць. Старога вераб'я на мякіне не зловіш (не падманеш, не правядзеш).

Падняцца. Не кайся, рана ўстаўшы (падняўшыся) і рана жаніўшыся.

Падняць. Нежывога з магілы не падымеш.

Падохнуць. Каб не клін ды не мох, дык (то і) цясляр (цесля, плотнік) бы падох (здох).

Падпал. Без падпалу дровы не гараць.

Падрасці. Дзеткі падраслі, хатку раставі.
Малыя дзеткі — малыя бедкі < падрастуць дзеткі — падрастуць і бедкі>

Падскочыць. Вышэй пупа (пят, галавы) не падскочыш (не скочыш).
Вышэй <самога> сябе не скочыш (не падскочыш).

Падставіць. На чужы лоб сягаючы (шыбаючы), трэба і свой падставіць (наставіць).

Падымаць. Адну карову мае і тую за хвост падымае.

Паесці. Паспытала свіння палена, памятае, дзе паела.

Паехаць. Не падмажаш — не паедзеш.
Не падмазаўшы, не паедзеш.

Пажар. Іскру тушы да пажару, бяду адводзь да ўдару.
Пажар (агонь) агнём не тушаць (не гасяць).

Пажаць. Хто сее (пасее) вецер, той пажне буру.
Што пасееш, тое і пажнеш.

Пажытак. Дасць бог дзень, дасць і полудзень (хлеб, ежу, пажытак).

Пажыць. Пажывём — пабачым (убачым).

Пазваць. Чорт чорта пазнаў і на піва (у госці) пазваў.

Пазнавацца. Дружба (прыяцель) пазнаецца ў няшчасці.

Пазнаць. Бог не цяля, бачыць (пазнае) круцяля.
Каб пазнаць (ведаць) чалавека, <дык> трэба з'есці з ім пуд солі.
Пазнаюць нашу дачку і ў андарачку.
Трэба пуд солі з'есці, каб пазнаць чалавека.
Хто б дзятла пазнаў (ведаў), каб не яго <доўгі> нос.
Чорт чорта пазнаў і на піва (у госці) пазваў.

Пазуха. Матка парве пазуху, хаваўшы для дзяцей, а дзеці парвуць пазуху, хаваўшы ад маткі.

Пазычыць. Розум не сякера — не пазычыш.

Пайсці. Калі пайшоў у бойку, дык чуба не шкадуй.
Кума куме, дый пайшло па ўсім сяле.
Пайшоў (зарадзіў) драсён — не будзе (не жджы) красён.
Пайшоў па воўну, а вярнуўся стрыжаны (пастрыжаны, астрыжаны).
Пайшоў па попел, а чорт ухопіў.
Пайшоў у бойку, чупрыны не шкадуй.
Хто глядзіць вокам, той не пойдзе бокам.

Пакачаць. Сабака не з'есць, пакуль не пакачае.

Пакінуць. Злодзей хоць вуглы пакіне, а агонь усё забярэ.
Пашкадаваў воўк кабылу <пакінуў хвост ды грыву>.

Паклон. З паклону (з паклонаў) галава (галоўка) не баліць.

Пакорны. Пакорнае цяля дзвюх матак ссе.

Пакровы. Прыйшлі пакровы — заганяй у хлеў каровы.

Kamunikat.org

Пакрысе. Адзін з'еш хоць вала, <дык> адна хвала <а пакрысе, ды ўсе>.

Пакуль. Гэта пакуль кветачкі, а ягадкі наперадзе.

Палавіна. Грамніцы — палавіна зіміцы.
Добры пачатак — палавіна справы.

Палаткі. Калядкі — добрыя, святкі: пад'еў ды на палаткі.

Палезці. Жывы (жывым) у зямлю (у магілу, у ямку) не палезеш (не ляжаш).

Палена. Паспытала свіння палена, памятае, дзе паела.

Палец. Марац адмарозіць палец.
Чужую бяду рукамі (і пальцам) развяду.

Паліца. Добрая слава на паліцы ляжыць, а благая па дарожцы бяжыць.

Палка. Захацеўшы сабаку выцяць, палку знойдзеш.
Захочаш сабаку выцяць (ударыць) — палку (кій) знойдзеш.
Свату першая чарка і першая палка.
Хто палку ўзяў, той і капрал.

Палова. Адзін сын — не сын, два сыны — палова сына (паўсына), тры сыны — сын.

Палюбіць. Любіў добрае, палюбі ж і злое.
Працу палюбіш — чалавекам будзеш.

Паляванне. Не тады сабак кормяць, як на паляванне ісці (ехаць).

Паляк. Дажыліся (дажылі) казакі (палякі), <што> ні хлеба, ні табакі.

Паляцець. Першая <чарка> калом, другая сакалом, а трэцяя сама ўляціць (астатнія паляцяць дробнымі птушачкамі).

Памагаць. Дома і вуглы памагаюць.
У сваёй хаце (у сваім доме) і вуглы (сцены) памагаюць.

Памагчы. Не можаш памагчы, дык лепей памаўчы.
Рукі пабрудзіш — вадою адмыеш, душу забрудзіш — і мыла не поможа.
Слязамі (слязьмі) гору (бядзе) не паможаш.
Хто не ўтрымаўся за грыву, таму і хвост не паможа.

Памаленьку. Прыйшоў Мікола, не пытай ні ў кога, бяры сяленьку і (ды) сей памаленьку.

Памалу. Памалу едучы, далей будзеш.

Памаўчаць. Дай божа ў добры час сказаць, а ў ліхі (нядобры) памаўчаць.
Не можаш памагчы, дык лепей памаўчы.
Чыя б кароўка (карова) мычала, а твая (чыя) б маўчала (памаўчала).

Памачыцца. Вады не засіліш не паварушыўшыся, рыбкі не зловіш не памачыўшыся.

Памерці. Век жыві — век вучыся <а дурнем памрэш>.
Круці не круці (не вярці), а трэба памерці.
Пакуль сыты пахудзее, дык худы памрэ.
Урадзілася цяля з белаю лацінкаю на лбе, так яно і памрэ.
Як багаты памрэ, па тры з хаты прэ, а як бедачок — толькі поп ды дзячок.
Як багаты памрэ, то і апошні з хаты прэ, а як бедны худачок — толькі попік ды дзячок.

Паміраць. Паміраць збірайся (збіраешся), а жыта сей.
Хто не нараджаецца, той не памірае.

Памоўка. На воўка памоўка, а мядзведзь цішком.
Пра воўка (аб воўку) памоўка, а ён <і сам> тут.

Kamunikat.org

Памыляцца. Хто <нічога> не робіць, той не памыляецца.

Памянуць. Хто старое ўспомніць (успамяне, памяне), таму вока вон.

Памятаць. Паспытала свіння палена, памятае, дзе паела.

Памяць. У бабы валасы доўгія (волас доўгі), а розум кароткі (памяць кароткая).

Пан. Або пан або прапаў.
Адзін Сцяпан — заўсёды пан, а калі і нястача, дзіця не плача.
Да бога высока, да цара (да пана) далёка.
Дзе людзі бяднеюць, там паны багацеюць.
Дзе поп царкву ставіць, там пан карчму ладзіць.
Мінуліся тыя рою, калі паны браліся ў бокі.
Не будзь ні войтам, ні панам — не будзеш чалавекам паганым.
Пана клянуць, а пан тлусцее (таўсцее).
Пан за пана цягне (верне).
Пан ці прапаў.
Паны б'юцца, а ў мужыкоў чубы трашчаць.
Скачы, уража, як пан кажа.
Служка ў лапцях, а я (пан) босы.
Хвалі каня пасля дарогі, а пана — як выцягнуў ногі.
Ці пан ці прапаў.
Што ўложыць хам, <то> не выме і пан.

Панаваць. Адны пануюць, другія гаруюць.

Панесці. Насіў воўк, панеслі і ваўка (воўка).
Ні калёс, ні атос, і воўк кабылу панёс.

Па-новаму. Новая мятла па-новаму мяце.

Панскі. Ласка панская на рабым (дохлым) кані едзе.
Панскае вока каня тучыць (гадуе).
Папаўся жучку ў панскую ручку.

Панства. Не дай бог свінні рог, а мужыку панства.

Панцялей. Які б ні быў Панцялей, а жыць весялей.

Нападаць. Цаляеш у варону, а пападаеш у карову.

Пападдзя. Наелася пападдзя круп, дык жарствы захацела.
Хто любіць папа, хто пападдзю, хто папову дачку.
Як папу ўдаецца, то і пападдзя смяецца.

Папасвацца. Ці свінні елі, ці шляхта папасвалася (папаску мела).

Папаска. Ці свінні елі, ці шляхта папасвалася (папаску мела).

Папасціся. Папаўся жучку ў панскую ручку.
Папаўся ў вароны, то крычы, як воны.

Паперці. Супраць (супроць) ражна не папрэш.

Папоў. Хто любіць папа, хто пападдзю, хто папову дачку.

Папсаваць. Кашы (кашу) маслам не сапсуеш (не папсуеш).

Папусціць. Бог не папусціць, свіння не з'есць.

Пара[1]. Бот лапцю не пара.
Лапаць боту не пара.
Чорт не адны лапці (не адну пару лапцей) стаптаў, пакуль (покуль) такую пару дабраў (сабраў).
Чорт сем пар лапцей стаптаў, пакуль пару дабраў.

Пара[2]. Пара касцей не ломіць.

Kamunikat.org

Пара́. Да пары збан (жбан) ваду носіць <ручка (вушка) адарвецца — збан паб’ецца>.
Дачка ў пары — не трымай у двары.

Параніць. Паранены звер страшны (яшчэ больш небяспечны).

Парася, парасё. Не да парасят, калі свінню смаляць.
Не мела баба клопату, <дык> купіла парася.
Свінні не да парасят, калі яе смаляць.
Хто парася (парасё) украў, у таго ў вушах (увушшу) пішчыць.

Парваць. Матка парве пазуху, хаваўшы для дзяцей, а дзеці парвуць пазуху, хаваўшы ад маткі.

Парог. Без бога ні да парога.
Без хлеба яда — да парога хада.
Госць на парог — гаспадыня за пірог.
Госць на парог — радасць у хату.

Паршывы. З паршывай (шалудзівай) авечкі хоць шэрсці (воўны, поўсці) клок (касмык).
Паршывая авечка ўвесь статак псуе.

Пасаліць. Добрае сена: каб пасаліў, то і поп з’еў бы.

Пасеяць. Хто пасее вецер, той пажне буру.
Што пасееш, тое і пажнеш.

Паслаць. Дзе чорт <сам> не зможа (не можа), туды (там) бабу пашле.
Пашлі дурнога, а за ім другога.
Пашлі дурня богу маліцца, дык ён лоб разаб’е.

Паслухацца. Не слухаеш ківа, дык паслухаешся кія.

Пасмяяцца. Пасмяяўся гаршчок з катла.
Пасмяяўся шалудзівы з (каля) пляшывага.

Паспех. Паспех— людзям на смех.

Паспытаць. Паспытала свіння палена, памятае, дзе паела.

Паспяшыць. Паспяшыш — людзей насмяшыць

Пастарэць. Будзеш усё ведаць, хутка (скора) пастарэеш (састарышся, стары зробішся).

Пастой. За пастой грошы не плацяць.

Пастрыгчы. Пайшоў па воўну, а вярнуўся стрыжаны (пастрыжаны, астрыжаны).

Пасцелька. Родная зямелька як зморанаму пасцелька.

Пасці. Ні села, ні пала, дай, баба, сала.
Ні села, ні пала, захацела баба сала.

Пасядзець. Лепш пад лаўкай пасядзець, але на харошага паглядзець.

Патайны. Няма нічога тайнага (патайнага), каб не стала (што не стала б, каб не было) яўным.

Патаргавацца. Купіў не купіў (куплю не куплю, купіш не купіш, купім не купім), а патаргавацца (патаргаваць) можна (варта).

Патаргаваць. Купіў не купіў (куплю не куплю, купіш не купіш, купім не купім), а патаргавацца (патаргаваць) можна (варта).

Патрэбны. Зваранай рыбе вада не патрэбна.

Патуль. Пакуль <у (на) гумне> цэп, патуль (датуль) <на стале> хлеб.

Патыліца. У разумнага вочы і на патыліцы сядзяць.

Паўдзіцяці. Адно дзіця — не дзіця, двое дзяцей — паўдзіцячы трое дзяцей — гэта дзіця.

Kamunikat.org

Паўзці. Задам (назад) толькі ракі поўзаюць (паўзуць, ходзяць).

Паўсына Адзін сын — не сын, два сыны — палова сына (паўсына), тры сыны — сын.

Пахілы. На пахілую вярбу (на пахілае дрэва) козы скачуць.

Пахнуць. Як не ела душа часнаку, пахнуць не будзе.

Пахудзець. Пакуль сыты пахудзее, дык худы памрэ.

Пацеры. Калі хата гарыць, не да пацераў.
Не да пацераў, калі хата гарыць.

Пацешна. Дзе цесна, там пацешна.

Паціху. Паціху едзеш — далей будзеш.

Пацэліць. Куляй у аднаго пацэліш, а трапным словам у тысячу.

Пацягнуць. Цягаў (цягнуў) воўк, пацягнулі і воўка.

Пацячы. Пад ляжачы камень вада не цячэ (не пацячэ, не бяжыць, не пабяжыць).

Пачатак. Добры пачатак — палавіна справы.

Пачаць. Плакаў, плакаў, а бог быў аднакаў, пачаў танцаваць, пачало шанцаваць.
Плакаў, плакаў — усе бог аднакаў, пачаў пяяць (спяваць) — стаў бог даваць.

Пачуць. Лепш (лепей) <адзін> раз убачыць (пабачыць), чым сто разоў пачуць.
Меней (менш) гавары — болей (больш) пачуеш.
Пераначуем, болей пачуем.

Пачынаць. Рыба з галавы псуецца (загніваецца, пачынае гніць, гніе).

Пашана. Якая заслуга, такая і пашана.

Пашанцаваць. Каму пашанцуе, той і ў лапцях танцуе.

Пашкадаваць. Пашкадаваў воўк кабылу <пакінуў хвост ды грыву>.

Паявіцца. Як вяровачцы ні віцца, а канцу паявіцца.

Певень. Была б дзеўка, ды певень запеў, як радзілася.
На грамніцы нап'ецца певень вадзіцы.
На сваім сметніку і певень (верабей) гаспадар.
Не заўсёды світае, як певень спявае.
У каго дабро вядзецца, у таго і певень нясецца.
Як на грамніцы нап'ецца певень вадзіцы, дык на Юр'я наесца вол травіцы.

Пень. Вялік пень, ды дурань.
Зляпіў бог душу — ні ў пень, ні ў грушу.
Пень гарэў, а чорт хвост пагрэў.
Пень прыбяры, то і пень харошы.
Прыбяры пень, дык і ён будзе прыгожы.

Перабіраць. Я не музыкант (не арганіст), не перабіраю.

Перабіць. Пугай абуха не пераб'еш.

Пераборы. За пераборы лапці ды аборы.

Перабыць. Чорт бяду перабудзе — адна згіне, дзесяць будзе.

Пераажыць. Пераажылі лета гарачае, перажывём і дзярмо сабачае.
Цешыўся старац, што перажыў марац, ажно ў маю нясуць яго да гаю.

Перайсці. Жыццё пражыць — не поле перайсці.
Маной (няпраўдай, хітрасцю, круцельствам) свет пройдзеш (пяройдзеш), а (але, ды) назад не вернешся.

Перакукаваць. Начная зязюля (зязюлька) дзённую перакукуе.

Перамалоцца. Перамелецца — мука будзе.

Пераначаваць. Летам кожны кусцік начаваць (пераначаваць) пусціць.

Пераначуем, болей пачуем.

Перарабіць. Работы ніколі (век) не пераробіш.

Пераскочыць. Калі не пераскочыў, не кажы гоп.

Не кажы гоп, пакуль не пераскочыў (не пераскочыш).

Не пераскочыў, не кажы гоп.

Не пераскочыўшы, не кажы гоп.

Смерць не ручаінка — не пераскочыш.

Пераступіць. Каб ведаў чалавек, дзе спатыкнецца, то пераступіў бы тое месца.

Перахрысціцца. <Пакуль> гром не грымне (не загрыміць), мужык не перахрысціцца.

Перці. Як багаты памрэ, па тры з хаты прэ, а як бедачок — толькі поп ды дзячок.

Як багаты памрэ, то і апошні з хаты прэ, а як бедны худачок — толькі попік ды дзячок.

Першы. Не ён першы, не ён апошні.

Не мы першыя, не мы апошнія.

Не ты першы, не ты апошні.

Не я першы, не я апошні.

Першая жонка ад бога, другая ад людзей, а трэцяя ад чорта.

Першая <чарка> калом, другая сакалом, а трэцяя сама ўляціць (астатнія паляцяць дробнымі птушачкамі).

Першы блін выйшаў камяком.

Першы блін камяком.

Першы дзень госць — золата, другі — срэбра, трэці — медзь, дадому (дахаты) едзь.

Свату першая чарка і першая палка.

Песенька. Гора плача, гора скача, гора песенькі пяе.

На чыім возе (вазку, коніку) едзеш, таму і песню (песеньку, песенькі) спявай (пей, вядзі).

Песня. З песні слова не выкінеш.

Кожная сасна свайму бору песню спявае.

На чыім возе (вазку, коніку) едзеш, таму і песню (песеньку, песенькі) спявай (пей, вядзі).

Салаўя байкамі (песнямі) не кормяць.

Пехатой. Што каму суджана, <дык і пехатой> таго не абойдзеш і <з канём> не аб'едзеш.

Пець. Гора плача, гора скача, гора песенькі пяе.

Мужык — дурань, як умее, так і пее.

На чыім возе (вазку, коніку) едзеш, таму і песню (песеньку, песенькі) спявай (пей, вядзі).

Печ. Адна галавешка і ў печы не гарыць, а дзве і ў полі не гаснуць.

Адна галавешка і ў печы не тлее (не гарыць).

Заві хоць гаршком, толькі ў печ не стаўляй.

Называй хоць гаршком, толькі ў печ не стаўляй.

Няхай хоць гаршком завуць, абы ў печ не ставілі.

Хоць гаршком заві (называй), адно (толькі, а) у печ не стаўляй (не стаў).

Kamunikat.org

Пешы. Пешы коннаму не таварыш.

Пётр. Іван ківае на Петра <а Пётр на Івана>.

Піва. Маладое піва заўсёды шуміць.
Не той піва п'е, хто варыць.
Чорт чорта пазнаў і на піва (у госці) пазваў.

Пірог. Госць на парог — гаспадыня за пірог.
Еш пірог (боршч) з грыбамі, а язык трымай за зубамі.
Не красна хата вугламі, а пірагамі.
У чужых руках пірог вялік.

Пісака. Пісаў пісака, што не разбярэ і сабака.

Пісаць. Дурню (дурному, дурням) закон не пісан.
Пісаў пісака, што не разбярэ і сабака.

Пісьмо. Слова вецер, а пісьмо грунт.

Піць. Было што піць і есці, але прынукі не было.
Горкая гарэлка (гарэлачка), але п'юць, дрэнна замужам, але ідуць.
Да цябе (да вас) не п'юць, не кажы (не кажыце) здароў будзь.
Дзе п'юць, там і льюць.
Не да вас п'юць, не кажыце здароў будзь.
Не да цябе п'юць, не кажы здароў будзь.
Не пі, не еш і з хаты не лезь.
Не піў — не мог, а выпіў — ні рук, ні ног.
Не той піва п'е, хто варыць.
Пі ды еш, пакуль рот свеж, бо як умрэш, то і калом не ўпрэш.
Пі, ды розуму не прапі.
Чым за морам віно піць, лепш (лепей) з Нёмана (у Нёмане) вадзіцу.

Пішчаць. Хто парася (парасё) украў, у таго ў вушах (увушшу) пішчыць.

Плаванне. Вялікаму караблю — вялікае <і> плаванне.

Плаваць. Не вучы рыбу плаваць.
Не тады вучацца плаваць, калі вада ў рот плыве.

Плакаць. Адзін Сцяпан — заўсёды пан, а калі і нястача, дзіця не плача.
Без гаспадара гумно плача, а без гаспадыні хата.
Гора плача, гора скача, гора песенькі пяе.
Дзіця не плача, матка (маці) не дагадаецца.
Зняўшы галаву, па валасах не плачуць.
Кожны плача па сваім бацьку, як умее.
Плакаў, плакаў, а бог быў аднакаў, пачаў танцаваць, пачало шанцаваць.
Плакаў, плакаў — усё бог аднакаў, пачаў пяяць (спяваць) — стаў бог даваць.
Хоць муж (мужык) з лапаць, абы з ім не плакаць.
Хто як хоча, так па свайму бацьку плача.
Чаго ж бы плакаў слеп, каб бачыў свет (след).
Чым бы дзіця ні цешылася, абы (толькі б) не плакала.

Плата. За спрос платы не бяруць.

Плаціць. Еш селядца з галавою, за ўсё грошы плачаны.
За пастой грошы не плацяць.
Не плаціць багаты, а вінаваты.
Скупы плаціць двойчы.
Хто плаціць грошы, той заказвае і музыку.

Племя. Якое семя, такое і племя.

Плесці. Гаспадарку весці — не лапці плесці.

Плот. Займі чорта ад варот, дык ён цераз плот.

Ты з варот, а ён цераз плот.
Шлюб <быў> пад плотам, а вяселле потым.

Плотнік. Каб не клін ды не мох, дык (то і) цясляр (цесля, плотнік) бы падох (здох).

Плыць. Не тады вучацца плаваць, калі вада ў рот плыве.

Пляваць. Не плюй у калодзеж, прыйдзецца напіцца.
Хоць плюй у вочы, а ён кажа (скажа, будзе гаварыць), што дождж ідзе.

Пляшывы. Пасмяяўся шалудзівы з (каля) пляшывага.

Позна. Вучыцца ніколі не позна.
Лепш (лепей) позна, чым (як) ніколі.
Хто позна ходзіць, <той> сам сабе шкодзіць.

Позні. Ранні зайчык зубкі цярэбіць, а позні вочкі прадзірае.
Ранняя птушка (птушачка, пташачка) зубкі (крылкі) цярэбіць, а позняя вочы праціраe.

Полацк. Не адзін Гаўрыла <што> у Полацку.

Поле. Адзін у полі не воін.
Адна галавешка і ў печы не гарыць, а дзве і ў полі не гаснуць.
Вольнаму воля, <а> шалёнаму поле (уратаванаму рай).
Жыццё пражыць — не поле перайсці.
Прыйшла Прачыстая — усе поле чыстае.
Пустазелле з поля вон.

Полудзень. Дасць бог дзень, дасць і полудзень (хлеб, ежу, пажытак).

Поначы. Поначы ўсе каты шэрыя.

Поп. Дзе поп царкву ставіць, там пан карчму ладзіць.
Дзяк не поп, бярэ і боб.
Добрае сена: каб пасаліў, то і поп з'еў бы.
І без папа ведаю (ведаем, знаю, знаем), што ў нядзелю свята.
Калі не поп, <дык> не ўбірайся ў рызы.
На бязлюддзі і поп чалавек.
Не поп, не ўбірайся (не прыбірайся) у рызы.
Новы поп, дык новае і маленне.
Поп сваё, <а> чорт сваё.
Хто любіць папа, хто пападдзю, хто папову дачку.
Што ні поп, то свая малітва.
Як багаты памрэ, па тры з хаты прэ, а як бедачок — толькі поп ды дзячок.
Як папу ўдаецца, то і пападдзя смяецца.

Попел. Золата і ў смецці (у попеле) блішчыць.
Пайшоў па попел, а чорт ухопіў.

Попік. Як багаты памрэ, то і апошні з хаты прэ, а як бедны худачок — толькі попік ды дзячок.

Пост. Не ўсё (не заўсёды) кату масленіца <прыйдзе і вялікі пост>.

Потым. Кось-кось да аброку, а потым кіем па боку.
Шлюб <быў> пад плотам, а вяселле потым.

Поўдзень. Яму раніцаю росна, у поўдзень млосна, а ўвечары камары кусаюць.

Поўзаць. Задам (назад) толькі ракі поўзаюць (паўзуць, ходзяць).

Поўніцца. Чуткамі зямля поўніцца.

Поўны. Каб не ежка ды адзежка, была б грошай поўна дзежка.
Усякая будзе гаспадыня, калі <мукі> поўная скрыня.

Kamunikat.org

Поўсць. З паршывай (шалудзівай) авечкі хоць шэрсці (воўны, поўсці) клок (касмык).

Прабіць. Галавою (ілбом) сцяны (сцяну, муру, мур) не праб'еш.

Правесці. Старога вераб'я на мякіне не зловіш (не падманеш, не правядзеш).

Праводзіць. Па адзежы сустракаюць, а па розуму праводзяць.
По адзенні страчаюць, а па розуму праводзяць.

Прагаліна. Жаваранак прылятае на прагаліну, шпак на прагаліну, жораў з цяплом, а ластаўка з лістом.

Праглынуць. Не будзь горкім і не будзь салодкім, — горкае праплююць, а салодкае праглынуць.
Не будзь салодкі, а то праглынуць, не будзь горкі, а то праплююць.

Прадаваць. За што купіў, за тое <і> прадаю.
На трактар спадзявайся, <а> каня не прадавай

Прадажны. Для прадажнай псіны кол з асіны.

Прадацца. Наняўся, як прадаўся.

Прадаць. Бог не прадасць, свіння не з'есць.
Здраднік за агрызкі прадасць родных і блізкіх.

Прадзіраць. Ранні зайчык зубкі цярэбіць, а позні вочкі прадзірае.

Пражыць. Жыццё пражыць — не поле перайсці.
<Што> дзень (дзянёк) пражыў, то і дзякуй богу.

Прайсці. Ашуканствам можна свет прайсці, але назад не вернешся.
Круцячы, свет пройдзеш, але назад не вернешся.
Маной (няпраўдай, хітрасцю, круцельствам) свет пройдзеш (пяройдзеш), а (але, ды) назад не вернешся.

Прапасці. Або пан або прапаў.
Ад (з) напасці не прапасці.
Альбо пан альбо прапаў.
Пан ці прапаў.
Прапала кароўка, прападай (няхай прападае) <і> вяроўка.
Ці пан ці прапаў.
Што з воза ўпала, тое (то) прапала.

Прапіць. Пі, ды розуму не прапі.

Прапляваць. Не будзь горкім і не будзь салодкім, — горкае праплююць, а салодкае праглынуць.
Не будзь салодкі, а то праглынуць, не будзь горкі, а то праплююць.

Прасіць. Дождж ідзе не тады, як просяць, а тады, як жнуць ды косяць.
Дождж ідзе не там, дзе просяць, а дзе косяць, не там, дзе ждуць, а там, дзе жнуць.
Міласці прашу к нашаму шалашу.

Праспацца. Калі п'яны (як п'ян), дык капітан, а калі (як) праспіцца, дык свінні баіцца.
П'яніца праспіцца, а дурань ніколі.

Прагаліна. Жаваранак прылятае на прагаліну, шпак на прагаліну, жораў з цяплом, а ластаўка з лістом.

Праўда. Лепш (лепей) горкая праўда, чым салодкая мана (хлусня).
Не той друг, што мёдам мажа, а той, хто праўду ў вочы кажа.
Праўда вочы коле.
Праўда не скварка, з кашаю не з'ясі.
У нагах праўды няма.
Усё мінецца, а праўда застанецца.

Kamunikat.org

Хлеб-соль еш, а праўду рэж.
Што праўда, то не грэх.

Праца. Горка часам праца, ды хлеб ад яе салодкі.
Праца не воўк, у лес не ўцячэ.
Працу палюбіш — чалавекам будзеш.

Працаваць. Хвароба — мігрэнь: жраць ахвота, а працаваць лень.
Хто не працуе (не робіць), той не есць.

Праціраць. Ранняя птушка (птушачка, пташачка) зубкі (крылкі) цярэбіць, а позняя вочы працірае.

Прачыстая. Прыйшла Прачыстая — усё поле чыстае.

Прочкі. У прочкі выбірайся, а жыта сей.

Прутшы. Хто дужшы, той прутшы.

Прыбірацца. Не поп, не ўбірайся (не прыбірайся) у рызы.

Прыбраць. Пень прыбяры, то і пень харошы.
Прыбяры пень, дык і ён будзе прыгожы.

Прыбытак. Ад прыбытку галава не баліць.

Прывесці. Сава не родзіць (не прывядзе) сакала <а такога ж чорта, як самах

Прывет. Не дораг абед, а дораг прывет.

Прывычка. Прывычка — другая натура.

Прыгадзіцца. Хараство (краса) прыглядзіцца, а розум прыгадзіцца.

Прыглядзецца. Хараство (краса) прыглядзіцца, а розум прыгадзіцца.

Прыгожы. Прыбяры пень, дык і ён будзе прыгожы.

Прыдача. Да ўдачы не трэба прыдачы.
За няўдачу даюць прыдачу.

Прызнак. Смех без прычыны — прызнак (знак) дурачыны.

Прыйсці. Не ўсё (не заўсёды) кату масленіца <прыйдзе і вялікі пост>.
Прыйдзе Ілья — наробіць гнілля.
Прыйдзе і на крапіву мароз.
Прыйдзе і на нашу вуліцу свята.
Прыйшла Прачыстая — усё поле чыстае.
Прыйшлі пакровы — заганяй у хлеў каровы.
Прыйшоў Мікола, не пытай ні ў кога, бяры сявеньку і (ды) сей паманеньку.
Прыйшоў Пятрок — апаў лісток; прыйшоў Ілья — апала два.

Прыйсціся. Не плюй у калодзеж, прыйдзецца напіцца.

Прыкіпець. Сірацe прыкіпіць (дакіпіць) у жываце.

Прыклеіць. Адрэзанае лусты не прыклееш (не прылепіш).

Прыляпіць. Адрэзанае лусты не прыклееш (не прылепіш).

Прылятаць. Жаваранак прылятае на праталіну, шлак на прагаліну, жораў з цяплом, а ластаўка з лістом.

Прымаць. Зямля святая ўсіх прымае.
Мая душа не крывая, усё прымае.

Прымачы. Прымачы хлеб — сабачы.

Прынесці. Сарока на хвасце прынесла.

Прыносіць. Гракі цяпла не прыносяць.

Прынука. Было што піць і есці, але прынукі не было.
Усяго было даволі, толькі прынукі не было.

Прыпасы. Ласы на чужыя прыпасы (каўбасы).

Прыставаць. Бруднае (паганае) да чыстага не прыстае.

Прыстаў. У сваім стане і прыстаў цар.

Kamunikat.org

Прыстаць. Бруднае (паганае) да чыстага не прыстане.

Прыходзіцца. Год на год не прыходзіцца (не выпадае).

Прыходзіць. Апетыт прыходзіць у час (у часе) яды.

Мужыку розум прыходзіць па шкодзе.

Прыходзіш) і на нашу вуліцу свята.

Прычына. Смех без прычыны — прызнак (знак) дурачыны.

Прычыніш. І за лучынку знойдзе прычынку.

Прычэпка. І за шчэпку знойдзе прычэпку.

Прыяцель. Прыяцель пазнаецца ў няшчасці.

Псавацца. Рыба з галавы псуецца (загніваецца, пачынае гніць, гніе).

Псаваць. <Адна> лыжка дзёгцю псуе бочку мёду.

<Адна> паршывая (шалудзівая, паганая) авечка (аўца) увесь статак (гурт, усю чараду) псуе (сапсуе).

Злазь з даху <і> не псуй гонту (гонты, гонтаў).

Стары вол (конь) баразны не псуе (не сапсуе).

Псіна. Для прадажнай псіны кол з асіны.

Пташачка. Ранняя птушка (птушачка, пташачка) зубкі (крылкі) цярэбіць, а позняя вочы праціpae.

Птушачка. Першая <чарка> калом, другая сакалом, а трэцяя сама ўляціць (астатнія паляцяць дробнымі птушачкамі).

Ранняя птушка (птушачка, пташачка) зубкі (крылкі) цярэбіць, а позняя вочы праціpae.

Птушка. Курыца не птушка, а баба не чалавек.

Ранняя птушка (птушачка, пташачка) зубкі (крылкі) цярэбіць, а позняя вочы праціpae.

Усякая птушка сваё гняздо бароніць.

Якая птушка, такое і гняздзечка.

Пуга. Дзе толькі мужык з слаўцом, там за ім пуга з вузлом.

Пугай абуха не пераб'еш.

Пуд. Каб пазнаць (ведаць) чалавека, <дык> трэба з'есці з ім пуд солі.

Трэба пуд солі з'есці, каб пазнаць чалавека.

Пужаны. Пужаная варона <і> куста баіцца.

Пуп. Вышэй пупа (пят, галавы) не падскочыш (не скочыш).

Калі робіш у купе, не баліць у пупе.

Рабіць у купе — не баліць у пупе.

Пупок. Міл (мілы, дораг) той куток, дзе абрэзалі (рэзалі) пупок.

Няма лепш за той куток, дзе вязалі пупок.

Пускаць. <І> рад бы ў рай, ды грахі не пускаюць.

Рада б душа ў рай, ды грахі не пускаюць.

Хацела б душа ў рай, ды грахі не пускаюць.

Хацеў бы ў рай, ды грахі не пускаюць.

Пуста. Аднаму густа, а другому пуста.

Каму густа, <а> каму пуста.

Пустазелле. Пустазелле з поля вон.

Пусціць. Летам кожны кусцік начаваць (пераначаваць) пусціць.

Пусці свінню пад стол, то яна захоча і на стол.

Пух. Пакуль (покуль) з багатага пух, то (дык) з беднага дух.

Пчолка. За пчолкаю — у мёд, за жукам — у гной.

Пытанне. Адзін дурань можа задаць (задасць) столькі пытанняў, што дзесяць (сем) разумных не адкажуць.

Пытаць. Прыйшоў Мікола, не пытай ні ў кога, бяры сявеньку і (ды) сей памаленьку.

Kamunikat.org

У людзей пытай і свой розум май.

Хто пытае, той не блудзіць.

П'яніца. П’яніца праспіцца, а дурань ніколі.

П'яны. Калі п’яны (як п’ян), дык капітан, а калі (як) праспіцца, дык свінні баіцца.

П’янаму <і> мора па калена.

Што ў цвярозага ў галаве (на розуме), то (тое) у п’янага на языку.

Пяро. Лёгкае пяро, ды на страху не закінеш.

Што напішаш (напісана) пяром, <то> не вырубіш (не высечаш) тапаром.

Пята. Вышэй пят не падскочыш.

Пятро. Чакай, баба, Пятра — будзеш сыр есці.

Чакай Пятра — сыр (сыру) з’ясі.

Чакай, цётка, Пятра — будзеш сыр есці.

Пятрок. Прыйшоў Пятрок — апаў лісток; прыйшоў Ілья — апала два.

Пятрусь. Янка ківае на Петруся, а Пятрусь на Янку.

Пяць. Варона з куста, а пяць на куст.

Пячы. Калі абора цячэ, гаспадыня бліны пячэ, а калі гумно цячэ, гаспадар з хаты ўцячэ.

Пяяць. Плакаў, плакаў — усё бог аднакаў, пачаў пяяць (спяваць) — стаў бог даваць.

Раба. Сама сябе раба б’е, калі (што) нячыста жне.

Рабіць. Адна ластаўка вясны не робіць.

Добра ўсё ўмець, ды не ўсё рабіць.

Калі робіш у купе, не баліць у пупе.

Рабіць у купе — не баліць у пупе.

Хто не робіць, той не есць.

Хто нічога не робіць, той не памыляецца.

Хто робіць, той і мае.

Работа. Ад (з) работы коні дохнуць.

Гультай за работу — мазоль за руку (мазалі за рукі).

Работа дурняў (дурня, дурных) любіць.

Работа не заяц, не ўцячэ.

Работа (праца, справа) не воўк, у лес не ўцячэ (не збяжыць, не пабяжыць).

Работы ніколі (век) не пераробіш.

Увосень — работ восем.

Рабро. Сівізна ў валасы, <а> д’ябал у рабро.

Рабрына. Сівізна ў бараду, а чорт у рабрыну.

Рабы. Восень на рабым кані ездзіць.

Ласка панская на рабым (дохлым) кані едзе.

Радасць. Абяцанка-цацанка, а дурню радасць.

Абяцанкі-цацанкі, а дурню (дурному) радасць.

Госць на парог — радасць у хату.

Старасць не радасць <а горб не карысць>.

Радзіны. Смерць і радзіны не выбіраюць гадзіны.

Радзіцца. Была б дзеўка, ды певень запеў, як радзілася.

Дзе воўк радзіўся, там і куст яму міл.

Дурняў не аруць, не сеюць, яны самі родзяцца.

Не радзіся красны, а радзіся шчасны.

Яшчэ той не радзіўся, каб усяму свету згадзіўся.

Радзіць. Гара радзіла мыш.

Дарагая тая хатка, дзе радзіла (нарадзіла) мяне матка.

kamunikat.org

Сава не родзіць (не прывядзе) сакала <а такога ж чорта, як самах
Сем гадоў мак не радзіў, а голаду не было.

Раднейшы. Гл. родны.

Рады. Брыгадзір капейкі не варт, калі чарцы рад.
<І> рад бы ў рай, ды грахі не пускаюць.
На чужой старонцы рад сваёй варонцы.
Рада б душа ў рай, ды грахі не пускаюць.
Усякі (кожны) гад чужому грошу рад.
Хто новага не бачыў, той старому рад.
Чым багаты, тым і рады.
Чым хата багата, тым і рада.

Ражон. Супраць (супроць) ражна не папрэш.

Раз. Глухім два разы ў касцёле не звоняць.
Лепш (лепей) <адзін> раз убачыць (пабачыць), чым сто разоў пачуць.
Сем бед за раз — адзін адказ.
Сем разоў адмерай, адзін раз адрэж.
Скупы два разы траціць.

Разабраць. Пісаў пісака, Што не разбярэ і сабака.

Разбіць. Загадай дурню богу маліцца, дык ён і лоб разаб'е.
Застаў дурня богу маліцца, дык ён лоб разаб'е.
Пашлі дурня богу маліцца, дык ён лоб разаб'е.

Разбой. Голаму разбой не страшан (не страшны).
Голы разбою не баіцца.

Развесці. Чужую бяду рукамі (і пальцам) развяду.

Разумны. Адзін дурань можа задаць (задасць) столькі пытанняў, што дзесяць (сем) разумных не адкажуць.
Лепш (лепей) з разумным згубіць, чым з дурнем знайсці.
У разумнага вочы і на патыліцы сядзяць.

Разяўляць. На чужы каравай рота (рот) не разяўляй (не разявай).

Рай. Вольнаму воля, <а> шалёнаму поле (уратаванаму рай).
З мілым (з любым) рай і ў шалашы (у будане).
<І> рад бы ў рай, ды грахі не пускаюць.
Рада б душа ў рай, ды грахі не пускаюць.
Хацела б душа ў рай, ды грахі не пускаюць.
Хацеў бы ў рай, ды грахі не пускаюць.

Рак. Гора толькі рака (ракаў) красіць.
Грозен (грозны) рак, ды (але) ззаду вочы.
Грозны рак, ды дзе ў яго вочы?
Задам (назад) толькі ракі поўзаюць (паўзуць, ходзяць).
Ішоў ваякам, а назад ракам.
Куды конь з капытом, туды і рак з клюшняй (з клюшнямі).
Любіў рак жабу, аж вочы выеў.
На бязрыб'і і рак рыба.

Рамень. Не кручаны — не рэмень (не рамень), не вучаны — не чалавек.

Рана[1]. Чужая рана не баліць.

Рана[2]. Не кайся, рана ўстаўшы (падняўшыся) і рана жаніўшыся.
Не кайся, што рана ўстаў або маладым ажаніўся.
Хто рана ўстае, таму <і> бог дае.

Раней. Раней устанеш — болей зробіш.

Раніца. Раніца мудрэйшая (мудрэй) за вечар.

Раніцай. Яму раніцаю росна, у поўдзень млосна, а ўвечары камары кусаюць.

Ранні. Ранні зайчык зубкі цярэбіць, а позні вочкі прадзірае.

Kamunikat.org

Ранняя птушка (птушачка, пташачка) зубкі (крылкі) цярэбіць, а позняя вочы працірае.

Раса. Касі, каса, пакуль раса, раса далоў — каса (касец) дамоў.

Пакуль (покі) сонца ўзыдзе, раса вочы выесць.

Раскусіць. Не раскусіш арэх, зерня не з'ясі.

Чалавек не арэх, адразу не раскусіш.

Растрасці. Дзеткі падраслі, хатку растраві.

Расхлёбваць. Сам заварыў кашу, <дык> няхай сам і расхлёбвае.

Сам заварыў кашу, сам і расхлёбвай.

Расці. На вытаптанай (выбітай, торнай) дарозе трава не расце.

Рвацца. Дзе коратка (тонка), там ірвецца (і рвецца).

Рваць. На смелага сабакі брэшуць, а баязлівага рвуць.

Ціхая вада грэблю рве.

Рог. Бадлівай карове бог рог не дае.

Ведаў бог, каму не даў рог.

Каб свінні рогі, не саступіла б (не сышла б) з дарогі.

Не дай бог свінні рог, а мужыку панства.

Род. Няма роду без выроду.

Родны. Добры сусед раднейшы за роднага брата.

Здраднік за агрызкі прадасць родных і блізкіх.

Кожнаму сваё (роднае) дзіця міла.

Родная зямелька як зморанаму пасцелька.

Розум. Вастры зуб аб зуб і розум аб розум.

Волас сівее, розум слабее.

Вырас, а розуму не вынес.

Другіх слухай, а сваім розумам жыві.

За багацце розуму не купіш.

Кожны па часе мае розум.

Людзей (другіх) слухай, а (ды) свой розум май.

Мужыку розум прыходзіць па шкодзе.

Па адзежы сустракаюць, а па розуму праводзяць.

Па адзенні страчаюць, а па розуму праводзяць.

Пі, ды розуму не прапі.

Розум не сякера — не пазычыш.

Розуму ў чужую галаву лапатай не накладзеш.

У бабы валасы доўгія (волас доўгі), а розум кароткі (памяць кароткая).

У каго грошы, у таго і розум.

У людзей пытай і свой розум май.

Хараство (краса) прыглядзіцца, а розум прыгадзіцца.

Што <ні> галава, то <і> розум.

Што ў цвярозага ў галаве (на розуме), то (тое) у п'янага на языку.

Рок. Мінуліся тыя рокі, калі паны браліся ў бокі.

Росна. Яму раніцаю росна, у поўдзень млосна, а ўвечары камары кусаюць.

Рот. На чужы каравай рота (рот) не разяўляй (не разявай).

На чужы рот гузіка не нашыеш.

На чужы рот (язык) замок не навесіш (не павесіш).

Не тады вучацца плаваць, калі вада ў рот плыве.

Пі ды еш, пакуль рот свеж, бо як умрэш, то і калом не ўпрэш.

Сухая лыжка рот дзярэ.

У каго кашаль, той і красен <і ў роце не суха, і ў хаце не глуха>.

Што (чаго) не ясі, <таго> у рот не нясі.

Роўна. Бог не роўна дзеліць.

kamunikat.org

На сонца ўсе роўна глядзім, ды не ўсе роўна бачым.

Рубашка. Свая рубашка бліжэй да цела.

Рубель. З хаткі ў хатку, дык на рубель упадку.
Капейка рубель беражэ.
Не май сто рублёў, а май сто сяброў.
Хто капейкі не беражэ, таго рубель баіцца.

Рука. Адной рукой і вузла не завяжаш.
Гультай за работу — мазоль за руку (мазалі за рукі).
Дзіця за руку бярэш — маці за сэрца.
Лепш сініца ў руцэ (у жмені), чым журавель (жораў) у небе.
Не злавіў (не ўзяў) за руку, не кажы <што> злодзей.
Не піў — не мог, а выпіў — ні рук, ні ног.
Пасля бойкі кулакамі (рукамі) не махаюць.
Рука руку мые.
Рукі пабрудзіш — вадою адмыеш, душу забрудзіш — і мыла не паможа.
У чужых руках пірог вялік.
Хлеб на стале — рукі свае.
Чужую бяду рукамі (і пальцам) развяду.
Чужымі рукамі жар заграбаць лёгка (добра).

Рукаво. Жонка не рукаў (не рукаво), не адпораш.

Рукаў. Жонка не рукаў (не рукаво), не адпораш.

Рупіць. Што каму рупіць, <то> той тое (пра тое) і жупіць.

Ручаінка. Смерць не ручаінка — не пераскочыш.

Ручка. Да пары збан (жбан) ваду носіць <ручка (вушка) адарвецца — збан паб’ецца>.
Папаўся жучку ў панскую ручку.

Рушыць. Не руш чужога і не бойся нікога.

Рыба. Зваранай рыбе вада не патрэбна.
І рыбы не хачу, і адзежкі не змачу.
На бязрыб’і і рак рыба.
Не вучы рыбу плаваць.
Рыба з галавы псуецца (загніваецца, пачынае гніць, гніе).
Рыба любіць ваду.
Рыба шукае, дзе глыбей, а чалавек, дзе ляпей (лепей, лепш).
Як няма рыбы без косці, так і няма чалавека без злосці.

Рыбак. Калі бацька рыбак, то і сын глядзіць на ваду.
Рыбак рыбака бачыць здаляка.

Рыбка. Вады не засіліш не паварушыўшыся, рыбкі не зловіш не памачыўшыся.

Рыза. Калі не поп, <дык> не ўбірайся ў рызы.
Не поп, не ўбірайся (не прыбірайся) у рызы.

Рыхтаваць. Рыхтуй калёсы зімой, а сані летам.

Рыць. Ціхая свіння глыбока рые (капае).
Ціхая свіння глыбокі корань рые.

Рэдзька. Горка рэдзька, ды ядуць, цяжка (дрэнна, ліха) замужам, ды ідуць.
Хрэн за рэдзьку не саладзейшы.

Рэдка. Каб такіх часта сеялі, ды рэдка ўзыходзілі.

Рэзаць. Міл (мілы, дораг) той куток, дзе абрэзалі (рэзалі) пупок.
Хлеб-соль еш, а праўду рэж.

Рэмень. Не кручаны — не рэмень (не рамень), не вучаны — не чалавек.

Рэчка. Па кропельцы — рэчка, па сянінцы — копка, па копцы — стог.

Сабака. Без старога каля хаты — як без сабакі.

kamunikat.org

Воўк сабакі не баіцца, але звягі не любіць.
Вялікага сабакі вялікі брэх.
Добра сабаку і муха.
Добры гаспадар і сабаку з двара (з хаты) не выганіць у такую нягоду (у такое надвор'е, у такі дзень).
Жыве кот і жыве сабака.
Жыве кот і сабака, ды жытка не аднака.
Захочаш сабаку выцяць (ударыць) — палку (кій) знойдзеш.
Калі захочаш сабаку выцяць, то кій знойдзеш.
На голага <і> сабакі брэшуць.
На смелага сабакі брэшуць, а баязлівага рвуць.
Не бойся таго сабакі, што брэша, а бойся таго, што лашчыцца.
Не тады сабак кормяць, як на паляванне ісці (ехаць).
Па абліччы апостал, а па зубах сабака.
Пісаў пісака, што не разбярэ і сабака.
Сабака брэша — вецер носіць.
Сабака не з'есць, пакуль не пакачае.
Сабаку <і> сабачая смерць.
Хоць кум, ды сабака.
Як сабака на сене — і сам не гам і другому не дам.
Як сабаку кормяць, так сабака і брэша.

Сабачка. Маленькі сабачка да старасці шчанюк (шчаня).

Сабачы. Пераджылі лета гарачае, пераджывём і дзярмо сабачае.
Прымачы хлеб — сабачы.
Сабаку <і> сабачая смерць.

Сабой. Гл. сябе.

Сабраць. Чорт не адны лапці (не адну пару лапцей) стаптаў, пакуль (покуль) такую пару дабраў (сабраў).

Сава. Арлу з савой не па дарозе.
Гадавала сава дзеці, ды няма на што глядзець.
Сава не родзіць (не прывядзе) сакала <а такога ж чорта, як сама>.

Садзіцца. Не ў свае сані не садзіся.

Сакол. Першая <чарка> калом, другая сакалом, а трэцяя сама ўляціць (астатнія паляцяць дробнымі птушачкамі).
Сава не родзіць (не прывядзе) сакала <а такога ж чорта, як сама>.

Сала. Ведае (знае) кошка, чыё сала з'ела.
Ні села, ні пала, дай, баба, сала.
Ні села, ні пала, захацела баба сала.

Салавей. Салавей байкамі не сыты.
Салаўя байкамі (песнямі) не кормяць.

Саладзейшы. Хрэн за рэдзьку не саладзейшы.

Салдат. Салдат спіць, а служба ідзе.

Салодкі. Горка часам праца, ды хлеб ад яе салодкі.
Лепш (лепей) горкая праўда, чым салодкая мана (хлусня).
Не будзь горкім і не будзь салодкім, — горкае праплююць, а салодкае праглынуць.
Не будзь салодкі, а то праглынуць, не будзь горкі, а то праплююць.

Салома. Дома і салома ядома.
Сіла салому ломіць.

Саломінка. Тапелец і за саломінку хапаецца.
<Той> хто топіцца, <і> за саломінку хопіцца.
У чужым воку саломку (саломінку) бачым, а ў сваім <і> бервяна не заўважаем.

Як топішся, дык і за саломінку хапаешся.

Саломка. Каб (калі б) ведаў, дзе павалішся (упадзеш), <там, дык, то> саломкі падаслаў бы.

У чужым воку саломку (саломінку) бачым, а ў сваім <і> бервяна не заўважаем.

Сам. Аржаная каша сама сябе хваліць.

Вышэй <самога> сябе не скочыш (не падскочыш).

Ганчар гаршкі лепіць, а сам у чарапку <есці> варыць.

Дзе чорт <сам> не зможа (не можа), туды (там) бабу пашле.

Дурняў не аруць, не сеюць, яны самі родзяцца.

<І> сам не гам і другому не дам.

Любіць аржаная каша сама сябе хваліць.

На бога спадзявайся, а (ды) сам не давайся (не агінайся, не зявай).

Не капай другому яму, сам у яе ўвалішся.

Не шукай бяды, яна <сама> цябе знойдзе.

Першая <чарка> калом, другая сакалом, а трэцяя сама ўляціць (астатнія паляцяць дробнымі птушачкамі).

Пра воўка (аб воўку) памоўка, а ён <і сам> тут.

Сава не родзіць (не прывядзе) сакала <а такога ж чорта, як сама>.

Сама сябе раба б'е, калі (што) нячыста жне.

Сам заварыў кашу, <дык> няхай сам і расхлёбвае.

Сам заварыў кашу, сам і расхлёбвай.

Хто пад кім яму капае, часта сам у яе ўпадае.

Хто позна ходзіць, <той> сам сабе шкодзіць.

Якія самі, такія і сані.

Як сабака на сене — і сам не гам, і другому не дам.

Самы. Самая лепшая абарона — нападзенне.

Час — найлепшы (самы лепшы, добры, вялікі) доктар (лекар).

Саначкі. Любіш катацца, любі і саначкі вазіць.

Сані. Не ў свае сані не садзіся.

Рыхтуй калёсы зімой, а сані летам.

Якія самі, такія і сані.

Сапсаваць. <Адна> паршывая (шалудзівая, паганая) авечка (аўца) увесь статак (гурт, усю чараду) псуе (сапсуе).

Кашы (кашу) маслам не сапсуеш (не папсуеш).

Стары вол (конь) баразны не псуе (не сапсуе).

Сарока. Сарока з кола — дзесяць на кол.

Сарока з куста — сорак на куст.

Сарока на хвасце прынесла.

Сарочка. Зімняя ночка — бацьку сарочка.

З міру па нітцы — голаму сарочка (кашуля).

Свая сарочка бліжэй да цела.

Сасна. Кожная сасна свайму бору песню спявае.

Састарыць. Будзеш усё ведаць, хутка (скора) пастарэеш (састарышся, стары зробішся).

Скора састарышся, як усё будзеш ведаць.

Састарэць. Як (калі) удасца жарабё (бычок) з лысінкай, дык і здохне (састарэе) такім (з лысінкай).

Саступіць. Каб свінні рогі, не саступіла б (не сышла б) з дарогі.

Сатана. Муж і жана — адна сатана.

Саўка. Хіцер Зміцер, але (ды) і Саўка не дурань (не дурны).

Хіцёр Зміцер, ды і Саўка не дурны.

Што будзе, тое (то) будзе, <а> Саўка (Грышка) на куце не будзе.

Kamunikat.org

Сачыўка. Хто ў боб, <а> хто ў гарох <а хто (ты) у сачыўку>.

Сварыцца. Мілыя сварацца — толькі цешацца.

Мужык з жонкай сварыцца, калі трасца ў гаршку варыцца.

Сват. Свату першая чарка і першая палка.

Свежы. Пі ды еш, пакуль рот свеж, бо як умрэш, то і калом не ўпрэш.

Свет. Ашуканствам можна свет прайсці, але назад не вернешся.

Круцячы свет пройдзеш, але назад не вернешся.

Маной (няпраўдай, хітрасцю, круцельствам) свет пройдзеш (пяройдзеш), а (але, ды) назад не вернешся.

На тым свеце не дадуць.

Свет не без добрых людзей.

Такога цвету па ўсяму свету.

Усё на свеце мае <свой> канец.

Усяму на свеце ёсць канец.

Чаго ж бы плакаў слеп, каб бачыў свет (след).

Яшчэ той не радзіўся, каб усяму свету згадзіўся.

Свёкар. Сем гадоў нявестка жыла замужам і не ведала, што ў свёкра сучка без хваста.

Свёкраў. Сем гадоў нявестка жыла, а не ведала, што сучка свёкрава без хваста.

Свіння. Бог не выдасць (не дасць, не папусціць, не прадасць), свіння не з’есць.

Гусь свінні не таварыш.

Давялося свінні на неба глядзець.

Каб свінні рогі, не саступіла б (не сышла б) з дарогі.

Калі п’яны (як п’ян), дык капітан, а калі (як) праспіцца, дык свінні баіцца.

Каму што, а свінні месіва.

Лішняга і свінні не ядуць (свіння не есць).

Не дай бог свінні рог, а мужыку панства.

Не да парасят, калі свінню смаляць.

Паспытала свіння палена, памятае, дзе паела.

Пусці свінню пад стол, то яна захоча і на стол.

Свінні не да парасят, калі яе смаляць.

Свіння лужыну (лужу) знойдзе.

Хто па ядзе (пад’еўшы) не аддыша, таго бог за свінню запіша.

Ці свінні елі, ці шляхта папасвалася (папаску мела).

Ціхая свіння глыбока рые (капае).

Ціхая свіння глыбокі корань рые.

Як мукі скрыня, дык і свіння гаспадыня.

Світаць. Не заўсёды світае, як певень спявае.

Свой. Бачым сучок у воку брата свайго, а бервяна ў сваім не заўважаем.

Воўк каля (паблізу) свайго логава не бярэ (не шкодзіць).

Другіх слухай, а сваім розумам жыві.

Кожнаму сваё (роднае) дзіця міла.

Кожная сасна свайму бору песню спявае.

Кожны кулік сваё балота хваліць.

Кожны курэц павінен мець свой аганец і тытунец.

Кожны плача па сваім бацьку, як умее.

Кожны старац сваю торбу хваліць.

Кожны (усякі) цыган сваю кабылу хваліць.

Людзей (другіх) слухай, а (ды) свой розум май.

Маўр зрабіў сваю справу, маўр можа ісці (адысці).

На сваім сметніку і певень (верабей) гаспадар.

Kamunikat.org

На чужой старонцы рад сваёй варонцы.

На чужы лоб сягаючы (шыбаючы), трэба і свой падставіць (наставіць).

Не ў свае сані не садзіся.

Поп сваё, <а> чорт сваё.

Свайго гарба ніхто не бачыць.

Свайго лёсу не мінеш (не мінём).

Свайго не меўшы, трэба легчы (кладзіся) спаць не еўшы.

Свая кашуля (сарочка, рубашка) бліжэй да цела.

Свая сярмяжка не цяжка.

У людзей пытай і свой розум май.

У сваёй хаце і качарга маці.

У сваёй хаце (у сваім доме) і вуглы (сцены) памагаюць.

У сваім стане і прыстаў цар.

Усё на свеце мае <свой> канец.

Усякая птушка сваё гняздо бароніць.

Усякі (кожны) чорт на сваё кола ваду цягне.

Усяму свой час.

У чужым воку саломку (саломінку) бачым, а ў сваім <і> бервяна не заўважаем.

Хлеб на стале — рукі свае.

Хто чужога не шкадуе, той свайго не мае.

Хто як хоча, так па свайму бацьку плача.

Чужы дурань — смех, свой дурань — сорам.

Што <ні> край, то <і, свой> абычай (звычай).

Што ні поп, то свая малітва.

Свята. Будзе <калі-небудзь, некалі> і на нашай (маёй, тваёй) вуліцы свята.

І без папа ведаю (ведаем, знаю, знаем), што ў нядзелю свята.

Прыйдзе і на нашу вуліцу свята.

Прыйшло і на нашу вуліцу свята.

Святка. Калядкі — добрыя святкі: пад'еў ды на палаткі.

Святы. Зямля святая ўсіх прымае.

Не святыя (не багі) гаршкі лепяць.

Свяціць. У чужой старонцы не так свеціць сонца.

Селядзец. Еш селядца з галавою, за ўсё грошы плачаны.

Сем. Адзін дурань можа задаць (задасць) столькі пытанняў, што дзесяць (сем) разумных не адкажуць.

Варона з кала — сем на кол.

Мароз сем баб павёз.

Сем бед — адзін атвет.

Сем бед за раз — адзін адказ.

Сем гадоў мак не радзіў, а голаду не было.

Сем гадоў нявестка жыла, а не ведала, што сучка свёкрава без хваста.

Сем гадоў нявестка жыла замужам і не ведала, што ў свёкра сучка без хваста.

Сем разоў адмерай, адзін раз адрэж.

У каго сем — тым і доля ўсем, а ў каго адно — і тое не ладно.

У сямі нянек дзіця без вока (без носа).

Чорт сем пар лапцей стаптаў, пакуль пару дабраў.

Семя. Якое семя, такое і племя.

Сена. Добрае сена: каб пасаліў, то і поп з'еў бы.

Як сабака на сене — і сам не гам і другому не дам.

Сенька. Па Сеньку (па Хомку) <і> шапка.

Kamunikat.org

Серабро. Слова — серабро (срэбра), маўчанне — золата.

Серп. Ішла Хоўра жыта жаць, забылася серп узяць.

Сесці. Высока лятаеш, але нізка сядзеш.
Задарам і скула не сядзе.
Ні села, ні пала, дай, баба, сала.
Ні села, ні пала, захацела баба сала.

Сеяць. Дурняў не аруць, не сеюць, яны самі родзяцца.
Каб такіх часта сеялі, ды рэдка ўзыходзілі.
Не зважай (не ўважай) на ўраджай, а жыта сей.
Паміраць збірайся (збіраешся), а жыга сей.
Прыйшоў Мікола, не пытай ні ў кога, бяры сяваньку і (ды) сей памаленьку.
Сей у гразь — будзеш князь.
У прочкі выбірайся, а жыта сей.
Хто сее (пасее) вецер, той пажне буру.
Чым чорт не араў, тым <і> сеяць не стаў (не будзе).

Сёння. Ёсць хлеб — ядзім, а няма — глядзім, сёння паабедаем, а як заўтра — не ведаем.
Ніколі не адкладвай на заўтра, што можна зрабіць сёння.
Тое, што можна зрабіць сёння, ніколі не адкладвай на заўтра.

Сівець. Волас сівее, розум слабее.

Сівізна. Сівізна не ўкарызна.
Сівізна ў бараду, а чорт у рабрыну.
Сівізна ў валасы, <а> д'ябал у рабро.

Сіла. Не траць, куме, сілы, спускайся на дно.
Сілай мілы не будзеш.
Сіла салому ломіць.
Цераз сілу і конь не цягне.

Сініца. Лепш сініца ў руцэ (у жмені), чым журавель (жораў) у небе.

Сірата. Адкуль сіраце бацьку ўзяць.
Без гаспадара дом сірата.
Сіраце прыкіпіць (дакіпіць) у жываце.
<Як> сіраце жаніцца, <дык і> ноч (ночка) кароткая (малая).

Сіротка. Бог сіротак любіць, але долі не дае.

Сітца. Новае сітца на калку навісіцца, а старое і пад лаўкай наваляецца.

Сказаць. Дай божа ў добры час сказаць, а ў ліхі (нядобры) памаўчаць.
Пабачым — сказаў сляпы.
Скажы курыцы, дык яна па ўсёй вуліцы.
Скажы мне, з кім ты знаёмы, і я скажу, хто ты.
Скажы <мне>, хто твае сябры (твой сябра, твой друг), <і> я скажу, хто ты.
Сказана — зроблена.
Хоць плюй у вочы, а ён кажа (скажа, будзе гаварыць), што дождж ідзе.

Скакаць. Гора плача, гора скача, гора песенькі пяе.
Дарма (задарма) каза <ваўку> не скача.
На пахілую вярбу (на пахілае дрэва) козы скачуць.
Скачы, урэжа, як пан кажа.

Скварка. Праўда не скварка, з кашаю не з'ясі.

Скінуць. Жонка не лапаць, з нагі не скінеш.

Скончыць. Скончыў (кончыў) дзела — гуляй смела.

Скора. Будзеш усё ведаць, хутка (скора) пастарэеш (састарышся, стары зробішся).

Kamunikat.org

Еду ціха — са мной ліха, еду скора — са мной гора.
Скора састарышся, як усё будзеш ведаць.

Скочыць. Вышэй пупа (пят, галавы) не падскочыш (не скочыш).
Вышэй <самога> сябе не скочыш (не падскочыш).

Скрывіць. Хвароба калі не ўморыць, то (дык) скрывіць.

Скрыня. Усякая будзе гаспадыня, калі <мукі> поўная скрыня.
Як мукі скрыня, дык і свіння гаспадыня.

Скрыпець. На назе бот скрыпіць, а ў гаршку трасца кіпіць.
Скрыпучае (скрыплівае) дрэва доўга скрыпіць (стаіць).

Скрыплівы. Скрыплівае дрэва доўга скрыпіць.

Скрыпучы. Скрыпучае дрэва жывучае.
Скрыпучае (скрыплівае) дрэва доўга скрыпіць (стаіць).
Скрыпучая вярба два вякі жыве.

Скубці. Жывём (жыву) як <той> гарох пры дарозе — хто ідзе, той і скубе.

Скулка. Задарам і скулка не сядзе.

Скупы. Скупы два разы траціць.
Скупы плаціць двойчы.

Слабець. Волас сівее, розум слабее.

Слава. Добрая слава далёка ідзе, а кепская (ліхая) яшчэ далей <ляціць>.
Добрая слава на паліцы ляжыць, а благая па дарожцы бяжыць.

Слаўны. Славен бубен за гарамі.
Хоць крывое ды гарбатае, абы слаўнае ды багатае.

Слаўцо. Дзе толькі мужык з слаўцом, там за ім пуга з вузлом.

Слацца. Лістам сцелецца, а ўкусіць цэліцца.

След. Чаго ж бы плакаў слеп, каб бачыў свет (след).

Слёзка. Адальюцца воўку авечыя слёзкі (слёзы).

Слова. З песні слова не выкінеш.
Куляй у аднаго пацэліш, а трапным словам у тысячу.
Ласкавае слова што дзень ясны (веснавы).
Слова вецер, а пісьмо грунт.
Слова не верабей, выпусціў (выпусціш, вылеціць, вылецела) — не зловіш.
Слова — серабро (срэбра), маўчанне — золата.

Слуга. Вось табе (вам) хамут і дуга, <і, а> я табе (вам) <больш, болей> не слуга.

Служба. Дружба дружбай, а служба службай.
Не ў службу, а ў дружбу.
Салдат спіць, а служба ідзе.
Служба не дружба.

Служка. Служка ў лапцях, а я (пан) босы.

Служыць. Глухому дзве абедні не служаць.
Для глухога дзвюх абедзень не служаць.
Служыў да вуса, служы і да барады.

Слухаць. Другіх слухай, а сваім розумам жыві.
Людзей (другіх) слухай, а (ды) свой розум май.
Не мне казаць, не табе слухаць.
Не слухаеш ківа, дык паслухаешся кія.

Сляза. Адальюцца воўку авечыя слёзкі (слёзы).
Масква слязам не верыць.
Слязамі (слязьмі) гору (бядзе) не паможаш.

Сляпы. Невучоны (нявучаны) як (што) сляпы.
Пабачым — сказаў сляпы.

Kamunikat.org

Чаго ж бы плакаў сleп, каб бачыў свет (след).

Смаліць. Не да парасят, калі свінню смаляць.
Свінні не да парасят, калі яе смаляць.

Смаляны. У каханкі смаляныя лаўкі.

Смачней. Чужое ўсё смачней.

Смачны. Смачны жабе арэх, ды зубоў бог не даў.

Смела. Скончыў (кончыў) дзела — гуляй смела.

Смеласць. Смеласць (храбрасць, адвага) гарады бярэ.

Смелы. На смелага сабакі брэшуць, а баязлівага рвуць.

Смерць. Ад смерці не адкупішся.
Дзвюм смерцям (смярцям) не бываць, <а> адной не мінаваць.
Катку жарты — мышцы смерць.
Перад смерцю не надышашся.
Сабаку <і> сабачая смерць.
Смерць і радзіны не выбіраюць гадзіны.
Смерць не ручаінка — не пераскочыш.
Што дзень — бліжэй да смерці.

Сметнік. На сваім сметніку і певень (верабей) гаспадар.

Смех. Паспех — людзям на смех.
Смех без прычыны — прызнак (знак) дурачыны.
Чужы дурань — смех, свой дурань — сорам.

Смецце. Золата і ў смецці (у попеле) блішчыць.

Смярдзець. Ты яго маслам маж, а ён дзёгцем смярдзіць.

Смяяцца. <Добра> смяецца той, хто смяецца апошні.
Як папу ўдаецца, то і пападдзя смяецца.

Снасць. Без снасці і вошы не заб'еш.

Снег. Альбо дожджык, альбо снег, альбо будзе, альбо не.

Сніцца. Галоднаму не спіцца, калі хлеб сніцца.

Соль. Каб пазнаць (ведаць) чалавека, <дык> трэба з'есці з ім пуд солі.
Трэба пуд солі з'есці, каб пазнаць чалавека.
Хлеб-соль еш, а праўду рэж.

Сонца. Загляне сонца <і> у наша аконца.
Каб сонца засланіць, вушэй асліных мала.
На сонца ўсе роўна глядзім, ды не ўсе роўна бачым.
Пакуль (покі) сонца ўзыдзе, раса вочы выесць.
У чужой староньцы не так свеціць сонца.
Чуў, кум, сонца, бачыў гром?

Сорак. Сарока з куста — сорак на куст.

Сорам. Сорам не дым, вачэй (вочы) не выесць.
Чужы дурань — смех, свой дурань — сорам.

Спагадаць. Сыты галоднаму не спагадае.

Спадзявацца. На бога спадзявайся, а (ды) сам не давайся (не агінайся, не зявай).
На трактар спадзявайся, <а> каня не прадавай

Спаймаць Дай божа (бог) нашаму цяляці ваўка (воўка) спаймаці (з'есці).

Спатыкацца. Конь на чатырох нагах <і то> спатыкаецца.
У каня чатыры нагі, і той спатыкаецца.

Спатыкнуцца. Каб ведаў чалавек, дзе спатыкнецца, то пераступіў бы тое месца.

Спацца. Галоднаму не спіцца, калі хлеб сніцца.

Спаць. Ліса спіць і курэй бачыць.
Не чапай ліха, калі спіць ціха.

Kamunikat.org

Не чапай ліха, пакуль спіць.
Салдат спіць, а служба ідзе.
Свайго не меўшы, трэба легчы (кладзіся) спаць не еўшы.
Хочаш многа знаць, трэба мала спаць.
Хто спіць, <дык> той не грашыць (не грэшыць).
Чым чорт не жартуе, калі (пакуль) бог спіць.

Спераду. Бойся быка спераду, каня ззаду, а дурня — з усіх чатырох бакоў

Спіна. У чорта спіна сцёрта.

Спісаць. Вайна ўсё спіша.

Сплыць. Што было, тое (то) сплыло.

Спосаб. Лепшы спосаб абароны — нападзенне.

Справа. Добры пачатак — палавіна справы.
Дурная справа не хітрая.
Маўр зрабіў сваю справу, маўр можа ісці (адысці).
Справа майстра баіцца.
Справа не воўк, у лес не ўцячэ.

Спроба. Спроба не хвароба.

Спрос. За спрос не б'юць у нос.
За спрос платы не бяруць.

Спускацца. Не траць, куме, сілы, спускайся на дно.

Спявак. У музыкі хлеб невялікі, а спяваю маюць ніякі.

Спяваць. Кожная сасна свайму бору песню спявае.
На чыім возе (вазку, коніку) едзеш, таму і песню (песеньку, песенькі) спявай (пей, вядзі).
Не заўсёды світае, як певень спявае.
Плакаў, плакаў — усё бог аднакаў, пачаў пяяць (спяваць) — стаў бог даваць.

Срэбра. Першы дзень госць — золата, другі — срэбра, трэці — медзь, дадому (дахаты) едзь.
Слова — серабро (срэбра), маўчанне — золата.

Ссаць. Ліслівае (ласкавае, пакорнае) цяля (цялятка) дзвюх матак (дзве маткі) ссе.

Ставіць. Дзе поп царкву ставіш», там пан карчму ладзіць.
Няхай хоць гаршком завуць, абы ў печ не ставілі.

Стан. У сваім стане і прыстаў цар.

Стаптаць. Чорт не адны лапці (не адну пару лапцей) стаптаў, пакуль (покуль) такую пару дабраў (сабраў).
Чорт сем пар лапцей стаптаў, пакуль пару дабраў.

Старана. На чужой старане і жук мяса <і старая баба — маладзіца>.
Чужая старана — мачаха.
Чужая старана — цёмны лес.

Старасць. Маленькі сабачка да старасці шчанюк (шчаня).
Старасць не радасць <а горб не карысць>.
Старасць нікога (чалавека) не красіць.

Старац. Для старца міля не круг.
Кожны старац сваю торбу хваліць.
Старцу міля не круг.
Старцу сяло не <у> наклад.
Цешыўся старац, што перажыў марац, ажно ў маю нясуць яго да гаю.

Старонка. На чужой старонцы рад сваёй варонцы.
У чужой старонцы не так свеціць сонца.

Стары. Без старога каля хаты — як без сабакі.

Будзеш усё ведаць, хутка (скора) пастарэеш (састарышся, стары зробішся).

На чужой старане і жук мяса <і старая баба — маладзіца>.

Новае сітца на калку навісіцца, а старое і пад лаўкай наваляецца.

Старога вераб'я на мякіне не зловіш (не падманеш, не правядзеш).

Старога хвалі, ды з двара гані.

Стары вол (конь) баразны не псуе (не сапсуе).

Стары друг лепш (лепей) за новых двух.

Стары кажа на глум, а малады бярэ на вум.

Хто новага не бачыў, той старому рад.

Хто старое ўспомніць (успамяне, памяне), таму вока вон.

Статак. <Адна> паршывая (шалудзівая, паганая) авечка (аўца) увесь статак (гурт, усю чараду) псуе (сапсуе).

Стаўляць. Заві хоць гаршком, толькі ў печ не стаўляй.

Называй хоць гаршком, толькі ў печ не стаўляй.

Хоць гаршком заві (называй), адно (толькі, а) у печ не стаўляй.

Стаць. Няма нічога тайнага (патайнага), каб не стала (што не стала б, каб не было) яўным.

Плакаў, плакаў — усё бог аднакаў, пачаў пяяць (спяваць) — стаў бог даваць.

Чым чорт не араў, тым <і> сеяць не стаў (не будзе).

Стаяць. Скрыпучае (спрыплівае) дрэва доўга скрыпіць (стаіць).

Сто. Лепш (лепей) <адзін> раз убачыць (пабачыць), чым сто разоў пачуць.

Не май сто рублёў, а май сто сяброў.

Стог. Па кропельцы — рэчка, па с янінцы — копка, а па копцы — стог.

Стол. Карова на дварэ, <дык> і харч на стале.

Пакуль <у (на) гумне> цэп, патуль (датуль) <на стале> хлеб.

Пусці свінню пад стол, то яна захоча і на стол.

Хлеб на стале — рукі свае.

Столькі. Адзін дурань можа задаць (задасць) столькі пытанняў, што дзесяць (сем) разумных не адкажуць.

Страва. У закаханай кухаркі няўдалая страва выходзіць.

Страляць. Чалавек страляе, а чорт кулю носіць.

Страх. У страху вочы вялікія.

Страха. Лёгкае пяро, ды на страху не закінеш.

Страчаць. Па адзенні страчаюць, а па розуму праводзяць.

Страшны. Голаму разбой не страшан (не страшны).

Не такі (не так) чорт страшны, як яго малююць.

Паранены звер страшны (яшчэ больш небяспечны).

Струмант. Без струманту (без снасці) і вошы (гніду) не заб'еш.

Стрыгчы. Авечку стрыгуць, а баран дрыжыць.

Стрыжаны. Пайшоў па воўну, а вярнуўся стрыжаны (пастрыжаны, астрыжаны).

Ты яму "стрыжана" а ён табе «голена».

Студзень. Студзень мяце — ліпень залье.

Студзіць. Апёкшыся малаком, ваду студзяць.

Суджаны. Суджанага і канём не аб'едзеш.

Што каму суджана, <дык і пехатой> таго не абойдзеш і <з канём> не аб'едзеш.

Судзіцца. З багатым не варта судзіцца, а з дужым біцца.

З дужым не дужайся, з багатым не судзіся.

Сума. Ад сумы і ад турмы не адракайся.

Kamunikat.org

Сунуцца. Не ведаючы (не зведаўшы) броду, не сунься ў воду.

Сусед. Добры сусед раднейшы за роднага брата.

Сустракаць. Па адзежы сустракаюць, а па розуму праводзяць.

Суха. У каго кашаль, той і красен <і ў роце не суха, і ў хаце не глуха>.

Сухі. Сухая ложка рот дзярэ.

Сучачка. Маленькая сучачка заўсёды шчаня.

Сучка. Сем гадоў нявестка жыла, а не ведала, што сучка свёкрава без хваста.

Сем гадоў нявестка жыла замужам і не ведала, што ў свёкра сучка без хваста.

Сучок. Бачым сучок у воку брата свайго, а бервяна ў сваім не заўважаем.

Схаваць. Каханне і кашаль не схаваеш.

Шыла ў мяшку (у мяху) не схаваеш (не ўтоіш).

Схапіць. Шылам кісялю не схваціш (не схопіш).

Схваціць. Шылам кісялю не схваціш (не схопіш).

Сходзіцца. Гара з гарой не сходзіцца, а чалавек з чалавекам заўсёды.

Сцежка. Хапіў з дзежкі, аж не бачыць сцежкі.

Сцерагчы. Сцеражонага <і> бог сцеражэ.

Сцерці. У чорта спіна сцёрта.

Сцяна. Галавою (ілбом) сцяны (сцяну, муру, мур) не праб'еш.

І сцены маюць вушы.

І ў сцен ёсць вушы.

У сваёй хаце (у сваім доме) і вуглы (сцены) памагаюць.

Сцяпан. Адзін Сцяпан — заўсёды пан, а калі і нястача, дзіця не плача.

Сцярпецца. Сцерпіцца — злюбіцца.

Сшыць. Век зжыць — не мех сшыць.

Сын. Адзін сын — не сын, два сыны — палова сына (паўсына), тры сыны — сын.

Калі бацька рыбак, то і сын глядзіць на ваду.

Што <будзе> міру, тое (то) і бабінаму сыну.

Які дуб, такі і тын, які бацька, такі і сын.

Якое дрэва, такі <і> клін, які бацька, такі <і> сын.

Сынок. Што гадок, то і ядок (сынок).

Сыр. Галоднай куме хлеб (сыр) наўме.

Чакай, баба, Пятра — будзеш сыр есці.

Чакай Пятра — сыр (сыру) з'ясі.

Чакай, цётка, Пятра — будзеш сыр есці.

Сысці. Каб свінні рогі, не саступіла б (не сышла б) з дарогі.

Сыты. Пакуль сыты пахудзее, дык худы памрэ.

Салавей байкамі не сыты.

Сыты галоднаму не спагадае.

Сэрца. Дзіця за руку бярэш — маці за сэрца.

З вачэй (з воч) далоў і з сэрца вон.

Сэрца не камень.

Сэрцу не загадаеш.

Сябар. Не май сто рублёў, а май сто сяброў.

Скажы <мне>, хто твае сябры (твой сябра, твой друг), <і> я скажу, хто ты.

Сябе. Адна бяда не ідзе, другую за сабой вядзе.

Аржаная каша сама сябе хваліць.

Бяда адна не ходзіць <за сабою другую водзіць>.

Вышэй <самога> сябе не скочыш (не падскочыш).

Kamunikat.org

Гасцям гадзі, але і сябе не галадзі.
Кінь (кінеш) за сабою, <то> знойдзеш перад сабою.
Кінь перад сабою, знойдзеш за сабою.
Крывое кола на сябе гразь кідае.
Любіць аржаная каша сама сябе хваліць.
Сама сябе раба б’е, калі (што) нячыста жне.
Хто позна ходзіць, <той> сам сабе шкодзіць.
Шчасце адно не ходзіць, бяду за сабою водзіць.

Сявенька. Прыйшоў Мікола, не пытай ні ў кога, бяры сявеньку і (ды) сей памаленьку.

Сягаць. На чужы лоб сягаючы (шыбаючы), трэба і свой падставіць (наставіць).

Сядзець. Гадуй, мядзведзь, дзеці, каб было за кім сядзеці.
У разумнага вочы і на патыліцы сядзяць.
Хто на чым сядзіць, той таго і глядзіць.

Сякера. Розум не сякера — не пазычыш.

Сяло. Кума куме, дый пайшло па ўсім сяле.
Кума (кум) куме, а кума па ўсім сяле.
Старцу сяло не <у> наклад.

Сямёра. Сямёра аднаго не чакаюць.

Сям’я. Сям’я не без вырадка.
У сям’і не без вырадка.

С янінка. Па кропельцы — рэчка, па сянінцы — копка, а па копцы — стог.

Сярмяжка. Свая сярмяжка не цяжка.

Сястра. Брат любіць сястру багатую, а мужык (муж) жонку здаровую.

Сячы. Лес сякуць — трэскі ляцяць.
Павінную галаву <і> меч не сячэ.

Табака. Дажыліся (дажылі) казакі (палякі), <што> ні хлеба, ні табакі.

Таварыш. Воўк казе не таварыш.
Гусь свінні не таварыш.
Пешы коннаму не таварыш.

Тады. Дождж ідзе не тады, як просяць, а тады, як жнуць ды косяць.
Калі на гумне не малоцiцца, тады ў хаце калоціцца.
Калі (як) шанцуе, то (тады) і Халімон танцуе.
Не тады вучацца плаваць, калі вада ў рот плыве.
Не тады сабак кормяць, як на паляванне ісці (ехаць).
Тады маці міла, як ногі мыла.
Як трывога, тады (дык) да бога.

Тайны. Няма нічога тайнага (патайнага), каб не стала (што не стала б, каб не было) яўным.

Так. Бывала, варона лапці абувала, а цяпер грак ходзіць так.
Дзень з алеем, а тыдзень так галеем.
Мужык — дурань, як умее, так і пее.
Нашто богу маліцца, — ён нас і так баіцца.
Не так чорт страшны, як яго малююць.
Тая зязюля, ды не так кукуе.
Убіўся ў вароны, каркай так, як і оны.
Урадзілася цяля з белаю лапінкаю на лбе, так яно і памрэ.
У чужой старонцы не так свеціць сонца.
Хто як хоча, так па свайму бацьку плача.
Як гукнеш, так і адгукнецца.
Як сабаку кормяць, так сабака і брэша.

kamunikat.org

Такі. Добры гаспадар і сабаку з двара (з хаты) не выганіць у такую нягоду (у такое надвор’е, у такі дзень).

З якой лысінкай цёлка нарадзілася, з такой і здохне.

Каб такіх часта сеялі, ды рэдка ўзыходзілі.

Не такі (не так) чорт страшны, як яго малююць.

Сава не родзіць (не прывядзе) сакала <а такога ж чорта, як сама>.

Такога цвету па ўсяму свету.

Чорт не адны лапці (не адну пару лапцей) стаптаў, пакуль (покуль) такую пару дабраў (сабраў).

Якая заслуга, такая і пашана.

Якая птушка, такое і гняздзечка.

Які дуб, такі і тын, які бацька, такі і сын.

Які куст, такі і адростак.

Які <чорт> Хомка, такая яго жонка.

Якія самі, такія і сані.

Як (калі) удасца жарабё (бычок) з лысінкай, дык і здохне (састарэе) такім (з лысінкай).

Якое дрэва, такі <і> клін, які бацька, такі <і> сын.

Якое карэнне, такое і насенне.

Якое семя, такое і племя.

Талан. Беднаму (няшчаснаму) Івану няма нідзе талану.

Там. Дзе быў (хадзіў), там <цяпер, ужо> няма.

Дзе воўк радзіўся, там і куст яму міл.

Дзе гной, там і лой.

Дзе госць, там і бог ёсць.

Дзе каша ды аладка, там і грамадка.

Дзе коратка (тонка), там ірвецца (і рвецца).

Дзе людзі бяднеюць, там паны багацеюць.

Дзе нянек многа, там дзіця бязнога (мурзатае).

Дзе поп царкву ставіць, там пан карчму ладзіць.

Дзе п’юць, там і льюць.

Дзе толькі мужык з слаўцом, там за ім пуга з вузлом.

Дзе фэст, там і я ест.

Дзе цесна, там пацешна.

Дзе чорт <сам> не зможа (не можа), туды (там) бабу пашле.

Добра там, дзе нас няма.

Дождж ідзе не там, дзе просяць, а дзе косяць, не там, дзе ждуць, а там, дзе жнуць.

Каб (калі б) ведаў, дзе павалішся (упадзеш), <там, дык, то> саломкі падаслаў бы.

Там добра, дзе нас няма.

Танцаваць. Калі (як) шанцуе, то (тады) і Халімон танцуе.

Каму пашанцуе, той і ў лапцях танцуе.

Плакаў, плакаў, а бог быў аднакаў, пачаў танцаваць, пачало шанцаваць.

Тапелец. Тапелец і за саломінку хапаецца.

Тапіцца. Калі (як) топішся, дык (то) за брытву хопішся (ухопішся).

<Той> хто топіцца, <і> за саломінку хопіцца.

Хто топіцца, той за брытву хопіцца.

Як топішся, дык за саломінку хапаешся.

Тапор. Чалавек невучоны як (што) тапор нетачоны.

Што напішаш (напісана) пяром, <то> не вырубіш (не высечаш) тапаром.

Тата. На вяку (жывучы) усяго нажывеш — і Кузьму татам назавеш.

Kamunikat.org

Татарын. Няпрошаны (незапрошаны, нязваны) госць горш за татарына.

Таўсцець. Пана клянуць, а пан тлусцее (таўсцее).

Твар. З твару яйка (яйцо), а ўсярэдзіне баўтун.

Твой. Будзе <калі-небудзь, некалі> і на нашай (маёй, тваёй) вуліцы свята.

Скажы <мне>, хто твае сябры (твой сябра, твой друг), <і> я скажу, хто ты.

Чыя б кароўка (карова) мычала, а твая (чыя) б маўчала (памаўчала).

Тлець. Адна галавешка і ў печы не тлее (не гарыць).

Тлусцець. Пана клянуць, а пан тлусцее (таўсцее).

Той. Абед на абед не тое што кій на кій.

Адну карову мае і тую за хвост падымае.

Бог лесу не зраўняў, не тое што людзей.

Дарагая тая хатка, дзе радзіла (нарадзіла) мяне матка.

<Добра> смяецца той, хто смяецца апошні.

Жывём (жыву) як <той> гарох пры дарозе — хто ідзе, той і скубе.

За што купіў, за тое <і> прадаю.

З кім жыць, таго не гнявіць.

З кім павядзешся, ад таго <і> набярэшся.

Злодзею адна дарога, а хто шукае, таму многа.

Каб ведаў чалавек, дзе спатыкнецца, то пераступіў бы тое месца.

Каму шанцуе (пашанцуе), той і ў лапцях танцуе.

Каторы конь цягне, таго і паганяюць.

Міл (мілы, дораг) той куток, дзе абрэзалі (рэзалі) пупок.

Мінуліся тыя рокі, калі паны браліся ў бокі.

На каго бог, на таго і людзі.

На тое і шчупак у моры (у вадзе), каб карась не драмаў.

На тым свеце не дадуць.

На чыім возе (вазку, коніку) едзеш, таму і песню (песеньку, песенькі) спявай (пей, вядзі).

Не бойся таго сабакі, што брэша, а бойся таго, што лашчыцца.

Не той друг, што мёдам мажа, а той, хто праўду ў вочы кажа.

Не той піва п'е, хто варыць.

Не ўсё тое золата, што блішчыць.

Няма лепш за той куток, дзе вязалі пупок.

Няма таго злога, каб не выйшла на добрае.

Няма той хаткі, дзе б (каб) не было звадкі.

Тая зязюля, ды не так кукуе.

Тое, што можна зрабіць сёння, не трэба адкладваць на заўтра.

<Той> хто топіцца, <і> за саломінку хопіцца.

У каго грошы, у таго і розум.

У каго дабро вядзецца, у таго і певень нясецца.

У каго кашаль, той і красен <і ў роце не суха, і ў хаце не глуха>.

У каго сем — тым і доля ўсем, а ў каго адно — і тое не ладно.

У каня чатыры нагі, і той спатыкаецца.

Хто апарыцца на малацэ, той і на ваду дзьмухае.

Хто глядзіць вокам, той не пойдзе бокам.

Хто дбае, той і мае.

Хто дужшы, той прутшы.

Хто каго любіць, той таго і чубіць.

Хто капейкі не беражэ, таго рубель баіцца.

Хто <коней> мяняе, у таго хамут гуляе.

Хто лепшага не мае, таму і гэта добра.

Хто можа, той і едзе.

Хто на чым сядзіць, той таго і глядзіць.

Kamunikat.org

Хто не нараджаецца, той не памірае.

Хто не працуе (не робіць), той не есць.

Хто не ўтрымаўся за грыву, таму і хвост не паможа.

Хто <нічога> не робіць, той не памыляецца.

Хто новага не бачыў, той старому рад.

Хто палку ўзяў, той і капрал.

Хто парася (парасё) украў, у таго ў вушах (увушшу) пішчыць.

Хто па ядзе (пад'еўшы) не аддыша, таго бог за свінню запіша.

Хто плаціць грошы, той заказвае і музыку.

Хто позна ходзіць, <той> сам сабе шкодзіць.

Хто пытае, той не блудзіць.

Хто рана ўстае, таму <і> бог дае.

Хто робіць, той і мае.

Хто сее (пасее) вецер, той пажне буру.

Хто спіць, <дык> той не грашыць (не грэшыць).

Хто старое ўспомніць (успамяне, памяне), таму вока вон.

Хто топіцца, той за брытву хопіцца.

Хто ў лесе не злодзей, той дома не гаспадар.

Хто чужога не шкадуе, той свайго не мае.

Хто шукае, той знаходзіць.

Чаму быць, таго не мілаваць.

Чым хата багата, тым і рада.

Што <будзе> міру, тое (то) і бабінаму сыну.

Што будзе, тое (то) будзе, <а> Саўка (Грышка) на куце не будзе.

Што было, тое (то) сплыло.

Што задужа (занадта), то (тое) не здрова (не здарава).

Што з воза ўпала, тое (то) прапала.

Што каму рупіць, <то> той тое (пра тое) і жупіць.

Што каму суджана, <дык і пехатой> таго не абойдзеш і <з канём> не аб'едзеш.

Што пасееш, тое і пажнеш.

Што ў каго (каму) баліць, той пра тое (аб тым) і гаманіць (гаворыць, крычыць).

Што ў цвярозага ў галаве (на розуме), то (тое) у п'янага на языку.

Што (чаго) не ясі, <таго> у рот не нясі.

Яшчэ той не радзіўся, каб усяму свету згадзіўся.

Тонка. Дзе тонка, там ірвецца.

Торба. Ад торбы (ад сумы) і (ды) ад турмы не адракайся (не заракайся).

Грэх у мех, грашаняты ў торбу.

Кожны старац сваю торбу хваліць.

Торны. На торнай дарозе трава не расце.

Трава. Кабыла (конь) здыхае, а <за> траву хватае (хапае).

На вытаптанай (выбітай, торнай) дарозе трава не расце.

Травіца. Як на грамніцы нап'ецца певень вадзіцы, дык на Юр'я наесца вол травіцы.

Трактар. На трактар спадзявайся, <а> каня не прадавай.

Трапіць. Трапіў у вараны, крычы, як яны.

Трапны. Куляй у аднаго пацэліш, а трапным словам у тысячу.

Трасца. Мужык з жонкай сварыцца, калі трасца ў гаршку варыцца.

На назе бот скрыпіць, а ў гаршку трасца кіпіць.

Траціць. Не траць, куме, сілы, спускайся на дно.

Скупы два разы траціць.

Трашчаць. Паны б'юцца, а ў мужыкоў чубы трашчаць.

Kamunikat.org

Траякі. Ядзім хлеб траякі: чорны, белы і ніякі.

Трое. Адно дзіця — не дзіця, двое дзяцей — паўдзіцячы трое дзяцей — гэта дзіця.

Тройца. Бог тройцу любіць.

Тры. Абяцанага тры гады чакаюць.

Адзін сын — не сын, два сыны — палова сына (паўсына), тры сыны — сын.

Як багаты памрэ, па тры з хаты прэ, а як бедачок — толькі поп ды дзячок.

Трывога. Як трывога, тады (дык) да бога.

Трымаць. Дачка ў пары — не трымай у двары.

Еш пірог (боршч) з грыбамі, а язык трымай за зубамі.

Маеш дачку — трымай гарэлачку ў глячку.

Трэба. Вырас пад неба, а дурань як трэба.

Да ўдачы не трэба прыдачы.

І да грыба трэба нагнуцца.

Каб пазнаць (ведаць) чалавека, <дык> трэба з'есці з ім пуд солі.

Калі здаецца, дык (то) трэба хрысціцца.

Круці не круці (не вярці), а трэба памерці.

На бяду мала трэба.

На чужы лоб сягаючы (шыбаючы), трэба і свой падставіць (наставіць).

Свайго не меўшы, трэба легчы (кладзіся) спаць не еўшы.

Тое, што можна зрабіць сёння, не трэба адкладваць на заўтра.

Трэба пуд солі з'есці, каб пазнаць чалавека.

Уткні мяне, божа, куды мне не трэба.

Хочаш многа знаць, трэба мала спаць.

Трэска. Лес сякуць — трэскі ляцяць.

Трэці. Першая жонка ад бога, другая ад людзей, а трэцяя ад чорта.

Першая <чарка> калом, другая сакалом, а трэцяя сама ўляціць (астатнія паляцяць дробнымі птушачкамі).

Першы дзень госць — золата, другі — срэбра, трэці — медзь, дадому (дахаты) едзь.

Туды. Дзе чорт <сам> не зможа (не можа), туды (там) бабу пашле.

Закон што дышла, куды павярнуў, туды і выйшла.

Куды вецер, туды і дым.

Куды еду, туды еду, ды ўсё карчмы не міну.

Куды іголка (іголачка), туды і нітка (нітачка).

Куды конь з капытом, туды і рак з клюшняй (з клюшнямі).

Не лезь, жаба, туды, дзе коней куюць.

Турма. Ад торбы (ад сумы) і (ды) ад турмы не адракайся (не заракайся).

Тут. Пра воўка (аб воўку) памоўка, а ён <і сам> тут.

Тучыць. Панскае вока каня тучыць (гадуе).

Тушыць. Іскру тушы да пажару, бяду адводзь да ўдару.

Пажар (агонь) агнём не тушаць (не гасяць).

Ты. Бог лесу не зраўнаваў, а то людзей ты зраўнуеш.

Вось табе (вам) хамут і дуга, <і, а> я табе (вам) <больш, болей> не слуга.

Гора табе, воле, калі цябе карова коле.

Да цябе (да вас) не п'юць, не кажы (не кажыце) здароў будзь.

Калі заб'еш бабра, то не будзе табе дабра.

На табе, божа (нябожа), што нам (мне) нягожа.

Не мне казаць, не табе слухаць.

Kamunikat.org

Не ты першы, не ты апошні.
Не шукай бяды, яна <сама> цябе знойдзе.
Скажы мне, з кім ты знаёмы, і я скажу, хто ты.
Скажы <мне>, хто твае сябры (твой сябра, твой друг), <і> я скажу, хто ты.
Ты з варот, а ён цераз плот.
Ты на гару, а чорт за нагу.
Ты яго маслам маж, а ён дзёгцем смярдзіць.
Ты яму «стрыжанае, а ён табе «голенае.
Хто ў боб, <а> хто ў гарох <а хто (ты) у сачыўку>.
Шануй каня дома, а ён цябе ў дарозе.

Тыдзень. Дзень з алеем, а тыдзень так галеем.
Едзеш на дзень, бяры хлеба на тыдзень.

Тым. Чым багаты, тым і рады.
Чым далей у лес, тым болей (больш) дроў.
Чым хата багата, тым і рада.
Чым чорт не араў, тым <і> сеяць не стаў (не будзе).

Тын. Які дуб, такі і тын, які бацька, такі і сын.

Тысяча. Куляй у аднаго пацэліш, а трапным словам у тысячу.

Тытунец. Калі курэц, то насі люльку і тытунец
Кожны курэц павінен мець свой аганец і тытунец.

Убачыць. Лепш (лепей) <адзін> раз убачыць (пабачыць), чым сто разоў пачуць.
Пажывём — пабачым (убачым).

Убірацца. Калі не поп, <дык> не ўбірайся ў рызы.
Не поп, не ўбірайся (не прыбірайся) у рызы.

Убіцца. Убіўся ў вароны, каркай так, як і оны.

Уважаць. Не ўважай на ўраджай, а жыта сей.

Уваліцца. Не капай другому яму, сам у яе ўвалішся.

Увесь. Адзін за ўсіх і ўсе за аднаго.
Адзін з'еш хоць вала, <дык> адна хвала <а пакрысе, ды ўсе>.
<Адна> паршывая (шалудзівая, паганая) авечка (аўца) увесь статак (гурт, усю чараду) псуе (сапсуе).
Бойся быка спераду, каня ззаду, а дурня — з усіх чатырох бакоў.
Будзеш усё ведаць, хутка (скора) пастарэеш (састарышся, стары зробішся).
Вайна ўсё спіша.
Гавары, ды не <усё> дагары.
Дай божа, каб усё было гожа, а што нягожа — не дай божа.
Добра ўсё ўмець, ды не ўсё рабіць.
Еш селядца з галавою, за ўсё грошы плачаны.
Злодзей хоць вуглы пакіне, а агонь усё забярэ.
Зямля святая ўсіх прымае.
Кума куме, дый пайшло па ўсім сяле.
Кума (кум) куме, а кума па ўсім сяле.
Мая душа не крывая, усё прымае.
На вяку (жывучы) усяго нажывеш — і Кузьму татам назавеш.
На сонца ўсе роўна глядзім, ды не ўсе роўна бачым.
Не ўсё (не заўсёды) кату масленіца <прыйдзе і вялікі пост>.
Не ўсё тое золата, што блішчыць.
Ноччу (поначы) усе каты (кошкі) шэрыя.
Прыйшла Прачыстая — усё поле чыстае.
Скажы курыцы, дык яна па ўсёй вуліцы.
Скора састарышся, як усё будзеш ведаць.

Kamunikat.org

Такога цвету па ўсяму свету.

Усе бабры дабры, адна выдра ліхая.

Усе за аднаго і адзін за ўсіх.

Усе <мы> пад богам ходзім.

Усе чэрці адной шэрсці.

Усё мінецца, а праўда застанецца.

Усё на свеце мае <свой> канец.

Усё цячэ, усё мяняецца (змяняецца).

Усяго было даволі, толькі прынукі не было.

Усяму на свеце ёсць канец.

Усяму свой час.

Чакаць і даганяць горш за ўсё.

Чужое ўсё смачней.

Яшчэ той не радзіўся, каб усяму свету згадзіўся.

Увечары. Яму раніцаю росна, у поўдзень млосна, а ўвечары камары кусаюць.

Увосень. Куранят увосень (восенню) лічаць.

Увосень і верабей багаты.

Увосень — работ восем.

Увушшу. Хто парася (парасё) украў, у таго ў вушах (увушшу) пішчыць.

Удавацца. Як папу ўдаецца, то і пападдзя смяецца.

Удар. Іскру тушы да пажару, бяду адводзь да ўдару.

Ударыць. Захочаш сабаку выцяць (ударыць) — палку (кій) знойдзеш.

Удацца. Казала Насця, як удасца.

Як (калі) удасца жарабё (бычок) з лысінкай, дык і здохне (састарэе) такім (з лысінкай).

Удача. Да ўдачы не трэба прыдачы.

Удод. Што <ні> год, то ўдод.

Удой. Укрой — не ўдой.

Ужо. Дзе быў (хадзіў), там <цяпер, ужо> няма.

Узгадаваць. Дзетак узгадаваць — не грыбоў назбіраць.

Уздыхаць. Не ўздыхай, чаго няма, то няхай.

Узысці. Пакуль (покі) сонца ўзыдзе, раса вочы выесць.

Узыходзіць. Каб такіх часта сеялі, ды рэдка ўзыходзілі.

Узяцца. Калі ўзяўся за гуж, не кажы, што не дуж.

Узяўшыся за гуж, не кажы, што не дуж.

Узяць. Адкуль сірацe бацьку ўзяць.

Бог даў, бог і ўзяў.

Зяць любіць узяць.

Ішла Хоўра жыта жаць, забылася серп узяць.

Не ўзяў за руку, не кажы <што> злодзей.

Хто палку ўзяў, той і капрал.

Укарызна. Сівізна не ўкарызна.

Украсці. Хто парася (парасё) украў, у таго ў вушах (увушшу) пішчыць.

Укрой. Укрой — не ўдой.

Укусіць. Блізка (блізкі) локаць, ды (а) не ўкусіш.

Лістам сцелецца, а ўкусіць цэліцца.

Улажыць. Што ўложыць хам, <то> не выме і пан.

Улезці. <Калі> улез у дугу, дык не кажы <што> не маху.

Уляцець. Першая <чарка> калом, другая сакалом, а трэцяя сама ўляціць (астатнія паляцяць дробнымі птушачкамі).

Умарыць. Хвароба калі не ўморыць, то (дык) скрывіць.

Kamunikat.org

Умерці Пі ды еш, пакуль рот свеж, бо як умрэш, то і калом не ўпрэш.

Умець. Добра ўсё ўмець, ды не ўсё рабіць.

Кожны плача па сваім бацьку, як умее.

Мужык — дурань, як умее, так і пее.

Упадак. З хаткі ў хатку, дык на рубель упадку.

Упадаць. Хто пад кім яму капае, часта сам у яе ўпадае.

Упасці. Ажаніцца — не ўпасці: не ўстанеш, не атрасешся.

Каб (калі б) ведаў, дзе паваліўся (упадзеш), <там, дык, то> саломкі падаслаў бы.

Што з воза ўпала, тое (то) прапала.

Уперад. Кінь (кінеш, закінь) наперад (уперад) — знойдзеш ззаду.

Уперадзе. Гэта яшчэ (толькі, пакуль) кветачкі, а ягадкі наперадзе (уперадзе, яшчэ будуць).

Уперці. Пі ды еш, пакуль рот свеж, бо як умрэш, то і калом не ўпрэш.

Ураджай. Не зважай (не ўважай) на ўраджай, а жыта сей.

Урадзіцца. Урадзілася цяля з белаю лапінкаю на лбе, так яно і памрэ.

Уродзіцца цяля з лысінкаю, то і з лысінкаю здохне.

Уража. Скачы, уража, як пан кажа.

Уратаваць. Вольнаму воля, <а> шалёнаму поле (уратаванаму рай).

Усе. Гл. увесь.

Усё. Гл. увесь.

Успамянуць. Хто старое ўспомніць (успамяне, памяне), таму вока вон.

Успомніць. Хто старое ўспомніць (успамяне, памяне), таму вока вон.

Уставаць. Хто рана ўстае, таму <і> бог дае.

Устаць. Ажаніцца — не ўпасці: не ўстанеш, не атрасешся.

Не кайся, рана ўстаўшы (падняўшыся) і рана жаніўшыся.

Не кайся, што рана ўстаў або маладым ажаніўся.

Раней устанеш — болей зробіш.

Усюды. Куды ні кінь, усюды клін.

Усюды добра, а дома лепей.

Усякі. На ўсякае чханне не наздароўкаешся.

Усякая будзе гаспадыня, калі <мукі> поўная скрыня.

Усякая птушка сваё гняздо бароніць.

Усякі (кожны) гад чужому грошу рад.

Усякі (кожны) чорт на сваё кола ваду цягне.

Усякі цыган сваю кабылу хваліць.

Усярэдзіне. З твару яйка (яйцо), а ўсярэдзіне баўтун.

Утаіць. Шыла ў мяшку (у мяху) не схаваеш (не ўтоіш).

Уткнуць. Уткні мяне, божа, куды мне не трэба.

Утрымацца. Хто не ўтрымаўся за грыву, таму і хвост не паможа.

Ухапіцца. Калі (як) топішся, дык (то) за брытву хопішся (ухопішся).

Ухапіць. Пайшоў па попел, а чорт ухапіў.

Уцінаць. Зброддівай кошцы хвост уцінаюць.

Уцякаць. Даюць — бяры, б'юць — уцякай.

Як даюць, то бяры, а як б'юць, то ўцякай.

Уцячы. Калі абора цячэ, гаспадыня бліны пячэ, а калі гумно цячэ, гаспадар з хаты ўцячэ.

Работа (праца, справа) не воўк, у лес не ўцячэ (не збяжыць, не пабяжыць).

Фама. Я яму пра Фаму (пра Кузьму), а ён мне пра Ярому.

Фурманка. Не пад'ясі — і залатую фурманку аддасі.

Kamunikat.org

Фэст. Дзе фэст, там і я ест.

Хаваць. Матка парве пазуху, хаваўшы для дзяцей, а дзеці парвуць пазуху, хаваўшы ад маткі.

Хада. Без хлеба яда — да парога хада.

Хадзіць. Адна бяда не ходзіць <другую за сабою водзіць>.
Бачна па вочках, хто ходзіць па ночках.
Бывала, варона лапці абувала, а цяпер грак ходзіць так.
Бяда адна не ходзіць <за сабою другую водзіць>.
Ваўкоў (ваўка, воўка) баяцца — у лес не хадзіць.
Дзе хадзіў, там няма.
Задам (назад) толькі ракі поўзаюць (паўзуць, ходзяць).
Каля (ля) вады <ходзячы> намочышся.
Каля мукі ходзячы запылішся.
У грыбы хадзіць і то лепш са шчасцем.
Усе <мы> пад богам ходзім.
Хто позна ходзіць, <той> сам сабе шкодзіць.
Шавец заўсёды <ходзіць> без ботаў.
Шавец у падзёртых ботах ходзіць.
Шчасце адно не ходзіць, бяду за сабою водзіць.

Халімон. Калі (як) шанцуе, то (тады) і Халімон танцуе.

Халодны. Апёкшыся на малацэ, дык і на халодную ваду дзьмуць будзеш.

Хам. Што ўложыць хам, <то> не выме і пан.

Хамут. Была б (абы) шыя, <а> хамут знойдзецца.
Вось вам хамут і дуга, <і, а> я вам <болей> не слуга.
Вялікаму каню — вялікі хамут.
Хто <коней> мяняе, у таго хамут гуляе.

Хапацца. Тапелец і за саломінку хапаецца.
Як топішся, дык і за саломінку хапаешся.

Хапаць. Кабыла (конь) здыхае, а <за> траву хватае (хапае).

Хапіцца. Калі (як) топішся, дык (то) за брытву хопішся (ухопішся).
<Той> хто топіцца, <і> за саломінку хопіцца.
Хто топіцца, той за брытву хопіцца.

Хапіць. На наш век дурняў хопіць.
Хапіў з дзежкі, аж не бачыць сцежкі.

Хараство. З хараства вады не нап'ешся.
Хараство (краса) прыглядзіцца, а розум прыгадзіцца.

Харошы. Лепш пад лаўкай пасядзець, але на харошага паглядзець.
Пень прыбяры, то і пень харошы.

Харч. Карова на двары, <дык> і харч на стале.

Хата. Без гаспадара гумно плача, а без гаспадыні хата.
Без старога каля хаты — як без сабакі.
Госць на парог — радасць у хату.
Добры гаспадар і сабаку з двара (з хаты) не выганіць у такую нягоду (у такое надвор'е, у такі дзень).
Калі абора цячэ, гаспадыня бліны пячэ, а калі гумно цячэ, гаспадар з хаты ўцячэ.
Калі на гумне не малоціцца, тады ў хаце калоціцца.
Калі хата гарыць, не да пацераў.
Мая хата з краю <і я> нічога не знаю.
Не да пацераў, калі хата гарыць.
Не красна хата вугламі, а пірагамі.
Не пі, не еш і з хаты не лезь.
У каго кашаль, той і красен <і ў роце не суха, і ў хаце не глуха>.

Kamunikat.org

У сваёй хаце і качарга маці.
У сваёй хаце (у сваім доме) і вуглы (сцены) памагаюць.
Чым хата багата, тым і рада.
Шэпты хату зводзяць.
Я не я і хата не мая.
Як багаты памрэ, па тры з хаты прэ, а як бедачок — толькі поп ды дзячок.
Як багаты памрэ, то і апошні з хаты прэ, а як бедны худачок — толькі попік ды дзячок.

Хатка. Дарагая тая хатка, дзе радзіла (нарадзіла) мяне матка.
Дзеткі падраслі, хатку раздраві.
З хаткі ў хатку, дык на рубель упадку.
Няма той хаткі, дзе б (каб) не было звадкі.

Хацець. І рыбы не хачу, і адзежкі не змачу.
Хацела б душа ў рай, ды грахі не пускаюць.
Хацеў бы ў рай, ды грахі не пускаюць.
Хочаш многа знаць, трэба мала спаць.
Хто як хоча, так па свайму бацьку плача.

Хвала. Адзін з'еш хоць вала, <дык> адна хвала <а пакрысе, ды ўсе>.

Хваліць. Аржаная каша сама сябе хваліць.
<І> бога хвалі і чорта не гняві.
Кожны кулік сваё балота хваліць.
Кожны старац сваю торбу хваліць.
Кожны (усякі) цыган сваю кабылу хваліць.
Любіць аржаная каша сама сябе хваліць.
Не хвалі каня запрагаючы, а дзеўку выбіраючы.
Старога хвалі, ды з двара гані.
Хвалі каня пасля дарогі, а пана — як выцягнуў ногі.

Хвароба. Спроба не хвароба.
Хвароба калі не ўморыць, то (дык) скрывіць.
Хвароба — мігрэнь: жраць ахвота, а працаваць лень.
Хвароба <нікога> не красіць.

Хватаць. Кабыла (конь) здыхае, а <за> траву хватае (хапае).

Хвост. Адну карову мае і тую за хвост падымае.
Збродлівай кошцы хвост уцінаюць.
Пашкадаваў воўк кабылу <пакінуў хвост ды грыву>.
Пень гарэў, а чорт хвост пагрэў.
Сарока на хвасце прынесла.
Сем гадоў нявестка жыла, а не ведала, што сучка свёкрава без хваста.
Сем гадоў нявестка жыла замужам і не ведала, што ў свёкра сучка без хваста.
Хто не ўтрымаўся за грыву, таму і хвост не паможа.

Хітрасць. Хітрасцю свет пройдзеш, а назад не вернешся.

Хітры. Дурная справа не хітрая.
Мужык глядзіць, як варона, а хіцер, як чорт.
Хіцер Зміцер, але (ды) і Саўка не дурань (не дурны).
Хіцёр Зміцер, ды і Саўка не дурны.

Хлеб. Без хлеба яда — да парога хада.
Галоднай куме хлеб (сыр) наўме.
Галоднаму не спіцца, калі хлеб сніцца.
Горка часам праца, ды хлеб ад яе салодкі.
Дажыліся (дажылі) казакі (палякі), <што> ні хлеба, ні табакі.
Дасць бог дзень, дасць і полудзень (хлеб, ежу, пажытак).
Едзеш на дзень, бяры хлеба на тыдзень.

Kamunikat.org

Ёсць хлеб — ядзім, а няма — глядзім, сёння паабедаем, а як заўтра — не ведаем.

Жывём, хлеб жуём.

Калі хлеб у возе, то няма бяды ў дарозе.

Не хлебам адзіным жыве чалавек.

Пакуль <у (на) гумне> цэп, патуль (датуль) <на стале> хлеб.

Прымачы хлеб — сабачы.

У музыкі хлеб невялікі, а спявакі маюць ніякі.

Хлеб на стале — рукі свае.

Хлеб-соль еш, а праўду рэж.

Ядзім хлеб траякі: чорны, белы і ніякі.

Хлеў. Даў бог цяля, ды не даў хлява.

Прыйшлі пакровы — заганяй у хлеў каровы.

Хлусня. Лепш (лепей) горкая праўда, чым салодкая мана (хлусня).

Хмара. З вялікае хмары малы дождж.

Хомка. Па Хомку <і> шапка.

Які <чорт> Хомка, такая яго жонка.

Хоўра. Ішла Хоўра жыта жаць, забылася серп узяць.

Храбрасць. Храбрасць гарады бярэ.

Хрысціцца. Калі здаецца, дык (то) трэба хрысціцца.

Хрэн. Хрэн за рэдзьку не саладзейшы.

Хто. Ведаў бог, каму не даў рог.

Гадуй, мядзведзь, дзеці, каб было за кім сядзеш.

<Добра> смяецца той, хто смяецца апошні.

Ехаўшы бачком, ні з кім не зачэпішся.

Жывём (жыву) як <той> гарох пры дарозе — хто ідзе, той і скубе.

З кім жыць, таго не гнявіць.

З кім павядзешся, ад таго <і> набярэшся.

Злодзею адна дарога, а хто шукае, таму многа.

І баран бы касіў, каб хто касу насіў.

Камедыя, хто не ведае, а хто і ведае, дык усе роўна камедыя.

Каму вайна, а каму военка.

Каму густа, <а> каму пуста.

Каму кірмаш, а каму жыццё нямаш.

Каму шанцуе (пашанцуе), той і ў лапцях танцуе.

Каму што, а Базылю аладкі.

Каму што, а свінні месіва.

На каго бог, на таго і людзі.

Не дурань, хто маўчыць.

Не той друг, што мёдам мажа, а той, хто праўду ў вочы кажа.

Не той піва п'е, хто варыць.

Ніхто не ведае, як хто абедае.

Скажы мне, з кім ты знаёмы, і я скажу, хто ты.

Скажы <мне>, хто твае сябры (твой сябра, твой друг), <і> я скажу, хто ты.

<Той> хто топіцца, <і> за саломінку хопіцца.

У каго грошы, у таго і розум.

У каго дабро вядзецца, у таго і певень нясецца.

У каго кашаль, той і красен <і ў роце не суха, і ў хаце не глуха>.

У каго сем — тым і доля ўсем, а ў каго адно — і тое не ладно.

Хто апарыцца на малацэ, той і на ваду дзьмухае.

Хто б дзятла пазнаў (ведаў), каб не яго <доўгі> нос.

Хто глядзіць вокам, той не пойдзе бокам.

Хто дбае, той і мае.

Kamunikat.org

Хто дужшы, той прутшы.
Хто заб’е бабра, не будзе мець дабра.
Хто каго любіць, той таго і чубіць.
Хто капейкі не беражэ, таго рубель баіцца.
Хто <коней> мяняе, у таго хамут гуляе.
Хто лепшага не мае, таму і гэта добра.
Хто любіць папа, хто пападдзю, хто папову дачку.
Хто мажа, той і едзе.
Хто на чым сядзіць, той таго і глядзіць.
Хто не нараджаецца, той не памірае.
Хто не працуе (не робіць), той не есць.
Хто не ўтрымаўся за грыву, таму і хвост не паможа.
Хто <нічога> не робіць, той не памыляецца.
Хто новага не бачыў, той старому рад.
Хто пад кім яму капае, часта сам у яе ўпадае.
Хто палку ўзяў, той і капрал.
Хто парася (парасё) украў, у таго ў вушах (увушшу) пішчыць.
Хто па ядзе (пад’еўшы) не аддыша, таго бог за свінню запіша.
Хто плаціць грошы, той заказвае і музыку.
Хто позна ходзіць, <той> сам сабе шкодзіць.
Хто пытае, той не блудзіць.
Хто рана ўстае, таму <і> бог дае.
Хто робіць, той і мае.
Хто сее (пасее) вецер, той пажне буру.
Хто спіць, <дык> той не грашыць (не грэшыць).
Хто старое ўспомніць (успамяне, памяне), таму вока вон.
Хто топіцца, той за брытву хопіцца.
Хто ў боб, <а> хто ў гарох <а хто (ты) у сачыўку>.
Хто ў лесе не злодзей, той дома не гаспадар.
Хто чужога не шкадуе, той свайго не мае.
Хто шукае, той знаходзіць.
Хто языком штурмуе, не шмат наваюе.
Хто як хоча, так па свайму бацьку плача.
Што каму рупіць, <то> той тое (пра тое) і жупіць.
Што каму суджана, <дык і пехатой> таго не абойдзеш і <з канём> не аб’едзеш.
Што ў каго (каму) баліць, той пра тое (аб тым) і гаманіць (гаворыць, крычыць).

Худачок. Як багаты памрэ, то і апошні з хаты прэ, а як бедны худачок — толькі попік ды дзячок.

Худы. Калі худ, не лезь на кут.
Пакуль сыты пахудзее, дык худы памрэ.

Хуста. На чужыя вусны не накінеш хусты.

Хутка. Будзеш усё ведаць, хутка (скора) пастарэеш (састарышся, стары зробішся).

Цаляць. Цаляеш у варону, а пападаеш у карову.

Цар. Да бога высока, да цара (да пана) далёка.
У сваім стане і прыстаў цар.

Царква. Дзе поп царкву ставіць, там лан карчму ладзіць.
Дурня і ў царкве б’юць.

Цаца. Цаца-цаца, ды ў кішэнь.

Цацанка. Абяцанка-цацанка, а дурню радасць.

Цвет. Такога цвету па ўсяму свету.

kamunikat.org

Цвярозы. Што ў цвярозага ў галаве (на розуме), то (тое) у п’янага на языку.

Цела. Свая кашуля (сарочка, рубашка) бліжэй да цела.

У здаровым целе — здаровы дух.

Чужы кажух цела не грэе.

Церабіць. Ранні зайчык зубкі цярэбіць, а позні вочкі прадзірае.

Ранняя птушка (птушачка, пташачка) зубкі (крылкі) цярэбіць, а позняя вочы працірае.

Цесля. Каб не клін ды не мох, дык (то і) цясляр (цесля, плотнік) бы падох (здох).

Цесна. Дзе цесна, там пацешна.

Цесната. У цеснаце, <ды> не ў крыўдзе.

Цешыцца. Мільыя сварацца — толькі цешацца.

Цешыўся старац, што наражыў марац, ажно ў маю нясуць яго да гаю.

Чым бы дзіця не цешылася, абы (толькі б) не плакала.

Цёлка. З якой лысінкай цёлка нарадзілася, з такой і здохне.

Цёмны. Чужая старана — цёмны лес.

Цётка. Голад не цётка.

Чакай, цётка, Пятра — будзеш сыр есці.

Ціха. Ад ліха ціха, а дабра не чуваць.

Еду ціха — са мной ліха, еду скора — са мной гора.

Не дражні ліха, пакуль ціха.

Не чапай ліха, калі спіць ціха.

Ціхі. У ціхай вадзе чэрці водзяцца.

У ціхім балоце чэрці водзяцца (вядуцца).

Ціхая вада берагі мые.

Ціхая вада грэблю рве.

Ціхая свіння глыбока рые (капае).

Ціхая свіння глыбокі корань рые.

Цішком. На воўка памоўка, а мядзведзь цішком.

Цішэй. Цішэй едзеш — далей будзеш.

Цыган. За кампанію <і> цыган павесіўся.

Кожны (усякі) цыган сваю кабылу хваліць.

Цыганскі. Абыдзецца без марцыпанаў цыганскае вяселле.

Цэбар. Вясною вядро (кораб, цэбар) вады, а лыжка гразі, а восенню лыжка вады, а вядро (кораб, цэбар) гразі.

Цэліцца. Лістам сцелецца, а ўкусіць цэліцца.

Цэп. Брахаць — не цэпам махаць.

Пакуль <у (на) гумне> цэп, патуль (датуль) <на стале> хлеб.

Цябе Гл. ты.

Цягаць. Цягаў (цягнуў) воўк, пацягнулі і воўка.

Цягнуць. Воўчы дух (воўчае насенне) да лесу цягне.

Каторы конь цягне, таго і паганяюць.

Пан за пана цягне (верне).

Усякі (кожны) чорт на сваё кола ваду цягне.

Цераз сілу і конь не цягне.

Цягаў (цягнуў) воўк, пацягнулі і воўка.

Чорт за чортам (за д’ябла) цягне.

Як ваўка ні кармі, а яго ў лес цягне.

Як воўка ні кармі, а яго ў лес цягне.

Цяжка. Горка рэдзька, ды ядуць, цяжка (дрэнна, ліха) замужам, ды ідуць.

Цяжкі. Свая сярмяжка не цяжка.

Kamunikat.org

Цяліцца. Карова целіцца, а ў быка зад баліць.

Цяля. Бог не цяля, бачыць (пазнае) круцяля.

Дай божа (бог) нашаму цяляці ваўка (воўка) спаймаці (з'есці).

Даў бог цяля, ды не даў хлява.

Ліслівае (ласкавае, пакорнае) цяля (цялятка) дзвюх матак (дзве маткі) ссе.

Лысае цялятка і здохне з лысінкай.

Чые бычкі ні былі б, абы нашы цяляткі.

Цянёк. Цянькі адбіраюць дзянькі.

Цяпер. Бывала, варона лапці абувала, а цяпер грак ходзіць так.

Дзе быў (хадзіў), там <цяпер, ужо> няма.

Цяпло. Гракі цяпла не прыносяць.

Жаваранак прылятае на праталіну, шпак на прагаліну, жораў з цяплом, а ластаўка з лістом.

Цярпець. Бог цярпеў і нам вялеў.

Цярпі, Грышка, карчма блізка.

Цярпі, казак, атаманам будзеш.

Цясляр. Каб не клін ды не мох, дык (то і) цясляр (цесля, плотнік) бы падох (здох).

Цячы. Калі абора цячэ, гаспадыня бліны пячэ, а калі гумно цячэ, гаспадар з хаты ўцячэ.

Пад ляжачы камень вада не цячэ (не пацячэ, не бяжыць, не пабяжыць).

Усё цячэ, усё мяняецца (змяняецца).

Чаго[1]. Чаго ж бы плакаў слеп, каб бачыў свет (след).

Чаго[2]. Гл. што.

Чакаць. Абяцанага тры гады чакаюць.

Няма горш, як даганяць і чакаць.

Сямёра аднаго не чакаюць.

Чакай, баба, Пятра — будзеш сыр есці.

Чакай Пятра — сыр (сыру) з'ясі.

Чакай, цётка. Пятра — будзеш сыр есці.

Чакаць і даганяць горш за ўсё.

Чалавек. Гара з гарой не сходзіцца, а чалавек з чалавекам заўсёды.

Каб ведаў чалавек, дзе спатыкнецца, то пераступіў бы тое месца.

Курыца не птушка, а баба не чалавек.

На бязлюддзі і поп чалавек.

Не будзь ні войтам, ні панам — не будзеш чалавекам паганым.

Не кручаны — не рэмень (не рамень), не вучаны — не чалавек.

Не хлебам адзіным жыве чалавек.

Працу палюбіш — чалавекам будзеш.

Рыба шукае, дзе глыбей, а чалавек, дзе ляпей (лепей, лепш).

Старасць нікога (чалавека) не красіць.

Трэба пуд солі з'есці, каб пазнаць чалавека.

Чалавек на гару, а чорт за нагу.

Чалавек не арэх, адразу не раскусіш.

Чалавек невучоны як (што) тапор нетачоны.

Чалавек страляе, а чорт кулю носіць.

Як няма рыбы без косці, так і няма чалавека без злосці.

Чалавечак. Добраму чалавечку добра і ў запечку <а благой (якой) благаце дрэнна і на куце>.

Чаму. Гл. што.

Чапаць. Не чапай ліха, калі спіць ціха.

Kamunikat.org

Не чапай ліха, пакуль спіць.
Не чапай нічога і не бойся нікога.

Чарада. <Адна> паршывая (шалудзівая, паганая) авечка (аўца) увесь статак (гурт, усю чараду) псуе (сапсуе).

Чарапок. Ганчар гаршкі лепіць, а сам у чарапку <есці> варыць.

Чарка. Брыгадзір капейкі не варт, калі чарцы рад.
Першая <чарка> калом, другая сакалом, а трэцяя сама ўляціць (астатнія паляцяць дробнымі птушачкамі).
Свату першая чарка і першая палка.

Час. Апетыт прыходзіць у час (у часе) яды.
Будзе час — будзе і квас.
Дай божа ў добры час сказаць, а ў ліхі (нядобры) памаўчаць.
Кожны па часе мае розум.
Час — найлепшы (самы лепшы, добры, вялікі) доктар (лекар).
Усяму свой час.

Часам. Горка часам праца, ды хлеб ад яе салодкі.

Часамі. З вялікага грому <часамі, заўсёды> малы дождж <бывае>.

Часнок. Як не ела душа часнаку, пахнуць не будзе.

Часта. Каб такіх часта сеялі, ды рэдка ўзыходзілі.
Хто пад кім яму капае, часта сам у яе ўпадае.

Чатыры. Бойся быка спераду, каня ззаду, а дурня — з усіх чатырох бакоў.
Конь на чатырох нагах <і то> спатыкаецца.
У каня чатыры нагі, і той спатыкаецца.

Чорны. Ядзім хлеб траякі: чорны, белы і ніякі.

Чорт. Багатаму і чорт у кашу дбае.
Багатаму чорт дзяцей калыша.
Было б балота, а чэрці знойдуцца.
Дзе чорт <сам> не зможа (не можа), туды (там) бабу пашле.
Займі чорта ад варот, дык ён цераз плот.
<І> бога хвалі і чорта не гняві.
Мужык глядзіць, як варона, а хіцер, як чорт.
Не будзе Гірша (-ы), <дык> будзе чорт іншы.
Не такі (не так) чорт страшны, як яго малююць.
Пайшоў па попел, а чорт ухопіў.
Пакуль да бога, дык (то, так) чорт душу выме.
Пень гарэў, а чорт хвост пагрэў.
Першая жонка ад бога, другая ад людзей, а трэцяя ад чорта.
Поп сваё, <а> чорт сваё.
Сава не родзіць (не прывядзе) сакала <а такога ж чорта, як сама>.
Сівізна ў бараду, а чорт у рабрыну.
Ты на гару, а чорт за нагу.
У айчыма чэрці пад вачыма.
Усе чэрці адной шэрсці.
Усякі (кожны) чорт на сваё кола ваду цягне.
У ціхай вадзе чэрці водзяцца.
У ціхім балоце чэрці водзяцца (вядуцца).
У чорта спіна сцёрта.
Чалавек на гару, а чорт за нагу.
Чалавек страляе, а чорт кулю носіць.
Чорт бяду перабудзе — адна згіне, дзесяць будзе.
Чорт за чортам (за д'ябла) цягне.
Чорт не адны лапці (не адну пару лапцей) стаптаў, пакуль (покуль) такую пару дабраў (сабраў).
Чорт сем пар лапцей стаптаў, пакуль пару дабраў.

Kamunikat.org

Чорт чорта пазнаў і на піва (у госці) пазваў.
Чым чорт не араў, тым <і> сеяць не стаў (не будзе).
Чым чорт не жартуе, калі (пакуль) бог спіць.
Які <чорт> Хомка, такая яго жонка.

Чуб. Калі пайшоў у бойку, дык чуба не шкадуй.
Паны б'юцца, а ў мужыкоў чубы трашчаць.

Чубіць. Хто каго любіць, той таго і чубіць.

Чуваць. Ад ліха ціха, а дабра не чуваць.
Добрае далёка чуваць.
Добрае далёка чуваць, а дрэннае яшчэ далей.

Чужы. З чужога воза і сярод гразі (броду) злазь (злазяць, злезеш).
Ласы на чужыя прыпасы (каўбасы).
На чужой старане і жук мяса <і старая баба — маладзіца>.
На чужой старонцы рад сваёй варонцы.
На чужы каравай рота (рот) не разяўляй (не разявай).
На чужы лоб сягаючы (шыбаючы), трэба і свой падставіць (наставіць).
На чужы рот гузіка не нашыеш.
На чужы рот (язык) замок не навесіш (не павесіш).
На чужыя вусны не накінеш хусты.
Не руш чужога і не бойся нікога.
Розуму ў чужую галаву лапатай не накладзеш.
Усякі (кожны) гад чужому грошу рад.
У чужой старонцы не так свеціць сонца.
У чужым воку саломку (саломінку) бачым, а ў сваім <і> бервяна не заўважаем.
У чужых руках пірог вялік.
Хто чужога не шкадуе, той свайго не мае.
Чужая болька (рана) не баліць.
Чужая старана — мачаха.
Чужая старана — цёмны лес.
Чужая яечня не вечна.
Чужое дабро не грэе.
Чужое ўсё смачней.
Чужую бяду рукамі (і пальцам) развяду.
Чужы дурань — смех, свой дурань — сорам.
Чужы кажух цела не грэе.
Чужымі рукамі жар заграбаць лёгка (добра).

Чупрына. Пайшоў у бойку, чупрыны не шкадуй.

Чутка. Чуткамі зямля поўніцца.

Чуць. Чуў, кум, сонца, бачыў гром?

Чханне. На ўсякае чханне не наздароўкаешся.

Чый. Ведае (знае) кошка, чыё сала з'ела.
На чыім возе (вазку, коніку) едзеш, таму і песню (песеньку, песенькі) спявай (пей, вядзі).
Чыя б кароўка (карова) мычала, а твая (чыя) б маўчала (памаўчала).
Чые бычкі ні былі б, абы нашы цяляткі.

Чым. Гл. што.

Чыніць. Запас бяды не чыніць.

Чысты. Бруднае (паганае) да чыстага не прыстае (не прыстане).
Прыйшла Прачыстая — усё поле чыстае.

Чых. На кожны чых (на ўсякае чханне) не наздароўкаешся (не павітаешся).

Kamunikat.org

Шавец. Шавец заўсёды <ходзіць> без ботаў.
Шавец у падзёртых ботах ходзіць.

Шалаш. З мілым (з любым) рай і ў шалашы (у будане).
Міласці прашу к нашаму шалашу.

Шалёны. Вольнаму воля, <а> шалёнаму поле (ўратаванаму рай).

Шалудзівы. З шалудзівай авечкі хоць шэрсці клок.
Пасмяяўся шалудзівы з (каля) пляшывага.
Шалудзівая авечка ўвесь статак псуе.

Шанаваць. Шануй каня дома, а ён цябе ў дарозе.

Шанцаваць. Калі (як) шанцуе, то (тады) і Халімон танцуе.
Каму шанцуе (пашанцуе), той і ў лапцях танцуе.
Плакаў, плакаў, а бог быў аднакаў, пачаў танцаваць, пачало шанцаваць.

Шапка. На злодзеі шапка гарыць.
Па Сеньку (па Хомку) <і> шапка.

Шкада. Багатаму шкада (шкода) карабля, а беднаму — кашаля.
Гадка (гідка) з'есці і шкада кінуць.

Шкадаваць. Калі пайшоў у бойку, дык чуба не шкадуй.
Пайшоў у бойку, чупрыны не шкадуй.
Хто чужога не шкадуе,той свайго не мае.

Шкода[1]. Мужыку розум прыходзіць па шкодзе.

Шкода[2]. Багатаму шкада (шкода) карабля, а беднаму — кашаля.

Шкодзіць. Воўк каля (паблізу) свайго логава не бярэ (не шкодзіць).
Хто позна ходзіць, <той> сам сабе шкодзіць.

Шкурка. Варта шкурка вырабу.
Не варта шкурка вырабу.

Шлюб. Шлюб <быў> пад плотам, а вяселле потым.

Шляхта. Ці свінні елі, ці шляхта папасвалася (папаску мела).

Шмат. Хто языком штурмуе, не шмат наваюе.

Шпак. Жаваранак прылятае на праталіну, шпак на прагаліну, жораў з цяплом, а ластаўка з лістом.

Што. Багаты дзівіцца, чым бедны жывіцца.
Было што піць і есці, але прынукі не было.
Гадавала сава дзеці, ды няма на што глядзець
Дай божа, каб усё было гожа, а што нягожа — не дай божа.
За што купіў, за тое <і> прадаю.
Каму што, а Базылю аладкі.
Каму што, а свінні месіва.
На табе, божа (нябожа), што нам (мне) нягожа.
Не адзін Гаўрыла <што> у Полацку.
Не бойся таго сабакі, што брэша, а бойся таго, што лашчыцца.
Не той друг, што мёдам мажа, а той, хто праўду ў вочы кажа.
Не ўздыхай, чаго няма, то няхай.
Не ўсё тое золата, што блішчыць.
Ніколі не адкладвай на заўтра, што можна зрабіць сёння.
Няма нічога тайнага (патайнага), каб не стала (што не стала б, каб не было) яўным.
Тое, што можна зрабіць сёння, не трэба адкладваць на заўтра.
Хто на чым сядзіць, той таго і глядзіць.
Чаму быць, таго не мінаваць.
Чым багаты, тым і рады.
Чым бы дзіця не цешылася, абы (толькі б) не плакала.
Чым хата багата, тым і рада.

Kamunikat.org

Чым чорт не араў, тым <і> сеяць не стаў (не будзе).

Чым чорт не жартуе, калі (пакуль) бог спіць.

Што <будзе> міру, тое (то) і бабінаму сыну.

Што будзе, тое (то) будзе, <а> Саўка (Грышка) на куце не будзе.

Што было, тое (то) сплыло.

Што задужа (занадта), то (тое) не здрова (не здарава).

Што з воза ўпала, тое (то) прапала.

Што каму рупіць, <то> той тое (пра тое) і жупіць.

Што каму суджана, <дык і пехатой> таго не абойдзеш і <з канём> не аб’едзеш.

Што напішаш (напісана) пяром, <то> не вырубіш (не высечаш) тапаром.

Што пасееш, тое і пажнеш.

Што ў каго (каму) баліць, той пра тое (аб тым) і гаманіць (гаворыць, крычыць).

Што ўложыць хам, <то> не выме і пан.

Што ў цвярозага ў галаве (на розуме), то (тое) у п’янага на языку.

Што (чаго) не ясі, <таго> у рот не нясі.

Штурмаваць. Хто языком штурмуе, не шмат наваюе.

Шукаць. Ад дабра дабра не шукаюць.

Злодзею адна дарога, а хто шукае, таму многа.

Не шукай бяды, яна <сама> цябе знойдзе.

Не шукаючы не знойдзеш.

Рыба шукае, дзе глыбей, а чалавек, дзе ляпей (лепей, лепш).

Хто шукае, той знаходзіць.

Шукай жонку ў гародзе, а не ў карагодзе.

Шум. Забілі зайца не забілі, а гуку (шуму) многа нарабілі.

Шумець. Маладое піва заўсёды шуміць.

Шчанюк. Маленькі сабачка да старасці шчанюк (шчаня).

Шчаня. Маленькае сучачка заўсёды шчаня.

Маленькі сабачка да старасці шчанюк (шчаня).

Шчасны. Не радзіся красны, а радзіся шчасны.

Шчасце. Бог не без літасці, казак не без шчасця.

У грыбы хадзіць і то лепш са шчасцем.

Шчасце адно не ходзіць, бяду за сабою водзіць.

Шчупак. На тое і шчупак у моры (у вадзе), каб карась не драмаў.

Шчэпка. І за шчэпку знойдзе прычэпку.

Шыбаць. На чужы лоб сягаючы (шыбаючы), трэба і свой падставіць (наставіць).

Шыла. Шылам кісялю не схваціш (не схопіш).

Шылам мора не нагрэеш.

Шыла ў мяшку (у мяху) не схаваеш (не ўтоіш).

Шыя. Была б (абы) шыя, <а> хамут знойдзецца.

Шэльма. Бог шэльму меціць.

Шэпт. Шэпты хату зводзяць.

Шэрсць. З паршывай (шалудзівай) авечкі хоць шэрсці (воўны, поўсці) клок (касмык).

Усе чэрці адной шэрсці.

Шэры. Ноччу (поначы) усе каты (кошкі) шэрыя.

Юр’я. Як на грамніцы нап’ецца певень вадзіцы, дык на Юр’я наесца вол травіцы.

Я. Без мяне мяне жанілі (ажанілі) <мяне дома не было>.

Вось вам хамут і дуга, <і, а> я вам <болей> не слуга.

Kamunikat.org

Дарагая тая хатка, дзе радзіла (нарадзіла) мяне матка.

Два вякі я жыць не збіраюся.

Дзе фэст, там і я ест.

Еду ціха — са мной ліха, еду скора — са мной гора.

За маё жыта ды мяне і пабіта.

<І> я не я і кабыла не мая.

Мая хата з краю <і я нічога не знаю>.

На табе, божа (нябожа), што нам (мне) нягожа.

Не мне казаць, не табе слухаць.

Не я першы, не я апошні.

Скажы мне, з кім ты знаёмы, і я скажу, хто ты.

Скажы <мне>, хто твае сябры (твой сябра, твой друг), <і> я скажу, хто ты.

Служка ў лапцях, а я (пан) босы.

Уткні мяне, божа, куды мне не трэба.

Я не музыкант (не арганіст), не перабіраю.

Я не я і хата не мая.

Я яму пра Фаму (пра Кузьму), а ён мне пра Ярому.

Яблык. Вочы па яблыку, <а> галава з арэх.

Яблык ад яблыні далёка не адкоціцца.

Яблык ад яблыні недалёка падае (коціцца).

Яблыня. Яблык ад яблыні далёка не адкоціцца.

Яблык ад яблыні недалёка падае (коціцца).

Ягадка. Гэта яшчэ (толькі, пакуль) кветачкі, а ягадкі наперадзе (уперадзе, яшчэ будуць).

Яда. Апетыт прыходзіць у час (у часе) яды.

Без хлеба яда — да парога хада.

Хто па ядзе (пад'еўшы) не аддыша, таго бог за свінню запіша.

Ядок. Што гадок, то і ядок (сынок).

Ядома. Дома і салома ядома.

Яечня. Чужая яечня не вечна.

Язык. Еш пірог (боршч) з грыбамі, а язык трымай за зубамі.

Карову б'юць за зык, а бабу за язык.

Людзям языка (языкоў) не завяжаш.

Людскога языка не завяжаш.

Малако ў каровы на языку.

Млын меле — мука будзе, язык меле — бяда будзе.

На чужы язык замок не навесіш.

Хто языком штурмуе, не шмат нваюе.

Што ў цвярозага ў галаве (на розуме), то (тое) у п'янага на языку.

Язык без касцей.

Язык да Кіева давядзе.

Язык мой — вораг мой.

Яйка. З твару яйка (яйцо), а ўсярэдзіне баўтун.

Яйкі курыцу вучаць.

Яйцо. З твару яйка (яйцо), а ўсярэдзіне баўтун.

Яйцо курыцы не вучыць.

Яйцо (яйка) курыцу вучыць.

Як. Ніхто не ведае, як хто абедае.

Як ваўка ні кармі, <а> ён у лес глядзіць.

Як воўка ні кармі, а яго ў лес цягне.

Як вяровачцы ні віцца, а канцу паявіцца.

Які. Добраму чалавечку добра і ў запечку <а благой (якой) благаце дрэнна і на куце>.

Kamunikat.org

З якой лысінкай цёлка нарадзілася, з такой і здохне.
Якая заслуга, такая і пашана.
Якая птушка, такое і гняздзечка.
Які б ні быў Панцялей, а жыць весялей.
Які дуб, такі і тын, які бацька, такі і сын.
Які куст, такі і адростак.
Які <чорт> Хомка, такая яго жонка.
Якія самі, такія і сані.
Якое дрэва, такі <і> клін, які бацька, такі <і> сын.
Якое карэнне, такое і насенне.
Якое семя, такое і племя.

Яма. Не капай другому яму, сам у яе ўвалішся.
Хто пад кім яму капае, часта сам у яе ўпадае.

Ямка. Жывы (жывым) у зямлю (у магілу, у ямку) не палезеш (не ляжаш).

Яна. Горка часам праца, ды хлеб ад яе салодкі.
Не капай другому яму, сам у яе ўвалішся.
Не шукай бяды, яна <сама> цябе знойдзе.
Пусці свінню пад стол, то яна захоча і на стол.
Свінні не да парасят, калі яе смаляць.
Скажы курыцы, дык яна па ўсёй вуліцы.
Хто пад кім яму капае, часта сам у яе ўпадае.

Янка. Янка ківае на Петруся, а Пятрусь на Янку.

Яно. Урадзілася цяля з белаю лацінкаю, так яно і памрэ.

Яны. Дурняў не аруць, не сеюць, яны самі родзяцца.
Трапіў у вараны, крычы, як яны.

Ярома. Я яму пра Фаму (пра Кузьму), а ён мне пра Ярому.

Ясны. Ласкавае слова што дзень ясны (веснавы).

Яўмень. Веру Яўменю, а грошы кладзі ў кішэню.

Яўны. Няма нічога тайнага (патайнага), каб не стала (што не стала б, каб не было) яўным.

Яшчэ. Адна галава добра, а дзве <яшчэ> лепш (лепей).
Гэта яшчэ (толькі, пакуль) кветачкі, а ягадкі наперадзе (уперадзе, яшчэ будуць).
Добрае далёка чуваць, а дрэннае яшчэ далей.
Добрая слава далёка ідзе, а кепская (ліхая) яшчэ далей <ляціць>.
Паранены звер страшны (яшчэ больш небяспечны).
Яшчэ той не радзіўся, каб усяму свету згадзіўся.

Kamunikat.org

ЗМЕСТ

Даведачнае выданне
Лепешаў Іван Якаўлевіч
Якалцэвіч Марыя Антонаўна

СЛОЎНІК БЕЛАРУСКІХ ПРЫКАЗАК

Загадчык рэдакцыі *І.Д Сіпакоў*
Рэдактары: *А. А. Грачанікава, Г. І . Давідава, Т. Я. Жэбіт, Т. А. Меляшкевіч*
Мастак *В. І. Каламіец*
Тэхнічны рэдактар *М.І.Грыневіч*
Карэктары: *В. І. Багдановіч, Л. С. Зіза, Г. Дз. Навіцкая, З. К. Надумовіч, А. В. Семенчукова, Л. В. Суцягіна, Т. П. Шыпінская*
Камп'ютэрная падрыхтоўка выдання:
С. А. Макаёнак (заг. рэдакцыі),
СА.Выткаўшая, ЛУ.Гурыновіч, І.У.Грыцэль, Н.М.Зубкевіч

Падпісана да друку з арыгінал-макета 15.02.96. Фармат 84х108 $^{1}/_{32.}$ Папера газетная. Гарнітура тып Таймс. Друк афсетны. Ум.друк. арк. 18,48. Ум. фарб.-адб. 18,48. Ул.-выд. арк. 28,51. Тыраж 6000 экз. Заказ 124.

Выдавецтва «Беларуская Энцыклапедыя» імя Петруся Броўкі Дзяржаўнага камітэта па друку Рэспублікі Беларусь. Ліцэнзія № 10. Рэспубліка Беларусь, 220072, г.Мінск, вуд. Ф.Скарыны, 15а.

Мінскі ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга паліграфкамбінат МВПА імя Я.Коласа. Рэспубліка Беларусь, 220005, г.Мінск, вул. Чырвоная, 23